

SHEVCHENKO
SCIENTIFIC
SOCIETY

TARAS HUNCZAK

UKRAINE
and
POLAND
in documents
1918-1922

II

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

Джерела до історії України-Руси

Том XII

**УКРАЇНА І ПОЛЬЩА
В ДОКУМЕНТАХ**

1918 — 1922

ЧАСТИНА II

Зібрав і зредагував

ТАРАС ГУНЧАК

НЮ-Йорк — Париж — Сидней — Торонто

1983

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
ŠOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE ŠEVČENKO
SCHEWTSCHENKO GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN

Sources for the History of Ruś-Ukraine
Vol. XII

**UKRAINE AND POLAND
IN DOCUMENTS**

1918 — 1922

PART II

Edited by
TARAS HUNCZAK

NEW YORK — PARIS — SYDNEY — TORONTO
1983

**UKRAINE AND POLAND
IN DOCUMENTS
1918 — 1922**

**Published with the Assistance of
Vasyl and Sophia Dmytrenko Memorial Fund**

**Copyright © 1983 by Shevchenko Scientific Society
Library of Congress Catalog Card Number: 82-060072
ISBN: 0-88054-102-4**

To my Parents
Hryhorii and Maria Hunczak

SUMMARIES OF DOCUMENTS

Date	Subject	Doc. No.	Page
1920			
Jan. 10	Report on the Ukrainian government and the political situation in Kiev	1	1
Jan. 17	Report of the Polish Military Attaché in Bucharest concerning the attitude of Rumania toward Ukraine and the Soviets	2	2
Jan. 20	Wasilko's letter to Petliura	3	8
Feb. 2	Wasilko's letter to the Minister of Foreign Affairs concerning personnel changes	4	10
Feb. 13	Telegram to the Polish Ministry of Foreign Affairs concerning Kost Loskyi	5	11
Feb. 19	A radio communiqué of the Soviet Ukrainian government to the nations of the world	6	12
Feb. 25	Dispatch from Copenhagen concerning the Ukrainian attitude toward Poland together with the Ukrainian note which was sent to foreign diplomatic missions	7	14
March 1	A confidential political communiqué concerning the Polish objectives in Eastern Europe	8	19
March 25	Dispatch from Vienna concerning the Ukrainian political activities	9	21
April 14	Report on the Ukrainian proposal on border settlement	10	24
April 16	Report from Vienna on the Ukrainian political activities	11	25
April 19	Note of Dr. Edward Beneš defending Czech neutrality in the Polish-Ukrainian struggle	12	29
April 21	The Ukrainian-Polish Agreement	13	31
April 24	Polish-Ukrainian Military Convention	14	36
April 26	Telegram from Rakowskyi protesting the Polish bombardment of Kiev	15	46
April 27	Telegram concerning the Ukrainian attitude toward the Ukrainian-Polish Agreement	16	47
April 29	Letter from Gen. Sosnkowski to Piłsudski concerning some of the Polish opposition to the agreement with Petliura	17	48
April 30	Radio communiqué of the Soviet Russian Government concerning the Polish-Ukrainian advance against the bolsheviks	18	50
May 2	Rakowskyi's dispatch to the Polish Ministry of		

Date	Subject	Doc. No.	Page
	Foreign Affairs protesting ill-treatment of the Ukrainian prisoners	19	52
May 3	Sosnkowski's letter to Pilsudski	20	53
May 4	Letter from Gen. Sosnkowski to Gen. Roswadowski instructing him on the stand he is to take on the Ukrainian question	21	57
May 9	Report on Dr. Lewycky's visit at the Polish mission in Copenhagen	22	60
May 10	Report from Berlin concerning events effecting Polish-Ukrainian relations	23	62
May 12	Commentaries on the Polish-Ukrainian Military Convention	24	64
May 12	Report on the anti-Polish plans contemplated by the "League for the Liberation of Ukraine"	25	68
May 12	Letter from Gen. Sosnkowski to Pilsudski concerning the Polish-Ukrainian and Polish-Russian relations	26	69
May 14	Report on the Ukrainian opposition to the Ukrainian-Polish Agreement	27	76
May 15	Dispatch to the Ministry of Foreign Affairs concerning the Ukrainian brigade in Checkoslovakia	28	78
May 15	Report on the Polish-Ukrainian offensive against the bolsheviks	29	90
May 21	Report on General Pawlenko and his army	30	96
May 24	Report on conversations with Wasylko	31	98
May 27	Report on the Ukrainian organizations and representations abroad	32	108
May 29	Report on the activities of the "Ukrainian National Council" in Lviv	33	117
May 29	Report on the Ukrainian attitudes toward Poland in the Eastern Galicia	34	119
May 29	Dispatch concerning Rumanian attitude toward Ukrainian independence	35	120
May 31	Report on the Ukrainian-German relations	36	122
July 15	Sapieha's communique concerning the Polish attitude toward Eastern Galicia and Ukraine	37	123
July 27	Order of Dr. Petrushevych to the Ukrainian Army	38	145
Aug. 3	Note of the Ukrainian Government to the "Nations of the World"	39	147
Aug. 6	Telegram concerning the relations between Petliura and Gen. Pawlenko	40	152
Aug. 6	Notes to the Ukrainian Military Mission in Warsaw		

Date	Subject	Doc. No.	Page
	concerning the request for a permission to recruit volunteers for the Ukrainian Army	41	153
Aug. 9	Report on the Ukrainian Army	42	155
Aug. 11	Report concerning the situation in Ukraine and the Ukrainian-Rumanian relations	43	159
Aug. 15	Telegrams of Slawek asking instructions as to how to deal with the Ukrainians	44	160
Aug. 17	Telegram from Davski to the Ministry of Foreign Affairs concerning the authorization to negotiate also with the Ukrainian Soviet delegation	45	162
Aug. 22	Dispatch from Chicherin to Daniszewski concerning the independent status of Ukraine and of her delegation	46	163
Aug. 22	Report on the preliminary negotiations with the Soviet representatives	47	164
Aug. 22	Declaration of the Polish delegation made during the second meeting with the Soviet representatives	48	167
Aug. 22	Report on a conversation with Gen. Grekov	49	170
Aug. 27-28	Report on Pavlenko's army and its operations against the bolsheviks	50	178
Sept. 3	Report of a Russo-Ukrainian understanding in Paris	51	181
Sept. 8	Memorandum of Gen. Sinkler to the Polish Chief of Staff asking for support in operations against the bolsheviks	52	182
Sept. 10	Telegram to Chicherin concerning Ukraine and the Soviet-Polish negotiations	53	184
Sept. 13	Letter concerning the Ukrainians in Vienna	54	185
Sept. 16	Report from Vienna concerning the Ukrainian political leaders	55	189
Sept.	Report on the Ukrainian Army, its size and equipment	56	190
Sept. 24	Minutes of a conference concerning the supply of the Ukrainian Army	57	198
Sept. 27	Dispatch from Riga concerning the 17 preliminary Soviet suggestions	58	204
Sept. 28-29	Telegram concerning negotiations in Riga	59	206
Oct. 3	Telegram concerning the Ukrainian Army and the Ukrainian-Polish relations	60	207
Oct. 4	Dispatch concerning the Ukrainian-Russian talks	61	209
Oct. 4	Telegram from Dbski concerning the acceptance of principle of self-determination in the negotiations	62	211

Date	Subject	Doc. No.	Page
Oct. 9	The contacts of the English mission in Warsaw with the Ukrainian representatives	63	212
Oct. 11	Armistice Agreement between Poland and the Soviet states	64	213
Oct. 15	Attitude of the Polish military authorities towards a military convention with the neighboring states	65	219
Oct. 17	Instruction for the Polish Delegation in Riga	66	222
Oct. 19-22	Minutes of the Polish-Soviet negotiations	67	226
Oct. 28-30	Minutes of the Polish-Soviet negotiations	68	233
Oct. 29	Note of the Soviet delegation concerning the Ukrainian Army	69	239
Nov. 1	Polish reply to the Soviet note concerning the Ukrainian Army	70	242
Nov. 6	Telegram concerning Petliura and the Ukrainian Army	71	243
Nov. 9	Report of Niholm concerning the activities in Riga	72	245
Nov. 11	Soviet note concerning the independent status of the Ukrainian Soviet Republic	73	246
Nov. 11	Note of the Ukrainian Delegation to Paris concerning the questionable dealings of the Ukrainian National Committee and General Wrangel	74	247
Nov. 12	Memorandum of the Ukrainian Military Mission concerning the needs of the Ukrainian Army	75	249
Nov. 13	Agreement establishing Ukrainian-Russian anti-bolshevik military cooperation	76	251
Nov. 14	Dispatch concerning the position of the Ukrainian Army	77	252
Dec. 10	Report concerning the activities of the Ukrainian Mission in Switzerland	78	253
Dec. 13	Report concerning the development in Ukraine	79	255
Dec. 14	Report on the Ukrainian activities in Vienna	80	263
1921			
Jan. 4	Situation in the Southern Ukraine	81	266
Jan. 5	Memoranda of the Ukrainian Government to the League of Nations	82	270
Jan. 7	Report concerning demobilization of the Ukrainian Army	83	296
Jan. 12	Draft of a proposed Military Convention of Finland, Estonia, Latvia, Ukraine, and Poland	84	300

Date	Subject	Doc. No.	Page
Jan. 17	Report concerning Skoropadskyi's plans and activities	85	304
Jan. 18	Minutes from the conference of the department chiefs of the Polish Ministry of Foreign Affairs	86	306
Jan. 26	Ukrainian plans concerning the Eastern Galicia and report on communist activities	87	308
Jan. 31	Report on Ukrainian-Bulgarian talks in Warsaw	88	314
Feb. 3	Discussions of the Ukrainian Council of State	89	318
Feb. 3	Petliura's exposé at the Council of State	90	327
Feb. 12	Report on the activities of Vasyl Vyshyvanyi	91	334
Feb. 12	Report on the activities of V. Vyshyvanyi and other Ukrainian politicians	92	336
Feb. 24	Agreement concerning repatriation between Ukraine and Russia on the one hand and Poland on the other	93	338
Feb. 25	Report on the Ukrainian and Russian activities in Paris	94	353
March 1	Report on the Ukrainian activity in Paris	95	362
March 7	Note from the Ukrainian Military Mission explaining the insurrection movement in Ukraine	96	364
March 8	Minutes from the conference of the department chiefs of the Polish Ministry of Foreign Affairs	97	375
March 20	Report from Vienna concerning the West Ukrainian propaganda activities	99	381
March 30	Ukrainian activity in Czechoslovakia	100	384
April 11	Soviet protest against anti-Soviet units formed on the Polish territory	101	385
April 19	Report on the Ukrainian efforts to obtain French assistance	102	386
May 9	Suggested action against Morkotun and his group	103	389
May 20	Kryvetskyi's letter to Pilsudski	104	390
May 22	Minutes of the founding of the "Ukrainian National-Political Committee"	105	391
June 2	Kryvetskyi's letter to Pilsudski	106	393
June 2	Report concerning talks between Ukrainian political leaders and a Soviet agent on the question of Eastern Galicia	107	394
June 9	Report on the Ukrainian military units in Czechoslovakia	108	396
June 12	Report on the Ukrainians interned in Poland	109	398
June 15	Report concerning the political situation in Eastern Galicia	110	402

Date	Subject	Doc. No.	Page
July 14	Report on the political situation in Ukraine	111	404
Aug. 4	Report on political and military developments in Ukraine	112	409
Aug. 27	Letter from the Ukrainian National-Political Committee to Pilsudski	113	414
Sept. 7	Report on the situation in the Soviet Ukraine	114	416
Sept. 30	Note from the Soviet Ukrainian Government to Poland	115	429
Oct. 25	Political situation in Ukraine	116	425
Nov.	Report on the political situation in Eastern Galicia, particularly in Lviv	117	430
Dec. 29	Report on the partisan movement in Ukraine	118	441
1922			
March 8	Political ambitions of the Soviet Ukraine	119	444
Sept. 14-16	Reports on the activities of the West Ukrainian Government in connection with the developments in Eastern Galicia	120	446
Oct. 24	Report on the conditions of the Ukrainian internees in Tarnów	121	449
Oct. 26	The Ukrainian in Tarnów and the activities of the Czechs	122	452

M.p. 10/I.-20 r.

RAPORT
RZĄD

Skład i organizacja.

Pierwszego dnia wejścia bolszewików 16/XII.1919 r. został po całym mieście rozklejony rozkaz Trockiego, w którym to rozkazie zaznacza on, że wojska sowieckiej Rosji przysły na Ukrainę, by dopomóc zrzucić jarzmo Denikina. Zaborczych zamiarów wojsko rosyjskie niema, gdyż Ukraina zostaje "niepodległą", wolną, sowiecką Ukrainą. Ponieważ zaś do miasta weszły części 1-go pułku płastunów, myślano ogólnie, iż władzę całkowitą obejmą ukraińcy. Ale 19 grudnia został ogłoszony rozkaz kijowskiego, gubernjalnego, rewolucyjnego komitetu, który opiewał, iż według decyzji wszechrosyjskiego Rewkomu i pierwszej Rewwojenrady południowego frontu cała pełnia władzy należy do Gubrewkomu. Skład jego: prezes Bancilski (komunista), wice-prezes — Klimenko¹ (komunista), członkowie: Iwanow² i B. Kozłowski (komuniści) i Romienczenko (borot'bista (komunista). Następnie skład tego Gubrewkomu ciągle się zmieniał i obecnie na czele jego stoi Iwanow, wice-prezes Klimenko, członkowie: D. Kozłowski, Kłoczko (borot'bista) i Kolin (borot'bista komunista) jest to wynikiem podpisania ugody pomiędzy komunistami, borot'bistami i borbistami.

---

¹ Klymenko, Ivan (1891-1938), Ukrainian Communist leader; active in the Bolshevik organizations in Kiev and Odessa after 1917; head of the Odessa Revolutionary Committee and Deputy-Chairman of the Kiev Revolutionary Committee (1919-1920); Commissar of Agriculture of Ukraine (1922-1924); Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine (1925-1927).

² Ivanov, Andrei Vasilevich (1889-1927), Russian Communist leader; arrived in Kiev in 1916; organizer of the Bolshevik uprisings against the Ukrainian Central Rada (Oct. 1917, Jan. 1918); chairman of the Kiev Executive Committee, from 1919.

Otóż do dnia dzisiejszego, t.j. do 10.I.20 przez cały czas trwała zacięta walka o władzę pomiędzy Komunistyczną Partją Ukrainy (bolszewikami) i Ukraińską Komunistyczną Partją borot'biistami. Walka ta sprowadziła to, iż dotąd w Kijowie oprócz Gubrewkomu innej władzy niema, pomimo to, iż egzystuje Centralny Ispołnitelny Komitet Rad Ukrainy, prezesem którego jest O.I. Pietrowski³ i Sownarkom Ukrainy, prezesem którego jest Rakowski.⁴ Otóż tych ostatnich dwóch dygnitarzy ogłosiło decyzją datowaną 11/XII.19. a wydrukowaną w kijowskich pismach dopiero 30/XII. o utworzeniu Wszzechukraińskiego Rewolucyjnego Komitetu, który ma przygotować do czasu... (dalsze nieczytelne).

2

Warszawa, dnia 30 stycznia 1920

[Godło]
Naczelné Dowództwo W. P.
Oddział II
(Sztab Generalny)
EW/4 Nr. 4654/II

Raport attaché Wojsk.
w Bukareszcie. L. 822/taj.

DO
GENERALNEJ ADJUTANTURY NACZELNEGO WODZA
w Warszawie.

Przesyła się w załączeniu odpis raportu attaché wojskowego w

---

³Petrovskii, Hryhorii (1878-1958), Soviet Ukrainian statesman and Bolshevik leader; member of the Russian Social Democratic Party; member of the Fourth Russian Duma. Active in the Bolshevik movement from 1917; elected chairman of the Ukrainian Central Executive Committee (March 1919). Deposed during the Soviet purges in the late 1930 s.

⁴Rakovskii, Christian Georgievich (1873-1941), Soviet politician and diplomat of Bulgarian origin. After the Russian Revolution of 1917, joined the Bolshevik Party; chairman of the Council of People's Commissars of Ukraine (1919 ff). Put on trial during the Great Purge, sentenced in 1938 to twenty years of hard labor.

2

Bukareszcie z dnia 17/I. b. r. dotyczący stanowiska Rumunji wobec rządu sowieków.

I załącznik:

Otrzymują:

M. S. Zagr., Generalna Adjut., M. S. Wojsk.

Za zgodność: (podpis nieczytelny)

General p. o. Szefa Sztabu:

Haller m. p.

General ppor.

**[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 238/T5 dnia 31/I 1920 r.**

W myśl rozkazu Nacz. Dow. Ew/IV Nr. 318/II z dnia 8. I. 1920. miałem cały szereg rozmów na temat kwestyi Ukrainy oraz porozumienia w sprawie wspólnej anty-bolszewickiej defenzywy. Wprost na ten temat miałem prawie 2 godz. rozmowę z zastępcą szefa sztabu generalnego Generałem Cihoskiem, poprzednio poruszałem te kwestye z szefami biura operacyjnego i informacyjnego, oraz naprowadzałem na ten temat rozmowę z członkami innych misji wojskowych celem wysądowani ich sądu o ewentualnym stanowisku rumunów. Uwagi poniższe są zebraniem i ugrupowaniem tych rozlicznych rozmów.

Cechą obecnego myślenia rumuńskiego jest pewnego rodzaju na krótką metę obliczone dorobkiewiczostwo, które z podnoszeniem pretensyi o niewdzięczność za nieprzebrane zasługi rumunów chciałoby najtańszem kosztem przygwoździć osiągnięte rezultaty. Jakiś dalej idącej ideologii, czy to n. p. twórczej w kierunku Ukrainy czy zapędów walki z anarchją bolszewicką trudno się gdziekolwiek dopatrzeć. Z tąd też jak zwłaszcza z rozmowy z generałem Cihoskiem wynikało rozchodzące się słuchy o planowanej przez Polskę wielkiej akcji anty-bolszewickiej wywołuje uwagę, że jest to plan nie racjonalny, że pierwszym jest wątpliwem czy polacy ewent. z Rumunami podołają temu zadaniu, że w razie sukcesu wchodzące z wojskami polskimi

misje aljanckie ujmą całą władzę w swoje ręce i zaczną bronić interesa bolszewickiej narodowości przeciw polskim zwycięzcom, że państwa zachodnie wpychające nas do tej akcji przyrzeczeń swych nie dotrzymają. Generał Cihoski mówił mi, że ich nauczyły wiele losy wyprawy na Budapeszt (co uważają za sukces światowy) kiedy Francja przyrzekła do trzech Dyw. rumuńskich dodać trzy francuskie a Serbja jedną, że w rzeczywistości zaś pozostawiono ich własnym siłom, następnie zaś państwa zachodnie wzięły stronę Węgrów kontra rumunom. Posuwanie się polaków w stronę Podola uważają za rzecz korzystną i kilkakrotnie z ust rumunów słyszałem, że polacy powinni części zajęte zaanektować. O ile więc mogę się wczuć w zapatrywania rumuńskie, to po pierwsze wychodzą z założenia, że bolszewicy ich nie zaatakują, a oni nie mają żadnych powodów atakowania bolszewików, i uważają, że na tym stanowisku polacy stać powinni. Z drugiej strony tkwi u nich przekonanie, że jeżeli by Polska poszła na zasadniczą walkę z rosyjskim bolszewizmem to automatycznie sukces polski bez ich współdziałania wyjdzie im na korzyść. Niebezpieczną mogłaby być tylko dla nich trzecia ewentualność, że polacy zostaną pobici przez bolszewików, a wtenczas oni mogą być zagrożeni, i jak sądzę, właśnie dla tego, uważają za wskazane dla nas stanowisko defenzywne.

Odnosnie do wejścia z nami w porozumienie o charakterze defenzywnym natury wojskowe naturalnie podnoszą, że sprawa musi być przedewszystkiem poruszona między dwoma rządami. Wiadomo zaś mi jest, że poselstwo nasze tutejsze dotychczas żadnych w tym kierunku instrukcyi nie dostało. Odpowiedź rumuńska na podobne czysto defenzywne postawienie sprawy zasadniczo będzie wyglądać: tak. Mam jednak przekonanie, że ze strony rumuńskiej nie będzie chęci do przyspieszania jakiegoś konkretnego paktu, ponieważ mając przekonanie o zamiarach wielkiej akcji anty-bolszewickiej będą się obawiać, że ewentualny pakt z Polską, chociażby o charakterze czysto defenzywnym nie wiązał im rąk w stosunku do bolszewików. Pod tem względem półtora miesięczna obserwacja tutejszego życia politycznego nasuwa mi charakterystyczne spostrzeżenie, że Rumuni raczej byli pochopni do związku z Polską kontra Denikinie aniżeli kontra bolszewikom. Drugim momentem, który podniósł generał Cihoski to byłoby dla nich konieczność dyrektywy ze strony konferencji paryskiej. Pokrywa się z resztą to z nabranem przekonaniem, że jedynie presja państw zachodnich mogłaby zmusić Rumunję do zajęcia

bardziej zdecydowanego stanowiska w stosunku do Bolszewików. Pod tym więc względem praca nasza musiała by iść w dwóch kierunkach, t. j. z jednej strony sądownie i przygotowanie terenów w kołach rumuńskich w duchu zawarcia z Polską konwencji czy przymierza odpornego, równiegle zaś zapobiegania u mocarstw zachodnich by Rumuni zablokowali się podobnie z Polską odpowiednio polecała. Na razie jednak ani z ogólnego nastroju ani też z praktyki stosowanej w takich n. p. kwestjach, jak ratyfikacja układu klejowego z Polską nie, można wyczuć pędu, by jak narazie zupełnie teoretyczną przyjaźń z Polską zamienić w blizkiem czasie na konkretne przymierze. Naturalnie podłoże to psychiczne i warunki mogą zmienić się z dnia na dzień. A to po pierwsze na wypadek oznak akcji bolszewickiej w kierunku na Besarabje, względnie na wypadek bardzo zresztą w przyszłości możliwy, wybuchnięcia rozruchów w Besarabii, bądź to po drugie, pod wpływem nacisku państw zachodnich.

Jądro obecnej polityki zewnętrznej Rumunii tkwi w prawnym zabezpieczeniu sobie faktycznie posiadanej Besarabii. Wiadomo mi, że Rumunja w najbliższych tygodniach chce forsować na konferencji paryskiej przyznanie jej Besarabii i zabiegać będzie w tym kierunku o poparcie Polski. O ile by coś podobnego osiągnęła to mam głębokie przekonanie, że postarała by się następnie o rezygnację z Besarabii przez bolszewików i z tą chwilą nie potrzebuje po prostu nikogo. W tym też kierunku zapewne płyną utajone życzenia Rumunów i dla tego uważałem, że rozdzielenie kwestyi Besarabii od sprawy naszych granic wschodnich byłoby dla nas wysoce niekorzystnem, pozbawiło by nas bowiem najważniejszego argumentu w stosunku do Rumunii. Rozbierność ta jednak ze względu na porządany w przyszłości przyjazny stosunek niemoże być daną do poznania.

Reasumując więc: Rumunja zasadniczo na zbliżenie czysto defenzywne zgodzi się, nie będzie jednak przyspieszać inicjatywy. Jest to wreszcie dla mnie kwestją która w myśl otrzymanego rozkazu dopiero od kilku dni wyraźnie podnoszę, pozostaje więc jeszcze bardzo wiele do zbadania. Chciałbym to jedno jeszcze zaznaczyć, że w tutejszych misjach państw zachodnich kielkuje już myśl by oficjalne przyznanie Besarabii Rumunii uczynić zależnym od ich stanowiska wobec bolszewików.

W związku z tym należy poruszyć pogłoski o zaproponowaniu Rumunii przez bolszewików pokoju. W dziennikach tutejszych wśród dalszych ataków na kwaterę Główną, (która jak widać coraz

zwycięsko w sporze z rządem się ostaje) pojawiły się wiadomości, że bolszewicy przez radio zaproponowali Rumunii rokowania pokojowe i że Kwaterna Główna, mając w swoim ręku całe dysponowanie radiami propozycji tej nawet rządowi wcale nie zakomunikowała. Według dość pewnych informacji poufnych w sztabie generalnym wiadomość o nadejściu podobnej propozycji pokojowej jest nie prawdziwe, nie mniej jednak z wojskowej misji amerykańskiej twierdzą, że od dwóch tygodni mają wskazówki o przesłaniu jakichś zapewnień, czy też drogach jakiegoś nie oficjalnego porozumienia się, które odnoszą się do braku agresywnych zamiarów bolszewików wobec Besarabii.

W związku z kwestją popierania tworzenia Ukrainy jedno jest pewne, że powstania Ukrainy leży w interesie Rumunii i nadal przez nią będzie dobrze widziana. Charakterystyczne jest przy tym, że bardziej interesowani są w tym by Ukraina obejmowała tereny właściwej południowej Rosji t. j. stronę Odessy, a niżeli n. p. stronę Kamieńca-Podolskiego. Nie mniej jednak również pod tem Rumunja będzie się starała pójść po linii najmniejszego oporu, t. j. nie angażowania się w żadną większą akcję, też Ukrainy do życia. Zajmowanie terytoriów rosyjskich celem tworzenia Ukrainy byłoby siłą rzeczy akcją ofensywną przeciw bolszewikom, do czego Rumunja tylko z największą trudnością dałaby się skłonić. Według swych własnych zapewnień poza linią Dniestru Rumunja niema żadnych interesów, dlatego też nie wydają mi się realne obawy, by ewent. zajęte terytorium chciała zatrzymać zamiast zatrzymać je na tworzenie Ukrainy. W całej tej jednak sprawie będzie starała się ograniczać swoją rolę do pomocy drugorzędnej, t. j. dostarczania materiałów, ewent. oficerów i tego rodzaju opieki, któraby nie doprowadziła by do konfliktu z państwami zachodnimi.

Wobec znanej niechęci Anglii do tworzenia Ukrainy — przynajmniej jak rzeczy jeszcze obecnie stoją — zachodzi dla nich niebezpieczeństwo, że bardziej zdecydowana akcja w kierunku Ukrainy wywoła remonstracje Anglii. Naturalnie i w tem kierunku inspiracja ze strony chociażby pewnych państw zachodnich odegrała by swoją rolę.

Najlepszą ilustracją tego stanu jest stanowisko tutejszej z resztą bardzo licznej reprezentacji ukraińskiej, z resztą zdecydowanej Petlurowskiej, która mając wszystkie drobne ułatwienia z strony rumuńskiej n. p. w sprawie wiz i. t. p. nadzieje swoje buduje wyłącznie na Polsce. Ilustruje to najlepiej, że tutejszy poseł ukraiński profesor

Maciejewicz¹ gorąco przekonywał attaché wojskowego angielskiego pułkownika Duncan'a, że jedynie Komendant Piłsudski² jest człowiekiem zdolnym przebudować i stworzyć nową Rosję po której to konwercyacji z resztą dość naiwny pułkownik Duncan przyszedł do zapytać się czy to prawda. Z najrozmaitszych z resztą szczegółów widać, że ukraińcy tutejsi niezbyt wiele obiecują sobie od Rumunii. W związku z tem chciałbym zaznaczyć, że według ostatnich raportów rumuńskich stanowisko Petlury³ zmieniło się na Ukrainie na niekorzyść, ponieważ Ukraińskie "Ess ery"⁴ połączyli się z bolszewikami, tworząc razem ukraińską partję komunistyczną. Z dawnego rządu Petlury prezydent ministrów Mazepa⁵, Minister Bezpalko⁶, i ataman Korolenko nawiązali stosunki ze znanym ze swych sympatyj do bolszewików dawnym prezydentem dyrektorjatu Winniczenko.⁷ Podobnie jak z innych drobnych informacji wynika resztki oddziałów

---

¹ Matsiievych, Kost' (1873-1942), agronomist, Deputy-Secretary of Agrarian Affairs of the Ukrainian Central Rada; negotiated on behalf of the Directory of the Ukrainian National Republic, with the representatives of the Entente in Odessa (1918-1919); Minister of Foreign Affairs (Feb.-April 1919); head of the Diplomatic Mission of the Ukrainian National Republic in Bucharest (1919-1923).

² Piłsudski, Józef (1867-1935), Polish soldier and statesman; leader of the Polish Socialist Party; commander of the Polish Legion fighting on the side of the Central Powers against Russia (1914-1917); released from German internment (Nov. 1918), became the Chief of the Polish Republic (1918).

³ Petliura, Symon (1877-1926), journalist, statesman, political leader; member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; Secretary of Military Affairs in the Ukrainian Central Rada (1917); during the regime of Hetman Skoropadskyj, headed the Union of Zemstvos of Ukraine; member of the Directory, eventually its head, after its reorganization, he became Chief of the Ukrainian National Republic. In emigration, first in Poland and then in France.

⁴ Social-Revolutionaries.

⁵ Mazepa, Isaak (1884-1952), agronomist; member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; member of the Ukrainian Labor Congress; Minister of Internal Affairs from April 1919; Prime Minister of the Ukrainian Republic from Aug. 1919; Minister of Agrarian Affairs (May-June 1920).

⁶ Bezpalko, Osyp (1881-1947), publicist; leader of the Social Democratic Party in Bukovina; member of the Ukrainian National Council in Lviv; Minister of Labor of the Ukrainian National Republic (1919-1920). Deported by the Soviets in 1947.

⁷ Vynnychenko, Volodymyr (1880-1951), Ukrainian novelist and playwright; member of the Central Committee of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; member of the Ukrainian Central Rada and the first head of its General Secretariat (1917-1918); leader of the Ukrainian National Alliance during the Hetman government; head of the Directory (Nov. 1918-Feb. 1919); died in France.

petlurowskich na Ukrainie coraz pełniej zaczynają współdziałać z bolszewikami.

Poruszone powyżej kwestye są przez ze mnie od dni kilku poruszane. Prosił bym dlatego o szczegółową instrukcję. Pozostając w codziennem ścisłem kontakcie z polskim "charge d'affaires" p. Morawskim, podaję mu stale do wiadomości wszystkie ciekawsze szczegóły i rozmowy.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

3

Kopja listu do Petiury

Berlin, 20. I. 1920 r.

Panie Prezydencie. Oba listy Pana Prezydenta otrzymałem przez Jeremja Matuszkę. Za cenne i miarodajne informacje dziękuję.

28 grudnia przedstawiłem szczegółowo Ministrowi Lewickiemu przyczyny, dla których przyjąłem stanowisko w Berlinie. Oto 3 następujące:

1. Przekonanie, że uda mi się zwolnić od aresztowania conto 400 milionów w Reichsbanku.

2. Oświadczenie miarodajnego czynnika niemieckiego Min. Spraw Zagr., iż sam fakt, że ja zajmuję to stanowisko, będą uważały koła oficjalne, że moja osoba zapewni istnienie ukraińskiego rządu i nie zaprzepaszczę sprawy. (Biurokraci jak i wojskowe sfery zapomniały zupełnie o nieporozumieniach między nami).

3. Na dowód moich raportów z listopada co do możliwego niekorzystnego wpływu, jako mógłby wyniknąć z mojej nominacji na koła Ententy, nie mogę w dalszym ciągu zważać na te posądzenia, bo przekonany jestem, że tym razem czynniki miarodajne Ententy posiadają bardziej silne zaufanie do Pana — Panie Prezydencie odkąd pan zmienił swoje zasady odnośnie do Polaków.

Przypuszczałem, że dekrety były przygotowane przez premiera Mazepę, za Pana zgodą, teraz jednak nie mam żadnych uprzedzeń, co do przyjęcia przezemnie berlińskiego poselstwa — tymbardziej, że ze

8

względu na powyższe argumenty pierwszy i drugi, mam nadzieję, że moja praca przyniesie korzyść. Z listu Pana z 5-go miesiąca dowiaduję się, że dekrety były przygotowane bez porozumienia się z Panem, wobec czego moja nominacja w Berlinie nie tylko formalnie, ale i w rzeczywistości nie istnieje. Wskazując na powyższe moje wyliczone argumenty, muszę panu pozostawić postanowienie co do mojej osoby.

W Bernie działalność moja jest niemożliwa, gdyż nie mogę przy takiej niższej waluty egzystować, chętnie jednak służę do usług tak długo dopóki na czele państwa stoi Pan obdarzając mnie swoim zaufaniem. Donoszą mi również, że w Rzymie myślą o zmianach sądząc po tem co mi powiedział poseł włoski w Bernie, uważam p. Antonowicza¹ odpowiedniego na to stanowisko. Gdyby nastąpiło jego mianowanie jestem pewien, że obowiązki swe wypełni tak by pana zadowolnić. Był tu u nas Lewicki, który z poruczenia b. premjera Zach. Ukr. Republiki p. Gołubowicza,² mówił o porozumieniach z Wielką Ukrainą lecz stoją na przeszkodzie pertraktacje z Polakami.

Pożądane jest by Polacy nareszcie wypowiedzieli się lojalnie co do wschodniej Galicji na podstawie paryskiej konferencji. O ile by pan Panie Prezydencie postanowił co do mojej osoby w sprawie Berlina, to niezbędnem jest, aby dekret został podpisany przez pana Ministra Spraw Zagr. W przeciwnym bowiem razie podtrzymuję swą propozycję co do Matiuszenki, gdyż on jest również kandydatem na Berlin i trzeba dekret wystosować na jego imię.

m. p. Wasilko.³

---

¹ Antonovych, Dmytro (1877-1945), Ukrainian political leader, scholar; member of the Ukrainian Central Rada; envoy of the Ukrainian National Republic to Italy (1919-).

² Holubovych, Sydor (1873-1938), lawyer; member of the Vienna Parliament from 1911; member of the Galician Diet from 1913; Secretary of Judicial Affairs of the Western Ukrainian National Republic (1918), later head of the State Secretariat and Secretary of Finance, Commerce, and Industry.

³ Wasylko, Mykola (1868-1924), Ukrainian political leader; member of the Diet in Bukovina and the Parliament in Vienna (1898-1918); diplomatic representative of the Western Ukrainian Republic in Austria (1918-1920) and envoy of the Ukrainian National Republic to Switzerland and Germany (1920-1924).

Nadzwyczajna Misja
Dyplomata. Ukr. w Szwajcarii.

Berno, 2 lutego 1920 r.

Panie Ministrze. Otrzymałem (telegram Nr. 964), cenne informacje Pana, rozesłałem zaraz telegraficznie do naszych misji: w Paryżu, Londynie, Kopenhadze, Helsingforsie, Berlinie, Rzymie i Wiedniu. List mój z 20. I. z Berlina do Pana Prezydenta Petlury i tegoż kopję do Ministra Lewickiego przesłałem jednocześnie przez kurjera rumuńskiego, który wyjechał 24. I. do Berlina. Proszę ewentualnie odszukać ich oraz rumuńskiego wojennego "attaché w Warszawie.

Proszę Panie Ministrze postarać się, bym otrzymał odpowiedź na moje propozycje; oto one:

1) żebym formalnie otrzymał tytuł Naczelnika misji w Bernie, nie pobierając tam żadnego wynagrodzenia;

2) żeby zastępcą moim w Bernie i kierującym poselstwem został p. Szulgin,¹ którego będę popierał w sprawowaniu urzędu oraz wezmę na siebie całkowitą odpowiedzialność za prowadzenie przez niego, poselstwa;

3) gotów jestem objąć posadę daną mi dekretem ministra Mazepy,² w Kamieńcu nr. 3791 z dnia 16 listopada 1919. w Berlinie, o ile nie przeznaczy dla mnie innej za kordonem, ale muszę otrzymać upoważnienie wzięcia ze sobą terażniejszego zastępcy Lewickiego, wraz z całym personelem.

m. p. Wasilko

---

¹ Shulhyn, Oleksander (1889-1960), Ukrainian political leader; General Secretary of the Ukrainian Central Rada for National Minorities; envoy of the Ukrainian National Republic to Bulgaria (1919); member of the Ukrainian delegation to the Paris Peace Conference.

5 T-21

Kopja

S. III. 885

2519/T2

D. V.

Telegram szyfrowy

P. Michałowski do Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w Warszawie

No. 11

Sztokholm, 13/II 1920

Otrzym. 15/II 1920 h. 11

Pilne.

Kost Łoski,¹ przedstawiciel misji ukraińskiej w Szwecji, prosił mnie wczoraj o wizę dyplomatyczną dla siebie i dla swojej żony na przyjazd w sprawach służbowych do Warszawy. Proszę o bezzwłoczną odpowiedź, czy można dać im wizę. Dodaję, że Łoski oświadczył, iż opuszcza Szwecję na dobre i że zajmie przy Petlurze w Warszawie to samo stanowisko, które dotychczas zajmował Lewicki. Proszę sprawdzić powyższą informację i przysłać wskazówki co do odpowiedzi, którą mam Łoskiemu udzielić.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 2519/T2 dnia 18/II 1920 r.

---

¹ Loskyi. Kost' (1874-1933), jurist, writer; member of the Ukrainian Central Rada; envoy of the Ukrainian National Republic to Finland (1910-1919), then to Sweden and Norway.

Z arch. II. Nacz. Dow.

2696/T2

Tłumaczenie radio sowieckiego, ukraińskiego.

DO WSZYSTKICH NARODÓW

Od chwili oswobodzenia Odesy dokonanego przy pomocy armji robotniczej i włościańskiej armji republikańskiej socjalistycznej rosyjskiej, armji czerwonej ukraińskiej, które były zjednoczone pod dowództwem jednym, robotnicy i włościanie Ukrainy powstają masowo zdobywając w rezultacie bohaterskim wysiłkiem terytorja ukraińskiej socjalistycznej republiki sowieców, jednocześnie zdobywają i zwalniają olbrzymie obszary z pod jarzma białej gwardji i band sługi imperialistów międzynarodowych Petlury.

Komitet rewolucyjny wszechukraiński stworzony przez rząd robotniczo-włościański Ukrainy dla prowadzenia operacji czerwonej armji, skończył swe zadanie.

Teraz funkcjonuje Centralny Komitet Rady Robotniczo-włościańskiej armji czerwonej Ukrainy, jak też i trzeci Kongres Wszechukraiński Rad, w marcu 1919 r. rozpoczęły swą pracę jako władza najwyższa republiki socjalistycznej sowieckiej niepodległej Ukrainy. Nowy rząd składa się z bolszewików, komunistów Ukrainy, ukraińskiej partji komunistycznej, partji borot'by i ukraińskiej partji socjalrewolucjonistów. Pięwszym jego obowiązkiem jest zwołanie na 15 kwietnia czwartego kongresu sowieców Ukrainy, który będzie miał za zadanie ostateczne zwołanie i utworzenie rządu a także przeprowadzenia zarządzeń koniecznych dla uchronienia transportów towarowych: handlowych, przemysłu kopalnianego, rolnictwa dla dobra miast i wiosek, które ucierpiały od wojny przez pożary, gwałty rabunkowe i inne przestępstwa popelnione przez bandy Denikina i Petlury.

Ukraiński rząd sowieców obiecuje pokój wszystkim ludziom i rządóm wszystkich krajów ogłaszając swe niewzruszone postanowienie: że będzie stał na straży niepodległości ukraińskiej socjalistycznej republiki sowieców i życzeniem jego gorącym jest żyć w zgodzie ze wszystkimi narodami i wszystkimi rządami, proponując im wstąpienie w stosunki ekonomiczne i polityczne z Ukrainą.

Przyjmując pod uwagę, że w chwili obecnej wrogowie robotników i włościan ukraińskich szukają w kołach reakcyjnych i szowinistycznych Republiki Polskiej podtrzymania dla swoich planów antyrewolucyjnych starają się popchnąć lud polski wbrew jego woli do wojny z ludem ukraińskim, Rząd Rad Robotniczo-włościańskich Ukrainy zwraca uwagę na konieczność decyzji co do kwestji pokoju z Polską, jak z naszym sojusznikiem. Rząd sowietów republiki rosyjskiej solidaryzuje się z nim w swej deklaracji do Rządu Polskiego z dnia 2 lutego r. b.

Wyrażając swe głębokie sympatje ruchowi wolnościowemu robotników i włościan wszystkich krajów, Rząd Rad robotniczo-włościańskich Ukrainy niema najmniejszej intencji do prowadzenia polityki agresywnej w stosunku do swych sąsiadów i nie myśli za pomocą siły lub jakakolwiek inną interwencją w cudzych sprawach wpływać na wolę mas ludności innych narodów.

Dano w Charkowie d. 19 lutego 1920 r. Nr. 1

Prezydent Komitetu Wykonawczego Centr. Ukrainy (—) Pietrowskij, prezydent Rady Komisarzy Ludowych Rakowskij, komisarz ludowy rolnictwa Manuilski,¹ komisarz oświaty — Grinko,² komisarz ludowy aprowizacji — Władimirow, komisarz ludowy sprawiedliwości — Terleckij, komisarz ludowy opieki społecznej — Baderin, za kom. lud. zdrowia publicznego delegowany od Rady Najwyższej federacyjnej ekon. narod. Czambar, kom. bez teki — Zatońskij.³

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. DZ. 2696/T2 dnia 3/III 1920 r.

---

¹ Manuilskiy, Dmytro (1883-1959), Soviet Ukrainian politician and diplomat; active in the Ukrainian Communist Party (1919); member of the All-Ukrainian Revolutionary Committee (1919-1920); active in the Comintern from 1922.

² Hryenko, Hryhorii, also Grinko, Grigorii (1890-1938), Soviet Ukrainian political leader; member of the Ukrainian Party of Borotbists (1919); member of the Ukrainian Communist Party and member of its Central Committee (1920); Commissar of Instruction of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (1920-1923). During the political purges, tried and executed for treason.

³ Zatoński, Volodymyr (1888-1937), Soviet Ukrainian political leader; active in Bolshevik organizations from 1917; member of the Revolutionary Committee of Ukraine (1919-1920). Thereafter held various high posts in the Soviet Ukraine. During the purges, arrested, tried, and executed.

T A J N E
19003/D.3890/V/20

POSELSTWO RZPLT. POLSKIEJ

Kopenhaga
Nr. 91/R. T.
Sprawy Ukraińskie.

Kopenhaga, 25 lutego 1920.

Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych
w Warszawie.

W załączeniu przedkładam notę którą tutejszy przedstawiciel "Demokratycznej Republiki Ukraińskiej" Dr. Dmytro Lewitzky¹ rozesał do misji zagranicznych.

Przypuszczam że dokument ten zredagowany został w "fabryce" p. Wassilki i że w identycznym brzmieniu wręczony został równocześnie w innych miejscowościach. Charakterystyczny jest w nim ukryty atak przeciw Polsce. Między linjami przyznają ukraińcy, że w razie otrzymania żądanej od Ententy pomocy i po uporaniu się z bolszewikami zwrócą się przeciw innym wrogom Zjednoczonej Ukrainy (t. j. przeciw Polsce).

Wszystkie zresztą enuncjacje tutejszego przedstawiciela Ukrainy cechuje ta sama tendencja.

Stosunki przyjazne Ukrainy z Litwą i Białorusią na platformie polityki antypolskiej zarysowują się coraz wyraźniej. Element żydowski uspasabia się wszelkimi siłami przeciw Polsce. Tak samo zacieśnia Ukraina widoczne przyjazne stosunki z Czechami i Jugosławją. Koresponduje z Berlinem i Pragą, utrzymuje Przedstawicielstwo Ukraińskie za pomocą kurjerów serbskich. Reprezentacja berlińska wobec naprężonych stosunków między Ukrainą a Niemcami ma być podobno znacznie zredukowaną. Ukraińcy walczą obecnie z trudnościami natury finansowej. Pieniądze w sumie 500 milionów

---

¹ Levytskyi, Dmytro (1877-1942), lawyer; leader of the Ukrainian National Democratic Party (1925-1935); envoy of the Ukrainian National Republic to Denmark (1919-1921); deported by the Soviets from Lviv to Central Asia in 1939.

koron austriackich, któremi dysponowali na cele reprezentacji za graniczej i propagandy, wyczerpały się zupełnie. W braku ich posiłkują się pożyczką zaciągniętą swego czasu w konsorcjum banków amerykańskich.

Posel Rzpl. Polskiej
(—) Dzieduszycki.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk
Polskich Adjutantura Generalna, Warsza-
wa

L. Dz. 5879/T2 dnia 2/XI 1920 r.

7

J. franc. Tom II]L-8[

Odpis
załącznik I.
ad Nr. 91/TR

Mission Diplomatique
Extraordinaire de la République
Democratique de l'Ukraine
AU Denmark.

Nr. 97/20
Copenhague, 21 février 1920.

Excellence,

En raison de la défaite complète de Denikine et l'occupation d'une grande partie de l'Ukraine par les troupes du Gouvernement russe des Soviets, qui a eu pour conséquence de modifier complètement la situation de l'ancienne Russie, et à la suite des dernières informations nous apprenant que l'attitude du Conseil Suprême envers le gouvernement russe des Soviets sera mis à l'ordre au jour et que le règlement des affaires concernant l'état de l'ancien empire russe devra être réglé prochainement, je me permets, au nom de mon Gouvernement, le Directoire de la République ukrainienne, de soumettre à Votre Excellence l'exposé suivant de la situation actuelle de l'Ukraine.

L'Ukraine, le grand état parmi tous les états limitrophes de l'ancien empire russe, avec ses 40 millions d'habitants et ses richesses naturelles

les plus considérables d'Europe, depuis le début de la Révolution déjà, c'est-à-dire depuis trois ans. lutte dans des conditions les plus terribles pour sa liberté et son indépendance. Pendant ces trois années, l'armée nationale ukrainienne, aidée par toute la population, a, par deux fois, libéré son territoire des troupes rouges des Soviets; une autre fois de l'armée allemande et, dernièrement de l'armée de Denikine. A toutes ces luttes a pris part la population, en organisant des révoltes de paysans, donnant ainsi la preuve de sa ferme volonté de s'affranchir du joug étranger, fut-il la réaction tzariste ou l'extrême communisme. La nation ukrainienne, en dépit de l'oppression du vieux régime tzariste, a, malgré tout, conservé son sentiment patriotique et avec ses 90% de petits paysans, inspirés par le désir énergique de conserver leur petite propriété individuelle a, pendant ces trois dernières années, sacrifié des centaines de milles de ses enfants pour défendre uniquement son indépendance nationale et son droit au sol.

A présent l'armée rouge des Soviets a, pour la troisième fois, envahi l'Ukraine et, pour la troisième fois, la population entière se soulève pour s'affranchir de ce joug. Sur le côté droit du Dnieper, l'armée nationale ukrainienne combat contre l'armée rouge et, quoique avec grand'peine, peu à peu, chaque jour elle avance; sur le côté gauche de fleuve, les paysans soulevés se défendent contre l'ennemi et, ces derniers temps, ces soulèvements ont pris, dans le Gouvernement Poltava et Ekaterinoslaw, des proportions énormes.

Pendant, les circonstances dans les quelles l'Ukraine mène cette lutte, sont vraiment horribles. Pendant trois années de la guerre mondiale et pendant les trois autres années de la lutte pour son indépendance, l'Ukraine fut dépourvue des toutes ressources matérielles. L'armée ukrainienne et les paysans insurgés font la guerre sans armes, sans munitions, sans vêtements sous un froid de 20 degrés, 60% de son effectif est pieds-nus. A cela viennent s'ajouter les maladies contagieuses, principalement le typhus exanthématique, la dysenterie et, par suite du manque de médecins et de remèdes médicaux la population est décimée. Dans l'armée, 80% des hommes sont atteints par le typhus exanthématique.

Le peuple ukrainien a entrepris la lutte pour la conquête de sa liberté en s'inspirant des hauts principes du droit des nations que les gouvernements des Etats Alliés ont proclamés. Par la guerre qu'il a enduré contre le Gouvernement russe des Soviets, il a ainsi empêché l'invasion des troupes rouges en Hongrie et en Europe centrale et le

sentiment du devoir accompli envers l'Europe, l'oblige à se demander pourquoi les gouvernements des Etats Alliés ont jusqu'à maintenant, refusé toute aide et protection à tous les autres états limitrophes de l'ancienne Russie.

Le premier coup d'oeil sur la carte de l'ancienne Russie et le souvenir de la lutte difficile de ces trois dernières années, nous prouvent que les affaires de l'ancien empire russe ne seront pas réglées tant que ne sera pas accordée à la nation ukrainienne la solution qu'elle demande.

La nation ukrainienne désire rester en excellents termes avec ses voisins; elle ne veut s'approprier le moindre morceau de terre qui ne lui appartienne ethnographiquement, mais elle ne cessera la-tutte tant que son propre territoire ne sera délivré entièrement de la domination étrangère. Tout d'abord, il s'agit de libérer le pays de l'invasion des troupes rouges des Soviets.

Mais, pour ne pas faire durer plus longtemps cette épouvantable lutte, pour que la paix en Europe soit enfin rétablie, il serait à souhaiter que tous les gouvernements prêtassent aide et protection à l'Ukraine de la même manière qu'ils l'ont fait pour les autres états limitrophes par:

1. — La reconnaissance temporaire de facto de l'indépendance de la République ukrainienne dans ses frontières ethnographiques et la reconnaissance du Gouvernement national actuel, c'est-à-dire du Directoire de la République ukrainienne.

2. — La mise en liberté de tous les prisonniers de guerre ukrainiens qui à maintes reprises, ont manifesté leur volonté de s'enrôler dans l'armée nationale ukrainienne et de prendre part à la lutte pour la liberté. Le nombre de ceux-ci se monte à 80 mille hommes. Ces prisonniers doivent être armés, équipés et rapatriés en Ukraine, où ils seront d'un secours considérable dans la lutte contre les troupes rouges des Soviets.

3. — Le secours efficace nécessaire à la continuation de cette guerre et qui consiste en munitions, armements, vêtements, chaussures et le crédit indispensable, tant en nature qu'en espèces. La richesse énorme de l'ukriane offre une garantie suffisante que ce crédit sera remboursé ultérieurement.

4. — L'entrée en relations commerciales avec la population de l'Ukraine exclusivement par les coopératives ukrainiennes, qui, seules, représentent les intérêts de la Nation. Ainsi seront dédommagées les pertes que l'Ukraine a subies à la suite du blocus de la Russie des

Soviets. Notons que le rayon d'activité des coopératives russes ne s'étend plus jusqu'au territoire de l'Ukraine. L'association de toutes les coopératives ukrainiennes compte jusqu'à 20 millions de membres et possède 20.000 succursales. Cette association seule a le droit de traiter les affaires commerciales au nom de la République de l'Ukraine.

J'ose espérer que Votre Excellence voudra bien prendre en considération les faits énumérés ci-dessus et ne refusera pas de s'associer à l'oeuvre d'humanité qui aura pour conséquence de faire cesser l'abondant épanchement de sang qui coule en Ukraine et d'y ramener le calme et la Paix.

Je vous prie d'agréer, Excellence, l'assurance de ma haute considération.

(signé)

Dr. Dmitro Levitzky m.p.
Le Chef de la Mission.

A son Excellence
Monsieur le Ministre de.....
à Copenhague.

Za zgodność z oryginałem
(—) E. Raczyński,
Sekretarz Poselstwa.

Równo, dnia 1, marca 1920.

Dowództwo Frontu Wołyńskiego
Oddział II.
Sekcja polityczna
Nr. 104/II.

Ściśle poufne.
Trzymać pod zamknięciem.

Tylko dla Dców i Szefów Sztabu
i Szefów Oddziałów.

INFORMACYJNY KOMUNIKAT POLITYCZNY

Aby uprzystępnąć wszystkim Dowódcom poznanie głównej wytycznej oficjalnej polityki polskiej w stosunku do Ukrainy podaje się ogólny zarys kierunku tejże polityki, którego przestrzegać należy i w pewnych reprezentacyjnych wystąpieniach a który należy rozpowszechnić i propagować.

Polska jako państwo demokratyczne przestrzega zasady samookreślenia wszystkich narodów o sobie i decydowaniu o swoim losie, bacząc równocześnie, aby przez związek z odpowiednimi państwami stworzyć dla siebie odpowiednie korzystne warunki bytu.

Ideą przewodnią naszej wschodniej polityki jest nie zaborczość względem ziem nie polskich, lecz przeciwnie dopomożenie narodom dążącym do niepodległości i samodzielności do osiągnięcia ich celu.

Wrogiem zaś tych małych narodów i państw jest Rosja, która dąży do dawnej potęgi i zagarnięcia ziem, jakie wchodziły w skład dawnej carskiej Rosji.

Naczelnik Państwa i Rząd Polski stoją na stanowisku bezwzględnego osłabienia Rosji, aby zmniejszyć niebezpieczeństwo grożące naszej całości a szczególnie przynależności kresów wschodnich z ludnością polską do Państwa Polskiego.

Aby plan swój konsekwentnie przeprowadzić, Polska uznała samodzielność Państw nowopowstałych a to państw Bałtyckich, Estonji, Finlandji i Łotwy tudzież państw kaukaskich jak Azarbejdżanu i Gruzji.

Zjazd upelnomocnionych przedstawicieli państw bałtyckich, jaki odbył się w połowie stycznia w Helsingforsie doprowadził do ścisłego porozumienia tych państw i kierunek wschodniej polityki został ujednostajniony przyznając równocześnie Polsce pierwszeństwo i niejako hegemonię polityczną nad tymi drobnymi państwami.

Przez uskutecznienie porozumienia się Polski z państwami bałtyckimi ochronione zostało lewe skrzydło wschodniego frontu polskiego.

Obecnie Rząd Polski zamierza poprzeć ruch narodowy ukraiński aby stworzyć samodzielne Państwo Ukraińskie a przez to znacznie znowu osłabić Rosję odbierając jej okolice najbogatsze w zboże a także skarby ziemne.

Ideą przewodnią stworzenia samodzielnej Ukrainy jest stworzenie przegrody między Polską a Rosją i oddanie Ukrainy pod wpływy polskie i zabezpieczenie tem samym ekspansji Polski na wschód tak, pod względem ekonomicznym dla otworzenia sobie rynku zbytu jak i politycznym.

Czynniki miarodajne w oficjalnych [...] podkreślały już przynależność Wołynia do Polski nie oznaczając jednakowoż ostatecznej granicy wschodniej. Kwestja granic wschodnich będzie rozpatrywaną ze stanowiska zabezpieczenia Polsce okręgów z ludnością polską, terenów potrzebnych dla Polski i ze stanowiska strategicznego ubezpieczenia granic.

Granice Polski z r. 1772 będą podstawą rozpatrywania; tej linii politycznej będącej odzwierciedleniem myśli politycznej Naczelnika Państwa zgodnej z wolą Sejmu należy się trzymać. W tym celu ataman Petlura przebywa stale w Warszawie i pertraktuje z Rządem Polskim o pomoc w formowaniu armji ukraińskiej przeciw bolszewikom. Ze swej strony Petlura w imieniu rządu i narodu ukraińskiego złożył zupełne desinteressement w sprawie spornych obszarów Galicji wschodniej i Wołynia, Chełmszczyzny itp. i wogóle zrzekł się pretensji do obszarów zajętych, które mają Polsce pozostać.

W tym duchu też należy uświadamiać częściowo żołnierzy, tłumacząc im, że przedtem Polska walczyła z Ukrainą obecnie zaś po osiągnięciu swoich celów weszła na drogę ugody i popierania Ukrainy.

We wszystkich sporach i zajściach jakie mogą wyniknąć na tle politycznym między Rosjanami a Ukraińcami należy popierać żywioł Ukraiński.

Na terytorjum wojennym, zajęтым przez Wojska Polskie nie wolno dopuszczać się żadnych manifestacji narodowo-ukraińskich, do

ludności należy się jednak bardzo przychylnie, starając się ułatwić jej rozwój gospodarczy i agitując za niepodległą Ukrainą i sojuszem Polsko-Ukraińskim, zwróconym przeciw zaborczej Rosji.

Za zgodność:
Dębnicki ppor.

P. PRZEWŁOCKI m.p.
Gen. Ppłk. i Szef Sztabu

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 2797/T1 dnia 11/III 1920 r.

9 T-22

Od p i s
3078/T2
25 marca 1920.

Poselstwo Polskie
w Wiedniu

---

działalność w Wiedniu
Ukraińskiego "Sojuza"
No. 705/T.

Poufne

Do
Pana Ministra Spraw Zagranicznych
w Warszawie.

W uzupełnieniu pisma mego z dnia 16/III No. 625/Pr. pozwałam sobie zakomunikować dalsze, uzyskane przezemnie poufne szczegóły w sprawie działalności organizacji ukraińskiej p.n. "Sojuza Ukraińskiej Dierżawnosti". Dn. 20 b. m. przybył do Wiednia z Pragi b. ukraiński minister wojny, pułkownik Łukowski¹ i złożył "Związkowi"

---

¹ Zhukovskiy, Oleksander (1884-1925), colonel in the Army of the Ukrainian National Republic; member of the Ukrainian Central Rada and Military General Com-

sprawozdanie z osiągniętych w Pradze przez misję ukraińską z profesorem Hruszewskim² na czele sukcesów. Podobno główny cel tej misji: zdobycie dla Ukrainy pomocy rządu czeskiego w walce z Polską został w pełni osiągnięty. Z drugiej strony warto zaznaczyć, że "Sojusz" wszedł już poprzednio w porozumienie z lewicowymi partjami socjalistycznymi Niemiec. I tam również jak i w Czechach poczyniono energiczne kroki aby opinię publiczną skierować przeciw Polsce; pułkownik Żukowskij obecnie udał się do Pragi z instrukcjami od "Związku".

Obecnie Wiedeń stał się wedle wszelkich danych — wybitnym punktem działalności ukraińskich i rosyjskich partji politycznych. Do Wiednia przyjeżdżają bardzo często specjali kurjerzy z Dolnej Warty od delegata bolszewickiego Krasina,³ który pozostaje w ścisłym związku z rządem bolszewickim i otrzymuje od niego instrukcje i materiały dla "Sojuza" w Wiedniu. Od Krasina też pochodzić ma wiadomość, że bolszewicy gotują się do generalnej ofensywy na Polskę która ma oczyścić przedewszystkiem terytorja ukraińskie i Galicję Wschodnią z wojsk polskich. Przez Krasina też podobno przesyła swe instrukcje niejaki Feliks Kon⁴ (czyżby to miał być były sybirak i proletarjatecznik Feliks Kon?) kierownik propagandy bolszewickiej na Polskę; instrukcje te odbiera Kreczetowicz, kierownik "Sekcji Polskiej" przy szefie ukraińskiego biura prasowego w Wiedniu dr. Brendzanie. Sam dr. Brendzan obecnie ma przeprowadzić jakąś tajemniczą misję w Berlinie.

Bliższe szczegóły o znaczeniu Dolnej Warty jako centrum, skąd rozchodzą się instrukcje bolszewickie, postaram się niebawem nadesłać.

Rzecz godna uwagi, że od chwili wdrożenia częstej i pewnej

---

mittee (1917); commander of the Frontier Corps and military units in the city of Kamianets Podilskyi (1919).

² Hrushevskyi, Mykhailo (1866-1934), historian and statesman; head of the Ukrainian Central Rada in Kiev; elected president of the Ukrainian National Republic in April, 1918.

³ Krasin, Leonid Borisovich (1870-1926), Communist leader; member of the Supreme Council of the National Economy from 1917; People's Commissar of Commerce and Industry; in the Soviet diplomatic service from 1919.

⁴ Kohn, Feliks (1864-1941), member of the Polish Socialist Party (left wing) and member of its Central Committee from 1906; in the summer of 1920, together with F. Dzierzynski and J. Marchlewski, member of the Polish Temporary Revolutionary Committee.

komunikacji z Krasinem, wiedeńscy agenci bolszewicy jak się zdaje rozporządzają obecnie znacznymi środkami pieniężnymi i rozwinęli żywszą działalność. Wprowadzony przez nich wystąpił na ostatniem tajnem posiedzeniu mężów zaufania komunistycznej partji austriackiej, które się odbyło w ubiegłą niedzielę, jakiś oficjalny przedstawiciel rządu sowieckiego; złożył on zgromadzonym referat o wewnętrznych stosunkach w Rosji Sowieckiej i przedłożył projekt zharmonizowanej współpracy komunistów w celach wywołania wszechświatowej rewolucji.

Z tej garści faktów, które zdołałem zebrać i które mam zaszczyt podać obecnie do wiadomości Pana Ministra, zdaje się wynikać jasno, że — jak to już konkludowałem w poprzednim raporcie — Ukraińcy porzucili w gruncie rzeczy działalność filopolską — jeśli ją kiedykolwiek szczerze podejmowali — i zdeklarowali się całkowicie na stronę bolszewików rosyjskich. W związku z tą zmianą frontu pozostaje też oczywiście nacisk, jaki podobno mają wywierać na Petlurę tutejsze koła ukraińskie, aby zlikwidować całkowicie swą pracę w Warszawie. Konkluzję ową i ten fakt jeszcze zdaje się potwierdzać, że galicyjskie wojska ukraińskie, które do niedawna jeszcze walczyły po stronie Denikina, obecnie przeszły w całości do obozu bolszewickiego. Sztab tych wojsk złożony przeważnie z oficerów austriackich i niemieckich znajduje się w drodze do Wiednia, skąd udać się ma do Czech i Niemiec.

W Niemczech obecnie — o ile mi wiadomo — formuje się armja "dobrowolców" rosyjskich z rozproszonych części dawnej "nacionalnoj ruskoj armii" pod komendą znanego monarchisty generała Romejko-Hurko. Aczkolwiek niewątpliwie Pan Minister otrzymał zupełniejsze w tej sprawie informacje od posta naszego w Berlinie tem niemniej pozwalam Mu sobie znane mi szczegóły zakomunikować. Wiadomości o postępach w formowaniu kontrrewolucyjnej armji rosyjskiej w Niemczech przywiózł do Wiednia tutejszemu agentowi "dobrowolców" pułkownikowi Arnoldowi b. szambelan dworu Mikołaja II, Szlegel. Według wiadomości tych w ostatnich dniach zjechało do Berlina wielu oficerów rosyjskich z Bułgarii i Serbji; podobno oficerom tym służył wydatną pomocą materialną czeski przedstawiciel w Belgradzie.

Rzecz niezmiernie znamienna, że o ile "Sojuz" odnosi się wrogo do działalności zarówno Szlegla jak Arnolda, postępując konsekwentnie w swej orjentacji bolszewickiej o tyle ukraińcy galicyjscy, podtrzymują stosunki z bolszewikami, jednocześnie nie kryją się zgoła ze swemi związkami z nacjonalistami rosyjskimi,

których w Wiedniu reprezentuje Arnold. Na tym też tylko jednym punkcie różni się polityka ukraińców galicyjskich z polityką "Sojuza Ukraińskiej Dierżawnosti".

Dr. M. Szarota m.p.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz 3078/T2 dnia 13/IV 1920 r.

10

3124/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
Zw/5 No. 15415/II

Warszawa, dn. 14 kwietnia 1920 r.

DO

PREZYDJUM RADY MINISTRÓW

Naczelne Dowództwo W.P. podaje do wiadomości Prezydjum Rady Ministrów, iż dn. 12 b.m. Szef Sekcji Wojskowej Ukraińskiej Misji Dyplomatycznej z upoważnienia Atamana Petlury zwrócił się do Naczelnego Dowództwa z propozycją, by ze względów politycznych i praktycznych punkt projektowanej umowy politycznej między Polską a Ukrainą, omawiający granice Rzeczypospolitej Polskiej i Ukrainy, przenieść do Konwencji Wojskowej w formie: "Przyłączenie do Państwa Polskiego Zachodniej części Wołynia uzasadnione jest koniecznościami natury strategicznej".

Naczelne Dowództwo, przesyłając tą propozycję do decyzji Rady Ministrów, jednocześnie komunikuje, iż przeniesienie punktu ustalającego zachodnie granice państwa Ukraińskiego do Konwencji Wojskowej nadałoby tej ważnej sprawie charakter tymczasowy i definitywnie rozstrzygnęłoby sprawę granic; natomiast po osiągnięciu ostatecznego celu wspólnej akcji stworzyłoby pretekst do wszczęcia nowych rokowań o granice państwa, które to wówczas byłoby prowadzone w warunkach mniej korzystnych dla nas i do naprężenia

wzajemnych stosunków doprowadzić by musiały.

Ja, osobiście, nie mam zaufania do szczerości tej propozycji.

General p.o. Szefa Sztabu Generalnego
HALLER m.p.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 3124/T2 dnia 15/III 1920 r.

11 T-22

Poselstwo Polskie w Wiedniu
Attache Wojskowy

3251/T2

Raport Nr. 8.
Wiedeń, dnia 16 kwietnia 1920.

UKRAINA

Uzupełniając wiadomości do raportu Nr. 7

Jak to w ostatnim moim raporcie Nr. 7 doniosłem, działają w Wiedniu dwa zastępstwa Ukrainy, a to:

- 1) Ukrainy zachodniej (galicyjskiej),
- 2) Ukrainy wschodniej (naddnieprzańskiej).

W ostatnich czasach skład tych zastępstw pod względem personalnym uległ zmianie, i tak:

Attaché Bilicz z zastępstwa Ukrainy wschodniej miał wyjechać do Szwajcarii.

Dyr. kancelarji Cyprynowicz miał wyjechać z polecenia Dyr. Makarenki do Paryża celem odbycia narad z dyr. Pietruszewiczem.¹

---

¹ Petrushevyh, Evhen (1863-1940), Ukrainian political leader and statesman; member of the National Democratic Party; member of the Vienna Parliament (1907-

Narady te dotyczyć mają stworzenia przyjaznych stosunków pomiędzy zastępstwami Ukrainy wschodniej a zachodniej w Paryżu.

Sekretarz Biliński² popełnił tu 8 b.m. samobójstwo. Powodem ma być defraudacja pieniędzy, danych mu przez reemigrantów do przesłania do kraju. (Załączam wycinek gazety "Wiener Mittagspost" z 9 b.m. w tej sprawie). Na uwagę zasługuje pogłoska, że Bileński miał być tajnym agentem amerykańskiego Poselstwa w Wiedniu IV, Wohllebengasse 9.

Posel Ukrainy wschodniej Lipiński³ ma obecnie bawić w Reichenburgu dla poratowania zdrowia.

Dr. Wassilko ma bawić w Bernie szwajcarskim.

Ukr. ppłk. int. Harasymowicz miał wyjechać do Czerniowiec.

Sprawy paszportowe załatwia każde zastępstwo oddzielnie, przyczem należy zauważyć, że tutejsze Przedstawicielstwa Państw Koalicyjnych uznają jedynie paszporty wydane przez Zastępstwo Ukrainy wschodniej.

W hotelu de Drance pracujące konsorcjum prasowe pod przewodnictwem Dra Walerjana Brendsana ma być w łączności z tut. biurem korespondencyjnym i nawet mają tam pracować dwaj ukraińscy urzędnicy.

Pozatem przebywa tu ukraiński socjalista, redaktor wychodzącej tu gazety "Nowa Doba" Dr. Kalinowicz⁴ i mieszka w hotelu Höller pokój 43.

Oficjalnym organem zastępstwa Ukrainy zachodniej ma być wychodzący w Wiedniu "Ukraińskij Prapor".

Główna komenda armji, tak wschodniej, jak i zachodniej Ukrainy ma się obecnie znajdować w Mohylewie na Podolu.

1918); member of the Galician Diet from 1910; President of the Ukrainian National Council of the West Ukrainian National Republic, from June 1919, "Dictator" of the same; after 1920 in emigration in Austria and Germany.

² Bilenkyi, Mykhailo (-1920), counselor of the Ukrainian diplomatic mission in Vienna (1919-1920); leader of the Ukrainian Peasant Party.

³ Lypynskiy, Viacheslav (1882-1931), historian, political writer, monarchist leader; organized the Ukrainian Democratic Landowner's Party with a conservative program in 1917. Envoy of Hetman Skoropadskiy and the Directory to Austria until June, 1919.

⁴ Kalynovych, Volodymyr (1884-1945), Ukrainian educator and journalist; editor of the periodical *Ukrainische Blaetter* in Vienna 1918, *Ukraina* in Kiev 1919.

Dowódcą jej ma być generał Mazepa i ma on mieć pod sobą 50.000 ludzi.

Od czasu odwrotu armji zachodnio-ukraińskiej, zaprowadzono tam dyktaturę wojskową. Prezydent jest zarazem dyktatorem i jako taki naczelnym wodzem ukraińskiej armji. Z tego też powodu rozwiązano dotychczasowe ministerstwo wojny i w jego miejsce utworzono kancelarję wojskową.

Mieści się ona w hotelu Höller — Wiedeń.

Szefem jej ma być podpułk. Ukraińskiego sztabu generalnego Doleżał. Obecnie miał on w sprawie ukraińskiej brygady w Czechach wyjechać do Pragi i zastępuje go kapitan Radek.

11

(2)

Attaché wojskowym przy Poselstwie zachodniej Ukrainy ma być pułk, ukraińskiego sztabu generalnego Zieric I. Biberstr. 26. Ma on prowadzić sprawy wojskowe zarówno wschodniej jak i zachodniej Ukrainy. Niedawno wyjechał on w sprawach służbowych na Ukrainę i obecnie ma powracać z tamąd statkiem "Wumbrandt". Przyjazd jego jest spodziewany w najbliższych dniach, równocześnie z przybyciem Dra Pietruszewicza z Paryża względnie Londynu do Wiednia, którego tu dla odbycia ważnych narad wezwano.

Pułkownika Zierica zastępuje obecnie kpt. Krasnopera.

Pułkownik Zieric był przed rozpadnięciem się Austrii podpułkownikiem austriackiego sztabu generalnego, kpt. Radek aktywnym oficerem 20 pułku obrony krajowej, a kpt. Krasnopera oficerem rezerwowym 24 pułku piechoty.

Ukraińskim kurjerem pomiędzy Wiedniem a Waszawą ma być kpt. Kreszczenko (Hotel Meissl & Schadn) i ma on przywozić wszystką pocztę od Petlury do tut. zastępstw Ukrainy. Innymi kurjerami są Mradow i Chorczewicz.

Przy zastępstwie wschodniej Ukrainy ma być również przydzielony specjalny pełnomocnik Petlury i miał on odbywać narady z profesorem Szwecem.⁵

---

⁵ Shvets, Fedir (1882-19), geologist; member of the Ukrainian Party of the Social Revolutionaries; professor of geology of the Ukrainian State University in Kiev (1918); member of the Directory of the Ukrainian National Republic (Nov. 1918-1919).

Osobami, które często przebywają w zastępstwie wschodniej Ukrainy, mają być niejaki Skadelicz Boryslaw, Miśniczewski, Piotr Krojlow, Szokoazciewicz?? i Liopatin??.

W kołach zastępstwa zachodniej Ukrainy uważają Petlurę jako człowieka, którego się nie bierze na serjo i mówią, że ma on za sobą jedynie bardzo szczupłą garstkę ludzi, a to jedynie partję socjalnorewofucyjnych (ta sama partja, jak partja Kiereńskiego w Rosji).

W sprawie pobytu Petlury w Warszawie panuje w zastępstwie zachodniej Ukrainy przekonanie, że Polacy uważają go niejako jako internowanego i nie biorą na serjo jego wszystkich propozycji. Zachodnio-Ukraińcy są przekonani, że jakkolwiek są liczni zdrajcy ojczyzny, to mimo to nigdy nie przyjdzie do tego, ażeby Galicja wschodnia do Polski należała, bo naród ukraiński do tego nie dopuści.

Jako dowód bardzo małej ilości zwolenników Petlury podają także i ten fakt, że nie udało mu się swego czasu z całego narodu ukraińskiego nawet stutysięcznej armji wystawić.

Zdaniem pewnego członka Zastępstwa zachodniej Ukrainy, armja ukraińska ma się obecnie znajdować w rejonie Żmerynka — Biruła — Balta i nie prowadzi z bolszewikami żadnych walk. Mimo to jednak mylnie ma być twierdzenie, jakoby ukraińcy bolszewickim ideom sprzyjali, gdyż naród ukraiński ma szeroko rozwinięte poczucie prywatnej własności (???)

Przepisy służbowe w Armji ukraińskiej są zupełnie te same, jakie obowiązywały w dawnej armji austriackiej. Dyscyplina w armji ma być nawet bardzo dobrą, a tylko z powodu braku amunicji i broni nie są Ukraińcy w stanie jakakolwiek większą akcję wojskową rozpocząć.

Do armji ukraińskiej przyjęto wiele byłych oficerów austriackich i modus, na podstawie którego ich przyjmują jest taki, że przyjęty może być każdy oficer dawnej armji austriackiej po odbyciu 3 miesięcznej próbnej służby i przy zobowiązaniu się, że do roku nauczy się na tyle ukraińskiego języka, ile mu do służby koniecznie potrzeba.

Przesyłka depesz z ukraińskiej armji do Wiednia ma się odbywać radiotelegraficznie. Dawniej gdy Kijów należał jeszcze do Ukraińców, wysyłano depesze z Kijowa przez Helsingfors do Wiednia drogą radiotelegraficzną, a obecnie, gdy armja ukraińska stoi w Winnicy, odchodzą depesze z tamąd do Helsingfors, skąd je dalej wysyłają.

Naczelne dowództwo armji ukraińskiej próbowało również depeszować radio do Koszyc, jednak stacja w Koszycach nie mogła reagować. W tym celu wysłano nawet z Winnicy specjalnego kurjera

do Koszyc, by się dowiedział jaki rodzaj zawołania stacja w Koszycach posiada, jednak nie dojechał on do celu i wszelki ślad za nim zaginął.

Arcyksiążę Wilhelm,⁶ który był przedtem internowany w rumuńskim klasztorze, bawić ma obecnie w Maria Zoll. Miał on nawet napisać nowelę w ukraińskim języku p.t. "Huculi" i władając prawie zupełnie ukraińskim językiem ma mieć zamiar poświęcić się powieściopisarstwu.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz 3251/T2 dnia 21/V 1920 r.

12 T-22

Prague, le 19 avril 1920.

Presidium
Ministersva Věci Zahraničnich
Ceskoslovenské Republiky
C.j. 9411/20 pres.

Monsieur le Délégué.

A la suite de plusieurs conversations que j'ai en le plaisir d'avoir avec vous, au sujet de la soi — disante brigade ukrainienne en général, je me permets de vous commonceniquer ce qui suit.

Vis-à-vis de la Pologne, la conduite du gouvernement et de toutes les autorités tchécoslovaques, concernant la question ukrainienne et de la question de la Galicie Orientale, était toujours la plucorrecte. Depuis que la paix a été signée avec l'Autriche le gouvernement tchécoslovaque s'est confirme strictement a la lettre du traité et aux principes de droit international.

---

⁶Habsburg-Lothringen, Wilhelm (1895-1951), Austrian prince, also known among the Ukrainians as Vasyl Vyshyvanyi; colonel in the Sich Riflemen (Sichovi Striltsi); active in the Ministry of Military Affairs of the Directory of the Ukrainian National Republic in 1919. Thereafter lived in Austria; abducted from Vienna by the Soviets in 1948 and died in captivity.

Le gouvernement tchécoslovaque n'a jamais organisé un seul soldat ukrainien ou russe, qui aurait été destiné à servir dans le but de combattre dans quelque sens contre la Pologne et contre ses revendications. Nous étions à ce sujet constamment entièrement neutres. Nous le sommes en ce moment, et nous le resterons.

Je dois particulièrement insister que tous les bruits et tous les reproches disant que nous avons fomenté directement ou indirectement les mouvements contre la Pologne et la Galicie Orientale sont absolument sans fondement. Je dois de même constater que nous [dalsze slowa nieczytelne] des usses ou des Ukrainiens ici, pour les envoyer en Slovaquie ou en Carpatho-Russie pour s'en servir dans but anti — polonais. Finalement, je me permets de constater, que la soi-disante brigade ukrainienne, qui a été internée il y a plusieurs mois, sur notre territoire, quand elle est en fuite sur le territoire slovaque après des combats avec les armées polonaises, a été, transportée dans un camp de concentration en Bohême à Gablonz.

Le gouvernement tchécoslovaque a annoncé fait à tous les gouvernements alliés, en leur expliquant, qu'il a l'intention de traiter cette brigade strictement suivant le droit international, c'est à-dire qu'il la considère comme une armée étrangère qui s'était en fuite sur un territoire neutre avec des armes en main, et que cette brigade doit être par conséquent maintenant désarmée et concentrée sur notre territoire jusqu'à la décision définitive concernant le conflit qui a causé ces luttes entre l'armée polonaise et l'armée ukrainienne.

J'ai annoncé en même temps, que je crois que rien ne peut se passer avec cette brigade sans un accord exprès avec les puissances alliées et en accord avec le gouvernement polonais. J'ai été sollicité à plusieurs reprises, et de différentes côtes, de fait passer cette brigade en Russie, de la faire partir pour qu'on s'en serve de tel ou de tel côté, mais j'ai toujours refusé nettement étant fidèle au droit international et à la parole donnée, et aux déclarations que j'ai faites aux puissances alliées.

Je croyais inutile jusqu'à présent de vous en parler et d'en parler aussi au gouvernement polonais, parce que je croyais qu'il se comprend par soi-même, que cette attitude sera prise par notre gouvernement et qu'elle sera maintenue. J'ajoute que la brigade n'est pas armée et ne peut pas être armée, qu'elle est organisée militairement et c'est entendu qu'elle est dans la même organisation dans laquelle se trouvait, quand elle est entrée sur notre territoire et quand elle a été internée. Aucun équipement ni aucun recrutement organisation n'est permise pour

qu'on puisse se servir de la brigade come d'une unité combattante. Elle est traitée strictement suivant le droit international applicable dans un pareil cas. Je le répète nan sans me soucier si les autorités polonaises se sonduisaient della même façon dans des cas semblables notamment dans la question de la Slóvaquie ou autre, j'ai procédé dans la question de la brigade ukrainienne de la façon dans je viens de parler. Notre attitude était absolument loyale et correcte. Elle le sera aussi dans l'avenir.

J'espère que ces declarations très formulles et très catéforicues donneront satisfaction complète à votre gouvernement.

Veillez agréer, Monsieur le Délégué, l'expression de ma plus haute considération.

Dr. Edward Beneš m.p.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

13   T-30   T-23

U K R A I N A

Projekt umowy między Polską, a Ukrainą

W głębokiem przeświadczeniu, że każdy naród posiada przyrodzone prawo samostanowienia o swoim losie i określenia stosunków swoich z sąsiadami, obie strony kontratakujące z ramienia Polski i Ukrainy, jednako ożywione chęcią ugruntowania podstaw pod zgodne i przyjazne współzycie dla dobra i rozwoju obu narodów — postanawiają, co następuje:

1. Polska, uznając prawa narodu ukraińskiego do niepodległości, uznaje Tymczasowy Rząd Ukraiński Dyrektorjatu z atamanem Simonem Petlurą na czele — za rząd de facto.

2. Granice między Rzeczypospolitą Polską a Ukrainą Republika Ludową zostają określone w sposób następujący: na północ od rzeki Dniestru wsduż rzeki Zbrucz, a następnie wzdłuż wschodnich granic administracyjnych powiatów: Krzemienieckiego, Ostrogińskiego i

Rówieńskiego, dalej na Północ wzdłuż granicy administracyjnej b. gub. Mińskiej.

3. Rząd Polski zobowiązuje się przyznać Ukrainie terytorja na wschód od linii granicznej, wymienionej w art. 2 w niniejszej umowy do granic Polski z 1772 r. (przedrozbiorowych). Które Polska już posiada lub odzyska od Rosji drogą orężną lub dyplomatyczną.

4. Terytorja wymienione w art. 3 niniejszej umowy będą ustąpione Ukrainie w terminie, ustalonym po obopólnem porozumieniu. Do chwili odstąpienia ich ma pozostać administracja cywilna polska z udziałem czynników ukraińskich, na terytorjum, na którym istnieje w dniu podpisania niniejszej umowy, to zn. od linii granicznej między Polską a Ukrainą do linii frontu, natomiast na terytorjach na wschód od linii frontu do granic Polski przedrozbiorowych, w miarę odzyskiwania ich będzie przekazana władzom ukraińskim z udziałem czynników polskich.

5. Tymczasowy Rząd Ukraiński zobowiązuje się zwołać Tymczasowe Zgromadzenie Ustawodawcze, reprezentujące wolę ludności, a wybrane na zasadach demokratycznych powszechnego, tajnego, równego, bezpośredniego i proporcjonalnego prawa głosowania, po odzyskaniu przez Ukrainę terytorjów, określonych przez umowę niniejszą i ewentualną umowę między Polską i Rosją sowiecką, nie później wszakże jak w ciągu 6 miesięcy. W ręce Tymczasowego Zgromadzenia Ustawodawczego Tymczasowy Rząd Ukraiński złoży swą władzę.

6. Tym. Rząd Ukr. zobowiązuje się nie zawierać żadnych umów międzynarodowych, skierowanych przeciwko Polsce, a także nie prowadzić rokowań i nie zawierać pokoju z bolszewikami bez porozumienia się z rządem Polskim.

7. Prawa narodowokulturalne, jakie rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej zapewni na terytorjum Ukrainy obywatelom narodowości polskiej, będą przyznane obywatelom narodowości ukraińskiej w granicach Rzeczypospolitej Polskiej i odwrotnie.

8. Zostają zawarte specjalne umowy gospodarcze, dotyczące stosunków ekonomiczno handlowych między Polską, a Ukrainą, oraz załatwienia sprawy rolnej na Ukrainie. Umowy te stanowią integralną część umowy niniejszej.

9. Zostaje zawarta konwencja wojskowa, która stanowi część integralną niniejszej umowy.

10. Umowa niniejsza pozostanie tajną. Nie będzie mogła być zakomunikowana stronie trzeciej, ani opublikowana w całości lub

części, inaczej, jak za wzajemną zgodą obu kontraktujących stron.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 5578/T2 dnia 13/XI 1920 r.

Tekst Umowy Politycznej Polsko-Ukraińskiej z 21/4.20.

Tajne!

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej z jednej strony i Rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej z drugiej strony — w głębokim przeświadczeniu, że każdy naród posiada przyrodzone prawo samostanowienia o swoim losie i określenia stosunku swoich z sąsiadami, i jednak ożywioną chęcią ugruntowania podstaw pod zgodne i przyjazne współzycie dla dobra i rozwoju obu narodów — zgodziły się na następujące postanowienia:

I.

Uznając prawo Ukrainy do niezależnego bytu państwowego na terytorium w granicach, jak będą one na północ, wschód i południe określone na zasadzie umów Ukraińskiej Republiki Ludowej z graniczącymi z nią z tych stron sąsiadami — Rzeczpospolita Polska uznaje Dyrektorjat niepodległej Ukraińskiej Republiki Ludowej z Głównym Atamanem Panem Simonem Petlurą na czele za zwierzchnią władzę Ukraińskiej Republiki Ludowej.

II.

Granice między Rzeczpospolitą Polską a Ukraińską Republiką Ludową zostają określone w sposób następujący: na północ od rzeki Dniestru wzdłuż rzeki Zbrucz, a następnie wzdłuż byłej granicy między Austro-Węgrami a Rosją do Wyszogródka, a od Wyszogródka na północ przez wzgórza Kremienieckie, a następnie po linii na wschód od Zdołbunowa, następnie wzdłuż wschodnich granic administracyjnych powiatu Równieńskiego, dalej na północ wzdłuż granicy administracyjnej byłej gubernji Mińskiej do przecięcia jej przez rzekę Prypeć, a następnie Prypecią do ujścia jej. Co do powiatu Równieńskiego, Dubieńskiego i części Krzemienieńskiego, które obecnie przypadają Rzeczypospolitej Polskiej nastąpi później ściślejsze porozumienie.

Szczegółowe określenie linii granicznej powinno być przeprowadzone przez specjalną polską-ukraińską komisję złożoną z odpowiednich fachowców.

III.

Rząd Polski przyznaje Ukrainie terytorja na wschód od linii granicznej, wymienionej w art. II. niniejszej umowy — do granic Polski z roku 1772 (przedrozbiorowej), które Polska już posiada lub odzyska od Rosji drogą orężną lub dyplomatyczną.

IV.

Rząd ukraiński zobowiązuje się nie zawierać żadnych umów międzynarodowych, skierowanych przeciwko Polsce; do tego samego zobowiązuje się Rząd Rzeczypospolitej Polskiej wobec Ukraińskiej Republiki Ludowej.

V.

Prawa narodowo-kulturalne, jakie Rząd Polski zabezpieczy obywatelom narodowości ukraińskiej na terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej będą w nie mniejszym stopniu zabezpieczone obywatelom narodowości polskiej w granicach Ukraińskiej Republiki Ludowej i odwrotnie.

VI.

Zostają zawarte umowy ekonomiczno-handlowe między Rzecząpospolitą Polską a Ukraińską Republiką Ludową.

Sprawa agrarna na Ukrainie będzie rozwiązana przez konstytuante. Do chwili zwołania konstytuanty prawne stanowisko właścicieli ziemskich polskiej narodowości na Ukrainie określa się na zasadzie specjalnego porozumienia między Rzecząpospolitą Polską a Ukraińską Republiką Ludową.

VII.

Zostaje zawarta konwencja wojskowa, która stanowi część inte-

gralną niniejszej umowy.

VIII.

Umowa niniejsza pozostaje tajną. Nie będzie mogła być zakomunikowaną stronie trzeciej, ani opublikowana w całości lub części inaczey, jak za wzajemną zgodą obu kontraktujących stron, z wyjątkiem art. I., który zostanie ogłoszony po podpisaniu niniejszej umowy.

IX.

Umowa niniejsza nabiera siły natychmiast po podpisaniu jej przez strony kontraktujące.

Podpisano w Warszawie dnia 21 kwietnia 1920 roku w dwóch egzemplarzach, sporządzonych jeden w języku polskim, jeden w języku ukraińskim, z zastrzeżeniem, że w razie wątpliwości tekst polski będzie uważany za miarodajny.

Kierownik Ministerstwa
Spraw Zagranicznych
Rzeczypospolitej Polskiej
(—) Jan Dębski¹
Kierownik Ministerstwa
Spraw Zagranicznych
Ukraińskiej Republiki Ludowej
(—) Andrzej Liwicki²

---

¹ Dębski, Jan (1880-1931), Polish political leader; member of the Peasant Party ("Piast") in Galicia; member of the Polish Sejma from 1919; chairman of the Polish delegation to negotiate the armistice and peace treaty in Riga (1920-1921).

² Livytskyi, Andrii (1879-1954), jurist and statesman; member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; provincial Commissar of the Poltava region (1917); member of the Ukrainian Labor Congress (1919); Minister of Justice from April 1919; also Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian National Republic from August 1919; head of the diplomatic mission to Poland from October, 1919.

KONWENCJA WOJSKOWA
między
POLSKĄ a UKRAINĄ

1. Niniejsza konwencja wojskowa tworzy integralną część konwencji politycznej z dnia 21 kwietnia 1920 r., wchodzi równocześnie z nią w życie i obowiązuje aż do czasu zawarcia stałej konwencji wojskowej pomiędzy Rządem Polskim a Ukraińskim.

2. Wojska Polskie i Ukraińskie odbywają akcję wspólnie, jako wojska sprzymierzone.

3. W razie wspólnej akcji polsko-ukraińskiej przeciw wojskom sowieckim na terenach prawobrzeżnej Ukrainy, położonych na wschód od obecnej linii frontu polsko-bolszewickiego, operacje wojskowe odbywają się po wspólnym porozumieniu się Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich z Główną Komendą Wojsk Ukraińskich pod naczelnym kierownictwem Dowództwa Wojsk Polskich.

4. Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich przydzieli do sztabów operacyjnych wojsk ukraińskich swoich oficerów, a Główna Komenda Wojsk Ukraińskich przydzieli w porozumieniu z Naczelnym Dowództwem Wojsk Polskich, do polskich dowództw, oddziałów, zakładów i.t.d. swoich oficerów łącznikowych.

5. Wojska postawione przez Główną Komendę Wojsk Ukraińskich do dyspozycji Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich, użyje to Dowództwo stosownie do operacyjnych przez siebie określonych potrzeb na terenach Ukrainy, możliwie nie rozdrabniając ich na małe jednostki taktyczne. W miarę postępu akcji i o ile warunki operacyjne na to pozwolą, na życzenie Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich, — Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich skupi razem jak najrychlej jednostki ukraińskie i wyznaczy im własny rejon działania i specjalne zadania strategiczne, w celu oddania ich z powrotem do bezpośredniej dyspozycji Głównej Komendy Wojsk Ukraińskich.

6. Z chwilą rozpoczęcia wspólnej akcji przeciwko bolszewikom, Rząd Ukraiński zobowiązuje się dostarczać w naturze niezbędnych artykułów żywnościowych dla Armji Polskiej, operującej na tym terenie w ilości zgodnie z planem operacyjnym (główne artykuły: mięso, tłuszcze, mąka, zboże, kasza, ziemniaki, cukier, owies, siano, słoma i.t.p.), na podstawie norm wyżywienia obowiązujących w Wojsku Polskiem — i potrzebne podwoły.

a) W tym celu do dowództw dywizji i armji polskich przydzieleni zostaną komisarze cywilni lub oficerowie prowiantowi ukraińscy, których obowiązkiem będzie zaopatrywać dywizję (armję) w niezbędną ilość artykułów żywnościowych i podwód.

b) Wrazie niedostarczenia przez Rząd Ukraiński potrzebnych produktów, komisarz cywilny ukraiński, w porozumieniu z intendenturą dywizji (armji), przeprowadza rekwizycję potrzebnych artykułów wśród ludności miejscowej, rozrachowując się kwitami rekwizycyjnymi, opłacanymi i zagwarantowanymi przez Rząd Ukraiński i wystawionymi w dwóch językach: polskim i ukraińskim. Na kwitach winno być zaznaczone: rodzaj oraz waga tuszy produktów, a odnośnie podwód i koni — ilość ich i czas użytkowania. W miarę możliwości za dostarczone podwozy płaci się natychmiast pełną należność w wysokości określonej przez Rząd Ukraiński. Na kwicie ma być zaznaczone, iż podczas rekwizycji wypłacono tylko część należności, z wymienieniem sumy, i że reszta będzie uiszczoną przez Rząd Ukraiński później.

Rząd Ukraiński zobowiązuje się dostarczać Wojsku Polskiemu odpowiedniej gotówki w celu bezpośredniej zapłaty mieszkańcom części należności za dostarczone artykuły wedle cen maksymalnych, jakie będą ustalone przez Rząd Ukraiński. Wojsko Polskie będzie w miarę możliwości kwity rekwizycyjne oraz świadczenia opłacane gotówką premjować solą, naftą lub innymi środkami pierwszej potrzeby wedle przynorm i instrukcji, które zostaną osobno wydane. Do jednostek ukraińskich przydzieleni zostaną polscy oficerowie gospodarczy w celu przestrzegania i przeprowadzenia jednolitego premjowania.

c) Artykuł żywnościowe, nie dostarczone przez Rząd Ukraiński, a zatem dostarczone przez Rząd Polski, obrachowane według ustalonych norm polskich, — [...].

d) Czasowy stosunek waluty ukraińskiej do polskiej obowiązujący przed zawarciem konwencji finansowej będzie ustalony przez Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich w porozumieniu z Główną Komendą Wojsk Ukraińskich.

7. Wrazie zajęcia wyżej wymienionego terenu przez wojska polsko-ukraińskie lub tylko polskie. Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich rezerwuje sobie prawo zarządzania podczas obecnej akcji wojskowej wszystkimi linjami kolejowymi, przyczem personel kolejowy ukraiński pozostaje na swych stanowiskach. O wypadkach i powodach zwalniania władza ukraińska będzie powiadamiana. Do władz wojskowo-kolejowych polskich zostaną w myśl punktu 4. przydzieleni

łącznikowi oficerowie ukraińscy. Rząd Ukraiński przystąpi niezwłocznie do organizowania całego aparatu kolejowego, w celu przejęcia kolei w własny zarząd. Czas, sposób, kolejność przejęcia zostaną osobnym układem określone. Polskie dowództwo pomaga ukraińskim kolejom taborem, opałem, smarami i.t.p. materiałami niezbędnymi do eksploatacji i zapewnienia używalności kolei. W celu kontroli prowadzi się ewidencję wszelkich transportów, a także przewozu wszelkiego materiału kolejowego, zgodnie z przepisami ustalonymi odpowiednimi rozkazami Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich w porozumieniu z Główną Komendą Wojsk Ukraińskich.

8. Z chwilą rozpoczęcia wspólnej ofensywy i zajęcia nowych terenów prawobrzeżnej Ukrainy, położonych na wschód od obecnej linii frontu polsko-bolszewickiego, Rząd Ukraiński organizuje na takowych swój zarząd i administrację cywilną i wojskową. Tyły wojsk polskich ochraniać będzie polska żandarmerja polowa i polskie wojska etapowe; zluźnienie przez władze ukraińskie nastąpi na zasadzie osobnej umowy po sformowaniu ukraińskiej żandarmerji oraz ukraińskich wojsk etapowych. Na czas pełnienia służby przez żandarmerję polską i wojska etapowe polskie przydzielili się do ukraińskich administracyjnych władz polskich oficerów łącznikowych.

Zarząd dotychczas zajętych terenów, które na zasadzie umowy politycznej zostają przyznane Ukraińskiej Republice Ludowej, pozostaje narazie w ręku władz polskich a Rząd Ukraiński organizuje swój aparat administracyjny i, w miarę jego zorganizowania, władze na tych terenach po porozumieniu się z Rządem Polskim przechodzi w ręce Rządu Ukraińskiego.

Z chwilą podpisania obecnej konwencji, wznawia się w Kamieńcu Podolskim funkcjonowanie Ukraińskich Centralnych Urzędów Państwowych; Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich niezwłocznie wyda rozkaz, aby miejscowe władze wojskowe i cywilne okazały przytem wszelką pomoc.

9. Po wykonaniu ogólnego planu wspólnej akcji, ewakuacja Wojsk Polskich z terenu Ukrainy winna rozpocząć się na wniosek jednej ze stron kontraktujących, a techniczne wykonanie ewakuacji nastąpi na zasadzie wzajemnego porozumienia Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich z Główną Komendą Wojsk Ukraińskich.

10. Rząd Ukraiński ponosi kosztą wyekwipowania, zaopatrzenia i utrzymania oddziałów ukraińskich formowanych na terytorjum Polski, którym czy to Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich, czy to

Polskie Ministerstwo Spraw Wojskowych okazało lub okazywać będzie pomoc w produktach, ekwipunku, broni, amunicji i wszelkiego rodzaju materiale wojennym.

11. Na terenach Polski w dalszym ciągu kontynuuje się organizacja ukraińskich oddziałów, jak to miało miejsce dotychczas w Brześciu, aż do czasu, kiedy organizacja ta będzie możliwa na własnym terenie.

12. Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich zobowiązuje się dostarczyć dla wojsk ukraińskich broni, amunicji, ekwipunku i odzieży w ilości potrzebnej dla trzech dywizji wedle etatów przewidzianych dla polskich dywizji ze wszystkimi ich sanitarnymi i innymi tyłowym zakładami i postawić te przedmioty zaopatrzenia do dyspozycji Ukraińskiego Ministerstwa Spraw Wojskowych. Artykuły zamówione lub zakupione przez Rząd Ukraiński zagranicą, a wywiezione lub przewiezione do miejsca przebywania Armji Ukraińskiej dzięki staraniom Rządu Polskiego, będą zaliczone na rachunek wyżej wymienionych przedmiotów zaopatrzenia.

Szczegóły zostaną określone osobną umową.

13. Cała zdobycz kolejowa, za wyjątkiem pociągów pancernych wziętych w boju, a także inna zdobycz wojenna, oprócz ruchomej wziętej w boju, — stanowią własność Państwa Ukraińskiego.

14. Szczegółowa umowa finansowo-gospodarcza oraz konwencja kolejowa dotycząca niniejszej konwencji — zostaną dodatkowo zawarte.

15. Obie strony mają prawo zaproponowania zawarcia stałej konwencji wojskowej w chwili uznanej przez siebie za odpowiednią.

Aż do zawarcia nowej — obowiązuje konwencja obecna.

16. Obydwie strony zobowiązują się niniejszą konwencję utrzymać w tajemnicy.

17. Konwencja ta spisana zostaje w języku polskim i ukraińskim. Obydwa teksty obowiązują.

Wrazie wątpliwości miarodajny jest tekst polski.

Konwencja niniejsza podpisana została w Warszawie, dnia 24. kwietnia 1920 roku;

ze strony polskiej przez Majora Walerego Sławka¹ oraz Kapitana

---

¹ Sławek, Walery (1879-1939), member of the Polish Socialist Party from 1902; member of its Combat Organization from 1905; officer of the Piłsudski Legion and his closest collaborator and aide; Piłsudski's officer for special assignments from November, 1918.

Wacława Jędrzejewicza², na zasadzie pełnomocnictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21. kwietnia 1920 roku, Nr. 1960 B.P.T.;

ze strony ukraińskiej przez Generała-podporucznika Sztabu Generalnego Sinklera oraz Podpułkownika Sztabu Generalnego Didkowskiego,³ na zasadzie pełnomocnictwa Zastępcy Prezesa Rady Ludowych Ministrów Rzeczypospolitej Ukraińskiej z dnia 23. kwietnia 1920 roku Nr. 1931.

Pełnomocnictwa zostały wzajemnie wymienione.

Sławek — major; Wacław Jędrzejewicz — kapitan.

Генерал Хорунжий — Синклер
Підполковник — Дідковський

Poprawione w tekście polskim:

punkt 1. — po słowie “politycznej” wpisano: “Z dnia 21. kwietnia 1920 roku”.

punkt 6.-b, wiersz [16] — zamiast “dostarczyć” poprawiono na “dostarczać”;

punkt 6.-b, wiersz [20] — wykreślono słowa “w miarę możliwości”;

punkt 7. — po słowie “personel” — wpisano “kolejowy”.

punkt 12. — słowo “przywiezione” poprawiono na “wywiezione lub przywiezione”;

punkt 13. — dodano zdanie: “szczegóły zostaną określone osobną umową”;

punkt 14. — po słowach: “finansowo-gospodarcza” wstawić pomieszczone niżej: “oraz konwencja kolejowa”; zamiast słowa: “dotycząca” poprawiono na: “dotyczące”.

o

---

²Jędrzejewicz, Wacław ( ), chief of the 2nd section of the Polish General Staff; one of the signatories of the Ukrainian-Polish Military Convention of April 24, 1920; later he was a Lt. General of the Polish Staff, a Military Attache in Tokyo and Acting Political Minister to Japan; in Poland, a Director of the Consular Department in the Ministry of Foreign Affairs, subsequently (1933-34) he was Vice-Minister of Finance, and from 1934 to 1935 he held the portfolio of Minister of Education.

³Didkovskiyi, Maksym, Lt. Colonel of the General Staff of the Ukrainian Army and a plenipotentiary for the negotiation of the Ukrainian-Polish Military Convention.

14 [Українська версія]
ВІЙСЬКОВА КОНВЕНЦІЯ
ПОМІЖ ПОЛЬЩОЮ і УКРАЇНОЮ

1. Сучасна військова конвенція складає інтегральну частину політичної конвенції з дня 21 квітня 1920 року, входе з нею рівночасно в життя і обов'язує аж до часу завершення сталої військової конвенції поміж Польським Урядом і Українським.

2. Польські та Українські війська відбувають акції спільно, як війська союзні;

3. В разі спільної акції польсько-української проти совітських військ на теренах Правобережної України, положених на схід від сучасної лінії польсько-більшевицького фронту, військові операції відбуваються по взаємному порозумінню Начальної Команди Польських військ з Головною Командою Українських військ під загальним керуванням Начальної Команди Польських військ.

4. Начальна Команда Польських військ приділить до оперативних штабів Українських військ своїх старшин, а Головна Команда Українських військ приділить, в порозумінню з Начальною Командою Польських військ, до Польських команд, частин, інституцій і т.д. своїх зв'язкових старшин.

5. Війська, предоставленні Головною Командою Українських військ до розпорядження Начальної Команди Польських військ, уживе ця Команда стосовно до оперативних потреб, нею окреслених, на теренах України, по можливості нероздроблюючи їх на дрібні тактичні одиниці. В мірі поступу акції і поскільки оперативні умови на то дозволять, на бажання Головної Команди Українських військ, Начальна Команда Польських Військ як найскорше скупчить українські одиниці разом і призначить їм власний район ділання і спеціальне стратегичне завдання, з метою віддання їх з поворотом до безпосереднього розпорядження Головної Команди Українських військ.

6. З сенту розпочаття спільної акції проти большевиків, Український Уряд обов'язується доставляти в натурі необхідні продовольчі продукти для Польської армії, оперуючої на цім терені в кількості згідно оперативному пляну (головні артикули: м'ясо, сало, борошно, збіжа, крупа, овочи, цукор, овес, сіно, солома і т.п.), на підставі харчових норм, обов'язкових в Польському війську, — і потрібні підводи.

а) З тою цілю до команд Польських дівізій і армій будуть

приділені цивільні комісари, чи українські провіантові старшини, обов'язком котрих буде заосмотрювати дівізію (армію) необхідною кількістю харчових продуктів та підвод.

в) В разі недоставлення Українським Урядом потрібних продуктів, цивільний українській комісар, в порозумінню з інтендантурою дівізії (армії) переводить реквізіції потрібних продуктів серед місцевого населення, росчитиваючись реквізіційними квітами, оплаченими і гарантованими Українським Урядом і виробленими в двох мовах: польській та українській. На квітах повинно бути зазначено наіменування і вагу туши, чи продуктів, а відносно підвод та коней — кількість їх та час уживання. По мірі можливості за доставленні підводи платиться той же час повна сума в розмірі встановленому Українським Урядом. На квітку має бути зазначено, що при реквізіції заплачено лише частину належного, з зазначенням суми, і що решта буде виплачена Українським Урядом пізніше.

Український Уряд обов'язується достарчати польському війську відповідну готівку з метою безпосередньої заплати мешканцям частини належних їм грошей за доставлені продукти, стосовно до максімальных цін, які будуть встановлені Українським Урядом. Польське військо буде премьювати реквізіційні квітки, а також свідоцтва оплаченні готівкою — солью, нафтою, чи иншими продуктами першої потреби, згідно норм і інструкцій, які будуть окремо видани. До українських одиниць будуть приділені польські господарчі старшини з метою стеження та переведення одноманітного премьюванія.

с) Харчові продукти, недоставленні Українським Урядом, а тому доставленні Польським Урядом, обраховані згідно польських встановлених норм, — покладаються на Українській Уряд в польській валюті і стосовно до цін унормованих для війська в Польщі.

д) Тимчасове відношення української валюти до польської обов'язкове в війську до заварття фінансової конвенції, буде встановлено Начальною Командою Польських військ в порозумінню з Головною Командою Українських військ.

7. В разі заняття вищеуказаного терену військами польсько-українськими, чи тільки польськими, — Начальна Команда Польських військ полишає за собою право керування, підчас данної військової акції, всіма залізничними лініями, при чому Українській залізничний персонал полишається на своїх посадах. Про випадкі і

причини звільнення Українська Влада буде повідомляти. До Польських військово-залізничних влад, в мисль п. 4, будуть приділені Українські зв'язкові старшини. Українській Уряд приступить невідкладно до організації цілковитого залізничного апарату, з метою прийняття залізниць під власне керування. Час, спосіб, порядок прийняття будуть определени особним укладом. Польське Командування допоможе Українським залізницям — рухомим складом, опалом, шмаровидлом і іншими матеріалами, потрібними для експлоатації і забезпечення праці залізниць. З метою контролю буде переводитись учот всім перевозкам, а також пересуванню всякого залізничного матеріалу, згідно з порядком, встановленим відповідним наказом Начальної Команди Польських військ в порозумінню з Головною Командою Українських військ.

8. З менту розпочаття спільної офензиви і заняття нових теренів Правобережної України, положених на схід від сучасної лінії польсько-большевицького фронту, Український Уряд організує на них свою владу і адміністрацію, — цивільну і військову. Тили Польських військ буде охороняти Польська жандармерія польова і Польське етапове військо; зміна їх Українською Владою наступить на підставі особної умови, після сформування Української жандармерії, а також Українських етапових військ. На час виконання служби Польською жандармерією і Польськими етаповими військами буде призначено до Українських админістративних влад Польських зв'язкових старшин. Влада на дотепер занятих теренах, які, на підставі політичної умови, признаються Українській Народній Республіці, полишаються тимчасово в руках Польської Влади, а Українській Уряд організує свій админістративний апарат і, по мірі його зорганізування, влада на цих теренах, по порозумінню з Польським Урядом, переходить до рук Українського Уряду.

З менту підпису сучасної конвенції, в Кам'янці-Подільському відновлюється функціонування Українських Центральних Державних Установ; Начальна Команда Польських військ негайно видасть наказ, аби місцева влада, військова і цивільна, оказала цьому всіляку поміч.

9. По виконанню загального пляну спільної акції, евакуація Польських військ з терену України повинна початись по пропозиції одной з договорюючихся сторон, а технічне виконання евакуації наступить на підставі взаємного порозуміння Начальної Команди Польських військ з Головною Командою Українських військ.

10. Український Уряд приймає кошти виєкіповання, заосмотрення і утримання Українських частин, сформованих на території Польщі, яким, чи Начальна Команда Польських військ, чи Польське Міністерство Військових Справ, оказало, чи буде оказувати поміч в продуктах, екіпіровці, зброї, амуніції і всякого роду військових матеріалах.

11. На Польській території продовжується організація Українських частин, як то мало місце до цього часу в Берестю, аж до часу, коли така організація буде можлива на власній території.

12. Начальна Команда Польських військ обов'язується доставити для Українських військ зброю, амуніцію, снарядження і одяг в кількості, потрібній для трох дівізій, згідно штатів, встановлених для Польської дівізії зо всіма її санітарними і иншими тилловими закладами, — і поставить ці матеріали заосмотрення до распорядження Українського Міністерства Військових Справ. Річи замовленні, чи закупленні Українським Урядом закордоном, вивезені, чи перевезенні до місьця перебування Української армії, завдяки старанням Польського Уряду, — будуть залічені в кількість виценазваних матеріалів заосмотрення.

13. Ціла здобича залізнична, за винятком панцерних потягів взятих в бою, а також инша військова здобича, крім рухомої взятої в бою, — становлять власність Української Держави. Подробиці будуть встановлени окремою умовою.

14. Подрібна умова фінансово-господарча, а також залізнична конвенція, що торкається сучасної конвенції, будуть заварти додатково.

15. Обидві сторони мають право запропонування заварття сталої військової конвенції в час признаний кожною стороною за відповідний. Аж до заварття нової — обов'язує сучасна конвенція.

16. Обидві сторони з'обов'язуються тримати цю конвенцію в тайні.

17. Ця конвенція пишеться на мовах Польській і Українській. Обидва тексти обов'язуючі. В разі сумління [сумніву] рішаючим є Польській текст.

ВИПРАВЛЕНО в Українському тексті:

П. 6, строка 4 зверху після слова „кількості” закреслено: „потрібний”; п. 10 — строка треття зверху, перед словом „Міністерство” — вставлено: „Польське”; п. 12 строка четверта знизу, перправлено „і” на „чи”; п. 15, строка перша зверху, після слова „запрошування” вставлено: „заварття”.

Ця конвенція підписана в варшаві 24 квітня 1920 року зі сторони Польської — Майором Валерієм СЛАВЕКОМ та Капітаном Вацлавом ЄНДРЖЕЄВИЧЕМ, на підставі уповноваження Міністерства Військових Справ Річпосполитій Польській від 21 квітня 1920 року ч. 1960 В. Р. Т.;

зі сторони Української — Генерального Штабу Генерал-Хорунжим Володимиром СІНКЛЕРОМ та Генерального Штабу Підполковником Максимом ДІДКОВСЬКИМ, на підставі уповноваження Заступника Голови Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки від 23 квітня 1920 року ч. 1931.

Уповноваження — взаємно обміняли.

[Signed]
Генерал Хорунжий Сінклер
Підполковник
Дідковський

Sławek
major
Wacław Jędrzejewicz, kpt.

[Trident emblem]

У. Н. Р.
МІНІСТЕР ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
дня 23 квітня, 1920 р.
Ч. 1931
М. Варшава

У П О В Н О В А Ж Е Н Н Я .

Цим уповноважуються генерального штабу Генерал-Хорунжий СІНКЛЕР та генерального штабу підполковник ДІДКОВСЬКИЙ на підпис військової конвенції між Україною та Польщею.

Заступник Голови Ради Народних Міністрів,

[Seal]
У.Н.Р.
Міністерство
Закордонних
Справ
Української
Народньої Республіки

[Signed]
Андрій Лівницький
[Wax seal]
Trident emblem
(inscription illegible)

K o p j a
3666/T2

Telegram en clair.

Rakowski, le Président du Couseil des Commissaires du peuple et Commissaire du peuple pour les Affaires Etrangères de la Republique Soviétiste Ukrainienne, au Ministre des Affaires Etrangères à Varsovie.

Moscou, 26/.
Reçu, 28/4.1920.

Le dix-neuf Avril sur les quatre heures de l'après-midi un aéroplane polonais survola Kiev et lança sur la ville plusieurs bombes qui tuèrent dix personnes et en blessèrent quatorze. Parmi les tués se trouvent une feume et deux enfants. En portant à votre connaissance ce fait révoltant le gouvernement ouvrier et paysan de l'Ukraine exprime sa perfonde indignation contre l'agissement du commandemant militaire polonais qui ne se bornant pas à piller à mobiliser et à rouer de coups la population pacifique ouvrière et paysanne des districts occupés par les treupes polonaises dans les gouvernements de Volhynia et de Podolic étend les mêmes pocédés à la population pacifique de parti libre de notre territoire. Au moment où le Gouvernement Polonais assure l'Univers de son désir de rétablir des relations pacifiques entre le peuple Polonais et Ukrainien, des faits comme ceux qui viennent d'être rappelés ne peuvent que renforcer la méfiance à l'egard des intentions emprimées par le Gouvernement Polonais et donner davantage encore au peuple ukrainien l'impression que derière les prétendues intentions du Gouvernement Polonais de respecter la volonté du peuple ukrainien se cachent en réalité des intentions agressives et conquérantes. Tout en confirmant une fois de plus ces dispositions pacifiques le gouvernement ouvrier et paysan de l'Ukraine proteste energiquement contre les actes du Commandement Polonais qui cherche systematiquement à raire echouer les tentatives repetées des Gouvernements doviétistes de la Russie et de l'Ukraine

pour rétablir des relations normals entre les peuples de la Pologne et ceux de la Russia et de l'Ukraine.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 3666/T2 dnia 10/VI 1920 r.

16 T-22

S.III/2795.

3423/T2

Kopja Telegramu szyfrowego.

P. Michałowski, do Ministerstwa Spraw Zagranicznych,
w Warszawie

No. 42

Sztokholm, dn. 27/IV-20.

Otrzym. 29/IV-20. 18.

Mimo entuzjazmu z jakim tutejszy przedstawiciel ukraiński Kosyj wyrażał się wobec mnie o polsko-ukraińskiej ugodzie, oraz o poparciu jakim darzymy Petlurę, panuje podobno w tutejszej misji ukraińskiej w rzeczywistości nastrój raczej pesymistyczny. Jednemu z bawiących tu Polaków mówił dr. Dimand sekretarz ukraińskiego przedstawicielstwa, że według otrzymanych wiadomości, nasz nieprzejednany wróg Kość Lewicki¹ organizuje w Odesie silną frondę przeciwko Petlurze; twierdził także dr. D., że słyszał o angielsko-niemieckich zabiegach usiłujących sparaliżować akcję polską i mających na celu utorowanie drogi dla Skoropadzkiego, którego silna ręka byłaby rękojmią gospodarczą odrodzenia Ukrainy. Petlura,

---

¹ Levytskyi, Kost' (1859-1941), jurist; member of the Ukrainian National Democratic Party in Galicia; member of the Austrian Parliament and the Galician Diet. Head of the State Secretariat of the Western Ukrainian National Republic (Nov.-Dec. 1918). Imprisoned by the Soviets (1939-1941).

według oświadczenia dr. D., nie ma niestety obecnie miru we własnym kraju; ponadto zaś nieszczęściem jest dlatego, że nie rozporządza żadnymi środkami finansowymi.

Wiadomości powyższe podaję z wszelką rezerwą, zwłaszcza to co mówił dr. D. o Skoropadzkim, wydaje mi się nieco podejrzanem.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 3423/T2 dnia 27/IV 1920 r.

17 T-8

3657/T1
Warszawa, 29 kwietnia 1920 r.

Kochany Komendancie,

Dziś rano odbyło się posiedzenie Komisji do spraw zagranicznych, na której tematem obrad były w tej lub innej formie sprawy z ofenzywą związane. Na początku posiedzenia silny atak podjęli Skarbek,¹ Lutosławski² i Grabski.³ Postawili pod rozwagę Komisji sprawę czy Naczelny Wódz był uprawniony do wydania odezwy do Narodu Ukraińskiego, którą skwalifikowali, jako akt par excellence polityczny a nie wojskowy. Nad sprawą tą Komisja wszystkimi głosami przeciwko sześciu przeszła do porządku dziennego. Następnie, podjęto sprawę konwencji z Ukrainą, która została odroczone aż do następnego posiedzenia; kierownik

---

¹ Skarbek, Aleksander (1874-1921), landowner, member of the Polish National Democratic Party in Galicia; member of the Austrian Parliament (1909-1918); member of the Polish Liquidation Commission in Cracow (1918-1919); member of the Polish Parliament in Warsaw (1919-1921).

² Lutosławski, Kazimierz (1880-1924), Roman Catholic clergyman, one of the leaders of the Polish National Democratic Party; member of the Polish Parliament (1919-1924).

³ Grabski, Stanisław (1871-1949), leader of the Polish National Democratic Party; member of the Polish Parliament (1919-1924).

Ministerstwa Spraw Zagranicznych ma konwencję tę Komisji przedłożyć. Następnie, wobec utracenia konkretnych punktów ataku, poseł Grabski poparty bardzo silnie doskonałym przemówieniem ks. Lutostawskiego, postawił zasadniczą sprawę określenia celów wojny, twierdząc, że obecna ofenzywa z dotychczasowym pojmowaniem celów wojny na Wschodzie nie pokrywa się. Ks. Lutostawski ze specjalnym naciskiem zaznaczył, że specjalnie odezwa Naczelnego Wodza wytyka zupełnie nowe cele wojny Sejmowi nieznanie i przezeń nie zaakceptowane. Stwierdził, że Sejm dotychczas akceptująco przyjął do wiadomości, jako cel wojny na Wschodzie, osiągnięcie i obronę granic Rzeczypospolitej w takim zakresie, aby nie objęły one zbyt wielkiej ilości elementów obcych i nie naruszyły ściśle narodowego charakteru państwa. Odezwa Naczelnego Wodza, zdaniem ks. Lutostawskiego, postawiła, jako cel wojny, nie obronę granic Państwa Polskiego, ale zdobycie nowych terenów celem stworzenia na nich państwa obcego. Przytem zdanie odezwy o usunięciu nieprzyjaciela z ziemi ukraińskiej ks. Lutostawski interpretował w ten sposób, że Naczelne Dowództwo podejmuje się wyrzucenia bolszewików ze wszystkich tych terenów, do jakich Ukraińcy pretensje sobie roszczą. Ks. Lutostawski zastrzegął się przeciwko temu, aby Naczelne Dowództwo brało na siebie odpowiedzialność za tej doniosłości sprawy polityczne nie odnosząc się zupełnie do Sejmu, stawiał zarzut Rządowi, że zrezygnował ze swoich praw pod tym względem na rzecz Naczelnego Dowództwa (t.j. Naczelnego Wodza). Jako dowód tej rezygnacji przytaczał, że Prezydent Ministrów Skulski⁴ interpelowany przez dziennikarzy po objęciu swego stanowiska o poglądy na różne dziedziny polityki odrzekł, co do polityki zagranicznej, że zostawia ją czynnikom kompetentniejszym od siebie; że, następnie, Wy. Komendancie, przyjmując rząd Skulskiego na pierwszej audiencji oświadczyliście, że troską ich powinno być aby oddać swym następcom kraj lepiej zagospodarowany niż sami otrzymali — zaś politykę niechaj Wam zostawia. Sejm, zdaniem ks. Lutostawskiego, nie może jednak z praw swych i ze swej odpowiedzialności z czystym sumieniem zrezygnować i dlatego nie może przejść do porządku dziennego nad faktami takimi, jak odezwa Naczelnego Wodza.

W toku dyskusji postanowiono, że decyzja, czy odezwa

---

⁴Skulski, Leopold (1877-), Polish politician; member of the Polish Parliament (1919); Prime Minister (1919-1920); Minister of Internal Affairs (1920-1921).

Naczelnego Wodza może być traktowana jako zmiana dotychczasowych celów wojny — musi być powzięta na podstawie zapoznania się z konwencją polsko-ukraińską. Przeniesiono tedy dalsze rozważania tej sprawy na następne posiedzenie w Komisji. W dyskusji zabierał głos poseł Rataj polemizując zasadniczo z wywodami Skarbka, Grabskiego i Lutostawskiego. Stawiał sprawę na podstawie uznania odezwy Naczelnego Wodza za akt konieczności wojskowej nie wnoszący żadnych nowych momentów politycznych...

18 T-28

3261/T2

Radio z Moskwy 30/IV.; otrz. 30/IV.20.

Do wszystkich Sowdepów, Redakcji, Gubern. oddz. Ros. Agen. Tel.
Do wszystkich robotników, włościan i uczciwych obywateli rosyjskich

Wojska polskich obszarników i kapitalistów zawładnęły Żytomierzem i grożą Kijowowi. Przy poparciu swego najemnika Petlury, przy pomocy francuskiego złota, białogwardziści polscy wciągnęli do zdrady oddziały galicyjskie, które parę miesięcy temu przeszły na stronę władzy sowieckiej. Panujące w Polsce klasy odpowiadają na otwarte, szczere propozycje pokojowe Rosji sowieckiej nieuczciwym usiłowaniem zajęcia "prawowiernej" Ukrainy. Oprócz tego rząd polski mówi otwarcie o swoim zamiarze zajęcia całej Ukrainy, aby ją oddać Dyrektorjatowi Petlurowskiemu. Rząd Piłsudskiego idzie śladami Hohenzollerna, który wprowadził na Ukrainę wojska pod pretekstem pomocy kijowskiej Radzie, krwiożerczy gwałt, uzupełniany jest wstrętną maskaradą. Jednocześnie burżuazyjna prasa polska żąda okupacji wszystkich ziem, które należały do Polski przed 150 laty — prawie aż do Smoleńska. Rząd polski, wyprowadzający swą genealogię od tych magnatów-awanturników, którzy nie raz już... przepijali, sprzedawali naród polski, do ostatniej chwili milczeli o swym programie pokoju, ukrywając prawdziwe swe zamiary. Teraz rząd ten przemówił faktami. Pokazał, jak sobie wyobraża pokój... narodowi... obszarnicy,

kapitałiści oznaczają zupełną niewolę nietylko litewskich i białoruskich, lecz i ukraińskich włościan — milionów czysto rosyjskiej ludności. Do rządzenia nimi wszystkimi przygotowuje się świeżo upieczony polski żandarm. Cała nasza robotniczo-włościańska armja, wszystko co jest uczciwego w narodzie rosyjskim i wszyscy pracujący na całym świecie... po naszej stronie będą robotnicy polscy, którym wy dopomożecie do uwolnienia się z pod jarzma burżuazyjnego. Naprzód czerwoni wojacy! Precz z polskimi zaborcami, gwałcicielami i ciemiężcami! Za naszą i waszą wolność! Zwracamy się do proletariatu i włościan Polski! Niech żyje braterstwo pracujących mas Polski i Rosji. Niech żyje robotnicza i włościańska czerwona armja! Niech żyje niezależna robotnicza, włościańska Polska! Niech żyje sowiecka Ukraina! Niech żyje sowiecka Rosja!

Prezes Ros. Centr. Kom. Wyk.

Kalinin¹

Prezes Rady Kom. Lud.

Uljanoff (Lenin)

Komisarz Lud. Spr. Zagr.

Cziczerin²

Komisarz Lud. Spr. Wojny i Marynarki L. Trocki

Komisarz Lud. Sprawiedl.

D. Kurskij

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich

Adjutantura Generalna, Warszawa

L. Dz. 3261/T2 dnia 22/V 1920 r.

---

¹ Kalinin, Mikhail Ivanovich (1875-1946), Soviet Russian statesman; President of the USSR (1923-1946); took prominent part in the Bolshevik Revolution of 1917; chairman of the Central Executive Committee of the Russian Socialist Federated Soviet Republic from 1919.

² Chicherin, Georgii Vasilevich (1872-1936), Soviet diplomat; succeeded Trotsky as Commissar of Foreign Affairs (1918-1929).

Moskwa, 2/V.20.
otr. 4/V.

Depesza en clair. Rakowski do M.S.Z. w Warszawie

Według oświadczeń żołnierzy czerwonej armji, zbiegłych z niewoli, oficerowie polscy rozstrzelują komunistów, prześladując szczególnie izraelitów, których poddają torturom i wysyłają żołnierzy czerwonej armji, którzy wpadli w ich ręce na ciężkie roboty na zachód. Powyższe wiadomości niestety potwierdzają tylko już uprzednio otrzymane informacje w sprawie barbarzyńskiego postępowania dowództwa wojskowego polskiego wobec jeńców z armji czerwonej. Wiadomości tych nie podawaliśmy dotychczas dla ogółu, aby nie zaostić i tak już naprężonych stosunków pomiędzy Polską, a Ukrainą. Lecz teraz, kiedy wszystkie środki pokojowe zostały wyczerpane i gdy ofensywa polska zmusza nas do użycia broni w celu obrony niepodległości i wolności Ukrainy, protestujemy wobec całego świata jak najusilniej przeciwko niedopuszczalnemu postępowaniu dowództwa wojskowego polskiego. Chociaż rząd polski nie traci żadnej okazji, aby przedstawić siebie jako obrońcę cywilizacji przed bolszewizmem na wschodzie, nie możemy zapomnieć barbarzyńskiego wymordowania misji rosyjskiego czerwonego krzyża z Wesołowskim na czele. Nie możemy zapomnieć, że oficerowie, którzy popełnili ten niesłychany akt, zostali uniewinnieni przez trybunał polski. Nie możemy zapomnieć, że antysemityzm jest "dogmatem" (zasadą) systemu państwowego polskiego, i że przez całe dwa lata terytorjum dawnej i nowej Polski było teatrem nieustających rzezi żydów. Zmuszeni jesteśmy zwrócić baczną uwagę rządu polskiego na konieczność przedsięwzięcia środków w celu wstrzymania wyżej oznaczonych okrucieństw, popełnianych na naszych jeńcach. W przeciwnym razie rząd sowiecki Ukrainy zrzuca z siebie wszelką odpowiedzialność za represje, których ofiarą mogą się stać zakładnicy, wzięci z pośród burżuazji polskiej, powtarzamy burżuazji polskiej, gdyż władza sowieców nawet podczas wojny nie czyni odpowiedzialnymi polaków wszystkich klas za czyny obszarników i kapitalistów polskich.

Prezes Rady Komisarzy Ludowych i Komisarz Ludowy
Spraw Zagranicznych Ukrainy

Rakowski.

Gen. Sosnkowski

Warszawa, dnia 3 maja 1920 roku

Kochany Komendancie.

List Wasz z dnia 29 kwietnia r.b. otrzymałem wczoraj. Oto garść wiadomości w związku z poruszonemi w nim sprawami:

1. Ze SKULSKIM rozmawiałem bardzo długo przekonując go o konieczności operacyjnej marszu na Kijów. Możecie uważać go za spreparowanego. Zachował się zresztą, jak zwykle w sposób bardzo lojalny. Powiedział, iż wolałby to wiedzieć wcześniej przed Waszym wyjazdem, gdyż mógłby zacząć przygotowywać w sposób odpowiedni grunt polityczny. Obawia się, że ciągłe zmiany stanowiska mogą poderwać zaufanie, jakie posiada, a które może się przecie jeszcze przydać. Zresztą nie chce czynić żadnych trudności i gotów jest zaraz wziąć się do odpowiedniego preparowania sfer politycznych.

Przyznam się, że jest dość trudno rozmawiać "operacyjnie" z politykiem. Granica 1772 — oto kreska święconą kredą politycznej formuły nakreślona. Nic to, że Kijów leży o 8 wiorst od owej kreski, zaś Dniepr o 10, — wraz ze swemi przeprawami i wojskami przeciwnika skupionemi dla obrony ważnego punktu i masą być może zdobyczy! Może i słuszne zrestą są te hyper-polityczne obawy, boć kto chce uderzyć ten zawsze kij znajdzie. Jednak wedle mego zdania istnieje tu duża przesada; — a śmiem twierdzić, że i Wy, być może, nadmierne w danym wypadku żywicie obawy. Opinia publiczna, jak i poprzednio zarówno w prasie, jak i w żywym słowie reaguje na ofensywę dodatnio często entuzjastycznie. Specjalnie co do Kijowa od pierwszych kroków ofensywy wszyscy traktują wzięcie go, jako zupełnie naturalne i zrozumiałe zakończenie akcji. Nie daje się zauważyć, aby moment ten budził jakieś wątpliwości. Faktem jest, że w opinii publicznej, a nawet śmiem twierdzić w światku politycznym Kijów jest od paru dni zdobyty! Nadzwyczajny dodatek "Gazety Porannej", — który zacząłem wypuszczony dnia 2-go po południu o zajęciu Kijowa i o spodziewanym Waszym przybyciu do Warszawy wraz z delegacją pułków, które Kijów zajęły, na uroczystości 3-go maja były rozchwyte i przyjęte w sposób owacyjny. Przez całą noc ludzie dobijali się u wszelkich władz oraz na dworcu kolejowym o wiadomość o godzinie

Waszego przyjazdu. W wiadomość tę na ogół wierzono i uroczystość majowa, która zgromadziła liczniejsze niż kiedykolwiek tłumy, nacechowana była nastrojem pewnego zawodu i rozczarowania z powodu Waszej nieobecności.

SKULSKI prosi (naprowadzony przezemnie), byście w komunikatach rzecz układali mniej więcej wedle następującej linii:

Bitwa w swym ciągłym rozwoju przewaliła się w okolice Kijowa; przeciwnik resztę rozbitej 12-ej Armji ustawił do obrony Kijowa, podciągnął też znaczne świeże siły i przerzucił je na prawy brzeg Dniepru dla tegoż celu; rozbitcie świeżo przeciwstawnych sił okazało się koniecznym; pościg za rozgromionym przeciwnikiem doprowadził do Kijowa, gdzie został on osaczony i wyłapany wraz ze znaczną zdobyczą.

Sam w najbliższym komunikacie trochę w tym kierunku grunt przygotowuję.

2. ROZWADOWSKI¹ dawno wyjechał. W piątek był już w Bukareszcie (dziś poniedziałek). Wysyłam jutro do niego instrukcję pisemną ułożoną w myśl Waszych wskazówek i za zgodą SKULSKIEGO, który mi oświadczył, iż mniej więcej też same wytyczne dał ROZWADOWSKIEMU przy jego wyjeździe.

3. Aktywacją ukraińskiej polityki popycham. Przygotowałem projekt dekretu (przesyłam w załączeniu), omówiłem go ze SKULSKIM, który się zgadza. Poruszał on również możliwość amnestjowania siczowników wziętych ostatnio do niewoli wzamian za pewne akta polityczne ze strony galicyjskich ukraińców na rzecz przynależności do Polski.

4. Rekonstrukcja dojrzewa wolnym złotym krokiem. Z ludowcami jestem w kontakcie — jak dotychczas idą oni całkowicie na porozumienie z socjałami. WITOS² swojej już zapowiedzianej mowy sejmowej zaniechał, by atakiem na poszczególnych ministrów nie przyspieszać zbyt znacznie sprawy i nie wywoływać przed czasem przesilenia gabinetowego.

5. Trudności wewnętrzne związane z ofensywą, szczególnie od

---

¹ Rozadowski-Jordan Tadeusz (1866-1928), Austrian and Polish general; the first Chief of the General Staff of the Polish Forces; commander of the group "East"; chief of the Polish Military Mission in Paris (1918); Chief of the General Staff (1920).

² Witos, Wincenty (1874-1945), Polish peasants' leader and statesman; founder of the Polish People's Party "Piast"; member of the Galician Diet (1908); member of the Vienna Parliament (1911); member of the Constituent Parliament in Warsaw (1919-1921); Premier 1921, 1923, 1926.

chwili kiedy jej powodzenie stało się faktem nie dają się odczuć i nie trzeba ich przeceniać. Endecy choćby chcieli nic tu poradzić nie mogą, gdyż sklepikarskim i drobno-paskarskim sferom, na których się opierają, ani też ziemianom, w żadnym sposób tłumaczyć nie można, że bicie i odsuwanie od granic bolszewików ma jakieś tam złe strony. To też dół się cieszy, a więc i góra musi się przyjemnie uśmiechać.

P.P.S.- y zaś wypowiedziawszy ustami PERLA głębokie: "Jesteśmy za niepodległą Ukrainą, ale przeciw dalszej wojnie" — zachowują się spokojnie i scen nie wyprawiają.

6. Ofensywa nasza zrobiła na sprzymierzeńca widoczne wrażenie. Osobiście składali mi życzenia p. PANAFIEU i p. FLORESCU.

O oficjalnych życzeniach angielskich składanych w Gdańsku wiecie już zapewne. Depesze do Was (na 3-go maja króla angielskiego, hiszpańskiego i belgijskiego) ŚWITALSKI przesłał już WAM zapewne. Dekret o orderach angielskich dla SZEPTYCKIEGO³, Stanisława HALLERA i POTOCKIEGO już macie zapewne w ręce. Opowiadał mi wczoraj KOŚCIAŁKOWSKI,⁴ że nowy Szef Misji Angielskiej w Kownie przysłał do Wilna specjalnego oficera, aby uprzedzić nas o ruchach i koncentracji wojska litewskiego.

Być może że wszystkie te drobne fakty są poniekąd jaskółkami, pierwszą oznaką pękających lodów.

Marka polska idzie znacznie w górę.

Finlandja ponownie i zdaje się definitywnie zerwała rokowania z bolszewikami.

W Czechach większość dzienników podaje wiadomości p.t. "Piłsudski pobił doszczętnie wojska czerwone". Naogół wrażenie w Czechach piorunujące, chociaż niektóre dzienniki socjalistyczne pocieszają się odwetem Rosji i zapowiadają, że jednak za 3 miesiące czerwona Armja stanie pod bramami Cieszyna.

Generał ROMEI płacze i narzeka, że Misja Włoska jest omijana. Dobrze by było, gdybyście Komendancie zaprosili go do siebie.

7. Pierwszy maj miał na całym obszarze kraju przebieg spokojny. Proletariat nasz zrobił na cudzoziemcach dodatnie wrażenie wyłączając

³Szeptycki, Stanisław (1867-19), Polish general; Governor General in Lublin (1917-1918); Chief of the General Staff of the Polish Forces (1918-1919); commander of the Lithuanian-Bielorussian Front (1919 and 1920).

⁴Kościałkowski-Zyndram, Marian (1892-1946), Polish soldier and politician; Deputy-Commander of the Polish Military Organization from 1914; directed the Polish Military Organization in the Lithuanian-Bielorussian territories from 1918.

oczywiście proletariatu żydowski, jak zawsze brudny i bezczelny. Władze wojskowe w niektórych dzielnicach, jak w Poznaniu np. pohamowały administrację od zbyt ostrych zarządzeń, co naturalnie na dobre wyszło. W Warszawie pochody P.P.S.-owskie zachowywały się przyzwoicie i do starć żadnych nie doszło. Komuniści jednak, w olbrzymiej większości Żydzi, wystąpili z transparentami i okrzykami na cześć Rosji Sowieckiej., Lenina i Trockiego, z napisami "Precz z Piłsudskim" etc.

W tych wypadkach publiczność reagowała samorzutnie w sposób dla nich dotkliwy, kilkunastu mocno poturbowanych. Jest rzeczą charakterystyczną że gdy pod N.D.-ckimi auspicjami formowała się kontr-manifestacja, zwerbowana do niej młodzież i luzem chodzący żołnierze poznańscy, samorzutnie kupili w sklepie portret Wasz i nieśli na czele pochodu.

Dzień 1-go maja miałby w Warszawie przebieg najzupełniej zadawalający, gdyby nie dzika awantura odjeżdżającego bataljonu 63 pułku piechoty, opisaną w załączonym dodatku Gazety "Dwa Grosze".

3-ci Maj wypadł imponująco pod względem liczbowym, słabiej pod względem nastroju.

Powody: pewne zmęczenie społeczeństwa oraz wskazane już powyżej rozczarowanie wywołane brakiem osoby, jako celu i ośrodka dla sentymentu i entuzjizmu tłumu.

Przeszedłem z pochodem od stoków Cytadeli aż do Belwederu. Okrzyki: Dużo na cześć Marszałka Sejmu, trochę na Ministra... Leśniewskiego. Oddziały wojska witano entuzjastycznie. — SKULSKI mówił mi, iż Komitet obchodu zamierzał zorganizować specjalnie olbrzymią manifestację na cześć Waszą i Armji, — lecz spotkał się z oficjalnym sprzeciwem ze strony Związku Ludowo-Narodowego, a raczej Narodowej Demokracji.

8. Co się tyczy odruchów niemiecko-litewskich wywołanych obecną naszą ofensywą, to uważam, że ani opinja publiczna, ani opinja polityczna nie zdradzają jeszcze oznak zaniepokojenia. Pewne zdenerwowanie istnieje w Sztapie. Nie sądzę, aby oznaki te były, chwilowo przynajmniej czemś istotnie groźnym.

Zdaje się nie ulegać wątpliwości jednak, że Niemcy w porozumieniu z Litwinami chcieliby częściowymi i manifestacyjnymi choćby dywersjami utrudnić nam położenie i związać nieco ręce.

Fakty:

a) ożywiony ruch między Kownem i Berlinem oraz ruchy wojsk litewskich;

- b) pewne wojskowe poruszenia w Prusiech Wschodnich;
- c) prowokacje na pograniczu Pomorza, — napaści, na nasze posterunki graniczne;
- d) mordy popełnione dnia 3 maja przez SICHERHEITSWEHR na Śląsku Górnym na odbywających pochody Polakach, (do 40 rannych i zabitych);
- e) lot 7-miu Zepellinów do Moskwy (skonstatowane w Warszawie) — pod pozorem handlowych stosunków z Sowdepją.

9. Sytuacja w kraju dobra, niebezpieczeństwa strajkowe zażegnane. Komuniści najzupełniej ucichli i znaku życia nie dają. Są jak się zdaje oszołomieni.

10. Ukraińcy zwlekają z przystąpieniem do Konwencji handlowo-gospodarczej.

Widzę w tem poważne niebezpieczeństwo i uważam, że należałoby wywrzeć zdecydowany nacisk.

Ściskam Was serdecznie
Wasz K. Sosnkowski

[dalszy ciąg listu pisany ręcznie].

21 T-67

3702/T5
Warszawa, dnia 4 maja 1920 r.

Ministerstwo Spraw Wojskowych
Wiceminister

T a j n e

Do

Pana Generała-Porucznika ROZWADOWSKIEGO
w B u k a r e s z c i e

Na skutek polecenia otrzymanego od Naczelnego Wodza i w porozumieniu z Panem Prezydentem SKULSKIM, przesyłam Panu Generałowi następujące wytyczne, do których zechce się Pan Generał zastosować przy omawianiu sprawy ukraińskiej z Rządem i Sztabem Generalnym Rumuńskim.

1. Należy unikać wszystkiego, co mogłoby dać pozór, że istnieje z naszej strony jakakolwiek myśl o okupacji terenów Ukrainy na podstawie umowy odstąpionych. Niezależnie od nierealności takich planów wogóle — mogłoby się stać niebezpiecznym specjalnie, gdyby Rumunja powziąwszy tego rodzaju mniemanie o naszych planach, powiadomiła o tem Ukrainę celem zachwiania i zdyskontowania na swoją korzyść naszych obecnych na Ukrainę wpływów. Należy wyraźnie i stanowczo oświadczyć, że polityka Polski nie polega na chęci okupacji ziem, przyznanych przez Polskę Ukrainie.

2. Dalej oświadczyć należy, że Polska chętnie podejmie inicjatywę wspólnej z Rumunją pracy dla poparcia Ukrainy w organizacji własnego Państwa, odgradzającego nas i Rumunję od Rosji, Państwa z natury rzeczy słabego i zmuszonego do szukania oparcia o Polskę i Rumunję, aby utrzymać swój byt niepodległy.

3. Interesem wspólnym jest, by zwrócić Ukrainę opartą o Polskę i Rumunję, frontem na wschód i w ten sposób osłonić te części państw, które posiadają w większej ilości ludność ukraińską (Besarabja i Bukowina u nich, Galicja Wschodnia i część Wołynia u nas).

4. Prowadzenie łącznej czynnej polityki Ukraińskiej usamodzielnia naszą wspólną politykę wschodnią wobec Ententy i usuwa wspólne niebezpieczeństwo Rosji — dziś bolszewickiej, jutro imperialistycznej.

5. Wspólnie roztoczona opieka da nam, rzecz prosta, możliwość wspólnego ciągnięcia korzyści handlowych i gospodarczych z kraju tak bogatego, jak Ukraina.

6. Jeśli jednak Rumunja chce na tej podstawie iść z nami, to — skoro my dajemy obecny swój wysiłek militarny, pomoc materjalną przy organizacji armji ukraińskiej i pomoc w tworzeniu maszyny państwowej przez udział Polaków tam zamieszkałych — Rumunja winna:

a) pójść za naszą inicjatywą i uznać, jak my Rząd Dyrektorjatu z Petlurą na czele, podtrzymując w ten sposób moralnie naszą czynną politykę ukraińską;

b) poprzeć Ukraińców przez wydanie materjału wojennego pochodzącego z rozbrojenia tych oddziałów, które w swoim czasie za Dniestr się wycofały. Materjał ten Rumunja Ukraińcom przyrzekła jakoby zwrócić. Specjalnie chodzi o amunicję rosyjską, której my nie mamy, a która jest pilnie potrzebna. Tą ostatnią sprawę Naczelnny Wódz uważa za szczególnie ważną i pilną i dlatego polecam ją specjalnej uwadze Pana Generała.

Najdogodniejszym punktem dostawy jest Mohylów, tam też

należałoby ewentualny transport skierować, awizując o tem wprost Sztab ścisły Naczelnego Wodza.

Proszę również wywrzeć nacisk na Rząd Rumuński w sprawie szybkiego przewozu przez terytorjum Rumuńskie stoków i materiału wojennego z Salonik. Trudności, jakie nam dotychczas stawiano wysuwając motywy dwojakie:

a) polityczne — wszczęte przez Rumunję rokowania z bolszewikami i konieczność lojalnego stosunku do nich (!)

b) trudności techniczno-komunikacyjne, zwłaszcza iż dajemy wagony i lokomotywy (zakupione w Salonikach od Délphiné et Comp.) mogą być uważane przez nas tylko za wyraz niechęci w stosunku do Polski.

Zechce Pan Generał powiadomić mnie odwrotnie o otrzymaniu niniejszego. —

Za zgodność:

Kapitan Szt. Gen. i Adjutant.

(podpis nieczytelny)

(—) Sosnkowski¹

Gen. Porucznik i Wiceminister

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 3702/T5 dnia 12/V 1920 r.

---

¹Sosnkowski, Kazimierz (1885-19), Polish General; Chief of Staff and deputy commander of the First Brigade of the Polish Legion; later Deputy-Chief of the Military Department of the Polish Provisional Council in Warsaw; Chief of the Reserve Army (1920).

K o p j a.

3649/T2

Kopenhaga, dnia 9. maja 1920.

Poselstwo Rzplł. Polskiej
w Kopenhadze
Nr. 204/TR.

Wizyta Przedstawiciela Ukraińskiego
Dr. D. Lewickiego w Poselstwie.

T a j n e.

DO PANA MINISTRA SPRAW ZAGRANICZNYCH
w W a r s z a w i e.

Przedstawiciel ukraiński w Kopenhadze, Dr. Dymitr Lewicki zapowiedziawszy się poprzednio przez swego Sekretarza Gładyszewskiego¹ złożył oficjalną wizytę w Poselstwie dnia 8. maja. Rozmowa Pościa z Panem Lewickim trwała 1½ godziny przyczem p. Lewicki starał się być wybitnie uprzejmym i cały czas mówił po polsku. Celem jego odwiedzin było podziękowanie za uznanie niepodległości Ukrainy przez Polskę.

Jak donosiliśmy niejednokrotnie w poprzednich raportach dotyczących stanowisko p. Lewickiego, który należy do grupy Mikołaja Wassilki, było wyraźnie wrogie Polsce. Nie zmienił on i teraz bynajmniej swych przekonań o czem dowodzi wywiad jego z jednym z tutejszych dziennikarzy. Wywiad ten nie został publikowany i tylko w drodze poufnej dostał się w nasze ręce. Jako przedstawiciel oficjalny rządu ukraińskiego i jako ukrajiniec pochodzący z Galicji Wschodniej, p. Lewicki powiedział, że trudno mu jest wyrazić otwarcie swoje opinie o wypadkach ostatnich tygodni w Kraju. "Jedno mogę powiedzieć, dodał, jest, że prawdopodobnie w najbliższym czasie podam się do dymisji gdyż osobiście nie mogę uznać zapatrywań Petlury co do Galicji Wschodniej. Nadto wszyscy Ukraińcy wszystkich partji politycznych w Galicji ogłosili Petlurę zdrajcą i zaprotestowali przeciwko umowie którą podpisał z Polakami". L. wzmiankował dalej, że ukraiński Prezes Ministrów Weliczenko [Wynnyczenko] przeszedł jawnie do bolsze-

---

¹ Hładyszowskyi, Oleksander (1888-196), member of the Ukrainian National Democratic Party in Galicia; political and civic leader; in diplomatic service of the Ukrainian National Republic (1919-1921).

wików, ogłosił, że Petlura jest zdrajcą i w imieniu Ukrainy sowieckiej ofiarował Wschodniej Galicji pomoc i poparcie oraz zupełną autonomję jeżeli będzie mogła doprowadzić do zaburzeń i powstań na tyłach petlurowskich armji.

Po powrocie swoim z Berlina, gdzie Lewicki spędził dłuższy czas w kwietniu, konferował on z tutejszym przedstawicielem Białoruskim Lurié (videat Nr. 89/TBł. z dnia 26 lutego 1920). Ludność opowiada, że Lewicki brał udział w Berlinie w układach między Ukraińcami i Białorusinami. Ukraińcy mieli jakoby ofiarować Białorusinom 45 milionów marek niemieckich na akcję przeciw Polsce. Podobno Lewicki robił nadto starania u rządu niemieckiego by go skłonić do udzielenia Petlurze 30 milionów marek niemieckich, spodziewając się, że za tę sumę odłączy się on od Polaków. Propozycja Lewickiego napotkała jednak na odmowę Niemców, którzy uzasadnili swoje stanowisko tem, że Petlura, jako sprzymierzeniec Polski nie zasługuje na ich pomoc, że przytem pieniądze te użyte by były przez Polaków przeciwko Niemcom.

9. b.m. p. Lewicki ponownie wyjechał do Berlina, gdzie się ma spotkać ze swym bratem i z przebywającymi tam działaczami ukraińskimi.

(dalszy ciąg napisany odręcznie — nieczytelny).

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dr. 3649/T2 dnia 9/V 1920 r.

O d p i s
3454/T2

Ściśle poufne.
Nr. 41426. 8536/T
10/V 1920.

Envoyé Extraordinaire
et
Ministre Plénipotentiaire
de Pologne
Chargé d'affaires à Berlin.

Do

MINISTERSTWA SPRAW ZAGRANICZNYCH
w W a r s z a w i e.

Bawił tu przejazdem przez jeden dzień i odwiedził mnie dawny mój znajomy, b. regent Finlandji generał Mannerheim,¹ od którego się dowiedziałem, że obecny rząd Finlandji pragnie ściślejzego /wiązku z Polską i wspólnych pertraktacji pokojowych, nie byłby się jednak w żadnym razie zgodził na Borysów, uważając, że miejscowość ta by pozbawiła fińskich delegatów pokojowych możliwości szybkiego komunikowania się z Helsingforsem. Ma to dla tych Panów tem donioślejsze znaczenie, że nie udzielają swoim delegatom szerokich pełnomocnictw, zniewalając ich do ciągłego komunikowania się przez kurjerów ze swoim rządem. Rząd dzisiejszy w Finlandji jest bardzo słaby i w każdej chwili może być zmuszonym ustąpić miejsca bardziej lewicowym elementom. Te ostatnie nie szłyby razem z Polską w sprawie pokoju z bolszewikami, lecz na własną rękę by zawarły pokój, dla bolszewików korzystny. Powodzenia nasze na ukraińskim froncie spotykane są tu przez sfery neutralne i rosyjskie odcienia konserwatywnego, germanofilskiego z nietajoną sympatją. Pierwsi upatrują w zwycięstwach naszego oręża obronę Europy od bolszewizmu, drudzy — koniec bolszewizmu w Rosji, bo bez Ukrainy i jej bogactw nie zdołają bolszewicy długo się utrzymać. Dziś na liczniejszym zebraniu u Posła Holen-

---

¹ Mannerheim, Carl Gustav Emil von (1867-1951), Finnish marshal and statesman; commander of the Finnish troops fighting the Soviets in 1918; regent of Finland in 1918.

derskiego i jego małżonki dowiedziałem się od podsekretarza Stanu w M-wie Spr. Zagr. von Haniela, że polskie wojska wkroczyły do Kijowa. Przykro mi było, że Ausw. Amt. jest lepiej poinformowany od Posła Polskiego w Berlinie. Ukraiński poseł, także jeszcze nic o tem nie wiedział choć mi mówił, że się tego lada chwila spodziewał.

Od niego dziś rano, kiedy był u mnie, się dowiedziałem, że generał Malcolme szef wojskowej misji angielskiej w Berlinie popiera przy pomocy Niemców, formowanie oddziałów przeciw polskich na Ukrainie. Że generał ten tu popiera Niemców jako aljantów, głośno wszyscy mówią, nie wydaje mi się jednak prawdopodobnem, by do tych oddziałów przeciw polskich na Ukrainie przykładał rękę.

Mówił mi także poseł ukraiński, że Niemcy miesięcznie wydają trzy miliony marek na szpiegostwo w Polsce i wypracowywanie planów wojny z Polską. Agitacja rosyjska w Polsce, idąca ręką w rękę z Niemcami ma się obecnie znajdować w Monachjum. Na czele jej stoi senator rosyjski Belgrad, którego osobiście znam bardzo dobrze. Mówiono mi jednak, że senator ten obecnie jest w Berlinie. — Guczkow, któremu przypisują wrogię w stosunku do nas zamiary, obecnie bawi w Paryżu. Ja mam wrażenie, że rosjanie tutejsi bardzo podupadli na duchu i że im się dużo więcej przypisuje, niż zamierzają i są w stanie uczynić.

(—) Ignacy Szebeko²

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 3454/T2 dnia 29/V 1920 r.

---

²Szebeko, Ignacy (1859-), member of the Polish National Committee; Poland's envoy to Berlin (1919-1921).

Poczta polowa Nr. 54, dnia 12. maja 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny, Ścisły)
Oddział III.
Nr. 4285-III.S.S.

Komentarze do Konwencji Wojskowej między Polską a Ukrainą

W ślad rozkazu Nacz. Dtwa Nr. 4285-III.S.S.:

Konwencja wojskowa, zawarta w dn. 24.IV. r.b. między Polską a Ukrainą, ma na celu:

a) jaknajszybsze i sprawne stworzenie armji i państwowości ukraińskiej;

b) zapewnienie armjom polskim, znajdującym się obecnie na Ukrainie, bytu gospodarczego;

c) ustrzeżenie ludności miejscowej od gwałtów i nadużyć, które operacje wojenne zwykły za sobą pociągać.

Polska i Ukraina są równomiernie zainteresowane, by wytwarzający się obecnie przychylny stosunek ludności ukraińskiej do wkraczających wojsk nie został zepsuty przez nieroztropne zachowanie się naszego wojska, toteż należy jaknajściślej przestrzegać punktów wyżej wymienionej konwencji, do której, celem wyświeślenia, dodaje się następujące komentarze:

ad. p. 3 Wewnętrznie dotyczy tylko Nacz. Dtwa w stosunku do dowództw podwładnych obowiązuje rozkazodawstwo, ustalone przez "Ordre de Bataille".

ad. p. 4. Przydział oficerów łącznikowych ze strony Polskiej do dowództw ukraińskich leży jedynie w kompetencji Nacz. Dtwa W.P. Każdorazowo otrzymują oni szczegółową instrukcję, normującą ich zakres działania.

Ukraińscy oficerowie łącznikowi wysłani już zostali przez Nacz. Dtwo Wojsk Polskich do poszczególnych armji, działających na Ukrainie. Oficerowie, wysłani wprost przez Główną Kwaterę atamana Petlury, muszą otrzymać zatwierdzenie przez Nacz. Dow. W.P. Ich zakres działania i kompetencje kryją się z normalną czynnością oficerów łącznikowych, t.j. utrzymanie stałej łączności między sprzymierzonymi i wspólnie działającymi dowództwami, a także wyjaśnienie

ewentualnych nieporozumień, które zająć mogą między odnośniami dowództwami.

Oficerowie łącznikowi ukraińscy mają jedynie prawo do wglądu w materiał, przedkładany im przez Dowództwa Polskie. Wszelkie sprawy, związane z pojawieniem się powstańców na obszarze armji względnie na przedpolu, winny być załatwiane przy współudziale oficerów łącznikowych ukraińskich.

Sprawy personalne i polityczne, związane z pobytem i działalnością, oficerów łącznikowych ukraińskich należą do kompetencji oddziałów II. odnośnych dowództw. Do dowództw oddziałów i zakładów niefrontowych ukraińscy oficerowie łącznikowi nie są jeszcze przydzieleni.

ad. p. 5. Sposób użycia bojowego wojsk ukraińskich zastrzega sobie Nacz. Dow. W.P.

Z chwilą podporządkowania jednostek ukraińskich poszczególnym armjom polskim należy bezwzględnie w myśl wymienionego punktu konwencji wojskowej używać oddziałów ukraińskich jako jednostek bojowych w całości, nie rozdrabniając ich na małe oddziały, aby ludność miejscowa widziała siłę zbrojną ukraińską, odtwarzającą się przy pomocy Państwa Polskiego.

ad. p. 6. Rząd Ukraiński dotychczas nie jest w możności dostarczyć artykułów żywnościowych, niezbędnych dla wyżywienia wojsk polskich, operujących na Ukrainie.

Celem przeprowadzenia niezbędnych z tego powodu rekwizycji, skierowani są do poszczególnych armji ukraińscy oficerowie prowiantowi.

O ile liczba wysłanych już oficerów prowiantowych nie wystarcza do przeprowadzenia planowych rekwizycji, zabezpieczających wyżywienie całości armji polskiej, oddziały polskie są upoważnione do przeprowadzania samodzielnie rekwizycji, mając jednakże zawsze wzgląd na niezbyt znaczne obciążanie miejscowej ludności i rekwirowanie tylko w stosunku do lokalnych zapasów.

Zasadniczo rekwizycje te powinny być przeprowadzane nie niżej Intendentury Dywizji, jednakże o ile sytuacja bojowa i dyslokacja wojsk na to nie pozwala. są i niższe wojskowe jednostki gospodarcze upoważnione do rekwizycji.

W każdym wypadku zarekwirowane produkty, oddane na użytek oddziałów, nie powinny przekraczać norm obowiązujących w wojsku Polskiem pod osobistą odpowiedzialnością dowódców rekwirujących oddziałów.

Szczegóły, dotyczące sposobu rekwizycji, dalej unormowanie sposobu wyplat i premiowania, wreszcie relacje walutowe będą unormowane specjalną instrukcją, rozdzieloną w większej ilości egzemplarzy.

ad. p. 7. Szef Kolejnictwa Polowego W.P., względnie przewidziany rozkazem Naczelnego Wodza "Polski Wojskowy Komisarz Komunikacji na Ukrainie" utrzymuje ścisły kontakt z Szefem Komunikacji W. Ukr. i Ministrem Komunikacji Rządu Ukraińskiego.

Wszystkie sprawy wojskowo-kolejowe, tyżące się ruchu na terenach świeżo zajętych, wypełniona zobowiązań, przewidzianych w p. 7 konwencji wojskowej są uregulowane przez Szefa Kolejnictwa W.P. (Polsk. Wojsk. Komisarza Komunikacyjnego) przy powiadomieniu Szefa Komunikacji W. Ukr. względnie w miarę potrzeby Ukraińskiego Ministra Komunikacji.

Należy kłaść jaknajwiększy nacisk na jaknajszybsze odprowadzenie do kraju naszego własnego szerokotorowego taboru kolejowego, który przeszedł linię frontu z dn. 25.IV. Na terenie obecnie okupowanym używać w najszerszej mierze zdobytego taboru kolejowego, stanowiącego własność Państwa Ukraińskiego.

ad. p. 8. W chwili obecnej pozostaje dla braku zorganizowanej żandarmerji polowej oraz urzędzeń etapowych ukraińskich zabezpieczenie tyłów naszej armji w rękę wojska polskiego. W czasie kiedy powstaną już ukraińskie władze etapowe należy im całkowicie przekazać służbę policyjną i bezpieczeństwa, pozostawiając wojsku polskiemu jedynie staranie o bezpośrednie bezpieczeństwo linii etapowych.

Polskie władze wojskowe winny wpajać w podwładne im wojska tę zasadę że nie jest ich zadaniem rozbrajanie przemocą ludności ukraińskiej ani rewindykowanie praw właścicieli polskich.

Ekspedycje karne są dozwolone jedynie w razie zbrojnej napaści na wojska polskie i to zawsze pod kierownictwem oficerów, a o ile możliwości przy współudziale wojsk ukraińskich.

We wszystkich garnizonach należy ustanowić komendy placu obu armji sprzymierzonych. Dowódca wyższej jednostki taktycznej jest przez to samo komendantem garnizonu, mając przydzielonego oficera łącznikowego miejscowej komendy placu armji sprzymierzonej.

Szczegóły w tej sprawie będą podane osobno.

W miarę postępowania organizacji cywilnych urzędów ukraińskich (tyczy się to tylko terenów na wschód od linii frontu z dn. 24. IV. b.r.) zostaną polscy oficerowie łącznikowi do nich przydzieleni. Obecnie już Nacz. Dowództwo przydzieli jednego oficera łącznikowego do Naczelnego Komisarza Ukraińskiego Ziemi Wołyńskiej w Żytomierzu.

ad. p. 9. Na razie nieaktualny.

ad. 10. Wszystkie świadczenia dla wojsk ukraińskich należy oddzielnie kontować.

Rachunki, kwity, wykazy i inne dowody należy przesyłać do Inspekcji Etapów na Ukrainie po jej sformowaniu.

ad. 11. Odpada już w chwili obecnej.

ad. 12. Będzie osobnymi rozkazami uregulowany, o ile będzie dotyczyć dtw armji.

ad. 13. Zdobyecz warsztatów, zakładów broni, amunicji, prowiantu i odzieży przechodzi na własność Państwa Ukraińskiego.

Wszelka ruchoma zdobyecz bojowa pozostaje własnością Państwa Polskiego.

Bez względu na czyją własność przechodzi zdobyecz wojenna musi być pewnie zabezpieczona od grabieży zarówno cywilnej, jak i wojskowej; zdobyecz obu kategorii może być odebranie przez wojska polskie użytkowana do zaspokojenia niezbędnych potrzeb wojskowych armji polskiej aż do chwili przejęcia przez kompetentne władze ukraińskie.

Należy się kierować zawsze wskazówkami referentów zdobyeczy, nadsyłać terminowo do Nacz. Dtw wykazy o ilości i jakości zdobytych materiałów i przestrzegać pod odpowiedzialnością osobistą dowódców tę zasadę, że zdobyecz wojenna nigdy nie jest prywatną własnością oddziałów, lecz dobrem państwowem, którego naruszenie i wyzyskiwanie dla własnych celów ponad normy, obowiązujące w Wojsku Polskim, podpada pod Sądy Polowe.

ad. 14,15,16,17 nie wymagają komentarzy.

Za zgodność:

Szef Oddziału III. N.D.

Stankiewicz

Ppułk. Szt. Gen.

General p.o. Szefa Sztabu Generaln.

(—) HALLER

General Podporucznik.

I załącznik.

25 T-22

Warszawa, dnia 12 maja 1920 r.

**Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
No. 19651/II.**

Bardzo pilne

3290/T2

**Do
(według rozdzielnika)**

“Liga do odnowienia Ukrainy w Wiedniu wyda w najbliższych dniach memoriał, w którym ma rozważyć i skrytykować manifest Naczelnego Wodza do narodu ukraińskiego.

Liga zamierza dostarczyć dowodów, że marsz Polski na Ukrainę ma cele imperjalistyczne, jak to zresztą wynika z polskiego manifestu zapowiadającego, że Polacy tylko pod tymi warunkami wycofają swe wojska z okupowanego kraju, jeżeli Ukraina potrafi stworzyć rząd, któryby dawał rękojmię, że Ukraina pozostanie w jego rękach. Takiego przyrzeczenia żaden rząd dać nie może, dlatego żądania polskie są tylko pokrywką, kryjącą imperjalizm.”

Przeciwko temu imperjalizmowi ma się zwrócić zamierzony memoriał, kończąc wywody swoje apelem do wszystkich narodów świata, żeby wywarły nacisk na Polskę, by zaprzęstała marszu na Ukrainę.

Skuteczna akcja prasowa mogłaby akcję powyższą sparaliżować.

**Za zgodność:
(podpis nieczytelny)**

**I. Zast. Szefa Sztabu Gen.
Kuliński m.p.
pułkownik Szt. Gen.**

**Otrzymują:
M.S. Zagr. (Oficer łączn.).
Adjutantura Generalna.
Sekcja Ewidencyjna.
Sekcja Polityczna.**

**[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 3290/T2 dnia 22/V 1920 r.**

Gen. Sosnkowski

Warszawa, dnia 12 maja 1920 roku

Kochany Komendancie.

1. Węgry rozpoczęli w ostatnich czasach nadwyczejnie czynną w stosunku do Polski politykę, wykazując chęć dojścia z nami w całym szeregu spraw do ścisłego porozumienia. Miałem w ostatnich dniach cały szereg wizyt, które Wam kolejno opiszę. Wszyscy ci panowie powoływali się na polecenie otrzymane od Adm. Horthy'ego.¹ Niektóre sprawy wymagają Waszej decyzji:

a) był u mnie nasz wspólny stary znajomy baron Sijntinis w towarzystwie p. Stepana wojewody nad węgierskimi rusinami. Eksponowali kwestję przyłączenia do Węgier słynnego korytarza Czeskiego, zamieszkałego wznaczej mierze przez Rusinów i Łemków, którzy wedle ich twierdzeń grawitują w całej pełni do Węgier. Korzyści dla Polski i dla Węgier stąd płynące:

odcięcie Czechów od Rosji, Ukrainy i Rumunii, ustalenie bezpośredniej granicy między Polską a Węgrami;

b) był również u mnie wysłany przez Horthy'ego p. Bobola przewodniczący rewolucyjnego Komitetu Słowackiego, przygotowujący powstanie słowackie przeciwko Czechom. Przedłożył mi cały plan powstania. Twierdzi, że za 2—3 tygodni będą zupełnie gotowi i mogą zaczynać.

Rozporządzają ilością przeszło 30.000 powstańców, których kadry stanowią przebrani żołnierze węgierscy.

Z tyłu stoi cała Armja Węgierska w pogotowiu pod rozkazami Horthy'ego, której użycie ma nastąpić tylko in extremis i zależnie od rozwoju sytuacji politycznej. Sądzą, iż przygotowane siły powstańcze wystarczą. Długo zwlekać nie mogą, gdyż wedle ich twierdzeń cała Słowaczyna jest, jak kocioł pod parą — obawiają się żywiołowego nieopanowanego wybuchu.

Zasada planu polega na wytycznych następujących: gros sił powstań-

---

¹ Horthy, Miklos von Nagybanya (1868-1953), Hungarian statesman. After World War I, returned to Hungary to combat Bolsheviks, became commander in chief of the national army of Hungary in 1919.

czych zgrupowane już do wypadu i zaopatrzone w broń stoi wzdłuż linii demarkacyjnej czesko-węgierskiej. Siły do 30.000 ludzi. Kierunek uderzenia północny, — cel przecięcie i opanowanie linii kolejowej Koszyce — Bogumin. Grupę północną siły około 30.000 ludzi chcieliby ustawić na naszym terenie wzdłuż linii Nowy Targ — Jordanów. Jest to wedle ich planu rzecz wielkiej wagi, gdyż stąd szybkie osiągnięcie wzmiankowanej linii kolejowej jest łatwym, co zapewnić może rychłe powodzenie całej akcji. Wedle ich obliczenia skończyć się ona w tym wypadku musi odcięciem i pogromem Dywizji Czeskich, stojących na Słowaczyźnie we wschodnim worku czeskim, skoncentrowanych tam dla trzymania Słowaków za łeb.

Proszą również o zezwolenie przewiezienia kolejami polskimi paru tysięcy karabinów na pewne punkty naszego pogranicza dla uzbrojenia ludności na północy Słowaczyzny.

Zapytał, jakie są nasze plany — czy nie sądzimy, — że przyszła chwila wspólnego wystąpienia przeciwko Czechom.

Moja odpowiedź:

1. Jesteśmy uwikłani w ciężką wojnę na Wschodzie, która absorbuje obecnie nasze siły. Sytuacja międzynarodowa nie wydaje się również dość dojrzałą, ażeby umożliwić nam czynną politykę wojenną na Zachodzie. Nasze stanowisko poufne w stosunku do ich zamierzeń: "Wohllwollende Neutralität". —

2. Dla tychże względów wedle mego zdania nie możemy zezwolić na ustawienie wypadowej grupy powstańczej na naszym terytorjum. Przy najlepszych nawet metodach konspiracyjnych rzecz ta ukryć się nie da, powodując dla nas ciężkie komplikacje międzynarodowe, — w pewnych warunkach zaś mogłaby nas zmusić do wystąpień czynnych, co jak wyżej powiedziano jest dla Polski nie na czasie.

3. Co się tyczy broni to sądzę, że będziemy to mogli Węgrom zrobić pod warunkiem zachowania ścisłych form konspiracyjnych.

Proszę Was o akceptację mego rozstrzygnięcia względnie o dalsze dyrektywy.

Pan Bobola musi jaknajśpieszniej wracać do Budapesztu i zdać sprawozdanie ze swej misji Horthy'emu, bez czego nie może on powziąć ostatecznej decyzji. Pan Bobola pyta, czy może liczyć na audyencję u Was, ewentualnie po Waszym tutaj powrocie — w tym wypadku oczekiwał by Waszego przyjazdu w Warszawie.

Proszę o odpowiedź w tym względzie.

c) W związku z poprzednimi wizytami odwiedził mnie poseł węgierski. Prosił o zapytanie Was, czy nie uważacie iż moment obecny

jest bardzo sprzyjający dla interwenjowania w Rumunji w sprawie zachowania przez Rumunję neutralności podczas akcji Węgier na zachodzie. Sądzi, iż głos Wasz będzie miał wobec ostatnich zwycięstw polskich decydujące dla Rumunji znaczenie. Demarche Pana Csekonics'a wykonanym zostało również na polecenie Horthy'ego.

Sytuacja wygląda więc tak:

Horthy za pośrednictwem Csekonics'a i mojem prosi Was o interwencję; oczekuje z niecierpliwością odpowiedzi, gdyż wobec stosunkowo bliskiego terminu akcji chciałby coś wiedzieć czy tyły będzie miał bezpieczne.

Zwracam uwagę, iż Wasze poprzednie stanowisko w tej mierze było Csekonics'owi a więc zapewne i Horth'emu znane; obecnie ponawia on swą prośbę, prawdopodobnie ze względu na aktualność zagadnienia.

Oczekuję Waszych instrukcji.

II. Ostatnia rozmowa z Generałem Billotte'm była tak charakterystyczna dla sytuacji, że muszę ją Wam w zarysie powtórzyć.

Generał Buat,² Szef Sztabu Generalnego Francuskiego przesłał Misji tutejszej instrukcję, która da się streścić w dwu punktach:

1. Na dalsze dostawy broni i amunicji z Francji Polska liczyć może tylko w drodze handlu wymiennego.

2. Artykuły potrzebne Francji: drzewo, węgiel, nafta, zboże, krochmal, cukier.

Zresztą Misja ma zestawić materiały dla Sztabu Gener. Francuskiego w sprawie zdolności eksportowej Polskiej.

Ciekawe, nieprawdaż?

Oficjalna interpretacja tych nieoczekiwanych skutków naszych zwycięstw brzmi:

Buat przygotowuje argumenty na Komisję Wojskową Parlamentu Francuskiego, która ma obradować w tym czasie.

Ja zaś sądzę, że chodzi o schwycenie nas za gardło. — o nacisk, byśmy Francję wzięli na Ukrainę w charakterze równouprawnionego współnika. Bąka się coś nie coś o powrocie do Odessy.

Tu chciałem nadmienić że wedle mego zdania. należy dać w tym kierunku mocne instrukcje Karolowi Jaroszyńskiemu, który w swoich planach wygradza dla obcych trochę zbyt obszerne miejsce. Wczoraj

---

² Buat, Edmont Alphonse Leon (1868-1923), French general; became commander of the Allied armies in the North and North-East of France in 1918.

miał trzygodzinną rozmowę z Henrys'em, którą powtórzył mi dzisiaj. Jechał na swym ulubionym koniku — oparcie ofensywy finansowo-ekonomicznej o Sztab Generalny. Zapraszał na Ukrainę Sztab Francuski z Generałem Castelneau³ na czele! Zdaje się nie rozumie, ile politycznego znaczenia posiada dla nas rola Polski jako monopolowego pośrednika w stosunku do Ukrainy. Za dopuszczenie do spółki musimy przecie żądać zapłaty, — i politycznej i materialnej, zaś roli dominującej chyba wyzbyć się nie możemy. Zresztą zbyt pośpieszna symbjoza na gruncie ukraińskim dałaby Ukraińcom napewno pole do różnych niepożądanych intryg. Powiedziałem mu to wszystko, jako "pendant" do jego rozmowy z Henrys'em, przytoczyłem ostatni krok Generała Buat'a. — Jaroszyński może być ogromnie pożyteczny, ale pisanych norm polskich, obciążają Rząd Ukraiński w walucie pol. daje się trzeba mu dawać ściśle wskazówki. —

Ex re demarche Buat'a przytaczam parę cyfr z zapotrzebowań Naczelnego Dowództwa na nowe zakupy amunicyjne (do końca kampanji):

ładunki do Lebella	200.000.000.
ładunki do Mausera	200.000.000.
ładunki do Mannlichera	50.000.000.
ładunki do armat 75 mm franc.	1.000.000.
granatów ręcznych i.t.d.	10.000.000.

A Rząd Niemiecki tranzakję doprowadzoną już do skutku za pośrednictwem podstawionego Banku Holenderskiego rozbił mi niedawno z kretesem. — Chodziło o 200.000 karabinów Mausera, które były już kupione i zapłacone! Wszystko upadło, a Bank pieniądze zwrócił.

Stanowczy nacisk na mocarstwa sprzymierzone, by nam odstąpiły broń, pochodzącą z rozbrojenia Niemiec jest w tym okresie konieczny.

Inaczej stracimy moment i nie uzbroimy jednolicie naszej Armji, ktura w tym wypadku długo jeszcze będzie chodzić na połamanych

III. Umowa handlowo-gospodarcza z Ukrainą nie może dojść do skutku. "Delegaci" Ukraińscy wykrczają się, jak piskorze tłómacząc się brakiem pełnomocnictw. Dziś był u mnie Minister Handlu radzić się —

---

³ Castelneau, Noel Marie Joseph Edouard de Curieres de (1851-1944). French general; Chief of Staff of General Joffre.

co robić? — A od 7-miu tygodni krzyczę jemu i Patkowi⁴ Skulskiemu — róbcie umowę handlową na gwałt, traktujcie ją jako integralną część ogólnego Traktatu Politycznego! — Nie skorzystano z momentu, gdy Ukraińcy chcąc kupić niepodległość, chętnie zapłaciliby koncesjami ekonomicznymi, i stało się jak sądzę, niedobrze. Wszczęty niedawno przez Europę z Anglią w pierwszym szeregu wyścig po rosyjskie złote runo, okazał się wyścigiem po gruszki na wierzbie; pozostało, jak oczekiwać należało, jedyna pozycja realna — Ukraina; otwarta przez Wasz miecz. Realna ze względu na istniejące bogactwa, na łatwość eksploatacji i znaczne stosunkowo możliwości transportowe. A myśmy dotychczas klucza do tego spichlerza nie zdążyli schwycić w swoje ręce! Może się myłę — ale wydaje mi się, iż jeśli potrafimy stać się impresarjem Ukrainy w tym względzie, to zyskamy duży polityczny atut, zbudujemy most, po którym i angielska koza pójść będzie musiała do polskiego woza. —

Ukraińcy kręcą, gdyż są to spryciarze, którzy zdają się czekać, czy dookoła ich bogactw nie rozpocznie się przypadkowo licytacja, w której być może i nasi zachodni sprzymierzeńcy będą mieli coś do powiedzenia. A ponieważ na to się zanosi, więc czemu nie poczekać i nie pogadać z nimi wprost bez pośrednictwa Polski? —

Wedle mego zdania w obecnej sytuacji jest jedyna rada, przenieść obrady nad konwencją handlową do Kwatery Głównej, gdzie łatwo znaleźć i pełnomocnictwo dla Delegatów Ukraińskich i środki nacisku, które Wy chyba w Waszym położeniu łatwo znaleźć możecie. Trochę pomódcz może tutaj i Jaroszyński, który, jak twierdzi, cały ich Dyrektorjat ma w swej kieszeni. —

Na przeniesienie pertraktacji do Żytomierza Rząd nasz godzi się IV. W piątek dnia 7 b.m. był u mnie p. Aleksander Dikgoffderental, który przybył tu, jako wysłaniec Sawinkowa⁵ i Czajkowskiego do Was, jednak już Was w Warszawie nie zastał. Był on już poprzednio w Warszawie wraz z Sawinkowym i Czajkowskim. Postawił mi trzy pytania, dla uzyskania odpowiedzi na które przyjechał.

I. Czy bylibyśmy skłonni tworzący się Rząd Rosyjski poprzeć i

---

⁴Patek, Stanisław (1866-1945), lawyer; delegate of Pilsudski to the Polish National Committee in Paris; member of the Polish delegation to the Paris Peace Conference; Minister of Foreign Affairs (1919).

⁵Savinkov, Boris Viktorovich (1879-1925), Russian revolutionary; Deputy-Minister of War in the Kerenski government; opposed the Bolsheviks first in Russia, then in Poland and later in Paris.

pozwolić na tworzenie się na naszym terenie antybolszewickiej armji rosyjskiej.

2. Czy będziemy żądali od Rosji kategorycznego uznania niepodległości Ukrainy, czy też pozostawimy to do porozumienia się między Rosją a Ukrainą (mowa w tym pytaniu, rzecz prosta, o Rosji niebolszewickiej).

3. Czy tezę granicy 1772 roku traktujemy aneksyjnie; gdyż tak komentują nasze stanowisko politycy i emigranci rosyjscy w Paryżu i tak też — jak twierdzi Derental — sądzą Francuzi.

Dałem odpowiedź tylko na ostatnie pytanie; od odpowiedzi na inne uchyliłem się mówiąc, iż sprawy te były bezpośrednio omawiane przez Sawinkowa z Wami, że również i Derental do Was osobiście został przysłany, zatem ja odpowiadać nie chcę i nie mogę, jemu zaś radzę poczekać na Wasz powrót. —

V. Komitet przygotowujący uroczyste dla Was przyjęcie prosi o oznaczenie dokładnej daty Waszego powrotu oraz byście przyjechali w godzinach popołudniowych, o ile przyjazd nie wypadnie w dzień świąteczny.

VI. Arcybiskup Teodorowicz⁶ był u mnie wyczytawszy w gazetach, że biskup Bandurski został wezwany do Kwatery Głównej. Twierdzi, że na skutek jego interwencji Episkopat Polski odbywał w tej sprawie plenarne narady, — i że uchwalił za pośrednictwem kardynała Dalbora zwrócić się do Rzymu z wnioskiem na powołanie Bandurskiego na stanowisko Inspektora Duszpasterskiego Frontu. Sprawa jest już w Rzymie. Arcybiskup Teodorowicz wyraża obawę, że stworzone *fait accompli* może skomplikować i popsuć sprawę w Rzymie.

VII. W sprawach związanych z rekonstrukcją — zastój również i z tego, między innymi, powodu, że wszyscy są jednak zajęci ofensywą, jej rozwojem i dalszemi wynikami. Czas od dnia 2 do dnia 9 maja przeszedł na naprężonym oczekiwaniu na ostateczną i autentyczną wiadomość o Kijowie. — P.P.S.-cy przez cały ten czas siedzieli cicho, naradzając się tylko wewnętrznie nad przeprowadzeniem na zjeździe zezwolenia na wstąpienie do Rządu. Przy planie tym trwają i zdaje się, że nie napotkają na zjeździe większego oporu, przyczem, jako hasła wysunięte zostaną:

- 1) przeprowadzenie pokoju;
- 2) wysokiego podatku dochodowego i od zysków wojennych;

---

⁶ Teodorowicz, Józef (1864-1938), Polish bishop of Armenian rite in Lviv; member of the Constituent Assembly in Warsaw and thereafter a Senator (1919-1922).

3) sekwestru ziemiopłodów.

Dziś Perl wyrwał się znowu do duetu ze Stanisławem Grabskim, niezupełnie wprowadzie harmonijnego, ale bądź co bądź z tej samej opery. Załączam sprawozdanie z przemówienia Grabskiego na wiecu Związku Ludowo-Narodowego, oraz dzisiejszy artykuł wstępny "Robotnika." —

We Wiedniu opracowuje "Liga odnowienia Ukrainy" (Ekspozytura Wpływów Niemieckich) memoriał do "wszystkich narodów świata", który ma wyjść w dniach najbliższych i zarzucać ma Polsce, naturalnie, imperjalizm, chęć zagarnięcia Ukrainy pod swoje panowanie i wzywać będzie wszystkie narody świata do powstrzymania dalszego posuwania się Wojsk Polskich na Ukrainie.

Z Niemiec i z pogranicza niemieckiego dochodzą wciąż wiadomości zapowiadające przygotowania do uderzenia na nas; dziwnie obficie nawet wpadają w nasze ręce tajne rozkazy niemieckie, zapowiadające marsz na Górny Śląsk i Pomorze 23 i 24 maja nakazujące pogotowie posuwanie się ku naszym granicom różnym oddziałom; wreszcie odezwy i pisma, mówiące o konieczności zniesienia korytarza Polskiego. Zdaje się nie ulegać wątpliwości, że wszystkie te "tajności" są ad hoc dla nas spreparowane i tak też je traktujemy. Oczywiście jednak trwa w dalszym ciągu w Niemczech wzmożona fabrykacja amunicji i broni, powstrzymuje się przeznaczone dla nas dostawy, wpływa się przez socjalistów włoskich na opinię tamtejszą w kierunku powstrzymania dostaw dla Polski; ożywiona łączność kurjerska między Berlinem a Kownem nie ustaje.

W kraju naogół spokój. W Zagłębiu, wskutek, jak zawsze wadliwej aprowizacji, robotnicy zapowiadają włoski strejk, t.j. wydobywanie połowy normalnej produkcji dopóki nie otrzymają normalnej żywności.

VIII. To zdaje się wszystko.

U mnie nic nowego. Roboty nawał szalony. Upadam po prostu ze znużenia, ludzie szarpią mnie, jak kruki: ciągle tłumy w poczekalni: ministrowie, posłowie sejmowi, posłowie zagraniczni, generałowie wszelkich nacji biskupi, delegacje — Brrr...Na pracę techniczną nie znajduję poprostu czasu.

Nie wiem za co Pan Bóg mnie tak karze. Zeschnę jak pluskiew, przyschnę do fotelu w swej wdzięcznej roli kuratora tyłów. —

Henrys twierdzi, że ofensywa ostatnia stanowi świetny sukces organizatorski Ministerstwa Wojny. Chciałbym na pociechę usłyszeć z ust Waszych potwierdzenie tych skromnych zasług.

Sciskam dłoń Waszą i proszę o odpowiedź na poruszone w niniejszym liście kwestje. —

P.S. Maszynistka, której dyktuję swe listy jest zupełnie naszą i całkiem zaufaną.

Wasz
K. Sosnkowski.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
LDz. 3698/T1 dnia 12/V 1920 r.

27 T-22

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II.
Ew./3.Nr. 18969/II.

Pocztą polowa Nr. 33, dn. 15. maja 1920.
3298/T2

Do
Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Wyjaśnienia dane przedstawicielstwu naszemu w Pradze przez min. spr. zagr. Benesza w sprawie brygady ukraińskiej w Czechach, a przesłane Nacz. Dow. W.P. przez oficera łącznikowego dnia 6/V. b.r. za Nr. 3369 zawierają tak dużo nieściśłych danych, sprzecznych z informacjami posiadanymi przez Nacz. Dow. W.P., że wymagają sprostowania, w celu uzupełnienia informacji M.S.Z. w danej kwestji.

Min. Benesz zastrzega się, że rząd czechosłowacki nigdy pośrednio czy bezpośrednio nie sprzyjał agitacji skierowanej przeciwko Polsce w sprawie Galicji Wschodniej. Stwierdzono natomiast bezsprzecznie, iż w obozach jeńców ukraińskich tak na terytorjum czeskim, jak w Wiedniu, uprawiano agitację antypolską starając się podtrzymać wrocie usposobienie Ukraińców dla Polski.

Co do uzbrojenia brygady ukraińskiej, zaznacza Nacz. Dow., że brygada została wprawdzie pierwotnie rozbrojona, lecz że następnie znowu otrzymać musiała broń, ponieważ używano jej do służby wartowniczej.

Również, co do użycia brygady ukraińskiej, twierdzi Benesz, że jakiegokolwiek jej użycie możliwem by jedynie było w porozumieniu z rządem Rzeczypospolitej Polskiej i za zezwoleniem państw sprzymierzonych; wbrew temu zapewnieniu wysłano część brygady na Ruś Karpacką i użyto jako straży granicznej nad granicą Polską.

Skład brygady uległ zasadniczym zmianom, ponieważ została ona zasilana przez powracających jeńców ukraińskich.

Wreszcie Nacz. Dow. stwierdziło egzystencję głównej komendy Legionów ukraińskich przy Centr. Komitecie Ukraińskim w Koszycach, z gener. Kraussem na czele. Werbunek do leg. ukr. odbywa się nadal przez biura werbunkowe w Koszycach, Ungwarze, Eperjes i Munkaczu, oraz przez placówki werbunkowe na stacjach granicznych w Volocz i w Użoku. — Werbunek odbywa się głównie pośród jeńców austriackich narodowości ukraińskiej wracających z Włoch.

Na Rusi Przykarp. znajdują się również legiony ukraińskie w Nagy Mihali, Ungwarze i Munkaczu. Pierwsze dwie legje zostały w lutym z powodu buntu internowane. Ostatnia legja licząca około 2500 ludzi i składająca się przeważnie z Petlurowców i Ukraińców galicyjskich, jest dobrze zorganizowana i uzbrojona.

Czesi uzupełniali legjony z powracających jeńców, których wybierali w obozie jeńców w Wiedniu, jak również transportów, idących przez Czechy do Galicji Wschodniej.

Chwilowo organizacja leg. ukr. stanęła na martwym punkcie, zapewne wskutek zmiany sytuacji politycznej na wschodzie i po części może wskutek propagandy wielkorosyjskiej w Czechach.

Wiadomości powyższe sprawdzone są niejednokrotnie z rozmaitych źródeł. —

Za zgodność:

Szef Oddziału II.

Bołdeskul m.p.

Major Szt. Gen.

I. Zast. Szefa Sztabu

Kuliński m.p.

pułkownik.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 3298/T2 dnia 22/V 1920 r.

OGÓLNE SPRAWOZDANIE BOJOWE Z OFENZYWY UKRAIŃSKIEJ

Przygotowania do ofensywy i ugrupowanie wyjściowe.

Nacz. Dow. wydało dnia 17.IV.20 rozkaz przejścia na froncie podolskim i wołyńskim do ogólnej ofensywy dnia 25. kwietnia.

Na froncie między Prypecią a Dniestrem stały przed koncentracją przygotowującą ofensywę, dwie armje polskie: 6. od Dniestru do rzeki Ikwy w okolicy miejscowości Nowa Sieniawka i 2. armja od tego punktu do miasta Sławeczna włącznie. Od Sławeczna do Prypечи strzegły naszego frontu słabe oddziały kawalerji, podporządkowane 9. dyw. wchodzącej w skład 4. armji.

Bolszewicy rozporządzali na tym samym froncie XII. i XIV. armją w sile 7 dywizji piechoty i jednej dywizji kawalerji.

6. armja miała do dyspozycji 3 dywizje: 18., 12., i 5., oraz oddziały ukraińskie pułk. Udowiczenki w sile do 1000 bagnatów.

2. armji podlegały 13., 7. i 4. Dyw. piech. oraz 3. i 4. bryg. jazdy. Za frontem 2. armji stała 15. dyw. piech. w dyspozycji Nacz. Dtwo.

Do przeprowadzenia ofensywy, dość silnej, by rozbić armje nieprzyjacielskie, siły te nie wystarczały. Toteż Nacz. Dtwo zgromadziło dalsze wojska, przeznaczone jedynie na akcję zaczepną. Zostały one zabrane częścią z innej brygady podhalańskiej, 41. p.p. i 7. bryg. jazdy.

3. armja grupuje się w następujący sposób: 1. dyw. leg. z zadaniem ataku na Żytomierz wzdłuż szosy Zwiahel — Żytomierz staje na przyczółku mostowym Zwiahla; tam grupują się również dwie ciężarowe autokolumny, które będą służyły do przewożenia wojska celem prędszego postępowania w pierwszych dniach ataku. 13. brygada 7. dyw. piech. zostaje również na tym odcinku i ma iść po rozpoczęciu akcji jako odwód grupy za 1. dyw. leg. 3. brygada jazdy w rejonie Kijkowa ma zadanie uderzyć na wschód i obsadzić Czernihów na drodze kolejowej Żytomierz — Korosteń, potem Korostyszew na Teterewie. Jedna brygada 7. dyw. piech. staje w okolicy Serb z zadaniem ataku w wschodnim kierunku przez Toporyszcze na Radomyśl nad Taterewem.

Dywizja jazdy gen. Romera grupuje się w rejonie Rohaczewa nad

Służem z zadaniem przejścia wytężonym raidem na północ od Berdyczowa i zajęcia oskrzydającym atakiem Koziatyna.

4. dyw. piech. staje w dwóch grupach pod Jemilczynem i pod Olewskiem i ma koncentrycznie przeprowadzić atak na Korosteń.

Grupa pułk. Rybaka staje nad linią Sławeczny i ma, uderzając od północy, zająć Owrucz, pomódz 4. dyw. przy zajęciu Korestenia, a swoją kawalerją wysunąć się forsownym raidem na linię kolejową Korosteń — Kijów i zająć mosty na Irszy i Teterewie, odcinając w ten sposób nieprzyjacielowi odwrót od Korostenia.

Współdziałać z 7. bryg. jazdy będzie grupa majora Jaworskiego, detaszowana z 9. dyw., która działając nad Prypecią w kierunku na Czernobyl ma ubezpieczyć lewe skrzydło tej brygady.

Lotnictwo ma w ciągu akcji prowadzić wywiady, utrzymywać łączność z piechotą i atakować z powietrza koncentracje nieprzyjacielskie.

Do dnia 24.IV.20. wyżej wyszczególnione ugrupowanie zostało przeprowadzone. 1. dyw. leg., 1. bryg. podhal., 41. p.p., 1., 12., 14., 17. p. uł. i 2 pułk szwoleżerów, duże ilości ciężkiej i polowej artylerji, kolumny taborowe, eskadry lotnicze i t.d. zostały w dniach od 18. do 24.IV. podwiezione transportami kolejowymi. Biorąc pod względ słabo rozbudowaną sieć kolejową Wołynia i Polesia należy podkreślić trudne zadanie, jakie kolejnictwo w tych dniach spełniło.

Naczelný Wódz ze sztabem ścisłym Nacz. Dłwa przybył dn. 22. IV. do Równego. 24.IV. Naczelný Wódz przeniósł się do Zwiahła z lekkim sztabem Nacz. Dłwa, gdzie podczas początkowej akcji pozostał, by móc być w stałym kontakcie z walczącymi oddziałami.

Całe to ugrupowanie i kierunki ataku liczyły się z ugrupowaniem nieprzyjacielskim, które coraz wyraźniej wskazywało na dążność do uformowania dwóch linii: pierwszej linii, będącej w zetknięciu z naszym frontem, oraz drugiej linii, przez zasilenie w wojska ważniejszych punktów rokadowej linii kolejowej Owrucz — Korosteń — Żytomierz — Berdyczów — Koziatyn — Żmerynka.

Wywiady frontowe ostatnich dni przed rozpoczęciem ofensywy wskazywały na osłabienie pierwszej linii na korzyść drugiej. Dla odniesienia decydującego zwycięstwa było też koniecznem nie tylko przełamać pierwszą linię frontu, lecz forsownym ruchem osiągnąć i przełamać również linię tyłową.

Toteż dla grup przełamujących nakazane zostały odległe cele, możliwe do osiągnięcia tylko nadzwyczaj forsownymi marszami. Cała kawalerja otrzymała forsowne zadania: wprowadzono ponadto w

głównym punkcie uderzenia, t.j. na szosie Zwiahel-Żytomierz, cały aparat środków technicznych: samochody pancerne i ciężarowe dla przewozu wojsk, artylerię motorową, które miały umożliwić raptowne przesunięcie wojsk i niespodziewanie szybki atak na Żytomierz.

6. armja i 13. dyw. 2. armji nie brały pierwszego dnia udziału w akcji, miały jedynie współdziałać przez ożywione wywiady na tym przedpolu. 15. dyw. uderza nad koleją Miropol — Berdyczów i łamiąc opór nieprzyjaciela na linii Romanów — Wróblewka — Michajłówka, osiąga o godz. 15-ej Czudnów, wysuwając swoje stráže przednie do Michailenek, zabezpiecza tem samem 15. dyw. pierwszego dnia ataku silnie linje Teterewa nad torem kolejowym do Berdyczowa. 6. dyw. ukraińska nie przybyła na czas i nie brała w pierwszej akcji udziału.

Dywizja gen. Romera wyrusza o świcie i napotyka o godz. 7-ej na kawalerję bolszewicką w okolicy Prutówki, są to oddziały, przynależne do 17. dyw. kaw. sow. w sile około 600 szabel i 10 karabinów maszynowych. Przednia straż naszej kawalerji zmusza atakiem nieprzyjaciela do ucieczki w kierunku Wjunki. Sama zaś dywizja bez dalszego oporu przechodzi o godz. 13-ej przez Teterew w okolicy Wysokaja Pecz-Noworudnia.

Siły zebrane na przedmieściu Zwiahla były z naszej strony tak znaczne, że nieprzyjaciel nie spróbował stawić oporu i wycofał się w kierunku Żytomierza. Wtedy 1. dyw. leg. skorzystała z sił motorowych, stawionych do jej dyspozycji i rozpoczęła pościg za cofającym się przeciwnikiem. Dystans marszu pierwszego dnia dla 1. dyw. leg. dochodzi miejscami do 80 klm. Wieczorem 1. bryg. zajmuje Wilsk na północ od szosy Zwiahel-Żytomierz. 3. bryg. leg. osiąga na szosie linję Bebyczewka-Nieborówka. Idąca w odwodzie grupy 13. bryg. 7. dyw. piech. biwakuje w nocy z 25. na 26.IV. w rejonie Strybeża. 3. brygada jazdy dotarła o godz. 10.30 do Pulina i skierowała się natychmiast na Czernihów na torze kolejowym między Koresteniem a Żytomierzem 14. bryg. 7. dyw. stanęła, nie natrafiając nigdzie na poważny opór w rejonie kol. Karolinówka; tem samem osiągnęła nakazany na pierwszy dzień przedmiot ataku.

4. dyw. piech. uderzyła dwiema kolumnami od południowego i północnego zachodu w kierunku Korestenia. Grupa wychodząca z rejonu wsi Jemilczyn, wyrzuciła nieprzyjaciela z pozycji i zajmuje około południa Jabłoniec, wieczorem linję Białka - Bielockaja Rudnia - Hulanka. Północna grupa tej dywizji prowadzi atak wzdłuż toru kolejowego Olewsk - Korosteń. O godz. 10-ej zdobywa po zaciętej walce

Bielkorowicze i st. Bielkorowicze i staje pod wieczór nad linią rzeki Kremno.

Grupa pułk. Rybaka łamie słaby opór nieprzyjaciela i, posuwając się z północnego zachodu, zajmuje po krótkiej walce o godz. 13-ej Owrucz. 7. bryg. jazdy bez walki idzie forsownym raidem na południe od Demidowicz i przechodzi, omijając silniej obsadzone punkty obronne nieprzyjaciela jeszcze 25.IV. w Martynowiczach przez rzekę Uisz, nawiązuje tam łączność z grupą majora Jaworskiego. Grupa ta doszła wzdłuż Prypeci do linii Benjówka - Tołatyj Lies, łamiąc opór nieprzyjaciela w Koszarówce.

Pierwszego dnia ataku wszystkie oddziały osiągnęły nakazane obiekty dnia. Atak ten uderzył w 47., 7., 58. i 44. dyw. piech. oraz 17. dyw. jazdy sow., które w znacznej części rozbite, wycofały się w nieładzie na południowy wschód i wschód.

26. IV. 1920.

O świcie wyruszają nasze oddziały do ataku. 6. armja posuwa się również naprzód. Na południowym odcinku nieprzyjaciel nie stawia oporu i wycofuje się dalej na wschód. 18. dyw. piech. zajmuje linje Niszowce — Popieluchy — Kotiuziany — Marjanówka. Tylko w Kuryłowce, gdzie spotkano się z oporem nieprzyjaciela, przelamano go prędko, biorąc jeńca i jedno działo. W rejonie Baru nieprzyjaciel zasilił swoją załogę tak, że 12. dywizja ma mozolną pracę do pokonania. Zdecydowany atak łamie jednak front bolszewicki i 12. dyw. zajmuje linje Jełtuszków — Nytki — Harmaki — Wołkowińce — Bucny. 5. dyw. wspólnie z resztą armji wychodzi z linii dotychczasowego frontu i zajmuje Majdan Lityński, Jakowce, Kożuchów.

13. dyw. (prawoskrzydłowa 2. armji) łamie zacięty opór nieprzyjaciela na linii Motowiłówka—Biczowa—Terespol i zajmuje szybkim uderzeniem Chmielnik. Pod wieczór 26. IV. 13. dyw. stoi na linii Chmielnik—Ułanów—Czepiele—Podorożna.

15. dyw. dzieli się na dwie kolumny i rozpoczyna o godz. 17-ej atak na Berdyczów z północnego zachodu przez Piatki i z zachodu wzdłuż toru kolejowego. 4 aparaty lotnicze współdziałają w ataku. Dochodzi do krótkiej zaciętej walki ulicznej. Dywizja zajmuje miasto oraz st. Berdyczów o godz. 18-ej. Bogata zdobycz wojenna dostaje się w nasze ręce, między innymi auta pancerne i liczny tabor kolejowy.

Już nad ranem tego dnia dywizja jazdy gen. Romera okoliła od północy Berdyczów i zachodzi od północnego zachodu na Koziatyn. W nocy z 26. na 27. IV. po ostrej walce dywizja jazdy zajmuje Koziatyn. Zdobycz dywizji jazdy wynosi 8000 jeńców, 27 armat, 176 kulo-

miotów, 550 koni, 200 wozów, 1 pociąg pancerny, 1 pociąg sanitarny, dużo samochodów, 1 auto pancerne, 3 aeroplany, 75 lokomotyw i 2000 wagonów. Prócz tego znajdują się w Koziatynie olbrzymie zakłady techniczne oraz spichlerze żywnościowe, w których nieprzyjaciel nie zdołał zniszczyć ani wywieźć.

1. dyw. leg. rozpoczęła w nocy z 25. na 26. IV. atak na Żytomierz i wkracza o 8-ej rano do miasta. I tutaj zdobycz jest znaczna: 9 dział, 20 K.M. i 200 wagonów. Niezmordowana piechota leg. nie zatrzymuje się na długo w miejscu. Silny oddział wyrusza dalej na wschód i zajmuje tego samego dnia o godz. 16-ej Korostyszew nad Teterewem, dokąd podąża również 3. brygada jazdy przez Czernihów, zajęty przez nią dnia 26. IV. rano. 7. dyw. doszła do toru kolejowego Koresteń — Żytomierz i obsadziła Toporyszcze. Obydwie kolumny 4. dyw. zbliżyły się rano 26. IV. do Korestenia. 8. brygada, idąca od Uszomira — Mogilna napotkała na słabszy opór, przełamuje go szybko i wkracza o godz. 10-ej do miasta. 7. brygada tejże dywizji ma wzdłuż toru kolejowego cięższą rozprawę; tam stawiają zacięty opór silne oddziały piechoty oraz 5 pociągów pancernych. 7. brygada atakuje nieprzyjaciela, wypycha go za stację i zdobywa ją o godz. 10. 30, poczem 4. dyw. łączy się w Koresteniu. Zdobycz tam zrobiona wynosi kilkuset jeńców z wszystkich pułków 7. dyw. sow., 6 kulomiotów, 50 parowozów i 1000 wagonów.

Piechota grupy pułk. Rybaka dochodzi, po zajęciu Owrucza, bez walki do rzeki Usz. 7. brygada jazdy posuwa się dalej lasami w południowym kierunku i staje pod wieczór dnia 26. kwietnia w okolicy st. Woroby.

W drugim dniu ofensywy cały front bolszewicki od Prypeci do Dniestra jest złamany. Ważne punkty jak Koresteń, Żytomierz, Berdyczów, Koziatyn i Korostyszew są w naszym ręku. Zdobycz w jeńcach i materiale wojennym rośnie przez nagłe zagrodenie węzłowych punktów kolejowych. 41., 45. i 60. dyw. sow. zostały atakiem 6. armji i 13. dyw. wyrzucone ze swoich pozycji i znajdują się w tym samym stanie zdemoralizowania i osłabienia, jak dywizje nieprzyjacielskie, atakowane pierwszego dnia.

27. IV. 1920.

Południowe i północne skrzydło grupy armji operujących na Ukrainie, posuwają się dalej naprzód. Centrum osiągnęło swoje chwilowe przedmioty ataku i pozostaje na tych pozycjach. Nieprzyjaciel, po odwołaniu dnia 26. IV. stara się stawić nowy opór na linii Wierchny — Ołżadajew — Łuczyniec — Kotiuzany — Kopajgorod. 18. dyw.

atakuję dalej i zajmuje po ostrej walce linię Mohylew — Kopajgorod — Łuczyniec, biorąc jeńca i znaczną zdobycz. 12. dyw. przekroczyła linię Bar — Mytki i toruje sobie, walcząc, drogę na wschód. 5. dyw. napotyka na słabszy opór i staje pod wieczór na linii Janopol — Bruślinów — Lityńska Huta — Mikulińce.

Ruchy wymienionych dywizji opóźniają się wskutek rozbrojenia brygad ukraińskich strz. siczowych, którzy stojąc dotychczas w pierwszej linii frontu bolszewickiego, pod wrażeniem zwycięstw wojsk polskich nie chcą dalej walczyć po stronie bolszewików i składają broń. Z 2. i 3. bryg. U.S.S. bierze 6. armja 11.000 jeńców, 44 armat z zaprzęgiem, 45 kulomiotów, kilka tysięcy karabinów ręcznych oraz duży materiał wojenny.

13. i 16. dyw. piech. posuwają się bez walki naprzód i dochodzą do linii kolejowej Koziatyn — Winnica.

Grupa gen. Rydza-Śmigłego osiągnęła obiekt pierwszej fazy ataków i staje, ubezpieczając się na linii Teterewa, prócz 14. bryg. 7. dyw. piech., która jest w drodze do Radomyśla. Piechota pułk. Rybaka osiągnęła po południu dnia 27. IV. linię Czopowicze — Kamienka — Ksawerów — Suchorewka. 7. brygada jazdy, robiąc od pierwszego dnia ofensywy 180 klm. w 48 godzin, dochodzi 27. IV. o godz. 8-ej do toru kolejowego Korosteń—Kijów pod Malinem. Przerażony nieprzyjaciel zupełnie nieprzygotowany na atak polski na tak głębokie tyły ulega ostremu atakowi kawalerji mimo liczebnej przewagi. O godz. 11-ej Malin miasto i stacja są zajęte. Prawie równocześnie zajmuje detaszowany oddział most na Teterewie pod Piaskówką. 1000 jeńców, 24 armaty, ogromny tabor kolejowy, zakłady sanitarne zostawia przeciwnik na miejscu. Wówczas jednak w stronę Malina nadchodzą cofające się z Korestena na Kijów oddziały nieprzyjacielskie. Są to 3 pociągi pancerne oraz znaczne siły piechoty, które pod ich osłoną się wyladowują i atakują koncentrycznie stację i miasto Malin. Artylerja z pociągów pancernych oraz podprowadzone baterje polowe zasypują celnym ogniem stację, a coraz nowe zastępy piechoty prowadzą ataki od zachodu i południowego- oraz północno-zachodu. Równocześnie nadjeżdża pociąg pancerny z piechotą od Kijowa i atakując naszą słabą załogę na moście nad Teterewem. Po 12-to godzinnej walecznej obronie i kilkakrotnych kontratakach słabe siły naszej kawalerji odступują na północny zachód, zabierając 600 jeńców i psując nieprzyjacielskie działa, pozostające w Malinie.

Grupa maora Jaworskiego, nie bacząc na słaby stan liczebny, atakuje 27. IV. Czernobyl, bazę rzeczna nieprzyjaciela nad Prypecią.

zajmuje brawurowym atakiem miasteczko i port i bierze nieprzyjacielowi dwie armaty, 4 kulomioty, 4 statki i ruchomą stację radjotelegraficzną. Flotylla pińska zatopiła podczas akcji 2 pancerne statki bolszewickie. 4. dyw. piech. pozostaje w odwodzie Nacz. Dłwa w Korosteniu.

Trzeci dzień ofensywy polskiej na Ukrainie charakteryzuje szybkie wysunięcie skrzydeł ruchomego frontu między Prypecią a Dniestrem, tym samym nasze oddziały, operujące na północnym i południowym krańcu, zachodzą przeciwnikowi na tyły, odcinają mu odwrot i powiększają zamęt, popłoch i demoralizację. Nieprzyjaciel traci cenny materiał wojenny i kolejowy. Wynik pierwszych dni pokazuje dostatecznie, że ogólny plan operacji, sumiennie wykonany przez walczące oddziały, doprowadzi do rozbicia i ostatecznego osłabienia XII. i XIV. armji sow. przeciwko którym ofensywa była skierowana.

28. IV. 1920

Ataki dni poprzednich, w których dywizje bolszewickie straciły, oprócz zabitych i rannych oraz materiału wojennego, dużo jeńca i deserterów, spowodowały nieprzyjaciela do ostatecznego odwrotu. Od rana 6. armja posuwa się dalej na całym froncie. Bilkowce, Siomaki zostają zajęte. Zdobytek wynosi 4 armaty, kulomioty, konie, wozy i jeńców z 41. dyw. sow. Nieprzyjaciel broni Nowypór, Noskowce i Aleksiejewkę. Energiczny atak 12. dyw. prowadzi do zdobycia tych punktów. Dalej na północ zajmujemy Żmerynkę, najważniejszy węzeł kolejowy na południowej części frontu. Winnicę zdobywa 5. dyw., niedobitki dywizji bolszewickich cofają się w kierunku południowo-wschodnim. Zdobytek na tym odcinku wynosi 176 parowozów, 812 wagonów, 21 dział, 1 pociąg pancerny, 2 radjostacje i ogromne zakłady artyleryjskie, amunicyjne i techniczne oraz magazyny żywnościowe.

13. dyw. która w dniu poprzednim straciła kontakt z nieprzyjacielem, dopędza go dn. 28. IV. prowadzi silny atak i zajmuje linię Turbów — Stare Prituki — Samhorodok — Holendry. Przy zajęciu Holendrów i Kalinówki 25. i 26. brygady odcinają odwrot nieprzyjacielowi przez oskrzydłujący manewr i zabierają 3000 jeńców do niewoli, 6 dział, 33 kuchnie polowe, 25 K.M., 1 pociąg pancerny, uzbrojony w 4 działa i 8 K.M. 15. dyw. wysuwa swoją linię naprzód poza węzeł Koziatyna i zajmuje Macheryńce, Sestrynówkę, Wierszyhorodok, Wielopole, Nichorów, Kotelnę.

Główne siły gen. Rydza-Śmigłego stoją 26. 4. na Teterewie. Na ogół brak kontaktu z nieprzyjacielem. Dla dalszego zapewnienia

osiągniętych linii i równoczesnego przygotowania dalszej ofensywy daje Naczelny Wódz 28. IV. rozkaz wysunięcia 3. armji dalej na wschód 3. brygada jazdy ma wyjść do Chwastowa, obsadzić ten węzeł kolejowy i trzymać przeciwko atakom bolszewickim. Piechota ma obsadzić ogólną linię Charlejewka — Stawiszczce — Borówka — Piaskówka nad Teterewem. Grupę operacyjną pułk. Rybaka podporządkowuje się gen. Rydzowi-Śmigłemu.

Grupa gen. Rydza-Śmigłego przystępuje tego samego dnia do wykonania powyższego rozkazu 13. bryg. piech. wyrusza wzdłuż szasy Żytomierz — Charlejewka. 3. bryg. jazdy wzdłuż osi Korostyszew — Wilja — Bołowieńka—Chwastów, 3. bryg. leg. szosą z Korostyszewa na Stawiszczce. Koczzerowo zostaje zajęte o godz. 11. 30 po krótkim oporze ze strony nieprzyjaciela. 14. bryg. 7. dyw., która dla braku dobrych dróg w swej sferze działania była zmuszona do wolniejszego marszu, zajmuje Radomyśl. 4. dyw. zostaje w Korosteniu. Piechota pułk. Rybaka pospieszyła dn. 28. IV. swej kawalerji na pomoc i atakuje 1. bryg. podhalańską Malin. Po długiej, ciężkiej walce zajmuje podhalańska brygada wraz z 7. bryg. jazdy miasto Malin o godz. 10-ej, a stację, bronioną przez oddziały komunistyczne, o godz. 13-ej. Krwawe straty nieprzyjaciela z 27. oraz 28. IV. są bardzo ciężkie. Zdobycz wynosi 1 pociąg pancerny, kilka pociągów z materiałem wojennym i bardzo duży tabor kolejowy.

W ciągu całej akcji nasi lotnicy brali żywy udział w walkach piechoty i kawalerji; loty wywiadowcze orjentowały o ruchach i koncentracjach nieprzyjaciela. Ataki z powietrza kulomiotami i bombami powiększały jeszcze popłoch i nieład na tyłach bolszewickich, utrudniając tym samym odwrót nieprzyjaciela i wyratowanie cennego materiału wojennego.

W miarę postępowania naszych oddziałów następuje uporządkowanie tyłów armji i linii etapowych. Koleje Olewsk — Korosteń, Zwiachel — Korosteń oraz Korosteń—Żytomierz—Berdyczów—Koziatyn — Żmerynka, Korosteń — Malin zostają szybko uporządkowane i puszczane w ruch. Linja Połonne — Berdyczów nie może być dla doszczętnego zniszczenia mostu kolejowego pod Czudnowem uruchomiona, naprawa potrwa 4 tygodnie. Mosty na szosach są pospiesznie naprawione.

29. i 30. IV. 1920

6. armja zajmuje Szarogród, Nosikowce, Łukę Mołczańską. Od Dniestru do Szarogrodu idzie linja nad rzeczką Bronica przez Bielany — Teklewkę.

2. armja nie zmienia pozycji.

3. armja wysuwa prawe skrzydło na Chwastów, do którego podchodzi 3. brygada jazdy. Stawiszcze zostaje zajęte przez 3. bryg. leg. Straże przednie wysunięte do Sitnik i Jurowa. Atak na most pod Piaskówską jest w toku.

31. IV. — 5. V. 1920

Dnia 30. IV. daje Nacz. Dtwo dalsze rozporządzenia operacyjne; wykonanie ich ma zabezpieczyć ważne linje kolejowe dotychczas obsadzone i ułatwić tem samem ruch etapowy; nakazane przesunięcia wojsk są jednocześnie przygotowaniem do dalszych ich działań na Kijów i linję Dniepru. W tym celu dywizja jazdy, która po wzięciu Koziatyna przeszła pod rozkazy 2. armji, ma się wysunąć do Białej Cerkwi; broniąc tego punktu ma jazdą odciąć połączenie kolejowe z Czerkas do Kijowa oraz osłonić ugrupowanie piechoty w kierunku na Kijów od Południa. Piechota ma się wysunąć na ogólną linję Jaruga — rzeka Duszka—Niemirów—Lipowiec—Skwira—Żydowce—Brusiłów—Stawiszcze—Piaskówka. 6. i 2. armja dla braku kontaktu z nieprzyjacielem mają jaknajmniej rozpraszać swoje dywizje i obsadzać jedynie węzłowe punkty obrony.

6. armja uwolni, wysuwając ukraińskie oddziały na południowym skrzydle naprzód 18. dyw. i ma ściągnąć ją jako odwód armji za front. Granicę między 6. a 2. armją stanowi linja Lipowiec — rzeka Sob do Kalnika. 2. armja, której północną granicą będzie linja Pawołocz—Sidory—Makijewka—rzeka Krasna, obsadzi swój front jedynie 13. dyw. i zatrzyma 15. dyw. jako rezerwę w Koziatynie i okolicy. Dowództwo 6. armji przeniesie się do Żmerynki, dowództwo 2. armji — do Berdyczewa, dowództwo 3. armji do Żytomierza. W międzyczasie przybyła 6. dywizja ukraińska kolejowymi transportami do Czudnowa i została rozlokowana jako garnizon w Berdyczowie.

Między 1. i 3. V. ruchy, nakazane tym rozkazem, zostają wykonane bez znamienego oporu ze strony nieprzyjaciela. 3. bryg. jazdy zajmuje 1. V. Chwastów, dywizja jazdy gen. Romera 3. V. — Białą Cerkiew i Rokitno. Piechota 6. i 2. armji na całym froncie posuwa się naprzód, nie napotykać na opór nieprzyjaciela. Grupa gen. Rydza-Śmigłego ustawiła się w nakazanej linji Charlejówka—Stawiszcze—Piaskowska, gdzie grupa pułk. Rybaka przekroczyła na szerokim froncie Teterew. Nieprzyjaciel wycofał się za rzekę Irpień i trzyma się w okopanych pozycjach na wązkim przedmościu na zachód od Kijowa.

Na mocy tej sytuacji własnej i wiadomości, że nieprzyjaciel nie otrzymał żadnych nowych posiłków rozkazuje Naczelny Wódz przystąpić do ugrupowania wyjściowego do ataku na Kijów. Dotychczasowa 3. armja przestje istnieć. Grupę gen. ppor. Rydza-Śmigłego przemianuje się na 3. armję. W skład nowej 3. armji wchodzi: 1. dyw. leg., 15. dyw. piech., grupa pułk. Rybaka i 6. dyw. ukraińska. 7. dyw. przechodzi pod rozkazy 2. armji, 3. brygada jazdy wchodzi w skład dywizji jazdy gen. Romera w Białej Cerkwi.

Zadaniem 3. armji jest dotarcie do rzeki Dniepr od ujścia Prypeci do ujścia Krasnej, zdobycie miasta Kijów, utrzymanie w całości mostów na Dnieprze i stworzenie małego przedmościa na wschodnim brzegu rzeki. 2. i 6. armja będą kryły atak 3. armji od południa i południowego zachodu. Zajęcie rejonu Trypole—Rzyszczew—Karapiszczcze—Biała Cerkiew przez kawalerję i obsadzenie jedną brygadę 7. dyw. Białej Cerkwi a drugą Skwiry będzie zadaniem 2. armji. Zresztą 2. i 6. armje rozstawią swoje wojska na węzłowych punktach, wydzielając silne rezerwy.

W ciągu 4. i 5. V. przegrupowania są w pełnym toku.

6. V. 1920.

6. armja zajmuje Wapniarkę. Linja od Dniestru do Dniepru idzie przez Jarugę—Niemirów—Lipowiec—Skwirę—Białą Cerkiew; kawalerja zajmuje Wasiłków. 1. dyw. leg. koncentruje się na zachodnim brzegu Irpienia, 15. dyw. staje w rejonie Motowidłówki, grupa pułk. Rybaka od toru kolejowego Korosteń—Kijów nad rzeką Zdwiz przez Dymier, linja rzeki Dniepru do ujścia Prypeci.

Atak na Kijów ma się rozpocząć w nocy z 7. na 8. V. 3. armja będzie atakować trzema kolumnami, 15. dywizją od południowego zachodu i południa, 1. dyw. leg. wzdłuż szosy Żytomierz—Kijów, grupa pułk. Rybaka od północnego zachodu przez Romanówkę—Kureniewskaja.

7. V. 1920.

W dniu 7. V. 15. dyw. staje jedną brygadą w rejonie Wasiłkowa, drugą wraz z pociągiem pancernym w Motowidłowce. 1. dyw. leg. niema kontaktu z nieprzyjacielem, i zajmuje patrolami miejscowości Pietropowłowskaja, Boszczakówka, Sofijskaja. W rejonie koncentracji 1. dyw. leg. stoi 6. dyw. ukraińska, która ma brać udział w ataku na Kijów.

Grupa pułk. Rybaka sforsowała już nad ranem Irpień i zabezpieczyła przejścia przez rzekę w Kosticzach, Rakówce i Romanówce. Kontrataki nieprzyjaciela na Romanówkę zostają odparte. Bolszewicy wycofują się na Kijów. Kawalerja grupy pułk. Rybaka rusza za uciekającymi bolszewikami i dochodzi bez oporu do Kijowa. Dwa szwadrony 1. p. szwol. wjeżdżają do miasta, nie napotykają na opór i dochodzą do mostów, które obsadzają karabinami maszynowymi. Piechota grupy pułk. Rybaka podąża za jazdą, obsadza miasto i mosty. 7.V. pod wieczór. Nieprzyjaciel odstąpił przed całą 3. armją, tak, że zajęcie Kijowa odbyło się bez walki.

8. V. 1920

W dn. 8. V. części 15. i 1. dyw. leg. forsują mosty, przechodzą na wschodni brzeg i zajmują przyczółek mostowy od Bortnicz przez Darnicę do Wiguruwszczyzny. Tu odperają w następnych dniach ataki nieprzyjaciela, starającego się uwolnić cały lewy brzeg Dniepru, zadają mu krwawe straty i biorą jeńca.

Akcja na Rzeczycę i Łojów.

Równocześnie z zajęciem Kijowa odgrywiają się na północ od Prypeci walki, które przynoszą orężowi polskiemu nowe zwycięstwa.

Wykorzystując złamanie sił bolszewickich na ogromnym froncie między Prypecią a Dniestrem i ogólne zdemoralizowanie żołnierzy sowieckich, Naczelne Dowództwo rozkazało również 4. armji rozpocząć ofensywę i wypchnąć front między Prypecią a dolną Berezyną aż do Dniepru. 9. dyw. piech. zasilona przez 31. bryg. pomorską świczko przybyłą z kraju, otrzymuje wykonanie tego zadania. 7. V. rozpoczął się atak, prowadzony trzema kolumnami. Jedna postępuje frontowo od zachodu na Łojów, druga idzie od południowego zachodu na Rzeczycę, a trzecia — północna uderza wzdłuż Berezyny na Gorwal. Nieprzyjaciel rozporządza na tym odcinku frontu trzema dywizjami, 10. — na północy od toru kolejowego Kalenkowicze—Rzeczyca, 52. — po obu stronach toru i 24. — w pozycjach nad Brakinką, chroniąc w ten sposób Łojowa. Najsilniejsza z naszych kolumn jest środkowa; łamie ona opór bolszewików, okopanych i zaciekle się broniących pod Wasilewiczami, Makanowiczami i dochodzi, biorąc jeńca i zdobycz, 8. V. do rejonu Beżujew—Wołcza Góra. Nieprzyjaciel jeszcze raz stawia opór, znów opiera się o rozbudowane pozycje, ale na nowo wypiera go zdecydowany atak, wyrządzając mu ciężkie straty. W nocy z 8. na 9. V. atakują nasze oddziały Rzeczycę i biorą stację i miasto w

walce na bagnety i ręczne granaty. 1000 jeńców oraz znaczny materiał wojenny stanowią zdobycz. Nieprzyjaciel ucieka w panice, częścią przez Dniepr, część odstępuje w kierunku północnym na Gorwał. Tu już doszły oddziały naszej północnej kolumny, atakują przeciwnika, którego części przeprawiają się pod Gełbowem i Gorwalem przez Dniepr i Berezynę. Większość jednak jest w pułapce. Wojska nasze atakują zawzięcie. Nieprzyjaciel ponosi ogromne krwawe straty, duża część topi się w Dnieprze, próbując przedostać się na lewy brzeg, reszta dostaje się do niewoli. 10. dyw. bolsz. zostaje doszczętnie zniszczona i przestaje istnieć jako jednostka taktyczna.

Przed Łojowem stawia nieprzyjaciel z 24. dywizją nowy opór. Nasza stosunkowo słaba południowa kolumna nie może sama zwalczyć przeważających sił przeciwnika. Dowództwo 4. armji posyła z Rzeczyca wzdłuż Dniepru pomoc. Również od południa posuwają się oddziały majora Jaworskiego, który zdołał się w Czernobyli przeprawić przez Prypeć. Silny opór nieprzyjaciela i brak komunikacji opóźniają nasze ruchy. Po ciężkich walkach na północ i północny zachód od Łojowa zostaje 13. V. i ten ostatni punkt obrony nieprzyjacielskiej między Berezyną a Prypecią zajęty.

Operacje naszych wojsk od 28. IV. do 10 V. przyniosły z punktu widzenia czysto wojskowego ogromne korzyści. XII., XIV. armje bolszewickie oraz 3 dywizje XVI. armji są rozbite. Tysiące jeńców, ilości zabranego im materiału wojennego i kolejowego, bolszewicy nie mają czym zastąpić. Ciągłe klęski zdemoralizowały do reszty żołnierza nieprzyjacielskiego tak, że dezertuje setkami. Przed frontem wytwarza się stan pułki trudny do wypełnienia dla nieprzyjaciela z powodu ogromnych trudności komunikacyjnych i powstań na jego tyłach.

15. V. 1920 r.

Szef III. Oddziału N.D.
Stachiewicz
Ppułk. szt. gen.

[Stamp]

Naczelne Dowództwo
Wojsk Polskich
Adjuntatura Generalna
Warszawa

4322/TI 31. VII. 1920

2 załącz.

[Signed]

Julian Stachiewicz

Dow. 6. Armji
Oddział II.
7477/II.

Komunikat o Armji *PAWLENKI*

A.

Armja Pawlenki składa się z następujących grup:

1) grupa zaporoska, 2) grupa wołyńska, 3) grupa kijowska, 4) konna galic. brygada.

I. *Grupa zaporoska.* Grupa zaporoska składa się: z 3 pułków kawal, pułku piech., powstańczego oddziału Nestorenki konno-górskiego Dyonu art. i oddzielnej polowej baterji. Dowódcą jest ataman Hołyj-Hońenko, szefem szt. płk. ros. Szt. gen. Jaszniczenko. *Kawalerja:* Pierwszy czarny zaporoski konny pułk pod dtwem płk. Draczenki,¹ drugi zaporoski konny pułk pod dtwem płk. Ludwiczzenki, trzeci konny zaporoski pułk (ostatnio wydzielony z grupy zaporoskiej znajduje się przy sztabie Pawlenki). Skład pułków nieznan. *Piechota:* Swodnyj pierwszy pułk składa się z trzech kuren. *Artylerja:* Konno-górski Dyon artylerji pod dtwem płk. Ałmatowa,² składający się z 2 baterji, po 4 działa (dobrych do użytku jest tylko 6, 3 górskie i 3 polowe, zepsute zaś 1 górskie, 1 polowe). W konno-górskim Dyonie 1. baterją dowodzi sotnik Nariżnij. Drugą sotnią sotnik Mielnik. W baterji od 160—180 ludzi. W całym Dywizjonie 15 oficerów. Konie zaś od 200—240. Przy dywizjonie tabor pierwszego i drugiego rzędu. W taborze pierwszego rzędu 20—25 wozów (w tem 8—10 własnych, reszta podwody), w taborze drugiego rzędu 100 wozów (własnych około 5-ciu). Przy obu baterjach 8 jaszczyków, naboju armatnich około 400, z czego 3/4 szrapnele. Oddzielna polowa baterja

¹ Diachenko, Petro (1895-), colonel in the army of the Ukrainian National Republic; commander of a cavalry division (1919); took part in the Winter Campaign against the Soviet forces (1919-1920).

² Almazov, Oleksa (1886-1936), general in the army of the Ukrainian National Republic; commander of an artillery regiment (1918-1920); took part in the Winter Campaign (1919-1920).

4 działa znajduje się przy 1. pułku chociaż liczy się jako przydzielona do dywizji. Oprócz tych oddziałów znajduje się przy grupie powstańczy oddział Nestorenki składający się z oddziału pieszego i konnego oraz z oddz. artyl. szturmowego (2 armatki Hotkinsa), nadto konna sotnia około 120 szabel i inżynierski kureń.

II. Grupa wołyńska:

Grupa wołyńska składa się: z 3 pułków, 4. mazepiński pułk w sile 200 kaw., 250—300 piech. 1. armata górską i 8 k.m. maxima oraz 3 k.m. colta. Tabor 50 wozów w tem 30 podwów chłopskich. Dowódcą jest płk. Niedźwiedzki. Wartość bojowa tego pułku jest bardzo mała. 2-gi (lub 4-ty) konny Maxima Żeleźniaka pułk składający się z dywizjonu w sile 52 kaw., 15. piech., 1 k.m. i z dyonu czarnomorskiego w sile 53 kaw. 40 piech. Tabor liczy około 25 wozów. Pułk ten ma większą wartość bojową niż poprzedni. 4-ty zborny pułk w sile 60 kaw. i 40 piech. w tem dużo Galicjan. Przy pułku dyon art. liczący 1 armatę 3-cal. D-cą grupy wołyńskiej jest ataman Zagrodzki, szefem sztabu sotnik Wołosewicz. Tabor dyw. około 40 wozów. Uzbrojenie rozmaite, karabiny ros., niem., austr. i japońskie. Amunicji mają dosyć. Oficerowie i żołnierze nie otrzymują regularnych poborów. Zaopatrzenie odbywa się drogą rekwizycji lub wymiany na zdobycz wojenną. Dyscyplina przedstawia dużo do życzenia. W oddziałach ciągle zdarzają się ekscesy antyżydowskie (we wsi Werbka wymordowano kilku żydów).

III. Grupa kijowska:

Grupa kijowska składa się: z 3 pułków, 5-ty zborny pieszy pułk w sile 450 bagn., 20 szab., 18 k.m. (różne) i 3 armat 3-cal., 3-ci (lub 5-ty) Żeleźniaka okremy pułk w sile 500 szab., 5-ty konny pułk w sile 120 szab., 4 k.m. i 2 armaty 3-cal. D-cą grupy kijowskiej jest kpt. Jurko Tiutiunnyk. szefem szt. Wólk. Grupa kijowska przybyła a rej. Bałty i Ananiewa, przedzierając się między Dniestrem a koleją Wapniarka—Odessa w stronę Jampola.

IV. Konna Galic. Brygada:

III. Konna Galic. Brygada rtm. Szeparowicza składa się z 2 p. kaw., 1-szy pułk kaw. składa się: z 1 sotni i oddz. karab. masz. w sile przeszło 50 szabel, 3 k.m. maxima, 2—3 colta i 2 schwarzlose. 2-gi p. kaw. składa się z 3 sotni w sile przeszło 200 szab. Zaznaczyć należy, że konie mają dobre w tem około 50 rasowych. D-cą

brygady jest rtm. Szeparowicz (niemiec). szefem szt. sotnik Jaryj (przedtem Zasławski uważany za Polaka i dlatego usunięty). D-cą 1-go pułku jest Jedynak (Galicjanin). D-cą 2-go pułku por. Szeparowicz D-cą 3-ciej sotni por. Tracz (Galicjanin). Pomocnikiem jego jest por. Pasiecznik z Kijowa, d-cą 5-ej sotni sotnik Sawoj. W każdej sotni 1 kuchnia austr., w 5-ej zaś ros. Tabor 3 sotni 12—13 wozów. Uzbrojenie i amunicja marna, karab. ros., jap., austr. i franc. Większość karabinów skrócona przez opiłowanie lufy i pozbawiona muszek. Na boi w ostatnich czasach bardzo mało. Trochę granatów ręcznych lecz bez kapzli. Wiele karabinów podczas walk i marszów brygady zostało rozdane między chłopów. Umundurowanie bardzo marne, przeważnie mundury austr., niem., a częściowo ros. U oficerów frencze ang. zdobyte na Denikincach. Zaopatrzenie w żywność odbywało się drogą zamienną, za konie zdobyczne i cukier, (zabrane w kolonjach niemieckich w chersońskiej gub.) oraz za gotówkę otrzymaną drogą kontrybucji, nakładanej na ludność żydowską. I tak w Berszadach nałożono na ludność żydowską kontrybucję 1 1/2 miliona, następnie w Wierchowce wymieniano przymusowo u ludności żydowskiej około 100.000 sow. na karbowanice. Nastroje w brygadzie: kiedy brygada była w Chersońszczyźnie agitowano do walki przeciw bolszewikom i Polakom, uznając za zwierzchnią władzę Petlurę. Wszyscy d-cy, którzy są Galicjanami, są wrogo usposobieni do Polaków. Gdy brygada połączyła się z Pawlenką Galicjanie zaczęli opuszczać szeregi i ukrywać się po wsiach, nie chcąc, jak mówili, walczyć dla Polaków. Ksiądz ukr., będący w brygadzie namawiał ich aby pozostali w wojsku, gdyż przydadzą się do walki z Polakami, których trzeba przedtem zbolszewizować. Stosunek jednak ukraińców miejscowych do Galicjan nie jest przychylny, gdyż uważają ich za tchórzy i zdrajców ("zmienników") gotowych każdemu służyć. Gotowość bojowa w ostatnich czasach po przebytych trudach osłabła. Gdy na początku w walkach pod Kriwoje Oзеро bili się dobrze, to po połączeniu się z Pawlenką uciekali po pierwszych strzałach (jak to miało miejsce między Sewerenówką i Podlesówką), przyczem zły przykład dali d-cy Galicjanie. (Rtm Szeparowicz pierwszy uciekł z placu boju). W lutym 1920 r. znajdowała się 3-cia konna galic. brygada w kolonji niemieckiej Komarowka (25 wiorst od Grigorjopola nad Dniestrem) Chersońskiej gub. Brygada podlegała 3-mu galic., korpusowi, stojącemu w rej. kol. niem. Bregsdorf około 25 wiorst od Komarowki. Brygada jak i korpus zaliczały się wówczas do wojsk bolsz. W marcu 3-cia konna gal. bryg. pod dtwem rtm. Szeparowicza zbuntowała się przeciw bolszewikom i

uderzyła na Teraspol, rozbrajając miejscowy oddział komunistyczny składający się z kilkuset ludzi, zabierając wiele broni i amunicji. W Teraspolu przeszedł też na stronę zbuntowanych czarnomorski ukr. pułk. (około 400 piech. i 200 kaw.) Z Tyraspola brygada obsadziwszy i sotnią miasto powróciła do Komarowki skąd następnie wyruszyła w celu rozbrojenia 3 gal. korp. Przy rozbrajaniu starć nie było. Rozstrzelano tylko komisarza korpusu i jego pomocnika. Ponieważ oficerowie 3. gal. korp. przyrzekli współdziałać z konną bryg. i manewrować w ślad za nią w kierunku na stację Zatiszje zwrócono korpusowi zabraną broń. Na st. Zatiszje natknęła się konna bryg. na ładującą się art. bolsz. oraz poc. panc. Konna brygada uszkodziła tor i odstąpiła kierując się na miasteczko Krywoje Oзеро (70 km. na wsch. od Bałty nad rzeką Kodyma), podczas gdy czarnomorski pułk skierował się na Ananiew, gdzie walczył z oddziałami bolsz. Konna brygada po stoczeniu bitwy z oddziałami bolsz. około Krywoje Oзеро poszła na Połonieckoje Siolo—Sawrań—Kamienowta nad Bugiem — Haszczawka-Taszyk—Hajworon — Berszad — Demidow — Wierchowka — Kitajgorod — Trościaniec — Kirnasowka — Wojtowka — wreszcie przeszedłszy przez tor kolej. Wapniarka — Odessa połączyła się z Oddziałami Pawlenki w rej. Miaskówki, skąd już wraz z Pawlenką pod naporem bolszewików cofnęła się w stronę Dniestru. Pod Cekinówką walczyła bryg. z bolszewikami i cofnęła się w rej. Sewerenówka—Podlesówka, skąd w popłochu uciekła przed bolszewikami w rej. Jampola. (10/5), a jej obozy uciekały aż do samego Jampola.

B.

Choć w niektórych oddziałach i grupach przeważają Naddnieprzańcy lub Galicjanie, naogół są oni jednak pomieszani i antagonizmy występują jaskrawo.

I. Naddnieprzańcy:

a) Oficerowie: *Pawlenko i jego sztab:*

Pawlenko różni się od innych dowódców ukr. tem, że jest d-cą faktycznym, że wydaje rozkazy nie porozumiewając się ze swoimi podwładnymi i rzadko urządza t.zw. narady wojenne lub odprawy. Otacza się jedynie Naddnieprzańcami, byłymi oficerami Petlury, z wykluczeniem z jednej strony Galicjan z drugiej samozwańczych oficerów i atamanów powstańczych. Wynika z tego, że nie dowierza on swoim podwładnym, a zwłaszcza Galicjanom. Wydając rozkazy powołuje się nieraz na jakieś rozkazy Petlury, których nikt pozanim

nie znał. Popularnym nie jest, ani u Galicjan, ani u powstańców, mało się styka z żołnierzem. Natomiast wśród powstańców cieszy się wielką popularnością Tiutiunnyk. Gdy pod wpływem agitacji Galicjan żądano od Pawlenki wyjaśnienia, dlaczego nie zwalcza się Polaków, odpowiedział na odprawie oficerskiej: "Obecnie trzeba kończyć z bolszewikami, a potem pomyślimy o Polakach. Musimy wypędzić wszystkich najeźdźców." Ogólnym mniemaniem jest (które zdaje się i Pawlenko podzielać), że armja polska ulegnie zbolszewizowaniu, jak wszystkie inne na Ukrainie, i że wtedy bez trudu da się wypędzić Polaków za Lwów i Chelm. Pawlence udaje się przeprowadzać wykonanie ważniejszych swych rozkazów, wzamian za co wcale nie wgląda w dyscyplinę i nadużycia oddziałów.

Oficerowie w oddziałach:

Przeważnie służą dla kariery i kawałka chleba. Ideowi są chyba tylko rzadkimi wyjątkami. Galicjani zarzucają im tchórzostwo i wogóle ich lekceważą. Poczucia narodowego niema wcale. Ci "Starszyny" którzy są samozwańcami mają wszelkie cechy watazków, którzy walczą przedewszystkiem i tylko dla rabunku. Są to prawie niepiśmienni chłopi.

b) Żołnierze:

Regularnych żołnierzy naddnieprzańskich prawie niema. Przeważnie służą jedynie dla rabunku. Celem każdej bitwy jest zajęcie jakiegoś miasteczka żydowskiego, by urządzać pogrom i rabować. Jeszcze 10. i 15. miały miejsce pogromy. Większość żołnierzy jeździ na wozach ze zrabowanymi rzeczami. Dyscypliny niema wcale. Posłuch oficerów tylko o tyle, o ile dany rozkaz się podoba i robi nadzieję na rabunek. Wobec bolszewików mściwi, z drugiej strony jednak równie wrogimi nastrojami wobec Polaków. Powszechnie mówi się że Petlura sprzedał Ukrainę Polsce. Nadzieję pokłada się na zbolszewizowaniu armji polskiej. Z oficerów Galicjan są niezadowoleni.

II. Galicjanie:

a) Oficerowie: Starają się uzyskać wpływ przeważający w armji. Do bolszewików odnoszą się wrogo, gdyż bolszewicy chcieli faktycznie zbolszewizować oddziały i tem pozbawić oficerów przywilejów. Obcokrajowcy są typami kondotierów, którzy szukają kariery i nawet wzajemnie się podkopują. Do Pawlenki i Petlury odnoszą się z nieufnością, do Polski wrogo. Po otrzymaniu wiadomości, że Petlura

współdziała z Polską, chcieli Galicjani rozbić się, powstrzymała ich od tego agitacja ks. galicyjskiego, który podnosił, że trzeba pozostać zwar-temi, właśnie dla późniejszych porachunków z Polską.

b) Żołnierze: Przeważnie słuchają swoich oficerów i podzielają ich zdanie, zwłaszcza o ile chodzi o stosunek do Polski.

Ogólnie:

Nastrój wobec Polski — wrogi, wobec Petlury nieufny, narodowe uświadomienie — tylko u Galicjan. Wśród Naddnieprzańców brak dyscypliny, ciągle rabunki i pogromy. Ze strony d-ców przeciwdzia-łania przeciwko temu niema.

Wielka czujność wobec tej armji konieczna. By stworzyć regularną armję ukraińską trzeba będzie większość tych ludzi zdemo-bilizować, gdyż są zdemoralizowani i do armji regularnej się nie nadają.

Wkroczenie oddziałów Pawlenki do Odessy wywołałoby popłoch w mieście i prawdopodobnie pogrom żydów. (To ostatnie zdanie jest dosłownem przytoczeniem słów gub. komisarza Odessy pana Stepa-nenko po jego powrocie z armji Pawlenki).

Dtmo 6-ej Armji
[Podpis nieczytelny]

Por. i w/z. Szef Oddziału II.

Otrzymują:

Oddz. II S.S. Nacz Dow.

B.W. przy Oddz. II. Nacz. Dow.

Szef Sztabu 6-ej Armji.

Dtmo Etapu 6-ej Armji (por. Kulwiec)

Dtmo Etapu W.P. na Ukrainie (Szef Sztabu) po utworzeniu.

Rezerwa: i egz.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
B.W. nr. 20776/II.

Poczta polowa nr. 53
dn. 24. maja 1920 r.

Do
Adjutantury Generalnej
w Belwederze.

Konfident B.W. z Berlina komunikuje: Na temat sojuszu polsko-ukraińskiego miałem dłuższą rozmowę z ukraińskim posłem z Berna — p. Wasylką.

Wasylko oświadczył mi że przyjechał z Berna specjalnie, by w obecnej sytuacji politycznej nie dopuścić do zaostrzenia stosunków między Niemcami a tutejszym przedstawicielstwem ukraińskim. Nie taił się zupełnie z tem, że Niemcy z wielką niechęcią spoglądają na sojusz polsko-ukraiński i starają się bezwarunkowo stworzyć pewien wyłom w polityce ukraińskiej pizez popieranie orjentacji niemiecko-ukraińskiej w osobie Skoropadzkiego. Odbywają się też tu i w Lipsku ustawicznie konferencje między Skoropadzkim i jego zwolennikami a przedstawicielami stronnictw politycznych niemieckich i generałami niemieckimi Hoffmann'em,¹ Gröhnerem.² Tutejsze przedstawicielstwo ukraińskie jest poniekąd w kłopotcie jakie zająć stanowisko. Skłania się bezwarunkowo ku polityce Petlury, jest jednak w obawie, że przy stanowczym wystąpieniu wobec rządu niemieckiego narazi się na konfiskatę znacznego majątku jaki posiadają w Niemczech i na represalja, a nawet na nieuznanie tutejszego przedstawicielstwa i ewentualne wydalenie go z granic niemieckich. Wasylko wyraził się dosłownie, że rząd niemiecki gotów stanąć na stanowisku, że przedstawicielstwo obecnie nie jest prawomocnym przedstawicielstwem rządu Skoropadzkiego, a ten tylko rząd Niemcy skłonni są uznać. Ponieważ tutejszy poseł ukraiński

---

¹ Hoffman, Max (1869-1927), German general; Chief of Staff of the Supreme Commander of the Eastern front; military representative at the peace negotiations at Brest Litovsk in 1918.

² Groener, Wilhelm (1867-1939), German general and minister; Chief of Staff to General Eichhorn in the Ukrainian offensive (1917-1918).

Porsch³ jest za słabym, za mało sprytnym, by wybrnąć z tego położenia, on Wasylko — chciałby, jako zwolennik polityki Petlury doprowadzić do jakiegoś "modus vivendi" między tutejszymi Ukraińcami a Niemcami.

Obawy Wasylki idą jednak w tym kierunku, żeby administracja i gospodarka okupacji w Ukrainie, prowadzona czasem przez, jak się wyraził — zbyt gorliwych młodych oficerów lub podoficerów, nie doprowadziła do rozgoryczenia między ludnością na Ukrainie i nie dawała pokarmu agitacji wrogiej, jaką bezwarunkowo będą niektóre czynniki propagowały. Zwłaszcza — podkreślił Wasylko — dopatrywałby się wielkiego błędu ze strony polskiej, gdyby Polacy wprowadzili na Ukrainie jakiegokolwiek nowe stosunki agrarne i doprowadzili tą drogą do podniecenia między chłopstwem.

Niebezpiecznego czynnika agitacyjnego przeciw sojuszowi polsko-ukraińskiemu dopatruje się Wasylko we wszystkich urzędnikach, nauczycielach i tej całej półinteligencji, pochodzącej z Wschodniej Galicji i Bukowiny, a rozrzuconej po rozmaitych krajach i agitujących zajadle przeciw Polsce. Wasylko proponuje, by wszystkie te żywioły, o ile możliwe, wpuścić do Ukrainy i udzielić im nawet stanowisk, by tem łatwiej w razie agitacji móc ich tam na miejscu unieszkodliwić. Z kolei przeszedł także na stosunek ukraińsko-czeski. Pod tym względem Wasylko był albo mało poinformowany, albo co raczej przypuszczam zachował wielką rezerwę.

Przyznał jednak że są pewne knowania między poszczególnymi Ukraińcami, zamieszkałymi w Pradze, a rządem czeskim, przeciw Polsce, przyczem żartobliwie zaznaczył, że Polska w swej polityce z Czechami powinna mieć na względzie, że jest to bardzo ciężki orzech do zgryzienia i że można było dać sobie radę z Ukraińcami i skłonić ich do zrzeczenia się Wschodniej Galicji i dalszych ustępstw, że jednak nie uda się to z Czechami, i że jak długo sprawa Cieszyńska będzie kością niezgody między Polską a Czechami, tak długo będziemy mieli w Czechach najbardziej zajadłego wroga.

Reasumując to co mówił Wasylko, — stoi on na gruncie dotrzymania sojuszu polsko-ukraińskiego, a działać chciałby w tym kierunku, by mimo stanowiska Niemców stworzyć możliwość utrzy-

---

³ Porsh, Mykola (1879-1944), lawyer, leader of the Ukrainian Social Democratic Labor Party. Minister of Military Affairs in the Ukrainian Central Rada (1918); member of the cabinet of the Directory of the Ukrainian National Republic and its envoy in Germany (1919).

mania stosunków z Niemcami. Wasylko drży na myśl wszelkiego niepowodzenia, czy ze stanowiska militarnego, czy też politycznego polskiej armji, operującej na Ukrainie.

W tym wypadku obawiałby się on nie tylko zachwiania obecnego sojuszu polsko-ukraińskiego, ale zupełnego zniszczenia petlurowców i ponownego zabagnienia w sprawie ukraińskiej.

I. Zast. Szefa Gen.
Kuliński m.p.
gen-ppor.

Za zgodność:
(Podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 3395/T2 dnia 26/V 1920 r.

31 T-23

3580/T2
27. maja 1920.

2055/20/R.P.121.

Poufne

Do
Ministerjum Spraw Zagranicznych
w Warszawie

O przedstawicielstwach i organizacjach ukraińskich zagranicą.

Kilka miesięcy temu, pod wpływem tutejszej Misji Ukraińskiej powstało w Genewie stowarzyszenie pod nazwą "Les amis de l'Ukraine". Na czele jego stanął znany profesor uniwersytetu genewskiego pan P. Claparede.¹ Stowarzyszenie to postawiło wtedy za zadanie szerzenie rzeczowych wiadomości o Ukrainie z wyłączeniem wszelkiej politycznej propagandy. Rzecz prosta, iż nieszczerze to ograniczenie pozostało od pierwszej chwili martwym artykułem programu.

---

¹ Claparede, Eduoard (1873-1940), Swiss scholar, professor of Experimental Psychology at the University of Geneva.

Przed nastaniem najnowszej fazy polsko-ukraińskich stosunków, stowarzyszenie ujawniło wyraźne antypolskie dążności. Skupiały się dokoła niego różne, rozbieżne elementy, łączące się przygodnie w imię wspólnej walki z Polską. Oprócz ideologów szwajcarskich, w rodzaju wymienionego profesora Claparede, nieświadomych istoty rzeczy, a skłonnych do stawania w obronie brzmiących hasel, do zrzeszenia przystąpiła grupa Petlurowców, a pozatem nieco osób z obozów radykalnych, żydowskich, germanofilskich, wreszcie ukraińskich, przeciwnych dziś polityce atamana. Grono to, zresztą niewielkie nie chciało poczęści odbyć i nie odbyło razem z Rządem ukraińskim tej szybkiej ewolucji jaka ujawniła się w nim w ostatnich czasach.

Skutkiem tego na zebraniu zwołanym niedawno do Genewy odczuć się dały nastroje niezgodne z obecnymi dążeniami Petlurowców. Posłuszni do pewnego stopnia prośbom obecnego na posiedzeniu radcy tutejszej Misji ukraińskiej, pana Załozieckiego?² Ukraińcy nie wypowiedzieli się coprawda w sposób dla Polski nieprzychylny, oklaskiwali jednak bardzo gorąco przemówienie p. E. Privat, który zawiedziony gorzko w nadziejach osobistych pokładanych na Polakach, przypuścił atak na całą kresową politykę naszą. Niebezpieczny ten człowiek, niemożliwy do pozyskania wobec swych wygórowanych finansowych wymagań, mści się dziś na Polsce przy każdej sposobności, posługując się zwłaszcza kwestjami ukraińską litewską żydowską, oraz wpływami bolszewizujących socjalistów, do których przystał.

Zebranie to, które żadnego wrażenia w szerszych kołach nie wywołało, zgromadziło wszystkie łączące się ze sprawą ukraińską żywioły wskazało Poselstwu drogi do przeprowadzenia odpowiednich dociekań i doprowadziło do następujących wyników:

Koła ukraińskie i ukrainofilskie zagranicą w bardzo słabym dotychczas stopniu ulegają nowej orientacyi, co tłumaczy się nietylke brakiem skoordynowania i poprzednio już nabranym antypolskim rozpędem, lecz w równym stopniu istnieniem wśród przedstawicieli obecnego ukraińskiego rządu nieprzejednanych wobec Polski dążeń, które są zasilane przez wpływy niemieckie, żydowskie i rosyjskie.

Ogólnie mówiąc, trudności komunikowania się z krajem, niesprawność centralnych władz ukraińskich, a bardziej jeszcze chwiejność

---

² Załozetskyi-Sas, Volodymyr Serhii (1884-), Ukrainian political and cultural leader in Bukovina; member of the Ukrainian National Council of the Western Ukrainian National Republic; counselor of the extraordinary diplomatic mission of the Ukrainian National Republic to Switzerland in 1919.

ich politycznych dążeń oraz poglądów zagranicznych ukraińskich dyplomatów, sprawiają, iż przedstawicielstwa ukraińskie zagranicą prowadzą to własną politykę, to już oglądają się czasem raczej na Paryż i tamtejszą delegację niż na Winnicę i ministra Andrzeja Lewickiego. Zawistość ich od Paryża lub kraju jest dosyć nieokreślona. Można twierdzić, że obraz jaki przedstawiają siły ukraińskie rozrzucone między Dniestrem a Dnieprem, pod wodzą całego szeregu naczelników, odpowiada mniej więcej temu co dzieje się zagranicą na tak licznych ukraińskich dyplomatycznych placówkach. I tu i tam silniejsze jednostki prowadzą akcję na własną rękę, zmieniają jej kierunek według swego uznania, tembardziej, że całych szereg zagranicznych ukraińskich placówek posiada niezależne fundusze i to nieraz znaczne. O pochodzeniu tych środków różne słyhać głosy. W pewnych wypadkach zdają się one datować od czasów Dyrektorjatu i mieć swe źródło w Kijowie. W innych — istnienie zasiłków niemieckich lub rosyjskich nie jest wykluczone.

Wiadomo, że niezależnie od delegacji ukraińskiej, przebywającej w Paryżu od lutego 1919 r., dokąd pod wodzą Sidorenki³ wysłał ją Dyrektorjat, istnieje tam jeszcze niezależna już zupełnie delegacja galicyjska. W lutym 1919 r. na czele jej stanął Panejko,⁴ narodowy demokrata, były naczelny redaktor "Diła." Najbliższymi jego współpracownikami byli i są: Mychajło Łozynskij,⁵ również współredaktor "Diła," autor osławionych antypolskich pamfletów wydawanych w Berlinie podczas wojny; Tomaszewskij⁶ docent uniwersytetu lwowskiego i dr. Galip⁷ z Bukowiny, który świeżo w San-Remo złożył

---

³Sydorenko, Hryhorii (1874-1925), engineer; member of the Ukrainian Central Rada; Minister of Post of the Ukrainian National Republic (1918-1919); head of the Ukrainian delegation to the Paris Peace Conference; envoy of the Ukrainian National Republic in Vienna (1919-1920).

⁴Panejko, Vasyl (1883-1956), Ukrainian journalist and editor; Secretary of Foreign Affairs of the Western Ukrainian National Republic (1918-1919); delegate to the Paris Peace Conference.

⁵Łozynskij, Mykhailo (1880-1937), jurist, political leader; Deputy Secretary of Foreign Affairs of the Western Ukrainian National Republic from March 1919; delegate to the Paris Peace Conference. Professor of International Law in Prague (1921-1929); later head of the Economic Institute in Kharkiv.

⁶Tomashivskij, Stepan (1875-1930), Ukrainian historian; member of the delegation of the Ukrainian National Republic to the Paris Peace Conference.

⁷Halip, Teodot (1873-1943), lawyer, politician; member of the Bukovinian Diet; member of the Ukrainian National Council in Stanyslaviv (1919); member of the diplomatic mission of the Ukrainian National Republic in Rome (1919).

członkom konferencji memorjał skierowany przeciw delegacji ukraińskiej, a zwłaszcza przeciw jej szefowi hr. Tyszkiewiczowi. Dwa te ciała działały przez pewien czas zgodnie, występując nawet pod jedną firmą na-zewnątrz, jakkolwiek delegacja galicyjska nosiła miano "autonomicznej." Wkrótce jednak zaszły między nimi nieporozumienia, które od czasu ustąpienia z delegacji ukraińskiej Sidorenki, a wejścia na jego miejsce Tyszkiewicza "sierpień 1919" przybrały ostry charakter. Powodem była przedewszystkiem rusofilska polityka delegacji galicyjskiej, która pomimo wrogiej ukraińcom polityki Denikina zaufała jakimś przygodnym jego enuncyacyom, dotyczącym możliwej w łonie wielkiej Rosyi autonomii Galicyi Wschodniej. Od tego czasu stosunki między dwoma delegacyami zostały zerwane, zaś galicyjska przybrała nazwę "Komitetu Ukraińskiego" i skupiwszy w koło siebie żywiły antypolskie oraz trochę dawnych partyzantów Skoropadzkiego poczęła dążyć do federacyi z Rosyą. Oprócz wymienionych już wyżej osób łączy się z nią były sekretarz Skoropadzkiego, pan Markotun, współpracownik Burcewa w jego paryskim czasopiśmie "Cause commune."

Takimi są, oprócz b. ważnego berneńskiego, główne ośrodki działalności ukraińskiej zagranicą. Niełatwo jest wykazać od którego z nich zależą istotnie t.zw. petlurowskie przedstawicielstwa w poszczególnych stolicach.

Tutejsza misja z panem Mikołajem Lewitskym na czele (istotny szef pan Wasylko bawi dotychczas w Berlinie) zdaje być szczerze oddana Delegacji Paryskiej i rządowi Petlury. Twierdzić to można także o radcy delegacji panu Załozieckim, rodem z Bukowiny, a w wyższym jeszcze stopniu o szefie ukraińskiego Biura prasowego panu Dymitrze Doncewie,⁸ rodem z b. gub. taurydzkiej, poważnej politycznej sile, który na długo przed wojną zaznaczył się jako nieprzejednany wróg Rosyi i uchodzi za jednego z twórców koncepcyi "samostijnoj Ukrainy." Panowie ci zawiązali osobiste stosunki z poselstwem naszym i nietylko, że wypowiadają się w duchu naszej orjentacyi, lecz oddziałują na opinię publiczną w tym samym kierunku. Niezależnie jednak od nich grupuje się tu obok p. Stepan-

---

⁸Dontsov, Dmytro (1883-19), Ukrainian politician, publicist; first chairman of the Alliance for the Liberation of Ukraine; during Hetman Skoropadskyi's regime, Chief of the Ukrainian Telegraph Agency (1918); Chief of the Ukrainian Bureau in Bern with the Ukrainian diplomatic mission to Switzerland (1919-1921).

kowskiego,⁹ rodem ze Szpikowa, b. gub. podolska, i jego organu wydawanego w Łozannie pod tyt. "Ukraine," inna grupa ludzi wręcz odmiennych przekonań. Stepankowski, człowiek 40-letni, wychowawiec uniwersytetu kijowskiego emigrant socyal-ukraiński jeszcze z czasów przedwojennych, zjawiał się w Szwajcaryi po wybuchu wojny i pracował początkowo z Tyszkiewiczem, z którym poróżnił się następnie z powodu swych niemieckich machinacyi. Wiadomo, że w 16, 17 i 18 roku był w jawnych stosunkach z tutejszem Poselstwem niemieckiem, głównie z jego radcą Szubertem i niewątpliwie brał od niego pieniądze. Nie przeszkażdało mu to bynajmniej brać je także od angielskiego poselstwa. Doskonała jego książka p.t. "Les Russes en Galicie," oparta na doniesieniach prasy rasyjskiej, przyniosła mu sporo grosza zarówno od Niemców, którzy mu za nią zapłacili, i od Rosyan którzy obdarzali go sowicie, aby z jej wydaniem zwlekał. Były tutejszy rosyjski "Charge d'affaires" p. Bibikow miał go na swoim żoździe, po upadku caratu Stepanowski jeździł po Niemczech, następnie udał sie do Petrogradu, gdzie rząd Kiereńskiego zamknął go w twierdzy Św. Piotra i Pawła. Tu, podobno, siedział w jednej celi w Trockim i zaprzyjaźnił się z nim grywając w szachy. Wolność odzyskał po upadku Kiereńskiego i przez Londyn wrócił do Berna gdzie bywa stale w angielskim poselstwie. Załączony No jego pisma ujawnia w pełni jego antypolskie dążności i zawiera nawet ciekawą aluzję pełną sympatyi do brzeskiego pokoju. Do niedawna pozostawał w stałym kontakcie z Panejko i jego "Komitetem Ukraińskim". Obecnie z powodu jakiejś jego pieniężnych malwersacyi nastąpiło zerwanie. Człowiek ten, powszechnie pogardzany używany jest jednak także powszechnie.

Najbliższym jego akolytą jest p. Siewriuk,¹⁰ figura niegdyś znaczna, jeden z sygnatarjuszów traktatu brzeskiego, następnie zaś za czasów Dyrektorjatu i Wynnyczenki przedstawiciel Ukrainy dla spraw jeńców we Włoszech. Zdefraudował tam jakieś sumy i został wypędzony głównie za sprawą Tyszkiewicza. Nawet Panejko z nim

---

⁹Stepankivskiyi, Volodymyr (1885-1957), journalist; Ukrainian political leader, member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; from 1907 in emigration; during the First World War founded in Lausanne, Switzerland, a press bureau and edited a weekly French language paper "L'Ukraine".

¹⁰Sevriuk, Oleksander (1893-1941), member of the Ukrainian Social Democratic Labor Party; member of the Ukrainian delegation to the Peace Conference in Brest Litovsk (1918); envoy of the Ukrainian National Republic in Berlin (1920). Murdered by the Gestapo as alleged collaborationist with the Soviets.

zerwał. Obecnie wisi przy Stepankowskim, jeździ z jego zlecenia i pośredniczy w różnych intrygach między Berlinem a Paryżem, gdzie ma powiernika w osobie, p. Wiktora Wiktorowa-Toporowa, szefa biura prasowego rosyjskiego.

Dwie te figury mało działają nazewnątrz, chyba inspirując tu germanofilską i bolszewizującą prasę. Za to akcja ich tajemna łączy się niewątpliwie z całą europejską antypolską akcją.

W Paryżu, główną rolę w delegacji ukraińskiej gra dotychczas hr. Michał Tyszkiewicz. Jest to człowiek, którego Ukraińcy zawsze chętnie używać będą zagranicą, ale którego nigdy nie dopuszczą do arkanów swej polityki. Oddany sprawie, niepozbawiony pewnego powierzchownego wykształcenia, gładki, mający towarzyskie stosunki, wreszcie niezmiernie pracowity będzie on narzędziem w ręku Ukraińców, lecz roli samoistnej nigdy nie odegra. Główną jego cechą jest bezgraniczna pycha, snobizm posunięty do takiego stopnia, iż nie zadawalniając się sfalszowanym hrabiowskim patentem króla Zygmunta Augusta "Tyszkiewiczze w 19 wieku otrzymali tytuł rosyjski" twierdzi on, iż ostatni z Jaggielonów wyniósł ród jego do rzędu "książęcych hrabiów", to jest do godności jaka w Polsce nigdy nie istniała. Zaśmiewano się w Lozannie i Rzymie z tyszkiewiczowskich genealogii które kazał tam drukować w gazetach. P. Beau¹¹, b. francuski ambasador w Bernie, zrobił mu reputację opowiadając, że "Tyszkiewicz est capable de se faire grand rabbin pourvu de devenir quelque chose de grand." Raz w Szwajcaryi wobec Polaków wybuchnął szczerością i oświadczył, że nie jest ani Polakiem, ani Ukraińcem "lecz tylko i jedynie Tyszkiewiczem."

Z drugiej jednak strony człowiek ten nie jest pozbawiony pewnego idealizmu. Oddany szczerze sprawie niepodległości Ukrainy a przesiąknięty snobizmem i tradycjami swego rodu, chętnie by widział zbliżenie się niepodległej Ukrainy do Polski. Idei tej sprzyja gorący katolicyzm hr. Tyszkiewicza i posiadany przezeń order Św. Grzegorza.

Psychika taka pod wielu względami obca ukraińskiemu narodowi, wyjaśnia powody, dla których hr. Tyszkiewicz pozostanie zawsze niejako na powierzchni ukraińskiego życia politycznego. Słabostki jego wyzyskać można. Przypuszczać należy, że obchodząc się z nim umiejętnie, okazując mu honory, nie drażniąc przytem jego dziwnego

---

¹¹ Beau, Jean-Baptiste Paul (1857-1926), French diplomat; ambassador in Berne, Switzerland; during the First World War and later, representative of France to the League of Nations.

lecz szczerego ukraińskiego patriotyzmu, dałoby go się stanowczo pozyskać dla polsko-ukraińskiej ugody, za którą o ile z kilku numerów sądzić można, przemawia też obecnie paryski jego organ "France et Ukraine."

Przeciwnik Tyszkiewicza Panejko oraz jego "Komitet Ukraiński" i akolici, scharakteryzowani zostali powyżej.

W Berlinie przedstawicielem ukraińskim jest jeden z założycieli ukraińskiej socjalnej demokracji Porsz. Mówią o nim, że jest człowiekiem niepewnym. Byłby to zbyteczny eufemizm. Pan Porsz jest zdecydowanym germanofilem i już z tego powodu zadzierał z rządem Petlury. Odwołany już raz se stanowiska niedawno na nie powrócił. Obecność takich ludzi w dyplomacji ukraińskiej jest powodem wypowiedzianych wyżej wątpliwości o skoordynowaniu i szczerości ukraińskiej dyplomacji zagranicą. W Berlinie też przebywa wciąż pan Wasylko, którego powrót do Berna ma wkrótce nastąpić. Przeszłość p. Wasylki jest dość znaną, aby na obecną jego nową ewolucję zapartywać się krytycznie. Wszelako ci, co go bliżej znają, twierdzą, że ten niezwykle sprytny i mocny w Galicyi człowiek łaknie nie tylko pieniędzy, lecz i honorów. Oswoił się z atmosferą wiedeńską i rosyjską szczerze go razi. Marzy o ekselencji. Niewiadomo co przywiezie z Berlina, ale p. Lewitsky, tutejszy jego zastępca, który się wkrótce wybiera na Ukrainę, będzie o tem dobrze wiedział.

W Rzymie delegatem przy Kwirynale jest p. Antonowicz, syn b. znanej reputacji kijowskiego profesora. Uchodzi on za szczerego rusofoba i petlurowca. Zrusyfikowany, niesprzyja osobiście Polakom.

Przy Watykanie z ramienia Ukrainy jest pater Bon, ksiądz galicyjski, belg z pochodzenia, ale zupełnie zrutenizowany. Chwilowo bawi we Wiedniu, z pewnością w sprawie unii cerkwi ukraińskiej z Rzymem. Michał Tyszkewicz, metropolita Szeptycki¹² gorąco krzątają się koło tej sprawy, lecz napotykają dotychczas silną w petlurowskich kołach opozycję. Proponują oni rozwiązanie niezgodne z tem o jakim mowa w niniejszem pod rubryką "Konstantynopol."

W Londynie delegatem jest p. Margolin,¹³ uchodzący za siłę eko-

---

¹² Sheptytskyi, Andrii (1865-1944), Metropolitan of the Ukrainian Catholic Church in Lviv. Member of the Herrenhaus in Vienna; member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918); deported by the Russian Czarist army and interned in Russia (1914-1917).

¹³ Margolin, Arnold (1877-1956), lawyer; member of the Supreme Court of the Ukrainian National Republic (1918); member of the delegation of the Ukrainian

onomiczną, żyd mocno zrusyfikowany, b. denikinowiec. Rok temu w Paryżu siedział na dwóch stołkach chyląc coraz bardziej ku Rosyi, w miarę postępów białej armii. Potem udał się do obozu Denikina i tam miał zmienić przekonania, jak twierdzi pod wrażeniem pogromów żydowskich, jakich się dopuszczały dobrowolne wojska. Jest to aferzysta, który nietylko dba o własne interesa, ale jest psychicznie niezdony do ujmowania spraw politycznych inaczej jak ze strony materialnej. W koncepcjach jego Polska jest "nieekonomicznym krajem", t.j., że w przyszłym ekonomicznym rozwoju Europy nie może ona zajmować pierwszorzędного stanowiska. Stąd wniosek, że winna się skojarzyć z innym silniejszym ekonomicznie organizmem. Ciekawem jest, że te poglądy, które p. Margolin w Paryżu jawnie głosił, znajdują dziś tak szerokie echo w "Manchester Guardian," w "Nation", w "London Review" i.t.d.

W Kopenhadze przebywa delegat dr. Dymitr Lewitskyj, jedyny galicyjanin reprezentujący dziś rząd Petlury w Europie. Jest on przedstawicielem na całą Skandynawię. Nikt tu nie rozumie dlaczego dotychczas rząd go nie oddalił, albo on nie poróżnił się ze swym rządem. Ewangelią jego jest traktat brzeski. Łatwo wywnioskować jakie stanowisko zajmuje wobec Polski.

W Belgii i Holandji stanowisko delegata zajmuje p. Jakowliw,¹⁴ adwokat z połtawszczyzny, człowiek o reputacji cichego pracownika, unikającego wielkiej roboty politycznej. Nie brak mu jednak pewnej sentymentalnej, lirycznej niechęci dla Polski.

W Wiedniu przedstawicielem jest p. Sidorenko, były, przed Tyszkiewiczem szef delegacji ukraińskiej w Paryżu. Człowiek podobno zdolny i bez szczególnych uprzedzeń wobec Polski. Utrzymują jednak, że w ostatnich czasach dostał się pod wpływ irredenty galicyjskiej. Pomiędzy nim, a berlińskim Porszem toczy się walka o przodownictwo polityczne, gdyż jak już o tem wspomniano powyżej przedstawiciele ukraińscy przypisują sobie niejednokrotnie "plenam potestatem" oglądając się zaledwo na Winnicę lub Paryż. Zwłaszcza w państwach centralnych łatwo jest stworzyć sobie taką samodzielną politykę. Zachodzi obawa, że stwarzą ją sobie i Sidorenko.

National Republic to the Paris Peace Conference; envoy to London; from 1922 in the USA.

¹⁴ Jakovliv, Andrii (1872-1955), jurist; envoy of the Ukrainian National Republic to Belgium and Netherlands (1919-192); Professor and rector of the Ukrainian Free University in Prague, Czechoslovakia from 1930.

W Pradze działa delegat p. Bezałko z Bukowiny. Utrzymują tu, że żal mu karpackich Rusinów oddanych Czechom i że wołałby mieć ich przyłączonych do niepodległej od Polski Galicji. Polaków nie lubi całą duszą, ale wspomniany antagonizm z Czechami, a zwłaszcza gwałtowna rywalizacja z bawiącym w Pradze bolszewikiem ukraińskim profesorem Hruszewskim sprawiają, że nie występuje zbyt gwałtownie przeciw Polsce. Są to dwie nienawiści, które się wzajemnie mitygują. W każdej akcji przeciw Polsce, zwłaszcza gdyby się powiodła, weźmie udział całym sercem. Jest ostrożny, ale maczał ręce w organizowaniu na gruncie czeskim ukraińskich antypolskich sił zbrojnych. Rachować na niego nie możemy. Zamiast petlurowskiej kombinacji zgodzi się na każdą inną. Co zaś do Hruszewskiego, to ten zazdrosny niegdyś wobec Skoropadzkiego, dziś zazdroszczący Petlurze pójdzie zawsze za głosem nienasyconej ambicji i wyższy rozumem a zwłaszcza wiedzą od całego szeregu terażniejszych ukraińskich dygnitarzy za zniewagę uważać będzie, że mu najwyższego w kraju nie przyznano stanowika. Jakieś pragnienie zemsty za to rzekome sponiewieranie pchnęło go w objęcia bolszewików. W Berlinie brata się z komisarzem bolszewickim Koppem. Jest to jeden z najmniejbezpiecznych dla nas czynników zwłaszcza na gruncie praskim, gdzie dąży wprost do wywołania paroksyzmu w nienawiści względem Polski.

W Konstantynopolu delegatem jest p. Łotocki¹⁵ zagorzały wróg Rosyi rozgoryczony na Ententę, która mu za czasów denikinowskich różne czyniła wstręty. I ten pomawiany jest o germanofilskie skłonności. Obecnie pracuje on u patriarchy nad wyrobieniem autokefalji dla cerkwi prawosławnej na Ukrainie — sprawa, która wobec podobnych zamiarów naszych co do Białej Rusi zasługuje na baczną uwagę. Dodać należy, że głośne tu już dążenia pewnych grup ukraińskich do zawarcia unii kościelnej z Rzymem, komentowane są na ogół jako objaw "polskiego ultramontanizmu i nietolerancji," zaś w kołach katolickich wywołują zbyt może silne sympatyje dla Ukraińców.

---

¹⁵ Lototskyi, Oleksander (1870-1939), civic and political leader; scholar; after the March Revolution (1917) Commissar for the occupied Bukovina, later Secretary General of the Ukrainian Central Rada's General Secretariat; State Controller of the Ukrainian National Republic; Minister of Religious Cults in the second cabinet of Fedir Lyzohub (1918); envoy of the Ukrainian National Republic to Constantinople (Jan. 1919-March 1920).

W Stanach Zjednoczonych delegatem jest p. Julian Baczynski¹⁶ galicyanin którego działalność jest mi niedostatecznie znana. Petlurowcy uważają go za swojego, twierdzą to oni jednak o wszystkich ukraińskich przedstawicielstwach, gdyż tego wymaga honor stronnictwa. Skądinąd wiadomo, że Baczynski pozostaje pod silnym wpływem galicyjskich emigrantów od których zależy pieniądze i którzy stoją dotychczas na stanowisku traktatu brzeskiego, wraz z jego sekretną klauzulą o podziale Galicyi.

Krótkie te informacje zdają się wskazywać zgodnie na jedno. Młody rząd ukraiński nie ma dotychczas właściwego przedstawicielstwa zagranicą. Nietylko polityka atamana Petlury wobec Polski, ale samo jego naczelne stanowisko na Ukrainie są kwestjonowane przez różnych oficjalnych "delegatów" jego własnego rządu. Podkopuje to powagę młodego państwa i wprowadza chaos w jego zagraniczną działalność. Dla nas sprawa ta ma pierwszorzędne znaczenie, którego podkreślać byłoby zbyt ciężko. Dlatego też jest może pożądanem, aby rząd nasz wpłynął na zreorganizowanie przez ministra Andrzeja Lewickiego zagranicznych ukraińskich placówek.

Pozatem, wobec wrogiej nam a krzewiącej się zagranicą działalności "Ukraińskiego Komitetu" (Panejko) byłoby może pożądanem usunięcie jednego z głównych argumentów jakim "komitet" i jego stronnicy dziś przeciw nam wojują. Kilka oddziałów galicyjskich wojska nasze rozbroiły i zamknęły podobno w koncentracyjnych obozach. Wiadomości o tem rozniosła prasa polska (patrz załącznik No. 2) ale nie ona do nich dorabiała tu komentarze. Podjęli się tego wrogowie Polski. O ileby można niepewne te oddziały, po porozumieniu z atamanem Petlurą postać na dolny Dniepr, dla dalszej walki z bolszewikami, to pozbawiłoby się je aureoli patryotycznego męczeństwa, które tworzą nietylko w Galicyi ale i tu różni ideologowie lub polityczni przeciwnicy Polski.

W bernenskich kołach dyplomatycznych panuje przekonanie iż nowa faza polityki polskiej na Ukrainie jest mistrzowskim zachowaniem naszych przeciwników, nie mówiąc już o olbrzymim prestiżu jaki Polska pozyskała skutkiem swych tryumfów wojennych. Odzywają się głosy pytające, czy natychmiast po ustaleniu się między Dnieprem a Dniestrem i Zbruczem młode państwo nie zechce sięgnąć

---

¹⁶Bachynskyi, Julian (1870-), journalist, political leader; member of the Ukrainian Radical Party in Galicia; member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918); envoy of the Ukrainian National Republic in Washington, USA.

za Zbrucz. Podnoszony jest fakt, że losów Wschodniej Galicyi Europa dotychczas nie rozstrzygnęła i że w interesie Polski leży, aby rostrzygnięcie to mogło nastąpić nie równocześnie, ale przed ustaleniem się dniestrzańko-dnieprowskiego — ukraińskiego państwa.

Posel
(podpis nieczytelny)

Załączników: 2

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 3580/T2 dnia 8/VI 1920 r.

32 T-23 (2)

3591/T2
Warszawa, dn. 29/V.20 r.

Ministerstwo Spraw Wojskowych
Oddział II Sztabu
Licz. 13743/4727/20/Inf.

W sprawie:
"Ukraińskiej Rady Nacionalnej
we Lwowie".

DO
ADJUTANTURY GENERALNEJ

W załączeniu przedkłada się kopję sprawozdań Prezydum Dyrekcji Policji we Lwowie w sprawie działalności "Ukraińskiej Rady Nacionalnej".

P.O. Szefa Oddziału
(Podpis nieczytelny)
Kapitan

3 załączniki.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 3591/T2 dnia 8/VI 1920 r.

Prezydjum Dyrekcji Policji we Lwowie.

L: 1828/20: pr.

We Lwowie, dnia 20. kwietnia 1920 r.

PREZYDYUM NAMIESTNICTWA
we Lwowie

Kilkakrotnie już w poprzednich moich sprawozdaniach, dotyczących stanowiska Ukraińców w sprawie Małopolski wschodniej, miałem sposobność wspomnieć o istnieniu tz. "Ukraińskiej Rady Nacyonalnej".

Institucyi powyższej pozwolę sobie poświęcić obecnie kilka uwag oraz jej genezę i charakter wyczerpująco omówić.

Po znanym manifeście b. rządu austriackiego w październiku 1918 o stworzeniu z krajów należących do dawnej monarchii austro-węgierskiej tz. państw narodowościowych oraz przelania władzy w tych nowo powstać mających państwach na tak zwane "Rady nacyonalne" — zawiązała się tego rodzaju instytucja dla byłej Galicji pod nazwą "polskiej komisji likwidacyjnej z siedzibą w Krakowie.

Niezależnie od tego powstała równocześnie tz. "Ukraińska Rada Nacyonalna" z siedzibą we Lwowie, która wbrew historycznym prawom Polaków miała za cel stworzenia, z wschodniej Małopolski oraz Bukowiny odrębnego niezawisłego państwa ukraińskiego i przeprowadzenie tej idei przy pomocy akcji zbrojnej.

W skład wspomnianej ukraińskiej Rady Nacyonalnej weszli oprócz posłów parlamentarnych i sejmowych narodowości rusińskiej z Galicji wschodniej również reprezentanci poszczególnych partyi politycznych, a w szczególności partyi chrześcijańsko-społecznej narodowo-demokratycznej i radykalnej.

Partya socyalno-demokratyczna nie wystąpiła na razie swoich.

Osobisty skład wspomnianej Rady nacyonalnej był następujący: z posłów należeli: Dr. Kość Lewicki, Dr. Longin Cegielski, Dr. Makuch, Dr. Izydor Hołubowicz, Dr. Petryckij, Wacław Budzynowski, Dr. Michał Nowakowski, Dr. Roman Perfecki, Dr. Aleksander Kolessa, Iwan Kiweluk, Jósef Buraczyński, z partyi chrześcijańsko-społecznej: Kyrýło Studziński, Aleksander Barwiński, Dr. Bohdan Barwiński i Dr. Jarosław Hordyński, z partyi narodowo-

demokratycznej: Dr. Wasyl Panejko, ks. Aleksander Stefanowicz, Dr. Stefan Witwicki i Dr. Michał Łoziński, z partji radykalnej Dr. Józef Nazaruk i Dr. Makuch.

Wynikiem działalności Rady nacyjalnej był znany, zamach ukraiński w listopadzie 1918 a w dalszej konsekwencji wojna ukraińsko-polska.

Z chwilą militarnej okupacji Galicyi wschodniej przez wojska ukraińskie, która nastąpiła w dniu 1. listopada 1918 wspomniana ukraińska Rada nacyjalna uznała się za wyłączną i oficjalną reprezentację ludności zamieszkałej w Galicyi wschodniej, zabierając głos w sprawach najważniejszych, a w szczególności w sprawie prawno państwowego stanowiska tej części kraju.

Przedewszystkiem już w dniu 1. listopada 1918 proklamowała ukraińska Rada nacyjalna stworzenie z Galicyi wschodniej niezawisłego i suwerennego państwa pod nazwą "Narodowej Republiki ukraińskiej", a w kilka dni później przyłączenie jej do Ukrainy rosyjskiej, jako integralnej części składowej "Zjednoczonej Ukrainy".

Wobec ostatniej proklamacyi w przyłączeniu Galicyi wschodniej do Ukrainy rosyjskiej Rada nacyjalna zmieniła dotychczasową swą nazwę na: "Zachodnio-ukraińska Republika narodowa". — W konsekwencji obu powyższych proklamacyi było stworzenie przez Radę nacyjalną gabinetu z Dr. Kościem Lewickim na czele.—

Z dnia 1. listopada 1918 zgłosiła również swe przystąpienie do Rady nacyjalnej ukraińska partja socjalno demokratyczna i wysłała swych przedstawicieli w osobach: Dr. Lwa Hankiewicza, Antoniego Czerneckiego i Porfirego Buniaka. Przez cały czas okupacyi Lwowa przez wojska ukraińskie ukraińska Rada nacyjalna urzędowała w permenencyi w składzie, jak powyżej podałem.—

Z chwilą odbicia Lwowa przez wojska polskie przeważna część członków ukraińskiej Rady nacyjalnej wyjechała z Lwowa do Stanisławowa, gdzie nadal kontynuowała rozpoczętą działalność aż do chwili całkowitego oczyszczenia Galicyi wschodniej z wojsk ukraińskich w lecie 1919.

We Lwowie pozostało zaledwie kilku członków wspomnianej Rady, a między nimi wszyscy przedstawiciele partji socjalno demokratycznej. Po wyparciu wojsk ukraińskich za Zbrucz ukraińska Rada nacyjalna przestała faktycznie istnieć wskutek wyjazdu członków jej częściowo do Kamieńca Podolskiego, częściowo do Wiednia.

Przez następnych kilka miesięcy nie dały się zauważyć żadne

objawy, któreby wskazywały na istnienie podobnej instytucji na tu-tejszym gruncie.

Dopiero z początkiem lutego 1920, w szczególności po zwolnieniu wybitniejszych działaczy ukraińskich z obozów internowanych, o ile mię poczęły dochodzić wiadomości w drodze ściśle poufnej, dała się zauważyć wśród tutejszych Ukraińców tendencja do wznowienia Rady nacyjalnej.—

Już w dniu 12. lutego 1920 odbyło się zebranie przedstawicieli wszystkich partyi ukraińskich celem zajęcia stanowiska w sprawie Galicyi wschodniej w stosunku do Ukrainy i Polski, o czem zdałem relacyę Prezydyum Namiestnictwa sprawozdaniem z dnia 14. lutego 1920 L: 833/pr. Stanowisko to ujęte zostało w rezolucyi, jaka zapadła na tem zebraniu, a jaka podana została przez prasę ukraińską we formie enuncyacyi publicznej, o czem również w tem samem sprawozdaniu relacyonowałem.—

W prawdzie enuncyacya poważsza pochodziła od przedstawicieli ukraińskich partyi w Galicyi” — jednak wobec faktu, że w zebraniu tem reprezentowane były wszystkie partye polityczne — przeto zebranie to miało właściwie charakter reprezentacyi narodowej, czyli dawnej “Rady nacyjalnej”.—

Dopiero następne zebranie tych przedstawicieli w dniach 2? marca i 25 marca 1920, na którem ustalono przewodnie zasady co do politycznego stanowiska Galicyi wschodniej, co do reprezentacyi ludności ukraińskiej zamieszkałej w tej części kraju, oraz co do układów i umów odnoszących się do Galicyi wschodniej — przybrało oficjalny charakter “Ukraińskiej Rady nacyjalnej” względnie jej delegacyi i jako taka już się jawnie żyruje.—

O zebraniu tem relacyonowałem w mojem sprawozdaniu z dnia 28. marca 1920 L: 1724/pr. Rezolucje powzięto wówczas a podane w dzienniku “Hromadzka Dumka” z dnia 1. kwietnia 1920 Nr. 78 we formie enuncyacyi publicznej pochodzą już od “Prezydyum delegacyi ukraińskiej nacyjalnej rady”.—

Dotyczący egzemplarz “Hromadzkiej Dumki” przedkładałem w załączeniu. Wedle wiadomości ściśle poufnych w skład wspomnianej delegacyi ukraińskiej Rady nacyjalnej wchodzi reprezentanci wszystkich ukraińskich partyi politycznych. Skład osobisty tej delegacyi przedstawia się w sposób następujący: Dr. Roman Perfekci¹

---

¹ Perfetskyi, Roman (1880-), Ukrainian political leader; member of the Galician Diet; Vice-Secretary of Internal Affairs in the West Ukrainian National Republic.

jako prezes, Dr. Kyrýło Studziński² i Dr. Lew Hankiewicz³ jako wiceprezesi, ks. Leontij Kunicki⁴, Dr. Włodzimierz Baczyński⁵, Iwan Kiweluk⁶, Aleksander Barwiński⁷, Wincenty Budzynowski⁸, Dr. Kurowiec⁹, Dr. Włodzimierz Ochrymowicz¹⁰, Dr. Stefan Fedak¹¹, Dr. Stefan Witwicki, Dr. Nowakowski, Dr. Aleksander Horbaczewski, Dr. Aleksander Kulczycki, Antoni Czernecki¹² i Porfiry Buniak¹³ jako członkowie oraz Dr. Włodzimierz Celewicz¹⁴ i Stefania Paszkiewicz

---

² Studynskyi, Kyrýlo (1868-1941?), Ukrainian scholar, professor at the University in Lviv; head of the Ukrainian National Council in Lviv (1921-1922).

³ Hankevych, Lev (1883-1962), lawyer, member of the Ukrainian Social Democratic Party in Galicia; member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918); co-editor of the paper *Vpered* in Lviv (1918-1922).

⁴ Kunytskyi, Leontii (1876-1961), prelate of the Ukrainian Catholic diocese in Lviv, religious and political leader; one of the founders of the Ukrainian National Democratic Party.

⁵ Bachynskyi, Volodymyr (1880-1927), Ukrainian political leader; member of the Ukrainian National Party in Galicia; member of the Galician Diet; member of the Parliament in Vienna; member of the Ukrainian National Council in Lviv (1918).

⁶ Kyveliuk, Ivan (1884-1922), jurist, political leader; member of the Galician Diet (1908-1918); member of the provincial committee in Lviv (1910-1912); President of the cultural organization "Prosvita" in Lviv.

⁷ Barvinskyi, Oleksander (1847-1927), Ukrainian historian and educator; member of the Austrian Parliament (1891-1907); member of the Galician Diet (1894-1904); Secretary for Education in the government of the West Ukrainian National Republic (1918).

⁸ Budzynovskyi, Viacheslav (1868-1935), Ukrainian politician, journalist and writer; member of the Austrian Parliament (1907-1918).

⁹ Kurovets', Ivan (1863-1931), physician; member of the Galician Diet; member of the Ukrainian National Democratic Party; Secretary of Health in the government of the West Ukrainian National Republic (1918-1919).

¹⁰ Okhrymovych, Volodymyr (1870-1931), lawyer; member of the Austrian Parliament; editor of the daily newspaper *Dilo* in Lviv; one of the founders of the Ukrainian National Democratic Party.

¹¹ Fedak, Stepan (1861-) lawyer; chairman of the Ukrainian Citizen's Committee in Lviv, (1919-1923).

¹² Chernetskyi, Antin (1887-), Ukrainian Socialist leader; organizer of the railroad employees; member of the Ukrainian National Council in Lviv; State Secretary of Labor and Social Welfare in the West Ukrainian National Republic.

¹³ Buniak, Porfirii (1888-1941), printer; member of the Ukrainian Social-Democratic Party in Galicia; editor of Socialist papers in Lviv; deported by the Soviets to Central Asia where he died.

¹⁴ Tselevych, Volodymyr (1891-), Ukrainian political leader; Secretary of the Ukrainian National Democratic Alliance in Lviv (1925-1928); Secretary of the Ukrainian Citizen's Committee in Lviv (1919-1922), deported by the Soviets to Central Asia (1939), where he died.

jako sekretarze.

Jak wynika z przedstawionego stanu rzeczy instytucja "ukraińskiej Rady nacyjalnej" o ile nie nosi na sobie cech tajnej organizacyi po myśli §. 285 ust. kar. posiada na wszelki wypadek charakter stowarzyszenia politycznego w pojęciu ustawy z dnia 13/II 1867 Nr. 134 Dz. p.p. jednak do istnienia swego nie posiada dotychczas właściwej legalizacyi.

Ponieważ nie ulega wątpliwości, że instytucja nacyjalnej Rady przy każdej sposobności zwłaszcza w wypadkach o większem znaczeniu politycznym występować będzie na zewnątrz jako reprezentantka narodu ukraińskiego i wrogować sobie będzie wszelkie prawa w charakterze jakiegoś miarodajnego ciała reprezentacyjnego, więc sądzę, że sprawie tej należy poświęcić baczniejszą uwagę i zająć wobec tej Rady zdecydowane stanowisko.

Zdaniem mojem co do stanowiska to zająć się mającego przyjąć można dwie alternatywy:

1) można wezwać występującego jako prezesa nacyjalnej Rady Dr. Perfeckiego by poczynił starania o legalizację istnienia nacyjalnej Rady po myśli ust. z 15/II 1867 Nr. 134 Dz.p.p. przyczem należałoby zaznaczyć, że do czasu uregulowania tej kwestyi po myśli przepisów ustawowych nie wolno nacyjalnej Radzie rozwijać żadnej działalności;

2) możnaby od razu użyć z radykalnego środka i ogłosić protokolarny zakaz istnienia rozwijania działalności nacyjalnej Rady.

Ponieważ jakkolwiek by się postąpiło, kwestya ta nabrać może większego politycznego znaczenia, przeto nie śmiem na własną rękę wystąpić z zarządzeniem i proszę w tej mierze o wskazówkę.—

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

Dyrektor policyi
Relinlender m.p.

O d p i s

SPRAWOZDANIE POUFNE

z rozmowy odbytej dnia 11. maja z dr. Romanem Perfeckim, prezesem galicyjsko-ukraińskiej Nacyjalnej Rady.

Rozmowa prowadzona była bez świadków — dr. R. Perfecki przyjechał ad hoc do Stanisławowa.

Przedmiotem rozmowy było: ułożenie się stosunków polsko-ruskich w państwie polskim wobec zaistnienia państwa ukraińskiego.

Dr. Perfecki wyraził żal, że ze strony Polski zupełnie nie usiłowano wejść w układy z reprezentacją narodu galicyjsko-ukraińskiego. Rządu Ukrainy wschodniej nie uważają oni za przedstawicielstwo woli ludności ruskiej wschodniej Galicji.

Stoją na stanowisku, że nigdy nie uznali się za członków państwa wschodnio-ukraińskiego — lecz tworzyli państwowość odrębną, wychodząc z założenia, że odrębność taka jest dla nich koniecznością ze względu na to, że rozwój kulturalny, polityczny i społeczny dokonał się u Rusinów galicyjskich na wzorach zachodu. Ukraina wschodnia tymczasem nie posiada odrębnej kultury a to, co jest, jest wynikiem oddziaływania wschodu.

Układ Polski z Ukrainą petlurowską nie jest dla nich układem wiążącym.

Na mój zarzut, że ciągłą negacją nie unormuje się stosunków między obu narodami, odparł dr. Perfecki, że Rusini galicyjscy uznają, że oprzeć się muszą obecnie na państwowości polskiej, że jednak chcieliby drogą układów zabezpieczyć ludności ruskiej prawa narodowe i rozwój kulturalny.

Za najprostsze rozwiązanie uważa ułożenie terytorjów o przeważającej ludności ruskiej w prawnopaństwowy stosunek taki, żeby na terytorjach tych Rusini mieli pełną autonomję przy zupełnym zabezpieczeniu państwowości polskiej.

Na moją uwagę, że skutkiem działań wojennych Polacy znaleźli się w sytuacji takiej, że nie muszą godzić się na taką terytorjalną autonomję, która jest przecież osłabieniem siły państwowej, odrzekł dr. Perfecki, że i z tem się liczą.

Godziliby się na autonomję kulturalno-narodową nawet ekstra terytorjalną. Pojmuje to w ten sposób, że Rusini z pojedynczych województw, w których są osiedleni, mogliby emanować jakieś ciało, jakąś radę narodową, która zawiadywałaby ich sprawami kulturalnymi i gospodarczymi.

Wogóle odniosłem wrażenie, że odnośnie do spraw politycznych okazuje dr. Perfecki daleko idącą ustępliwość.

Więcej nacisku kładzie dr. Perfecki na zabezpieczenie agrarne dla ludności ruskiej. Powiada, że największą trudnością w dojściu do zgody przedstawia sposób przeprowadzenia reformy agrarnej we wschodniej Galicji.

Wedle niego, ludność wieśniaczą tak polską jak ruską zamieszkałą we wsch. Galicji, uważać należy w ogromnej przewadze za ludność mańorolną i bezrolną i że przy parcelowaniu obszarów dworskich przedewszystkiem ludność ta tubylcza powinna być uwzględnioną. Tymczasem dokonywuje się obecnie forsownie kolonizację obszarów dworskich ludnością polską z innych ziem polskich a wieśniak ruski żyje w obawie, że nie będzie mógł korzystać z przeprowadzanej reformy agrarnej.

Wypowiedziałem zdanie, że kolonizacja ta elementem polskim, służy przedewszystkiem do zabezpieczenia państwowości polskiej na tych ziemiach, że dokonywuje się z rąk polskich do rąk polskich, a ludności ruskiej zapewne daną będzie możność kolonizowania latyfundiów w Ukrainie naddnieprzańskiej. Nadmieniałem, że napływanie żywności polskiej na Podole dokonywuje się już od lat wielu i że jest wynikiem naturalnej ekspansji ludu polskiego ruchliwszego w wyżniejsze okolice wschodnie. Temu wszystkiemu dr. Perfecki nie zaprzecza, twierdzi jednak, że lud ruski w kolonizacji takiej, jak się ją obecnie prowadzi, widzi tendencję materjalnego niszczenia chłopca ruskiego i że tu właśnie leży przeszkoda ułożenia stosunków polsko-ruskich we wsch. Galicji. Droga układów i porozumienia możnaby tu wiele zrobić dla zgody narodowościowej.

Zaznaczyłem że treść tej rozmowy podam do wiadomości kompetentnych Czynników państwowych, na co dr. Perfecki się zgodził, prosząc jednak, aby rozmowa ta pozatem traktowaną była jako poufna.

W Stanisławowie 13 maja 1920 r.

(—) Dobrucki Gustaw Dr.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Prezydum Dyrekcji policji we Lwowie.

O d p i s

L: 2423/20. pr.

We Lwowie, dnia 8. maja 1920.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH
w W a r s z a w i e

W ślad moich sprawozdań z dnia 29. kwietnia 1920 l: 2272/pr. i z

3. maja 1920 l: 2343/pr. odnoszących się do stanowiska tut. sfer ukraińskich wobec ugody polsko-ukraińskiej przesyłam Ministerstwu garść dalszych szczegółów w tej sprawie, które otrzymałem dodatkowo w drodze ściśle poufne, lecz ze źródła wiarogodnego.—

Protest przeciw wspomnianej ugodzie ze strony "delegacji ukraińskiej Rady Nacyonalnej we Lwowie" jaki się pojawił we formie publicznej enuncyacji w dzienniku ukraińskim "Hromadzka Dumka" z dnia 5. maja 1920 Nr. 104, o czym relacyonowałem w mojem sprawozdaniu z dnia 3. maja 1920 L. 2343/pr. przesłany został przez wyżej wspomnianą Radę do Paryża najprawdopodobniej na ręce przebywającej tam ukraińskiej delegacji pokojowej, reprezentowanej przez hr. Tyszkiewicza, celem przedłożenia go konferencji ambasadorów państw koalicyjnych.

Protest ten podpisany został rzekomo dodatkowo przez metropolitę lwowskiego Andrzeja hr. Szeptackiego.

Następnie dowiaduję się, że niektórzy z wybitniejszych tut. polityków ukraińskich, zajmujących nieprzejednane stanowisko wobec Polaków, a w szczególności Dr. Kiryło Studziński i Aleksander Barwiński, reprezentujący ukraińską partję chrześcijańsko-społeczną — rozpoczęli zabiegi pozyskania partji moskalofilskiej, celem rozwinięcia wspólnej akcji przeciw Polsce w sprawie wschodniej Małopolski.

Celem akcji tej byłoby wysunięcie w swoim czasie przed forum konferencji pokojowej przyłączenia wschodniej Galicji do Państwa czecho-słowackiego, a za najodpowiedniejszą porę do wysunięcia tego projektu uważają chwilę wybuchu konfliktu między Polską a Czechami, jaki wedle zapatrywań tych sfer ukraińskich, musi w najbliższej przyszłości nastąpić i na jaki oni z całą pewnością liczą.

Celem odpowiedniego przygotowania terenu, Ukraińcy ci rozwinięli nadzwyczaj żywą agitację, a w szczególności nawiązują pół-oficyjalne pertraktacye z partją staro-ruską celem pozyskania jej dla swojej idei.—

Akcya ta ma się cieszyć poparciem kleru z metropolitą Szeptackim na czele.—

Dyrektor Policji:
Dr. Reinlender m.p.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Adjutantura Generalna
Kpt. Rutkowski

Belweder, dn. 29.5.20.

RAPORT z jazdy służbowej do Lwowa

I. Konferencja z S.

Konferencja moja z S. trwała przeszło 3 kwadranse. Staralem się w ciągu niej trzymać się ściśle instrukcji, otrzymanych od Komendanta. Resumé wywodów S. da się streścić w następujący sposób:

Nietylko S. osobiście, ale ogół polityków i szerokie sfery społeczeństwa ukraińskiego w Galicji Wschodniej są przekonane o szczerości i wielkoduszności planów Komendanta w odniesieniu do Ukrainy. Ukraina i Polska muszą zdaniem S., iść razem przeciw wspólnemu wciąż groźnemu wrogowi, jakim jest i pozostanie Rosja. Punktem spornym jest wciąż sprawa Galicji Wschodniej. Dopóki Entente nie wyrzekła ostatniego słowa w tej kwestji, dopóki zatem jest choćby mała nadzieja, że obecny stan rzeczy zostanie zmieniony — czy będzie to odrębny "statut", autonomia, czy federacja — żaden z polityków i przywódców ukraińców Galicji Wschodniej nie może zrezygnować z tych nasuwających się możliwości i zaakceptować bez zastrzeżeń stanu, jaki obecnie odnośnie do Galicji istnieje. Dalekie zresztą, perspektywy polityczne przesłania dziś ogółowi fakt, że rządy w Galicji Wschodniej sprawują wciąż czynniki nieodpowiedzialne, przejęte duchem wojującego nacjonalizmu; te rządy powiatowych kacyków są źródłem ciągłych zadrażnień i bolączek, utrudniają znalezienie platformy porozumienia. Ostatnio boleśnie odczuł ogół narodu ukraińskiego fakt rozbrojenia i internowania brygad siczowych, które — choć szły czas jakiś w pewnym porozumieniu z bolszewikami — ostatnio zrewoltowały się przeciw nim i pragnęły podporządkować się Petlurze i obok Polaków walczyć przeciw Rosji. Nie można, oczywiście, nie doceniać faktu proklamowania Niepodległości Ukrainy i budowania jej przy polskiej pomocy politycznej i militarnej. W tym kierunku odbywa się w ostatnich 2-tygodniach, nie bez przyczynienia

się S. zmiana w orientacji politycznej ukraińców galicyjskich. Dowodzi tego choćby szereg artykułów zasadniczych w ostatnich numerach "Hromadskiej Dumki". — Ukraińcy wschodnio-galicyjscy pragną współpracować przy budowie państwa ukraińskiego, wiedząc, ile rąk tam do pracy organizacyjnej potrzeba i ile nasuwa się i nasunie trudności przy organizowaniu państwa (kwestja rolna w pierwszym rządzie).

Na temat ułatwienia im tej współpracy w budowie państwa i armji ukraińskiej, dalej na temat szeregu spraw aktualnych, dotyczących Galicji Wschodniej (kwestje kulturalne, ekonomiczne itd.) ukraińcy galicyjscy są każdej chwili gotowi rozpocząć rozmowę z Polakami pod warunkiem, że pominie się milczeniem w ciągu tych pourparles kwestję zasadniczą przynależności państwowej Galicji Wschodniej.

Dotychczasowe próby porozumienia się z ukraińcami galicyjskimi, wychodzące ze Lwowa, rozbiły się stale o żądanie Polaków, by punktem wyjścia dyskusji było uznanie przez ukraińców dzisiejszego stanu rzeczy. Tem mniej powodzenia miały próby sztucznego tworzenia ukraińskiej partji ugodowej i oparcia się na niej przeciw opinii ogółu.

S. gotów jest jaknajchętniej ułatwić wysłannikom Warszawy zetknięcie się nieoficjalne z przywódcami ukraińskimi.

Moje wrażenia: U S. widoczna pewna rezerwa, lecz niema stanowiska nieprzejednanego. Najważniejszym żądaniem ukraińców galicyjskich — to ułatwienie ich politykom i działaczom wyjazdu na Ukrainę, dalej — umożliwienie rozbrojonych brygadam wstąpienia w tej lub innej formie do wojsk Petlury.

Na tle szczegółowych konferencji dałyby się ewentualnie uzyskać pewne ustępstwa polityczne ze strony ukraińców galicyjskich.

2. Informacje ppor. Wójcickiego (DOG. Lwów, O. II)

Z pism ukraińskich, wychodzących we Lwowie "Wpered" w ostatnim numerze domaga się wycofania wojsk polskich i rosyjskich z Ukrainy, by umożliwić porozumienie się Ukrainy sowieckiej z Ukrainą narodową. Za ten artykuł "Wpered" zostanie na kilka dni przez policję zawieszony.

"Hromadska Dumka" w serji artykułów schodzi obecnie z nieprzejednanego stanowiska, uznaje fakt powstania państwa ukraińskiego i konieczność współpracy nad jego budową.

Powstać ma niedługo nowe pismo ukraińskie we Lwowie, wy-

dawane przez jednego z księży ukraińskich w duchu ugodowym za cenę — przychylnego załatwienia żądań tegoż księdza co do odszkodowania wojennego.

Zdaniem ppor. Wójcickiego, O. II DOG. Lwów (kpt. Filipkowski i rotm. Dzieduszycki) nie stoi w odniesieniu do kwestji ukraińskiej na wysokości zadania. Zbyt łatwo daje wiarę alarmom o przygotowywanych spiskach i powstaniach, zużywa wiele energii i funduszków na tropienie tych nierealnych niebezpieczeństw. W informacjach tych ostatnich wyczułem wyraźnie moment zadrażnień osobistych.

(podpis nieczytelny)
Kapitan

W załączeniu numer "Dziennika Ludowego"
z 29.5.20., streszczający artykuł "Wperedu".

34 T-23 (2)

3508/T5

Poczta pol. 53. d. 29. maja 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II.
Ew. 4. No. 20343/II.

[Stamp] Ściśle tajne
trzymać pod zamknięciem!

Wiadomości o Rumunji.

DO
GENERALNEJ ADJUTANTURY NACZELNEGO WODZA
w Warszawie

Poniżej przesyła się wiadomości o Rumunji podane przez naszego agenta:

"Nieuznanie niepodległej Ukrainy zdecydowały sfery bankierskie, w osobie bankiera Blanka, który na konferencji w tej sprawie odradzał powzięcie ekspedycji rumuńskiej na Odese, ze względu na ogłoszenie przez Trockiego wojny świętej z Polską.

Blank udziela pożyczek ludziom u steru rządu stojącym i w ten sposób wywiera wpływ na postanowienia rządu.

W Tyraspolu przebywa tajny agent rumuńskiego rządu dla pertraktacji z bolszewikami — ten zawiadomił swój rząd, że bolszewicy przesunęli II dywizji na linię Dniepru, a właściwie na Kijów.

Zastępca Szefa Sztabu:

Kuliński m.p.

Generał ppor.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich

Adjutantura Generalna, Warszawa

L. Dz. 3508/T5 dnia 31/V 1920 r.

[...] czelnika Państwa
w/m

35 T-23 (2)

Warszawa, dn. 31 maja 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)

Oddział II Informacyjny
No. BW 22136/II.

Do

Adjutantury Generalnej

Kpt. ŚWITALSKI.

Przesyła się do wiadomości raport konfidenta Berlińskiego o stosunkach ukraińsko-niemieckich.

1 załącznik.

Haller m.p.

Generał-ppor. i Szef Sztabu Gen.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich

Adjutantura Generalna, Warszawa

L. Dz. 3581/T2 dnia 8/VI 1920 r.

STOSUNKI UKRAIŃSKO-NIEMIECKIE

Skoropadski¹ to tylko instrument do bruźdzenia porozumieniu polsko-ukraińskiemu i skupianiu przy jego osobie adeptów niemiecko-rosyjsko-ukraińskiego porozumienia. Ma dużo przyjaciół i zyczących, ale zbyt na serjo prócz roli współnika polsko-ukraińskiego niema. Skoropadski w porozumieniu jest z Gučzkowym² i jego Kliką. Nowiżął stosunki z Litwą, pieniądze ma, kupuje broń i bardzo pilnie się pora. W tych dniach wyjeżdża do Szwajcjarji. Przez pułkownika Durnawo wszedł w porozumienie z jenerałem Biskupskim, ergo z formacjami rosyjsko-niemieckimi. W tych dniach przybywają tu Miluikow³ i Nabokow.⁴ Niemcy ogromnie frasują się, by jenerał Wrangiel zajął Rosję południową. Było tu 2-ch oficerów od Machno,⁵ który stanowczo jest w porozumieniu z prawicą rosyjską. Wrangel niedawno pisał — mówił mnie Anatol baron Wrangel od Czerwonego Krzyża, że jest w porozumieniu z Angieł'em i z Zielonym. Nie ulega wątpliwości, że następuje tu koncentracja i międzypartyjne porozumienie się wszystkich sił rosyjskich.

Stosunki niemiecko-ukraińskie są ściśle utrzymywane przez obydwie strony. Porsch i Wasilko uważają stan okupacji polskiej jako stan przejściowy. Boją się nawałnicy rosyjskiej i dlatego gorliwie

---

¹ Skoropadskiyi, Pavlo, (1873-1945), general in the Imperial Russian army; proclaimed Hetman of Ukraine by the Farmers' (Landowners') Congress in Kiev (April 29, 1918); overthrown by an uprising of the Ukrainian Republican forces, he abdicated on Dec. 14, 1918. Thereafter he lived in Germany.

² Gučkov, Aleksandr Ivanovich (1861-1936), Russian politician; member of the first Russian Duma; leader of the Octoberists in the Third Duma of which he was elected President (1910); acted as Minister of War under Kerensky for a short time; later emigrated to Paris (1919).

³ Miliukov, Pavel Nikolaevich (1859-1943), Russian politician and historian; a founder of the Constitutional Democratic Party; member of the Third and Fourth Duma; Minister of Foreign Affairs in the Prince Lvov Provisional Government (1917); fled after the Bolshevik revolution and settled in Paris (1919).

⁴ Nabokov, Vladimir Dmitrievich (1869-1922), Russian politician, leader of the Constitutional Democratic Party (Kadets); member of the First Duma; executive secretary of the Provisional Government (1917); after the October Revolution of 1917, he acted as Minister of Justice of General Wrangel's government.

⁵ Makhno, Nestor (1889-1934), anarchist; guerilla leader in Ukraine during the Civil War; in 1918, organized a guerilla group in South East Ukraine and fought consecutively the Germans, National Ukrainians, Denikin, and Bolsheviks. Died in emigration.

biegają do Niemców. Pomagają im w tej akcji koloniści niemieccy, jako pastor Winkler i Lütz. Ukraińcy tutejsi dlatego na całego nie idą na porozumienie polsko-ukraińskie, gdyż całkowicie są zaślepieni polityką niemiecką, przypuszczając, że faktorem decydującym będą Niemcy. Niemcy umiejętnie tą grę wyzyskują twierdząc, że Anglja na Wielką Polskę nawet w łączności z Ukrainą nie zgodzi się, bo to będzie nasienie nowych wojen i ciągłego niepokoju finansowego. Hipoteza o negatywnym stosunku Anglji przeszła w Berlinie u goszczących tu inoziemców tak neutralnych, jak i słowiańskich w aksjomat. Zresztą, rozszalała orgja gazet londyńskich stanowczo sprawia nam krzywdę. Czechy są uważane za element bardziej pozytywny w życiu politycznym średniej Europy, niż Polska.

36 T-9 (2)

Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Gabinet Ministra

66647/D. 13498/II.

15 lipca 1920.

[....]

Tajne

4223/T1

Na konferencję [w Spaa] mają być zaproszeni w celu przedstawienia swoich dezyderatów, przedstawiciele ludności Galicji Wschodniej. Rząd usiłować będzie pozyskać Galicję definitywnie — przy gwarantowaniu jej odpowiedniego statutu autonomicznego.

Co do naszego stosunku do Państwa Ukraińskiego, to na konferencji Rząd będzie podtrzymywał, zbytnio jednak nie nalegając, sprawę Konstytuanty Kijowskiej, o tyle, aby uczynić zadość naszym moralnym zobowiązaniom wobec Petlury, którego wojska lojalnie i dzielnie nas podtrzymują.

Co do wszystkich powyższych punktów proszę Pana o przygotowanie gruntu przez rozmowy z przedstawicielami Rządu, oprócz punktu ostatniego, o którym mówić poleciłbym tylko z ukraińcami.

(—) Sapieha

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 4223/T1 dnia 27/VII 1920 r.
Adjutantura Generalna, Warszawa

ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ У. Н. Р. ЗА МІСЯЦЬ СЕРПЕНЬ 1920 РОКУ.

1) ДЕПАРТАМЕНТ ЧУЖОЗЕМНИХ ЗНОСИН.

Необхідність автентичної інформації закордону взагалі, а українського представництва та української еміграції з окрема, рівно ж вимоги можливо як найбільш доцільного скоординовання політичних і громадських українських сил закордону, як також поладження деяких біжучих питань по відомству Міністерства Закордонних Справ на місці, — викликали мій виїзд за кордон (до Відня).

Виїзд міністра у Відень.

В наслідок цього за час моєї відсутности в місці осідку Міністерства т. є. від 11-го серпня до 29-го серпня, діяльність Міністерства була ведена з двох центрів: Відня й Тарнова, при чому треба завважити, що ініціативна робота йшла з Відня, а сама установа Міністерства в Тарнові являлась в тому часі більш технічним виконавцем доручень і вказівок, подаваних мною із закордону.

Моя безпосередня праця у Відні торкнулась:

1. Конференції Послів і Голов Місій У. Н. Р. у Відні.
2. реорганізації закордонних дипломатичних установ У. Н. Р..
3. розпоряджень, наказів і переписки внутрішнього характеру по відомству Міністерства,
4. висилки нот, меморанддів до затвердження в чужоземних державах.

...[5 нечітких рядків]

Конференція дипломатичних представників У.Н.Р. у Відні

Безпосередньо після мого приїзду до Відня попросив я п.п. Послів і Голов Місій на Конференцію дипломатичних представників У.Н.Р., яка і відбулася під моім керівництвом в днях 18-30 серпня. Крім Послів і Голов Місій запрошені на Конференцію та-

кож міністр Фінансів У.Н.Р. Хр. БАРАНОВСЬКИЙ¹ і п.п. ШЕЛУХІН і АНТОНОВИЧ, як люде, яких дотеперішня офіційна діяльність стояла ввесь час в близькому зв'язку з державними справами У.Н.Р. за кордоном. Деталі визначеної конференції, яка мала чисто інформаційно-інструктивний характер, зафіксовані у протоколах. конференції, які розіслані в копіях відповідним чинникам правительства У.Н.Р. Тут я обмежусь тільки коротким *рефератом* про перебіг нарад і порушуваних на конференції питань загального характеру.

З'ясувавши п.п. учасникам Конференції коротко стратегічне і політичне становище на Україні під сучасну хвилю, підкреслив я, що зараз вся справа будівництва У.Н.Р. базується на двох основах, якими нам треба як найбільше піклуватись і які треба поставити на належну височінь.

Перша з них — це справа *армії У.Н.Р.*, яка з подиву гідним самопожертвуванням вже довгий час бореться по героїськи нераз серед дуже важких матеріальних і технічних обставин за остаточне зреалізування ідей самостійности України.

Друга база — це справа як найширшої *пропаганди* і поширення дипломатичної роботи за кордоном для береження прав і охорони інтересів У.Н.Р. ... [5 нечітких рядків машинопису] ... нашої закордонної дипломатичної роботи, повна дезорієнтація та недисциплінованність нашої еміграції.

Від імени Уряду У.Н.Р. попрохав я наших політичних діячів і громадян У.Н.Р. за кордоном, щоби вони як слід з'орентувались в теперішньому положенню, щоби доцільно розділили поміж себе поодинокі ролі в роботі і щоби своїми сепаратними виступами не дискредитували Правительства У.Н.Р., як такого, а українців як націю спеціально. Чергове перебування українського народу під московськими окупантами (Денікіна і большевиків) не тільки не звихнуло національного обличча нашого народу, не тільки не притупило його національного "я", але навпаки, національна свідомість серед українського громадянства на Україні змоглась, виросла і в цьому факті маються самі повні гарантії того, що

---

¹ Khrystofor Baranovskyi (1874-1941) was an economist and a leader of the cooperative movement. He was a member of the Ukrainian Central Rada (1917), and later general secretary for finance in its Secretariat Council. In the Prokopovych cabinet he held the post of minister for finance.

український нарід збудує свою державу і встановить лад на своїй землі.

Зараз черга до роботи за тим великим числом наших інтелегентних кваліфікованих робітників, які перебувають за кордоном. Вони повинні і мусять принести користь державному будівництву України; вони в ніякому разі не сміють дискредитувати перед чужинцями української державности і високо патріотичного громадянства на Україні.

При з'ясуванні міжнароднього ставновища У.Н.Р. розвинулись на конференції широкі дискусії, між иншим відносно польсько-українського договору. Обговоривши детально позитивні і негативні сторони зазначеного договору, конференція погодилась з тим, що такий союз для У.Н.Р. був необхідний, що він дав нам ще одне визнання держави, яка існує і буде існувати та що він відкрив нам доступ до держав Заходу, в чому і найважніший його ефект. І тому, що факт заключеного договору не осягнув свого властивого завдання, а саме цілковитого зближення України з країнами Заходу, спеціально Антанти, в тому до певної міри вина нашої політики і дипломатії, яка не використала зазначеного договору у відповідний момент і спосіб.

В дальшому ході нарад обмірковувались між иншим такі питання, як становище Врангеля у відношенні до самостійности У.Н.Р., його залицання до українців і спроби навязання переговорів, актуальність і вага договору, заключеного Правительством У.Н.Р. з Кубанью, справи Галичини, справа Ліги Націй у її відношенні до України, концепція створення Чорноморського союзу і инш.

В звязку з загальним політичним групуванням держав Європи піднесено на Конференції — після докладів поодиноких представників У.Н.Р. у відповідних Державах [про] необхідність поведення більш інтенсивної праці в напрямку державного групування (Англія, Німеччина, Італія) повзято відповідні вирішення. Конференція торкнулась також справи міжнароднього фінансового з'їзду, що має відбутися 24-го вересня в Брюсселі. Визнано необхідність нашого заступництва на тій конференції європейських фінансистів, яке тим більше актуальне зараз, коли в міжнародній політиці рішаючий вплив мають економічні користи. Резолюції, винесені міжнародньою фінансовою конференцією в Брюсселі, можуть мати далеко йдучі позитивні наслідки для фінансового становища У.Н.Р.

В дальшому ході нарад Конференція дипломатичних представників У.Н.Р. погодилась з моєю пропозицією відносно утворення громадського національного Комітету для оборони українських інтересів за кордоном, якого статут базувався на принципі, що державні інтереси повинні стояти вище від партійних, а національні вище від класових. Після вислухання звітів про становище наших грошових вкладів за кордоном, ревізію фінансового агентства в Берліні і н., конференцією обмірковувалась справа компетенції ділань п.п. Членів Директорії, а спеціально виступів п. Макаренка. Сконстантовано, що уповноваження п.п. Членів Директорії були їм дані для біжучої урядової роботи, як представникам Верховної Влади і Уряду, а не як Верховній Владі, і що ті уповноваження, а днем їх скасування стратили свою актуальність і силу.

На конференції піднято також питання про реорганізацію наших закордонних дипломатичних установ відповідно вимогам міжнародньої політичної ситуації, а також питання про скорочення штатів поодиноких Посольств і Місій звязку з тяжким фінансовим становищем У.Н.Р. При тому підкреслено що коштом скорочення штатів не може бути зменшена продуктивність роботи наших представників. Поодинокі Посли і Голови Місій подали при тому письменні устні доклади про персональний склад дорученим їм установ і про їх фінансове становище. Відповідно повзтому вирішенню цієї справи Міністерством будуть в найблизшому майбутньому складені окремі штати і пороблені грошові асігновки.

Деякі з представників У.Н.Р. за кордоном з певних причин звернулись з проханням про їх звільнення з офіційних посад. Ї прохання задоволено і їм виготовлено відповідні відручні листи. Такого листа вислано між виготовлено відповідні відручні листи. Такого листа вислано між иншим до п. М. ГАЛАГАНА² з подякою за дотеперішню його корисну діяльність на посаді Голови Місії в Будапешті. П. М. Галаган при цьому обіцяв, що не відмовиться взяти участь в національному Громадському Комітеті, або якій иншій справі для підтримання нинішнього курсу.

---

² Mykola Halahan, (1882 -) a physicist, was also a Ukrainian civic and political leader. He was a member of the Ukrainian Revolutionary Party (1903-1904) and the head of the diplomatic mission of the Ukrainian National Republic in Budapest. (1919).

Рівно ж звільнено п. Марголіна³ від головування Місії в Лондоні, висловлено йому признання за його енергійну діяльність та запропоновано йому посаду Юрисконсульта Міністерства Закордонних Справ, з тим, що він має залишитися за кордоном і [буде] продовжувати свою працю при Лізі Народів, а також вести юридичний догляд на протязі двох найблизчих місяців за роботою Посольства У.Н.Р. в Німеччині і Дипломатичної Місії в Лондоні.

З огляду на те, що теперішня міжнародня політична ситуація вимагає від нас більшої уваги до Німеччини та Італії, а в тих державах якраз немає зараз наших представників — командіровано Голову Берненьської Місії п. М. Василька до Італії і Німеччини і передано йому відповідні ноти на ім'я Президенти Ради Міністрів Королівства Італії Джолітті⁴ і Міністра Закордонних Справ Італії графа Сфорци,⁵ як також до Міністерства Закордонних Справ Німеччини п. Сімонса.⁶ В тих нотах я вказуючи наші щире побажання жити в найкращих зносинах з зазначеними державами прохав оказати п. Василькові у всіх порушених ним справах повне довіря. Подібну ноту вислано також до Міністерства Закордонних Справ Угорської Республіки графа Текелі.

Вражіння з Конференції

Загальне вражіння з Конференції, відбутої мною з нашими дипломатичними представниками більш як задовольняюче. За час мого хоч і короткого побування за кордоном, а головно підчас розмов та дискусій на конференції дипломатичних представників У.Н.Р. мав я змогу переконатись, що більшість наших дипломатичних представників за кордоном — це люде дійсно фахові, вироблені політики-дипломати, на яких можна опертись з довіррям, як на корисних українській справі працівників. Ви-

---

³ Arnold Margolin (1877-1956), a famous Jewish lawyer in Kiev, was a member of the Ukrainian Party of Social Federalists, of the "General Court" of the Ukrainian National Republic, deputy minister for Foreign Affairs in the Chekhivskiy cabinet, and a member of the Ukrainian diplomatic mission to Paris and London.

⁴ Giovanni Giolitti (1842-1928) was a famous Italian statesman and prime minister in the periods 1892-1893, 1903-1905, 1906-1909, 1911-1914, and 1920-1921.

⁵ Count Carlo Sforza (1873-1952), an Italian statesman, was in the diplomatic service (1896-1919); minister for foreign affairs (1920-1921); senator (1919-1926); and ambassador to France (1922 ff.).

⁶ Walter Simons (1861-1937) was German Minister for Foreign Affairs from June 1920 to May 1921.

слідви відбутої конференції багато кращі чим я міг надіятись, судячи по настроях нашої української еміграції за кордоном. У представників нашої дипломатії за кордоном бачив я все таки *одну спільну платформу* і непохитну твердість дальшої консеквентної праці по накресленій лінії виборення *самостійности* України.

Моє побування у Відні і ближче ознайомлення з справами нашого закордонного преставництва викликали цілий ряд важних розпоряджень. І так:

Видано розпорядження Міністерству Закордонних Справ приспішити виїзд генерала Юнакова до Парижу і видати йому потрібні документи.

Повідомлено Ставку Пана ГОЛОВНОГО ОТАМАНА про потребу виїзду генерала Осецького⁷ з Бельгії для Будапешту для відповідної політичної та військової акції; про це повідомлено рівночасно також Голову Дипломатичної Місії в Бельгії.

Повідомлено про потребу негайного виїзду до Парижу п.п. А. Лівницького і О. Шульгина та генерала Юнакова і про потребу виїзду Полковника Сальського⁸ до Лондону.

Дано розпорядження Міністерству приспішити асігновки 1/2 мільон. австр. корон на ліквідацію Військово-Санітарних Місій.

З огляду на асігновку Українським Урядом грошових сум Урядові Білорусії та ізза браку відповідних фондів у мойому розпорядженню виготовлено відповідне відношення до п. Посла бар. Василька з проханням, видати Білоруському Міністерстві Закордонних Справ п. Цвікевичу з власних фондів позичково за кошт Державної Скарбниці 100.000 австр. корон.

З огляду на висилку п. Макаренком нової Делегації до Парижу, вислано п. Тишкевичу повідомлення про те, що Міністерство Закордонних Справ не робило ніяких нових призначень і що уповноваження п. Макаренка не важні, а також повідомлення в цю "делегацію", щоб вона утрималась од усяких офіційальних виступів.

Через Українську Дипломатичну Місію і Український На-

---

⁷ Oleksander Osetskyi (1873-1936) was a Major in the Russian Imperial General Staff, General — Khorunzhyi in the Army of the Ukrainian National Republic, and the head of the Ukrainian diplomatic mission in Belgium (1920).

⁸ Volodymyr Salskyi (1885-1940), Lieutenant-Colonel of the Russian Army, became a colonel of the Ukrainian Army in 1917 and was promoted to general in 1920. In 1919 he commanded the Zaporozhian Corps; in 1920 the Army of the Ukrainian National Republic.

ціональний Комітет в Америці надіслано телеграму фінансовому агенту У.Н.Р. п. Імханецькому з пропозицією припинити усякі публічні заявлені його претенсії до нашої Місії і не допускатися судових процесів; йому рівночасно зазначено, що усякі непорозуміння вирішить Міністерство Закордонних Справ.

У справі піднятого на нараді Послів і Голов Місій У.Н.Р. питання про Конференцію чорноморських держав, надіслано в Ригу п. Міністрові Саліковському повідомлення про потребу пороблення відповідних заходів для скликання окремої Чорноморської Конференції.

Післано повідомлення п. Галіпу в Париж, щоби він без згоди міністерства Закордонних Справ не робив ніяких офіційних виступів в Парижі.

Повідомлено полковника Колосовського про те, що в персональному складі Парижської Делегації Міністерства не зроблено ніяких змін. Персональний склад Делегації залишається той самий до видання нового закону про Мирову Делегацію.

Викликано п. М. Залізняка для подання йому відповідних розяснень про його становище. Рівнож повідомлено його через шарже д'афер-а Посольства в Берліні про те, що його звільнено з посади в. о. шарже д'афер-а Місії у Фінляндії.

З огляду на те, що діяльність Дипломатичної Місії Італії і Посольства в Берліні необхідно поширити, доручено окремим листом п. Голові Дипломатичної Місії в Берні М. Василькові вести внутрішнє управління Посольства в Німеччині та Надзвичайної Дипломатичної Місії в Італії.

В звязку з тяжким фінансовим становищем деяких наших Дипломатичних Місій за кордоном, виникла необхідність негайного задоволення їх грішми. В тій справі зносивня я листовно і телеграфно з фінансовим агентом У.Н.Р. в Берліні і п. Міністром Фінансів. В першу чергу прийшлося заспокоїти грішми Місію при Ватикані і Квіріналі, цій останній видав на моє прохання п. Посол Василько з власних фондів 16.000 італійських лір.

Щоби на майбутнє міністерство Закордонних Справ мало ясний перегляд сум, виданих Посольствам і Місіям та щоби тим самим управити в тому відношенні роботу Бухгалтерського Відділу Міністерства, я звернувся з проханням до п. Міністра Фінансів і Фінансового агента в Берліні, щоби вони виплачували гроші Посольствам і Місіям *тільки на підставі офіційних призначень і розпоряджень Міністерства Закордонних Справ.*

В зв'язку з заходами відносно отримання наших активів в Австро-Угорському Банку, виготовлено і передано мною Віце-Президентові Австрійської Республіки п. Д-ру Реннеру⁹ відповідний меморандум.

Видано розпорядження Голові Місії а Америці п. Ю. Бачинському про передання лишків грошей Міністерству після забезпечення Місії на протяз 4-ох місяців.

Надіслано телеграму п. проф. Мацієвичу, щоби зі сум, які маються в скарбниці нашої Місії в Румунії післано Посольству У.Н.Р. в Царьгороді 5.000 долярів на покриття довгів та на дальше утримання зазначеного Посольства.

Згідно з законом від 11-го Серпня ц/р про ліквідацію Військово-Санітарних Місій для справ полоненим в центральній і південній Європі і про передачу справи допомоги полонених Українцям з Міністерства Військових Справ до Міністерства Справ За кордонних післано мною відповідний наказ до Голови Української Військово-Санітарної Місії п. Д-ра Окопенка.

За весь час мого перебування за кордоном ведено також переписку з п. Прем'єром Ради Міністрів В. Прокоповичем, в якій повідомляється його про мої поодинокі зарядження.

Як вже було в горі зазначено, праця в самій Установі Міністерства в Тарнові підчас мого перебування у Відні пристосовувалась у важніших справах до директив, що я їх подавав ізза кордону. Звичайна біжуча праця по Міністерству йшла своїм виробленим порядком і відповідно реагувала на справи політичного і дипломатичного характеру, що торкалися Відомства Міністерства.

Міністерства виготовило і розіслало Посольствам і Місіям де-кілька обіжників для унормування їх внутрішньої праці.

Обіжник Міністерства відносно відпусток Послів і Голов Місій

Щоби упорядкувати пр. справу наших представників за кордоном Міністерством [видано] 7/8 обіжник, в ньому підкреслено, що сучасний мент вимагає від представників У.Н.Р. за кордоном як найбільш інтенсивної праці і пильного слідкування за Міжна-

---

⁹Karl Renner, Jr (1870-1950) an Austrian statesman who headed the Austrian delegation at the peace negotiations (1919). He was chancellor of Austria, 1919-1920; minister for foreign affairs, 1920; member of the National Council, 1920-1934; President, 1931-1933; and President of the 2nd Republic, 1945.

родньою Політичною Констеляцією та її відношенням до Української Справи. З огляду на це міністерство запропонувало п.п. Послам і Головам Місій лишатись на своїх місцях і безпереривно вести працю з давно випробованою а навіть збільшеною — згідно з вимогами хвилі — енергією. В циркулярі зазначено, що відпустки, і ин. п.п. Послів і Голов Місій мають бути зголошувані заздалегідь в Міністерстві Закордонних Справ і що Міністерством буде їх задовольняти тільки у виїмкових конечних випадках, при чому Міністерство застерегло собі право розглядаючи відповідні пропозиції п.п. Послів і Голов Місій призначати їх заступників.

Уповноваження п.п. членів Директорії за кордоном

Для остаточного розяснення справи закордонних уповноважень членів Директорії п.п. Макаренка і Шевця Міністерством вислано 19 серпня відповідний циркуляр до Посольств і Місій в якому — відповідно інструкціям П. ГОЛОВНОГО ОТАМАНА — щераз підкреслено, що постановою Ради — Міністрів від 21-го травня ц.р., затвердженою П. ГОЛОВОЮ ДИРЕКТОРІЇ, члени Директорії позбавлені наданих їм постановою Ради Міністрів від 15/IX 1919 року, прав розпоряжатись чи керувати якими би то не було державними справами України за кордоном. Не повертаючись на Україну члени Директорії являються за кордоном приватними особами і не мають жадного права давати які небудь розпорядження чи вказівки нашим Посольствам чи Місіям.

21-го серпня вислало Міністерство обіжник Посольствам і Місіям, в якому категорично зажадало відповіді на обіжник Міністерства від 28-го липня ц.р., де було пропоновано надіслати відомости про працю спеціальних Місій, Комісій іт.д. інших відомств У.Н.Р. у відповідних Державах, а також відомости про українських полонених, опікування якими передано до Міністерства Закордонних Справ.

Обіжник в справі паралізування роботи антидерж. елементів

Відповідно розпорядженню п. ГОЛОВИ ДИРЕКТОРІЇ від 10 серпня ц.р. Міністерство звернуло увагу п.п. Послів і Голов Місій на те, що за кордоном перебуває по українським паспортам чимале число українських громадян, які своєю агітацією, виступами в пресі, відозвами, заявами і ин. провадять злочинну протидержав-

ну роботу. Міністерство запропонувало п.п. Послам і Головам Місій відібрати від зазначених осіб закордонні паспорти і вжити всіх їм доступних засобів для припинення діяльності цих шкочливих елементів.

В зв'язку зі справою паралізування шкочливої протидержавної роботи деяких громадян У.Н.Р., що пробувають за кордоном, Міністерством вироблено проєкт закону про позбавлення прав громадянства для тих, що ведуть агітацію на шкоду У.Н.Р. Цей законпроєкт має бути в найблищому часі внесений на розгляд Ради Міністрів. Відносно проєктованому закону тим громадянам У.Н.Р. за кордоном має бути заборонений в'їзд на територію України. Їм, одначе буде в певних випадках дана можливість оправдати себе чи піддатись відповідному карно-судовому слідству. Над майном і маєтковими правами винних має бути назначений секвестр і обіжником від 26 серпня Міністерство запропонувало Дипломатичним представникам У.Н.Р. за кордоном переслати йому відомости про те, яким діячам мистецтва та культури /художникам, артистам, музикам, письменникам іт.д./ що перебувають за кордоном видані поодинокими представниками У.Н.Р. за кордоном стипендії чи субвенції, в яких розмірах і на основі яких заключень як також надіслати докладні данні про реальну роботу поодиноких стипендистів.

Відповідно проханню Міністерства Народнього Господарства Міністерство Закордонних Справ запропонувало поодиноким дипломатичним Представникам У.Н.Р. за кордоном переслати періодично повідомлення і пресові відомости про економічний стан відповідних Держав /справи торгу, промисловости, апровізації, курсу валюту і ин./ Рівнож запропоновано п.п. Послам і Головам Місій зібрати і переслати до Міністерства Вірбисповідань всі матеріали церковного права і церковної адміністрації, які примінюються в державному життю відповідної країни.

Листування М-ва Закорд. Справ з Центр. Установами

З листування з іншими центральними Установами У.Н.Р. за період місяця серпня належить підкреслити:

Роз'яснення Міністерству Юстіції в справі установлених окремих судів для громадян У.Н.Р. взагалі, а з окрема для співробітників Українських Державних Установ, які пробувають на території Польської Річи Посполитої. В згаданому розясненню зазна-

чено, що Урядом У.Н.Р. не складено з польським Правительством взагалі ніяких умов, які давали б українському громадянству привілеї якої небудь екстериторіяльності в значінню звільнення поодинокі громадян У.Н.Р. від підсудности судовим і поліційним установам в Польської Річі Посполитої на її території. Привілеї прав екстериторіяльності має тільки службовий персонал дипломатичної Місії У.Н.Р. у Варшаві, яка користується ним на загальних, признаних в міжнародньому житті основах. Проте, український Уряд перебуваючи на території Польської Річі Посполитої не має права відкривати тут своїх судових установ, навіть офіційно встановляти третейських судів без попередньої згоди на це Польського Уряду. При кінці відношення дано відповідне роз'яснення тільки відносно допомоги зацікавленим в судовій справі особам.

Щоб унормувати на майбутнє виїзд військових українців за кордон Міністерство Закордонних Справ віднеслося в тій справі з відповідними письмами до П. ГОЛОВНОГО ОТАМАН і п. Військового Міністра. 19/8 отримало Міністерство відносно цієї справи від П. ГОЛОВНОГО ОТАМАНА дефінітивне розпорядження, щоби надалі всякі командіровки за кордон, доконувані без відома П. ГОЛОВНОГО ОТАМАНА, припинити. Із завдань денного порядку праці Міністерства належить підкреслити листування Міністерства з Канцелярією Пана ГОЛОВНОГО ОТАМАНА, в якому пересилались для докладу П. ГОЛОВНОМУ ОТАМАНОВІ копії деяких важніших листів, здебільшого інформаційного характеру як пр. копії звідомлень з діяльності поодиноких п.п. Послів і Голов Місій У.Н.Р. за кордоном, звідомлень наших Делегатів із Конференції в Спа, проєкти законів, копії обіжників і т.и.

Справи представництва а) Польща і мирні переговори

Із справ наших Представництв в поодиноких Европейських Державах на перший плян вибивається із за переговорів з Совітською Росією, справа союзної нам Польщі. З початком серпня ц.р. було ясно що Польща, якої армія примушена відступати під напором совітських військ на лінію Висли, не буде в силі обстояти на перемирних нарадах прав У.Н.Р. як свого союзника. Настоячivé заступництво Української Справи перед Совітською Росією з боку Польщі могло цю останню поставити в тяжке стано-

вище. Уряд У.Н.Р. бажаючи в цей важний мент влекшити Польщі труднощі в тому відношенні, керуючись повним довір'ям до Уряду Польської Річи Посполитої передав через свого заступника Польському Урядові ноту, в якій підкреслив вищезазначені мотиви і заявив, що він рішив не настоювати на прийняттю безпосередньої участі Делегації У.Н.Р. в перемир'ю та Мирних переговорах в Мінську. Коли ж виявилось [що], совітське Правительство хоче впровадити як рівноправну сторону при переговорах Уряд не існуючої Української Радянської Соціалістичної Республіки, Уряд У.Н.Р. звернувся до польського Правительства з проханням, щоби він відповідно політичної конвенції від 22 квітня 1920 року, не признав в ніякій формі співучасті представництва української Радянської Республіки в переговорах Польської Річи Посполитої з совітською Росією в Мінську. Офіційної відповіді на ту ноту Урядом У.Н.Р. не отримано одначе, як виявилось із ходу переговорів в Мінську, Польська Делегація не виявила відносно цього питання відповідної енергії та послідовности.

Побіди Польської армії і розгром совітських військ найшли в нашому Уряді щирий відгук. Щоби дати вислів своїм почуванням, Уряд У.Н.Р. вислав на імя Польського Премієра П. ВІТОСА¹⁰ телеграму з побажанням як найкращого використання військових успіхів та з запевненням глибокої віри, що побіди Польської і Української Армій над спільним ворогом дадуть кріпку основу для як найкращого майбутнього обох союзних Республік.

Стратегічні успіхи Польських військ зміцнили також політичне становище Польської Річи Посполитої. Польський Уряд зажадав перенесення місця переговорів з совдепією до Риги. Про прийяття Польщею умов поставлених їй Совітською Росією не могло бути і мови. Правительство У.Н.Р. не може дальше резигнувати з присутности своєї делегації на Ширших переговорах і зажадало за посередництвом Польського Правительства допущення Делегації У.Н.Р. до переговорів з совітською Росією, як рівноправної сторони, п. Голова Української Дипльоматичної Місії в Польщі А. Левицький передав Польському Правительству в зазначеній справі відповідну ноту і Уряд У.Н.Р. має надію на

---

¹⁰ Wincenty Witos (1874-1945), a Polish politician and statesman, leader of the Polish Peasant Party, Prime Minister of the Polish Republic, 1920-1921, 1923 and 1926.

корисне вирішення цього питання тим більше, що і саме місце переговорів — Рига, буде місцем Конференції окраїнних Держав, які визнали У.Н.Р. як суверенну Державну одиницю.

б/ Договір з Кубаню

Щоби закріпити свої дружні відносини до Кубані і дати тривкий вислів бажанню добросусідського співжиття, Уряд У.Н.Р. заключив з правними Уповноважненими Уряду Кубані і Чорномор'ї через своїх уповноважнених 7 серпня політичний договір, який визнає взаємно незалежність обох Держав. Кубань і Україна зобов'язалися до обопільної допомоги в боротьбі за свою незалежність і умовилися не заключувати ніяких договорів ні конвенцій з іншими Державами, які направляли б свої ворожі виступи проти котрої небудь із обох контрагентів. В найблищому часі, в міру розвитку спільної акції має бути заключена між Україною і Кубанню військова і морська конвенція, а також фінансово-економічний договір.

Справи Місії в Америці

Міркування Міністерства, що Дипломатична Місія в Америці не виявила належної енергії у виконанні своїх обов'язків — це в першій мірі відноситься до цілковито непоінформованості американської преси в справі Українського питання взагалі, а Української Державности зокрема — виявилися не безпідставними. Остання нота Вільсона, яка підкреслює неподільність території бувшої Російської Імперії, являється для вищесказаного хоч і сумним, але правдивим доказом. Також Міністерство дістало підтвердження непридатности п. Посла Ю. Бачинського від Федерації Українських Організацій і Українського Національного Комітету в Америці.

В зв'язку з зазначеною нотою Вільсона, в якій Президент З'єдинених Штатів в Америці підкреслює ненарушимість території бувшої Росії за винятком території Фінляндії, етнографічної Польщі і округів, які відповідно договорам мають вийти в межі Вірменської Республіки, Дипломатична Місія У.Н.Р. в Данії передала Послові Злучених Держав Америки в Копенгагені ноту протест проти зазначеного становища Президента Вільсона, яке

являється різкою суперечністю з проголошеним через його правом самовизначення народів. В цій ноті зазначено, що український нарід вже доволі ясно виявив свою волю, свої змагання за незалежність і своє самостійне Державне існування. За зреалізування тих своїх змагань Український Нарід веде від ряду літ безупинну криваву боротьбу з кожним, хто посягне чи думає посягати на це його святе право самовизначення. Заява про неподільність території бувшої Росії, піднесена в ноті Вільсона викликала в українському народі прикре почуття, начеб то Уряд Злучених Держав Америки погоджувався на насильну анексію України через Росію. Основу зазначеного становища Вільсона в справах бувшої Росії Уряд У.Н.Р. хоче добачувати тільки в цілковитій непоінформованости Американського Уряду в Українській Справах.

Раз почато боротьбу, Український Нарід буде вести [і] аж до осягнення наміченої мети, а саме виборення суверенности У.Н.Р. без огляду на те, як довго ця боротьба potrиває і які жертви вона за собою ще потягне.

Нота кінчається запевненням, що поневолення народів бувшої Росії, а спеціально Українського Народу ніколи не принесе миру на Сході Європи; навпаки — воно буде тільки дальшим імпульсом нових заворушень і війн.

Українська Федерация в Злучених Державах Америки звернулась до Міністерства з письмом, в якому з'ясовано всі недостатки в Дипломатичній праці нашого Американського Представника. Це питання підняв також Український Комітет в Америці в своєму письмі до гр. Тишкевича пересланому в копії Міністерству Закордонних Справ. Покладаючи велику вагу на скоординування праці всіх сил українського громадянства, головно під сучасний момент Міністерство Закордонних Справ звернулось до зазначеного Комітету з проханням, висловити свої думки про те, як можна найкраще налагодити щирі взаємовідносини американських українців і нашої Дипломатичної Репрезентації. Міністерство прохало також Комітет подати свої міркування відносно майбутніх призначень Дипломатичних Представників У.Н.Р. в Америці.

Крім цього Міністерством взято енергійні міри для ліквідації інциденту з незаконним іменуванням п. Імханецького Головою Місії в Вашингтоні, як також для усунення дефектів діяльності нашої Американської Місії взагалі.

Важким ударом для інспірованої Красним¹¹ і Камінієвим¹² англійської політичної opinії про непобідність совітської армії, була серпнева побідна Польської армії над совітськими військами. Сліди того замітні були також в тоні англійської преси. Використовуючи цей момент Міністерство звернулось до Голови Надзвичайної Дипломатичної Місії в Англії п. Марголіна з письмом, в якому п. Марголіну доручено передати відповідні міркування Міністерства у формі вербальних нот представникам Правительства Англійського, Французького, Італійського та Американського. Пану Марголіну доручено органи закордонної преси.

В зазначеному листі Міністерство виходить із заложення, що большевики не маючи на меті створення кріпкого Державного ладу, тримаються тактики безкрайного проволікання переговорів щоби 1/ позбавитись ворожих виступів даної Держави підчас переговорів і 2/ щоби під претекстом переговорів мати можливість як найбільше інтенсивного ширення большевицької пропаганди в данній Державі. Для української Дипломатії, навченої досвідом 1818 року, большевицька тактика до Польської Делегації не була несподіванкою. Питанням життя для совітської Росії являється необхідність придбання для з'убожілого населення Росії закордонних товарів, яких відсутність викликає постійне незадоволення з большевицького режиму та серйозні заворушення внутрі країни. Після задоволення населення Росії хоч би у вищезначеному відношенню всякі умови большевиків — без огляду на це, з ким і на яких принципах ті умови не були би заключені — остаються для большевиків тільки шматками безвартісного паперу. З цим мусить рахуватися Захід і його дипломати, коли не хочуть на майбутнє заслужити на закид короткозорости. Большевики не маючи нічого дл страчення кидають усе на одну карту не перебіраючи при цьому ризикові в средствах і не цураючися навіть найбільш низьких засобів.

Як що Антанта, яка свого часу так щедро наділяла добровольчу армію всяким військовим знаряддям, була б прийшла хоч

---

¹¹ Leonid Borisovich Krasin (1870-1926), a Soviet politician, was commissar of trade and industry, and commissar of transportation (1919). Later he became a member of the foreign service and was stationed in London.

¹² Lev Borisovich Kamenev, born Rosenfeld in 1883, was a Soviet politician and a member of the Politbureau (1919-1925). Later he became deputy chairman of the Council of the People's Commissars. He was executed in 1936.

з малою допомогою армії У.Н.Р. то вона була б сьогодні не потребувала так дуже напружувати [напружувати] всіх своїх сил для паралізування большевицької агітації в своїх Державах.

В цьому ж письмі Міністерство старалося як найбільш виразно роз'яснити міродайним політичним антантським кругам, [що] спокою Європи не можна досягнути самим інсценюванням переговорів. По думці Міністерства час переговорів совітської Росії з Польщею буде для большевиків тільки передишкою у їхній одвертій боротьбі з цивілізацією Заходу: час переговорів скріпить тільки інтенсивність підпольної большевицької пропаганди. Підтвердженням цього може послужити принцип проголошення третім Інтернаціоналом: *Насильством і терором ширити в світі большевизм.*

Жертвоування Україною і її неоціненними багатствами на користь совдепії не принесе Європі так дуже нею бажаного миру. По всіх ознаках совітське правительство переживає знову важку кризу. Неорганізованість запілля совітської армії дає можливість здоровим елементам Росії доконувати розвалу большевицького фронту. Тому большевики хочуть за всяку ціну добитися миру чи хоч би перемирія, щоби мати змогу реорганізувати свої сили до дальшої боротьби.

Справа визнання У.Н.Р. Францією

Відносно справи нашого представництва у Франції треба згадати відповідь Міністерства на письмо військового Відділу Парижської Делегації, в якому з'ясовується хід розмов полковника Адамовича з начальником Кабінету прем'єра Мілерана,¹³ п-ом Пті.

В своїй розмові пан Адамович торкнувся питання про те: 1/ як ставиться Франція до визнання самостійности України, 2/ які вигляди допомоги нам з боку Франції зброєю і технічним приладдям в нашій боротьбі з большевиками і 3/ про судьбу чорноморської фльоти.

Пан Пті відповів, що Франція принципіально постановила визнати самостійність України з **ГОЛОВНИМ ОТАМАНОМ ПЕТЛЮРОЮ** на чолі, одначе не "де юре", а тільки "де факто",

---

¹³Alexandre Millerand (1859-1943) a socialist French statesman, was frequently minister. He was briefly the premier of ministers; and served as the President of France from 1920 to 1924.

але поки що вона чекає наслідків Польсько-Української офензиви. Франція хоче також переконатися, що Україна з'уміє збудувати Державний апарат і встановити в своїй території лад і порядок.

Полковникові Адамовичеві послано Міністерством через гр. Тишкевича відповідні вказівки з тим, щоби він при заявах і мотиваціях української справи, роблених панові Пті і иншим впливовим політикам і публіцистам за кордоном користувався відповідними поясненнями, які послало Міністерство Закордонних Справ представникам Місії на конференцію у Спа.

... [7 рядків машинопису нечіткі]

Консульські справи

Відносно діяльності Міністерства в справах консульського характеру треба зазначити, що праця обмежувалася полагодуванням біжучих справ, кореспонденції з Посольськими Місіями і Консульствами У.Н.Р. При цім ведено реєстрацію громадян У.Н.Р., що виїздили за кордон, бо після переїзду Уряду У.Н.Р. до Тарнова Міністерству була доручена видача приватніх закордонних паспортів. При видаванні паспортів Консульський Відділ Міністерства руководився цілком вказівками ПАНА ГОЛОВНОГО ОТАМАНА в тому наприклад, що Міністерство давало дозвіл виїзду за кордон тільки громадянам У.Н.Р., що їхали на доручення наших Державних Установ. Лише для емігрантів, що їхали до Палестини і Америки /виключно жиди/ роблено деякі виїмки. Їм видавано паспорти без перешкоди.

Міністерством управильнено також справу грошевого виплачування паспортів. Спеціально для цього була скликана Комісія із представників Міністерства Закордонних Справ, Міністерства Справ Внутрішніх і Державного Контролю. Комісія порішила збільшити плату за видачу закордонного паспорту до ... [4 нечіткі рядки]

2) ДЕПАРТАМЕНТ ЗАГАЛЬНИХ СПРАВ

Праця в фінансово-адміністративній частині Міністерства (в Департаменті Загальних Справ) за місяць серпень дала свої позитивні наслідки.

Заходи попередніх місяців, направлені до урегулювання фі-

нансово-адміністративного становища закордонних Представництв і встановлення зв'язку і підлежності переферії до центру мали свої наслідки в тому, що до Міністерства почали справно вступати справоздання, грошові відчити і т. и. від закордонних представництв так що Міністерство одразу має майже повну картину внутрішнього становища та фінансової господарки сливе всіх Представництв. Розгляд і перевірка надсланих звітів які згідно жаданню Міністерства надсилаються зараз за весь час від початку існування кожної закордонної Установи Міністерства, а також урегулювання та виправлення усіх недочотів і помилок — колосально перегружує Департамент працюю, приймаючи під увагу, що загальний Департамент складається лише з 5 урядовців. Праця Департаменту за серпень може бути представлена підрахунком входячих і виходячих паперів по Департаменту, вступних паперів 203, виконаних справ (виходячих) 176.

Крім цього необхідно мати на увазі, що значну кількість праці додає ще адміністрація та особливо фінансування самого Міністерства, яка праця лежить в цілому на Департаменті. Із важніших справ, переведених або розпочатих Департаментом, за минувший місяць можна визначити слідуєчі: проєктована в зв'язку з становищем справ Закордонних Представництва загальна ревізія всіх закордонних Установ У.Н.Р. стоїть на черзі до скорого зреалізування.

Міністерством вироблено законпроєкт і винесено на ухвалу Ради Народних Міністрів про утворення Міжвідомственої Ревізійної Комісії з представників Державного Контролю, М-ва Фінансів і Мі-ства Закордонних Справ для переведення негайної ревізії. Після затвердження згаданого законпроєкту Міністерством буде розпочата послідовна ревізія. В першу чергу мається перевести ревізію Дипломатичної Місії в Польщі, як Централі при якій довгий час /липень 1919 року — квітень 1920/ з'осереджувалось керування справами усіх закордонних Представництв.

В наміченій з попередніх часів справі скорочення штатів і видатків, а також переміщення в дипломатичному Корпусі по закордонним установам Міністерства, Міністерством переведено скорочення персонального складу по всім представництвам майже на одну треть.

Найбільший склад штатних урядовців, який залишається для праці не перевищує п'яти осіб.

Видатки на утримання зменшені в цілому майже на 50% пра-

ці в порівнянні з попереднім уже скороченням на 1 1/3 [?] штатами. Зазначені зкорочення досягнуто через зменшення окладів утримання персоналу, приміюваних до прожиточного мінімуму, а головне через знесення коштів на представництво, роз'їзди та квартирові, які гроші видавались як додаток до утримання.

Разом з цим необхідно зазначити, що фінансове становище і справа фінансування закордонних представництв пробувають в незвичайно критичному стані. Майже всі представництва задоволені коштами по місяць серпень або вересень, постачання коштів надалі перебуває в невиясненому стані через те, що ці кошти, які малися за кордоном вичерпались до остатку, утримання з центру (готівки Державної Скарбниці), вимагає непосильних кредитів, яких постачати Державна Скарбниця не може не порушуючи нормальних потреб Центральних Установ. Крім того деякі представництва (пр. Царгородське, Грецьке і в Парижу) поробили за браком грошей досить значні борги. В деяких представництвах від кількох місяців не виплачувалась платня персоналові, помешкання неоплачені і т. и. Міністерством вживаються рішучі заходи для урегулювання цього ненормального становища чому може в значній мірі допомогти ревізія Представництв. Для покриття видатків, звязаних з роботою інформативною і пресовою, які видатки раніше покривались з асигновань на представництва та спеціально пресового фонду, відпусканого з розпорядження керуючих представництвами, через згадане вище скасування цих фондів Міністерство перебрало керування справою закордонної інформації і фінансування під свій пильний догляд і контролю.

Для цього М-во спеціальним законпроектом зажадало асигнування 5.000.000 польських марок спеціально для закордонної інформації, яке асигнування вже перейшло через ухвалу Ради Нар. Міністрів.

Що до заходів Міністерства у фінансовій справі необхідно підкреслити переведене Міністерством згадане вище збільшення збору на користь Держави з закордонних паспортів.

Зараз М-ом Закордонних Справ виробляється законпроект і інструкції що до паспортового збору, збору на візи на національні паспорти, різних зборів на консульські чинности і т. и. При вироблюванні цього законпроекту Міністерство має на меті пристосуватись до висоти зборів, що існують під теперішню хвилю в інших Державах і має на меті через відповідну регуляцію та уочт згаданих зборів переложити частину тягарю по утриманню за-

кордонних установ на прибутки із згаданих зборів.

Відносно ілюстрації ненормальности в справі фінансування закордонних Установ М-ва може послужити справа ліквідації Військово-Санітарних Місій в центральній і південній Європі. * Не дивлячись на те, що згідно постанові Ради Нар. Міністрів потрібні на ліквідацію кошти в сумі 1.500.000 австрійських корон мусіли бути переведеними в розпорядження Голови Місії для негайних розплат з боргами та ліквідацію персоналу; грошей цих не вдалося добути і до цього часу, в той час коли затягнення справи ліквідації на кожний день вимагало нових видатків. Утруднення полягає в тому, що у вказаному законом джерелі коштів на ліквідацію майже нічого не найшлося.

В справі адміністративного характеру М-вом порушено та формально переведено справу реформування Місії У.Н.Р. до Франції й відокремлення від неї делегації на Мирову Конференцію. Штат Місії скорочено до 5 осіб, а видатки зведено до 25.000 франків на місяць. Зовсім окремо від Місії утворено делегацію на Мирову Конференцію в складі трьох делегатів під проводом Міністра Закордонних Справ як постійного Голови Делегації. В звязку з реформуванням місії до Франції затримано від'їзд до Франції командірованого згідно постанові Ради Народніх Міністрів з спеціальними дорученнями Генерала Юнакова, який мав ввійти до нового складу Місії, як військовий Аташе. З намічених Міністерством змін та переміщень в Дипломатичному Корпусі переведено поки що крім вищезазначених — звільнення Голови Місії в Італії п. Д. Антоновича та Радника Посольства в Туреччині Д. Р. Кобилянського, а також звільнено Голову Надзвичайної Дипломатичної Місії в Данії Дмитра Левицького. Разом з цим через звільнення Голови Місії в Італії доручено керувати справами Місії п. Послові Василькові при Шарже дез Афер М. Єремієву.¹⁴

Для усилення центральної інституції — Міністерства — Міністерством вжиті заходи до притягнення до праці визначніших сил з закордону. Міністерством викликано Керуючого Справами Посольства У.Н.Р. в Туреччині Токаржевського — Карашевича, якому має бути доручено керування Департаментом Чужоземних

---

¹⁴ Mykhailo Ieremiiv, a Ukrainian-political leader and journalist; Secretary of the Ukrainian Central Rada (1917-1918). In 1919 he became a member of the diplomatic mission of the Ukrainian National Republic in Rome.

Зносин та п. Храбка на юрисконсульта Міністерства з дорученням керування справами Загального Департаменту.

При кінці треба зазначити, що за місяць серпень ніяких помітних змін в персональному складі міністерства не відбулось.

Міністерство складається з слідуючих урядовців:

1/ Рада Міністра

Міністра	1
Товариш Міністра	1
Член Ради Міністра	1
Радник при Міністрі	1
Урядовців для доручень	2
разом	6

2/ Канцелярія Міністра

Начальник Відділу (він же Керуючий канцелярією)	1
Старший Референт Преси	1
Старший Діловод	1
Діловод	1
Канцелярських урядовців	3
разом	7

3/ Департамент Чужоземних Зносин

Начальники Відділів	2 (оден з них Керуюч. Департ.)
Старших Діловодів	3
Діловод	1
Канцелярських урядовців	2
разом	8

4/ Департамент Загальних Справ

Начальник Відділу (він же Керуючий Деп.)	1
Бухгальтер	1
Діловодів	2
Екзекутор	1
разом	5

Всіх урядовців, працюючих в Центральній Установі Міністерства, 26 осіб.

Кінчаючи 3-й місяць своєї роботи в Міністерстві я переконав-

ся, що особистий склад Міністерства стоїть на висоті розуміння відповідальності праці але через довге занедбаня безпосереднього керівництва в Міністерстві не має ширших звичок і досвіду для здійснення задачі Міністерства. Тепер повний технічний контакт Міністра з співробітниками та внутрішні розуміння великої відповідальності за нашу роботу за кордоном вже в Міністерстві мало не повною мірою осягнуто. Збивши до купи ті наявні елементи, що їх я застав у Міністерстві, могу тепер приступити до поширення особистого складу Міністерства запросинами вищих керівників Департаментів, котрі дали би змогу мені одійти од безпосередньої участі у всіх деталях технічної роботи, а зайнятись головним чином закордонною політикою та загальним керуванням Міністерством і Дипломатичним Корпусом.

Міністр Закордонних Справ

... вересня 1920 року
м. Тарнів

1.298

[Підпис]

/: Ніковський :/ в.р.¹⁵

З оригіналом згідно:

Начальник Відділу Преси:

[Підпис нечіткий]*

---

¹⁵ Andrii Nikovskyi (1885-1942), a Ukrainian civic and political leader and journalist, was a member of TUP (Society of Ukrainian Progressives) and UPSF (Ukrainian Party of Social Federalists); editor of the Ukrainian daily newspaper "Rada" in Kiev (1913-1914); first chairman of the Ukrainian National Union (1918); and Minister for the Foreign Affairs of the Ukrainian National Republic in Exile (1920). Nikovskyi returned to the Soviet Ukraine in 1924, after which he became active in the Ukrainian Academy of Sciences. He was later tried and convicted for an alleged membership in the SVU (Union for the Liberation of Ukraine).

[УВАГА Поміж знаками * * оригінальний, дуже збляклий текст машинотписної копії був пізніше реконструйований від руки.]

4620/T2

Warszawa, dn. 16. sierpnia 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
EW/5. No. 35992/II

Do
ADJUTANTURY GENERALNEJ

Przesyła się do wiadomości i wykorzystania odpis rozkazu Petruszewicza do wojsk ukraińskich.

Otrzymują:

Adjutantura Generalna.
M.S. Wojsk Oddz. II. Szt.
M.S.Z. Wydział Wschodni.
Oddz. II. Nacz. Dow. W.P.

I załącznik

W.z. Szef Oddziału II.
MATUSZEWSKI m.p.
ppułkownik Szt. Gen.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 4620/T2 dnia 27/VIII 1920 r.

Pufne, do własnych rąk

Załącznik do L. 202.

[....] *Odpis z odpisu.*

Diktator Zachodniej Ukraińskiej Republiki Ludowej Op. 1.695.
Do Wysokopoważnego Pana Generała-Porucznika Omeljanowicza-Pawlenko, dowódcy ukraińskich sił zbrojnych w Galicji Wschodniej w miejscu postoju.

INSTRUKCJA

Dla wojsk ukraińskich, które się bezwarunkowo poddają
Rządowi Zachodniej Ukraińskiej Republiki Ludowej.

1. Obecna sytuacja polityczna wymaga, żeby te ukraińskie siły zbrojne, które obecnie operują w Galicji Wschodniej zostały zachowane i w przyszłych walkach nie osłabiały swego stanu i ustroju obecnego.

2. Dlatego też należy zachować tak przeciwko czerwonoarmiecom, jak także przeciwko Polakom możliwie dalej idącą neutralność ze względu na to, że w obecnym położeniu jedynym zadaniem naszej armji jest utrzymanie ładu i porządku na naszej teritorji i ochrona bezpieczeństwa życia i mienia ludności.

3. Walki z czerwonoarmiejcami zaprzestać. Na wypadek, jeśli czerwonoarmiejscy wstępowałiby na zachodni terytorjum ukraiński, mają ukraiński oddziały bojowy, krok za krokiem, w miarę bezpośredniego nacisku nieprzyjaciela, bardzo szybkim frontem odchodzić.

Główny kierunek: Stryj, Drogobycz, Turka.

Celem postupowego odwrotu jest trzymanie poza frontem we własnym posiadaniu jaknajwiększego w każdej chwili przestrzeni zachodnie ukraińskiego kraju.

4. Armji nie wolno zawierać żadnych dogovorów, oraz umów politycznej lub wojskowo-politycznej treści nie z czerwonoarmiejcami nie z Polakami, bo to należy wyjątkowo do Rządu.

5. Jeżeliby niektórzy oddziały operujących w Galicji Wschodniej ukraińskich sił zbrojnych przeciwko spodziewania nie poddały się bezwarunkowo Rządowi Zachodnie-Ukraińskiej Republiki Narodowej, grabili, płądrowali (pogromy), wówczas należy ich rozbroić i unieszkodliwić.

6. Ja oczekuję niezwłocznego przedłożenia mi meldunku o składzie taktycznym i materialnym stanie ukraińskich sił bojowych, które się poddają bezwarunkowo Rządowi Zachodnie Ukraińskiej Republiki Narodowej.

Diktator Z.U.R.L. Dr. Petruszewicz¹

Wiedeń, dnia 27. lipca 1920 r.

---

¹ Petrushevych. Evhen (1863-1940), Ukrainian Political Leader; member of the National-Democratic Party; member of the Austrian Parliament (1907-1918); member

Rezolucja p. Głównego Atamana "Kolejna prowokacja.
Poufne. Gen. Sztabu Polskiej Armii Petlura".

Za zgodność z oryginałem: Kierownik Spraw Dyktando,
(—) Mironowicz.

Za zgodność z odpisem: Szef Oddziału II. Ukraińskiej Armii
Misji kpt. (—) Stryzak.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

39 T-27 (2)

4590/T2

Warszawa, dn. 19. sierpnia 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
EW/5 No. 36925/II.

Do

ADJUTANTURY GENERALNEJ

Przesyła się notę Rządu Ukraińskiego "Do Narodów i Rządów
Świata" do wiadomości.

I. Zast. Szefa Sztabu Gen.
Kuliński m.p.
generał porucznik.

Za zgodność: [Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
(podpis nieczytelny) Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4590/T2 dnia 24/VIII 1920 r.

I załącz

---

of the Galician Diet from 1910; President of the Ukrainian National Council of the
Western Ukrainian National Republic; "Dictator" of the same from June 1919; after
1920, in emigration in Austria and Germany.

DO PAŃSTW I NARODÓW

W 1654 roku Państwo Ukraińskie z hetmanem Bohdanem Chmielnickim na czele zawarło z Rządem Państwa Moskiewskiego umowę, według której Ukraina i Moskwa, zachowując własną suwerenność, łączyły się w ścisły związek państwowy w celach obrony wspólnych interesów obu narodów.

Od pierwszych wszakże lat istnienia moskiewsko-ukraińskiej unji na suwerenności narodu ukraińskiego zaciążyła żelazna ręka carów moskiewskich którzy jęli niszczyć wszelkie cechy odrębności państwowej Ukrainy i pozbawiać jej ludność dawnych przywilejów i swobód. I od tego czasu w przeciągu trzech stuleci prowadzi naród ukraiński ciężką, uporczywą walkę przeciwko moskiewskiemu imperializmowi. W tej walce despoci moskiewscy usiłowali zniszczyć nie tylko niezależność państwową narodu ukraińskiego, ale i jego starą kulturę, język, starodawne zwyczaje i obyczaje.

Na całej przestrzeni Ukrainy szalały rządy moskiewskiego szowinizmu, wszystko co ukraińskie ulegało prześladowaniom, ginęły w więzieniach i na szubienicach najlepsi synowie Ojczyzny, walczący o najświętsze prawa narodu. Mieszczanie, szlachta i duchowieństwo Ukrainy przejmowały zewnętrzne cechy kultury moskiewskiej i zdawało się, że znikło samo oblicze narodowe, że zamarta i zginęła na zawsze sama idea odrębnej kultury ukraińskiej.

Los atoli zrządził inaczej. Nie mógł zginąć i nie zginął wolny czterdziesto-miljonowy naród ukraiński; spowity moskiewską ciemnotą, zakuty w kajdany moskiewskiej, carskiej niewoli, marzył on o lepszej przyszłości i czekał sposobnej chwili aby powstać przeciwko swym odwiecznym ciemiężcom.

I ta chwila radosna nadeszła. Gdy pod zwycięskim naporem rewolucji w 1917 roku runęły strupieszale mury wszechrosyjskiego więzienia ludów, naród ukraiński ustami pierwszego swojego Parlamentu Rady Centralnej oznajmił całemu światu swą niezłomną wolę wskrzeszenia niezależnego Państwa Ukraińskiego i ogłosił Ukraińską Republikę Ludową jako suwerenną i niezależną. Lecz centralizm moskiewski, przemalowany na czerwony kolor komunizmu, nie uznał najświętszego prawa narodu ukraińskiego do stanowienia o sobie i wydał wojnę młodej Republice Ukraińskiej. Odtąd w przeciągu trzech lat naród ukraiński prowadzi ciężką krwawą walkę o wolność przeciw

moskiewskim bolszewikom-komunistom, przeciw czerwonym armjom Lenina i Trockiego. Dziś ukraińskie masy ludowe wpatrzona po trzywiekowym ucisku w radosną zorzę wolności, nie złożą oręża dopóty, aż osiągną swój ostateczny cel — staną się gospodarzem we własnym domu, w Niepodległym Państwie Ukraińskim. Za każdym razem, gdy armjom sowieckim udało się zajmować terytorja Ukrainy, na całej przestrzeni kraju powstawał lud ukraiński i wypędzał okupantów po za granice ojczyzny. Bolszewicy nawet wtedy gdy formalnie panowali na Ukrainie, nigdy nie posiadali władzy faktycznej, nigdy nie byli uznani przez naród ukraiński. Trzymali się oni i trzymają na Ukrainie jedynie straszliwym, niesłychanym terroryzmem i dzikim pastwieniem się nad ludnością. Gdy w 1919 roku, pod kierunkiem Rządu U.R.L. z Atamanem Petlurą na czele, naród ukraiński oczyścił był niemal całą Ukrainę z wojsk sowieckich, zjawiała się naraz armja Denikina, usiłująca znów powrócić na Ukrainę na łono "jednej i niepodległej Rosji." Lecz czarny imperjalizm Denikina równie mało zadowolił ludność Ukraińską, jak i czerwony imperjalizm Lenina. Naród ukraiński powstał i przeciw łupieżczym bandom armji ochotniczej i zdecydował przez to o losach Denikinowskiej awantury.

Przekonawszy się o beznadziejności zwalczania ukraińskich dążeń narodowych, rosyjski rząd sowieców symulował uznania niezawisłości Ukrainy i postawił na czele samozwańczego rządu Ukraińskiej Republiki sowieckiej swego agenta Rakowieckiego. Przebiegłe te atoli zabiegi rosyjskich bolszewików nie mogły zadowolić mas ludowych. Naród ukraiński walczył i walczy nietylko o własną niepodległość państwową, ale i przeciw tej formie władzy, jaką narzucił mu chcą rosyjscy bolszewicy, i dzięki której bogata ziemia ukraińska w ciągu ostatnich paru lat zmieniła się w pustynię; nie oślepl przecie naród ukraiński i widzi doskonale jak o miedzę na przestrzeni całej Rosji zamarta komunikacja i handel, stanęły warsztaty i fabryki, jak niszczeje z głodu, chłodu i bezrobocia ludność miast — inteligencja i robotnicy. Widzi dobrze znękany naród ukraiński, jak pod obcasem czerwonego żołdaka giną zdobycze wszechludzkiej kultury, jak w sowieckich czczewyczajkach kona kwiat, mózg i duma narodu, jak szerzą się po Ukrainie śmiertelne zarazy, jak wreszcie samemu życiu ludności zagraża niebezpieczeństwo zagłady.

I pragnie naród ukraiński, nie pokoju lecz walki z najeźdzą. Pragnie walki naród, który przez długie wieki marzył o spokojnej pracy na wolnej ziemi ukraińskiej. Nie wierzy on bowiem tym ułudom pokoju z bolszewikami, jakiemi się cieszą narody Europy, które nie

doświadczyły na sobie panowania sowietów. Nie wierzy — na liczne propozycje pokojowe różnych państw odpowiada powstaniem po całej Ukrainie, na Podolu, Wołyniu, Chersońszczyźnie, Kijowszczyźnie, Połtawszczyźnie, Ekaterynostawszczyźnie i dalekiej Charbowski.

Ukraińskie wojsko republikańskie i Rząd U.R.L. z Atamanem Petlurą na czele nie mogły nie miały prawa proponować pokoju sowieckiej Rosji dopóty, dopóki naród ukraiński domagał się nie pokoju, lecz walki, zwycięstwa i wyzwolenia.

Ale naród ukraiński prowadzi wojnę nie z rosyjskim narodem, ale z moskiewskim czerwonym i czarnym imperjalizmem. I rząd ukraiński wierzy niewzruszenie, że wolny ukraiński naród będzie mógł porozumieć się z braterskim narodem rosyjskim, z prawdziwą rosyjską demokracją.

Rząd U.R.L. i bohaterskie wojsko ukraińskie prowadzą walkę z bolszewikami w zupełnym odosobnieniu od całego świata, nie uznani przez mocarstwa, nie licząc na niczyją pomoc. Państwa, które tak energicznie dopomagały jednoczesnej walce Denikina z bolszewikami i z wyzwajającymi się narodami byłej Rosji, nie chciały jednak nic widzieć o naszej nierównej walce, nie chciały uznać przyrodzonych praw narodu ukraińskiego i nie chciały w niczem dopomódz jego Rządowi. Państwa, rozumiejące doskonale całą groźbę bolszewickiego niebezpieczeństwa nie chciały jednak zrozumieć, że w walce z bolszewikami trzeba się oprzeć o żywe siły narodów, wyzwajających się z pod sowieckiej Rosji. Nie rozumiał i nie rozumie tego cały świat cywilizowany, że naród ukraiński już przechorował komunistyczną demagogię i że świętym obowiązkiem potężnych kulturalnych państw i narodów dopomódz mu w jego walce o wolność z bolszewickim wandalizmem. Jedynie Państwa, wyrosłe na ruinach byłej Rosji i odczuwające na sobie okropności bolszewickiej zarazy, zrozumiały nas i uznały nasze prawo do walki.

W imieniu narodu ukraińskiego, Rząd U.R.L. oświadcza wobec całego świata, że pokój na wschodzie Europy, którego tak łakną Państwa Ententy nastąpić może tylko wtedy, gdy suwerenny naród ukraiński zdobędzie prawo zwołania swej konstytuandy i swobodnego stanowienia na niej o losach swej ziemi, o tem czy ma być Ukraina całkiem niezależnym, samodzielnym państwem, czy też ma się połączyć z innymi państwami w jakiś większy organizm państwowy.

Gdyby takiego jednak prawa narodowi ukraińskiemu nie przyznano, gdyby nie dano mu możności stanowienia o własnym losie, nie będzie pokoju na ziemi ukraińskiej. Po długim śnie zbudziła się

Ukraina do walki o swoją wolność i nie uda się już uspić żywołowych sił ludu ani moskiewskim komunistycznym demagogom, ani reakcyjnym carskim generałom.

Pragnąc jedynie pokoju dla znękaney, zrujnowanej Ukrainy, Rząd U.R.L. oświadcza, że z radością zgodzi się na pokój, o ile okupacyjna armja sowiecka opuści terytorjum Ukrainy a Rząd U.R.L. otrzyma możność zwołania na zasadach demokratycznych konstytuanty, która zdecyduje ostatecznie o losach Ukrainy i ustanowi ład i porządek na ongi tak bogatej a dziś zrujnowanej Ziemi Ukraińskiej.

W imieniu Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej:

Prezydent Rady Ministrów — Wiaczesław Prokopowicz,¹

Wice-Prezydent Rady Ministrów — Andrzej Liwickij,

Minister Spraw Zagranicznych — Andrij Nikowskij.²

Warszawa,

d. 3. sierpnia 1920 r.

Za zgodność odpisu:

(podpis nieczytelny)

---

¹ Prokopovych, Viacheslav (1881-1942). Ukrainian political leader; member of the Ukrainian Central Rada; Minister of Education in the V. Holubovych cabinet early in 1918; head of the government of the Ukrainian National Republic (May 1919) in Vynnytsia.

² Nikovskiy, Andrii (1885-1942). Ukrainian journalist; political and civic leader; editor of the newspaper *Rada* in Kiev (1913-14) and editor of *Nova Rada* (1917-1919); member of the Ukrainian Central Rada (1917); Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian National Republic (1920).

DEPESZA

4686/T2

Stanisławów, oktw. 108 6 20 — tylko Gen. Adjutantura

gtm 2 Naczeln. Dow. Oddz. Rzym 2 Warszawa
i Adjutantura Generalna Warszawa

Tajne. Raport z dnia 6/8 2910

Od kilku dni daje się zauważyć, że armja stara się przeciągnąć politykę do siebie, popularność generała Pawlenki rośnie, zarazem upada potrochę prestige atamana Petlury Stop Należy to przepisywać ostatnim wypadkom w których widocznie generał wywiera silny wpływ na atamana, mianowicie ruszenie polsko-ukraińskich pertraktacji w Galicji co raz częściej daje się zauważyć że ataman po konferencji z Pawlenko lub radą dowódców zmienia swe zdania i stara się energiczniej przeprowadzić u rządu polskiego pewne zmiany, wypadek taki zaszedł przy ustalaniu linji etapów przy żądaniu akcji werbunkowej itd. mimo to generał Pawlenko w dalszym ciągu lojalnie stara się zachować prestige atamana, oficerowie galicyjscy podejmują silną kampanję przeciwko atamanowi i całemu rządowi wysuwając znów kwestję rozbrojenia armji galicyjskiej. Ataman całą sytuację doskonale wyczuwa i z tego powodu stara się ratować swoją pozycję idąc na kompromisy z galicjanami. W tych dniach zacznie wychodzić w Stanisławowie gazeta Ukraina inspirowana przez Petlurę pod hasłem polsko-ukraińskiej zgody. Wyjeżdża do Warszawy do Czecho-Słowacji i namówić tamtejszą ukraińską brygadę do wzięcia udziału w walce z bolszewikami, jedzie wprowadzić za zgodą Petlury ale pertraktować będzie tylko w imieniu Pawlenki Stop Między tutejszą ludnością rozeszły się wiadomości co do okrucieństw bolszewickich popełnionych w zajętej części Galicji, co sparaliżowało do reszty seperatystyczną agitację Stop Władze miejscowe także się uspokoiły tak, że panuje mniej więcej spokój. Armja dziś zaprowiantowana też daje mniej powodów do zażaleń. —

Kniaziołucki rtm.

[Stamp] Naczeln. Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4686/T2 dnia 3/IX 1920 r.

Odpis

Ministerstwo Spraw Wojskowych
Oddział II Sztabu.
Licz. 7789/Def. 20.

4529/T2

Warszawa, 6/VIII. 1920.

Do
Ukraińskiej Wojskowej Misji w Warszawie
Hotel Polski

W odpowiedzi na pisma ukraińskiej Wojskowej Misji Wydział Org. Licz. 284 i 285 z dn. 4 sierpnia br. M.S. Wojsk. zawiadamia, że sprawami poruszonymi w tych pismach a dotyczącymi werbunku ochotników do armji ukraińskiej na terenie Galicji Wschodniej i Ziemi Chełmskiej w Województwie Lubelskim zainteresowało kompetentne czynniki. Z uwagi na charakter państwowo-prawny tej sprawy M.S. Wojsk. nie może udzielić ze swej strony wiążącego oświadczenia, decyzje bowiem powziąć może jedynie Rada Obrony Państwa.

Za zgodność:

Z rozkazu Ministra Spraw Wojskowych
m.p, Polakiewicz
Kapitan

Do
Adjutantury Generalnej
Warszawa

Przesyła się do wiadomości odpowiedź M.S. Wojsk. Oddz. II. Sztabu, wystosowaną do Misji Wojskowej Ukraińskiej w Warszawie, która wystąpiła z zażaleniem, iż władze miejscowe we Wschodniej Małopolsce stawiają przeszkody w werbowaniu ochotników do armji ukraińskiej z pośród obywateli Wschodniej Małopolski. Dowództwo Główne ukraińskie żąda wydania kategorycznego rozkazu miejscowym władzom by nie przeszkadzały wstępowaniu do armji ochotników,

oraz by akcja ich mogła objąć cały okręg D.O. Gen. Lwów. Władze miejscowe, przeciwdziałając uzupełnieniu armji ukraińskiej, zdaniem Dow. Ukraińskiego naruszają wspólne polsko-ukraińskie interesy. Misja Ukraińska Wojskowa domaga się nadto zezwolenia na ogłoszenie werbunku ochotników dla ukr. 6 dywizji strzelców na obszarze Chełmszczyzny. Tak M.S. Wojsk., jak i Nacz. Dow. W.P. zgody oficjalnej na prowadzenie werbunku ochotników na terenie Małopolski wśród obywateli b. Galicji Wschodniej, jak i na terenie Chełmszczyzny nie dawało, ani ze względów państwowo-prawnych dać nie może. Prowadzoną już przez Ukraińców w rejonie Dow. 6 armji akcję werbunkową poleciło M.S. Wojsk. obserwować i zająć wobec niej stanowisko wyczekujące, nie przeciwdziałać i nie zwalczać jej zbyt radykalnie, by przez to nie wywołać reakcji dla nas niepożądaney i niekorzystnej, zwłaszcza w armji Generała Pawlenki.

Z rozkazu Ministra Spraw Wojskowych
P.O. Pom. Szefa Oddziału
D.K. Polakiewicz — kapitan

Otrzymują:

Prezydjum Rady Ministrów,
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych,
Ministerstwo Spraw Zagranicznych,
Nacz. Dow. W.P. Oddz. II.,
Polska Ekspozytura Wojsk. przy Rządzie U.R.L. Lwów, ul.
Pańska 25,
D.O. Gen. Wydział I. Sztabu,
Adjutantura Generalna.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 4529/T2 dnia 13/VIII 1920 r.

42 T-27 (2)

4557/T2

Poczta polowa Nr. 53.
dn. 14 sierpnia 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
Ew/5 No. 35956/II

[Stamp]
BARDZO PILNE

Do
Adjutantury Generalnej

Przesyła się "Ocenę sytuacji armji ukraińskiej" do wiadomości i wykorzystania.

I załącznik.

W.z. Szef Oddziału II.
Matuszewski m.p.
ppułk. Szt. Gen.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4557/T2 dnia 14/VIII 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
Oddział II. (Informacyjny)

Odpis

OCENA SYTUACJI ARMJI UKRAIŃSKIEJ

Armja ukraińska walcząca na południowym skrzydle armji polskiej, zorganizowana w 5 dywizji piechoty i 1 złożoną dywizję jazdy przedstawia się liczebnie i organizacyjnie jak następuje:

Stan bojowy

I. Zaporoska dywizja — płk. Hutyj-Hulenko¹; piechoty — 2

---

¹ Hulyi-Hulenko, Andrii (1886-), general in the army of the Ukrainian National Republic; commanded troops against the Bolshevik forces in the Winter Campaign (1919-1920).

bryg. (6 kureń) 1.000 ludzi: artylerji 6, 1 kureń, 3 bat., 2 bat. cięż.; kawalerji 150.

2. Wołyńska dyw. p. — gen. chor. Zabrodzkij²; piechoty 2 bryg. (5 kureń) 1.200 ludzi; artylerji 4, 1 kureń, 2 bat.; kawalerji 200.

3. Żelazna dyw. p. — gen. Wdowiczenko; piechoty 3 bryg. (9 kureń) 1.000 ludzi; artylerji 12, 3 kureń, 6 bat.; kawalerji 250.

4. Kijowska dyw. p. — płk. Tiutiuniuk; piechoty 1 bryg. (3 kureń) 600 ludzi; artylerji 4, 1 kureń, 2 bat.; kawalerji 100.

5. Chersońska dyw. p. — płk. Dołut³; piechoty 1 kureń, 80 ludzi; artylerji 2, 1 kureń, 1 bat.; kawalerji 200.

[6.] Złożona dyw. jazdy — płk. Pannenکو; piechoty 1 kureń, 120 ludzi; artylerji 5, 1 kureń, 2 bat.; kawalerji 500.

[7.] 2 Zapasowe bryg. piech. — piechoty 3 kureń, 1.300 ludzi; kawalerji 50.

Oddziały armji ukraińskiej składają się narodowościowo z Ukraińców naddnieprzańskich, kozaków rozmaitego pochodzenia, galicyjskich Ukraińców, którzy są rozdzieleni na wszystkie dywizje i jako niepewny element, skłonny do ucieczki pod nadzorem trzymanym. Wielu z tych ostatnich już puciekowało do domów. Pozatem są w szeregach armji ukr. i bolszewicy żołnierze, którzy w walkach przeszli na ich stronę i, aby uratować życie, walczą dalej po ich stronie.

Cały ten różnorodny materiał ludzki jest trzymany i kierowany przez stosunkowo niewielką garstkę ideowych Ukraińców, zapalonych partyzantów.

Sztaby noszą cechę wybitnie partyzancką, brak ścisłej organizacji i systematyczności, pomimo chęci stworzenia stałej organizacji napotyka Dowództwo na braki materialne i trudności personalne.

Naogół żołnierze armji ukr. biją się dobrze, chociaż leniwie i bez szczegółowego zapatu, w stosunku do bolszewików panuje zawziętość, polegająca na wzajemności, jeńców mało biorą, przeważnie schwytych zabijają.

Cele operatywne tej armji muszą być już z natury rzeczy i politycznych względów — ofenzywne.

---

²Zahrodskiy, Oleksander (1889-1968), general in the army of the Ukrainian National Republic; commander of the Volhynian Group during the Winter Campaign; Deputy Commander of the army of the Ukrainian National Republic.

³Dolud, Andrii (1893-), colonel of the Army of the Ukrainian National Republic; chief of General Staff of the Army during the Winter Campaign (1919-1920).

Jak długo prowadzimy wojnę z bolszewizmem rosyjskim i jak długo nie możemy korzystnego pokoju z Rosją bolszewicką osiągnąć, nietrudno uzgodnić nasze dążenia z celami ukraińskimi.

Z chwilą jednak zawierania pokoju z Sowiecami wchodzi kwestja ukraińska w trudne stadium. Dla armji ukr. niema pokojowego rozwiązania przy boku Polski, która pokoju Sowiecom nie dyktuje. Zawarcie pokoju równa się poddaniu pod wolę Sowieców i wyrzeczeniu się wszelkich politycznych celów, głównie niepodległości, do której dążą.

Dlatego też dowódca armji ukraińskiej oświadcza, że gdyby i Polska pokój z bolszewją zawarła, to on walczy dalej i przemyśliwa nad rozwiązaniem tego zadania.

Poznawszy te zasadnicze położenie należy się zastanowić nad tem, jak można w 1. wypadku najlepiej wykorzystać siłę zbrojną ukraińską, wzgl. w 2. wypadku znaleźć honorowe wyjście bez uszczerbku dla własnej sprawy.

Ad 1). 6. armja zdołała przy pomocy 2. armji zasadniczo utrzymać się na swoim stanowisku, tracąc tylko małą część Wschodniej Galicji, nieprzyjaciel wyczerpał się w swoich atakach i nie może liczyć na większe powodzenie bez sprowadzenia poważniejszych nowych sił.

Chwila obecna jest nader korzystną, by wziąć znowu inicjatywę w swoje ręce, nie tylko odzyskać utracone części terenu na zachód od Zbrucza, ale i rozcinając zdemoralizować wyczerpanego przeciwnika.

Grupą najbardziej nadającą się do tej inicjatywy już ze względów politycznych jest armja ukraińska: stosunkowo nieznaczne siły bolszewickie przed frontem ukraińskim też protegują ten plan ofenzywy.

Wysunięciem się poza teren Galicji byłby już grunt korzystnie przygotowany w razie gdyby doszło do zawarcia pokoju polsko-bolszewickiego dla dalszych działań w kierunku wschodnim niezależnie od armji polskiej.

Do wykonania tego planu są obecne siły bojowe na froncie ukraińskim za słabe, dlatego też trzeba by za wszelką cenę w jaknajkrótszym czasie zasilić armję ukr. szczególnie w piechotę, potem uzupełnić artylerję i kawalerję, która to ostatnio odgrywała w sposobie walki Ukraińców znaczną rolę, dlatego też dowódca przywiązuje do niej wielką wagę.

Po temu należy wysłać wszystkie materiały ludzkie z Łańcuta natychmiast wysłać na front, przez rozformowanie bardzo licznych trenów, który

jest w trakcie wykonania będzie też uzyskany zasilek dla stanu bojowego.

Brygada Warywody⁴ z przypuszczalnym stanem liczebnym do 20.000 ludzi nie nadaje się na ten cel, bo składa się z ludzi, wrogo dla Polski rozagitowanych. Sam dca armji ukr. oświadczył mi, że nie mógłby ręczyć za tę brygadę, ale wysłał tam oficera dla zbadania nastroju i spodziewa się za kilka dni wiadomości.

Kubańskich kozaków, których łączą z Ukraińcami wspólne cele polityczne należałoby w całości oddać do dyspozycji gen. Pawlenki.

Uzupełnienie 2.000 piechoty i 1.000 jazdy umożliwiłoby natychmiastową ofensywę armji ukraińskiej.

Potrzeby pod względem materjalnym:

koni	1.000
siodła	1.000
uprząż do armat	20
auta pancerne	4
lotnictwo	kilka aparatów (12) z lotnikami
bagnetów do ros. karab.	2.000
auta lekkie	2
motocykle	15
radjostacja	2
telefonów i drutu	10/100 km.

Ad 2). W razie gdyby z chwilą przystępowania do zawarcia pokoju armja ukraińska znajdowała się na terytorjum, do którego Państwo Polskie nie rości sobie pretensji, sytuacja Polski byłaby dość łatwą, bo mogłaby ona pozostawić, po uprzednim zawiadomieniu, armji ukraińskiej decyzję co do dalszego jej losu, nie wykluczając jej porozumienie się z rządem sowietów.

Inaczej przedstawia się sytuacja, gdy w chwili zawierania pokoju armja ukraińska znajdzie się na terytorjum ziem przyznanych Polsce.

Wówczas należałoby z dowództwem armji ukraińskiej zawrzeć układ i dopomóc do skutecznienia jej zamiarów jeszcze przed za-

---

⁴Varyvoda, Antin (1869-1936), colonel in the Ukrainian Legion on the Austria-Hungarian side and its commander in 1916; officer in the Ukrainian Galician Army (1919-1920).

warciem pokoju. Dowództwo armji ukraińskiej bierze w tym wypadku w rachubę przetransportowanie swych wojsk przez Besarabję (Tyraspol) na Ukrainę celem dalszego prowadzenia partyzanckiej wojny z bolszewikami. O ile Rumunja by się na to zgodziła można by tą myśl jako prawie jedyne rozwiązanie popierać, z tem, że tylko niezbędną część bojową dowództwo ze sobą zabierze, wszystkie zaś tabory i podwozy pozostawi w Galicji. Przetransportowanie mogłoby się odbywać potajemnie w małych grupach.

W razie trudności ze strony Rumunji można by jeszcze wziąć w rachubę przetransportowanie do Wrangla, o ile by ten zezwolił na przejście armji ukraińskiej przez Dniepr, nie przeszkadzając jej w samodzielnej walce z bolszewikami.

Jako ostateczny środek uważa gen. Pawlenko, gdyby wszystkie wyłuszczone nadzieje zawiodły, lub nie mogły być na czas uskutecznione, przedarcie się przez front na tyły bolszewickie. Gdyby się udało dobrać odpowiednią chwilę i na czas zawiadomić dowódcę armji ukraińskiej byłoby i to rozwiązanie do przyjęcia.

Z powyższego widać, że gen. Pawlenko liczy się z możliwością nastania chwili, w której Rząd Polski wszedłby w położenie, że nie mógłby bez narażenia swoich najżywoźniejszych interesów dostatecznie obronić interes ukraińskiej armji i roszczeń narodu ukraińskiego.

9. VIII. 1920 r.

Bołdeskuł m.p.
pułkownik

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

43 T-68 (2)

4577
Odpis depeszy

Na notę pokojową sowietów odpowiedziała Rumunja 10. sierpnia w uprzejmy sposób, powołując się na wyznaczenie pokojowych delegatów do Londynu, lecz nie godzi się na Charków.

Wrangel¹ bombarduje Odesę, są pogłoski, że ją zajął.

Ukraiński przedstawiciel wojskowy w Warszawie generał Zieliński² zwrócił się do Florescu z propozycją przeprowadzenia przez Rumunję 2 dywizji ukraińskich na Ukrainę. Florescu otrzymał stąd odpowiedź odmowną (?)

Obecnie tutejszy przedstawiciel wojskowy ukraiński zwrócił się do mnie, ażeby przeprowadzić u Rumunów przejazd 2 dywizji (10.000 ludzi), które mają być wyciągnięte z galicyjskiego frontu albo...a stamtąd w porozumieniu z Wranglem wylądowanie w okolicy Odesy. Wrangel obiecuje przejściowo zająć Odesę i wylądować Ukraińców... przez Ukraińców, ale ewentualnie może zgodzą się na przejazd... Proszę odwrotnie... o instrukcje w tej sprawie... bez nas oczywiście... nic nie osiągną.

Na Ukrainie szerzą się rzeczywiście na nowo bunty i chłopski ruch przeciw bolszewikom.

Attaché Wojskowy
No. 1697 z 11/8.20.

Uwaga: w depeszy wogóle 46 grup spaczonych.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

44 T-27 (2)

Depesza Rozmowa 15/VIII 20

Tu Lwów, kto tam? tu Belweder?

Tu pułk. Sławek prosi mjra Świtalskiego do aparatu

Spodziewam się od Ukraińców interpelacji w sprawie pertraktacji w Mińsku, proszę więc o wiadomość, czy i w jakim charakterze są oni uczestnikami oraz zasadniczo jak tę sprawę mamy stawiać. Dajcie mi również trochę szczegółów o sytuacji pokojowej i wojennej, jestem tutaj

---

¹ Wrangel, Petr Nikolaevich (1878-1928), Russian general; leader of the anti-Bolshevik forces during the civil war (1918-1921); succeeded general Anton Denikin as commander in chief in Crimea and Southern Ukraine (April 1920).

² Zelinskyi, Viktor (1867-1940), general in the Army of the Ukrainian National Republic; head of the Ukrainian Military Mission in Warsaw (1920).

jak tabaka w rogu pozbawiony wszelkich istotnych wiadomości. Poza to muszę mieć decyzję, która się kilkakrotnie do Nacz. Dow. zwracałem czy można Ukraińcom pozwolić: 1) werbunek, 2) tworzenie komisji werbunkowej, 3) ogłoszenia w prasie o werbunku. Otrzymałem tutaj wiadomość, że pomiędzy misją ukraińską w Warszawie a Francuzami prowadzą się układy w sprawie dostarczenia Ukraińcom broni i ekwipunku na 12. dyw. Podobno ma to być konkretnie traktowane z dostawą do Galassu [Galacu] a następnie przez Rumunię do terytorium ukraińskiego, lecz zdaje się za Zbruczem.

Konieczne jest zakończenie sprawy jeńców ukraińskich i zwolnienie niewinnych a przyspieszenie sprawy tych, którzy mają iść pod sąd. Poza to również muszę mieć decyzję w jakim kierunku należy politykę ukraińską popychać, czy w kierunku wzmocnienia Petlury i wypchnięcia go na wschód czy w kierunku likwidacji?"

Według uchwały ciała decydujących, oficer ukraiński pojechał do Mińska, jako ekspert, na takie postawienie sprawy zgodzili się tutaj Ukraińcy, co do pertraktacji ukraińsko-francuskich nie mogę wam służyć żadnymi szczegółowszymi informacjami. Wiem, że Francuzi kazali sobie przedłożyć jakie zapotrzebowanie potrzebnym by było dla Ukraińców i że z tego powodu jak i uprzejmego traktowania ich byli oni dosyć zachwyceni. Z moich wiadomości wynikało by, że niezależne od pertraktacji w Warszawie są prowadzone jakieś gadania między "Ukraińcami bardzo rosyjskiego i federalistycznego autoramentu, między nimi a Francuzami". Są to jednak rzeczy zupełnie inne i właśnie wrogie Petlurze.

Co do werbunku niestety nic w tej chwili wam zrobić nie mogę, komendant jest nie obecny i wobec tego cała sprawa tkwi w Prezydjum Rady Ministrów, na których niech Matuszewski naciska. W sprawie Petlury, o której się pytacie, to w dzisiejszej sytuacji według mego osobistego zdania instrukcje dawniejsze nie likwidowania obecnie, ale skierowywania go na wschód powinny być aktualne. Pertraktacje bowiem pokojowe nie powinny dać żadnego rezultatu, a one jedne mogłyby skłaniać do likwidowania. W sprawach ogólnych, o których się pytacie, oczywiście mam wiele do powiedzenia, ale mogę to załatwić gdybyście kogoś przysłali jako kuryera. Koniec.

Dziękuję za informacje. Cześć.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4616/T2 dnia 27/VIII 1920 r.

RADJO TELEGRAM

Dąbski do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie

przez Moskwę—Mińsk— 17.VIII.1920.
otrzymano — 22.VIII.1920.

Nr. 1.

Delegaci sowieccy w liczbie trzech okazali pełnomocnictwa podwójne: jedne z nich wystawione w imieniu Rosji, podpisane są przez Lenina i Cziczierina, drugie od Ukrainy podpisane przez Rakowskiego prezesa i Komisarza do spraw zagranicznych Ukraińskiego rządu sowieckiego. Przewodniczący Daniszewski oznajmił, iż pełnomocnictwa polskiej Delegacji uznano za ważne w przekonaniu, że pominięcie w nich Ukrainy wyływało z pojmowania Ukrainy Sowieckiej jako części sowieckiej Rosji. Daniszewski prosi o potwierdzenie drogą radjotelegraficzną iż Rząd Polski na tej właśnie podstawie Sowieckiej Ukrainy w pełnomocnictwach swych nie wymienia. Od tego niezależnie trwają pertraktacje bez żadnej zwłoki. Daniszewski oświadcza, że w rzeczywistości zjednoczenie Ukrainy z Rosją jest w stadium niesformułowanego jeszcze kształtowania się. Na co Wróblewski odpowiedział, że dla Polski stosunek Ukrainy Sowieckiej do Rosji nie był jasny. Słyszeliśmy, że stanowi ona część rosyjskiej federacji. Zależałoby nam przeto na oficjalnych wyjaśnieniach, a nie omieszkamy następnie zapytać Rządu. Zadowolony z odpowiedzi Daniszewski zażąda od Cziczierina potwierdzenia swych wyjaśnień na drodze telegraficznej. Wróblewski oświadczył, że stwierdzenie Cziczierina będzie wystarczające dla zapytania naszego Rządu. Rozumie się, że natychmiast po otrzymaniu odpowiedzi Cziczierina zakomunikujemy ją naszemu rządowi.

Prezydent Dąbski zgłosił naszą formułę: oświadczając, że polska Delegacja uznaje pełnomocnictwa przedstawicieli sowieckich podpisane przez Cziczierina, Lenina i Rakowskiego za wystarczające i ważne. Na tem posiedzenie się skończyło. Dnia następnego mówiąc z Daniszewskim osobiście ten ostatni proponował w dalszych obradach omawiać tezy zasadnicze i wynikające z nich praktyczne wnioski co do warunków, zapewniając, że tezy i wnioski rosyjskie nie będą ultimatywnymi. Zgodziłem się dyskutować tylko nad konkretnymi propozycja-

mi, co też przyjęto do wiadomości. Kontrahenci rosyjscy markują pośpiech. Proszę przysłać najbliższym kurjerem najmniej milion rubli bolszewickich.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4671/T2 dnia 3/IX 1920 r.

46 T-27 (2)

4673/T2

Nr. dz. st. 2318
9.22.23

Ze stacji Msk. Nr. 2590 w 140 22.VIII.17.10

Sapieha Polexterne Warszawa

Przesyłam depeszę Cziczeryna do Daniszewskiego: oświadczenie nasze z powodu braku ze strony polskiej delegacji mandatów do rokowania z Ukrainą otrzymaliśmy. Przypuszczenia wasze o niedostatecznym poinformowaniu rządu polskiego w danym wypadku uważamy za zupełnie prawdopodobne. Propozycje postawione przez was Polakom uważamy za celowe. Zupełnie słusznem jest, iż republika Ukraińska nie stanowi części rosyjskiej republiki. Nawet wtedy, kiedy związek federacyjny będzie między nami formalnie przeprowadzony, będzie to tylko ścisłym związkiem przy zachowaniu niezależności przez obie strony. Republika Ukraińska nie stanowi i na mocy opracowywanych projektów Związku federacyjnego nie będzie stanowiła takiej części składowej rosyjskiej Republiki, jakiej mają republiki baszkirska, tatarska. Samodzielność Ukraińskiej sowieckiej republiki jest faktem, który może być polskiej delegacji nieznany, lecz obecność należy go jej potwierdzić. Podpisane Cziczeryn, proszę instrukcje vingt aôut Dąbski numero deux.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4673/T2 dnia 3/IX 1920 r.

d di st 2307
Msk., dn. 24/VIII o godz. 04 m. 28
War. de Msk. — rdk.
SSur 2585 w 720 22/VIII 6.15.

Sapieha Polexterne Warszawa

Na drugim posiedzeniu przedstawił Daniszewski¹ następujące trzy zasadnicze umowy: o zawieszeniu broni pokoju preliminarzowym.

I. Rosyjska Socjalistyczna Republika Rad uznaje bez zastrzeżeń niezależność i samodzielność Rzeczypospolitej Polskiej i urge życie potwierdzają bezwarunkowe prawo ludu polskiego do urządzenia życia swego i ustanowienia form władzy państwowej według własnego uznania.

II. S.F.S. i n.s.z. wyrzekają się jakichkolwiek kontrybucji.

III. Ostateczna granica Rzeczypospolitej Polskiej w luźnym zarysie zgadza się z linią, wytkniętą w nocie lorda Curzona z dnia 11 lipca z odchyleniem na korzyść Rzeczypospolitej na wschód w rejonie Białegostoku i Chełma.

IV. Rzeczypospolita Polska zobowiązuje się do ograniczenia wszystkich bez wyjątku siły zbrojnej swoich do liczby nie powyżej 50.000 ludzi, zatrzymuje w szeregach wojskowych tylko jeden rocznik rekruta, jednego korpusu oficerskiego i personelu urzędników wojskowych nie więcej ponad 10.000 ludzi. Ta liczba sił zbrojnych dopełnia się przez organizowanie z pośród robotników milicji obywatelskiej, przeznaczonej do utrzymania porządku i ochrony bezpieczeństwa ludności. Warunki i porządek organizacji będą w zarysie ustalone przy szczegółowym rozpatrywaniu projektu umowy.

V. Rząd Rzeczypospolitej Polskiej natychmiast po podpisaniu umowy zawieszenia broni i pokoju preliminarznego przystępuje do demobilizacji, ukończa ją w terminie miesięcznym, w porządku i datach ustalonych przez umowę.

---

¹ Daniszewski, Karl (1884-), Soviet political leader; member of the Moscow Soviet of the Workers' and Soldiers' Deputies; political commissar of the eastern front during the civil war; Deputy-Chairman of the Soviet of the People's Commissars of the Latvian Socialist Soviet Republic and the Chairman of the Revolutionary War Council (1919); Chairman of the Soviet armistice delegation in Minsk (1920).

VI. Rzeczypospolita Polska zachowuje tylko tę broń i ryszunek wojenny, które są dla niej niezbędne dla potrzeb wykazanych podług liczby jej sił zbrojnych, cała broń pozostała i ryszunek wojenny w tej liczbie znajdujące się na składach i arsenalach na całym terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej do czasu przekazania ich władzom R.S.F.R.R. i u srrr przechodzą w terminie miesięcznym od podpisania umowy pokoju preliminarnego do rozporządzenia zupełnego Komisji Kontrolującej R.S.F.R.R. i usrr, terminu i porządek przekazywania wskazanej broni i ryszunku, jak również minimum ilości oddawania broni i ryszunku wojennego w datach oznaczonych przez ustanowienie i przy szczegółowym rozpatrywaniu projektu umowy odpowiednią liczbę otrzymanej tym sposobem broni i ryszunku rsrr i usrr rodzaj wymienionej po 4 miliony miljefu z Rzeczypospolitą Polską przeżywa wytwarzanie przedmiotu uzbrojenia ryszunku wojennego i przystępuje do demobilizacji przemysłu wojennego ukańczając takowe w terminach ustanowionych przez Komisje mieszane.

VIII. Rzeczypospolita Polska zobowiązuje się do nieprzepuszczania na terytorjum swoje i do nieotrzymywania od państw obcych organizacji i grup pomocy w ludziach i koniach, broni i ryszunku wojennym i do niedopuszczania na swoim terytorjum wrogich rsrr i usrr i sprzymierzonym z nimi państwom organizacji pretendujących do roli rządów przeżywają swe faktycznie w godzinie po podpisaniu zawieszenia broni, przyczem wojska r.s.f.r.r. i u.r.s.r. zatrzymują się na linii osiągniętej przez nie do tej chwili, lecz nie bardziej na wschód od linii wytkniętej w nocy lorda Curzona² dnia 11 lipca, Polska natomiast armja wycofuje się na 50 wiorst na zachód od armji rsrr i usrr przyczem pas pomiędzy nimi uważany jest za pas neutralny, na którym ustanawia się zarządy cywilne polskie pod kontrolą komisji mieszanej i specjalnych komisji związków zawodowych, również pod kontrolą komisji mieszanych dokonywa się wycofanie armji polskiej.

X. W miarę demobilizacji armji Rzeczypospolitej Polskiej i przekazywania rsrr i usrr przedmiotów ryszunku wojennego wojska r.s.f.r.r. i u.s.r.r. wycofują się w tył przyczem do chwili faktycznego ukończenia demobilizacji armji polskiej i oddania ryszunku w pasie przylegającym do pasa neutralnego pozostawiają swą armję nie liczącą od 2.000.000 ludzi.

---

²Curzon, George Nathaniel (1859-1925), British statesman; Minister of Foreign Affairs of Great Britain (1919-1924).

XI. Rzeczypospolita Polska obowiązuje się do zwrócenia miejscowościom okupowanym uprzednio a obecnie opuszczonym przez jej armję inwentarza rolniczego, urzędzeń i zakładów przemysłowych i pozostałego majątku i wartości, jak również do odbudowania zrujnowanych i przyprowadzonych do stanu nieużywalności przez jej wojska mostów itd. Terminy i porządek zwrotu i odbudowania, jak również minimum liczby zwracanego ratami i odbudowywanego majątku urzędzeń będą oznaczone przy szczegółowym rozpatrywaniu projektu umowy. Rzeczypospolita Polska zobowiązuje się do przeprowadzenia drogą prawną bezpłatnego przydzielenia ziemi w pierwszym rzędzie rodzinom obywateli Rzeczypospolitej Polskiej zabitych, rannych, i tych którzy utracili zdolność pracy na wojnie lub w związku z wojną.

XIII. Rzeczypospolita Polska udziela r.s.f.r.r. i u.s.r.r. prawa bezwarunkowego swobodnego tranzytu ludzi i wszelkiego rodzaju towarów przez swoje terytorjum i odcinek kolei żelaznych Wołkowysk—Białystok, przechodzących przez terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej pozostaje w zupełnym władaniu i rozporządzeniu r.s.f.r.r.

XIV. Rzeczypospolita Polska zobowiązuje się wprowadzić w czyn zupełną amnestję polityczną i wojenną.

XV. Rzeczypospolita Polska zobowiązuje się natychmiast po podpisaniu umowy o pokoju preliminarnym opublikować takową, jak również i wszelkie materiały i dokumenty odnoszące się do wojny Rzeczypospolitej Polskiej z jednej strony i r.s.f.r.r. i u.s.r.r. z drugiej strony. Tezy te poprzedził obszerny wstęp o charakterze wyjaśniającym i agitacyjnym.

aaat Dąbski numero quatre

(—) Uszacki ppor.
Dyżurny oficer

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4674/T2 dnia 3/IX 1920 r.

Odebr. 1017 z Moskwy
L. dz. st. 2325 No. 2583 w 912 22/8 2 r 15.
Moscou seulement pour Markos Sapicha
Polexterne Warszawa.

**DEKLARACJA PRZEWODNICZĄCEGO DELEGACJI POLSKIEJ,
ODCZYTANA NA DRUGIM POSIEDZENIU DELEGACJI PO-
KOJOWEJ DNIA 19 bm.**

Delegacja Rzeczypospolitej polskiej przybyła do Mińska, aby ustalić warunki rozejmu i podstawy sprawiedliwego pokoju, któryby zakończył wiekową walkę polsko-rosyjską, walkę w jaką wtrąciły oba narody zaborczej carskiej władzy naród polski nie chciał i nie rozpoczął pierwszy wojny z rosyjską socjalistyczną federacją republiką rad, wojna ta została Polsce narzucona gdy rząd sowiecki zajmując w końcu roku 1918 ziemie Litwy i Białej Rusi, narzuciwszy i ustroj sowiecki skierował swe wojska ku terytorjum etnograficzne Polski ku z wyraźnym zamiarem marszu na Warszawę z widocznym celem... demokratycznym ustroju Rzeczypospolitej polskiej zapowiedzenia również i w Polsce wbrew woli jej ludności rządu sowieckiego. Rzeczpospolita polska zagrożona w swej świeżo wywalczonej wolności i samodzielności, powstała jako młode państwo w wyniku wojny zwycięstwa sprzymierzonych państw zachodnich. W pierwszych chwilach swego niepodległego istnienia odeprzeć musiała niczem nieuzasadniony narazą rządu sowieckiego i w ten sposób rozpoczęła się wojna polsko-sowiecka, odpierając armje sowieckie na wschód. Wojska polskie zajmowały stopniowo ziemie, które niegdyś były złączone z Rzeczpospolitą Polską. Na ziemie te wkraczały nasze wojska nie w imię hasel zaborczych, lecz w imię wolności swobodnego decydowania narodów o swym losie, a następnie zostały wcielone do Rzeczypospolitej Polskiej. Polska miała zatem historyczne prawa fizyczne możliwości mieć tych ziem w znacznej części. Polska w tysiącnych deputacjach i prośbach zaopatrzonych [set]kami tysięcy podpisów robotników polskich i białoruskich tem... stanowczo się domagała. Naczelnny wódz wojsk polskich, Józef Piłsudski w uroczystym ogłoszeniu manifestu, zapowiadającym, że ludność Wielkiego Ks. Litewskiego sama rozstrzygnie o

swym losie w myśl tego na najbardziej demokratycznych branie przedstawicielstwo tych ziem zadecydować miało o ich dalszym losie. Gdy jednak w grudniu 1919 rząd rosyjski socjalistyczno federacyjny republiki propozycją regulowania spornych kwestyj etnograficznych i granicznych. Rzeczypospolita polska odłożyła przeprowadzenie wyborów aż do uprzedniego ustalenia postaw pokojowego porozumienia z ludem rosyjskim. W tym samym czasie Rząd Polski dał również dowód braku wszelkich imperjalistycznych tendencji, gdy w jesieni 1919 r. Polska spiesząc z pomocą napadniętej Łotwie, uwolniła Dynaburg i *Latgalie?* i oddała je bez zastrzeżeń Rzeczypospolitej Łotewskiej. Zgodnie z powyższymi faktami Sejm Polski opracował warunki pokoju, które głosiły przekreślenie i przez Rosję i przez Polskę całej brzemiennej w tyle krwawych walk bezlitośnych prześladowań przeszłości, wyrzeczenie się przez Rosję krwawego spadku carskich zaborów Polskę a oparcie państwowej przynależności Białej Rusi, Litwy i Ukrainy na swobodnie wyrażonej woli miejscowej ludności. Gdy nadzieje pokojowe polskie się nie ziściły i wojska polskie przybyły na Ukrainę, Polska w myśl stałych swych zasad uznała prawo narodu do niepodległości i dała mu zapewnienie zupełnie swobodnego rozstrzygnięcia o swej państwowej przyszłości. Te fakty historyczne, które mamy za sobą wskazują jasno, że stosunku Rzeczypospolitej Polskiej co do innych narodów opierały się na zasadzie uznania prawa każdego narodu do wolności i swobodnego demokratycznego rozstrzygnięcia o swym losie, oraz takiego kształtowania swego wewnętrznego ustroju, jaki odpowiada prawdziwej woli narodu, wyrażonej przez większość. Takie zasady polityczne skazywał narodowi polskiemu kilkakrotnie Sejm Rzeczypospolitej, wybrany na podstawie powszechnych, równych, bezpośrednich, tajnych i proporcjonalnych bez różnicy płci wyborów. Sejm ten w przeważnej części złożony z chłopów polskich i robotników, który demokratyczny swój charakter zadokumentował najlepiej przeprowadzeniem ustawy o reformie rolnej i ustawie o 8-godzinnym dniu roboczym, w tym samym demokratycznym sensie pojmując zewnętrznie politykę polską, już na początku 1919 r. uchwalił publicznie oświadczenie, że Polska prowadzi wojnę wyłącznie obronną dla zabezpieczenia swojej wolności i swych granic. W stosunku do sąsiadów uznaje pełne prawo samostanowienia o swym losie w stosunku do ziem czysto rosyjskich Rzeczypospolita Polska nie mogła stosować żadnego imperjalizmu, gdyż stopa żołnierza polskiego nie dotknęła nigdzie ziemi rdzennie rosyjskiej, a rząd rosyjskiej socjalistycznej federacyjnej republiki rad nie czuje się chy-

ba pewnym spadkobiercą grabieży popełnionych przez rząd carski na ziemiach Litewskiej, Biało-Rusko Ukraińskich.

Przy dokonywaniu do rozbioru Polski inaczej postąpił rząd rosyjskiej socjalistycznej federacyjnej republiki rad, która korzystając z chwilowego osłabienia Polski, powtórnie pchnął swe wojska na jej torytorjum, wtargnął głęboko w ziemie niezaprzeczalnie etnograficznie polskie, sięga nawet po Warszawę, rozszerza równocześnie manifesty i odezwy zapowiadające zaprowadzenie w Polsce systemu sowieckiego, który ludność polska stanowczo odrzuca, co więcej, urzędnicy rządu sowieckiego starają się wbrew woli ludności na ziemiach polskich ustroj sowiecki realizować pod osłoną bagnetów czerwonej armji. Mówi to wszystko niezależnie od gminnych kolei nierozstrzygniętej dotąd wojny. Rząd polski i nadal pragnie szczerze pokoju z rosyjską socjalistyczną federacyjną republiką Rad, pokój ten bowiem leży w interesie obu narodów i całej ludzkości wyczerpanej długotrwałą wojną, pokój ten będzie możliwy i trwały, gdy będzie pokojem sprawiedliwym i wynikającym ze szczerego porozumienia obu narodów przy wzajemnem uwzględnieniu uzasadnionych interesów politycznych i gospodarczych i tak ureguje stosunki, aby nosiły one charakter trwałe i zadawalający obie strony wzajemnie. Szczere porozumienie będzie najlepszą i jedyną prawdziwą gwarancją pokojowego współżycia narodu polskiego z jego wschodnimi sąsiadami całkowita nietykalność suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej w granicach niezbędnych dla jej gospodarczego i politycznego rozwoju, absolutne niemieszanie się w jej sprawy wewnętrzne — oto zasadnicze warunki naszego pokojowego współżycia. Na przyszłość Polska ze swej strony nie zamierza bynajmniej mieszać się do spraw wewnętrznych innych narodów i państw, uznając w pełni zasadę, że każdy naród ma prawo rządzić się wedle swej woli w radzie że zasady te znajdują pełne i szczerze zrozumienie u delegacji Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Rad i ze zrozumienia tego wyniknie trwałe sprawiedliwy demokratyczny pokój dla dobra obu narodów. Delegacja Rzeczypospolitej polskiej przystępuje do obrad nad warunkami rozejmu i podstawami pokoju.

Vingt Août.
Numero trois.

Dąbski.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 4675/T2 dnia 3/IX 1920 r.

49 T-27 (2)

Poczta polowa Nr. 53,
Warszawa, dn. 3 .IX.1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
No. 40182/II

4708/T2

[Stamp] TAJNE

Do
Generalnej Adjutantury Naczelnego Wodza

W załączeniu przesyła się raport Attaché wojskowego P.P. w Wiedniu za Nr. 18 z dnia 22. VIII. b.r., podający poglądy generała Grekowa, b. głównodowodzącego wojsk ukraińskich w Galicji Wschodniej, w kwestji Ukraińskiej.—

I załącznik:

Otrzymują: Gen. Adj. N.W., M.S.W..Od. II. Szt., M.S.Zagr.—

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 4708/T2 dnia 4/IX 1920 r.

Szef Oddziału II.
W z. Matuszewski m.p.
ppułkownik p.d. Szt. Gen.

Za zgodność.-
(podpis nieczytelny)

Poselstwo Polskie
w Wiedniu
Attache Wojskowy

[Stamp] *Poufne!*
Raport Nr. 18.
Wiedeń, dn. 22./VIII. 1920.

U K R A I N A

Rozmowa z gen. Grekow¹, byłym głównodowodzącym wojsk ukraińskich w Galicji wschodniej

Pewien mój zaufany, były oficer sztabu generalnego armji austr. węgierskiej odwiedził dnia 16 sierpnia Gen. Greków, którego zna od lat wielu i o poufnej z nim rozmowie następująco mnie informował:

Europa ma całkiem fałszywe pojęcie o Ukrainie, wyraził się gen. Grekow. Nie są zgodne z prawdą rozszerzane pogłoski, że liczne partje polityczne, które tam nawzajem się zwalczają, przynoszą Ukrainie wielkie szkody.

Poza nieszerokimi kołami inteligencji ukraińskiej, profesorów, adwokatów i powieściopisarzy przebywających za granicą, nikt się polityką na szeroką skalą nie zajmuje.

Przeciętny poziom uświadczenia narodowego jest dosyć niski, tak, że większość narodu ukraińskiego zupełnie polityką się nie zajmuje.

Główną troską ludu ukraińskiego, składającego się prawie w całości z małorolnych posiadaczy jest uprawa ziemi. W razie natrafienia przeszkody w spokojnem gospodarowaniu, stawia on opór nawet z bronią w ręku.

Dlatego też wybuchło zbrojne powstanie chłopów ukraińskich z chwilą wkroczenia bolszewików na ich terytorjum. Za czasów operacji wojennych Denikina na Ukrainie, również przychodziło do częstych krwawych starć ze zrewoltowanymi masami chłopskimi, występującymi zbrojnie przeciwko rabującemu wojskom armji Denikina. Rolnik ukraiński tak długo nie uspokoi się, jak długo ktoś będzie mu przeszkadzał w jego gospodarstwie.

Cała bowiem Ukraina wygląda jak gdyby składała się z licznych większych i mniejszych republik, liczących po kilka gmin i stanowią-

---

¹ Hrekiw (Grekov), Oleksander (1875-1959), general in the army of the Ukrainian National Republic; commander of the Ukrainian Galician Army (1919).

cych dla siebie odrębną całość, częstokroć rodzaj twierdz. Niektóre gminy mają poprostu ukryte całe magazyny z większą ilością karabinów, kulomiotów, amunicji, małych dział, a niektóre miejscowości nawet mają mieć całe aeroplany, pozostałe po armji Denikina; spodziewając się, że kiedyś przyjdzie ktoś, co będzie się umiał z temi przedmiotami obchodzić.

Na pierwszy rzut oka jest stan podobny do anarchji, jednak mimo wszystko wśród ludu panuje jeszcze duch niezakażony rewolucją.

O ruchu agrarnym na Ukrainie na razie niema mowy. Całe masy pól leżą jeszcze odłogiem, dlatego też śmieszna wydawałaby się reforma rolna, podczas gdy Ukrainie nie zagraża ani głód, owszem wiele miejsca znalazłoby się jeszcze dla kolonistów.

Całe masy ludu ukraińskiego nie kierują się patryotyzmem pod tym względem, kto Ukrainą będzie rządził, tylko wychodząc z całkiem realnego stanowiska, uznają tę władzę, która im spokojny byt zapewni.

Ukraińcy nie obawiają się o swój byt samoistny, gdyż są licznym zdrowym i silnym narodem o wielkiej przyszłości. Że Ukraińcy nie uzyskali samoistności narodowej mimo swych usilnych starań od listopada 1918 r., jest, zdaniem gen. Grekowa, winą Anglii. Anglja jest wielkim nieprzyjacielem tak Rosji jako też Ukrainy powstałej na terytorjum byłego caratu. Zależy jej bowiem na tem, aby na obszarach byłego cesarstwa rosyjskiego o ile możności jak najdłużej panował jak największy nieporządek. Im większy będzie chaos w Rosji i na Ukrainie tem lepiej dla Anglii. Ta bowiem nie obawia się wybuchu bolszewizmu w swym kraju, gdyż jest tego pewna, że wybite piętno na charakterze narodu brytyjskiego, daje zupełnie pewne gwarancje, że idee bolszewickie tam nie znajdą posłuchu.

Tem mniej zależy jej na zwalczaniu rosyjskich bolszewików. Owszem tem lepiej dla niej im dłużej utrzymują się rządy sowietów, wiedząc bardzo dobrze o tem jak długo bolszewicy będą Rosją rządzili, tak długo nie będzie tam spokoju i porządku, wskutek czego o jednego rywala na wschodzie mniej, który nawet nie doprowadziłby do wewnętrznego spokoju długo będzie musiał poświęcić czasu na wyleczenie się ze swych ran.

Dlatego też Ukraińcy są zupełnie świadomi, że ze strony Anglii nie mają się liczyć jakakolwiek pomocą.

Co się zaś tyczy Francuzów to tym także zupełnie na tem nie zależy czy Ukraina powstanie czy nie. Oni drżą o swe jeszcze carom pożyczone miljardy, których spłaty i Ukraińcy podobnie, jak bolszewicy także gwarantować nie chcą.

Ukraińcy uważają, że dosyć dosadnie wykazali Entencie za pomocą dat statystycznych i przedstawienia faktów, że są narodem zdolnym do urządzenia swego samoistnego państwa. Jednak tego Ententa dotychczas nie uwzględniła i dalej pozostała głuchą na wszystkie ich propozycje.

Wobec braku poparcia ze strony Ententy, Ukraińcy stoją na tem stanowisku, że każdemu, ktoby ich dopomógł do utworzenia niezależnego państwa ukraińskiego, temu będą posłuszni, dochowają wierności i ten może spodziewać się wiecznej ich wdzięczności.

Następnie zaznaczył gen. Grekow swoje niezależne stanowisko w stosunku do polityków galicyjsko-ukraińskiej dyktatury, która w zupełności zależna jest od rządu praskiego, gdyż od niego pobiera zaliczki pieniężne potrzebne do swego pozornego bytu narodowego.

Czesi bowiem chcieliby zczechizować pokrewnych Ukraińców, mieszkańców Rusi Podkarpackiej, szczególnie zachodnią część tego obszaru, wychodząc z założenia, że to są byli Słowacy, którzy się z czasem z Ukraińcami zasymilowali. Dlatego też dla Czechów nie żywią Ukraińcy specjalnych sympatji. O Polakach i Rumunach wyraził się gen. Grekow całkiem nieprzychylnie, jednych, jak i drugich uważając za wrogów. Pierwszych za zabranie Galicji wschodniej, drugich za wydarcie im Bukowiny i Besarabji, zamieszkałej w znacznej części przez Ukraińców.

Dalej gen. Grekow wyrażał swój żal z powodu braku wspólnych granic Ukrainy z Węgrami. Oba te państwa nie mające sprzecznych kierunków swej polityki, mogłyby bardzo dobrze współpracować nad swym rozwojem. Węgry mogłyby służyć bardzo dobrze za okno Ukrainy na zachód. Jedyne powód do sprzeczek Ukraińców z Węgrami, mógłby być, tylko Ruś Podkarpacka, ale Ukraińcy jako 40-miljonowy naród na tych kilkaset tysięcy mieszkańców Rusi Podkarpackiej żadnych pretensji rościć sobie nie zamierzają.

Dotychczas uwieńczona pomyślnym wynikiem akcja gen. Wrangla według zapatrywania gen. Grekova nie rokuje wielkich nadziei dla Ukrainy. Z jednej strony dlatego, że będąc odcięty od Ukrainy, która nie może dostarczyć mu pomocy, nie będzie się mógł długo utrzymać o własnych siłach przeciw przeważającym wojskom czerwonej armji. Z drugiej strony gen. Grekow uważa za wielki błąd ze strony Wrangla, że wszedł w porozumienie z Petlurą, który według mniemania gen. Grekova nie cieszy się popularnością na Ukrainie, uważa go nawet za zdrajcę narodu z jego przymierze z Polakami, dziedzicznymi nieprzyjaciółmi narodu ukraińskiego. Tak jak nie jest

możliwym przyjazny związek między Francją a Niemcami, tak też nie da się pomyśleć coś podobnego pomiędzy Polską i Ukrainą. Jego więc zdaniem Petlura najlepiej zrobiłby, gdyby się zupełnie wycofał z życia politycznego, wogóle znikł gdzieś, aby w ten sposób zatrzeć ślady hańby, jaką swem postępowaniem sprowadził na naród ukraiński.

Gen. Grekow wyraża obawę, aby tak pomyślnie zaczęta akcja przez dzielnego gen. Wrangla nie spełzała na niczem, gdyż moment ten, połączenie się Wrangla z Petlurą uważanym za zdrajcę kraju, bolszewicy bardzo dobrze mogą wykorzystać dla swej propagandy na Ukrainie.

Zapatriwania członków tut. Zastępstwa Zachodniej Ukrainy

Dnia 18. t.m. był powyżej wymieniony w kancelarii Dyktatora Zachod. Ukraińskiej Republiki, przy VII. Windmuehlgasse 15/1/Nr. 6 i udzielił mi następujących informacji; przyczem donoszę, że osoba ta, cieszy się zupełnem zaufaniem tutejszych polityków ukraińskich i ze względu na wyświadczone mi dotychczas bezinteresownie liczne przysługi, informacje jego muszą uważać za zupełnie wiarygodne, tem bardziej, że niejednokrotnie przekonałem się, że jest on dla mnie i sprawy polskiej bardzo życzliwie usposobiony.

Do ścisłego sztabu prezydenta dyktatora należy jego bratanek, Dr. Petruszewicz, który załatwia sprawy polityczne, następnie Dr. Selezinka, którego resort zawiera sprawy finansowe i intendantkie, dalej podpułkownik Doleżał, szef wojskowej kancelarii dyktatora i kapitan Radel, referent personalny zachodnio-ukraińskiej siły zbrojnej.

Celem zorganizowania służby wywiadowczej został powołany do Wiednia jeden oficer generalnego sztabu z ukraińskiej brygady w Jabłonnej (Deutsch Gabel).

W ciągu rozmowy mój zaufany miał sposobność przekonać się, że rząd dyktatury zachodnio-ukraińskiej nie stoi w żadnym stosunku do gen. Grekova, i co do wielu kwestji ma odmienne zapatriwania niż gen. Grekow, który nie cieszy się między nimi żadną sympatją i że zachodzi wielka różnica w pojmowaniu sprawy niezawisłości Ukrainy między wschodnio- a zachodnio-Ukraińcami.

Wojskowa kancelarja zachodniej Ukrainy w przeciwstawieniu do

gen. Grekowa¹ komu innemu przypisuje winę zaprzepaszczenia sprawy utworzenia wolnej Ukrainy. Podczas gdy gen. Grekow wini o to w pierwszej linii Anglję, to politycy zachodniej Ukrainy Wielko-Rosję, która w jakiegokolwiek formie istnieje czy jako państwo carsystyczne, czy też nawskroś bolszewickie, to w obu tych wypadkach jak długo przedstawia jaką taką potęgę militarną, będzie przeszkadzało utworzeniu się wolnej Ukrainy. Uznanie jej jako samodzielnego państwa przez Rosję, znaczy zrezygnować z bogactw żyznej ziemi ukraińskiej, z portów Czarnego Morza, za pośrednictwem których przedewszystkiem dawna Rosja utrzymywała międzynarodowy ruch handlowy.

Winniczenko, reprezentant ukraińskiej partji bolszewickiej żądając od Lenina uznania niezależnej Ukrainy, proponuje ugruntowanie systemu rad na Ukainie, wyłącznie na radach rolników, a więc wykluczając rady robotnicze.

Lenin ma godzić się na to jednak pod pewnymi wcale ciężkimi warunkami, a mianowicie oba te państwa, t.j. Rosja i niezależna Ukraina pod pewnymi względami musiałyby zachować wspólność a to co do armji, finansów i komunikacji, od której byłby także i handel uzależniony. Inne potrzeby państwowe jak szkolnictwo, sprawiedliwość, opieka społeczna i cały szereg nałożonych agend byłby przekazany ukraińskim ministerstwom czy też komisarjatom w Kijowie. Wskutek czego "ukazy" wydawane przez komisarjat ludowy dla spraw wojskowych lub finansów czy też komunikacji w Moskwie, byłyby obowiązującym i miarodajnym także dla Ukrainy. Trocki zostałby wojennym komisarzem ludowym na Rosję i Ukrainę. W ten sposób władza na oboma temi państwami spoczywałaby w Moskwie czy też w Petersburgu.

Od Ukrainy więc zależy materialny byt albo zguba Rosji, z chwilą uznania niepodległości i zupełnej niezawisłości Ukrainy znaczyłoby wykopać grób dla siebie.

Z podobnego punktu widzenia da się osądzić stosunek Wrangla do Ukrainy. On nie może, chociażby nawet chciał, uznać niezawisłość Ukrainy, gdyż w przeciwnym wypadku Ententa mu nie pomoże. Rosja w stosunku do sprzymierzonych ma w ręku silny argument godzący przeciw utworzeniu samodzielnej Ukrainy, a mianowicie, że Rosja nie jest w stanie płacić długów bez bogatych źródeł Ukrainy.

40 milionowy naród ukraiński po 4-ro letniej wojnie, w której poniósł wielkie ofiary, nie może się wyswobodzić z pod obcego jarzma, ponieważ ścierają się dwaj potężni przeciwnicy Ententa i Rosja So-

wiecka, którzy mimo wielu sprzecznych dążeń zgadzają się pod tym jednym, że na razie nie może być mowy o utworzeniu wolnej, samodzielnej i niezawisłej Ukrainy.

Gdyby więc akcja Wrangla posuwała się pomyślnie ku północy, a ten mimo to wahałby się uznać samodzielną Ukrainę, to należy się spodziewać, że spotka go ten sam los co i Deninina. Na jego tyłach powstaną rozruchy chłopskie, które mu odetną wszelką pomoc.

Dlatego już dzisiaj Zachodnio-Ukraińcy przesądzają pomyślny wynik akcji Wrangla.

Najbardziej ulubionym tematem polityków zachodniej Ukrainy jest Galicja wschodnia jako Piemont Ukrainy.

Są oni tego przekonania, że aczkolwiek Ententa obecną chwilę nie uważa za stosowną do utworzenia samoistnej Wielkiej Ukrainy, to mimo to są liczne poszlaki, które pozwalają wnioskować, że zgodzi się na utworzenie samoistnej republiki zachodnio-ukraińskiej we wschodniej Galicji, jako przedmurze bolszewizmu.

Według ich mniemania sprawa utworzenia samoistnej Ukrainy wschodnio-galicyskiej jest na dobrej drodze, a świadczy o tem ostatni fakt, że Ententa zgodziła się aby znajdujących się po powrocie z niewoli we Wiedeńskim obozie ukraińskim 130 oficerów i 700 ludzi wcielono do obozu w Jabłonnej (Deutsch Gabel).

W poprzednich raportach o brygadzie ukraińskiej w Czechach doniosłem, że istnieje tam "numerus clausus", który nie śmie być przekroczony i od czasu do czasu jest kontrolowany przez specjalne komisje Ententy. Dlatego też wcielenie powyżej wspomnianych oficerów i żołnierzy, byłoby już przekroczyło stan, przeto konieczne było zezwolenie Komisji Ententy i rządu Czecho-Słowackiego, który ponosi koszt utrzymania tej brygady.

Rokowania w tej sprawie trwały kilka miesięcy. Z początku zdawało się, że starania te zostaną bez skutku, że z tymi oficerami trzeba będzie postąpić tak jak swego czasu z zachodnio-ukraińskimi urzędnikami państwowymi cywilnymi, których zupełnie zwolniono, wypłacając im dwumiesięczną pensję tytułem odprawy. Ostatecznie udało się Dyktaturze zachodniej Ukrainy przeprowadzić przydzielenie i wcielenie wspomnianych 130 oficerów i 700 żołnierzy do brygady ukraińskiej w Jabłonnej.

Ukraińcy uważają to za dobry znak w sprawie utworzenia z Galicji wschodniej niezależnej zachodniej Ukrainy. Czesko-Słowacki rząd będąc dobrze poinformowany o przyszłych zamiarach Ententy, nie byłby się zgodził na powiększenie brygady ukraińskiej w Czechach o

130 oficerów i 700 żołnierzy, gdyby nie miał pewnych tajemnych przyrzeczeń na przyszłość od Ententy co do ponoszenia kosztów utrzymania tej brygady. W przeciwnym razie nie byłby brał sam na siebie tego ciężaru.

Czesi udzielając ukraińskiej brygadzie w Jabłonnej zaliczek na utrzymanie, mają pokrycie na to, przedstawiające bądź co bądź pewną większą wartość. Są to mianowicie, armaty, konie, materiał taborowy, kolejowy, wiele cystern z benzyną i ropą, które to rzeczy ukraińskie władze ewakuując Galicję w czasie polskiej ofensywy skierowały na terytorjum czesko-słowackie. Wysokość udzielonych zaliczek przez rząd czeski ma wynosić pokaźne sumy, które w każdym razie są niższe od wartości jaką przedstawia ewakuowany materiał.

Kpt. Radek, szef biura przydzielonego wojskowej kancelarii zachodnio-ukraińskiej republiki przedstawiał dalej, że na wypadek gdyby Ententa uznała niezawisłość Ukrainy, to ta na życzenie Aliantów będzie zmuszona zrezygnować z kopalń nafty. Naturalnie to postawiłoby byt republiki zachodnio-ukraińskiej w bardzo trudnem położeniu, z góry byłaby ona skazaną na zagładę, kopalnie nafty dla republiki zachodnio-ukraińskiej byłyby jedynym skarbem narodowym, któryby im dopomógł uzyskać potrzebne kredyty, do wybudowania swej niezależności państwowej, a następnie pozwolił na zaciąganie pożyczek na wystawienie siły zbrojnej i urządzenie zarządu politycznego.

Pod koniec rozmowa weszła na inne tory, rozmawiano o różnych osobistościach ukraińskich, a między innymi o arcyksięciu Wilhelmie (Wyszywany)², który obecnie żyje pod Wiedniem. Od zachodnio-ukraińskiego Attaché wojskowego w Wiedniu Langengasse, kpt. Krasnopery pobiera pensję i w tym celu pokazuje się tylko raz w miesiącu we Wiedniu. Ostatnimi czasy miał być na urlopie w Zell am See w Salzburgu. Zresztą żyje bardzo skromnie, na tej stopie co i inni ukraińscy oficerowie.

Pułk. Warywoda, komendant zachodnio ukraińskiej brygady w Jabłonnej znajduje się we Wiedniu na cztero-tygodniowym urlopie.

---

²See Doc. No. 12, footnote #6.

50 T-27 (2)

Poczta polowa Nr. 53.
Warszawa, dn.21.sierpnia 1920 r.

4658/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
Ew/5. No. 39061/II

Do
Adjutantury Generalnej

Przesyła się odpis depeasz Oficera Łącznikowego Nacz. Dow. W.P.
przy gen. Omeljanowiczu-Pawlence do wiadomości i wykorzystania.

2 załączniki

W. z. Szef Oddziału II
Przeździecki m.p.
major Szt. Gen.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4658/T2 dnia 2/IX 1920 r.

Odpis

Dowództwo frontu południowego. Bez nr. 28. VIII. 1920 r.

25.VIII. rano dotarłem z małemi przeszkodami do dow. gen. Pawlenki i charakteryzuję pośpiesznie pierwsze odniesione wrażenia w drodze, jakoteż sytuację gen. Pawlenki po pierwszej z nim rozmowie. Na skutek przerwy w łączności i zupełne nieświadomości tak sytuacji ogólnej, jakoteż szczegółowej na froncie południowym był gen. Pawlenko zupełnie zdezorientowany, i licząc się z dalszym odwrotem armji polskiej i możliwością zupełnego przerwania łączności pomiędzy armją polską, a ukraińską przez posuwanie się 8. dyw. kaw. sowieckiej w

kierunku Stryj — Drohobycz, uznał gen. Pawlenko za niewykonalne trzymanie tak długiego frontu od granicy rumuńskiej aż po Stryj i zarządził ugrupowanie alternatywnie zaczepno-obronne w rejonie ograniczonym na północ i zachód Dniestrem i Bystrycą Nadworniańską, próbując według zarządzenia dow. frontu połudn. przez konne oddziały utrzymać łączność z rejonu Chodorowa na Stryj i Dolinę 7 armją polską. Nieprzyjaciel (41. i nieokreślone części 3. sow. dyw. p.) zachowały się najaktywniej wobec armji ukr. w rejonie Halicz - Józefpol nad Dniestrem, co spowodowało Ukraińców do uszkodzenia mostów na Dniestrze w tym rejonie.

Przybycie moje i objaśnienie sytuacji spowodowało gen. Pawlenkę do skutecznienia już przygotowanego planu przejścia ze świtem dnia 26. b.m. do ofensywy, przechodząc Dniestr w 2 miejscach głównymi siłami: Luka (półn. i półn.-zach. od Horodenki) i Niżniow w kierunku na Buczacz i Monasterzyska — Brzeżany zamiarem rozbicia 41. sow. dyw. i odcięcia jej odwrotu na wschód. Przerwę w łączności, która pociągnęła za sobą fatalne skutki opóźniona się całej akcji należy przypisać głównie zbyt małej aktywności wszystkich czynników, powołanych do jej utrzymania, jakoteż brakowi zrozumienia ważności; łączność ta mogłaby przy większej aktywności być już dawno nawiązana, Oddz. II. dow. fr. ponosi tym względzie poważną winę.

Niesprawdzone pogłoski głoszą, że w kierunku Skole-Stryj przedzierają się jakieś ukraińsko-bolszewickie formacje; mogłyby to być brygady Warywody, zbolszewizowane w Czechach, które szukają połączenia z bolszewikami. Ogólny zanik ducha i wiary w zwycięstwo zaczyna wreszcie tutaj ustępować. Władze administracyjne i bezpieczeństwa powracają na swe stanowiska. Szczegóły planu ofensywy ukraińskiej gen. Pawlenko podaje dow. fr. południowego w oryginalnym brzmieniu wydanych rozkazów.

O węgierskim płk. TAKACZU niema dotychczas wiadomości i nie znam odpowiedzi jego na plan podany przeze mnie, przez gen. Nowotnego i oficera Oddz. II. Nacz. Dow.

Bołdeskuł pułk.
Pilne. Tajne Nr. 215.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

Odpis

Dow. armji ukraińskiej. 311. 27.VIII.1920 r.

27. ze świtem rozpoczęta ofenzywa armji ukraińskiej osiągnęła do godziny 8-jej przeprowadzając się przez Dniestr w Niżniowie linje tryg. 393. folwark Werbka, Dobrowist, Bobrowniki i wschodnią część Petrykowa. Przejście pod Haliczem i Jezupolem jest w trakcie wykonania. Rezultat wykonania przeprawy w rej. Niezwiska — Luka jeszcze niewiadomy, w rej. Halicza przeprowadzona 1. zaporoska dyw. ma zadanie ofenzywne w kierunku Rohatyn — Knihicze, celem odcięcia prawego skrzydła VI. armji. 25. b.m. w trakcie przygotowania ofenzywy nadeszła wiadomość, z 2. wołyńskiej dyw., że z tej ostatniej i z chersońskiej dyw. uciekła grupa galicyjskich Ukraińców na czele z KRAUSEM¹ i oficerami byłej armji austriackiej WOLFEM² i JAREM. Liczebność tej grupy podaje szef sztabu armji ukraińskiej na 100 konnych i 50 pieszych z 2 działami, zaś przy sztabie przebywający rumuński oficer podaje w meldunku do Czerniowiec: 270 oficerów i 600 ludzi z amunicją i taborami, kierunek ucieczki Sniatyn — Kosów z zamiarem rozprzestrzeniania ukraińskiego powstania w górach karpackiej Rusi, lub też połączenia się z brygadą WARYWODY. Szef Sztabu przyznaje, że ci dezterterzy myśleli już przedtem prowadzić konszachty z bolszewikami. Sztab armji ukraińskiej rozważa już obecnie, w słusznej nadziei szybkiego dotarcia do Zbrucza, po szybkim zlikwidowaniu XIV. armji bolszewickiej, plany na przyszłość, które dają się następująco streścić: po przejściu Zbrucza zmobilizować 7 powiatów (Kamieniec Podolski — Płoskirów — Letyczew — Letyn — Humań — Mohylów — Chocim?) pobierając 6 roczników (4 wysłużone i 2 rekrutów), obliczając na 42.000 potrzebne zaopatrzenie: broń, amunicję, ekwipunek i techniczne wyposażenie, jakoteż artylerję spodziewają się otrzymać od Polski, sądzą, że celem szybkiego zlikwidowania ukr. oddziałów na terenie galicyjskim byłoby koniecznem jaknajspieszniejsze przygotowanie tych materjałów i dostarczenie ich do rejonu Husiatyna, ażeby można z przyjacielskim gestem pożegnać naszych sprzymierzeńców. Jako pierwszy krok do pozyskania względów ukraińskich, proszę o zajęcie stanowiska względem zamier-

---

¹ Kraus, Antin (1871-1945), General of the Ukrainian Galician Army; commander of the corps that fought the Red armies and took Kiev in Aug. 1919.

² Wolff, Arnold (1877-1924), officer in the Austro-Hungarian Army; colonel of the Ukrainian Galician Army; commander of its Second Corps (1919-1920).

zonej mobilizacji wymienionych powiatów, jakoteż zarządzenie przygotowania materiałów, którymi zamierzamy ich wspomóc.

Za zgodność odpisu: (podpis nieczytelny)   Przez gen. Nowotnego i oficera Oddz. II.
Nacz. Dow. Nr. 217. płk. Bołdeskuł.

51   T-30   (2)

[Napisane odręcznie:]   Kapitan Świtalski, Belweder

b. poufne

5516/T2

Paryż, dn. 3 września 1920.

POROZUMIENE ROSYJSKO-UKRAIŃSKIE W PARYŻU

Zgłosił się dziś do naszego biura p. Sawczenko, dyrektor prasowego biura ukraińskiego i sekretarz ukraińskiej Delegacji z następującymi informacjami:

Od dziesięciu miesięcy istnieje w Paryżu Komitet Ukraiński, złożony z trzech agentów Skoropadskiego. Prezydentem jego jest *Markotun*, niższy urzędnik w jakimś biurze, osobistość naogół nieznaczna, *Cytowicz*, sekretarz, oficer Skoropadskiego i członek *Mikołaj Mohilański*, prezydent istotny, najbardziej w komitecie tym znaczący. Ten pozostaje w ścisłych stosunkach z Makłakowem,¹ od Makłakowa też komitet otrzymuje pieniądze. Celem komitetu jest propaganda przeciwko Polsce i Ukrainie, jakoteż przekonywanie Francji o ukraińsko-rosyjskiej przyjaźni.

Dn/ 25 sierpnia Wrangel wysłał do Makłakowa telegram, żądając przybycia do siebie Markotuna, Cytowicza i Mohilańskiego. Teraz zażądał przybycia z Konstantynopola do siebie *Gerbela*, dawnego ministra Skoropadskiego i *Igora Kistiakowskiego*.

---

¹ Makłakov, Vasilii Alekseevich (1870-1959), lawyer and statesman; Moscow deputy to the Second, Third, and Fourth Dumas; Russian ambassador to France from 1917 where he remained after the Bolsheviks took over.

Gerbel, Kistiakowski i Mohilański będą proponowani prawdopodobnie przez Wrangla na rząd ukraiński.

Z jednej strony Wrangel robi starania na żądanie francuskie z Petlurą, z drugiej strony pod wpływem najpewniej swego otoczenia i swych agentów dyplomatycznych (Struwe)² z agentami Skoropadskiego.

Dn: 25 sierpnia Makłakow był u Paleologa z telegramem Wrangla. Najpewniej sam Paleolog jest w tę akcję wmieszany.

Ponadto P. Sawczenko przyniósł nam notę którą Delegacja ukraińska w tej sprawie rządowi francuskiemu wręczyła i którą tu dołączamy.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz.5516/T2 dnia 11/XI 1920 r.

52 T-3 (2)

8 września 1920 roku

U.R.L.
Szef Sztabu Generalnego
N 0156
S t a w k a.

[Napisane odręcznie:] Oddz II opracuje odpowiedź
12/9 (Podpis nieczytelny)

Do
Pana Szefa Sztabu Generalnego Wojsk Polskich

MEMORANDUM

1. Żeby nie zatrzymywać ofensywy armji Ukraińskiej na r. Zbrucz, Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich uprasza Naczelne

---

²Struve, Petr. Berngardovich (1870-1944), Russian political leader; economist and writer; member of the Second Duma (1906); after the Bolshevik Revolution, member of the anti-Bolshevik government of Denikin and Wrangel.

Dowództwo Wojsk Polskich o nadesłanie chociażby jednej brygady piechoty na tyły armji Ukraińskiej mogącej zastąpić na r. Zbrucz oddziały Ukraińskie.

2. Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich chce wiedzieć w jakim stanie znajdują się pertraktacje Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich z Rumuńskim Sztabem Generalnym co do przerzucenia części armji Ukraińskiej przez Rumunię na Chersońszczyznę.

3. Dla przyszłej ofensywy armji Ukraińskiej jest koniecznem urządzenie bazysnych składów uzbrojenia, odzieży, obuwia i żywności. Te składy winny znajdować się w zupełnem rozporządzeniu Ukraińskiej Władzy wojskowej lecz pod ochroną oddziałów Polskich i w miejscu naznaczonem przez N.D.W.P. na magistrali kolejowej, z kąd łatwo będzie można podawać je do armji. W tych składach trzeba mieć zapas do 40.000 karabinów z odpowiednią ilością nabojów i do 50 lekkich armat z 5.000 nabojów armatnich. Czy Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich może liczyć na urządzenie tych bazysnych składów i na oznaczoną ilość uzbrojenia oraz w jakim miejscu takowe będą otwarte.

4. Jaką ilość armat, kulomiotów, karabinów i nabojów Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich może liczyć, że otrzyma ze zdobyczy zabranej przez armję Polską od bolszewików.

5. Czy armja Ukraińska może liczyć na otrzymanie armat ciężkich i w jakiej ilości oraz nabojów do nich. Było by bardzo pożądanem otrzymać chociaż by 12 armat (po 2 na dywizję).

6. Kiedy i w jakiej ilości Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich może oczekiwać ześrodkowania w Łańcucie Ukraińców-jeńców, przymusowo mobilizowanych przez bolszewików.

7. Czy Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich może liczyć na to, że ześrodkowani w Łańcucie jeńcy, jak i przedtem, będą zaopatrzeni w odzież i uzbrojenie.

8. Z powodu zwiększenia frontu armji Ukraińskiej i braku technicznych zasobów łączności, czy może Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich liczyć na otrzymanie telegraficznych i telefonicznych aparatów i drutu oraz w jakiej ilości.

9. Jest nieodzownem zaopatrzenie armji Ukraińskiej w zasoby techniczne — aeroplany, pontony, tanki i samochody opancerzone. Czy może Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich tego się spodziewać.

10. Jeżeli w rozporządzeniu Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich będzie brakować odzieży, to Naczelne Dowództwo Wojsk

Ukraińskich prosi dać Rządowi Ukraińskiemu 200.000.000 marek polskich, jako pożyczkę z funduszu wojennego, na kupno odzieży własnymi zabiegami.

11. Dla przyszłych operacji na terenie Ukrainy Nacz. Dow. Wojsk Ukraińskich uprasza Naczelne Dowództwo W.P. zaraz że zarządzić przygotowanie chociażby dwóch pociągów opancerzonych dla szerokiego toru i jednego pociągu sanitarnego.

12. Na czas ofensywy armji Ukraińskiej Nacz. Dow. Wojsk Ukr. uprasza Naczelne Dowództwo W.P. o nadesłanie tymczasowo do rozporządzenia Wodza armji Ukraińskiej jednego Polskiego baonu kolejowego i jednego baonu pontonowego, ponieważ takowych brak.

13. Czy może armja Ukraińska być zaopatrzoną w lekarstwa i środki dezynfekcyjne dla walki z chorobami zakaźnymi i w jakiej ilości.

14. Czy może Nacz. Dow. Wojsk Ukr. liczyć na otrzymanie szeroko-torowego ruchomego składu kolejowego i w jakiej ilości parowozów, wagonów klasowych, krytych i platform, a również smarowideł, paliwa i innych zasobów dla przywrócenia ruchu kolejowego.

Szef Sztabu Gen. Generał-Porucznik
(podpis) Sinkler

53   T-28   (2)

RADIOTELEGRAM

4899/T2

Monsieur Tschitscherin
Commissaire Peuple aux Affaires Etrangères

Monsieur André Liwicki président de la Mission Diplomatique Ukrainienne en Pologne m'a prié le 9 septembre de Vous transmettre la proposition d'entamer des pourparlers de paix à Riga entre la delegation de paix du gouvernement de la République Socialiste Fédérative des Soviets de Russie et une delegation du gouvernement

de la République Democratique Ukrainienne.

En Portant ce qui precede à votre connaissance je vous prie de vouloir bien me faire parvenir votre reponse.

(-) Sapieha¹

10.IX.1920.

[hand written date]

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4899/T2 dnia 14/IX 1920 r.

54 T-27 (2)

Warszawa, dn. 13, września 1920 r.

4785/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
Ew/5. No. 40709/II

Do
Adjutantury Generalnej

Przesyła się do wiadomości i ewentualnego wykorzystania list działacza ukraińskiego politycznego w Wiednia.

I załącznik.

Za zgodność:
(Podpis nieczytelny)

Szef Sztabu Generalnego
ROZWADOWSKI m.p.
generał-porucznik

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4785/T2 dnia 16/IX 1920 r.

---

¹Sapieha, Eustachy Kajetan (1881-1963), Polish politician and diplomat; first Polish envoy to Great Britain (1919); Minister of Foreign Affairs (1920-1921).

Wobec ciągłego wrzenia i zmieniających się wciąż warunków politycznych na wschodzie Europy okazuje się coraz wyraźniej, że ziemie ukraińskie, pozostające wciąż w stanie faktycznego bezkrólestwa, grają wcale niepodrzedną rolę we wszystkich politycznych kombinacjach.

Dzięki temu, że Ukraina okazała się niezdolną do wytworzenia jakiejś poważniejszej, zorganizowanej siły wojskowej, przeto i sama idea samodzielności tej Ukrainy przedstawia się w oczach ludów Europy jako rzecz zupełnie zdyskredytowana. Zdyskredytowali ją do reszty różni niepowołani uzurpatorzy i pretendenci, którzy się na niej właśnie dzięki brakowi jakiejś wspólnej organizacji, namnożyli. Każdy z tych pretendentów, usiłując wmówić w świat, że on jest właściwym władcą, ma na widoku przede wszystkim własne plany, zyski materialne i ambicje osobiste. Dlatego też o jakimś wspólnym porozumieniu się i wspólnym zgodnym wystąpieniu na gruncie ogólnego dobra publicznego mowy być nie może, wszyscy oni kolejno z widowni zniknąć muszą.

Pomijając fałszywe i nieszczerze próby niemieckie zorganizowania Ukrainy, jedynie Polska do tej pory usiłowała uczciwie z kraju tego coś jednolitego utworzyć. Usiłowania jednak polskie w wielu powodów okazały się płonnymi. Jedną z niepoślednich przyczyn niepowodzenia było i to że wybrany przez Polskę przedstawiciel Ukrainy okazał się niepopularnym i bardzo nadającym się osobiście do wszelkiego rodzaju napaści i zarzutów, nieraz aż nadto usprawiedliwionych. Okoliczność tę wyzyskali znakomicie bolszewicy, dyskredytując wśród ludu imię polskie jako jego popleczników, i usiłując rozdmuchać tym sposobem antagonizm już na tle narodowościowym. A przyznać jednak trzeba, że wszystkie, oplakane zresztą w swych skutkach, dotychczasowe ruchy i awantury na Ukrainie miały za podkład, bardzo co prawda, swoiście pojęte, przyczyny ekonomiczne, hasła zaś narodowe były wysuwane przez przywódców jako maska, ognia zapału jednak w masach ukraińskich nie rozpałały. Zresztą i inni dotychczas znani "przywódcy" "dyktatorzy" itp. konkurenci powyżej wspomnianego osobnika prawie bez wyjątku są tyle warci pod względem moralnym co i on, tak że wyboru niema. Sił wybitniejszych żaden z nich zgromadzić koło siebie nie może, raz dlatego że każdy z nich ma poderzane osobiste plany a powtóre, że sił tych (mowa o wybitniejszej inteligencji) wogóle Ukraina w sobie i dla siebie nie wyhodowała, niema ich skąd czerpać. Gros ludu ukraińskiego stanowi ludność rolnicza, pragnąca przede wszystkim możliwości spokojnej pracy, ponieważ jednak sama

odpowiedniego porządku wytworzyć nie jest w stanie, przeto ogląda się na tych, od których przyjścia dostatecznie silnej ręki może się spodziewać. Wyrazem tego pragnienia jest istniejąca już od 1918 r. t.zw. partja "chliborobów". Program tej partji dałby się najbliżej określić terminem "pracy organiczanej" a więc bez żadnych tendencji wywrotowych-i bez uprzedzeń narodowościowych.

W czasach burzliwych, przejściowych, wysuwają się zawsze na czoło partje i zbiorowiska gotowe do czynów gwałtownych, wywrotowych nawet występnych, a ponieważ partja "chliborobów" jak z powyższej definicji wynika, daleką jest od tego, przeto na czoło się jeszcze nie wydarła — że jednak jest ona najbliższą prawdy ludowej i najwięcej siły rzeczywistej mającą, można wnosić już choćby z tego, że w r. 1918, kiedy Niemcy, myśląc że się na dłużej na Ukrainie ostoją i chcąc na wszelki wypadek lepszy ład na niej zaprowadzić, oparli się na tej partji przy wyborze hetmana Skoropadzkiego, i jakkolwiek cała historia z innych przyczyn skończyła się fiaskiem, to przyznać trzeba, że Skoropadzki przy poparciu tejże partji zdołał skonstruować rząd prowizoryczny z ludzi administracyjnie mniej więcej wyszkolonych, rząd o całe niebo wyższy niż wszelkie operetkowe i zbrodnicze rządy Petlurów, Winniczenków, Petruszewiczów, Lewickich e.t.c. Że partja ta istnieje i zamierza odegrać czynną rolę, dowodem służyć może, że delegaci jej w osobach znanych działaczy, jako to: SZEMET (prezes organizacji, dem. chliborobów, człowiek popularny cieszący się zaufaniem i poważaniem); DOROSZENKO, SKOROPIS-JAŁTUCHOWSKI,¹ TIMOFIEJEW, STRADOWSKI (były radny, kandydat na burmistrza m. Kijowa), LIPINSKI² (b. ambassador ukr. w Wiedniu), KRYŁACZ (dwaj ostatni byli Polacy) i wielu innych, zebrani w tej chwili w Wiedniu i nawiązują pertraktacje z gen. Wranglem, skłaniającym się do uznania ich głosu w sprawach Ukrainy. Przedstawicielem Wrangla w Wiedniu w tej sprawie jest LEWCZENKO (chliborob). Tenże Wrangel odrzuca wszelką myśl porozumienia się z innemi pretendencjami, jako z ludźmi działającymi, albo tylko do czasu, póki nie wyczerpią nagrabionych funduszy, albo działającymi za fundusze postronne. Mówią w Wiedniu np. o Petruszewiczu, który już przy-

---

¹ Skoropays-Ioltukhovskiyi, Oleksander (1880-1945). Ukrainian monarchist leader; one of the organizers and leaders of the Union for the Liberation of Ukraine (1914-1917) established in Austro-Hungary and Germany during World War I, governor of the Kholm Province during Hetman Paul Skoropadsky's regime (1918).

² See doc. 12, footnote #3.

gotował tam omal nie cały aparat państwowy dla Galicji Wschodniej, że funduszków na ten cel udzieliło jedno z państw Ententy w czasie dla nas krytycznym. Wiedeń w tej chwili jest ośrodkiem, w którym zbiegają się ścieżki wszelkiego rodzaju międzynarodowych wschodu Europy, różnych tajnych knowań i intryg. Z tychże źródeł wiedeńskich zaznaczyć należy, że w obecnej chwili pojawił się na Ukrainie (naddnieprzańskiej) ruch dość nieoczekiwany, nowatorstwo w dziedzinie obrządków religijnych, a z ortodoksyjnego punktu widzenia niewątpliwie nawet odstępstwo, mianowicie odprawianie liturgji w języku ukraińskim i śpiewy chóralne całym tłumem podczas nabożeństwa. Jest to tło dla propagandy. Gen. Wrangel dla tworzenia armji ukraińskiej ma przy sobie 2 pułkowników: poławca OSTRANICĘ (adjutanta Skoropadzkiego) i HLIMENKĘ (właściwe nazwisko Ryszard Keichel). Według kursujących w Wiedniu wiadomości trzy czwarte armji Wrangla składa się z Ukraińców, zwłaszcza korpus oficerski. Również we flocie jego element przeważający stanowią Ukraińcy.

Myślą przewodnią powyższego jest: czy nie byłoby wskazane dla wyreperowania nawiązanej już z naszej strony sprawy z Ukrainą i z jej niefortunnym dyktatorem pokierować rzecz w kierunku porozumienia się wspólnego: Polska, "chliboroby", Wrangel. Uznanie przez tego ostatniego w tej lub innej formie Ukrainy ułatwiłoby niewątpliwie oczyszczenie się z wielu rzucanych na imię polskie "odium".

Rzecz, w jaki sposób winnaby być zorganizowana Ukraina, musi być pozostawiona do wspólnego porozumienia się, wobec jednak zupełnej słabości i zdyskredytowania (:zjazd "Ambasadorów" Ukr. Nar. Respubliki" odbyty ostatnio w pierwszej połowie sierpnia w Wiedniu wykazał najzupełniej ich bezradność i brak jakiegokolwiek uznania ze strony państw postronnych:) dotychczasowego systemu "Ukraińskiej Narodowej Respubliki" pole stoi prawie że otworem, a oparłszy się na "chliborobach" nie mających żadnych a w każdym razie nie kierujących się żadnymi narodowościowymi antagonizmami, można ku ładowi i porządkowi i dobrym sąsiedzkiemu stosunkom doprowadzić.

55 T-28 (2)

T A J N E

Poczta Polowa Nr. 53,
dn. 16.IX. 1920 r.
4809/T2

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
Ew./3. No. 42478/II.

P I L N E

Do
Generalnej Adjutantury Naczelnego Wodza.—

W załączeniu przesyła się raport Attaché wojskowego P.P. w Wiedniu za Nr. 20 z dnia 7.IX.b.r., zawierający wiadomości o Ukraińcach w Wiedniu i sowieckiej misji Dr. Warszawskiego.

I załącznik.

Otrzymują: Gen. Adjt. N.W., M.S.Z., M.S. Wojsk., Oddz. II Sztabu.—

Szef Oddziału II.
W z. Matuszewski m.p.
ppułkownik p.d. Szt. Gen.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4809/T2 dnia 18/IX 1920 r.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Poselstwo Polskie
w Wiedniu
Attaché Wojskowy

Raport Nr. 20.

Wiedeń, dn. 7 września 1920.

UKRAINA

Dnia 1. września odbywały się w Wiedniu narady przedstawicieli wszystkich partji i "Rządów" Ukrainy i przybyć na nie mieli wszyscy ważniejsi politycy ukraińscy z Zagranicy.

Głównym celem tych narad było uzyskanie porozumienia i określenie wytycznych, któremi wszystkie partje ukraińskie do wspólnego celu, t.j. do uzyskania niepodległości Ukrainy iść powinny.

Narady w tym kierunku nie miały doprowadzić do żadnego rezultatu, ponieważ partję i rządy Ukrainy wzajemnie się zwalczają i nawet w najważniejszych punktach zgodzić się z sobą nie mogą.

I tak gdy zwolennicy Dra Petruszewicza uważają za najważniejszą rzecz uzyskanie niepodległości dla Galicji wschodniej, by dopiero potem starać się o utworzenie Wielkiej Ukrainy — wszystkie inne partje dążą do tamtego celu, i to albo bez, albo z Galicją wschodnią.

Na tajnych naradach, w których brali udział sami najpoważniejsi politycy, jak Dr Pietruczewicz, Kiryluk, Timofiejew, [---] Konowalec¹, Martos, Efimenko, Wasylko i inni, omawiać miano zawarcie układów z państwem niemieckiem i tak miała tu być obecną delegacja z Berlina, złożona z 3 cywilnych i 2 wojskowych delegatów pod przewodnictwem Krumholca.

Aczkolwiek Niemcy obiecywali pomoc, finansową i moralną jakoteż i oświadczyli gotowość za pomocą własnych instruktorów w nowym utworzyć się mającem wielkiem państwie Ukraińskiem być pomocnymi w utworzeniu zarządu i armji, mimo to pomiędzy poszczególnymi przedstawicielami ukraińskimi nie mogło przyjść do zgody. Dlatego też niemiecka delegacja miała zaraz następnego dnia wyjechać do Berlina zawiadamiając członków ukraińskiego zjazdu, że nie wiedząc, który rząd ukraiński jest miarodajny, że wszystkimi naraz prowadzić narady i zawierać prawomocne układy nie może.

56 T-3 (2)

[Stamp] Y.H.P. Українська Військова Місія
в Речипосполитій Польській

---

¹ Konovalets, Evhen (1891-1938), colonel of the army of the Ukrainian National Republic. Played an important role in the overthrow of the Hetman government in Nov.-Dec. 1918; founder of the Organization of the Ukrainian Nationalists. Assassinated by a Soviet agent in Rotterdam (Netherlands).

Відділ: Господ.
— Вересня 1920 р.
ч. 972

DO SZEFA SZTABU GENERALNEGO WOJSK POLSKICH

Zaopatrzenie armji Ukraińskiej, poczynając z maja r.b. przechodziło przez kilka faz. Z początku, mianowicie w maju i czerwcu, konieczne dla zaopatrzenia armji Ukraińskiej (prócz 6-ej Dywizji Stzeleckiej i 6-ej Brygady Zapasowej, które po wyjściu z Brześcia zostały przydzielone do 3-ej armji Polskiej i były tam zaopatrywane we wszystko niezbędne (artykuły, jak to uzbrojenie, odzież — otrzymywano przez pośrednictwo Missji Wojskowej, według zarządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej, i odstawiano do armji. Kiedy nasz Rząd i Naczelne Dowództwo przebywały w Winnicy, przy naszym Ministerstwie Wojny była otwarta w Winnicy Ekspozytura Generała Romera, przez którą armja Ukraińska i powinna była otrzymywać wszystko, co jej potrzeba, lecz w rzeczywistości, na zasadzie użytych przez Missję zabiegów, konieczne dla armji artykuły faktycznie wydawano drogą wyżej oznaczoną, t.j. otrzymywane były przez Missję Wojskową i były wysyłane własnymi środkami. Robiło się tak dla tego, że, otwarta w Winnicy, ekspozytura faktycznie swoich składów nie miała i dlatego nie miała możliwości wydawania czegokolwiek.

Przy zapotrzebowaniach na wydanie broni i nabojów do niej, zaznaczono, że takowe będą wydawane ze zdobyczy wojennej.

Kiedy rozpoczął się odwrót w czasy ofensywy bolszewickiej i do czasu, kiedy armja Ukraińska znalazła się za Zbruczem, sprawa zaopatrzenia w uzbrojenie, amunicję, odzież i obuwie stawała w coraz gorszym stanie.

Armja Ukraińska była w tym czasie przydzielona na wszelkie rodzaje zaopatrzenia do 6-ej armji Polskiej, ale dzięki brakowi zapasów w 6-ej armji i przedłużającemu się odwrotowi, 6-ta armja wydawała bardzo nieznaczną ilość artykułów. Następstwem tego było to, iż znaczna ilość ludzi, powołanych z poboru lub dobrowolnie przyłączywszy się do armji Ukraińskiej, nie chcących pozostać u bolszewików, nie mogła być uzbrojoną i odzianą.

Stosownie do konwencji wojskowej armja Ukraińska powinna była otrzymać wszystko niezbędne dla trzech dywizji, t.j. na 50—60 tysięcy ludzi, lecz do tego czasu otrzymano zaopatrzenia tylko na połowę tej ilości, a uzbrojenia i obuwia tylko na czwartą część, przy

czem w braku innego, 10.000 kompletów odzieży wydano takich, które przeznaczone były dla jeńców. Taka odzież, bezwątpienia, długo wytrzymać nie mogła.

Armja Ukraińska, nie bacząc na tak słabe zaopatrzenie, uczciwie wykonywała swoje obowiązki, zatrzymując i bohatersko odpierając znaczne siły wroga, czem nie mało dopomogła armji Polskiej (to było mi potwierdzonem przez Szefa Sztabu Generalnego W.P.). Jak Naczelne Dowództwo W.U. tak i Missja Wojskowa, podtrzymująca czas cały ścisły kontakt z Polskim Ministerstwem Spraw Wojskowych i Naczelnym Dowództwem W.P., dobrze wiedziały, że zapasów w armji Polskiej niema, a przez to cierpliwie czekały na możliwość otrzymania wszystkiego koniecznego w większej ilości.

Missja Wojskowa rachowała się z tym i cały czas uspokajała Naczelne Dowództwo W. U., informując, że polacy dzielą się z nami tym co mają.

W ciężkie dni walk pod Warszawą, kiedy armja Ukraińska musiała zająć front prawie, że podwójny, aby dać możność Naczelnemu Dowództwu W.P. zebrać możliwie więcej sił w punktach zagrożonych, Missja Wojskowa, chociaż i poruszała kwestję zaopatrzenia armji Ukraińskiej, ponieważ z armji cały czas przychodziły zapotrzebowania, dobrze rozumiała, że w tym czasie wszystko co tylko było w rozporządzeniu u Naczelnego Dowództwa i Polskiego Ministerstwa S.W. było potrzebnem na własnym froncie.

Obecnie, kiedy okoliczności na froncie zupełnie się zmieniły, kiedy armja bolszewicka prawie że zniszczona, kiedy otrzymano olbrzymią zdobycz wojenną, głównie wielką ilość uzbrojenia i armat wzoru rosyjskiego z ogromnym zapasem naboju, kiedy zdobyto nie mało zasobów technicznych, uważa się, za stosowne przystąpienie do zaopatrzenia armji ukraińskiej.

Od Dywizji armji Generała Omeljanowicza-Pawlenko i również od 6-ej Dywizji Ukraińskiej, stosownie do zarządzenia Naczelnego Dowództwa W.P. i Dowódcy 3-ej armji, przybyli i przybywają odbiorcy z zapotrzebowaniami na uzbrojenie, zaopatrzenie techniczne i obozowe, odzież, bieliznę i w obuwiu; odbiorcy ci, łącznie z referentami Missji, chodzą więcej już jak trzy tygodnie do różnych instytucji, otrzymują asygnaty na niektóre, najwięcej potrzebne artykuły, ale, kiedy dochodzą do składów, wyjaśnia się, że w takowych prawie że nic nie ma przeto, nic nie otrzymawszy, wracają do armji.

Z dodanego do niniejszego zestawienia zapotrzebowań armji Generała Omeljanowicza-Pawlenko oraz 6-ej Dywizji jasno widać bieg

pracy tych odbiorców.

Obecnie stan armji Ukraińskiej jest taki:

1. Karabinów jest około 14 tysięcy, z których znaczna ilość mało zdalna do użytku w walce; około 15 tysięcy kozaków jest zupełnie nie uzbrojonych.

2. Zapas nabojów do karabinów wzoru rosyjskiego zbliża się ku końcowi, te zapasy, które były w Rumunji według doniesienia naszego przedstawiciela w Bukareszcie, są wyczerpane.

3. Armat jest trzydzieści siedem 3-ch calówek wzoru rosyjskiego, część których podlega zamianie. Według ilości mających się ludzi armja prosi o wydanie koniecznych zaraz:

a) 22 armat polowych, 3-ch calowych z przodkami, jaszczami i wszystkimi przyrządami;

b) ciężkiej artylerji niema zupełnie, co wielce odbija się na działaniach wojennych, konieczne są 4 haubice 48-milimetrowe z przodkami, jaszczami, celownikami i częściami zapasowymi;

c) 4 armat 42-linjowych, też wszystkimi dodatkami jak zaznaczono wyżej;

d) 4 konno-górskich 3 calowych armat ze wszelkimi dodatkami;

e) 5000 karabinów, 500 rewolwerów, 25 kulomiotów "Maxima", 150 kulomiotów "Lewisa" do (kulomiotów "Maxima" wstęgi i maszynki do nabijania a do "Lewisa" krążki);

f) 1000 spis, 1000 szabel, 22 busole 11 stereo-lunet i 200 lornet polowych;

g) nabojów do 3-calowych — 10.000 szrapneli, 10.000 granatów; do 42-linjowych, 2500 szrapneli i 2500 granatów; do 48-milimetrowych, 4000 bomb i 1.000 szrapneli, do nich ładunki (proch) — 5000; nabojów do rewolwerów 7.000; nabojów do karabinów wzoru rosyjskiego pięć milionów, nabojów do "Lewisa" — 500 tysięcy, nabojów do 3-calowych konno-górskich armat — 1000 granatów i 3000 szrapneli;

h) 1500 siodła, 50 kuchen polowych, 20 kuźni polowych, 100 kompletów narzędzi kowalskich, 10 kompletów zaprzęgów ośmio-konnych z czterema siodłami, 20 zaprzęgów sześć-konnych z trzema siodłami, 200 kompletów parokonnej uprzęży, 50 kompletów jedno-konnej uprzęży, 5000 podków, 20 tysięcy haceli "H" ostrych, 12.000 "H" tępych i 12.000 piramidalnych i 10 pudów hufnali;

i) 100 wiorst kabla telefonicznego, 50 wiorst kabla telegraficznego;

j) 6 iskrowych stacji;

- k) 6 samochodów opancerzonych;
- l) jedną kompanję tanków z pociągami i samochodami ciężarowymi, cysterną do benzyny i wszelkimi przyrządami;
- m) 40 motocykli;
- n) dwie kolumny samochodów ciężarowych;
- o) 30 tysięcy kompletów odzieży, 60 tysięcy kompletów bielizny, 25 tysięcy par trzewików, 5000 par obóvia, 25 tysięcy owijaczy, 20 tysięcy płóciennych namiotów z przyrządami, 60 tysięcy kompletów bielizny ciepłej i 30 tysięcy kompletów ciepłej odzieży;
- p) 15 tysięcy łopat saperskich i 7000 toporków i 3000 oskardów.

Muszę zaznaczyć, że przedstawiciel Naczelnego Dowództwa W.P. przy armji Ukraińskiej, Pułkownik Bodeskuł, depeszą z 31/VIII za N 220 na imię Szefa Sztabu Generalnego potwierdził ostrą konieczność wszystkiego wyżej wymienionego, zaznaczając, że dając zadania armji Ukraińskiej, trzeba rachować się z tym faktem, iż takowa, niemając nieodzownych zasobów technicznych i nieotrzymując wszystkiego koniecznego, nie może wykonywać tych zadań tak, jak gdyby była zaopatrzoną we wszystko co dla niej jest nieodzownem. Również zaznacza, że armja traci wiarę, że wszystko obiecanie będzie jej danem rzeczywiście, mając na uwadze, iż minęło koło 4 tygodni i do armji nic nie doszło.

W ostatnich dniach Missja miała wielką nadzieję otrzymać i wysłać do armji Generała Omeljanowicza-Pawlenko chociaż kilka tanków, z dodanej do niniejszego korespondencji widać, iż Naczelne Dowództwo przeznaczyło z początku sześć tanków z instruktorami. Kiedy przedstawiciel armji Generała Omeljanowicza-Pawlenko, pułkownik Nazarewicz otrzymawszy na zasadzie tego zarządzenia od II Dep. Wskazówki co do otrzymania w Łodzi oznaczonych tanków tam wyjechał, to zastępca Dowódcy pułku tanków (czołgów) w porozumieniu z Nacelnym Dowództwem i II Departamentem M.S.W. zawiadomił pułkownika Nazarewicza o postanowieniu, aby nie rujnować organizacji wyznaczyć pierwszą kompanję po ukończeniu remontu maszyn.

Ta kompanja, zgodnie do zawiadomienia z 2 września za N 1048 powinna była wyruszyć 3/IX, ale kiedy zostało wydane przeze mnie rozporządzenie, na zasadzie doniesienia pułkownika Nazarewicza, o wysłaniu oznaczonej kompanji, wyjaśniło się, że tanki nie będą wysłane, mając na uwadze, że w warunkach działań armji Ukraińskiej tanki nie są potrzebne.

Muszę zaznaczyć, że armja Generała Omeljanowicza-Pawlenko

czeka na tanki już dawno, jeżeli nawet wykorzystanie takowych jest obecnie niemożliwe, to z posunięciem się armji Ukraińskiej naprzód, po przejściu Zbrucza, gdzie gór nie będzie, tanki bezwarunkowo będą wykorzystane; z drugiej strony przybycie tanków będzie miało wielkie moralne znaczenie dla kozaków, którzy takowych u siebie nie widzieli, również, armija będzie wiedzieć, że armja Polska dzieli się z nią i temi nowemi zasobami, jakie ma u siebie.

Przy osobistem widzeniu się z Panem w ostatnich dniach było mi zaznaczonem, że zaraz wszystko będzie zrobionem, jak przez Naczelne Dowództwo tak i Ministerstwo S. Wojskowych, przeto, z rozkazu Głównego Otamana, a również zgodnie do próśb Generała Omeljanowicza-Pawlenko, Missja Wojskowa uprasza o kategoryczne rozporządzenie, żeby zaopatrzenie armji Ukraińskiej we wszystko konieczne było rzeczywiście w życie wprowadzonem.

Szef Missji

Generał-Porucznik

[Signed] Zieliński

Szef IV oddziału

Pułkownik

[Signed] Bondarowsky

Następstwa pracy odbiorców od 6 dywizji, przybyłych stosownie do rozporządzenia Dowódcy 5 armji z zaświadczeniem, że wydanie oznaczonych artykułów bardzo nieodzowne.

NAZWA PRZEDMIOTA.	Ilość	Asygnaty wydane na przejazd NIS	Asygnaty na skład Krakowski	Wydano ze UWA-składów. Gl.
Siodła kawaleryjskich	280	280	—	niema
Wiader brezentowych	500	niema	—	—
Torb	400	—	—	—
Szczotek końskich	400	—	—	—
Brezentów na wozy	210	60	—	niema
Podków końskich N 3	2100	2100	—	—
Podków końskich N 4	2100	2100	—	—
Haceli ostrych i tępych	2000	2000	—	niezdatne
Hufnali	8p./12 klg./	8 klg.	—	niema

Siatek do siana	250	niema	—	—
Smarowidła	1 becz.	172 klg.	—	172 klg.
Kluczy do Haceli	6	niema	—	—
Chomąt parokonnych zwykłych	160 par	70 par	—	40
" armatnych	120	—	120	—
Cugli jednokonnych	420	70	—	30
" parokonnych	140	135	—	135
Uzdeczek z mundsztukami	300	—	—	—
" bez mundsztuków	200	—	—	—
Uździeniec skórzanych	200	—	200	—
" parciany	300	—	200	—
Do wiązania koni	500	—	—	—
Der	750	niema	—	—
Troków	750	—	—	—
Siodełek	1400	—	—	—
6 konnych zaprzęgów armat.	5	—	5	—
Siedel artyleryjskich	16	—	—	—
Kuźni pochodnych	3	—	3	—
Wozów obozowych	20	—	—	—
Kół zapasowych	10	10	niema	—
Kompletów kowalskich	5	5	niema	—
" stolarskich	3	3	niema	—
Karabinów wzoru rossyjskiego	170	—	—	Odmów- iono przez referenta że wzglę- du na przeroz- brijenie.
Armat 3"	3	3	—	Odmów- iono w
Lunet Zeisa	8	4	—	Nacz.
Lornet	12	6	—	Dow.
Busoli	4	2	—	Powie-
Kompasów	40	40	—	dziano, że
Rewolwerów	40	40	—	mają ot- rzymać

Szabel	40	niema	na froncie ze zdoby- czy wojennej Jeszcze nie otrzy- mano ze składu
Oliwy wrzecionowej	1 p.	1 p. / 16 klg/	—
Skrzyń do naboju armatnich	2	2	
Kół zapasowych artyleryjskich	2	2	

Szeł IV oddziału
Pułkownik [Signed] Bondarowsky

Następstwa pracy odbiorców od intendatury 6 dywizji, przybyłych stosownie do rozporządzenia Dowódcy 3 armji z zaświadczeniem, że wydanie oznaczonych artykułów bardzo nieodzowne.

NAZWA PRZEDMIOTÓW.	Jaką ilość	Wydano	UWAGA
Płaszczów	1000	150	90 sukien. z nich 70 flanelo- wych.
Frenczów	1000	160	bluz
Spodni	1000	300	
Koców	1000	niema	
Trzewików	1000	300	
Owijaczy	1000	230	
Butów	700	niema	
kalesonów	2000	6000	
Koszul	2000		
Namiotów	2000	niema	
Ręczników	1000	—	

Chustek	1000	—
Skarpetek	2000	600 onucz
Czapek	1000	220
Manierek	1000	230
Prześcieradeł	1000	—
Pasów	1000	—
Plecaków	1000	—
Ładownic	1000	—

Szef IV oddziału
Pułkownik

Bondarowsky

57 T-3 (2)

Ministerstwo Spraw Wojskowych
L. 4156 T.O.A. Szt. IV.
Warszawa, dn. 24.IX.1920.

Zaopatrzenie Armji Ukraińskiej.

Do Pana Szefa Sztabu Generalnego W.P.
W miejscu

W załączeniu przesyłam protokół z konferencji odbytej u mnie dnia 21. b.m. do wiadomości i do ewentualnego pokierowania sprawy zaopatrzenia Armji Ukraińskiej w myśl decyzji powziętych na wspomnianej konferencji.

Nadmieniam, że równocześnie otrzymują protokoły do wykonania wszystkie zainteresowane Departamenty i Oddziały Sztabu M.S. Wojsk.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)
Szef Sztabu M.S. Wojsk.

MINISTER:
(—) Sosnkowski
General-Porucznik

Otrzymują:

Pan Szef Sztabu Generalnego W.P. (2. egz.)

Pan Szef Sztabu M.S. Wojsk.

Pan WICEMINISTER.

PROTOKÓŁ

z konferencji odbytej dnia 21.IX. b.r. u Pana Ministra
w sprawie zaopatrzenia Armji Ukraińskiej

Konferencję otworzył Pan Minister o godz. 19-ej.

Podkreśliwszy na wstępie poufność kwestji omawianych przeszedł Pan Minister do przedstawienia położenia Armji Ukraińskiej w związku:

1. Z umową jaką zawarliśmy z Rządem Ukraińskim odnośnie do sformowania i zaopatrzenia materjalnego 3. dywizji piechoty;

2. Ze sprawą pokoju.

Pan Minister stwierdził, że Rząd Polski chce lojalnie, i, o ile to tylko leży w zakresie jego możliwości, umowy dopełnić z Ukrainą. Oczywiście chodzi w tej chwili tylko o zaopatrzenie Armji Ukraińskiej.

Zbliżający się pokój stawia Polskę z jednej, a Armję Ukraińską z drugiej strony w zupełnie nową sytuację a wzajemny ich stosunek ulegnie radykalnej zmianie.

Odpowiedź udzielona przez bolszewików atamanowi PETLURZE na jego propozycje pokojowe, nie pozwala mu w chwili obecnej myśleć o jakichkolwiek krokach pokojowych. — Gdyby więc nasze rokowania doprowadziły do zawarcia pokoju — Armja Ukraińska musiałaby nasze terytorjum bezwzględnie opuścić.

W obecnej naszej ofensywie dojdziemy do Zbrucza, zaś Armja Ukraińska pójdzie dalej.

Ciążące więc na nas umowy obowiązki musimy wypełnić, tj. wyekwipować 3. dywizję piechoty, — ponadto zaś przedkłada Nacz. Dow. Wojsk Ukraińskich projekt utworzenia pewnego rodzaju bazy materjalowej, która leżałaby poza granicami Polski (za Zbruczem), podlegałaby zupełnej kompetencji Nacz. Dow. Wojsk Ukraińskich, była by jednak pod ochroną oddziałów polskich i w miejscu wyznaczonym przez Nacz. Dow. W.P.

O ile nad załatwieniem tej sprawy zastanowimy się i popatrzymy na nią z ogólnego punktu widzenia, nasuwają się dwie kwestje rozstrzygające:

1. Korzyści polityczne, jakie wypłyną dla nas z faktu, że Armja Atamana PETLURY nadal istnieje będzie na terytorjum Ukrainy;

2. Korzyści wojskowe.

Nas obchodzą głównie te ostatnie.

Zbliżający się pokój z bolszewikami przypuszczalnie nie będzie zbyt trwały, szczególnie gdyby bolszewicy skądinąd mieli swobodne ręce. Silniejsza Armja Ukraińska na flance, mogłaby zawsze ich trzymać w silnym szachu, a tem samem umacniałaby znacznie naszą pozycję militarną.

Dyrektywy więc natury militarnej przemawiają stanowczo za tem by całą tę imprezę jaknajusilniej poprzeć.

Na pierwszym miejscu znajduje się sprawa zaopatrzenia 3. Dywizji — do czego zobowiązaliśmy się umową. Dla orientacji nadmieniam tutaj p. Minister, że wszelkie świadczenia nasze na rzecz Armji Ukraińskiej polegają na kompensatach, ustalonych umową gospodarczą.

Wyświetlenia, z punktu widzenia prawniczego, wymaga jeszcze kwestja zdobyczy wojennych, zabranych przez Armję Ukraińską. Przypuszczalnie zdobycz ta będzie własnością Armji Ukraińskiej i nie stoi w żadnym związku z wyposażeniem etatowem 3. Dywizji.

Rządowi Ukraińskiemu będziemy musieli postawić jedno tylko zastrzeżenie, które umieścimy w umowie, jaką przypuszczalnie zawrzemy w związku z całym tem przedsięwzięciem: jest to sprawa materiałów samowolnie rekwirowanych w ostatnich czasach na terenie wschodniej Małopolski. Sprawę tę postawimy w formie wniosku na Radzie Ministrów — opracowaniem jej zajmie się Oddział IV Szt. M.S. Wojsk. Tutaj nadmieniam p. Minister, że przypuszczalnie będziemy musieli wysłać do Armji Ukraińskiej specjalną Komisję, której zadaniem będzie dokładne rozpatrzenie tej sprawy na miejscu.

Na podstawie referatu opracowanego przez Oddział IV Sztabu M.S. Wojsk, przeszedł tutaj p. Minister do szczegółowego omówienia pojedynczych pozycji zapotrzebowania ukraińskiego przedłożonego p. Szefowi Sztabu Gen. W.P. w memorjałe 1056 i w piśmie skierowanym do M.S. Wojsk. za L. 972.

Odmośnie do taboru kolejowego, żądanego przez ukraińców wyjaśnia p. delegat Ministerstwa Koleji, że posiadamy dwa centra składowe materiału taborowego, szerokotorowego. — Jedno w

Dęblinie, gdzie znajduje się 6200 wagonów i 190 parowozów. Tego centrum nie możemy jednak brać w rachubę, albowiem nie mamy połączenia szerokotorowego z Ukrainą, o budowaniu zaś chwilowo mowy być nie może.

Oddać możemy materiał z centrum lwowskiego, gdzie posiadamy 1800 wagonów i 30 parowozów, z tych 60% zepsutych. Procent zepsutych wozów i wagonów osobowych znacznie mniejszy. Ze Lwowa będzie nam o wiele łatwiej wydać albowiem linja szerokotorowa do Krasnego zachowana jeszcze.

Ostatecznie zadecydował P. Minister, że wydamy materiał z centrum lwowskiego w wysokości przewidzianej przez umowę. W dalszym ciągu przeszedł P. Minister do omówienia kwestji fiskalnej, z którą związane jest stworzenie bazy materiałowej.

Ponieważ Ukraińscy zarządzali w razie niemożności dostarczenia im mundurów, pożyczki w wysokości 200.000.000 marek, P. Minister zwrócił się do delegata Ministerstwa Skarbu za zapytaniem czy Ministerstwo Skarbu byłoby skłonem do wyasygnowania zażądanych sum.

W odpowiedzi wyjaśnił delegat Min. Skarbu, że Rząd Polski na razie zobowiązał się do świadczeń pieniężnych na potrzeby administracji cywilnej i z zobowiązań tych dotychczas się wywiązuje. Czy Ministerstwo Skarbu skłoni się do udzielenia pożyczki Rządowi ukraińskiemu w wysokości 200.000.000 marek — p. delegat chwilowo nie może dać ostatecznej odpowiedzi.

P. Minister stwierdził, że kwestję tę ostatecznie rozstrzygnie Rząd in corpore; kierując się przy decyzji będzie względami natury technicznej i finansowej.

Względy techniczne kazałyby raczej dać pieniądze — w Kraju bowiem zapasów nie mamy, a to co posiadamy nie wystarcza w zupełności na pokrycie własnego zapotrzebowania; kupowanie zagranicą połączone jest z trudnościami, których Ministerstwo Skarbu nie jest w stanie przewyciężyć.

Względy finansowe przemawiają za wydaniem in natura, albowiem nie możemy pozwolić Ukraińcom czynić zakupy w Kraju na własną rękę. Wywołałoby to niepotrzebną konkurencję, która mogłaby nas wiele kosztować. Gdyby zaś Ukraińcy chcieli zakupywać zagranicą wywołałoby znaczną zniżkę marki, rzucenie bowiem 200 milionów marek na rynek obcy zmniejszyłoby ogromnie i tak bardzo słaby popyt na marki. — Przypuszczalnie jednak będzie Rząd skłonny raczej do wydania pieniędzy, aniżeli in natura.

Delegat Skarbu wyjaśnia, że kompensata dotychczasowych świadczeń pieniężnych na rzecz Ukrainy jest zabezpieczoną umową. Dla zabezpieczenia refundacji 200 milionów marek o których mowa, należałoby przystąpić do zawarcia umowy specjalnej, dodatkowej. Jeżeli względy finansowe i wojskowe przemawiają za udzieleniem pożyczki. Rząd przypuszczalnie zgody udzieli.

P. Minister stwierdza, że względy wojskowe w zupełności przemawiają za, — zaś co do umowy osobnej, zabezpieczającej refundację 200 milionów marek polecił Oddz. IV. Sztabu M.S. Wojsk. przygotowanie wniosku w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu.

Dodatkowo zapytał jeszcze p. delegat Min. Skarbu, na jakich warunkach otrzymują Ukraińcy od nas tabor kolejowy.

Pan Minister stwierdził, że kwestja ta jest przypuszczalnie uregulowana zawartą już umową i przeszedł do omawiania sprawy utworzenia bazy materiałowej.

Ukraińcy żądają poza żywnością i umundurowaniem 40.000 karabinów i 50 armat.

Odnośnie do tej bazy P. Minister rozróżnił trzy zasadnicze momenty:

1. Miejsce utworzenia jej.
2. Ilość materiału żądanego i
3. sposób w jaki materiał ten zostanie wydany.

Odnośnie do miejsca zaznaczył Pan Minister narazie ogólnie, że miejsce powinno być wybrane o ile możności dość daleko za Zbruczem.

Żywności wydawać nie potrzebujemy, bo Ukraińcy zabrali znaczne jej ilości obecnie we wschodniej Małopolsce, zaś resztę dopełnią sobie na Ukrainie.

Sprawa mundurów jest ściśle związana z załatwieniem sprawy fiskalnej, dlatego omawianie jej obecnie byłoby bezprzedmiotowe. Zresztą magazyny nasze mundurowe próżne — moglibyśmy zaraz wydać tylko około 10.000 par trzewików.

Zapotrzebowanie uzbrojenia ogólnie wynosi 40.000 karabinów i 50 dział. Zaraz chcą dostać 22 dział.

Pan Generał Rozwadowski zapewnił, że Nacz. Dow. Jest w stanie dostarczyć 25.000 karabinów.

Ponieważ M.S. Wojsk. posiada tylko kilka tysięcy karabinów, które trzeba będzie dokompletować do liczby 8000 i dostać do gen. Bredowa, P. Minister zdecydował, że wydamy Ukraińcom tylko karabiny oddane do dyspozycji przez Nacz. Dow. Zapotrzebowanych

22 dział wydamy w ten sposób, że 18 dział da Nacz. Dow. resztę zaś Departament Uzbrojenia. Pozatem Departament Uzbrojenia wyposaży w działa 2. Dywizję Litewsko-Białoruską.

Nad zapotrzebowaniem dział ciężkich rozwinęła się szersza dyskusja.

Pan Gen. Kaczyński był zdania, że nie możemy dać dział ros. 48-linjowych, albowiem, te które posiadamy przygotowane są do zmontowania ich na nasze pociągi pancerne. Amunicji zaś do nich posiadamy ilość naprawdę znikomą. Pan General Rozwadowski proponował by Ukraińcom wydać działa 48-linjowe jakie posiadamy, zaś na pociągi pancerne ustawiać działa tureckie, o których zakup zabiegamy obecnie we Wiedniu. Działa te możnaby ewent. zapłacić zbożem ukraińskim. W każdym razie — utrzymywał p. gen. Rozwadowski — Ukraińcom coś z dział ciężkich dać musimy. Pewną ilość dział ciężkich zdobywanych posiada Nacz. Dow.

Tutaj zaznaczył P. General Kaczyński, że posiadane działa 48-linjowe będą musiały przejść jeszcze przez warsztaty, wydanie ich więc nie może nastąpić natychmiast.

Ostatecznie zdecydował P. Minister, że M.S. Wojsk. wyda 6 dział 48-linjowych i 1200 do nich, zaś Nacz. Dow. dopełni do liczby 12 dział i 2400 naboji.

Karabinów maszynowych wyda M.S. Wojsk. 200 — systemu Colta. Nacz. Dow. może ewent. dodać jeszcze 25 K.M. Maxima.

Amunicji do karabinów w wysokości 2.500.000 naboji dostarczy Naczelné Dowództwo.

Zapotrzebowanie na materiał łącznościowy, t.j. kabel telefoniczny i telegraficzny zaspokoi z łatwością M.S. Wojsk.

Co do tanków żądanych — zdecydował P. Minister nie wydać — z powodu braku tychże.

Oдноśnie do pontonów zapewnił p. gen. Malczewski, że możemy wydać jedną kolumnę.

Postanowiono wydać 2 samochody pancerne, co do których zastrzegł się P. Gen. Rozwadowski, że mogą one być ewent. marki innej aniżeli Ford, gdyż tych potrzebujemy dla naszej kawalerji.

Pociągów pancernych zapotrzebowali Ukraińcy dwa.

Wydamy im jednak cztery (z których dwa w miejsce niewydanych tanków) ponadto jeden pociąg sanitarny.

Zapotrzebowanie sanitarne i weterynaryjne opiewało na około 5.000.000 marek, kalkulowane jednak według cen płaconych przed kilkoma miesiącami. Pozatem robiło ono wrażenie, że układał je ktoś nie-

fachowy.

Zadecydował P. Minister by wydać leków i przyrządów sanitarnych na ogólną sumę 15.000.000 marek z tem, że zapotrzebowanie to zostanie fachowo uzupełnione i poprawione. Żądanych aparatów dezynfekcyjnych nie wydamy, bo sami nie mamy.

Po dłuższej dyskusji postanowiono, że baza materiałowa żądana przez Ukraińców będzie stworzona w Jarmolińcach.

Odnosnie do Stacji Zbornej w Łańcucie zaznaczył P. Minister, że musi ona być zlikwidowaną z chwilą zawarcia pokoju.

Zaznaczywszy z naciskiem, że cały materiał wydany obecnie ma być obliczany według cen obowiązujących na rynkach w chwili obecnej, P. Minister zamknął konferencję o godz. 20 min. 40.

58   T-28   (2)

4890/T2

ODPIS

DEPESZA

z Rygi Nr. 4 z dn. 27/IX. 1920 r.

Na posiedzeniu komisji głównej dnia 28 września przedłożyli bolszewicy projekt traktatu preliminarzy w 17 punktach.

1. Wychodząc z zasady samostanowienia narodów, obie strony uznają samodzielność i niezależność nowoutworzonych między Polską a Rosją republik: Białoruskiej, Litewskiej i Ukraińskiej.

2. Wobec tego, że narodowe samookreślenie Galicji Wschodniej nie przyjęło ostatecznych form państwowości, obie kontraktujące strony przyznają w zasadzie niezależność Galicji Wschodniej zgadzają się na to, że ostateczne zdecydowanie jej losu winno być ustalone drogą

wypowiedzenia się całej ludności miejscowej na podstawie powszechnego, bezpośredniego, równego i tajnego głosowania.

KULINSKI

Za zgodność:
[podpis nieczytelny]

Naczelne Dowództwo W.P.
Sztab Generalny.
Oddział II.
Ew/5. Nr. 44155/II.

Warszawa, dn. 30/IX.1920 r.
[in long hand] otrz. 4/X!!

DO
ADJUTANTURY GENERALNEJ

Przesyła się do wiadomości.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L.Dz. 4890/T2 dnia 4/IX 1920 r.

Otrzymują do wiadomości:

1. Adjutantura Gen.
2. M.S. Wojsk.
3. M.S. Zagr.

W/z. Szefa Oddziału II
[podpis nieczytelny]
ppułk. Szt. Gen.

59   T-28   (2)

Otrzym. dn. 29/9.

Kopja
Telegramu Szyfrowego Nr. 6

Dąbski do M.S.Z.
w Warszawie

Ryga, dn. 28/9.

Tylko dla Ministra Sapięhy.

Na plenum 27 Joffe chciał ustalić tylko komisję główną; po pewnym oporze zgodził się oprócz tego na terytorjalną, prawną i ekonomiczno-finansową. Plenum nie wyznaczone, zależne od prac komisyjnych. Staram się aby praca szła równoległe z frontem.

Zachowanie Joffego coraz mniej pewne siebie. Stara się przyspieszyć rozjem... najmniejszej przesądzić w preliminarzach. Nasz protest w sprawie Galicji przyjęto milcząco. Zignorowaliśmy doręczony nam protest datowany Ryga, podpisany Kost. Lewicki, Brajter i inni, żądający niepodległego państwa wschodnio-galicjijskiego.

Nawiązany nasz kontakt z przedstawicielem tutejszym Petliury; był na raucie dyplomatycznym w Poselstwie. Proszę zawsze radiem dokładne informacje frontowe i instrukcje.

Nr. 1031.

4941/T2

Kopja Telegramu Szyfrowego Przychodzącego

P. Dąbski do Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w Warszawie

Nr. 10.

Ryga, dn. 29.9.1920 r.

Otrzym. dn. 1.10.1920 r.

Tylko dla Ministra.

Kamieniecki otrzymał ze źródeł dyplomatycznych wiadomość, że Moskwa kazała zawierać pokój za wszelką cenę prócz demobilizacji armji czerwonej. Wiadomość nie potwierdzona. Wobec naszej ostrej reakcji na wczorajszy projekt preliminarzy bolszewickich, wśród nich

konsternacja. Joffe każe rozpuszczać wiadomość, że duskusja może je zmienić. Terminu podpisania rozejmu do piątego nie uważa za ultymatywny, może być przedłużony do dziesiątego. Przybyli wschodniogalicjanie z Kostiem Lewickim i Brejterem, rozpoczęli u bolszewików i w prasie akcję za niepodległością Wschodniej Galicji. Podobno Joffe jest przeciw dopuszczeniu Lewickiego na konferencję za czem jest Manuilski.

Litwini prowadzą kampanję przeciw nam w prasie. Konieczne obszerne informacje.

WS

SEKRETOWANO

60 T-32 (2)

[No Original]
A.W.

RAPORT z dn. 3/10 1920.

Meldowałem się dziś u gł. atamana, któremu przedstawiłem wszelkie nasze żądania, przedstawiłem mu wszelkie skargi dotyczące zachowania się ludności i władz administracyjnych na terenie na północ linii kolejowej Wołoczyska — Płoskirów.

Ataman przepisuje wszelkie nieporozumienia zachowaniu się naszych oddziałów, które jak stwierdzić muszę w wielu wypadkach zachowały się nietaktownie pomijając zupełnie władze ukraińskie przy wydawaniu swych rozkazów.

Ataman zaś postawiony całą akcją przed faktem dokonany nie mógł dać żadnej instrukcji a będąc pod tym względem b. czuły, jak i cały rząd uważając te terytorjum jako swoje na mocy konwencji polsko-ukraińskiej nie mógł dać odpowiedzi na liczne interpretacje wszelkich partji wobec tego, że kwestja dziś przezemnie jasno była postawiona przyrzekł ataman, że porozumi się dziś jeszcze z prezydentem ministrów, zaznaczając, że Ukraina jest obowiązana dostarczyć Polsce żywności i że może być mowa tylko o technicznem wykonaniu zobowiązań, przepuszczalnie odpowiedź przewlecze się przez kilka dni co przy trudnej komunikacji tak nie wstrzymuje kwestji wywozu.

Prosiłbym jednak, że o ponowne wydanie rozkazu jak najpoprawniejszego zachowania się naszych oddziałów, gdyż w innym wy-

padku mogą nastąpić nieobliczalne konsekwencje przy odpowiednim zachowaniu się i współpracy z władzami ukraińskimi na miejscu nigdyby miejsca nie miały, zawiadomiłem równocześnie atamana że w tych dniach przybędzie przedstawiciel int. polskiej celem zawarcia umów co do wywozu cukru i zboża za pewnymi rekompensatami przedstawiciel ten znajdzie wszelkie poparcie gdyż Ukrainie zależy na soli i nafcie, którą inną drogą otrzymać nie mogą przy pomysłowym wyniku rokowań polsko-rumuńskich co do piechotnej rosyjskiej amunicji możnaby i to wziąć pod uwagę jako artykuł do wymiany (kwestja taboru kolejowego przeszywania torów ma być tak samo z rządem umówiona i oficjalnie odpowiedź na moje ręce dana. Przede wszystkim mojego żądania odciążenia linii Płoskirow — Wołoczyska na naszą korzyść za co przyrzekłem pewne udogodnienia na wskazanej linii Husiatyn — Jarmolince. Wczoraj odbyła się operacyjna konferencja ataman z dowódcą armji, dowódcą dywizji wokowcach z natępującym rezultatem: armja ukraińska zamierza za 8 dni rozpocząć ofensywę, licząc się z tem, że w tym czasie będzie mogło wziąć udział w walce 30.000 ludzi ubranych i uzbrojonych włącznie z oddziałem Jakowlewa nie licząc oddziałów Perenikina i pułku Sławka. Celem tej ofensywy ma być osiągnięcie linii Bugu i przesunięcie się wzdłuż Dniestru jak najdalej w akcji tej na lewym skrzydle ma wziąć udział Pernikin mając w rezerwie oddziały ukraińskie w razie gdyby ppułk. Sławek do tego czasu choć jeden oddział mógł posłać na front będzie ten przydzielony do gen. Pezruczki¹ i Ukraińcy liczą na bezwarunkowe powodzenie, obawiają się tylko braku amunicji piechotnej. Równocześnie ruch powstańczy został zreorganizowany z powodu nieobliczalności pojedynczych powstańców dowództwo nad wszystkimi oddziałami powstańczymi objął teraz pułk. Hulij, który wraz z 40 oficerami i 100 podoficerami wyjechał już na południe by skoncentrować wszystkie oddziały z zadaniem jak najszybszego zajęcia Odessy. Co do działalności gen. Peremikina podaję następujące szczegóły: gen. Peremikin zaproponował gen. Pawlence by obydwaj jako rosyjscy oficerowie poddali się rozkazom gen. Wrangla, celem wspólnej walki przeciw rewolucji rosyjskiej. Gen. Pawlenko tego nie przyjął, zaznaczając, że z gen. Wranglem wspólnej polityki prowadzić nie może. Z oddziałów rosyjskich pewna część ludzi przeszła już do

---

¹ Bezruchko, Marko (1883-1944), officer of the Imperial Russian Army; general in the army of the Ukrainian National Republic; participated in the Soviet-Polish War and distinguished himself in the defence of Zamosc.

ukraińców, reszta prowadzi politykę antypolską i ukraińską, nawią-
zawszy łączność z tutejszymi rosyjskimi "eserami", którzy starają się
na swoją rękę dojść do porozumienia z ukraińskimi eserami, mając
jako wspólne zadanie nawet usunięcie Petlury i wpływów polskich,
agitacje te odczuwa się dość silnie nawet w Kamieńcu a przedstawiciele
francuscy przy Permikinie zdają się być o tem poinformowani, na tym
tle przypuszczam, że w niedługim czasie dojdzie do starcia między
ukraińcami a moskalami, które musi się skończyć rozbrojeniem
ostatnich, na tym tle bardziej należy popierać oddział ppłk. Sławka,
jako żywiołu równoważącego, który mając szanse dużego rozrostu
może odegrać decydujące role.

Kniaziółucki rotm. nr. 401, tajne

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6148/T2 dnia 18/XII 1920 r.

61 I-32

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny
EW/5 No. 45505/II

Poczta polowa 53 4.X.1920 r.

Do
Adjutantury Generalnej.

Przesyła się do wiadomości odpis depešy, otrzymanej przez
Nacz. Dow. W.P. z Paryża od Attache Wojskowego i odpis depešy,

otrzymanej dnia 28.IX. b.r. od por. Michalskiego z Sewastopola,
zawierającą podobną treść.

2 załączniki
Za zgodność

[podpis nieczytelny]

Szef Sztabu Generalnego
ROZWADOWSKI
Generał-porucznik

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 5964/T2 dnia 3/XII 1920 r.

O D P I S .

Depesza Attache Wojskowego w Paryżu Nr. 222/p. z 29-9-20.
W odpowiedzi na Nr. 7688 donoszą:

Anglicy układają się z grupą Markotuna,¹ która opiera się
obecnie na atamanie Machnie i na chliborobach i pozostaje w ścisłym
kontakcie ze Skoropadzkim.

Anglicy uważają, że Petlura jest tylko naszą kreaturą bez realnych
wpływów na Ukrainie i że jego akcja niema na przyszłość żadnych
widoków powodzenia.

Markotun, Mogilandski² i Cytowicz wyjechali jednocześnie na
Krym wezwani przez Wrangla.

D O W B O R .

Za zgodność odpisu:

[podpis nieczytelny]

O D P I S .

Depesza z Sewastopola Nr. 1519o z 24/9-20
Sowiezczanje przedstawicieli banków ma na celu organizację

---

¹ Morkotun, Stepan (-). Ukrainian political and civic leader; organized a Masonic lodge under the name "Moloda Ukraina" in Kiev (1917); Secretary to Hetman Skoropadsky (1918); set up in Paris a self-appointed Ukrainian Committee (1919-1920)

² Mohylianskyi, Mykhailo (1873-). Ukrainian journalist, writer and civic leader.

banku emisyjnego. Chcą by emisje były zabezpieczone kapitałami prywatnych banków.

Tematy polityczne nie wykluczone.

Wczoraj przyjechali: Maklakow, ukraińska delegacja w składzie Morkotuna, Cytowicza i profesora Mohylańskiego.

Wrangiel stara się zorganizować ruch federalistyczny ukraiński; brak wywiadu/ takowy tu *nie istnieje*/ i czasu uniemożliwia oświetlenie sprawy.

MICHALSKI.

Za zgodność odpisu:

[podpis nieczytelny]

4991

62 T-28

Nr. 15

otrzymano dn. 4 10

Szyfr.

Dąbski do M.S.Z.

Ryga, dn. 2 10

Tylko dla Ministra Sapichy.

Proponowana formuła co do Ukrainy i Białorusi: obie strony kontraktujące uznają niepodległość Ukrainy i Białorusi zgodnie z zasadą samostanowienia narodów, a zarazem zgodnie postanawiającą, że wschodnią granicę Polski, a więc granicę między Polską, z jednej, a Białorusią i Ukrainą z drugiej strony stanowić ma linja xxx. Sowiecka Rosja i Sowiecka Ukraina zrzekają się wszelkich pretensji do ziem na zachód od linii tej położonych, czy to z jakiego jeszcze innego tytułu, a oświadczenie to Rzeczpospolitta Polska przyjmuje do wiadomości.

Warszawa, dn. 9.X.1920 r.

Ministerstwo Spraw Wojskowych
 Oddział II Sztabu Sekcja III Inf.
 Licz. 14317/Inf
 Działalność misji angielskiej w
 Warszawie w spr. ukraińskiej.

Do
 ADJUTANTURY GENERALNEJ.

Według wiadomości, posiadanych przez Oddz. II. Sztabu M.S. Wojsk., przedstawicielstwo angielskie w Warszawie, w porozumieniu i z polecenia swojego rządu prowadzi od dłuższego czasu pertraktacje z członkami dyplomatycznej misji ukraińskiej w Warszawie. Kpt. Marshall przesłał do Londynu wyczerpujący raport w tej sprawie, w odpowiedzi na który rząd angielski polecił jakoby kontynuowanie pertraktacji w duchu zjednoczenia Ukrainy, Kubania i grupy Sawinkowa na podstawie uznania przez Anglię federacyjnej republiki rosyjskiej. Po uprzednim uzgodnieniu stanowiska reprezentantów pomienionych wyżej czynników, należy oczekiwać konferencji zbiorowej celem ostatecznego ustalenia umowy, na mocy której miałyby nastąpić uznanie państw, powstałych na południu b. imperjum rosyjskiego, jako wchodzących w skład rosyjskiej republiki federacyjnej.

Kpt. Marshall i gen. Carton de Wiart¹ konferowali pozatem parokrotnie z gen. Zielińskim w skłonili go do wysłania do Londynu misji hr. Tyszkiewicza w celu nawiązania stosunków handlowych. Przedmiotem starań gen. Zielińskiego było uznanie Ukrainy przez Anglię oraz udzielenie jej kredytu i pomocy technicznej w zaopatrzeniu armji.

Sprawa Galicji, przynajmniej jak na to wskazują urzędowe papiery, na konferencji z gen. Zielińskim poruszana nie była.

P.O. Szefa Oddziału
 [podpis nieczytelny]
 Podpułkownik.

---

¹ Carton de Wiart, Adrian (1880-1951), British general; member of the Allied mission for the armistice between the Polish and Ukrainian forces in Galicia early in 1919; chief of the British military mission to Poland (1918-1924).

O t r z y m u j ą:
Min. Spr. Wojsk.
Wicemin. Spr. Wojsk.
Szef Szt. M.S. Wojsk.
Adjutantura Gen.
M.S. Zagr.
Min. Spr. Wewn.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 4841/T2 dnia 13/X 1920 r.

64 T-28

Rzeczpospolita Polska z jednej, a Rosyjska Socjalistyczna Federacyjna Republika Rad i Ukraińska Republika Socjalistyczna Republika Rad z drugiej strony, kierując się pragnieniem położenie możliwie najprędzej kresu krwawej wojny wynikłej między nimi, oraz wypracowania warunków, które stanowić mają podstawę trwałego, honorowego i na wzajemnym porozumieniu się opartego pokoju, postanowiły wszcząć rokowania celem zawarcia rozejmu i ustalenia przedwstępnych warunków pokoju i wyznaczyły w charakterze swoich pełnomocników — Rząd Rzeczypospolitej Polskiej Jana Dąbskiego oraz Norberta Barlickiego, doktora Stanisława Grabskiego, doktora Witolda Kamienickiego, doktora Władysława Kiernika, generała Mieczysława Kulińskiego, Adama Mieczkowskiego, Leona Wasilewskiego, Ludwika Waszkiewicza, Michała Wichlińskiego; Rządy Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Rad i Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Rad: Adolfa Joffego oraz Siergieja Kirowa, Dmitrja Manuilskiego i Leonida Oboleńskiego, którzy po wymianie swych pełnomocnictw, uznanych za wystarczające i sporządzone w należytej formie, zgodzili się na następujące postanowienia:

Art. 1/ Obie układające się strony zgodnie z zasadą stanowienia narodów o sobie uznają niepodległość Ukrainy i Białorusi oraz zgadzają się i postanawiają, że wschodnią granicę Polski, a więc granicę między Polską z jednej, a Ukrainą i Białorusią, z drugiej strony stanowi

linja wzdłuż rzeki Dźwiny (Zap. Dwina) od granicy Łotwy z Rosją aż do punktu, w którym granica byłej guberni wileńskiej styka się z granicą byłej guberni witebskiej, dalej granica byłej guberni wileńskiej i witebskiej aż do wsi i stacji kolejowej Orzechowno (Orjeczowno), które pozostają po stronie polskiej, poczem znowu wschodnia granica b. guberni wileńskiej aż do punktu, w którym schodzą się powiaty; dziśniejszy, lepelski i borysowski, dalej od tego punktu do wsi Mała Czernica, która po stronie Białoruskiej, skąd na południowy zachód wpoprzek jeziora na rzece Berezynie do wsi Zarzeczyck (Zarjeczyczk), która po stronie białoruskiej, poczem ku południowemu zachodowi aż do rzeki Wilji (Wilja) do punktu na wschód Dołhinowa, dalej rzeka Wilja aż do traktu, idącego na południe od Dołhinową, stąd dalej na południe do rzeki — nazwy rzeki na mapie niema — Wilja w dół do połączenia jej z rzeką Ryczanka (Rybczanka), przyczem miasteczko Ilja pozostaje po stronie polskiej, Ryczanka na południe do stacji kolejowej Radoszkowicze (Radoszkowiczy) przyczem stacja i miasteczko po stronie białoruskiej, dalej na wschód od miasteczka Raków (Rakow), wsi Wolma i Rubieszewicze (Rubieżewiczy) do linii kolejowej Mińsk-Baranowicze przy miejscowości Kołosowo, która po stronie polskiej; dalej na południe w połowie drogi między Nieświeżem (Nieswiż) a Cimkowiczami (Timkowiczi), dalej na południe w połowie drogi między Kleckiej a Cimkowiczami, dalej na południe do szosy warszawsko-moskiewskiej, przecinając tę szosę na zachód od Filipowicz (Filipowiczi), dalej najkrótsza droga do rzeki Łań koło wsi Czudzin, pozostawiając tę wieś po stronie polskiej, dalej wzdłuż rzeki Łań do ujścia jej do Prypeci (Prypiat), dalej Prypecią na wschód 7 kilometrów, skąd na południe do rzeki Stwigi w punkcie jej najbardziej wysuniętej na zachód, poczem w górę rzeką Stwiga aż do punktów w których rzeka ta przecina granicę byłych guberni mińskiej i wołyńskiej, stąd granicą tych guberni do granicy powiatów rówieńskiego i owruckiego i tą granicą powiatów aż do przecięcia linii kolejowej na zachód od stacji Ochotnikowo i miasteczka Rokitno (Rakitna), dalej na południe w górę rzeczką Lwa aż jej źródeł i stąd do połączenia się rzeki Korczyk (Korczyk) z rzeką Słuczą, dalej w górę Korczykiem pozostawiając miasto Korzec (Koriec) po stronie polskiej, dalej na południowy zachód, pozostawiając Kilikijów (Kilikijow) po stronie ukraińskiej do Milatyna (Miljatyn), który po stronie polskiej, następnie na południe poprzez linię kolejową Równo-Szepetówka (Rowno-Szepietowka) i rzekę Horyń (Goryń) do rzeki Wilji przyczem miasto Ostróg po stronie polskiej, dalej w górę Wilją do Nowego Stawu, który po stronie ukraińskiej, stąd, ogólnie w kierunku południo-

wym w poprzek Wołynia koło Łanowiec (Łanowcy) miejscowość ta po stronie polskiej i w dalszym ciągu do rzeki Zbrucza, pozostawiając miejscowość Bialozierkę (Biełozierka) po stronie polskiej, a następnie linię Zbrucza do ujścia tej rzeki do Dniestru. Przy określaniu granicy przebiegającej wzdłuż rzeki rozumie się przy rzekach spławnych nurt głównego koryta, a przy rzekach nie spławnych środkową linię największego ramienia, Granica powyższa jest opisana podług mapy rosyjskiej w skali 25 wiorst w calu angielskim, dołączonej do niniejszej umowy i wyznaczoną czerwoną barwą. Załącznik jedna mapa. W razie różnic między tekstem a mapą będzie rozstrzygać tekst. Rosja i Ukraina zrzekają się wszelkich praw i pretensji do ziem na zachód od tej granicy położonych, ze swej strony Polska zrzeka się na rzecz Ukrainy i Białorusi wszelkich praw i pretensji do ziem położonych na wschód od tej granicy. Szczegółowe wyznaczenie i przeprowadzenie na miejscu powyższej granicy państwowej oraz ustawienie znaków granicznych należy do specjalnej mieszanej komisji granicznej, która powołana będzie natychmiast po ratyfikacji umowy niniejszej. Obie układające się strony zgadzają się, że o ile w skład ziem położonych na zachód od określonej wyżej granicy wchodzi terytorja sporne między Polską a Litwą, sprawa przynależności tych terytorjów do jednego z tych dwóch państw należy wyłącznie do Polski i Litwy.

Art. 2) Obie układające się strony zapewniają sobie nawzajem całkowite poszanowanie suwerenności państwowej i powstrzymanie się od jakiegokolwiek mieszania się w wewnętrzne sprawy drugiej strony, przyczem obie układające się strony postanawiają umieścić w traktacie pokojowym zobowiązanie, iż nie będą tworzyły ani popierały organizacji, mających na celu walkę zbrojną z drugą układającą się stroną, mających na celu obalenie ustroju państwowego lub społecznego strony drugiej, czyniących zamach na jej całość terytorjalną, jak również organizacji przypisujących sobie rolę rządu strony przeciwnej. Z chwilą ratyfikacji niniejszej umowy obie układające się strony zobowiązują się nie popierać cudzych działań wojennych przeciwko drugiej stronie.

Art. 3) Obie układające się strony zobowiązują się zamieścić w traktacie pokojowym przepisy w przedmiocie swobodnego wyboru (opcji) obywatelstwa polskiego, względnie rosyjskiego lub ukraińskiego, z tym, że osobom wykonywującym prawo wyboru (optantom) przysługiwać będą bez żadnych wyjątków wszystkie te prawa, które w traktacie pokojowym będą przyznane obywatelom obu stron.

Art. 4) Obie układające się strony zobowiązują się umieścić w traktacie pokojowym postanowienia zapewniające z jednej strony osobom narodowości polskiej w Rosji i Ukrainie te wszystkie prawa zabezpieczające swobodny rozwój kultury, języka i wykonywanie obrządków religijnych, z jakich korzystać będą osoby narodowości rosyjskiej i ukraińskiej w Polsce a z drugiej strony narodowości rosyjskiej i ukraińskiej w Polsce te wszystkie prawa zabezpieczające swobodny rozwój kultury, języka i wykonywanie obrządków religijnych, z jakich korzystać będą osoby narodowości polskiej w Rosji i Ukrainie.

Art 5) Obie układające się strony zrzekają się wzajemnie zwrotów swych kosztów wojennych, to jest wydatków państwowych na prowadzenie wojny, między nimi jak również odszkodowanie za straty wojenne, to jest za straty, które były wyrządzone w czasie tej wojny im lub ich obywatelom na terenie operacji wojennych przez działania i zarządzenia wojenne.

Art. 6) Obie układające się strony zobowiązują się zamieścić w traktacie pokojowym przepisy dotyczące wymiany jeńców wojennych i zwrotu rzeczywistych kosztów ich utrzymania.

Art. 7) Z chwilą podpisania umowy niniejszej powołane będą natychmiast komisje mieszane w celu niezwłocznego wydania zakładników oraz niezwłocznej wymiany jeńców cywilnych, osób internowanych, w miarę możliwości i jeńców wojennych i zorganizowania powrotu wygnańców, uchodźców i emigrantów. Wymienionym komisjom 'mieszanym przysługuje prawo sprawowania opieki i niesienia pomocy jeńcom wojennym i cywilnym, osobom internowanym, zakładnikom oraz wygnańcom, uchodźcom i emigrantom celem uregulowania kwestji związanych z natychmiastowym powrotem zakładników, jeńców cywilnych i wojskowych. Obie układające się strony zobowiązują się niezwłocznie po podpisaniu niniejszej umowy, wydać odpowiednie rozporządzenia o zawieszeniu postępowania sądowego, administracyjnego, dyscyplinarnego oraz wszelkiego innego, wszczętego w stosunku do jeńców cywilnych, osób internowanych, zakładników, wygnańców, emigrantów, jeńców wojennych, jak również o natychmiastowym wstrzymaniu wykonania kar wymierzonych przeciw tym osobom na jakiegokolwiek drodze. Wstrzymanie wykonania kar może nie powodować wypuszczenia na wolność, w tym jednak wypadku osoby te winny być natychmiast wydane władzom ich państwa wraz z wszystkimi aktami. Jeśli jednak dana osoba oświadczy, iż nie życzy sobie powrotu do ojczyzny, lub

władze ojczyste nie zgodzą się na jej przyjęcie, osoba ta może być ponownie pozbawiona wolności.

Art. 9) Obie układające się strony obowiązują się umieścić w traktacie pokojowym przepisy w przedmiocie amnestji, a mianowicie: Polska dla obywateli rosyjskich i ukraińskich w Polsce, a Rosja i Ukraina dla obywateli polskich w Rosji i Ukrainie.

Art. 10) Obie układające się strony zobowiązują się zamieścić w traktacie pokojowym postanowienia dotyczące rozrachunku wzajemnego i likwidacji i oprzeć się na zasadach następujących: 1) z poprzedniej przynależności ziem Rzeczypospolitej do byłego Imperjum Rosyjskiego nie wynikają dla Polski w stosunku do Rosji żadne zobowiązania i ciężary, 2) obie układające się strony zrzekają się wzajemnie wszelkich praw do majątku państwowego związanego z terytorjum strony przeciwnej, 3) przy rozrachunkach wzajemnych i likwidacji będzie uwzględniony aktywny udział ziem Rzeczypospolitej Polskiej w życiu gospodarczym byłego Imperjum Rosyjskiego. 4) obie układające się strony zobowiązują się wzajemnie na żądanie właścicieli reewakuować i zwrócić w naturze względnie w odpowiednim ekwiwalencie mienie ruchome państwa, związane z ekonomicznym i kulturalnym życiem kraju, mienie ruchome ciał samorządowych instytucji, osób fizycznych i prawnych zabrane lub ewakuowane przymusowo lub dobrowolnie począwszy od 1-go sierpnia nowego stylu 1914 roku z wyjątkiem zdobyczy wojennych. 5) Będzie ustalone zobowiązania zwrotu Polsce archiwów, bibliotek, dzieł sztuki, historycznych trofeów wojennych, zabytków i tym podobnych przedmiotów doróbku kulturalnego, wywiezionych z Polski do Rosji od czasu rozbioru Rzeczypospolitej Polskiej. 6) Będzie ustalone wzajemne uregulowanie opartych na tytułach prawnych pretensji osób fizycznych i prawnych stron obu, pretensji powstałych do chwili podpisania niniejszej umowy do rządu i instytucji strony przeciwnej. 7) Ustalone będzie w traktacie pokojowym zobowiązanie Rosji i Ukrainy do przyznania Polsce i jej obywatelom największego uprzywilejowania w dziedzinie restytucji mień i odszkodowanie za straty okresu rewolucyjnego i wojny domowej w Rosji i Ukrainie. Obie układające się strony zgadzają się, że punkty powyższe nie wyczerpują wszystkich szczegółów rozrachunków i likwidacji.

Art. 11) Obie układające się strony zobowiązują się przystąpić natychmiast po podpisaniu traktatu pokojowego do rokowań o przedmiocie konwencji o handlu i żegludze, konwencji sanitarnej, komunikacyjnej i pocztowo-telegraficznej oraz o kompensacyjnej

wymiany towarów.

Art. 12) Obie układające się strony zgadzają się umieścić w traktacie pokojowym przepisy o udzieleniu tranzytu dla Polski przez terytorja Rosji i Ukrainy oraz dla Rosji i Ukrainy przez terytorjum Polski.

Art. 13) Obie układające się strony zawierają równocześnie specjalną umowę w przedmiocie rozejmu, która stanowi składową część niniejszej umowy i posiada na równi z nią moc obowiązującą (załącznik Nr.2 w "Umowa o Rozejmie").

Art. 14) Rosja i Ukraina oświadczają, że wszelkie zobowiązania przyjęte przez nie wobec Polski, jak również prawa przez nie nabyte umową niniejszą stosują się do wszystkich terytorjów, położonych na wschód od linii granicznej, określonej w artykule pierwszym niniejszej umowy, które to terytorja wchodziły w skład byłego Imperjum Rosyjskiego i przy zawieraniu umowy niniejszej były reprezentowane przez Rosję i Ukrainę.

Art. 15) Obie układające się strony zobowiązują się natychmiast po podpisaniu niniejszej umowy rozpocząć rokowania o zawarciu traktatu pokojowego.

Art. 16) Umowa niniejsza sporządzona zostaje w języku polskim, rosyjskim i ukraińskim w dwóch egzemplarzach. Przy interpretacji umowy wszystkie trzy teksty będą uważane za autentyczne.

Art. 17) Umowa niniejsza podlega ratyfikacji i staje się prawomocną z chwilą wymiany dokumentów ratyfikacyjnych. O ile umowa niniejsza wraz z załącznikami nie zawiera odmiennych postanowień, wymiana dokumentów ratyfikacyjnych i spisu odpowiedniego protokołu nastąpi w Libawie. Obie układające się strony zobowiązują się do ratyfikacji umowy niniejszej najpóźniej w przeciągu 15-tu dni od chwili jej podpisania. Wymiana dokumentów ratyfikacyjnych i spisania protokołu nastąpić winno najpóźniej w przeciągu dni 6-ciu po upływie terminu przewidzianego dla ratyfikacji. Obie układające się strony zastrzegają, iż umowa w przedmiocie rozejmu (Art. 13.) traci moc obowiązującą jeśli w terminie przewidzianym dla wymiany dokumentów ratyfikacyjnych i spisania odpowiedniego protokołu czynności te z jakichkolwiek powodów nie będą dokonane wznowienie działań wojennych nie może jednak w tym wypadku nastąpić wcześniej niż w 48-m godzin po upływie powyższego terminu. Wszędzie gdzie w umowie niniejszej wymienia się jako termin chwilę ratyfikacji umowy, rozumie się przez to chwilę wymiany dokumentów ratyfikacyjnych, w dowód czego pełnomocnicy

obu stron własnoręcznie podpisali umowę niniejszą i opatrzyli ją swymi pieczęciami.

Sporządzony i podpisany w Rydze dnia 11. października 1920 r.

Dąbski Nr. 115.

65 T-28

Poczta polowa 53 13/X. 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.

(sztab generalny)

Oddział II Informacyjny

Ew/5. No. 46772/II

Do

ADJUTANTURY GENERALNEJ.

Przesyła się w załączeniu referat specjalny w sprawie naszej polityki wschodniej w związku z zawarciem pokoju z bolszewikami. I załącznik.

W/Z. Szefa Oddziału II.

MATUSZEWSKI m.p.

płk. p.d. Szt. Gen.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

Otrzymują:

Szef Szt. Gen.

M.S. Wojsk. Minister.

Oddz. II. Szt. M.S.W.

Oddz. III. Nacz. Dow.

.Zast. Szefa Szt. Gen.

Adjutantura Gener.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich

Adjutantura Generalna, Warszawa

L. Dz. 4914/T2 dnia 16/IX 1920 r.

Naczelne Dowództwo W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II.
Ew/Nr. 48998; II.

DO
ATTACHE WOJSKOWEGO P.P.

w Rydze.-

Na Nr. 3099 z dnia 15.X.20.

Wobec obecnych warunków kwestja konwencji wojskowej z Państwami Bałtyckimi nabiera znaczenia aktualnego. Zdaniem Nacz. Dow., należy doprowadzić do konwencji istotnej, nie zaś tylko teoretycznej, przyczem znacznie ważniejszą jest rzeczą, aby strony, podpisujące konwencję, istotnie jej chciały i zdecydowane były, oraz mogły fizycznie dotrzymać, aniżeli to, żeby wszystkie Państwa, które w przedwstępnych konferencjach brały udział, miały do konwencji przystąpić.

Wobec powyższego Naczelne Dowództwo uważa:

1. Udział Litwy za wręcz uniemożliwiające podpisane konwencji, będącej wzajemnym zobowiązaniem do uszanowania terytorjów odstąpionych przez Rosję.

2. Udział Ukrainy za niepożądany o tyle, że byłby on fikcyjnym, a wskutek tego nadawałby cechy teoretyczności całej umowie, którą Naczelne Dowództwo W.P. może brać pod uwagę tylko jako umowę poważnie i z całym poczuciem odpowiedzialności, zobowiązującą strony:

3. Oddział Estońji za względnie pożądaną, uwarunkowaną zaś tem, aby skutkiem jej obaw i ostrożności umowa znów nie nabrała charakteru fikcji.

W związku z powyższem będzie Pan dążył:

a). do zaakcentowania powyższego charakteru umowy wobec Łotyszy i Finlandczyków.

b). do wysądowania o ile są skłonni do zawarcia takiej konwencji bez oglądania się na inne Państwa, biorące udział w pertraktacjach, tj. Litwy i Ukrainy w pierwszym rządzie, Estońji w drugim rządzie.

c). do ewentualnego rozpoczęcia obrad półoficjalnych nad konwencją w tym ściślejszym gronie.

Co do poszczególnych paragrafów projektu konwencji Nacz. Dow. zaznacza:

ad punkt 1.

Uwaga, dodana w tym paragrafie, odnosi się tylko do Ukrainy, gdyż inne wymienione Państwa mają ustalone granice. Uwaga ta jest zbędną, ponieważ osłabia sam fakt suwerenności na terytorjum Państwa, uciekając się do definicji drogą okólną, nie zaś faktem wykonywania na nim zwierzchniej władzy w granicach wzajemnie uznanych

ad punkt 3.

Redakcja punktu tego jest bezwzględnie wadliwa i nieściśła prawnie, choć zrozumiałą jest jej intencja. "Wszelkie organizacje wojskowo-polityczne na terytorjum Rosji" jest określeniem zbyt szerokim, gdyż na terenie Rosji istnieć mogą np. organizacje polityczno-wojskowe różnych partji, grup, nie mających charakteru Państwowego. Następnie zaś samo terytorjum Rosji jest rzeczą nieokreśloną i tak np. o ile powstanie państwo kozaków Kubańskich, to powstanie ono z terytorjum byłej i dzisiejszej Rosji i będzie organizacją polityczno-wojskową. Paragraf zaś 3. do tego Państwa stosować się nie może.

Dalej nie należy zapominać, iż prawnop- państwowy ustrój dzisiejszej Rosji jest mglisto-federacyjny i należy strzec się przed prawnymi nieściśłościami, mogącemi zezwolić wystąpić Rosji przeciw jednemu z Państw, zawierających konwencję pod firmą np. Ukrainy sowieckiej.

Nacz. Dow. uważałoby za właściwą formułkę następującą:

"Pod Rosją rozumie się organizacje, sprawującą faktycznie zwierzchnią władzę państwową na terenach b. Imperjum Rosyjskiego, która nie ogłosiła aktu prawnego o wyodrębnieniu ziem przez siebie zarządzanych ze składu byłego Imperjum Rosyjskiego, a także wszelkie organizacje polityczne o charakterze rządów suwerennych lub autonomicznych które będą w tym czy innym z Rosją (powyżej określoną) związku federacyjnym".

ad punkt 4.

Punkt 4. nie wskazuje, czy środki w nim wymienione mają być użyte wszystkie kolejno, czy też wystarczy zaproponowanie jednego z tych środków, oraz jego odrzucenie przez Rosję do stworzenia "casus belli". Nacz. Dow. uważa, że wystarczy zaproponowanie środków pierwszego i drugiego, aby w razie odrzucenia ich przez Rosję, lub nie dojścia z nią do porozumienia w szczegółach "casus belli" nastąpił. Szczególnie zaś trzeba wyraźnie wymieni, iż punkt 4 par. 4. jest możliwym do zastosowania i będzie mógł być prowadzony do konwencji *dopiero wówczas, gdy Rosja przyjętą zostanie do Ligi*

Narodów, gdyż inaczej decyzje Ligi Narodów są obowiązujące jedynie dla członków, do Ligi należących, dla Rosji zaś prawnie obowiązujące nie będą. Zatem Sąd Rozjemczy Ligi Narodów między Państwami, do Ligi Narodów należącymi, a Rosją, może nosić tylko charakter "Sądu Rozjemczego", co wskazane jest w punkcie 3 par. 4.

Zastrzeżenie to jest *koniecznym*.

ad punkt 5.

W punkcie 5 wyszne [?] być winny:

"oraz obowiązują się przerwać działania wojenne i zawrzeć pokój nie inaczej, jak po wzajemnem porozumieniu i za obopólną zgodą".

Powyższe zmiany należałoby wprowadzić do projektu konwencji.

Przed podpisaniem konwencji ostateczną redakcję przesłać na rozpatrzenie do Nacz. Dow.

Pełnomocnictwo na podpisanie konwencji przesłane zostanie po rozpatrzeniu powyższej przez Nacz. Dow.

Szef Sztabu Generalnego
ROZWADOWSKI m.p.
Generał porą [unfinished]

Za zgodność odpisu:

[no signature]

66 T-28

INSTRUKCJE DLA DELEGACJI POLSKIEJ W RYDZE.

DELEGACJA POSTĘPOWAĆ BĘDZIE STOSOWNIE DO WYMIENIONYCH PONIŻEJ W ODNOŚNYCH PUNKTACH WSKAZÓWEK TAKTYCZNYCH I OPRACUJE TEZY SWOJE W MYŚL NASTĘPUJĄCYCH ZASAD:

1.) W pierwszym swem przedstawieniu warunków pokojowych ze strony polskiej delegacja nie poda ściśle wykreślonej linii granicznej lub rozejmowej, lecz przedstawi zasady, na których oprzeć się winno wykreślenie tych linii.

ZASADY TE SĄ:

a. linja rozejmu może być definitywnie ustaloną dopiero, gdy się okaże, że obie strony doszły już do porozumienia, potrzebnego dla podpisania preliniarji pokojowych.

b. rozgraniczenie Polski, a Rosji i Ukrainy z drugiej strony oprzeć się winno na równomiernem uwzględnieniu następujących zadań tego rozgraniczenia.

A. zakończenie wiekowych walk między Polską, a Rosją o sporne między niemi tereny i stworzenie podstwa dobrego sąsiedzkiego współżycia obu narodów. Granica między obu państwami będzie ustalona nie na podstawie historycznej rewindykacji obu stron, lecz na podstawie sprawiedliwego pogodzenia żywotnych interesów stron rokujących.

B. Sprawiedliwe rozwiązanie spornych spraw narodowych na rzeczonym terytorjum tak, aby zwarte kompleksy narodowe zjednoczone były z główną swego narodu masą i by była uwzględniona wola miejscowej ludności.

C. trwałe zabezpieczenie bezpieczeństwa każdego z rzeczonych państw od ewentualnej napaści drugiej strony.

Ponieważ Polska dąży do pokoju i porozumienia, a nie chce narzucać siłą swych warunków pokojowych, proponuje więc drugiej stronie wspólne ustalenie linii granicznej na podstawie rzeczonych zasad.

2.) Delegacja powinna uzyskać przyjęcie tych zasad przez stronę przeciwną i prowadzić następnie w wyłaniającej się ad hoc komisji mieszanej obrady.

3.) w ostatecznym rezultacie Delegacja powinna uzyskać linię rozejmu i granicy państwowej, jaknajbardziej zbliżoną do wykreślonej na załączonej mapie.

4.) Delegacja prowadzić powinna obrady tak, by nie dać powodu drugiej stronie do ewentualnego zerwania rokowań z powodu rzekomo nadmiernie wygórowanych żądań terytorjalnych Polski.

5.) Z tych względów wskazane jest ustalenie najsamprzód linii rozejmu, jako wynikającej z faktycznej sytuacji militarnej, a następnie dopiero utrwalenie tej linii rozejmowej jako linii granicznej chyba żeby Delegacja rosyjska okazała odrazu gotowość przyznania Polsce żądanej linii granicznej.

6.) Linja graniczna powinna ostatecznie być określoną, jako granica zachodnia Rosji, do ziem, na zachód od której położonych, a oderwanych od Polski w czasie rozbiorów, Rosja zrzeka się wszelkich pretensji tak, jak Polska zrzeka się pretensji historycznych do ziem na wschód od

niej położonych. Rosja uznaje, że do ustalenia się prawnopaństwowych stosunków na zachód od tej linii się nie miesza i że sprawa ustosunkowania się i rozgraniczenia się Polski z sąsiednimi Państwami na ziemiach na zachód od rzeczonyj linii leżących, a od Polski w czasie rozbiorów oderwanych, jest sprawą wyłącznie bezpośredniego porozumienia się Polski z temi państwami.

7.) W ostatecznym wyniku Delegacja może przyznać przy redakcji traktatu rozejmu i preliminarzy pokojowych tytułaturę, zawierającą w sobie uznanie sowieckich państw Rosji i Ukrainy, a mianowicie: "Socjalistyczna Federacyjna Republika Sowiecka Rosyjska" i "Socjalistyczna Sowiecka Republika Ukraińska".

Lecz ponieważ uznanie to jest najważniejszym celem dla strony przeciwnej jej rokowań pokojowych z Polską, Delegacja wystrzegać się winna bezpośredniego czy pośredniego przyznania jej tej tytułatury, zanim nie uzyska zgodę drugiej strony na najważniejsze dla Polski żądania, t.j. na oznaczenie granicy tak, jak sformułowano pod 6.

8.) Delegacja winna w odpowiedni sposób, najlepiej we wstępie zasadniczym do swego przedstawienia tez preliminarnego pokoju stwierdzić, że Polska uznaje prawo ludu Ukraińskiego do niepodległości i swobodnego zdecydowania o swym ustroju prawno-politycznym.

9.) Delegacja powinna wystrzegać się bezpośredniego lub pośredniego uznania traktatu rosyjsko-litewskiego.

10.) Obie strony uznają wzajemnie zasadę nie mieszania się do spraw wewnętrznych.

Strony zobowiązują się zamieścić w traktacie pokojowym klauzulę urzekającą, że żadne z nich nie będzie tworzyć i popierać organizacji, zmierzających do obalenia ustroju państwowego i społecznego strony przeciwnej lub zamachu na całość terytorjalną, a również organizacji przypisujących sobie rolę rządu strony przeciwnej.

11.) Strony mogą się zgodzić na zamieszczenie w traktacie pokojowym klazuli, ustalającej ilość sił zbrojnych, którą każda ze stron poza policją graniczną i strażą celną, władna będzie utrzymywać w polsko-rosyjskiej strefie granicznej.

12.) Polska zobowiązuje się zapewnić w traktacie pokojowym osobom narodowości rosyjskiej i ukraińskiej, prawa, gwarantujące wolność rozwoju kulturalnego, językowego i wyznawania swej religiji.

Rosja w stosunku do osób narodowości polskiej przyjmuje także zobowiązania.

13.) Strony obowiązują się przystąpić natychmiast do podpisania traktatu pokojowego do rokowań w przedmiocie konwencji handlowej, gospodarczej, sanitarnej, komunikacyjnej i pocztowo-telegraficznej.

14.) Obie strony oświadczają, że dążyć będą przy zawieraniu traktatu pokojowego do rozwiązania spraw rozrachunkowo-likwidacyjnych w myśl zasad następujących:

1. Wzajemne zrzeczenie się zwrotu w jakiegokolwiek formie kosztów prowadzenia wojny polsko-rosyjskiej i szkód przez tę wojnę wyrządzonych,

2. Uznanie, iż z poprzedniej przynależności ziem polskich do ziem b. Cesarstwa rosyjskiego nie wynikają dla Polski wobec Rosji żadne zobowiązania i ciężary.

3. Wzajemne zrzeczenie się wszelkich praw do majątku państwowego, związanego z terytorjum strony przeciwnej.

4. Wzajemny zwrot w naturze lub w ekwiwalencie mienia ruchomego państwa, ciał samorządowych, instytucji osób fizycznych i prawnych i t.p. z wyjątkiem zdobyczy wojennej.

5. Zwrot wszelkich archiwów, bibliotek, dzieł sztuki, zabytków, i t.p. dorobku kulturalnego, wywiezionego z Polski do Rosji od czasów rozbiorów.

6. Wzajemne uregulowanie prawnych pretensji obywateli obu stron do rządu i instytucji strony przeciwnej.

7. Restytucja i odszkodowanie dla Państwa, osób prawnych i fizycznych z tytułu zagarnięcia ich mienia przy objęciu przez władze rosyjskie lokali przedstawicielstwa polskiego w Rosji.

8. Przyznanie w stosunku do Polski i jej obywateli klauzuli największego uprzywilejowania w dziedzinie restytucji i odszkodowania za straty okresu rewolucyjnego i wojny cywilnej w Rosji.

Strony zastrzegają, iż punkty powyższe nie obejmują wszystkich kwestji rozrachunkowo-likwidacyjnych i posiadają jedynie charakter wyliczenia przykładowego.

15. Strony zobowiązują się zamieścić w traktacie pokojowym przepisy w przedmiocie wyboru /obcji/ obywatelstwa polskiego względnie rosyjskiego z zastrzeżeniem, że prawa zabezpieczyć się mające w traktacie na rzecz obywateli obu stron przysługiwać będą bez żadnych wyjątków również i osobom wykonywującym prawo wyboru /obcji/.

16. Z chwilą podpisania preliminarjów pokojowych powołane będą natychmiast komisje mieszane w celu niezwłocznej wymiany jeńców cywilnych, internowanych oraz wydania zakładników.

17. Strony zobowiązują się zamieścić w traktacie pokojowym przepis w przedmiocie amnestji dla obywateli polskich oraz osób pochodzenia polskiego w Rosji i obywateli rosyjskich oraz osób pochodzenia rosyjskiego w Polsce.

18. Strony zobowiązują się przystąpić natychmiast do rokowań w przedmiocie zawarcia traktatu pokojowego.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna
Warszawa
L. Dz. 4931/T2 dnia 17. X. 1920 r.

67

ODPIS.

Baranowicze dn. 19/X.-20 r.

PROTOKÓŁ

I-go posiedzenia Polsko-Rosyjsko-Ukraińskiej Komisji
Porozumiewawczej dla Frontu Północnego
z dn. 19/X.20 r.

Posiedzenie otwarte na wniosek przewodniczącego Komisji Płk. Szt. Gen. RYBAKA Józefa o godz. 16.50 i przystąpiono do sprawdzenia i wymiany dokumentów. Na posiedzeniu byli obecni:

ze strony polskiej:

ze strony rosyjsko-ukraińskiej:

1. Płk. Szt. Gen. RYBAK Józef /prezes/	1. p. SZUTKO Cyryl syn Iwana /prezes deleg./
2. Mjr. FRANK-WISZNIEWSKI Tadeusz /człn-deleg./	2. p. OGORODNIKOW Teodor syn Eulapjusza /człn. deleg./
3. Mjr. Szt. Gen. ROWECKI Stefan /człn. deleg./	3. p. ERMAN Hans syn Hansa /dla zleceń/
4. Por. Adj. Szt. MOSZYNSKI Józef /człn. deleg./	4. p. BUDKIEWICZ Stanisław syn Ryszarda /sek. deleg./
5. Ppor. CHODOR Kazimierz /sekr. delg./	

Członkowie polskiej delegacji zostali wyznaczeni przez D-two 4. armji z wyjątkiem Płk. Szt. Gen. RYBAKA i por. Adj. Szt. MOSZYŃSKIEGO, którzy zostali delegowani przez Naczelne Dowództwo W. P.

Wszyscy delegowani rosyjsko-ukraińskiej strony otrzymali dokumenta od D-twa Frontu Zachodniego Armji wojsk sowieckich aczkolwiek panowie SZUTKO i OGORODNIKOW zostali delegowani przez Rząd Republiki Sowieckiej.

Przewodniczący Komisji Płk. Szt. Gen. RYBAK objaśnił cel zjechania się delegacji obydwóch stron, poczem przedłożył Komisji regulamin wewnętrzny, który przez całą Komisję zgodnie został przyjęty /zał. Nr. 1./.

Postanowiono utworzyć dwie Subkomisje: jedną dla opracowania projektu wysłania oficerów łącznikowych do Dowództw obydwóch stron /zał. Nr. 2./.

drugą do opracowania projektu — utworzenia Wojskowej Mieszanej Komisji Rozjemczej./ zał. Nr. 3./.

O godz. 17.50. otwarte posiedzenie plenarne.

Przystąpiono do rozpatrywania projektu co do wysyłania oficerów łącznikowych /delegatów/ do poszczególnych Dowództw obydwóch stron. Przedłożony przez Subkomisję Polską projekt z nieznacznymi poprawkami, między którymi strona rosyjsko-ukraińska proponowała do określenia "oficer łącznikowy" dodać w nawiasie "delegat" został zgodnie przyjęty. Co do wysłania oficerów łączn. do D-tw Armji i Dowództw Dywizji ros. — rosyjsko-ukraińska delegacja nie będąc poinformowana o dyzlokacji swoich oddziałów i nie mogąc oznaczyć miejsca ich postoju, podała tylko Dowództwo 3. i 16. armji ros. oraz D-two 27. Dywizji ros.

Dalsze podania Dowództw Dywizji, do których mają być wysłani oficerowie polscy i do których mają być przyjęci delegaci Ros.-Ukr. nastąpi po nadejściu delegatów 16. i 3. armji ros. i podania przez nich dyzlokacji oddziałów frontu Północnego.

Potem przeszła Komisja do rozpatrywania projektu utworzenia Wojskowej Mieszanej Komisji Rozjemczej, który również z nieznacznymi poprawkami został zgodnie przyjęty.

Postanowiono, nie czekając oficjalnego podpisania umowy o szasłem zgodnem porozumieniu między delegacją Polską a Ros.-Ukr. zakomunikować odnośnym władzom. Poczem, o godz. 1. i 15 dn. 20. X. 20 r. posiedzenie zostało zamknięte.

Następne posiedzenie wyznaczono na godz. 15 dnia 20/X. b. r.
Sporządzono i podpisano w Baranowiczach dn. 20/X.-20 r.

D-r. Komarnicki

och.

Por. Adj. Szt.

Moszyński.

Chodor ppor.

Frank-Wiszniewski mjr.

Rowecki mjr. Szt.

Rybak Płk. Szt. Gen.

Budkiewicz.

Ogorodnikow.

Szutko.

ODPIS.

Baranowicze dn. 20. X. 1920r.

**PROTOKÓŁ DRUGIEGO POSIEDZENIA
POLSKO-ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ
KOMISJI POROZUMIEWAWCZEJ
FRONTU PÓŁNOCNEGO.
z dn. 20. X. 1920.**

Posiedzenie rozpoczęło się o godz. 15.30.

Na posiedzeniu obecni byli:

Ze strony Polskiej:

1. Pułk. Szt. Gen. Rybak Józef
/ prezes delegacji/
2. Mjr. FRANK-
WISZNIEWSKI Tadeusz
/ człn. deleg./
3. Mjr. Szt. Gen. ROWECKI
Stefan /człn. deleg./
4. Por. adj. Szt. MOSZYŃSKI
Józef /człn. deleg./
5. Ppor. CHODOR Kazimierz
/ sek. deleg./
6. Och. prof. d-r. KOMAR-
NICKI Wacław
/człn. deleg./

Ze Strony Rosyjsko-Ukraińskiej:

1. p. SZUTKO Kirył syn Iwana
/ prezes deleg./
2. p. OGORODNIKOW Teodor
syn Eulapjusza/ czł. deleg./
3. BUDKIEWICZ Stanisław syn
Ryszarda /sek. deleg./

Przewodniczył prezes delegacji Rosyjsko-Ukraińskiej p. SZUTKO. Prezes delegacji polskiej komunikuje o przybyciu jeszcze jednego członka delegacji polskiej och. profesora d-ra Komarnickiego Wacława, którego przyjazd opóźnił się z powodów komunikacyjnych, poczem nastąpiło sprawdzenie mandatu nowoprzybyłego członka delegacji.

Prezes delegacji Rosyjsko-Ukraińskiej komunikuje, że członek delegacji p. Erman z jego polecenia udał się do Mińska celem zdania raportu.

Na porządku dziennym było czytanie przedstawionych przez stronę polską projektów instrukcji dla Mieszanej Komisji Rozjemczej i instrukcji dla oficerów łącznikowych przy dywizjach i armjach. Po dyskusji na temat redakcji poszczególnych punktów instrukcji ustalono ostatecznie ich tekst w brzmieniu polskim, poczem na wniosek przewodniczącego uchwalono o godz. 19. trzygodzinną przerwę w celu sporządzenia czystopisu w języku polskim dla podpisania ich przez członków delegacji obu stron. Dalszy ciąg posiedzenia wyznaczono na godz. 22.

Posiedzenie wznowiono o godz. 22. 30.

Przystąpiono do podpisania tekstów instrukcji dla Mieszanej Wojskowej Komisji Rozjemczej i instrukcji dla oficerów / delegatów / łącznikowych przy dywizjach i armjach. Tekst każdej z obu instrukcji został sporządzony w języku polskim w dwóch egzemplarzach. Po podpisaniu tekstów na wniosek prezesa delegacji polskiej, przewodniczący zarządził przerwę dla sporządzenia protokołu posiedzenia dzisiejszego.

Powtórne wznowienie posiedzenia nastąpiło o godz. 23. 30.

Po odczytaniu protokołów posiedzeń komisji z dn. 19. i 20. X. 1920. nastąpiło podpisanie ich, poczem przewodniczący wyznaczył termin następnego posiedzenia na dz. 21. X. o godz. 15 dla uzgodnienia tekstów rosyjskich i podpisania takowych.

Posiedzenie skończyło się o godz. 23. 59.

D-r. Komarnicki ochot.
Moszyński por. Adj. Szt.
Frank-Wiszniowski mjr.
Rowecki mjr. Szt.
Chodor ppor.
Rybak Płk. Szt.

Budkiewicz.
Ogorodnikow.
Szutko.

**PROTOKÓŁ TRZECIEGO POSIEDZENIA
POLSKO ROSYJSKO UKRAIŃSKIEJ KOMISJI -
POROZUMIEWAWCZEJ
FRONTU PÓŁNOCNEGO
z dnia 21. X. 1920.**

Posiedzenie rozpoczęło się o godz. 15.

Na posiedzeniu obecni byli:

Ze strony polskiej:

1. Płk. Szt. Gen. RYBAK Józef
/prezes deleg./
2. Mjr. Frank-WISZNIEWSKI
Tadeusz /człn. delegacji/
3. Mjr. Szt. Gen. ROWECKI
Stefan /człn. delegacji/
4. Por. Adj. Szt. MOSZYŃSKI
Józef /człn. delegacji/
5. Ppor. CHODOR Kazimierz
/sek. delegacji./
6. Ochotn. prof. d-r KOMAR-
NICKI Wacław /człn.
delegacji/.

Ze strony rosyjsko-ukraińskiej:

1. p. SZUTKO Kirył syn Iwana
/prezes delegacji/
2. p. OGORODNIKOW Teodor
syn Eułampjusza /człn.
deleg./
3. p. BUDKIEWICZ Stanisław
syn Ryszarda /sek. delegacji/

Przewodniczył prezes delegacji polskiej Płk. Szt. Gen. RYBAK.

Przystąpiono do rozpatrywania tekstu rosyjskiego instrukcji dla oficerów /delegatów/ łącznikowych do d-tw obydwu stron i instrukcji dla Mieszanej Wojskowej Komisji Rozjemczej.

Okazało się, że instrukcje te są jeszcze niedokładnie przetłumaczone i z braku czasu nie przygotowano do nich załączników.

Członek delegacji rosyjskiej p. OGORODNIKOW proponuje posiedzenie przerwać, oddając rozpatrywanie tekstu rosyjskiego instrukcji podkomisjom, któreby tekst ten ostatecznie ustaliły, propozycję przyjęto.

Zatwierdzenie oryginałów w języku rosyjskim odłożone zostało na dzień jutrzejszy na godz. 11.

Posiedzenie zostało zamknięte o godz. 16.30.
Sporządzono i podpisano w Baranowiczach dn. 21. X. 1920.

Budkiewicz.
Ogorodnikow.
Szutko.

D-r. Komarnicki
Chodor ppor.
Moszyński por. Adj. Szt.
Frank-Wiszniewski mjr.
Rowecki mjr. Szt. Gen.
Józef Rybak płk. Szt." Gen.

ODPIS

Baranowicze dn. 22/X. 1920 r.

**PROTOKÓŁ CZWARTEGO POSIEDZENIA
POLSKO-ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ KOMISJI POROZU-
MIEWAWCZEJ FRONTU PÓLNOCNego
z dn. 22/X.20 r.**

Posiedzenie rozpoczęło się o godz. 11.30.

Na posiedzeniu byli obecni jak na poprzednim w dniu 21/X. 1920 roku.

Przewodniczył prezes delegacji rosyjsko-ukraińskiej p. SZUTKO.

Prezes rosyjsko-ukraińskiej delegacji proponuje by w dniu dzisiejszym przewodniczył Komisji Porozumiewawczej prezes polskiej delegacji Płk. Szt. Gen. RYBAK, motywując to tam, iż w dniu dzisiejszym przystąpiono do rozpatrywania tekstu rosyjskiego instrukcji dla oficerów / delegatów / łącznikowych i instrukcji dla Mieszanej Wojskowej Komisji Rozjemczej i do podpisania oryginałów rosyjskich, więc wypadaloby by przewodniczył prezes delegacji polskiej. Propozycję przyjęto.

Przewodniczący Płk. Szt. Gen. RYBAK.

Przystąpiono do rozpatrywania przedłożonych przez delegację rosyjską tekstów rosyjskich. Teksty obydwóch instrukcji okazały się w zupełności zgodne z oryginałami instrukcji w języku polskim.

Obie strony zgadzają się uważać obydwie teksty rosyjski i polski obydwóch rozpatrywanych instrukcji za równorzędne, poczem przystąpiono do podpisania.

Na propozycję przewodniczącego delegacji uchwalono przerwę dla przetłumaczenia na język rosyjski protokołu 3-go posiedzenia

Komisji Porozumiewawczej i jednocześnie sporządzenia protokołu przebiegu posiedzenia z dnia dzisiejszego.

Posiedzenie przerwano o godz. 12.30.

Posiedzenie wznowiono o godz. 13.30. Przystąpiono do podpisania protokołu wczorajszego posiedzenia w języku rosyjskim i protokołu posiedzenia dzisiejszego.

O godz. 15.30 posiedzenie zamknięto, kończąc w zupełności pracę polsko-rosyjsko-ukraińskiej Komisji Porozumiewawczej w Baranowiczach.

Dokumenty obydwóch delegacji polskiej i rosyjsko-ukraińskiej zostaną wymienione przed odjazdem delegacji rosyjsko-ukraińskiej z Baranowicz.

Sporządzono i podpisano w Baranowiczach dnia 22.X. 1920.

Budkiewicz.
Ogorodnikow.
Szutko.

D-r. Komarnicki och.
Chodor ppor.
Moszyński por. Adj. Szt.
Frank-Wiszniewski mjr.
Rowecki mjr. Szt. Gen.
J. Rybak płk-Szt. Gen.

Za zgodność odpisu:
[Signed] Moszyński
por. adj. szt.

P R O T O K Ó Ł

POSIEDZENIA MIESZANEJ KOMISJI ROZJEMCZEJ
W MINSKU

w dn. 28. 29. i 30. października 1920 r.

Przedstawiciele Polscy:

1. Pułk. Szt. Gen. Rybak Józef
/prezes delegacji/
2. Por. Olszewski St.
/członek delegacji/
3. Por. Prazmowski Ludwik
/członek delegacji/

Uwaga: Pozostali czterej
delegacji dotąd nieprzybyli.

Przedstawiciele Rosyjsko-
Ukraińscy:

1. Szutko Cyryl syn Iwana
/prezes delegacji/
2. Jordański Anatol syn Aleksan-
dra /członek delegacji/
3. Maksimowski Mikołaj syn
Mikołaja
/członek delegacji
/Sztab Gen./
4. Jakimowicz Aleksander syn
Aleksandra /członek delegacji/
/Sztab Gen./
5. Antonow Jerzy syn Daniela
/członek delegacji/
6. Iwanow Teodor syn Iwana
/członek delegacji/
7. Kołtunow Ilja syn Semena
/sekretarz deleg./

Posiedzenie otwiera o godz. 11. prezes Rosyjsko-Ukraińskiej Deleg. Szutko witając Polską Delegację.

Następnie przewodniczący posiedzenia Szutko przedstawia do rozpatrzenia dwa punkty uprzednio przeprowadzonego porządku dnia, a mianowicie: zamiana i sprawdzenie pełnomocników, oraz ukonstytuowanie komisji pozostawiając dalsze dwa punkty 1/ wypracowanie regulaminu posiedzeń i 2/ czas i porządek dnia następnego posiedzenia do chwili przyjazdu reszty członków polskiej Delegacji.

W odpowiedzi prezes Polskiej Delegacji Pułk. Rybak dziękuje za przyjęcie okazane Polskiej Delegacji i proponuje przeprowadzenie na

posiedzeniu bieżącym wszystkich czterech punktów porządku dnia nie czekając na przyjazd nie-obecnych członków delegacji.

Propozycja zostaje przyjęta.

Następuje zamiana i sprawdzanie pełnomocnictw, które uznane zostają za należyte.

Posiedzenie przychodzi do sprawy ukonstytuowania komisji co do czego przewodniczący Szutko proponuje ustanowienie w komisji podwójnego przewodniczenia naprzemian powołując do prac pomocniczych odpowiednie podkomisje.

Wobec tego, że przedstawiciele polscy otrzymali w sprawie podwójnego przewodniczenia instrukcje swego Dtwa zgadzające się z propozycją Pana Szutki zostaje przyjęta tego rodzaju konstytucja komisji:

Przy rozpatrzeniu sprawy regulaminu posiedzeń zostaje przedstawiony do zatwierdzenia przez przewodniczącego Pana Szutko regulamin wypracowany w Baranowiczach i częściowo uzupełniony na przedwstępnych naradach Rosyjsko-Ukraińskiej Delegacji.

Pułkownik Rybak znajdując, że funkcje Komisji obecnie szersze są znacznie od funkcji komisji Baranowickiej proponuje rozpatrzenie sprawy regulaminu odłożyć do następnego posiedzenia, na którym ze strony polskiej Delegacji przedstawiony zostanie do zatwierdzenia wypracowany przez nią regulamin.

Propozycja zostaje przyjęta.

Następnie przewodniczący Pan Szutko proponuje zająć się porządkiem dnia następnego posiedzenia, mając na uwadze, że każda ze stron ma znaczną ilość nagromadzonego materiału, przyczem skazuje, że w szczególności Ros. ukr. Deleg. posiada do ogłoszenia szereg protestów z powodu niewypełnienia przez wojska Polskie warunków rozejmu, proponując jednocześnie do rozpatrzenia na następnym posiedzeniu instrukcję dla oficerów /delegatów/ łącznikowych wypracowaną przez komisję odcinka frontu południowego w Berdyczowie.

Pułkownik Rybak proponuje piśmienne przedstawianie protestów z tem, że odpowiedzi mają nadchodzić także na piśmie, przyczem w razie niemożności rozstrzygnięcia tych kwestji przez komisję, należy zwracać się do swego Nacz. Dow.

Rozpatrując pracę powierzoną komisji Pułk. Rybak rozdziela ją na dwie części: ustalenia pasa neutralnego, oraz linii demarkacyjnych dla wojsk obu stron i usuwanie wszelkich nieporozumień mogących na tym podkładzie wytworzyć się między wojskami i 2/ ustalenia punktów w których mogłaby przechodzić granicę ludność cywilna.

W związku z tym pułkownik Rybak proponuje stworzenie dwóch

podkomisji składając na jedną z nich przedwstępne opracowanie spraw związanych z częścią pierwszą uprzedniego, na drugą zaś — z drugą.

Następnie pułk. Rybak proponuje natychmiastowe przedyskutowanie instrukcji dla oficerów /delegatów/ łącznikowych.

Zaproponowany przez pułk. Rybaka piśmienny charakter protestu i organizacje podkomisji zostają przyjęte. Przejmuje się także propozycja natychmiastowego rozpatrzenia instrukcji dla oficerów /delegatów/ łącznikowych.

Zastanawiając się nad instrukcją pułk. Rybak znajduje, że treść instrukcji wypracowanej w Berdyczowie zgadza się w zupełności z instrukcją wydaną w Baranowiczach i różni się tylko w redakcji. Uważając instrukcję Baranowicką za lepiej zredagowaną proponuje przyjęcie jej jako obowiązującej dla całego frontu Polskiego.

Przewodniczący pan Szutko zgadzając się w ogólności z opinią i propozycjami pułk. Rybaka proponuje jednakże dopełnienie Baranowickiej instrukcji uwagami instrukcji Berdyczowskiej będącymi nie bez znaczenia na południowym odcinku frontu.

Członek komisji Jan Jordański /przedstawiciel południowo-zachodniego frontu/ nalega za włączeniem do instrukcji ogólnej jako uwagi punktu instrukcji Berdyczowskiej głoszącego, że delegaci /oficerowie/ łącznikowi przy dywizjach południowego odcinka frontu mają być naznaczeni przez Dłwa odnośnych Armji, jako mającego na tym odcinku frontu znaczenie zupełnie specjalne.

Propozycje Pana Szutko i Pana Jordańskiego zostają przyjęte, przyczem zgodnie z propozycją pułk. Rybaka ostateczna redakcja przechodzi do podkomisji w skład której ze stronu polskiej wchodzi członek komisji por. Prażmowski, z Ros. Ukr., członek komisji Antonow i tłumacz Małuja.

Do tejsze komisji oddaje się zredagowanie zmienionego punktu instrukcji Mieszanej Komisji Rozjemczej o przewodniczeniu zgodnie z przyjętą decyzją, że przewodniczyć będą naprzemian prezesi Ros. Ukr. i Polskiej Delegacji.

Na tem posiedzeniu zamyka się godz. 13. naznaczając dalszy ciąg obrad na godz. 22 tegoż 28 października 1920. r.

O godz. 22. 28 października 1920. r. Przewodniczący pan Szutko otwiera posiedzenie i proponuje zająć się rozpatrzeniem projektu regulaminu zaproponowanego przez pułk. Rybaka.

Czytane według punktu projektu §§ 1,2,3,4,5,6,7,8. i 9 zostają przyjęte bez zmian.

§ 10. zostaje przyjętym z tą zmianą, że we frazesie "oryginał

protokołu podpisuje się po przeczytaniu i t.d. ” dodaje się słowa “i tłumaczenie” po słowie “protokół”.

§ 11, 12. i 13. zostają przyjęte bez zmian.

§ 14. przyjmuje się w redakcji: “prawo wejścia na posiedzenie oprócz członków delegacji mają osobisty adj. i osobisty sekretarz prezesów Polskiej i Rosyjsko-Ukraińskiej Delegacji oraz tłumacze, po jednym od każdej Delegacji, bez prawa głosu”.

§ 15 i 16 przyjmują się bez zmian.

§ 17 przyjmuje się w redakcji: Wszystkie korespondencja adresowana na imię P.R.U.W.K.R. wpływa do odnośnych sekretarjatów: Ros. Ukr. do Ros. Ukr. i Polska do Polskiego.

§ 18, 19. i 20 zostały przyjęte bez zmian.

§ 21 zostaje przyjęty w propozycję przewodniczącego Pana Szutko, z dodatkiem dającym prawo bezpośredniego porozumiewania się w sprawach przedwstępnych i redakcyjnych nie tylko referentom, ale też sekretarzom delegacji i tłumaczom.

§ 22 przyjmuje się w redakcji: “P.R.U.W.K.R. przestaje być czynną tylko po odwołaniu przez odnośne Nacz. Dow. lub po przyjęciu odpowiedniego postanowienia przez plenum i zatwierdzeniu go przez odnośne Nacz. Dow.

Każda z delegacji lub jej poszczególni członkowie mogą być odwołani przez swe Dtwo, ale muszą być zamienieni przez nowych członków, przyczem odnośny prezes ogłasza o tem w swoim czasie na plenum, przedstawiając nowe mandaty i zabierając stare.

Sprawdzenie obydwóch tekstów i podpisanie regulaminu odkłada się do następnego dnia posiedzenie kończy się o godz. 23.30. następne posiedzenie naznacza się na godz. 22. 29 października b.r.

Na posiedzeniu 29 października prócz członków przybyło 2 nowych delegatów ze strony polskiej — kpt. Batycki i por. Kindler którzy obecni byli potem na posiedzeniu.

O godz. 22.15 — 29 października b.r. przewodniczący Szutko otwiera posiedzenie i proponuje zająć się sprawdzeniem obydwu tekstów i podpisaniam regulaminu.

Po sprawdzeniu teksty okazały się zgodnymi; regulamin i jego tłumaczenie podpisano.

Na propozycję przewodniczącego przystąpiono do czytania zmiennej nieco przez podkomisję w redakcji przedyskutowanej na posiedzeniu plenarnem dnia 27/X. instrukcji dla oficerów (delegatów) łącznikowych przy dywizjach i armjach, przyczem wyjaśnia się, że instrukcja jeszcze nie jest ukończoną, na tem ogłasza się przerwę.

Po przerwie 15 minutowej zabiera głos pułk. Rybak, przedkładając komisji konieczność bardziej intensywnej pracy przez obowiązywanie referentów i członków podkomisji do wypełniania na czas powierzonych im zadań.

Przewodniczący Pan Szutko, zgadzając się z pułk. Rybakiem, proponuje plenum przyjęcia propozycji.

Propozycja zostaje przyjęta.

Następuje redagowanie instrukcji przez plenum.

Po ukończeniu redagowania instrukcja dla oficerów (delegatów) łącznikowych przy armjach i dywizjach zostaje przyjęta i uznana za obowiązującą dla całego frontu polskiego.

Zmiany w Baranowickiej instrukcji są następujące: w uwadze do § 2, który został przyjęty na porannym posiedzeniu z 28/X z dodatkiem dlaznaczonych na odcinek południowy, frontu oficerów (delegatów) łącznikowych, jako odcinek południowy frontu przyjęto liczyć odcinek frontu na południe od Nieświeża. Na propozycję pułk. Rybaka ulega zmianie redakcja § 3, a w instrukcji dla P.R.U.W.K.R. i przyjmuje się następującą: "Pierwsze posiedzenie P.R.U.W.K.R. prowadzi prezes Ros. Ukr. Delegacji, drugie prezes Polskiej Delegacji i tak dalej kolejno. Posiedzenie uważa się za ukończono, jeżeli wszystkie sprawy stojące na porządku dziennym zostaną rozstrzygnięte."

"Posiedzenie kończy się o godz. 20 min. 20.; sprawdzenie tekstu i podpisanie instrukcji protokołu, posiedzenie następne wyznaczono na godz. 14 30. października 1920. r.

O godz. 14 min. 35. dnia 30/X. posiedzenie się otwiera, przewodniczący w dalszym ciągu pan Szutko na posiedzeniu obecni są wszyscy wymienieni w protokóle 29/X. b.r.

Na propozycję pana Szutko następuje zestawienie polskiego i rosyjskiego tekstu instrukcji dla oficerów (delegatów) łącznikowych przy armjach dywizjach; teksty okazują się identyczne i zostają podpisane. Przy rozpatrywaniu załącznika Nr. 1. do wspomnianej instrukcji /tabela wyznaczonych oficerów (delegatów łącznikowych)/ prezes delegacji polskiej pułk. Rybak zgłasza protest przeciwko włączeniu do rzeczonyj tabeli zamiennego wysłania oficerów (delegatów) łącznikowych 8 i 10 ros. dyw. z jednej strony oraz 11. i 18. dywizji ze strony polskiej.

Protest swój pułk. Rybak motywuje posiadaniem odnośnych instrukcji swego Nacz. Dow. i nieznamomością zamiarów Nacz. Dow. W.P. co do przegrupowania wojsk na froncie. Natomiast pułk. Rybak proponuje Ros. Ukr. Delegacji złożenia na jego ręce zawiadomienia o

porządany obu stronom wysłaniu oficerów (delegatów) łącznikowych przez wspomiane dywizje w następstwie czego poda to do wiadomości Nacz. Dow. W.P. uwiadamiając potem piśmiennie o rezultacie.

Propozycja powyższa zostaje przyjęta.

W czytaniu tegoż załącznika wyjaśnia się, że w nim nie zostało uwzględnione dokąd mają wysłani oficerowie (delegaci) łącznikowi Polskiej I. dyw. leg., oraz zkad będą delegaci do tej dywizji. Zdecydowano pozostawić to do uzgodnienia delegatom łącznikowym od dowództw 3. i 16. Armji rosyjskiej przy Dtwie 2. Armji polskiej. Rezultat powyższego ma być zameldowany do P.R.U.W.K.R. przez delegata od 3. Armji rosyjskiej.—

Załącznik Nr. I zostaje przyjętym przy uwzględnieniu wymienionych zmian i dodatków.

Następnie porównano teksty instrukcji dla P.R.U.W.K.R. które niezwłocznie podpisano. Podpisanie protokołów odłożono na następnę posiedzenie wyznaczono na godz. 22. dnia 30 października b.r.

Obrady ukończono o godz. 16.

7. załączników

(—) RYBAK
pułk. Szt. Gen.

(—) SZUTKO

Tłumaczenie uzgodniono:

(—) Olszewski por. adj. Szt.

(—) Kpłunow

(—) Kindler por.

(—) Melur.

Р.С.Ф.С.Р.

У.С.С.Р.

Мирная Делегация
по переговорамъ
съ Польшей

29 Октября 1920 г.

Но. 62

Копія.

Милостивый Государь
Господинъ Предсѣдатель.

Уже въ предыдущей своей ноту отъ 26 октября я довелъ до Вашего свѣдѣнія о ненормальномъ положеніи, создавшемся на украинскомъ участіи фронта въ связи съ враждебными дѣйствіями петлюровскихъ частей.

Вы, Господинъ Предсѣдатель, въ своемъ отвѣтномъ довелъ на эту ноту указываете, что утвержденія, касающіеся нынѣшнихъ отношеній петлюровской арміи къ командованію Польской Арміи не соотвѣтствуютъ дѣйствительности.

Между тѣмъ свѣдѣнія, полученія мною въ послѣднее время отъ моего Правительства, цѣликомъ подтверждаютъ, что мое освѣщенія фактовъ равно, какъ и мои опасенія относительно успѣшности проведенія въ жизнь перемирія къ сожалѣнію оправдываются.

Несмотря на то, что петлюровскія войска являются составной частью Польской Арміи и подчиняются польскому командованію, что призналъ въ заявленіи своемъ Предсѣдатель Южной Польской Комиссіи въ Бердичевю и подтвердилъ вторично на засѣданіи 23 октября, войска эти продолжаютъ военныя дѣйствія. На вопросъ нашихъ представителей въ Южной Комиссіи по перемирію 23 октября, беретъ ли на себя Польское Командованіе обязательство, что выполненіи пункта 6 договора по перемирію петлюровскія части отойдутъ за государственную границу вмѣстѣ съ польскими частями, а также беретъ ли на себя Польское Командованіе обязательство, что границу, въ случаѣ неподчиненія петлюровскихъ частей и другихъ антисовѣтскихъ группъ, заставитъ ихъ подчиниться, вплоть до разоруженія, — на эти вопросы Предсѣдатель Польскаго Командованія въ Южной Комиссіи заявилъ, что Польская Делегация уклоняется принципиально отъ отвѣта.

Равнымъ образомъ Польская Южная Комиссія вопреки своимъ

обязательствамъ указать расположеііе петлюровскихъ штабовъ для установлеіія связи сообщила, что на настоящее время не знаетъ расположеіія этихъ штабовъ, а затѣмъ послѣ полученія указаній Главнаго Польскаго Командованія она заявила, что линія Петлюри Главнымъ Польскимъ Командованіемъ не включается въ линію перемирія.

Послю этого 24 октября на вопросъ вытекаетъ ли изъ вышеуказаннаго заявленія, что Польское Командованіе снимаетъ съ себя всякую отвѣтственность за петлюровскія войска и считаетъ разорванными отношенія между Польскимъ Командованіемъ и петлюровскимъ т. е. Петлюра становится самостоятельнымъ и перестаетъ битъ союзникомъ Польской Арміи, - полковникъ Болдескуль — снова уклонился отъ отвюта. Въ дальнѣйшей дискусіи при разрешенія конкретнихъ вопросовъ стоящихъ въ связи съ отводомъ петлюровскихъ частей, Польской Комиссіей было заявлено, что петлюровскія войска не исполнили приказа, а потому дѣйствія притивъ них, Польское Командованіе не будетъ разсматривать, какъ нарушеніе перемирія.

Создавшееся такимъ образомъ положеніе дѣлаетъ невозможнымъ установленіе перемирія на всемъ росіійско-украинскомъ польскомъ фронтю согласно договора о перемиріи также является невозможнымъ установленіе нейтральной зоны на южномъ участю фронта, поддерживаніе связи, т. е. всего того, что предусматриваетъ договоръ о перемиріи.

Сопоставляя всю изложенные факты, мы приходимъ къ несомнѣнному выводу, что Польское Командованіе отказывается выполнить тѣ обязательства, которыю возложены на него договоромъ о перемиріи, но въ то же самое время мы не допускаемъ мысли, что оно дѣйствуетъ въ сограсіи съ Правительствомъ Польской Республики.

Мы не можемъ согласится съ заявленемъ о снятіи съ себя Польскимъ Командованемъ отвѣтственности за дѣйствія петлюровскихъ частей, якобы уклонивчихся отъ исполненія приказа.

Россія и Украина будутъ возлагать отвютетственность за всякій ущербъ причиненный Украинѣ, Росіи и Бѣлоруссіи продолжающимися военными дѣйствіями на Польское Командованіе и Польское Правительство. Равнымъ образомъ мы считаемъ недопустимымъ, что бы въ моментъ, когда отъ точнаго выполненія перемирія зависитъ судьба мира, когда обѣ стороны не должны до-

пускать никакихъ неопредѣленностей при проведеніи въ жизнь прелиминарнаго договора, со стороны Польскаго Командованія на основные вопросы относительно реализаціи прелиминарнаго договора, давались уклончевые отвѣты.

Считая позицію занятую Польскимъ Командованіемъ идущую въ разрѣзъ съ обязательствами, втекающими изъ прелиминарнаго договора и дѣлающей невозможнымъ реализацію этого договора, мы вынуждены заявить категорически притестъ противъ дѣйствіи Польскаго Командованія.

Я считаю своею обязанностью указать, что вышеупомянутыя дѣйствія, ведущія къ нарушенію перемирія не только грозятъ ослабить значеніе заключенныхъ договоровъ и ставятъ подъ сомнѣніе искренность стремлѣній Польскаго Правительства къ миру, но и затрудняютъ процессъ веденія дальнѣйшихъ переговоровъ о мирѣ.

Я увѣренъ, что въ виду серьезности возбужденнаго вопроса, Польское Правительство не замѣдлитъ предпринять соотвѣтственные шаги для немедленнаго прекращенія военныхъ дѣйствій, установленія нейтральной зоны на всемъ протяженіи фронта и отвода своихъ и петлюровскихъ частей за госудаственную границу отъ Двины до Днѣстра.

Равнымъ образомъ я надѣюсь, что Вы, Господинъ Предсѣдатель не замедлите поставить меня въ извѣстность о предпринятыхъ Польскимъ Правительствомъ конкретныхъ мѣрахъ, дабы я могъ дать отвѣтъ Правительствамъ Р. С. Ф. Р. С. и разсѣять сомнѣнія прочности заключенныхъ договоровъ, возникшіе у представляемыхъ мною правительствъ и народныхъ массъ, искренно стремящихся къ миру.

Примите, Господинъ Предсѣдатель, увѣренія въ совершенномъ моемъ уваженіи.

Замѣститель Предсѣдателя

Россійско-Украинской Мирной Делегациі.

/-/ Оболенскій.

Господину Предсѣдателю Польской Мирной Делегациі.

Polska Wojskowa Delegacja
do
P.R.U.W.K.R.
Nr. 28.

Odpis.
Minsk dn. 1/XI. 1920 r.

Do
PANA PRZEWODNICZĄCEGO ROS. UKR. DELEGACJI.

W odpowiedzi na pismo Pańskie za Nr. Nr. 15. 18. 19. z dnia 29. X. 1920 r. po otrzymaniu dokładnych danych od Nacz. Dłwa W. P. spieszę zakomunikować:

1/ Oddziały t. zw. Armji ochotniczej Atamana Petlury, nigdy organicznie w skład W. P. nie wchodziły i nie wchodzi obecnie.

2/ Już dnia 19. X. oddziały te przekroczyły linię rozejmową ustaloną po wzajemnym porozumieniu dla W. P. i odeszły w kierunku wschodnim, od tej chwili wszelka łączność z nimi została utracona i gdzie się obecnie znajdują nie jest nam wiadomem.

3/ Oddziały ochotnicze Jenerała Bałachowicza i Borysa Sawinkowa, również nie wchodziły w organiczny skład Armji Polskiej i nie wchodzi.

4/ O ile mi jest wiadomem te również przekroczyły w kierunku wschodnim linię rozejmową W. P. i gdzie się znajdują nie jest mi wiadomem.

5/ Odmarsz wspomnianych wojsk z granic Rzeczypospolitej Polskiej był wykonany z ich własnej inicjatywy na wiadomość o Rozejmie między W. P. i Ros. Ukr. zawartym w Rydze.

6/ Ponieważ jak oddziały Atamana Petlury tak, gen. Bałachowicza na terytorjum polskim już się nie znajdują więc dalsze zachowanie się ich jest sprawą wewnętrzną R. S. F. S. R. do czego Rzeczpospolita Polska, w myśl art. II. "Preliminarji Pokojowych" nie ma prawa się w ten lub inny sposób mieszać ażeby nie naruszyć zagwarantowanej suwerenności R. S. F. S. R.

7/ Sposób interpretowania przez Pana w pismach Nr. N. 15. i 19. art. II "Preliminarji Pokojowych" i konsekwencji jakie pan z niego wyciąga o rozciągnięciu warunków "Umowy o Rozejmie" na Wojska Petlury, jest juretycznie niewłaściwem, ponieważ art. II. obowiązuje Nacz. Dow. W. P. do niepopierania wspomnianych formacji i im podobnych dopiero od godz. 24 dnia 2/XI. 1920 r. t. j. po ratyfikacji

Pokoju z obu stron i zamianie odnośnych dokumentów; sam zaś art. II. głosi, że obie strony obowiązują się umieścić w traktacie zobowiązanie "iż nie będą popierały organizacje mających na celu walkę zbrojną z drugą układającą się stroną.

8/ Gdyby jakiegokolwiek oddziały nie należące do W. P. pokazały się na terytorjum polskim, przeszły lub usiłowały przejść linię rozejmową W. P. po godzinach 24 dn. 3/XI. 1920 r. będą natychmiast rozbrojone.

Szef Polskiej Delegacji Wojskowej
(—) R Y B A K
Pułkownik Szt. Gener.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

71 T-32

Depesza

6148

Kopycznce 95 6/11 17/20

Adjutantura Generalna Warszawa Belweder Kapitan
Nalecz Korzeniowski

Władze polskie zatrzymały w Husiatynie Rząd ukraiński. Powody nje są mi znane, w każdym razie wrażenie wywarło to na mnie jak najgorsze. Główny ataman który w przeciągu 24.-godzin po porozumieniu sye z rządem miał dać ostateczną odpowiedź co do linii rozgraniczenia i wszelkich innych zadań, odpowiedzi tej dac nje może, gdyż Rząd ten zamiast pracować musi siedzieć w Husiatynie. Równoczesnye mnożą sye skargi na nasze oddziały które przechodzą linię rozgraniczającą, rekwirują połudnye od linii Ploskirow-Woloczyska, tak skarży sye przychylny do nas usposobiony general Bezruczka. Do wsi Trostanca koło Felsztyna przybyła ekspedycja karna żołnyerzy polskich, prowadzona przez tamtejszego obywatela ktora cale zboze na wsi rekwiruje. General melduje ze te wyprawy sa na porzadku dziennym i ze wobec tego nawet jego żołnyerzy zaczynają

przybierać groźne postawę. Oddziały nasze na północ od linii kolejowej poza żywnością wywożą wszystko to co przedstawia jakąkolwiek wartość. Tak że opinia publiczna coraz więcej wrogo przeciw Polakom występuje. Z tego korzysta wielkorosyjska agitacja, która dąży do obalenia Petlury i wpływów polskich i od czasu przybycia rosyjskich oddziałów zatacza co ras szersze kręgi. Melduje że z powodu niespełnienia rozkazów Dowódcy 6-armji, przez pojedyncze oddziały oraz przez niezrozumiałe postępowanie władz granicznych praca moja staje się bezowocna, a moje stanowisko trudnym. Ze odpowiedzialności za dobre dalsze urzędowanie przyjąć nie mogę, władze ukraińskie muszą przestać wierzyć w naszą dobrą wolę. Z chwilą kiedy ja wysłany przez naczelnika państwa i, dowództwo armji pertraktuje z głównym atamanem a równocześnie nasze oddziały na własną rękę politykę prowadzą, i umowy nie respektując moim słowom klam zadają. Równocześnie melduje że Nacz. Dow. wydało rozkaz zamiany mojego już niezdadnego samochodu na inny dobry wóz. Że rozkaz ten otrzymał 6 dyon samochodowy, który tego rozkazu spełnić nie chciał. Tak że pozostałem bez żadnej możności zkomunikowania się z kimkolwiek, i z każdym raportem jestem zmuszony czekać na jakąkolwiek "okazję". Kniaziolucki ofc Naczeln Dow przydzielony do Gł Kwatery Wojsk Ukraińskich.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6149/T2 dnia 18/XII 1920 r.

(podpis nieczytelny)

[hand written heading]

Raport Rajmunda Niholma o jego działalności w Rydze (21 września - 9 listopada 1920)

KWESTJA GALICJI WSCHODNIEJ

Natychmiast po przybyciu do Rygi złożyłem wizytę [Kiedrowskiemu — a long hand insert on margin] p. 321, który, dla rozmaitych względów, rozmawiał ze mną bardzo szczerze i zachowywał się z zupełną lojalnością.

On pierwszy przedził mnie, że bolszewicy zamierzają poruszyć w sposób najbardziej stanowczy kwestję Galicji Wschodniej. W tym celu znajdował się już w Rydze Baran, prezes Rewkomu tarnopolskiego, w drodze zaś do Rygi byli Kost Lewicki, Nazarczuk i in. Do dnia 26, kiedy, jak zaznaczyłem wyżej, nastąpił zwrot w nastrojach hotelu Piotrogradzkiego, bolszewicy zamierzali najwidoczniej obstawać przy kwestji galicyjskiej.

Od 321 dowiedziałem się, że był on dawnym kolegą i dobrym znajomym Manuilskiego. Nalegając na wspólność interesów politycznych polsko-ukraińskich, prosiłem 321 o odnowienie znajomości z Manuilskim i wybadanie go na temat najbliższych zamiarów delegacji sowieckiej...

Dnia 24 września przed południem 321 widział Manuilskiego i miał z nim dłuższą rozmowę, której treść kompletna została zakomunikowana wówczas ministrowi spraw zagranicznych ukraińskiemu, a w skróceniu przeze mnie II-mu oddziałowi Sztabu Generalnego pols.

Oto główne punkty wynurzeń Manuilskiego.

O sytuacji politycznej wewnętrznej w Ukrainie Sowieckiej Manuilski wyrażał się z bezwzględny pesymizmem. Stopniowo rząd Rakowskiego zerwał ze wszystkimi grupami politycznymi miejscowymi, na których poparcie aktywne lub pasywne mógł być liczyć. Obecnie niechęć czynników miejscowych do rządu Rakowskiego jest tak silną, że sam nawet zjazd sowietów ukraińskich może zająć stanowisko opozycyjne względem rządu.

Jako przykład Manuilski przytaczał wypadek następujący: Ludność wiejska, terroryzowana obecnie przez rekwizycje środków

spożywczych, sądzi powszechnie, że "bolszewicy" dali jej ziemię, "komuniści" natomiast są szajką bandytów rabujących ich żywność i dobytek. W chwili tak krytycznej jak obecna, Manuilski uważa za niestosowne identyfikowanie jednych z drugimi, w nadziei, że ludność, nieprzejednana dla "komunistów" będzie mogła jeszcze dać posłuch jemu i Rakowskiemu, jako "bolszewikom".

Bolszewicy, twierdzi Manuilski, nie spodziewali się, że Polacy uznają bez zastrzeżeń mandaty delegacji ukraińskiej. Z chwilą jednak, gdy mandaty te zostały uznane, delegacja ukraińska staje się odpowiedzialną za swe podpisy przed sołietami ukraińskimi i musi stanąć na stanowisku całości terytorjalnej Ukrainy. Obawiając się opozycji własnych sołietów i zerwania z grupą galicyjską chcąc jednocześnie wyzyskać uczucia patriotyczne ludności, Manuilski uważa za konieczne obstawanie przy niepodległości Galicji Wschodniej.

73 T-30

11.XI. 1920

K O P J A.

Kopja. W. Srocno.

DANISZEWSKOMU

Minsk

i 323 TK 3129/OK, 117 18/8, 18, 26

No. 33. Wasze zajawlenie po powodu otsutstwja u polskoj delegacji mandatow na pieregawory s Ukrainoj nami połuczeno toczka Wasze predpołożenie o niedostatocznoj informirowannosti polskago prawitelstwa w dannom słuczaje my szczytajem wpołnie prawdopodobnym i zdielannoje Wami poliakam przedłożenje szczytajem cielesobraznym toczka Wpołnie wierno czto ukrainskaja respublika nie jawliajetsia czastiu rossijskoj riespubliki toczka Daże togda kogda fiederatiwnaja swiaż miēdzu nami budiet oformliena eto budiet lisz tiesnyj sojuz . pri sachranienji niezawisimosti oboimi staranami Ukrainskaja riespublika nie jawliajetsia i w siłu razrabatywajemych

projektow federatiwnej swiazi nie jawitsia takoj sostawnoj czastiu RSFSR kakimi jawliajutsia Baszkirskaja i Tatarskaja riestpubliki toczka Samostojatielnost Ukrainskoj Sawietskoj Riestpubliki jest fakt katoryj polskoj delegacji możet byt nieizwiestien no tiepier jego nużno jej podtwierdit 2086 *Narkominodiel Cziczierin*

S podlinnym wierno
Siekretar delegacji
Sztikgold

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 5515/T2 dnia 11/XI 1920 r.

74 T-30

11.XI. 1920

Copie

DELEGATION
DE LA REPUBLIQUE UKRAINIENNE
37, rue La Parouse
Tel: Passy 33-87.

Paris, le

Excellence,

Le Gouvernement de la République Française a reconnu le Gouvernement du Général Wrangel en vue de former une Russie fédérative. La Délégation de la République Ukrainienne croit de son devoir d'attirer Votre attention bienveillante sur la mystification regrettable par laquelle le Gouvernement Wrangel a inauguré son oeuvre fédérative.

En même temps que le Gouvernement du Général Wrangel ébauchait quelques gestes vagues pour effectuer un rapprochement avec le Gouvernement Ukrainien de Petloura, il demandait à ses représentants en France de lui envoyer de Paris le soi-disant "Comité National Ukrainien", organisé et soutenu par les subsides financiers du Général Wrangel lui-même. Ce Conseil qui doit partir pour la Crimée

dans le but prétendu "de faire l'accord sur la question ukrainienne" est composé de trois membres à savoir: de M. Markotoune, ancien secrétaire prévé de l'hetman Skoropadsky, d'un ancien officier de la garde de Skoropadsky et de M. Moguilansky, ancien sous-chef du protocole du même hetman Skoropadsky, serviteur fidèle de Hindenbourg.

L'action bien payée du "Comité Parisien", s'exerçait par une propagande systématique contre le Gouvernement Ukrainien et contre son alliance militaire avec la Pologne, propagande qui ne pouvait pas être menée avec une telle facilité par les Russes.

Outre les personnes plus haut désignées, le Général Wrangel a appelé de Constantinople MM. Gerbel¹ et Igor Kistiakivsky,² anciens ministres de Skoropadsky.

Il n'y a aucun doute qu'en invitant ces personnages le Général Wrangel poursuit le but d'organiser une falsification néfaste afin de faire croire aux Gouvernements Alliés et à celui des Etats-Unis qu'il est en accord avec les Ukrainiens et de faire revivre en Ukraine l'hetmanat du Gouvernement germano-russe de Skoropadsky.

Ces faits sont des preuves évidentes de l'abus du pouvoir confié Général Wrangel et de son double jeu.

Le vraie collaboration et la bonne coordination de toutes les forces antibolcheviques pourraient être assurées exclusivement par la reconnaissance du Gouvernement national de Petloura.

Notre devoir est de prévenir de ces faits le Gouvernement Français et de protester contre une action très dangereuse du Gouvernement de Wrangel, qui aura les conséquences les plus fâcheuses pour le salut de notre pays, pour l'unité du front antibolchevique, aussi bien que pour la tranquillité de l'Europe.

Veillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma plus haute considération.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 5514/T2 dnia 11/XI 1920 r.

---

¹ Gerbel, Sergei or Herbel, Serhii (-), landowner in the Province of Kher-son; Governor of Kharkiv; Minister of Food Affairs in the summer of 1918; Minister of Agriculture from Nov. 14, 1918, and Prime Minister under the Skoropadskyi regime.

² Kistiakovskiy, Ihor (1876-19), jurist, lecturer at the Universities of Kiev and Moscow. Minister of Internal Affairs in the government of Hetman Skoropadskyi (1918).

75 T-3

**MINISTER
SPRAW WOJSKOWYCH**

Warszawa Dn. 17.XI.1920.

LICZB. 7077/20 BPT

(w odpowiedziach należy powoływać się na powyższą liczbę)

Do

**Oddziału IV-go Sztabu M.S. Wojsk.
na ręce Pana Generała MAŁCZEWSKIEGO.**

Przesyłając "memorandum" Ukraińskiej Wojskowej Komisji Likwidacyjnej z dnia 12 b.m. i pismo Prezesa Ros. Pol. Kom. Nr. 930. potwierdzam raz jeszcze w myśl wydanych, niejednokrotnie w tej mierze, rozkazów, iż wobec podpisania preliminarjów pokojowych z Rządem Sowiećów, Rząd Polski nie może i nie będzie czynił żadnych świadczeń materialnych na rzecz Armji Ukraińskiej i Armji Generała BAŁACHOWICZA. Dyrektywę powyższą proszę stosować z całą konsekwencją. — U.W.K.L. ma za zadanie jedynie zlikwidowanie za ubiegły okres wojenny rozrachunków pomiędzy Rządem Polskim i Rządem Ukraińskim.

I załącznik

**Minister Spraw Wojskowych
(—) Sosnkowski
Generał-Porucznik**

**Minister
Spraw Wojskowych
L dz. 7077/20 BPT**

Warszawa, dnia 17 listopada 1920.

Do

**Pana Generała ROZWADOWSKIEGO
Szefa Sztabu Generalnego**

Przesyłam do wiadomości.

Minister Spraw Wojskowych

**[Stamp] Adjutantura osobista
Szefa Sztabu generalnego W.P.
L. 538/AO 19. XI**

**[podpis nieczytelny]
Generał-Porucznik.**

Ukraińska Wojskowa
Komisja Likwidacyjna
W Rzeczypospolitej
Wydz. Gospodarczy.
12.XI.1920 r.
L. 82.
m. st. Warszawa.

Do
Pana Ministra Spraw Wojskowych
Rzeczypospolitej Polskiej

MEMORANDUM.

1. Jakie mają być nadal stosunki między Ukraińską Wojskową Komisją Likwidacyjną a Ministerstwem Spraw Wojskowych i innymi instytucjami.

2. Zaopatrzenie w naboje karabinowe (głównie) artyleryjskie i techniczne artykuły, licząc, że reszta materiałów będzie otrzymywaną od Spółki.

3. Nadanie środków przewozowych (8 lokomotyw i 300 wagonów). Nadano tylko 1 lokomotywę i 50 wagonów. Ogólny stan ciężki — nie będzie możliwości podwozu zboża dla zamiany.

4. Potrzeba 150 kuchen.

5. Przejazd naszych oficerów i kozaków na Ukrainę — dokumenty podróży kredytowane wydawać i nadal, bo niema pieniędzy, by kupować bilety.

6. Odzież cywilna — znaczny wydatek do 700.000 marek polskich.

7. Wydawanie komisji nadal pieniędzy — uprasza się o wydanie 5.000.000 marek polskich.

8. Niemożliwość łączności z Głównym Otamanem uprasza się o pozwolenie ustawienia Juza w komisji na Długiej ul. i pozwolenie raz w dzień w oznaczonych godzinach połączyć się na dwie godziny z Kamieńcem Podolskim dla rozmowy ze Stawką.

9. Tranzyt przez Polskę zakupionego zagranicą.

10. Zatrzymano 2 pociągi sanitarne i nie przepuszczają za Zbrucz z powodu zatrzymania na Ukrainie wagonów polskich.—

General - Porucznik
(—) Zieliński.

Warszawa, dn. 13 listopada 1920.

Na podstawie i po zatwierdzeniu umowy politycznej obie strony kontraktujące ustalają pod względem wojskowym dla zapewnienia skutecznej kooperacji wojsk ukraińskich z oddziałami rosyjskimi gen. Peremikina co następuje:

1. Oddziały rosyjskie operują przeciw bolszewikom wspólnie z armją ukraińską na prawach korpusu posiłkowego, pod naczelnem dowództwem gen. Pawlenki.

2. Użycie tego korpusu zależne jedynie od sytuacji wojskowej musi być pozostawione wyłącznej decyzji naczelnego dowódcy gen. Pawlenki, który dysponować jednak będzie tym korpusem posiłkowym rosyjskim w całości unikając jego taktycznego rozproszenia.

3. Na czas tej kooperacji obowiązywać będą, przepisy administracyjne, prawa państwowe i cywilne wydane dla armji ukraińskiej, również korpus posiłkowy rosyjski, który zatrzymuje jednak wewnątrznie swoje prawa, regulaminy i przepisy wojskowe.

4. Ustala się za obopólnem porozumieniem że teren wspólnych operacji wojskowych ros. korpusu posiłkowego z armją ukraińską sięgać będzie narazie tylko do Dniepru, i że korpus ros. przekraczając ewentualnie tę rzekę winien przejść już pod bezpośrednie rozkazy głównodowodzącego ros. gen. Wrangla, operającego na obszarach położonych na wschód od tej rzeki.

5. Podczas wspólnych operacji wojennych na obszarze na zachód od Dniepru utrzymanie i zaopatrzenie korpusu posiłkowego ros. będzie dostarczane przez dowództwa oraz urzędy ukraińskie za formalnem zarachowaniem i pokwitowaniem przyjętych artykułów lub zapasów.

6. Wzajemnie za to obowiązują się reprezentanci rosyjscy w imieniu komitetu rosyjskiego oraz gen. Wrangla do zwrotu kwot równoważnościowych tym świadczeniom.

7. Ustalenie dalszej kooperacji wojsk gen. Wrangla z wojskami ukraińskimi pozostawia się późniejszym układom obu dowództw naczelnych z tem jednak zastrzeżeniem, że oba wojska uważają się za sprzymierzone oraz zaprzyjaźnione i wszelką pomoc wzajemną w walce przeciw bolszewikom zasadniczo sobie nadal zapewniają.

8. Wszelkie kwestje graniczne winny być załatwione na podstawie samookreślenia zainteresowanych narodowości po pacyfikacji odnośnych obszarów.

Warszawa, dn. 15.XI.1920.

NACZELNE DOWÓDZTWO
W.P.
(SZTAB GENERALNY)
Oddział III

ODPIS DEPEŠZY.

PILNE

"L. op. 4843-III. Nacz. Dow. III. i Oddz. II. Kopję przestać natychmiast płk. Stachiewiczowi.

Dow. 6. armji 2173 14.XI. 18.40 Przez oficera.

Melduje się wiadomości, zebrane przez oficera tut. dtwa w Kopyczyńcach o syt. ukraińskiej: I) prawa grupa została zmuszona do wycofania się w kierunku zachodnim i ptn. zachodnim na Minkowce. Sztab tej grupy znajduje się w Minkowcach. Bolszewicy zajęli Kuryłowce Murowane, zaś jazda bolszewicka posunęła się dalej na zachód. b) grupa środkowa pod naporem bolszewików w dn. 12.XI. również opuściła zajmowane stanowiska i zajęła pozycje w rejonie Osłamowo-Dankowcy i Netyczyńce. 4. dyw. piech. była kilkakrotnie otaczana przez piechotę i jazdę bolszewicką i poniosła znaczne straty. Sztaby 4. i 6. dyw. piech. znajdują się obecnie w Wońkowcach O. 5. dyw. piech. wiadomości brak. Zdaje się, że na odcinku obu tych grup jazda bolszewicka przerwała front w kilku miejscach. c) Oddziały czołowe 2. dyw. piech. miały się znajdować wczoraj t.j. 13.XI. w rejonie Baru. d) lewa grupa: lewe skrzydło tej grupy zajęło w dn. 13.XI. m. Litynka, Lityn i Mikulińce, zaś dywizja Jakowlewa, obszedłszy Lityn, skierowała się na Winnicę. Prawe skrzydło tej grupy stało wczoraj jeszcze w walce z nieprzyjacielem, który przeszedł do kontrataku w rejonie Majdan Poczapiński i Poczapińce. Rezultat walki jeszcze niewiadomy. II Sztab ścisły U.L.R. znajduje się w Jarmolińcach, zaś sztab ciężki tr. 2-ga; uprawa przenosi się do Frydrychówki. Zdaje się, że Ukraińcy w razie niepowodzenia zechcą się koncentrować w kącie Zbrucz-Toki-Buzok pomiędzy naszymi linjami. Wskazuje na to niedwuznacznie ruch ciężkich taborów. III) Wczoraj t.j. 13.XI.20. został spalony most kolejowy na Zbruczu pod Husiatynem. Znamieniem jest, że został on podpalony od strony ukraińskiej (prawdopodobnie robota bolszewicka). Śledztwo w tej sprawie zarządzono. Naprawa tego mostu potrwa prawdopodobnie 6 — 8 dni. Hempel pułk. szt. gen. i szef sztabu l. op. 4843-III."

Bern, dnia 10 grudnia 1920 r.

ATTACHE WOJSKOWY
 PRZY POSELSTWIE
 POLSKIM
 w Bernie
 Nr. 2305/RW.

[Stamp] TAJNE

Do
 NACZELNEGO DOWODZTWA W.P.
 ODDZIAŁ II SZTAB GENERALNY.
Poczta polowa 53.
 Do rąk własnych JW. Pana Ppułkownika Sztabu gener.
 MATUSZEWSKIEGO

Przed tygodniem przybyła do Genewy delegacja ukraińska w następującym składzie: Dr. PETRUSZEWICZ, Kość LEWICKI, Dr. WITWICKI i E. BRAJTER.

Przybyli oni specjalnie do Genewy aby wyciągnąć na forum Ligi narodów sprawę Galicji wschodniej. Konferowali oni z rozmaitymi członkami Ligi jak z Vivianim, Barnesem, Robertem Cecilem, Nanssem i innymi.

Wskazówki potrzebne do kogo mieli udać się otrzymywali od Benesa z którym byli w ciągłym kontakcie i przez kurjera czeskiego komunikowali się z Wiedniem i Pragą. Benes narazie odmówił im jakoby osobiscie poruszyć sprawę Galicji przed Ligą, ale obiecał poparcie tej sprawy poza kulisami. Co do innych przedstawicieli, to ci także nie wykazali specjalnej chęci do podjęcia tej sprawy, ponieważ obecnie w Lidze narodów jest tendencja nie poruszania spraw drażliwych. Poradzili jednak oni ukraińcom złożenie odpowiednich memorjałów w tej sprawie. Delegacja ukraińska złożyła więc na ręce Sekretarza Generalnego Ligi narodów p. Drumondá odpowiednie pismo z memorjałami, które udało mi się otrzymać i odpis których przy niniejszym załączam. Memorjał ten został również rozesłany różnym delegatom Ligi, na poparcie których ukraińcy liczą.

Nadzieje swoja na podjęcie sprawy Wschodniej Galicji, pokładają oni głównie na delegata norweskiego Dr. F. NANSENA, który jakoby zainteresował się tą sprawą i obiecał im swoje poparcie. Za bardzo dodatnie dla swej sprawy uważają ukraińcy to, że sprawa ich może być podjęta przez delegata takiego państwa, które nie jest

zupełnie zainteresowane w sprawie Wschodniej Galicji, więc może to mieć dodatkowy wpływ na przebieg sprawy. Delegacja ukraińska starała się również pozyskać dla swej sprawy londyński "Jewish Committee of Action" przedstawiciel którego, Lucjan WOLFF znajduje się w Genewie. Konferowali oni kilkakrotnie z Wolffem, który obiecał im swoje poparcie, przez wpływ na żydów galicyjskich. Wolff zaprosił Dr. Witwickiego, aby ten przybył do Londynu, dla bliższego porozumienia się i rozpatrzenia sytuacji gdzie mu obiecał zupełną pomoc. Wolff uważa sprawę Wschodniej Galicji i Wilna za wspólną sprawę, na załatwienie której żydzi mogą mieć duży wpływ. Główny rabin genewski Dr. GRINSBERGIER, został zaproszony przez Wolffa i ukraińców do współdziałania, i delegacja ukraińska po wizycie u niego, liczy na jego pomoc.

Delegacja żydowska francuzka z p. SYLVION LEWI na czele, w przeciwieństwie do delegacji angielskiej, odnosi się do kwestji galicyjskiej przychylnie dla Polski, i nie chce mieszać się do sprawy Galicji i Wilna, prawdopodobnie pod wpływem polityki francuzkiej.

Zainicjonowana przez Dr. Witwickiego, wspólna akcja ukraińsko-litewsko-białoruska przeciwko Polsce, zpełzła na niczem, z powodu nieprzyjaznego stanowiska litwinów w kwestji białoruskiej.

Dla propagandy prasowej, którą ukraińcy chcą obecnie przeciwko nam podjąć, został zaangażowany niejaki ROGOWIN (Geneve, 6 rue Hugo de Senger), który ma wkrótce w prasie rozpocząć odpowiednią akcję przeciwko nam. Materiał w tej sprawie został mu udzielony już przez ukraińców.

Informacje posiadane w niniejszej sprawie udzieliłem naszej Delegacji przy Lidze narodów, jak również i odpisy załączników.

(podpis nieczytelny)

Rotmistrz i Attaché Wojskowy P.P.

8 Załączników.

Warszawa, dn. 12 stycznia 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO

W.P.

(SZTAB GENERALNY)

Oddział II Informacyjny

No. 730/II/B. W./4

Do

Adjutantury Generalnej

BELWEDER.

Przedkłada się do wiadomości raport polityczny z dnia 13.XII.20 roku. wraz z dodatkiem Nr. 2., 3., i 4.

Załączników 4.—

W z. Szefa Oddziału II.
PRZEZDZIECKI m.p.

Mjr. Szt. Gen.

Otrzymują:

- 1) Adjutantura Generalna
- 2) M.S.Z. przez Ofic. Łączn.
- 3) M.S. Wojsk. Oddz. II. Szt.
- 4) Sekcja Ewidencyjna
- 5) B.W./6
- 6) Kpt. Czarnocki.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6444/T2 dnia 14/1 1921 r.

RAPORT POLITYCZNY z dnia 13.XII.20 roku.

Po rozgromieniu Wrangla, Petlury i Bałachowicza, bolszewicy zwrócili jeszcze bacniejszą uwagę na życie polityczne wewnątrz kraju i postanowili zlikwidować z jednej strony wielkie siły zbrojne, których nie mogliby być absolutnie pewni, z drugiej strony zaś zlikwidować ruch odrodzeńczy rosyjski.

Ta przed 2½ tygodniami został wykryty kolosalny spisek — zamach stanu w Moskwie, mający rozgałęzienie w Tule, Orle, Briańsku, Kazaniu i innych miastach. Spisek był pod egidą eserów, choć w nim po części przyjmowali udział anarchiści, esdecy, menszewicy i garść

monarchistów, ta ostatnia pod wodzą Brusilowa. Spisek został w przeddzień wybuchy wykryty, a to przez zdradę prima baleriny moskiewskiej Gelcer. Według jednej wersji zostało aresztowanych około 3000 osób, według drugiej 600-800. Zamach był planowany szeroko, a zacząć się miał od aresztowania komisarzy ludowych. Bardzo wiele osób zostało rozstrzelanych. Gelcer, bojąc się zemsty zbiegła do Kijowa, gdzie jednakże został na nią urządzony zamach przez t. zw. "Czarną maskę", który udał się.

Drugą bolączką bolszewików był Machno. Machno w swoim czasie połączył się z Wranglem na warunkach, że za pomoc zbrojną Wrangel będzie dawał umundurowanie, uzbrojenie, prowiant i pozwoli grabić żydów. W październiku jednak rozgoryczony na Wrangla niedotrzymaniem przez ostatniego umowy, a mianowicie otrzymał on tylko trochę amunicji, ale ani prowiantu, ani umundurowania nie otrzymał, zdradził Wrangla zawarł umowę z Radami na warunkach następujących: Machno obowiązał się pomóc w rozbiciu Wrangla do dnia 3.XI a za to 1) miał rząd radziński uwolnić aresztowanych machnowców w liczbie 80 osób 2) wyznaczyć teren bandom jego na leże, gdzieby on mógł gospodarować niezależnie i bez kontroli bolszewickiej, 3) wolność jego prasy. Czas pewien bolszewicy dotrzymywali zobowiązań owych, co do punktu drugiego i trzeciego, tak np. wychodziły w Charkowie dwie gazety machnowskie: "Nabat" i "Głos machnowca". Co prawda sprzedaż ich była wzbroniona, lecz były one wywieszane w lokalach, zajętych przez machnowców na szybach okien od wewnątrz. Przed oknami temi stawały olbrzymie ogonki (takich nawet po chleb nie widywano nigdy) i czekali cierpliwie byle móc przeczytać wolniejsze słowo. Redagowane te gazety były przez ideowców przywódców ruchu Machno-anarchistów. Wogóle wojska Armja Machno składa się z elementów trzech gatunków: 1- najliczniejszy, to ludzie wykołejeni przez długoletnią wojnę, ludzie chcących życia bez trosk, pragnących grabieży i łatwego zarobku, 2- mniejsza tzw. monarchistów, lecz zasad anarchistycznych, właściwie nieznający nie chcący uznawać żadnej władzy: "pust narod sam soboj uprawiajet" i 3- mała garść anarchistów ideowych, wiedzących do czego dąży. Ta ostatnia garść trzymała w ręku sztab Machno, ona też kierowała Machno i wydawała gazety. Gdy Wrangel został rozbity i to przy wydatnej pomocy Machno, ten ostatni zwrócił się do władzy sowieckiej z żądaniem w formie manifestu dopełnienia umowy i wypuszczenia na wolność więzionych dotąd machnowców. Odezwa ta była wydrukowana w "Nabacie". W odpowiedzi na to, w

nocy z 28 na 29 listopada aresztowała władza radziańska 10 najbardziej wybitnych działaczy machnowskich. w Charkowie i zakryła gazety. Wobec tego Machno znowu oddzielił się od Rad i zaczęła się walka. Według wiadomości bolszewickich bandy Machno zostały już obecnie zlikwidowane i cała artylerja i obozy Machno dostały się w ręce bolszewików jednakże jest to tymczasem kłamstwem, gdyż przez Łubny i Połtawę idą sanitarne pociągi bolszewickie, przepelnione rannymi i po drugie część wojsk Budiennego połączyła się z Machno, według jednej wersji 80000 według drugiej- pewniejszej- 16.000. Sam Budienny jest obecnie na Kaukazie. Prócz tego do Machno uciekają się obecnie mniejsze oddziały orientacji petlurowskiej i uciekinierzy wranglowscy z obozów koncentracyjnych. Co się tyczy powstańców, to to samo można i tylko powiedzieć co i w ostatnim raporcie plus to, że stwierdziliśmy, iż oprócz Moskwy w Ukrainie w rejonie Humania operuje banda petlurowska pod dowództwem Sucharenki (pseudonim) sztabs-kapitana armji rosyjskiej. Jądro stale liczy około 600 ludzi, lecz podczas wystąpień operuje on bandą o sile 4000-6000 ludzi, uzbrojenie ma marne, wogóle uzbrojenie grup powstańczych, na Prawobrzeżnej Ukrainie pozostaje znacznie w tyle w porównaniu z bandami operującymi na lewym brzegu.

Z taką samą energja, jak do zlikwidowania ruchu Machno, zabrali się bolszewicy i do stłumienia ruchu socjalistycznego, — innego niż komunistyczny zabarwienia.

Mieńszewicy, którzy w czasie wojny z Polską, Denikinem, Wranglem, Petlurą i Bałachowiczem solidaryzowali się częściowo z bolszewikami, wykorzystali jednak ten czas zawieruchy wojennej i rozszerzyli znacznie swe wpływy wśród proletariatu. Bolszewicy, zajęci wojną, zmuszeni byli patrzeć na rozwój tego ruchu przez palcy. Obecnie jednak, gdy nieprzyjaciela zewnętrznego niema, mieńszewicy zaczęli na zjazdach i konferencjach otwarcie krytykować politykę bolszewicką, uderzając w ich najsłabszą stronę, w politykę aprowizacyjną. Jak dalece wzrosły ich siły można sądzić z ostatnich konferencji: tak np. na ostatniej konferencji robotniczej w Kijowie, komunistom nie dali wprost mówić (w pierwszych dniach grudnia r.b.). Skończyło się na tem, że 4 grudnia bolszewicy nie mogąc nic zrobić, siłą rozpędzili konferencję, aresztując 76 osób. Na konferencji aprowizacyjnej, która obecnie jeszcze odbywa się w Kijowie, mieńszewicy wystąpili z ostrą krytyką i rezulucje w przydyjum (bolszewickie) przechodzą ledwo, ledwo, zyskując w plenum mało co więcej niż połowę wszystkich głosów. Równocześnie t.j. 9.XII odbyła się w Kijowie nielegalna

konferencja wszechukraińskiej społeczno-demokratycznej partii mieńszewików, na której zarysował się prąd: jeden pracy tymczasem spokojnej, agitacyjnej przygotowawczej, polegający na rzucaniu w masy robotnicze hasel, któreby zdolne były rozerwać jedynomyślność wśród komunistów, jak np. hasło wolnego handlu, Korzystając z dawnych znajomości ob. Stary osobiście nawiązał kontakt lecz 11-go wieczorem 60 osób z pośród uczestników zjazdu zostało aresztowano — kontakt został zerwany. Hasła bojowe, hasła dnia rzucone przez mieńszewików mają olbrzymie wrażenie i mają zapewnione powodzenie tymbardziej, że bez wolnego handlu np. większość robotników i wogóle większość znaczna ludzi egzystować nie może. Płacąc za wszystko pieniędzmi, trzeba na mniejwięcej możliwe utrzymanie wydać miesięcznie od 100 do 120 tys. rb. sow. podczas, gdy ceny rządowe za pracę dzienną zwykłego robotnika wynoszą 120 rb., a najwyższe płace miesięczne wynoszą 15.000 rb. Resztę dopełniają ludzie pakowaniem "mieszoczniczestwo". Do tego dołącza się strach przed 1-go stycznia 1921 roku. W tym dniu zgodnie z zapowiedzią rządu moskiewskiego, mają być anulowane pieniądze i wypłata za pracę ma być uskuteczniata tylko w naturze. Wobec opłakanego stanu aprowizacji będzie to chyba musiało być zniesione lub ludzie będą żyli tylko kartkami. Obecnie targi już są systematycznie rozpędzane i ceny na wszystko idą w górę. By aprowizację wszelkiego rodzaju podnieść, bolszewicy zdecydowali przeistoczyć część armji w t. zw. "Armję pracy". Tak np. część XII armji ma być przekształcona w Armję pracy. Częściowo jest to już wprowadzone w życie, i eksploatacja lasów na linii Korosteń-Mozyrz jest prowadzona przez oddziały "Armji Pracy", sformowane z oddziałów Armji XII tej. Inne oddziały rzucono na wieś wzmacniając t. zw. "prodgrupu" (prodowolstwiennaja grupa) czyli oddziały, przeznaczone do ściągania wszelkiego rodzaju kontyngensu. Ze wsi ściągają prawie wyłącznie zboże i żywność, przyczem za każda niesubordynację nakładają dodatkowe ilości. Za każde przekroczenie, czy to w czas niedostarczyła gmina pełnego kontyngensu, czy to gmina nie dała rekruta, czy w gminie zabito jakiego komisarza (co się teraz bardzo często zdarza), czy to banda operowała w okolicy, czy się koło jakiej wsi tor lub most uszkodzony, za wszystkie takie sprawy na powiat, na gminę, na wieś nakładają bolszewicy dodatkowy kontyngens. Gminy zaś odporne t.j. takie, które znacznie mniej niż inne dają ogłaszają jako "wniesionnyje na czornuju dosku" i tam posyłają specjalnie silne oddziały "prodgrupy" i te już grabią wieś do tła (ostatnio miały takie zajścia miejsce w Skwirskim powiecie,

gdzie od razu sześć gmin, a więc 1/4 część powiatu ogłoszono zapisaną na "czarna deską". W miastach zaś wypompowują meble, odzież, bieliznę, naczynie, książki etc. po części urządzając masowe rewizje i zabierając wszystko, co uważają że znaleźli w nadmiernej ilości znalazłszy np. 30 talerzy, zabierając 28, zostawiają gospodarzom dwa, po części zaś urządzają swego rodzaju kontyngens, t.j. rozsyłają rozporządzenia do Komitetów Domowych z żądaniem od każdego domu określonej ilości pewnych rzeczy i zobowiązując "Domkomy" do rozdelenia tych ciężarów na poszczególnych lokatorów, zabranie od nich kontyngensu i dostarczenie takowego do rejonu. Takich kontyngensów ściągnięto w ubiegłym miesiącu w Kijowie sześć.

Te represje łącznie z wrastającą wciąż dyscypliną wojskową, wywierają swój wpływ. Tak np. niedawno został w ziemiach Wołyńskiej, Kijowskiej, Podolskiej ogłoszony pobór 7 roczników i otóż są gminy, które dały 90% rekruta. To samo się tyczy i kontyngensów zbożowego i żywnościowego: dają od 40 do 10% żądanych ilości, po części bez obecności wojska. Cyfry jednakże nie tyczą się takich powiatów jak Kaniowski, Skwirski, Taraszczański, Zwienógradzki, do których dostęp jest trudny, w takich powiatach dają tylko dorywcz, albo i nie dają nic. Energia iście żydowska z jednej strony, brak orientacji wyraźnej i patriotyzmu i apatja z drugiej strony robią swoje i Rządy Rad, dawniej na kurzych łapkach stojące, stają coraz to silniej.

Nawet uchwalenie koncesji i oddanie eksploatacji Sachalinu, Kamczatki oraz lasów Murmańskich, budząc niechęć wśród komunistów-szeregowców i nadzieje na krach idei bolszewickich, w kołach eserowskich i esdeckich nie zdołały wywołać jakiegoś żywszego odruchu.

Wogóle widać szalony wysiłek i widać rezultaty choć obecnie małe, jednak wciąż rosnące. Siła przewozowa kolei wzrasta. Tabor kolejowy nietylko nie przestał się zmniejszać, lecz owszem wzrasta. Tablicę porównawczą wzrostu taboru kolejowego patrz dodatek Nr I do raportu politycznego. Wojsko dawniej gołe, dziś częściowo posiada buty i ciepły przyodziewek, dawniej chodziło tabunem, dziś szereg oddziałów trzyma krok i szereg. Dezercja jest i dziś olbrzymia, lecz dawniej była znacznie większa. Zwłaszcza pułki, t. zw. syberyjskie, niedawno przybyłe i przybywające z Syberji, zwracają uwagę dobrym odzieniem i wyszkoleniem, a historia tych pułków następująca: dezercerów na Ukrainie bądź tych co się sami zgłosili, bądź tych co złapano, wysyłano w głąb Rosji i na Syberję i oto teraz oni wracają, jako bardo dobry materiał wojskowy.

Opanowano szkoły (w miastach i miasteczkach) od ogrodu dziecinnego do szkoły średniej włącznie (szkół wyższych jeszcze nie badałem), wykuwając sobie w przyszłości zastęp ludzi dla siebie odpowiednich, są to obecnie nie uczelnie lecz ośrodki i pole dla propagandy ich idei; bajeczna praca i zasobność we wszelkie środki techniczne, wydziałów politycznych (politoddziałów) i "agitproświe-tów" w dziele agitacji i oświaty, wraz z prasą jednolitą, zgodną i jednostronną, daje możność, by ludzie wiedzieli tylko to, co bolszewicy chcą by widziano, sączy jad w duszę narodu rosyjskiego, pomatu, lecz stale, i to łącznie z duszą ludu rosyjskiego, przyzwyczajonego od wieków do bata, którego mu pod najróżnorodniejszą postacią bolszewicy nie żałują uprzywilejowanie pewnych klas i sfer, oraz naszczuwanie jednych na drugich, wydaje rezultaty dla nich pożądane. Z jednej strony energia, wytrzymałość i nieprzebiegalność w środkach, z drugiej strony słabość charakteru, apatia i brak kompletny wiary w lepsze jutro, zdołało wytworzyć państwo choć przemocy, lecz silne, i jeżeli im się uda dostać z zewnątrz środki techniczne dla przemysłu fabrycznego i rolnego, to niebawem niezależnie od tego, czy forma rządu ulegnie mniej lub więcej radykalnym zmianom, będzie to państwo szalenie dla sąsiadów groźne.-

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

DODATEK DO RAPORTU POLITYCZNEGO Nr. 2

Bolszewicy starają się tak rozrzucić swoje siły, by zapobiec możliwości oderwania się Ukrainy od Rosji. W tym celu pomimo protestu ze strony ukraińskiej — wybitnych działaczy ukraińskich — komunistów bolszewicy przerzucają na na stanowiska do Rosji, a rosyjskimi obsadzają stanowiska na Ukrainie.

To i ogólna zależność Ukrainy od rządu rosyjskiego co wzbudza niechęć wśród ukraińców borotbistów i komunistów i zaczyna w ich łonie wytwarzać rozłam. Część zwłaszcza borotbistów skłania się obecnie do pewnej koncepcji w rodzaju Centralnej Rady i w tem schodzą się poniekąd z mieńszewikami. Obecnie wśród borotbistów i nawet komunistów ukraińskich jest wiele wystąnców Petlury i Petruszewicza, który ma się rozumieć też w tą sama stronę ciągnie. Winniczenko, który chciał i miał odegrać wybitną rolę, znikł z horyzontu i wyjechał, jak mówią, zagranicę. Początkowo był on

zastępcą Rakowskiego, lecz tylko na papierze. Zaraz po nominacji otrzymał urlop, a potem zrzekł się tego stanowiska. Bolszewicy mu nie ufali i do niczego nie dali mu się dotknąć. Pewien czas miał formować specjalnie ukraińską armję, ale i to speliło na niczem. Rozczarowany przyjechał do Moskwy, by rozmówić się z Leninem i Trockim; ci go przyjęli, lecz musiał, jak zwykły petent, czekać kolejki, a potem krótko go odprawili, powiedziawszy mu, że ma się zwrócić do Rakowskiego, który otrzymał już co do niego dynozycje, Rakowski proponował mu wstąpienie do partji komunistycznej, na co Winniczenko zgodził się, lecz pod warunkiem, że mu dadzą wybitne stanowisko w wydziale politycznym na Ukrainie, gdy w tem mu odnowiono, nie zechciał wstąpić do partji komunistycznej.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

DODATEK DO RAPORTU POLITYCZNEGO Nr. 3.

Eserzy Grupy Sawinkowa i Grupy Czernowa zdecydowali się sięgnąć w walce z komunistami do środków dawnych z czasów caratu — do terroru pojedynczego i rzeczywiście zaczęły się takie akta i to dość liczne, niektóre nacechowane wybitną brawurą. Z ich też ramienia działa w Kijowie tak zwana "Czarna Maską". Zwłaszcza w Kijowie zabójstwa polityczne przybrały duże rozmiary. Pierwszej nocy po uprzednim zażądaniu piśmiennem od Naczelnika rejonu Łukjanowskiego usunięcia po 9 wieczorem posterunków, gdy żądania nie uwzględniono, zostało nożami zabito 6-ciu policjantów. Do "Gorkomchoza" (Miastowy Komitet Gospodarczy — to co zarząd miasta) zjawili się w biały dzień uzbrojeni ludzie, zaarrestowali dwóch członków "Kolegji" i wywieźli ich niewiadomo dokąd. Wszelkie poszukiwania były daremne. Mają oni w swoim roporządzeniu i auta, co dowodzi ich bliskość ze sferami rządzącymi względnie wojskowymi. Był taki wypadek. Do domu, w którym mieszkał pewien komunist przyjechał automobil, wywołał doń owego komunistę, zastrzelił go na ulicy i auto odjechało. Wobec masowych zabójstw miasto z rozkazu Komendanta od 10.XII przyjęło na noc postać miasta oblężonego. Każdy Komitet Domowy obowiązany jest od 8 wieczorem do 8-mej

---

¹ Chernov, Viktor Mikhailovich (1876 or 1873-1952), Russian revolutionary, publicist and politician; founder and leader of the Russian Social Revolutionary Party; President of the All Russian Constituent Assembly (1918).

rano wystawiać wartę (bez broni jednakże) przed domem, drzwi wejściowe oraz bramy od tej chwili muszą być zamykane. Oprócz tego kursują po mieście całą noc silne patrole oraz urządzają obławy na ulicach i rewizje po domach dla łapania bandytów, dezerterów oraz osób niezameldowanych. Zabójstwa jednak nie ustają.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

DODATEK DO RAPORTU POLITYCZNEGO NR. 4

Z pewnych prerogatyw jak i wojsko Machno korzystają armje konne. Tak naprzykład armja konna, sztab której stał w Łubnach, a ostatnio został przeniesiony do Ekaterynosławia nie uznawała cen stałych rządowych i pozwalała w zajmowanych przez siebie rejonach na handel wolny (co też jest atutem w ręku mieńszzeników); ceny w tym rejonie są znacznie niższe na wszystko. Po wyjściu sztabu z Łubien do Ekaterynosławia, bolszewicy znowu natychmiast wprowadzili monopol, czego rezultatem był taki chleb który kosztował 100 rubli funt, podskoczył do 250 i ceny na wszystko wzr[osły] w tym samym stosunku. Obecnie w rejonie Ekaterynosławia t.j. w rejonie armji konnej kwitnie wolny handel i bolszewicy milczą.—

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

Warszawa, dn. 16. stycznia 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO W.P.
(SZTAB GENERALNY)

[Stamp] TAJNE

Oddział II Informacyjny

Ew./3. No. 2279/II

Do

Adjutantury Generalnej Naczelnego Wodza.-

W załączeniu przesyła się do wiadomości raport oficera łącznikowego W.P. w Czerniowcach o sprawach rusińskich i rządzie ukr.-gal. we Wiedniu.—

I załącznik.-

W z. Szefa Oddziału II.-

Przeddziecki m.p.

major Szt. Gen.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6460/T2 dnia 20/I 1921 r.

OFICER ŁĄCZNIKOWY WOJSK POLSKICH
W CZERNIOWCACH.-

Czerniowce, 14. grudnia 1920 r.

ODPIS!

MELDUNEK WYWIADOWCZY Z DNIA 14. GRUDNIA 1920.
SPRAWY RUSIŃSKIE I RZĄD UKR.-GAL. WE WIEDNIU.-

Stowarzyszenie rusińskie akademickie w Czerniowcach p.n. "Sojusz" o nastroju czysto bolszewickim rozwinęło w ostatnich czasach intensywne działanie nie tylko wśród rusinów czerniowieckich, lecz wysłało swoich agitatorów na prowincję, celem uświadamiania ludności rusińskiej, zamieszkałej na wsi. Hasłem ich jest zdobycie niepodległości przez bolszewizm. Ludność ruska na

Bukowinie uznaje jedynie Petruszewicza i całą swą uwagę skierowała na rząd Ukr.-Gal. We Wiedniu. Informatorem ludności ruskiej o działaniu i prądach politycznych rządu Ukr. Gal. we Wiedniu prócz "Sojuszu", jest stowarzyszenie rusińskie "Zaporożec" w Czerniowcach. Organem tego stowarzyszenia jest "Wola Naroda". Jak już poprzednio meldowałem, robota tych stowarzyszeń jest przychylnie widziana i popierana przez tut. misje czeskie.-

Rząd Gal.-Ukr. we Wiedniu: głową rządu — Petruszewicz, jego zastępcą — Dr. Perfecki, adwokat, b. dyrektor tow. asekuracyjnego. Ministerja nazywają się sekretarjami, ministrowie — sekretarzami. Prezesom rady sekretarzy — Holubowicz, b. dyrektor banku kredytowego ukraińskiego, sekretarzem spraw zagranicznych — Dr. Witwicki, Szef delegacji w Rydze — Kost Lewicki, Szef biura propagandy — Dr. Nazaruk. Biuro propagandy mieści się przy Windengasse i wysyła duże ilości literatury na Bukowinę i do Wschodniej Małopolski.

Delegaci przy rządach zagranicznych we Wiedniu — Dr. Sangalowicz, w Paryżu — Tomaszowski (b. profesor geografji we Lwowie), w Pradze — Dr. Buraczyński, w Berlinie — Dr. Eugenjusz Lewicki (germanofil, b. członek Reichstag'u, zajmuje się specjalnie prasą). We Wiedniu znajduje się również Gen. Grakow i Gen. Kurmanowicz.

Organem oficjalnym rządu Gal.-Ukr. jest gazeta "PRAPOR" w której są drukowane wszystkie rozporządzenia rządu. Drugim organem Ukr.—Gal. we Wiedniu jest "BOROTBA" jak i dawniej bolszewickiego kierunku (redaktor Witek, b. poseł z rejonu naftowego w Gal. wsch.). Od chwili rozbicia wojsk Gal. Ukr., kolonja rusińska we Wiedniu znacznie się zwiększyła, Wiedeń zaś zrobił się centrum życia politycznego i kulturalnego rusinów.

Około 15.X.20. Petruszewicz, podczas swej podróży do Londynu, proponował rządowi angielskiemu koncesję naftową w całej Galicji Wschodniej, żądając wzamian poparcia sprawy rusińskiej w Lidze Narodów. Rząd angielski miał odrzucić zrobioną mu propozycję,

Rusini w Czechach: znajdujące się tam 2 brygady Gal.—Ukr. są nie uzbrojone, w oddziałach przeważnie oficerowie czescy. Brygady te liczą się jako internowane, lecz zarówno oficerowie, jak i żołnierze korzystają z kompletnej prawie swobody. Liczba internowanych sięga do 15.000 ludzi, ostatecznie zostali oni przeniesieni z Rusi Przykarpackiej do Reichenbergu. Tam też jest umieszczony ddział Kraussa. Pomimo widocznych sympatji Czechów do Rusinów i popierania ich sprawy,

rząd czeski trzyma się względnie w rezerwie.

Rusini w Niemczech: w chwili zbliżenia się wojsk bolszewickich do granicy Wschodnich Prus, Niemcy wypuścili w Tuchalu internowanych przez władze polskie rusinów, którzy następnie przeszli granicę niemiecką i zostali internowani przez Niemców w liczbie około 12.000 ludzi.

Rusini w Włoszech: z dawnych jenców austr. pozostało się we Włoszech jeszcze do 18.000 ludzi internowanych.

Rusini w Stanach Zjednoczonych P.A.: według ostatnich danych statystycznych w Stanach Zjednoczonych zamieszkuje 300.000 rusinów, grupujących się w 2 organizacje: 1). "Towarzystwo pomocy Ukraincom" ma za zadanie niesienia pomocy internowanym w Polsce rusinom. 2). Stowarzyszenie "Niepodległa Ukraina", rozwijające szeroką propagandę bibułową, wysyłając duże jej ilości do Europy (na Bukowinę przybywają stosy tej literatury, wysyłanej pocztą w formie listów do prywatnych osób i masowo konfiskowanej przez cenzurę rumuńską; kierunek broszur prawie wyłącznie bolszewicki). Stowarzyszenie to liczy z górą 14.000 członków i stale marzy o wystaniu oddziałów zbrojnych dla walki z Polską. Stowarzyszenie zasila pieniądze rząd Petruszewicza, lecz niezbyt wielkimi sumami. Rząd Petruszewicza posiada obecnie w swej kasie raptem 10 milionów koron czeskich, przysłanych z Ameryki.

Rusini na Węgrzech: przebywa obecnie na Węgrzech do 40.000 rusinów (cywilnych), którzy w swoim czasie częściowo uciekali, częściowo dobrowolnie wyemigrowali z Galicji; Węgrzy pragnęliby się ich pozbyć.

Stosunek Rumunji do Rusinów i rządu Petruszewicza. O ile Rumunja widziałaby chętnie ustalenie się Ukrainy petlurowskiej, o tyle do rządu Petruszewicza odnosi się negatywnie, jednocześnie jednak z pobłażaniem patrzy się na wysiłki rusińskie i zbytńio Rusinów u siebie nie krępuje. O udzielanej Rusinom przez Czechów pomocy jest poinformowana i tej robocie nie przeciwdziała. W zatargach między ludnością polską i rusińską na Bukowinie (np. w sprawach szkolnych lub mianowania władz lokalnych) wydaje się, że władze rumuńskie skłonniejsze są raczej wziąć stronę elementu polskiego niż ruskiego. Do wojskowych b. wojsk Gal.-Ukr. władze wojskowe rumuńskie odnoszą się przyjaźnie i żadnych trudności im nie czynią np. rotm. Tabora (z III. bryg. U.S.S. internowany w Polsce po przejściu brygady od bolszewików na naszą stronę) powrócił w listopadzie do Czerniowiec i podał prośbę o przyjęcie go do armji rum. Prośba będzie

prawdopodobnie uwzględniona.

Według krążących tu wiadomości Petruszewicz i Metropolita Szeptycki wyjechali do Genewy celem przedstawienia żądań rusińskich w Lidze Narodów. Powstała nowa koncepcja w której rusini godziliby się na oddanie Galicji wschodniej Czechom na analogicznych warunkach jak Ruś Przykarpacka.

(—)Wielogłowski ppor.
i oficer łącznikowy W.P.
w Czerniowcach.

Przedkłada się:

Nacz. Dow. Od. OO.B.E./3
Dow. 6 armji O.II.
Attache Wojskowy w Bukareszcie.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

81 T-33

Warszawa, dn. 4 stycznia 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO W.P.
(Sztab Generalny)
Oddział II Informacyjny

No. [nieczytelny] /II./B.W./4

Do
Adjutantury Generalnej
Belweder.

Przedkłada się do wiadomości.

Załącznik I.-

Otrzymują:

- 1) Adjutantura Generalna
- 2) M.S.Z. przez Oficera Łączn.
- 3) Ewidencja/5
- 4) Ewidencja/4
- 5) Kpt. Czarnocki
- 6) Kpt. Libicki.

W z. Szefa Oddziału II.
PRZEZDZIECKI m.p.
Mjr. Szt. Gen.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6397/T2 dnia 9/1 1921 r.

Z a z g o d n o ś ć:
(podpis nieczytelny)

SYTUACJA BOLSZEVIKOW NA POŁUDNIU UKRAINY

1. Koncentracja wojsk bolszewickich między Dnieprem i Dniestrem na dzień 15.XII przedstawia się następująco: tworzenia taktycznych grup dla natychmiastowego uderzenia nie zauważono, oddziały są rozrzucane po wsiach dla łatwiejszego wyżywienia baonami, często nawet kompanjami i plutonami.

2. Stan liczebny oddziałów bolszewickich na tym terenie jest bardzo niewysoki. Dywizja liczy od 2-ch $\frac{1}{2}$ do 3-ch tysięcy bagnetów. Niektóre oddziały nie mają i tej liczby. Tak ósma dywizja do 1800 bagnetów. Uzupelnienia przechodzą z Rosji Centralnej z baonów zapasowych w Odesie, Ananjewie i Winnicy. "Wochra" ma rozkaz do 30% swych ludzi oddać oddziałom linjowym.

3. Uzbrojenie stare rosyjskie karabiny, kulomioty "Maxime" nowych karabinów Tuła 20 i 19 roku nie zauważono. Amunicji brak. Wyekwipowania też. Zmiany w tej kwestji od czasu ostatniego raportu nie zauważono, gdyż zdobycz na Wranglu nie dostarczona.

4. O zlikwidowaniu dowództwa 14-tej armji i zastąpieniu go dowództwem okręgu — wiadomości nie posiadam. "Okrwojenkom" (okręgowy Komisarjat Wojskowy) w Odesie już istnieje.

5. Rekwizycje trwają szczególnie w obecnej chwili dużo rekwirują koni, które koncentrują w Elisawetgradzie i Woznesieńsku, gdzie są pułki kawaleryjskie zapasowe, które mają posyłać uzupelnienia na front szwadronami. Według planu ilość ludzi w tych pułkach zapasowych winna być doprowadzona do 2000 szabel.

6. O stanie kolei i mostów na Dnieprze i Bohu w ciągu

najbliższych dni będą dane wiadomości. Jedno wiem, że most pod Woznesiensem jest naprawiony i pod Kramienczugiem też.

7. Nastrój ludności względem władzy sowieckiej zasadniczo nie uległ zmianie. ponieważ klęska Wrangla która mogła być wykorzystana jako największy atut "Sowdepa" nie odbiła się jeszcze o wieś. Mówiąc krótko inteligencja miejska jest obecnie zupełnie bierną względem "Sowdepów" i przewodzić ruchem włociańskim anty-bolszewickim nie może. Ruch powstańczy z powodów zrozumiałych (zawieszenie broni na naszym froncie, mrozy, etc.) znacznie podupadł. Sporadyczne wybuchy z powodów rekwizycji bywają dość częste. Wzrostu partii komunistycznej dotychczas nie zauważono.

8. O ruchach Machno¹ wiadomości obecnie nie posiadam, gdyż kontakt który byłem we wrześniu nawiązałem przez ukraińców przerwał się. Machno walczy obecnie z bolszewikami w rejonie Hulaj Pole — Perekop.

9. Koloniści niemieccy pod Odesą są w okropnych warunkach, gdyż znając ich wrogie usposobienie względem "Sowietów" władza sowiecka cisnie ich najwięcej przez oddziały karne, rekwizycje etc. Broni prawie nie posiadają. Centrum polityczne jest rozbite — były prezes tego centrum pan Schor jest obecnie w Besarabji, z którym placówka potrzykuje stały kontakt, zaś pomocnik jego p. Gundere przebywa w Kolonji Hofmunstal.

STAN BESARABJI

1. Na agitacje w Besarabji bolszewicy rzucili najlepsze swoje siły. Kieruje całą agitacją besarabski "Rewkom" na czele którego stoi Cyganko, który się mieści w Odesie. Miesięczny budżet organizacji agitacyjnej w Besarabji wynosi 12.000.000 rb. carskich. Agitacja prowadzona była konspiracyjnie przez rozklejanie odezw, rozrzucanie takowych i jawnie przez prasę. Gazeta Kiemala "Pryzyw" była jawnie komunistyczną. Rumuńskie władze miejscowe przekupione przez bolszewików tolerowały do ostatnich czasów tą agitację, zaś w końcu listopada został oddany pod sąd szef "Sigunanzy" i na rozkaz z Bukaresztu władza miejscowa rozpoczęła energiczną walkę z bolszewikami. Był zaaresztowany komunistyczny komitet składający się z 36 osób i zawieszono gazety. Agitacja jednak bolszewicka nadal trwa.

---

¹ Makhno, Nestor (1889-1934), guerilla anarchist leader in Ukraine during the civil war; organized a guerilla group in South Eastern Ukraine and fought the Germans, National Ukrainians, Denikin and Bolsheviks. Died in emigration.

2. Nastrój ludności w miastach jest naogół bolszewicki, ponieważ większość mieszkańców stanowią żydzi — rosyjska zaś inteligencja chce znaleźć w bolszewiźmie podstawę dla walki z rumunami za ideę "rosyjskiej Besarabji". Do rumunów naogół jest stosunek wrogi.

Na wsi nastrój jest zgoła inny, ponieważ bardzo radykalna reforma rolna osiągnęła w pewnym stopniu cel. Chłop, język którego i religja nie stoi na przeszkodzie normalnego stosunku z władzami rumuńskimi — jeżeli nie podtrzymuje to zachowuje się biernie. Obywatelstwo ziemskie rosyjskie jest zrujnowane, straciwszy swoją najważniejszą broń — pieniądze nie może się sprzeciwić rumanizacji kraju. Dobry stan aprowizacji, zmniejszenie cen na artykuły pierwszej potrzeby daje możność myśleć, że ruch robotniczy w miastach, który latem był aktywnie bolszewickim pójdzie teraz inną drogą.

3. Rumuńskie władze wyższe wojskowe boją się wojny z bolszewikami, chociaż nadrabiają miną. Oficer linjowy i żołnierz bardzo źle orientuje się w sytuacji wojskowo-politycznej i jeżeli określać nastrój oddziałów rumuńskich w Besarabji, to można powiedzieć, że żołnierz absolutnie nie wierzy w możliwość wojny i jest za głupi dla przedstawienia sobie nieznanym mu bolszewików, zaś oficerowie, wierząc w swoje siły i uważając bolszewików za bardzo łatwych do zwyciężenia, — chcieli by nawet wojny — gdyż wojna dała by im możność odznaczenia się.

Wojsko rumuńskie en masse jest wypoczęte dobrze wyekwipowane jak na terażniejsze czasy, posiada dosyć amunicji. Niektóre oddziały posiadający znaczną wartość bojową. Kałarasz (kawalerja rumuńska) złożona z transylwańczyków i specjalne dywizje strzelców złożone z mieszkańców starego królestwa.

Przed trzema tygodniami nastrój rumuńskich sfer był ogromnie paniczny — w obecnej zaś chwili ponieważ oczekiwany napad bolszewicki nie nastąpił zapanowało pewne uspokojenie. Na ostatnim posiedzeniu w Jassach u dowódcy frontu wschodniego gen. Łupeszk — pierwszy plan operacji oczyszczenia w razie wojny z bolszewikami Besarabji, — i przeniesienia linii obronnej na Prut uległ zmianie — zdecydowano bronić Besarabji i linii Dniestru. Wytworzono dwie linje obrony, zażądano posiłków ze starego królestwa.

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)
Oddział II Informacyjny
Ew/Kres. No. 60043/II

Warszawa, dn. 5. I. 1921 r.
[Stamp] Ścisłe Tajne
Trzymać pod zamknięciem

Do
Adjutantury Generalnej.

Przesyła się w załączeniu odpis raportu Attaché Wojskowego przy Poselstwie Polskiem w Bernie, wraz z następującymi załącznikami:

1 załącznik: odpis pisma Ukraińskiej Delegacji do Generalnego Sekretarza Ligi Narodów /:w tłumaczeniu z języka ukraińskiego:/.

2 załącznik: odpis pisma Ukraińskiej Delegacji do Ligi Narodów /:w tłumaczeniu z języka franc./.

3 załącznik: odpis pisma Petruszewicza z dn. 2. grudnia 1920r. do Ligi Narodów, zawierającego fakty o nadużyciach polskich w Galicji Wschodniej, /:w tłumaczeniu z francuskiego:/.

4 załącznik: odpis memorjału w sprawie systemu polskiej okupacji w Galicji Wschodniej /:w tłumaczeniu z francuskiego :/

5 załącznik: odpis pisma Petruszewicza w sprawie kolonizacji polskiej w Galicji Wschodniej /:w tłumaczeniu z francuskiego:/.

Pozostają jeszcze następujące broszury w języku francuskim, które po przetłumaczeniu zostaną niezwłocznie przesłane:

1 "Krwawe Karty" /tom pierwszy:/.

2 "Problemat Galicji Wschodniej".

3 "Galicja Wschodnia, jako Rzeczpospolita niezależna i neutralna".

Naczelnemu Dowództwu W. P. wiadomem jest, że po ostatniej inwazji bolszewickiej, nastrój niepolskiej ludności Wschodniej Małopolski zmienił się dość przyjaźnie w stosunku do władz i państwowości polskiej. Ruch ten zarysował się dość wyraźnie zarówno wśród włościan ukraińskich, jak i żydów. Ci ostatni urządzili cały

szereg wieców, gdzie przyjęto uchwały, domagające się ostatecznego wcielenia Galicji Wschodniej do Państwa Polskiego.

Z naszej strony dotychczas nic nie zrobiono, aby ten przychylny nastrój wykorzystać pod względem politycznym.

Nacz. Dow. W. P. uważa, że sprawa Galicji Wschodniej wcześniej czy później zostanie powołana do wystąpienia na szerokie forum polityki międzynarodowej. Dlatego należałoby niezwłocznie przystąpić do opracowania i wprowadzenia w życie akcji, mającej za zadanie:

1/ zwalczanie intryg międzynarodowych, wszczętych przez p. Petruszewicza za granicą, oraz

2/ wyzyskanie, podtrzymanie i rozwój owego przychylnego dla Państwa nastroju niepolskiej ludności Galicji Wschodniej.

W myśl powyższego Nacz. Dow. W. P. znajduje, iż byłoby wielce pożądanem, aby M. S. Z. przyjęło na siebie inicjatywę zwołania w najkrótszym czasie w Warszawie konferencji, dla omówienia i opracowania planu naszej działalności. Udział w owej konferencji mogliby przyjąć oprócz przedstawicieli M. S. Z. zarówno delegaci M. S. Wewn. M. S. Wojsk., Nacz. Dow. W. P., Generalny Delegat Rządu w Małopolsce.

5 załączników.

O t r z y m u j ą :

1. Adjutantura Generalna.
2. Prezydjum Rady Ministrów.
3. M. S. Z. Wydział Wschodni.
4. M. S. Wewnętrznych.
5. M. S. Wojsk. Oddz. II.
6. Generalny Delegat Rządu we Lwowie.

Śzef Sztabu Generalnego
ROZWADOWSKI m. p.
generał-porucznik.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6375/T2 dnia 7/1 1921 r.

ATTACHE WOJSKOWY

przy
Poselstwie Polskiem w Bernie.
I. Załącznik do Nr. 2305.

Tłomaczenie.

[Stamp] Ściśle Tajne
Trzymać pod zamknięciem

**ODPIS PISMA UKRAINSKIEJ DELEGACJI
DO GENERALNEGO SEKRETARZA LIGI NARODÓW.**

Panie Generalny Sekretarzu.

Niżej podpisani delegaci Rady Narodowej Wschodniej Galicji mają честь złożyć na ręce Pana, Panie Generalny Sekretarzu, notę, a przy niej exposé o prawno-państwowem stanowisku i faktycznem położeniu Wschodniej Galicji, wobec czego mamy honor prosić Pana Generalnego Sekretarza, aby Pan zechciał przedłożyć Wysokiemu Zgromadzeniu Ligi Narodów jeszcze dotychczas nierozstrzygniętą i nieuprawnioną kwestję Wschodniej Galicji i to z następujących przyczyn:

1/. Ze względu na to, iż zasadnicze zadanie Ligi Narodów polega na ustaleniu pokoju i bezpieczeństwa, ze względu na to, iż obecny jurydyczny stan Wschodniej Galicji dotychczas nieuprawniony i nieuregulowany żadną umową sojuszniczych i zaprzyjaźnionych państw, daje możność i swobodne pole ku wszelkim sporom i konfliktom międzynarodowym, które mogą wywołać wstrząśnienia międzynarodowe, oraz odwlec i uniemożliwić ziszczenie pokoju na wschodzie Europy /: pertraktacje pokojowe w Rydze, na których powstała dyskusja polityczna, tycząca się Wschodniej Galicji jest jednym z dowodów powyższego/.

2/. Ze względu na to, iż zgodnie z paragrafem 918. traktatu w St. Germain, na mocy którego Austria zrzekła się na rzecz głównych Sojuszniczych i Zaprzyjaźnionych Państw wszelkich praw do terytorji, które w tym czasie nie były nigdzie przynależne, co się tyczy tego, to powyższy paragraf dotyczy tylko Wschodniej Galicji ze względu na to, że sprawa Wschodniej Galicji nie jest do chwili obecnej uprawnioną i definitywnie zadecydowaną przez powyższe mocarstwa, a zaś Polska nadużyła i nadużywa atrybucji, jakie jej były dane w stosunku od Wschodniej Galicji przez zaprowadzenie polskiej cywilnej administracji i przez promulgowanie praw dla miejscowej ludności, która to

żadnym aktem nie jest przyznaną Polsce w charakterze obywateli polskich.

3/. Ze względu na to, iż stosunek Polski do Wschodniej Galicji jest stosunkiem czasowego okupanta w okupowanym kraju, a Polska nie stosuje się do przepisów okupanta, przewidywanych Konwencją Haską z 1907 roku.

Chociaż Wschodnia Galicja z chwilą rozpadnięcia się Austro-Węgierskiej monarchji ogłosiła się jako państwo niepodległe i istniała faktycznie w tej formie pewien czas /:co dokumentalnie stwierdzonem jest w dołączonym materiale:/ ze względu na to, iż w pewnym momencie obrad konferencji pokojowej powstała możliwość utworzenia ze Wschodniej Galicji przedmiotu mandatu /:powyższe wypływa z par. 22. Ligi Narodów:/.

Ze względu na wyżej wskazane członkowie delegacji narodowej Rady Wschodniej Galicji odnoszą się, Panie Generalny Sekretarzu, do Pana autorytetu z prośbą o przedłożenie załączonych przy niniejszym dokumentów ludności Wschodniej Galicji Wysokiemu Zebraniu Ligi Narodów, i jednocześnie proszą Pana o wskazanie im przyjętego w Lidze Narodów porządku, co do ustnej obrony naszych żądań przed kompetentnymi organami Ligi Narodów, jakie Pan nam raczy wskazać, któreby zaważwały nas do rozpatrzenia, oraz przeprowadziły śledztwo i decyzję w sprawach, jakie my mamy honor przełożyć Panu w swojej nocie i memorjale.

Podpisano: Dr. E. PETRUSZEWITCH Prezes
Rady Narodowej Wschodniej Galicji
Członkowie: Kost LEWICKIJ,¹ Dr.
WITWICKIJ,² E. BREJTER.

/:Odpis niniejszego pisma jest zrobiony z oryginału ukraińskiego, który został przetłomaczony na język francuski i wręczony Generalnemu Sekretarzowi Ligi Narodów:/

Za zgodność tłumaczenia:
(podpis nieczytelny)

---

¹ Levytskyi, Kost (1859-1941), lawyer in Lviv; member of the Austrian Parliament and of the Galician Diet; head of the State Secretariats of the West Ukrainian National Republic (Nov.-Dec. 1918); imprisoned by the Soviets in Lubianka in Moscow (1939-1941).

² Vytvytskyi, Stepan (1884-1965), lawyer; secretary of the Ukrainian National Council in Lviv (1918-1919); Secretary of Foreign Affairs of the West Ukrainian National Republic (1919-1920); head of the Ukrainian mission to Paris and London (1921-1923).

ATTACHE WOJSKOWY

przy
Poselstwie Polskiem w Bernie.
2. Załącznik do Nr. 2305.

Tłomaczenie.

[Stamp] Ściśle Tajne
Trzymać pod zamknięciem

SYSTEM POLSKIEJ OKUPACJI W GALICJI WSCHODNIEJ.

1. Okupacja Galicji Wschodniej z punktu widzenia prawa międzynarodowego.

Polska zajęła Galicję Wschodnią na podstawie dekretu Najwyższej Rady Konferencji Pokojowej z dn. 25. czerwca 1919r. Dekret ten brzmi jak następuje:

“Celem zabezpieczenia osób i mienia spokojnej ludności Galicji Wschodniej przed niebezpieczeństwem, zagrażającym im od band bolszewickich, Najwyższa Rada Mocarstw Sprzymierzonych i Sojuszniczych zdecydowała zezwolić wojskom Rzeczypospolitej Polskiej kontynuować ich operację, aż do rzeki Zbrucz.

To upoważnienie nie przesądza w niczem decyzji, jakie Rada Najwyższa przyjmie w przyszłości dla uregulowania statutu politycznego Galicji”.

Na zasadzie dekretu Rady Najwyższej z dnia 11. lipca 1919r. widzimy, na jakich podstawach legalnych administracja polska musiałaby oprzeć się, aby wypełnić ten mandat.

“Rząd Polski będzie upoważniony do ustanowienia rządu cywilnego w Galicji Wschodniej po zawarciu z mocarstwami Sprzymierzonymi i Zaprzyjaźnionymi ugodę, odnośnie artykuły której mają zabezpieczać o ile możliwości autonomję tego terytorjum zarówno jak i wolność polityczną religijną i osobistą, mieszkańców. Podstawą ugody ma być prawo wolnego samookreślenia, które to prawo będzie przysługiwać ostatecznie mieszkańcom Galicji Wschodniej ze względu na ich przynależność polityczną; termin, w którym to prawo zacznie działać będzie ustalony przez Mocarstwa Sprzymierzone i Zaprzyjaźnione, lub też przez organa, na który Mocarstwa Sprzymierzone przeleją swoje pełnomocnictwa”.

Podstawy legalne, wskazane ogólnikowo w wyżej przytoczonym

dekrecie są szczegółowo określone w projekcie traktatu Mocarstw Sprzymierzonych i Zaprzyjaźnionych z jednej strony, a Polską z drugiej strony, w projekcie opracowanym przez Radę Najwyższą na posiedzeniu w dniu 20 listopada 1919r.

Na skutek opozycji Rządu Polskiego, który odmówił podpisania tego traktatu, Rada Najwyższa na posiedzeniu z dn. 22. grudnia zadecydowała odłożyć tę sprawę na później. Na podstawie tego faktu Polska nie otrzymała prawa, które jej przyznawał dekret 11. lipca 1919r. i które miały być jej nadane na skutek podpisania traktatu.

W ten sposób dekret Rady Najwyższej z dn. 11. lipca 1919r. i projekt traktatu z dn. 20. listopada 1919r. wskazują wolę Rady Najwyższej i zarówno określają w jaki sposób Polska ma administrować Galicją Wschodnią. Z powyższego wypływa:

że Polska powinna traktować Galicję Wschodnią jako terytorjum oddzielne, nie wchodzące w skład Państwa Polskiego.

Mieszkańcy tego terytorjum bez różnicy narodowości i religii winni być traktowani jako obywatele wymienionego terytorjum, t.zn. jako obywatele Galicji Wschodniej i wyodrębnieni od obywateli Państwa Polskiego. Ustawa prawna Państwa Polskiego nie powinna być zastosowaną do terytorjum Galicji Wschodniej.

Państwo Polskie musi rządzić Galicją Wschodnią na podstawie praw, ustalonych przed okupacją polską i brać pod uwagę ustawy, uprzednio przyjęte i zastosowane zarówno do jednostek, jak i do narodowości i religii. Musi ono traktować mieszkańców tego kraju bez różnicy narodowości i wyznania jako równych przed prawem, zarówno na zasadzie tego, że Polska podpisała z Mocarstwami Sprzymierzonymi i Zaprzyjaźnionymi traktat pokojowy w St. Germain, gdzie prawa wyżej wskazane są wyraźnie zagwarantowane dla wszystkich mieszkańców, bez różnicy religii, narodowości i rasy. Również Rząd Polski nie może, wbrew woli Rady Najwyższej w Paryżu robić nic, co mogłoby przesądzać przyszłą przynależność polityczną Galicji Wschodniej.

Jednym słowem Polska powinna by się kierować jedynie zgodnie z wolą i intencją Rady Najwyższej i zgodnie z prawem międzynarodowym.

II. Stanowisko Rządu Polskiego.

Wbrew mandatowi Rady Najwyższej, Polska traktuje Galicję Wschodnią, jako część składową Państwa Polskiego. Sejm Polski za-

twierdził ustawy, które są zastosowywane i do Galicji Wschodniej.

Władze Polskie wydają dekrety dla Galicji Wschodniej opierając się na ustawie Państwa Polskiego.

Polska chce podzielić Galicję Wschodnią na oddzielne okręgi administracyjne i przyłączyć zachodnią część Galicji Wschodniej do Galicji Zachodniej.

Rząd Polski dzieli mieszkańców Galicji Wschodniej na 2 kategorie: 1/ Polacy są traktowani, jako obywatele Państwa Polskiego ze wszystkimi wytykającymi stąd prawami obywateli tego państwa. Korzystają oni również ze wszystkich przywilejów konstytucyjnych, a mianowicie: wolność osobista, słowa, wydawnictw, zebrań, manifestacji, towarzystw, organizacji i t.d. Są oni przedstawicielami Galicji Wschodniej we wszystkich sprawach politycznych, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. 2/. Państwo Polskie traktuje Ukraińców jako ludność wrogą terytorjum zdobytego. Są oni pozbawieni wszystkich praw cywilnych, a muszą jednocześnie ponosić wszystkie ciężary, jakie Państwo wkłada na swoich obywateli, łącznie z pożyczkami państwowymi, rekwizycjami cywilnymi i wojskowymi; zarówno zadecydowano narzucić im obowiązującą służbę wojskową w armji polskiej.

Żydzi są traktowani w podwójny sposób. Ci, którzy uważają się za Polaków są traktowani jako obywatele Państwa Polskiego, lecz większa część ludności żydowskiej jest traktowaną jak i Ukraińcy, to zn. jako ludność wroga, zdobytego terytorjum.

Po przedstawieniu zasad prawnych, któremi się Rząd Polski kieruje w stosunku do Galicji Wschodniej, przechodzimy do systemu polskiej okupacji w stosunku do ludności ukraińskiej, zaznaczając jednocześnie, że jesteśmy zawsze gotowi dowieść prawdziwość wszystkich naszych twierdzeń.

III. System polskiej okupacji w Galicji Wschodniej.

Jak już wyżej powiedziano Rząd Polski rządzi Galicją Wschodnią za pośrednictwem mniejszości polskiej tego kraju i w pierwszym rządzie przez urzędników polskich starej szkoły austriackiej. Aparat administracyjny, odziedziczony po Austrii zmienił się o tyle, że wszystko zależy od Warszawy, zamiast od Wiednia, i że pozbawiono Ukraińców wszystkich praw, zdobytych przez nich w czasach austriackich.

Wszyscy urzednicy są uważani jako funkcjonariusze cywilni

Państwa Polskiego, i przysięga, składana przez urzędników Galicji Wschodniej zawiera w sobie wierność Rządowi i narodowości polskiej. Oprócz tego komitety polskie /:Komitet obrony Państwa etc.:/ w skład których wchodzi urzędnicy polscy, mają wpływ na administrację i dają ogólne dyrektywy w rządzeniu tym krajem.

Powyższe komitety narodowe zmieniają, lub też anulują dekryty władz politycznych, nawet te, które są wydane przez Warszawę. Taką anarchję administracyjną uważa się za normalną, gdyż we wszystkich sprawach organizacji politycznej, władze odnoszą się do tych komitetów, celem otrzymania od nich opinji i aprobaty. W ten sposób decyzje komitetów mają siłę prawa w wypadkach, tyjących się szkół ukraińskich, instytucji wychowawczych, rolnictwa, oraz przyjmowania na służbę urzędników cywilnych narodowości ukraińskiej. Do rozporządzenia powyższych komitetów oddana jest uzbrojona straż obywatelska, która swoim despotyzmem samowolnym rozsiewa prawdziwy postrach wśród ludności ukraińskiej.

Administracja, zarówno wojskowa jak i cywilna, jest bardzo arbitralna. Każdy organ administracyjny pełni swoje funkcje jak mu się żywnie podoba, w interesie ślepego szowinizmu polskiego. Jest to zaprzeczenie wszystkich praw. Ustawy i decyzje, zarówno austriackie, jak i neopolskie, są zastosowane jedynie w celu szkodzenia ludności ukraińskiej. W ustroju gmin widzi się również najzupełniejszy despotyzm administracyjny. Gminy wiejskie ukraińskie zawieszono przez komisarjaty cywilne, albo też steroryzowano je do tego stopnia, że mogą one wyrażać jedynie wolę władz cywilnych.

2/. Usuwanie urzędników Ukraińskich.

Rząd polski usunął wszystkich urzędników cywilnych ukraińskich, którzy służyli Rządowi Ukraińskiemu. To było jeszcze najłagodniejsza kara, ponieważ większa część z nich /:można liczyć na tysiące:/ zostali aresztowani i skazani, lub też internowani bez wytoczenia procesu, jako wrogowie Rzeczypospolitej Polskiej.

W ten sposób rodziny tych urzędników pozostały bez środków do życia. Część tylko usuniętych urzędników mogła z powrotem zająć stanowiska, lecz i oni otrzymali stanowiska drugorzędne i są narażeni na szykany swoich szefów Polaków.

3/. Zakaz używania języka-ukraińskiego.

Przy systemie austriackim język ukraiński zdobył sobie cały szereg przywilejów w administracji cywilnej. To zn., że obywatel naro-

dowości ukraińskiej miał prawo porozumiewać się z władzami państwowymi i otrzymywać odpowiedź w języku ukraińskim. Przywileje te zostały zniesione przez rząd polski, co się sprzeciwia wyraźnie traktatowi międzynarodowemu w St. Germain.

We wrześniu 1919r. ukazało się w prasie zawiadomienie urzędowe o tem, że gabinet polski będzie wkrótce deliberował nad przywróceniem praw dla języka ukraińskiego w Galicji Wschodniej, przysługujących mu z czasów austriackich. Tem samem ogłoszenie to stwierdza, że prawa te zostały anulowane. Czy będą one wrócone i kiedy — nikt tego nie wie. W każdym razie można twierdzić, że dopóki administracja polska w Galicji Wschodniej będzie egzystować, że prawa te, nawet przywrócone, pozostaną zawsze de facto literą martwą i władze polskie nie zastosują ich w żadnym razie.

4/. Morderstwa, tortury, aresztowania, internowania i zasądzenia.

Przechodzimy do karty najbardziej tragicznej okupacji przez władze polskie Galicji Wschodniej: do tortur fizycznych, zastosowanych przez władze polskie cywilne i wojskowe do ludności ukraińskiej. Ofiary znajdują się zarówno pomiędzy jeńcami wojennymi, jak i ludnością cywilną. Podczas zajęcia przez wojska polskie Galicji Wschodniej ludność była wyjęta z pod prawa. Egzekucje Ukraińców bez sądu były rzeczą codzienną. Nie mając prawie żadnej komunikacji z Galicją Wschodnią niżej podpisany Rząd mógł zebrać zaledwie niedużą ilość stwierdzonych faktów z pośród setek dokonywanych morderstw. Między innymi rozstrzelano bez dochodzeń ukraińskiego ministra rolnictwa p. Martinetz, sławnego kompozytora Wielebnego Nijankowskiego i Wielebnego Pidlaszeckiego i Halibeja, którzy zostali skatowani i żywcem spaleni po uprzednim oblaniu naftą.

Oprócz tego władze polskie przeprowadziły masowy areszt Ukraińców, z których jedni padli ofiarą sądów wojennych, inni zaś uwięzieni, celem odsiedzenia kary, lub też wepchnięci do obozów internowanych.

Liczba internowanych i uwięzionych Ukraińców przewyższa 200.000 i rośnie z każdą chwilą. W liczbie tej spotykamy samych patriotów, wpływowych i najbardziej czynnych z pośród całej ludności, to zn. księży, nauczycieli, urzędników, rzemieślników, włościan, mieszczan, robotników etc. bez różnicy wieku i płci. Wszyscy zostali wepchnięci do więzień i do obozów koncentracyjnych.

Podczas aresztowania i transportowania nieszczęsne ofiary były

traktowane w barbarzyński sposób i cierpiały głód. Wiele z nich miało połamane szczęki i zęby, wyklóte oczy etc.

Obozy uwięzionych i internowanych znajdowały się we Lwowie, Przemyślu, Pikulińcach /:koło Przemyśla:/ Dąbiu /:koło Krakowa:/, w Wadowicach i Wisniczu — w Galicji; w Szczypiornie, Modlinie, Dęblinie, Powiązkach /:koło Kalisza:/ w Warszawie, Brześciu, Tomaszowie, Chełmie, Hrubieszowie, Włodawie, Białej, Bielsku, Sokołowie — w byłej Rosji; W Strzałkowie, Tucholi — w byłych Prusach. Oprócz tego wszystkie więzienia galicyjskie przepelnione były Ukraińcami. W więzieniach i obozach koncentracyjnych tortury, głód i epidemie wytwarzały setki ofiar dziennie.

“Robotnik” dziennik warszawski, organ centralny partji P. P. S. nazywa obóz w Brześciu “obozem trupów” i charakteryzuje głód, jaki tam panuje tym strasznym obrazem: “Internowani zbierają ziarna nieprzetrawione w kale końskim i gotują je z wiórami”.

Pierwszy okres aresztowań i internowania rozpoczął się zaraz po zajęciu Galicji Wschodniej przez wojska polskie i objął cały kraj.

Charakterystyczną cechą *drugiego okresu* jest naganka, prowadzona przez władze polskie przeciw ludności ukraińskiej pod pozorem rozbijania. W pewnej wsi /:Najuevycz w powiecie Drohobych:/ zebrano dzieci w wieży kościelnej i podpalono, aby zmusić je do zeznania, gdzie rodzice pochowali broń.

Trzeci okres, wiosna 1920 roku obejmuje okolice m. Kosów w Karpatach. Na skutek głodu i straszliwych nadużyć władz, jak również i prowokacji agentów polskich, wybuchły tam rozruchy, które były stłumione przez wojska i sądy polowe polskie. Represje były okropne. Włościanie aresztowani otrzymywali setki kijów. Aresztowano nawet księży, którzy ze związanymi rękami w drodze do więzienia musieli iść piechotą dziesiątki kilometrów. Wioski rabowano i palono.

Nakoniec *czwarty okres* aresztowań miał miejsce po wycofaniu się armji sowieckiej z Galicji. Wysłano na wieś ekspedycje karne, które aresztowały włościan pod pozorem sympatji do bolszewików. Ludzie ci są skuci w kajdany i osadzeni w więzieniach, gdzie panują głód i epidemie.

Bardzo często uwolnione po długim internowaniu, lub więzieniu osoby były po raz drugi i po raz trzeci aresztowane przez władze miejscowe. Wiele osób było skazanych. Skazano wielu urzędników ukraińskich z czasów administracji ukraińskiej za to tylko, że wykonywali rozkazy własnych szefów pod pozorem, że tym przynosili szkodę narodowi polskiemu. Tylko na zasadzie tego skazano na uwięzienie

profesora Maslaka. W tych wszystkich aresztowaniach i procesach odegrała wielką rolę chęć zemsty osobistej obywateli polskich przeciw ludności ukraińskiej.

Brześć Litewski pod tym względem był najbardziej upośledzony. Wiemy z całą pewnością, że od 27. lipca do 4. września 1919r. 774 internowanych umarło we wskazanym obozie. Imiona i nazwiska ich były podane w gazecie lwowskiej "Wpered". Zimą, w tych nieopalanym obozach, więźni Ukraińcy umierali setkami dziennie. To samo miało miejsce w Pikulińcach koło Przemyśla. /:wiadomość podana przez "Robotnika" warszawskiego:/.

W tym czasie również zaczęły się epidemie w całym kraju, a szczególnie w Galicji Wschodniej, lecz władze polskie wogóle nic nie zrobiły, żeby temu przeciwdziałać, przeciwnie robiły wszystko, jakgdyby życzyły sobie śmierci jaknajwiększej ilości ludności ukraińskiej.

Te wszystkie morderstwa, tortury, aresztowania, internowania, zarówno jak głód i epidemie w obozach koncentracyjnych wprowadziły do grobu dziesiątki tysięcy Ukraińców, jako też zrujnowały moralnie i fizycznie, nie mówiąc już o ich własnej i ich rodzin nędzy materialnej.

W taki to sposób Rząd Polski działa systematycznie dążąc do zupełnego zniszczenia fizycznego ludności ukraińskiej.

5/. Prześladowanie kościoła ukraińskiego i kleru.

Chcąc mówić o ruinie intelektualnej, którą Rząd Polski stworzył dla narodowości ukraińskiej zwracamy przedewszystkiem uwagę świata cywilizowanego na profanację kościołów przez wojska polskie. Kościoły ukraińskie były rabowane, rujnowane, a nawet obrócone na stajnie, lub ustępy. W kościele seminaryjnym we Lwowie urządzono kinematograf dla żołnierzy polskich.

Wielu księży zostało zmasakrowanych, rozstrzelanych bez żadnego śledztwa, innych aresztowano, internowano, lub skazano. Przeszło 700 księży ukraińskich w tej liczbie starcy i wysocy dygnitarze kościelni zostali internowani. W niektórych djecezjach z 30 do 40 księży nie pozostaje więcej jak 2 do 5. Dobra kościelne były rabowane, lub rekwirowane.

6/. Prześladowanie prasy ukraińskiej.

Prasa ukraińska pod okupacją polską jest tłumioną przez cenzurę wojskową która konfiskuje wydawnictwa, zamyka drukarnie, każe

płacić znaczne kary, aresztuje redaktorów i konfiskuje codziennie ich dzienniki.

Wkrótce po zajęciu Lwowa przez armję polską zawieszono dziennik "Diło" i tygodnik "Swoboda", organy najsilniejszej partji ukraińskiej /:demokracji narod., które wychodziły od 1880r.:/. Nowy dziennik tej partji "Hromadzka Dumka", który zaczął wychodzić w końcu 1919r. był zawieszony we wrześniu 1920r., później ten sam los spotkał organ tej samej partji "Ukraińską Dumkę", dziennik "Nowa Rada" i tygodnik "Prawda". Pisma kleru były zawieszane po licznych konfiskatach. Dziennik socjalnej demokracji "Wpered" zmuszony był w zimie 1918-1919r. umieszczać obok tekstu ukraińskiego ten sam tekst pisany czcionkami polskimi. Po licznych rewizjach, przeprowadzonych w redakcji, aresztowano redaktorów, zawieszono dziennik ów na kilka dni, a w końcu w marcu 1919r. dziennik był zupełnie zamknięty. Od jesieni 1919r. zaczął na nowo wychodzić, znosząc prawie codzienne konfiskaty i kary pieniężne.

Organ socjal-demokratyczny "Ziemia i wola" został zawieszony. Wszystkie próby wydawnictwa dzienników ukraińskich na prowincji nie udały się. Ukraiński "Hołos" w Przemyślu i "Wola" w Stanisławowie zostały zawieszane.

7/. Zebrania, organizacje, stowarzyszenia.

Ludność ukraińska została całkowicie pozbawiona prawa zebrań. Jest to przyczyna, dla której ludność nie jest w stanie zbiorowo wypowiedzieć się nad swoim stanem obecnym ani też wyrażać życzenia.

Jeżeli i egzystują jeszcze organizacje polityczne ukraińskie, znajdują się one pod terorem i prześladowaniem.

Nawet organizacje i stowarzyszenia w celach humanitarnych i naukowych nie mogą wypełnić swego zadania. Nie bez wielkich trudności udało się stworzyć organizację humanitarną, jaką jest Ukraiński Komitet Cywilny, mający na celu opiekę nad uwięzionymi, internowanymi i bezrobotnymi, oraz ich rodzinami. Komitet ten prowadzi dalej swoje dzieło, pomimo teroru, rewizji, aresztowań i innych represji. Na prowincji i w niektórych miejscach zezwolono na stworzenie filji tego Komitetu.

Stowarzyszenie "Proswita" mające na celu szerzenie oświaty wśród ludności ukraińskiej i które egzystuje od 1868 roku nie może rozpocząć swojej działalności, gdyż władze stawiają rozmaite przeszkody dla powstających oddziałów tej instytucji i bibliotek.

To samo jest z organizacjami ekonomicznymi, które są trakto-

wane w jeszcze bardziej brutalny sposób. Polacy zawiesili stowarzyszenie rolnicze "Silski Hospodar" łącznie z jego oddziałami, zarówno jak i związek towarzystw ekonomicznych "Sojuz Hospodarskich Spiłok", które zaledwie od kilku dni mogło rozpocząć swoją działalność we Lwowie, z zakazem jednakże stwarzania oddziałów na prowincji. Składy i towar w magazynach tego ostatniego towarzystwa były konfiskowane przez Polaków. Wiele towarzystw kredytowych zostało zamknięto i skonfiskowane, dyrektorów uwięziono. Bardzo mało banków ukraińskich egzystuje jeszcze i funkcjonuje z wielką trudnością, gdyż dekrety władz polskich paraliżują zupełnie ich działalność. Należy dodać i to jeszcze, że liczne towarzystwa i organizacje ukraińskie poniosły duże straty materialne na skutek rekwizycji lokali, zniszczenia mebli etc.

8/. Zniszczenie oświaty ukraińskiej.

W celu zniszczenia w zarodku rozwoju kultury narodowej ukraińskiej rząd Polski zakazał młodzieży ukraińskiej wstępować do szkół. Większa część szkół ludowych ukraińskich pozostaje zamknięta. Gimnazja ukraińskie, których jest zaledwie 5, ponieważ powstanie tych uczelni zależnem było od Sejmu Galicyjskiego, gdzie Polacy mieli większość, nie mogą wypełnić ich zadaniom, ponieważ władze szkolne polskie nie dostarczają książek, opału ani innych niezbędnych przedmiotów.

Wstęp do gimnazjum tych jest utrudniony dla młodzieży ukraińskiej. Przytem w szkołach tych muszą oni znosić szykany i widzieć własną chwałę narodową ośmieszoną.

Przed wojną było 9 gimnazjum prywatnych. Dzisiaj wykłady odbywają się zaledwie w czterech, i to z bardzo wielkimi trudnościami, ponieważ część gmachu była zarekwirowana przez władze polskie, a profesorowie są internowani, albo powyjeżdżali za granicę.

Władze nie zezwalają na otwarcie nowych szkół prywatnych. Aby dopomóć niezamożnej młodzieży w ukończeniu studjów, obywatele ukraińscy stworzyli t. zw. bursy, lecz lokale tych instytucji przeważnie są rekwirowane. Studja uniwersyteckie są wprost niemożliwe dla młodzieży ukraińskiej. Przy administracji ukraińskiej było w uniwersytecie lwowskim kilka katedr ukraińskich, gdzie profesorowie wykładali w języku Ukraińskim i studenci ukraińscy mieli prawo używać języka ukraińskiego w stosunkach z władzami uniwersyteckimi. Obecnie profesorowie i wykładowcy zostali w czynnościach zawieszeni, prawa

języka ukraińskiego zniesione i dostęp do uniwersytetu został wzbroniony studentom ukr.

Dekretem z dnia 16. sierpnia 1919 roku, zarówno jak i późniejszymi zarządzeniami władze uniwersyteckie ustanowiły, że prawo wstępu do uniwersytetu przysługuje obywatelom polskim z jednoczesnym przedstawieniem świadectwa o służbie wojskowej w armji polskiej. Wobec tego, każdy Ukraińiec, chcący zapisać się na uniwersytet, zmuszony jest przyjąć poddaństwo polskie i służyć w armji to zn. zdradzić swoją własną narodowość.

Studentki ukraińskie, chociaż nie służą w armji nie są jednakowoż dopuszczone do uniwersytetu we Lwowie. Wszystkie prośby Komitetu Ukraińskiego i organizacji uczącej się młodzieży tyczące się zmiany tych niesprawiedliwych dekretów, pozostały bez odpowiedzi.

Władze polskie stawiają przeszkody młodzieży ukraińskiej do wyjazdu za granicę dla studjów uniwersyteckich, odmawiając im paszportów. Zresztą ci, którzy mogliby wyjechać są nieliczni z powodu braku środków materialnych.

Towarzystwo naukowe "Szewczenki" we Lwowie postarało się zorganizować kursa prywatne dla młodzieży, lecz zostały one zakazane przez władze polskie. Towarzystwo naukowe "Piotr Mohyla" również zostało rozwiązane z powodów analogicznych. Ten sam los spotkał starożytną instytucję /:Institut stavropigien:/, ogłaszający podobne kursa, na które policja nie dała zezwolenia. Chcąc scharakteryzować taktykę Rządu Polskiego trzeba zauważyć, że utrudniając we wszelki możliwy sposób dostęp do uniwersytetów, jak i do innych wyższych uczelni, rozgłasza się jednocześnie za granicą, że zajmuje się specjalnie losem młodzieży uniwersyteckiej ukraińskiej.

W ten sposób jak np. w jesieni 1919 roku Rząd Polski ogłosił oficjalny zamiar stworzenia uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie. Kiedy podczas jednego zebrania politycznego w tem mieście Polacy chcieli zaprotestować przeciw temu zamiarowi Rządu, poseł do Sejmu, p. Brühl prosił zgromadzenie nie uchylać tego protestu, ponieważ, jak się wyraził, to ma na celu ułatwić Prezydentowi Ministrów, Paderewskiemu, jego akcję w Paryżu, tyczącą się aneksji Galicji Wschodniej. Rząd Polski wcale nie ma zamiaru stworzyć uniwersytetu ukraińskiego, wobec tego protest byłby zbyteczny. Przeciwnie utrudniłoby to akcję pana Paderewskiego, który opierając się na ogłoszeniu otwarcia tego uniwersytetu będzie mógł argumentować, to że Polska bardzo dba o potrzeby ludności ukraińskiej.

Po roku w jesieni 1920. prasa polska podała, że Rząd Polski ma

zamiar stworzyć w Stanisławowie uniwersytet ukraiński, tymczasowo jedynie wydział prawny. Ta wiadomość miała oczywiście ten sam cel, co i poprzednia.

9/. Narzucenia ciężarów państwowych ludności ukraińskiej.

Przejdźmy teraz do ruiny ekonomicznej ludności, spowodowanej przez system okupacji polskiej. Kiedy się wcale nie liczy z życiem ludzkim, tembardziej nie bierze się pod uwagę środków materialnych. Dlatego też nie będziem wspominać o rekwizycjach, przeprowadzanych przez władze cywilne i wojskowe polskie. Wobec chaosu, jaki panuje w Polsce, rekwizycje te stają się prawdziwym rabunkiem.

W końcu nie można zamilczeć o fakcie, że władze polskie zmuszają chłopów ukraińskich do pracy na ziemi dużych właścicieli ziemskich, jak również i do dawania furmanek dla przewożenia inwentarza kolonistów polskich.

Pomówimy nieco dłużej o ciężarach, nakładanych na ludność ukraińską, i noszących charakter obowiązków względem Rządu Polskiego, pomimo że Galicja Wschodnia nie stanowi części składowej Państwa Polskiego.

Państwo Polskie zarządziło obowiązkową zmianę koron austriackich na marki polskie, podług kursu 100 koron = 70 marek, nie patrząc na to, że giełda międzynarodowa notowała kurs korony austriackiej o wiele wyżej, niż marki polskiej. W ten sposób Rząd Polski pozbawia ludność ukraińską więcej niż 30% jej własnej gotówki.

Oprócz tego Rząd Polski zastosował do Galicji Wschodniej ustawę o obowiązkowej pożyczce wewnętrznej, ustawę, która przeszła 16.- lipca 1920r. Rząd Polski zastosował również do Galicji Wschodniej ustawę z dnia 25. lipca 1920r. tyczącą się służby wojskowej. W myśl ustawy z dnia 1. sierpnia 1920r. powołano do szeregów roczniki 1859 do 1902, należące do obcej religii i narodowości, to zn. Ukraińców i żydów.

Zgodnie z ustawą z dnia 7. września 1920r., opublikowanej w dzienniku oficjalnym polskim "Monitor" Nr. 203. ludność Państwa Polskiego zmuszona jest płacić pewną sumę na armję. Ustawa ta została zastosowana również i do Galicji Wschodniej, bez różnicy religii i narodowości. Komisje polskie, którym powierzono zbieranie tych sum dla armji ściągają je przedewszystkiem od Ukraińców i żydów. Nawet we wsiach ukraińskich władze polskie pobierają wysoki podatek, nazywany daniną, tak jak i we własnym kraju.

Nakoniec, trzeba dodać, że Rząd Polski próbuje narzucić

ludności ukraińskiej służbę wojskową. Ostatnim zamachem w tym kierunku jest spis mężczyzn od 1890r. /w myśl dekretu ministra spraw wewnętrznych z dn. 28. lipca/. Że dekret ten tyczy się służby wojskowej dowodzi inny dekret, opublikowany przez komisarza miasta Lwowa dnia 2. sierpnia 1920r. gdzie jest powiedziano, że wszyscy niestosujący się do powyższego zarządzenia będą karani na podstawie kodeksu wojskowego austriackiego z dnia 5. lipca 1912r.

10/. Kolonizacja polska w Galicji Wschodniej.

W projekcie traktatu między głównymi mocarstwami Sprzymierzonych i Zaprzyjaźnionych państw z jednej strony, a Polską z drugiej strony w sprawie Galicji Wsch. art. 9. zakazuje kolonizację tego kraju przez czynniki ściągnięte z poza granic Galicji Wschodniej. Art. 12. głosi, że sprawy rolne muszą zależeć od sejmu Galicji Wschodniej. Przepisy te wprowadzone w życie musiałyby przeszkodzić planom kolonizacji dużych własności przez włościan polskich.

W Galicji Wschodniej znajduje się 420.000 rodzin chłopskich, których własność rolna nie przekracza 5 ha. Oprócz tego jest około 80.000 rodzin proletariuszy rolnych. Ogółem obliczono, że jest 900.000 ha ziemi /łącznie z tem wszystkim co posiadają właściciele/, które mogłyby podlegać reformie rolnej. Z powyższego wypływa, że ilość ziem, któreby można podzielić, nie wystarczyłaby, aby zadowolnić drobnych właścicieli, oraz proletariuszy rolnych. Wbrew tego Rząd Polski zamierza rozdzielić wszystkie te ziemie kolonistom polskim, przybyłym z Polski.

Korzystając z tego, że statut polityczny Galicji Wschodniej nie jest dotąd ustalony, Rząd Polski stara się przyśpieszyć swoją politykę kolonizatorską, aby postawić mocarstwa Sprzymierzone i Zaprzyjaźnione przed faktem dokonanym. Rozparcelowano już 134 duże własności, liczące 69.000 ha.

11/. Plan Polski, tyczący się spisu ludności.

Po półtora roku niszczenia fizycznego i moralnego ludności ukraińskiej Rządowi Polskiemu zdaje się, że przyszła odpowiednia chwila do sporządzenia spisu ludności, celem scharakteryzowania Galicji Wschodniej. Na podstawie danych polskich spis ludności ma się odbyć w grudniu 1920r. Każdy mieszkaniec musiałby zadeklarować swoje nazwisko, narodowość i do jakiego państwa jest przynależny. Widocznem jest, że Państwo Polskie liczy na terror i sfalszowanie spisów, żeby dowieść, że większa część mieszkańców uważa się za

Polaków. Wszyscy Ukraińcy w Galicji Wschodniej protestują przeciw temu, bez względu na to, jaki był by skutek, ponieważ rezultaty tego spisu w żadnym razie nie mogą służyć podstawą do ustalenie losu Wschodniej Galicji.

W ten sposób przedstawia się w streszczeniu cały system polskiej okupacji. Wszystkie podano wyżej fakty są stwierdzone przez dokumenty i wiarogodnych świadków i można je odnaleźć w broszurze pod tytułem "Krwawe karty", wydanej przez rząd galicyjsko-ukraiński. /2 tom "Krwawych kart" ukaże się wkrótce.

Czego my żądamy.

Osiemnaście miesięcy okupacji Galicji Wschodniej dowodzą bezsprzecznie, że Polska stara się zniszczyć ludność ukraińską materialnie, fizycznie i moralnie, w celu utwierdzenia władzy swojej na tym ukraińskim terytorjum.

W imię ludzkości, w imię praw o samostanowieniu każdego narodu, w imię niezależności i sprawiedliwości ludność ukraińska Galicji Wschodniej uprasza o obronę i opiekę przeciw straszliwym prześladowaniom i prosi, aby położono kres polskiej okupacji w Galicji Wschodniej.

Za zgodność tłumaczenia:

(podpis nieczytelny)

ATTACHE WOJSKOWY

przy

Poselstwie Polskiem w Bernie.

Załącznik 3 do Nr. 2305.

Tłomaczenie.

Genewa 28. XI. 1920r.

[Stamp] Ścisłe Tajne
Trzymać pod zamknięciem

Do

Wysokiego Zgromadzenia Ligi Narodów.

Rada Narodowa Galicji Wschodniej zważywszy:
że została wybrana przy powszechnem głosowaniu znaczną większością przez ludność wymienionego kraju,
że jest jedynem legalnem przedstawicielstwem, które się kieruje tym

samym ideałem sprawiedliwości i pokoju powszechnego, które jest podstawową zasadą Ligi Narodów, że działa w duchu tego postulatu, wymagającego sprawiedliwości dla narodów, które ongi rządząc się same, były z biegiem czasu ujarzmione. Narody te są zdolne rządzić się same i w dobie dzisiejszej starają się odzyskać swoją niezależność polityczną, że zwracając się do Ligi Narodów, zwraca się do sumienia całej ludzkości, w celu uratowania narodu ukraińskiego, który wymiera pod okupacją, tą okupacją, która została narzucona siłą, ma honor zwrócić się do najwyższej instancji, jaką jest Liga Narodów z następującymi prośbami.

I/. Aby Liga Narodów zechciała uznać dla Galicji Wschodniej prawo swobodnego stanowienia o sobie, zgodnie z wolą narodu ukraińskiego, który przedstawia większość narodowościową i prawo do niepodległości.

Dążenie do wolności uwydatnia się w ciągu wieków w całej historii tego narodu. Po rozbiore Austro-Węgier dążenie to przejawia się w tendencjach, mających na celu odbudowanie granic narodowych starożytnego państwa Halickiego. Kraj ów zawiera w sobie niezbędne warunki do niepodległości politycznej.

Niewzruszona siła aspiracji narodu ukraińskiego do wolności została stwierdzona przez walkę obronną, którą ten naród prowadził z imperjalizmem polskim.

II/. Aby Liga Narodów, która przyjęła zasadę swobodnego samookreślenia, zasadę ogłoszoną przez zwycięskie Państwa Sprzymierzone, zechciała przyczynić się, i to w możliwie najbliższym przeciągu czasu do zastosowania tej zasady i do ludności ukraińskiej na jej własnym galicyjskim terytorjum, celem ratunku egzystencji tego narodu i zapewnienia pokoju na wschodzie Europy.

III/. Aby Liga Narodów, do chwili kiedy ustrój polityczny Galicji Wschodniej będzie ostatecznie ustalony, zechciała, ze względów humanitarnych bronić ludność ukraińską przeciw systematycznym uciskom ze strony polskiej. Niech Liga Narodów zechce w tym kierunku poczynić starania, celem niezwłocznego zakończenia panowania okupacji polskiej i przeszkodzić oddaniu administracji tymczasowej tego kraju Polsce, która jest odwiecznym wrogiem narodu ukraińskiego i która okazała, że jest niezdolną rządzić krajem sprawiedliwie.

IV/. Aby Liga Narodów zechciała poczynić starania, celem oddania administracji Galicji Wschodniej do czasu ostatecznego usta-

lenia losu jej, władzom wybranym z pośród elementów miejscowych na zasadzie proporcjonalnego liczebnie stosunku tych rozmaitych elementów. Powołanie tej administracji musiałyby się odbyć pod kontrolą Międzynarodowej Komisji jak to już miało miejsce dla innych terytoriów, których ustrój polityczny nie był jeszcze ostatecznie ustalony.

V/. Aby Liga Narodów zechciała uznać prawomocnym przedstawicielstwo Rady Narodowej Ukraińskiej, która stawia sobie za zadanie bronić interesów Galicji Wschodniej i wyrażać aspiracje polityczne ludności przed Ligą Narodów.

Rada Narodowa Ukraińska przedkłada swoje życzenia Lidze Narodów z nadzieją, iż zostanie wysłuchaną zanim zapadnie jakaś decyzja w sprawie Galicji Wschodniej, z nadzieją równocześnie, że życzenia narodu ukraińskiego, który stanowi większość w tym kraju, zostaną wzięte pod uwagę.

Załączniki przy niniejszym zawierają zestawienie faktów, które motywują powyższe wymagania.

Przewodniczący Rady Narodowej w Galicji Wschodniej

/podpisano/ Dr. E. PETRUSZEWICZ.

Członkowie Delegacji do Ligi Narodów: /podpisy/ Dr. Kost LEWICKI, Dr. Stefan VIVITCKY, Ernest BREJTER.

Za zgodność tłumaczenia:

(podpis nieczytelny)

ATTACHE WOJSKOWY

przy

Poselstwie Polskiem w Bernie.

4 załącznik do Nr. 2305.

Tłumaczenie.

[Stamp] Ściśle Tajne
Trzymać pod zamknięciem

KOLONIZACJA POLSKA W GALICJI WSCHODNIEJ.

Po zajęciu Galicji Wschodniej Polska rozpoczęła systematyczną kolonizację, sprowadzając kolonistów z poza granic tego kraju.

W myśl ustawy Sejmu Polskiego z dnia 10. lipca 1919r. i 15. lipca 1920r. wydany został dekret, że posiadanie i tranzakcja majątków ziemskich w Polsce muszą być uregulowane przez Państwo. Zgodnie z

tą ustawą Państwo Polskie kładzie rękę swoją na wszystkie prywatne posiadłości ziemskie, gdyż korzysta z prawa wywłaszczenia, pozostawiając właścicielowi tylko maximum, przewidziane przez ustawę. Wszystkie posiadłości, podlegające wywłaszczeniu przedstawiają własność ziemską, która może być rozparcelowaną jedynie pomiędzy obywateli polskich; żołnierze polscy korzystają z pierwszeństwa przy nabywaniu tej ziemi.

Cała ta ustawa jest zastosowana przez Rząd Polski i do Galicji Wschodniej, pomimo, iż ta ostatnia nie wchodzi w skład Polski. Tem samem ustawa ta wyłącza Ukraińców Galicji Wschodniej /ponieważ takowi nie są obywatelami Państwa Polskiego/ od nabywania ziemi. Oprócz tego dekretem Rady Ministrów z dn. 1. września 1919r., opartym na ustawie z dnia 2. sierpnia 1919r. zakazuje się od dnia 14 września przeprowadzać tranzakcje dużych własności ziemskich bez uprzedniej na to zgody Państwa Polskiego.

Powyższy dekret jest również zastosowany i do Galicji Wschodniej gdzie mogą kupować ziemię jedynie tylko koloniści polscy.

Na podstawie sprawozdań instytucji polskich, upoważnionych przez Rząd Warszawski do parcelacji ziemi do dnia 30 czerwca 1920r. przeprowadzono parcelację w następujących okręgach: Bereżany, Brody, Borszczów, Buczacz, Bóbrka, Horodenka, Horodok, Husiatyn, Zbaraż, Zborów, Złoczów, Zółkvia, Kalusz, Kamionka Strumiłowa, Kołomyja, Lwów, Przemyślany, Podhajce, Rawa Ruska, Radesziw, Rohatyn, Rudka, Skała, Sokal, Stanisławów, Tarnopol, Tłumacz, Czortków, Jaworów, Tschesaniv. W okręgach tych rozparcelowano dotychczas 143 duże własności, przedstawiające razem powierzchnię około 69 ha. Ziemie te zostały skolonizowane przez 11.937 rodzin polskich, ściągniętych z poza granic Galicji Wschodniej, to zn. przez 59.685 Polaków, licząc 5 osób w rodzinie. To zostało wykonane w przeciągu 6 miesięcy, gdyż od tego tylko czasu jest prowadzona kolonizacja polska systematycznie. Skutkiem tego w przeciągu jednego roku Polska może skolonizować w Galicji Wschodniej 130.000 ha. Wogóle powierzchnia ziemi, podlegająca parcelacji w Galicji Wschodniej wynosi 900.000 ha. Na ziemiach tych żyje 1961 rodzin dużych właścicieli. Przypuszczając, iż każdy członek rodziny przy parcelacji zechce pozostawić dla siebie 100 ha ziemi, pozostanie więc do parcelacji 703.900 ha. Przypuszczając dalej, że kolonizacja polska tego kraju pójdzie w tym samym tempie jak dotychczas, można wywnioskować, że kolonizacja zostanie zupełnie zakończona w przeciągu 5 następnych lat. Zgodnie ze statystyką oficjalną z dnia 3

czerwca 1920r. w Galicji Wschodniej było 649.913 własności ziemskich, z których na podstawie danych jednego z profesorów Krakowskiego Uniwersytetu, Dr. Franciszka Bujaka /Polak/ 421. 546 to znaczy 79,8% /około 4/5/ było właścicielami zależnymi, t. zn. nie mogących zaspokoić własnych potrzeb. Stanowi to posiadłości małe, przedstawiające powierzchnię od połowy do 2 ha /stanowią one 42,6%/ i małe własności z powierzchnią od 2 do 5 ha /które stanowią 37,2%/. Odtąd powierzchnia własności wogóle zmniejsza się i liczba zależnych właścicieli zwiększa się. Właściciele tych ostatnich nie są w stanie wyżywić się własną produkcją. Dla zaspokojenia własnych potrzeb zmuszeni są szukać pracy poza swoją posiadłością u dużych właścicieli ziemskich, albo za granicą. Niektórzy z nich porzucili kraj na zawsze. Znajduje się oprócz tego w Galicji Wschodniej około 80.000 proletariuszy rolnych. Wobec tego, na podstawie wyżej wymienionych danych w całej Wschodniej Galicji jest 502.000 rodzin, które muszą otrzymać pewną częśćkę, niezbędną dla egzystencji z ziem rozparcelowanych latyfundiów.

Cała powierzchnia ziemi, zdatnej do eksploatacji nie zaspokaja głodu miejscowej ludności, gdyż dzieląc całą masę ziemi rolnej, wynoszącą 3.888.640 ha między wszystkimi właścicielami rolnymi, których jest około 650.000 i pomiędzy rodzinami proletariuszy rolnych, których jest około 80.000 podział ten nie wystarczyłby jeszcze właścicielom ziemi na wyżywienie. Jeżeli zaś zacznie się parcelować wielką własność pomiędzy kolonistów, przybywających z poza granic kraju, odbiera się w ten sposób miejscowej ludności środki do życia. W ten sposób stwarza się klasę kilkomiljonową bezrobotnych i popycha się kraj do katastrofy, nie tylko ekonomicznej, lecz zarówno socjalnej i politycznej. W kraju niema przemysłu, któryby mógł zatrudnić bezrolny proletarijat, wyrzucony przez wsie. Na skutek parcelacji wielkiej własności niema pracy w dużych latyfundiach, które dotychczas pozwalały włościanom małorolnym zapełniać braki własnej produkcji. Wobec niezwyklej drożyzny środków komunikacyjnych, emigracja chłopów ukraińskiego jest uniemożliwioną. W ten sposób przed miejscowym chłopem Galicji Wschodniej staje widmo wolnej głodowej śmierci.

Należy zauważyć, że dla tego chłopów zasady krańcowe socjalizacji ziemi, lub reformy rolnej bez wynagrodzenia obecnych właścicieli są zupełnie obce. Chłop ukraiński pozostaje i pozostanie zawsze zwolennikiem własności prywatnej i zwolennikiem reformy rolnej z całkowitym wykupem. Chłopi ukraińscy ofiarowują dzisiaj właścicielom

polskim za ziemię ceny trzykrotnie większe od ogólnie przyjętych, lecz są systematycznie usuwani do kupna.

Przez kolonizację polską zagrożony jest instykt samozachowawczy chłopu ukraińskiego i narodowość ukraińska. Potomstwo ich skazane na zdegenerowanie fizyczne i moralne, a nawet na powolną śmierć i długie cierpienia przez całe dziesiątki lat. Zarówno jest zagrożono życie każdej jednostki, jak życie całego narodu. Z pośród praw niezwykniętych natury ludzkiej trzeba będzie szukać sposobu dla własnego samozachowania. Na wschodzie Europy tworzy się ognisko niewyczerpanych walk socjalnych za cenę egzystencji trzech i pół milionów ludzi.

Opierając się na powyższych faktach Rada Narodowa Galicji Wschodniej ma honor prosić o wstawienie się przed odnośnymi Rządami, celem wydania dekretu i wprowadzenia w życie następujących dezyderatów:

1/. Przeszkodzić Rządowi Polskiemu w zastosowaniu ustawy rolnej do Galicji Wschodniej.

2/. Unieważnić wszystkie kontrakty kupna i sprzedaży ziemi w Galicji Wschodniej, które miały miejsce podczas okupacji Polski w tych wszystkich wypadkach, gdzie osoby kupujące ziemię nie miały przed 1. listopada 1918 roku praw obywatelskich w jednym z okręgów Galicji Wschodniej.

3/. Wprowadzić z powrotem w życie w Galicji Wschodniej swobodną sprzedaż ziemi, jaka miała miejsce przed 1. listopada 1918r.

4/. Przeszkodzić parcelacji kolonizatorskiej ziem Galicji Wschodniej pomiędzy kolonistów, przybyłych z poza granic wymienionego kraju.

Genewa, dn. 4. grudnia 1920r,

/ — / PETROUCHEVITCH
Przewodniczący Rady Narodowej
Ukraińskiej Galicji Wschodniej.

Za zgodność tłumaczenia:

(podpis nieczytelny)

ATTACHE WOJSKOWY

przy
Poselstwie Polskiem w Bernie.
5 Załącznik do Nr. 2305

Tłomaczenie.

Genewa, dn. 2. XII. 1920r.

[Stamp] Ściśle Tajne
Trzymać pod zamknięciem

Do
Ligi Narodów.

Pozwalam sobie przedłożyć Lidze Narodów ostatnie fakty nadużyć władz polskich w stosunku do ludności ukraińskiej Galicji Wschodniej.

Żandarmerja polowa polska w pierwszej połowie sierpnia 1920r. przeprowadziła masowy areszt w miejscowości Zabie /powiat Kosów/ w kraju Huculów. Organa polityczne, którym powierzono wykonanie aresztu torturowały aresztowanych w nieludzki sposób.

1/. Urzędnika Aleksego Oleksiuk maltretowano w drodze do więzienia, przeprowadzono do komendanta etapu Nr. 32. i uwięziono.

Piotr Zubiuk z synem Iwanem i Dmitro, Semen Kteruk, Iwan Sementulak, Iwan Fylajczuk, Piotr Skumarczuk, Bazyli Petriuk, Dmytro Pawluk, Dmytro Rachowsky, Aleksy Jakuszewski, Fedor Slyruk, Iwan Kyruluk, Dmytro Horbijczuk, Piotr Dydyk i wielu innych, którzy po uwięzieniu byli katowani kijami, nawet kilka razy dziennie. Oblewano ich wodą, żeby ich ocucić, przenoszono do innej izby, gdzie znowu byli torturowani przez innych żandarmów, którzy ich bili nahajkami z drutu kolczastego.

Kteruk zakończył życie podczas tych tortur, taki sam los w kilka dni później spotkał i Iwana Sementulaka.

W stosunku do tych ludzi nie ograniczano się jedynie torturami, aresztowani w liczbie około 200 ludzi zmuszeni byli maszerować piechotą do Kołomyji, miasta oddalonego o 500 kl. Byli zmuszeni przechodzić wbród Czeremosz i ci wszyscy, którzy zwalniali kroku ze zmęczenia, popychani byli do marszu uderzeniami pałki.

Władze polskie, po uwięzieniu tych ludzi, zarekwirowały siłą ich majątki. W posiadłościach aresztowanych Iwana Kuryluka, Dmytro Horbijczuka, Piotra Dydiuka i Jerzego Bendejczuka zabrano 54 sztuki bydła i 165 baranów.

W domu wymienionego Aleksego Oleksiuka żandarmi zabrali

wszystko, co było do wzięcia, znęcając się przytem nad jego żoną.

U Iwana Wirsiuka uprowadzono 2 krowy, 1 cielę i zabrano całe zboże, żonę zaś jego bito. Zabrano muzykantowi Iwanowi Kurylukowi wszystkie jego instrumenta muzyczne i wszystkie meble.

Iwanowi Gontariukowi i Iwanowi Zudiakowi zabrano cały inwentarz i cały zapas zboża.

Żandarmerja polowa polska szukała Michała Hapczuka, który był burmistrzem za czasów Rządu Ukraińskiego w Galicji Wschodniej, i nie zastawszy w jego domu zkatowała w taki sposób jego żonę, że przyplaciła to 4-ro tygodniową chorobą. Cierpienia jej na tym się nie zakończyły, bo wkrótce bataljon armji polskiej, który stał kwaterą we wsi, wyrzucił ją z jej mieszkania, zarekwirował całe zboże i inwentarz, na skutek czego, ta przedtem zamożna rodzina rolników, znalazła się bez dachu nad głową i skazaną na życie z jałmużny. Ten sam oddział armji polskiej zarekwirował w sposób nielegalny u Michała Zatoniuka i Marji Kozmaniuk, Iwana Dydiuka i Dmytro Kuromeniuka, Kari Sokaniuka, jak również i u wdowy Marji Hyjak, cały inwentarz i inne rzeczy.

We wsi Hołowy powiatu Kosowskiego wojsko polskie podpaliło 2 domy i młyn Fedora Kajczuka, zabierając 10.000 koron i gwałcąc córkę Wasylina. We wsi Brustury tego samego powiatu aresztowano księdza Nikołą Smalko w wieku lat 75. Ten sam los spotkał 2 włościan, Fedora Morczerniaka i Wasyla Soroczano.

2/. Sytuacja w innych powiatach Galicji Wschodniej, gdzie władze polskie przeprowadzają aresztowania według planu miejscowych komitetów polskich, nie jest lepszą. W listopadzie zaaresztowano wielu włościan i inteligencji. Przed uwięzieniem byli aresztowani w nieludzki sposób katowani przez żandarmerję polską.

W powiecie Zaleszczyki zaaresztowano 80 osób, między nimi 2 lekarzy: Dr. Dołyńskiego i Dr. Andrzeja Buraczyńskiego. Ksiądz obrządku greckiego Czornodola, Dr. Baranyk i pan Dołyński, aresztowani wieczorem byli umieszczeni w przedsionku ustępu w magistracie, gdzie nie było nawet okien. Wnocy wsadzono jeszcze kilku aresztowanych, tak że nie można było ruszać się. Ustępując na prośby dzieci jego władze polskie na trzeci dzień aresztu umieściły obwinionego w suterrenach żydowskich, które niegdyś służyły jako więzienie. Nie mogąc dłużej znieść złego traktowania i oczekując śledczego, uwięziony rozpoczął strajk głodowy. Po pięciu dniach głodówki został wreszcie wypuszczony na wolność.

Ksiądz Czornodola zaaresztowany w przeddzień święta religijnego

został wysłany do Czortkowa, celem stawienia go przed tamtejszym trybunałem, a następnie skierowany do Lwowa.

Niejaką Dębicką zaaresztowano w ten sposób, że nie mogła nawet wdziać ciepłej odzieży, musiała odbyć podróż do Dzwyniacza, a stamtąd do Czortkowa, celem stawienia się przed trybunałem wojskowym zwolniona wróciła do domu, gdzie ponownie została aresztowaną i stawioną przed trybunałem w Czortkowie. Urzędnik trybunału Towste Szpikuła był więziony przez kilka dni w małej celi bez jedzenia i bez pozwolenia kupna takowego.

Urzędnik cłowy, Skomorowski, stawiony przed trybunałem wojskowym w Czortkowie był niewinny. Po powrocie ze swoim świadectwem zwolnienia do Zaleszczyk był ponownie zaaresztowany.

W pow. Dolina dwukrotnie przeprowadzono nielegalne rekwizycje we wsi DUBY. Pierwszy raz uprowadzono 9 sztuk bydła i mężczyźni byli poddani karze cielesnej. Po raz wtóry wysłano ekspedycję karną, na czele której był wywiadowca Górski i zaaresztowano tam 19 mężczyzn; rodziny ich bito i uprowadzono 15 sztuk bydła.

Wywiadowca Górski usunął burmistrza miejscowego, kazał mu dać dziesiątek kijów i mianował drugiego burmistrza. Ci, którzy najwięcej ucierpieli: Fedor Klus, były burmistrz Wasyl Marynczuk, Mikołaj Jakiw, Andryszyn, Wasyl Bodnar, Iwan Klus, Wasyl Klus, Wasyl Gładun, Dmytro Cyhan, Iwonej Fryk i Pawlina Klus. Wszyscy byli aresztowani i wywiezieni. Wielu ukrywa się po lasach z obawy zaaresztowania bez przyczyny. W powiecie Borszczów aresztowano 70 osób, których wielu skatowano w nieludzki sposób.

Niejaki Stępalski, który przeprowadzał śledztwo sam kierował torturami i policzkował obwinionych. Ofiary były powiązane, zwinięte do kołder i zbite do krwi. W powiecie Radeszów zastosowano kary cielesne, kładąc ofiary rozebrane do naga na rusztowaniu w środku wsi. Podaje się listę osób poddanych karze cielesnej: burmistrz — 100 kijów, syn jego — 50, Paraszka Maczen — 50, Anna Bojko — 50. Pośród torturowanych znajdowali się również i żydzi: Herszko Zolkover, Józef i Gille Sternberg.

W powiecie Stryjskim zaaresztowano 100 włościan we wsi Sławsko, w Jusejtyczy — 80.

W powiecie Dobroczyn konfinowano około 80 osób. Między nimi znajdował się adwokat Dr. Antoni Horbaczewski.

W powiecie Bereżany we wsi Kapłyńcy włościanie byli zmuszeni do robót polnych u pewnego dużego właściciela ziemskiego kijami.

To samo działo się w powiecie Czesaniw, gdzie również przeprowadzono nielegalne rewizycje i gdzie zawieszono w czynnościach wszystkich burmistrzów, wybranych przez gminy włościańskie.

W Stanisławowie zaarrestowano urzędnika kolejowego Zahajkiewicza-Celewycza, panią Solańską, stud. prawa Kotlara, Nestoruka i innych. Nestoruk został zastrzelony przez eskortujących go do więzienia żandarmów.

W Skale aresztowano 30 osób, w Towste żandarmi bili po twarzy milicjantów miejscowych.

3/. W obozach koncentracyjnych w Tucholi, Strzałkowie, Wadowicach, łańcucie i Dąbiu i innych miejscowościach znajdują się uwięzieni wojskowi ukraińscy. Niaktórzy z nich pozostają uwięzieni od listopada 1918r. bez żadnego obwinienia, pozostają tam jedynie z tej racji, że ich osadzono.

Pozbawiać ludzi tych wolności, nie oznaczając nawet terminu ich internowania, nie bacząc na to, że w Galicji wojna się zakończyła, sprzeciwia się zasadom prawa międzynarodowego i wszystkich praw ludzkich. Podaje się do wiadomości następującą skargę internowanych w Dąbiu: "Położenie nasze jest nieznośne, baraki, które zamieszkujemy nie mają okien, ani opału. Spać zmuszeni jesteśmy na deskach bez sienników i bez kołder. Błagamy was o pomoc".

W trybunale powiatu Czortkowskiego znajduje się około 100 aresztowanych politycznych, pochodzących z powiatów, Czortków, Buczacz, Zaleszczyki, Borszczów. Dn. 18. listopada 1920r. zaprzestano wydawać im chleb, a od dnia 20. listopada wogóle nie dają im wcale jeść; zmuszeni są spać na deskach; wszyscy kaszlą. 20. listopada dyrektor więzienia Swidnicki robił przegląd uwięzionych, lecz położenie ich wcale się nie polepszyło, ponieważ od dnia tego zaprzestano ich zupełnie karmić.

Nawet trybunały Galicji Wschodniej stały się narzędziem gnębienia elementu ukraińskiego, ponieważ przeciągają niepomierne śledztwo, zmuszają niewinnych ludzi pozostawać w więzieniach całymi miesiącami, jak to miało miejsce np. z szambelanam Jego Świątobliwości Monsiniore Youryk, który był gnębiony przez 6 miesięcy w więzieniu, czakając na rozprawę sądową.

Po długich miesiącach śledztwa sądowego trybunał nie znajduje żadnej przyczyny do wytoczenia procesu, można stwierdzić jednakże, że przed sądem stają wybitni Ukraińcy, którym się nie zarzuca innych, zbrodni, jak te, że byli urzędnikami ukraińskimi w epoce władzy

ukraińskiej w Galicji Wschodniej i wykonywali tylko rozkazy sekretarza stanu.

Przykładem tego może służyć skazanie członka Rady Ukraińskiej Tymoteja Staruk i sędziego Maslaka, którzy za pełnienie obowiązków administratorów politycznych powiatu i miasta Bereżany i za to, że wykonywali rozkazy swoich władz zostali uznani za winnych i skazani na długie więzienie.

Wobec tego, że skargi ludności ukraińskiej, przedłożone władzom okupacyjnym polskim nie miały żadnego skutku, a przeciwnie, zwiększały tylko represje, Rada Narodowa Ukraińska podaje fakty te do wiadomości Ligi Narodów prosi w imię zasad humanitarnych o poczynienie starań, celem zabezpieczenia życia i mienia ludności ukraińskiej Galicji Wschodniej.

/Podpisano/ Dr. E. PETROUCHEVITICH

Przewodniczący Rady Narodowej Ukraińskiej Galicji Wschodniej.

Za zgodność tłumaczenia:

(podpis nieczytelny)

83 T-3

ODPIS

MEMORANDUM DANEGO PRZEZ POSŁA WYSOCKIEGO
JW p. GENERAŁOWI PAJEWASKIEMU DNIA 7/1.1921
[title in long hand]

Rozbrojenia wojsk Petlury dokonać miały Komenda 6 Armii w porozumieniu z Dowództwem Okręgu Generalnego Lwów.

W tym celu odniosło się D.O.G. do 6 Armii celem porozumienia się co do sposobu rozbrojenia.

Komenda 6 Armii zażądała przystania z D.O.G. czterech Komisji asenterunkowych końskich.

Gdy D.O.G. dysponowało tylko dwoma Komisjami, przeto zwróciło się do Ministerstwa spraw wojskowych o wydelegowanie dwóch brakujących z Komisji.

Prośbie tej M.S.W. uczyniło zadosyć. Przed wysłaniem tych Komisji wydelegowało D.O.G. do 6 Armii majora Bilwina, który udał się do Złoczowa (ówczesna siedziba 6 Armii) i zgłosił się jako delegat

D.O.G. celem współpracy przy rozbrojeniu i dalszem dyrygowaniu odebranych petlurowców koni których ilość według oświadczeń zastępców Wojskowości na Komisjach Sejmowych (wojskowa, demobilizacyjna,) wynosić miała między 10 a 14 tysięcy koni taborowych i wierzchowych.

Przez 10 dni domagał się major Bilwin rozpoczęcia czynności, wśród którego to czasu przybyło do 6 Armii żądane trzy Komisje asenterunkowe pod kierownictwem majora Osadcy i Opatowicza (nazwiska Komendanta 3 Komisji nie znam,) lecz wszelkie usiłowania tak majora Bilwina jakoteż i zmiankowanych Komisji asenterunkowych, aby ich dopuścić do współpracy, zbywała 6 Armia nie jasnymi odpowiedziami a po 10 dniach oświadczone im z Komendy 6 Armii że oni są już całkiem niepotrzebni gdyż rozbrojenia i rozlokowania koni petlurowców ukończyła już grupa generała Latinika.¹

Konie ulokowano w Tarnopolu i Czortkowie, a żądaniu przysłania do Lwowa 700 koni, gdyż we Lwowie kasarnie kawalerzyckie i szpitale końskie mogły zlatwością tę ilość koni pomieścić, Armia 6 nie uczyniła zadość.

W Tarnopolu i wogóle po zachodniej stronie Zbrucza odbywało się na bardzo wielką skalę handlowanie końmi, uprzężą, powozami, wózkami i.t.p.

Sprzedawcami byli oczywiście żydzi którzy tak konie jakoteż powozy i uprzęż nabywali od oficerów petluroskich, którzy mieli to niby sprzedawać takowe jako swoją własność.

Podczas gdy ilość koni wojska petluroskiego w sposób niewytłumaczony z godziny na godzinę topniała, to równocześnie na targu prywatnym wzrastała ona w tysiące.

Mimo potrójnego kordonu (militarny, sanitarny, cłowy) przemycano konie w głąb kraju w tysiące, czego najlepszym dowodem że organa D.O.G. Lwów przychwyciły i odebrały przemytnikom tysiąc trzy konie.

Transporta kolejowe odsyłane do Lwowa stały się łupem złodzieji.

Transport składający się około 300 koni stał przez 48 godzin na szynach i nie było sposobu spowodować aby wagony z temi końmi podciągnięto na rampę w celu wyładowania.

Konie z tych wagonów kradziono, a starania D.O.G. robione tak

---

¹Latinik, Franciszek Ksawery (1864-), colonel in the Austrian army; commander on the Teschen front against the Czechoslovakian troops from Nov. 1918; military governor of Warsaw in the spring of 1920.

u Komendy dworca jakoteż u urzędu kolejowego w celu przeszkodzeniu tym kradzieżom nie odniosły żadnego skutku.

Rotmistrz Lekczyński wydelegowany do odbioru tych koni spotkał raz 18 koni prowadzonych w celu kradzieży po torze kolejowym a drugi raz w tym samym celu prowadzone 2 zupełnie usiodłane koni.

Kradzieży tych koni przeżkodził.

Ale też gdy wreszcie po upływie 48 godzin zdołano wagony z końmi podciągnąć do rampy to wyładowano tylko 120 koni, reszta zastała skradziona.

Armia 6 pozwala petlurowcom do zatrzymania pewnej ilości koni, potrzebnych im rzekomo do przewiezienia ich Czerwonego Krzyża, Oddziałów Sanitarnych i.t.p.

Podstawa prawna na której to się dzieje jest niejasną boć przecie wszystko co do prowadzenia wojny choćby nawet pośrednio potrzebne, powinno być przy rozbrojeniu zabrane.

Obręcz tego nie wyjaśnioną jest rzecz owej tak zwanej *prywatnej własności* oficerów petlurowskich i ich rodzin.

Wszak wszystko co się znajduje w Oddziałach wojskowych podlegających rozbrojeniu, ma być skonfiskowane, a już w tym wypadku tembardziej, ile że jest rzeczą notoryczną że ta tak zwana prywatna własność oficerów i żołnierzy petlurowskich, to owoc rozboju rabunków i kradzieży dokonanych na ludności cywilnej, która jedynie mogła by sobie rościć prawo do wzrotu zabranego jej mienia.

Gospodarka taka nie tylko że ukróca skarb Państwa o setki milionów lecz nadto będzie powodem rozszerzenia się w całym kraju nosadzizny.

O ile wiadomo w posiadanie Państwa Polskiego przeszło z całej kawalerji i terenów petlurowskich zaledwie około 2.000 koni i to najgorszego gatunku.

W interesie Wojskowości leży rzez jak najszczeguwiej wyjaśnić i zbadać kto upoważnił Grupę Generała Latinika do usunięcia D.O.G. Lwów, od współdziału przy rozbrojeniu Armii petlurowskiej i przeprowadzenia tego rozbrojenia na własną rękę.

Dnia 3 stycznia naszedł do Lwowa z 5 Dywizji transport składający się z 90 kilku koni, wymustrowanych.

Konie te ulokowane są w krytej ujeżdżalni przy ulicy Arciszewskiego. Patrząc na te konie i pomijając fakt że są one wygłodzonymi szkieletami końskimi, wierzyć się nie chce, że może istnieć na świecie

Armia któraby uznać mogła konie te, w ten czas kiedy one były jak najlepiej wyglądające, za użyteczne dla celów wojskowych.

Jest wręcz wykluczeniem, aby konie te w 90% przeszły przez Komisję asent. końską.

Zachodzi zatem wszelkie prawdopodobieństwo że konie te albo dostały się do wojska w skutek rabunkowej bezmyślnej rekwizycji, lub też że nigdy w wojsku nie były, lecz że zostały zamieniane za konie wymustrowane. Konie te nie mają żadnego piętna.

W prawdzie powiedziano mi że to jest najgorsze co było w 5 Dywizji, ale doprawdy strach zbiera pomyśleć że choć część trenu naszego takim posługiwała się materiałem.

Natomiast w drugiej stajni (na Podzamczu) znalazłem materiał pierwszej klasy w ilości około 100 koni wzorowo utrzymanych.

Konie te przeznaczone są do uzupełnienia braków które powstaną w kawalerji i trenie po demobilizacji.

Wśród koni tych jednak znajdują się dwa arabskie ogiery kwalifikujące się znakomicie jako rozplodniki, kilka żrebnych klaczy i stosunkowo dość wielka ilość klaczy, kwalifikujących się na matki.

Znajduje się zatem tam materiał który zasadniczo ma być z wojska wyłączone i oddany rolnictwu względnie hodowli.

Ponieważ wedle oświadczenia Reprezentanta wojskowości znajduje się w naszej Armii 48% klaczy a obecnie wydano rozkaz do pułków kawalerzyckich, aby wydzielono z każdego pułku po 30 klaczy, a więc tylko 3% całego stanu względnie 6% klaczy, przeto myśl racjonalnego zagospodarowanie hodowli koni, przy takim postępowaniu nie będzie zrealizowaną.

Myszę że ujednostajnienie między M.S.W. i M. Rol. norm i sposobu postępowania z materiałem rozplodowym, przyczyni się bardzo do prawidłowego rozwiązania demobilizacji koni.

Jak długo bowiem rzecz ta stanowczo nie będzie załatwiona tak długo najlepszy materiał rozplodowy, używany będzie dla celów wojskowych z wielką ujmą dla hodowli koni w kraju.

Jak dotychczas mam wrażenie że dobre intencję Ministerstwa dla spraw wojskowych, nie są przez Komendy frontu należycie zrozumiane i wykonane.

Poczta polowa Nr. 53. 12. stycznia 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY).

::

ODDZIAŁ II.
Ew/6. No. 349/II.

[Stamp] TAJNE
6448/T2

DO
ADJUTANTURY GENERALNEJ.

w *Belwederze*.

Przesyła się do wiadomości w odpisie projekt konwencji wojskowej Państw Bałtyckich i Polski wraz z raportem Attache wojskowego w Rydze Nr. 2737, przewidującym pewne zmiany w Konwencji.

3 załączniki.

w. z. I. Zast. Szefa Sztabu
PISKOR m. p.
Pułkownik Szt. Gen.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

Otrzymują:
Adjutantura Generalna.
M. S. Zagranicznych.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6448/T2 dnia 15/I/1921 r.

KONWENCJA WOJSKOWA
PAŃSTW FINLANDJI, ESTONJI, ŁOTWY I UKRAINY I
POLSKI.

I.

Konwencja wojskowa państw: Finlandji, Estońji, Litwy, Polski i Ukrainy ma na celu zachowanie niepodległości, suwerenności i nietykalności terytorjum państw, zawierających konwencję.

II.

Konwencja niniejsza posiada charakter obronny i pozbawiona jest wszelkich planów agresywnych.

III.

Konwencja niniejsza zgodnie z par. I. zawarta i skierowana przeciwko Rosji.

Uwaga: Pod Rosją uważać należy wszelką wojskowo-polityczną organizację, powstałą na terytorjum Rosji.

IV.

Na wypadek powstania nieporozumienia między jednym z państw, zawierających konwencję, a Rosją mają być zastosowane odpowiednie zarządzenia, celem zażegnania konfliktu.

Środkami dla zażegnania konfliktu są:

1./ Komisja śledczo pojednawcza, złożona z przedstawicieli wybranych przez obie strony, 2/. Interwencja państwa trzeciego, 3/. Sąd rozjemczy wybrany przez obie strony, do składu którego wejdą przedstawiciele państw, zawierających konwencję z prawem udziału i głosem doradczym, 4/. W razie niezakończenia konfliktu za pomocą trzech wyżej wspomnianych sposobów, spór przekazany zostaje do decyzji Ligi Narodów.

V.

Następujące przyczyny powodują zbrojne wspólne wystąpienie państw, zawierających konwencję: 1/ odmowne stanowisko Rosji w sprawie załagodzenia konfliktu sposobami, wskazanymi w punkt. 3 i 4 par. 4. niniejszej konwencji i niepodporządkowania się Rosji decyzji sądu rozjemczego, albo Ligi Narodów, 2/ koncentracja przez Rosję na granicy jednego z państw, zawierających konwencję, lub w pobliżu jej, znaczniejszych sił zbrojnych, stanowiących widoczną groźbę dla danego państwa. Moment jawnej groźby określi Rada wojenna zgodnie z artykułem niniejszej konwencji, 3/ otwarte zaatakowanie siłą zbrojną.

VI.

Po stwierdzeniu któregośkolwiek z wyżej podanych motywów wszystkie państwa, zawierające konwencję wojskową uważają się w stanie wojny z Rosją i rozpoczynają działania wojenne przeciwko tej ostatniej, zgodnie z planem wojny, opracowanym przez Radę wojenną, przewidzianą paragrafem ... niniejszej konwencji.

VII.

Ogólne kierownictwo działaniami wojennymi państw, zawierających konwencję należy do wspólnego Naczelnego Wodza sił zbrojnych Republiki Sojusznicych.

U w a g a: Prawa głównodowodzącego będą określone specjalnymi postanowieniami, załączonymi do niniejszej konwencji Nr..... Wspólnego Wodza naczelnego wyznacza Rada wojenna w czasie pokoju i zatwierdza na zajmowanym stanowisku wyższy Organ polityczny państw, zawierających konwencję.

VIII.

Z chwilą wejścia w życie niniejszej konwencji zbiera się Rada wojenna, złożona z pełnomocnych przedstawicieli armji i floty państw, zawierających konwencję. Rada wojenna jeszcze w czasie pokoju: 1/ wyznacza wspólnego naczelnego wodza, 2/ opracowuje: a/ ogólny plan wojny obronnej i obrony granic morskich, b/ związane z powyższym sprawy wojskowo-polityczne, oraz program budowy statków, c/ środki wzajemnego materialnego zabezpieczenia armji sojuszniczej, 3/ Czuwa nad stanem gotowości bojowej.

Rada Wojenna podczas wojny stanowi wyższy organ doradczy Wspólnego Naczelnego Wodza, której on przewodniczy.

W sprawach politycznych Rada Wojenna uzgodni swoją działalność z wyższym Organem Politycznym Republiki, zawierających konwencję.

Załącznik: Zasady Rady Wojennej.

IX.

Republiki, zawierające konwencję zobowiązują się, na wypadek wojny z Rosją doprowadzić liczebność sił zbrojnych do następujących norm: Finlandja i Łotwa nie mniej 3%, Polska i Ukraina nie mniej 1 1/2% ogólnej ilości ludności.

X.

Wszystkie Republiki, zawierające konwencję zobowiązują się własne armje, przewidziane w paragrafie ..... niniejszej konwencji i zgodnie z planem wojny, opracowanym przez Radę Wojenną, doprowadzić do stanu bojowego i skoncentrować je w wyjściowym punkcie najpóźniej 21 dni od dnia ogłoszenia siebie na stopie wojennej z Rosją.

XI.

Każde z państw, zawierających konwencję obowiązuje się pozostawić wspólnemu Naczelnemu Wodzowi prawo: na wyprowadzenie

poza granicę własnego terytorjum nie więcej jak 1/8 część armji operującej przeciwko Rosji, celem wzmocnienia którejkolwiek z armji sojuszniczej, lub w razie konieczności w związku z rozwijającą się akcją wojskową, nowego ugrupowania.

XII.

W razie wydzielenia z rozkazu Wspólnego Naczelnego Wodza części, którejkolwiek z armji sojuszniczej z własnego składu i podporządkowania jej głównodowodzącemu innej armji sojuszniczej, wszystkie państwa, zawierające konwencję biorą na siebie obowiązek odtransportowania, zaopatrzenia materiałem wojskowym i zaprowiantowania tej części armji.

XIII.

Republiki, zawierające konwencję zobowiązują się wprowadzić powinność wojenno-nawigacyjną dla swoich morskich i rzecznych statków. Wypracowanie szczegółowego planu wykorzystania mobilizowania tonażu poleca się Radzie Wojennej.

XIV.

Każde z państw, zawierających konwencję obowiązane jest zezwolić na tranzyt materiału wojskowego dla armji sojuszniczej na zasadzie istniejących podstaw, ustanowionych dla ładunku wojskowego we własnym kraju; w wypadkach nagłych przewozić je poza kolejnością zgodnie z określeniem Rady wojennej. W czasie wojny transport wojskowy dla armji sojuszniczej kierować zgodnie ze wskazówkami Wspólnego Naczelnego Wodza.

XV.

Każde z państw, zawierających konwencję wojskową obowiązuje się nie przerywania działań wojennych nie podpisywać zawieszenia broni, oraz poczynania demobilizacji bez zgody ogólnej.

XVI.

Przy opracowywaniu warunków, przy zawarciu pokoju biorą udział: Wspólny Naczelnny Wódz i przedstawiciele wojskowi wszystkich Republik, którzy podpisali konwencję.

XVII.

Przyjęcie nowych członków do składu Republik, które już konwencję niniejszą zawarły, nastąpić może tylko na zasadzie ogólnej zgody.

XVIII.

Wystąpienie ze składu państw, zawierających niniejszą konwencję, może nastąpić nie wcześniej jak po 6 miesiącach po zgłoszeniu życzenia.

XIX.

Niniejsza konwencja wchodzi w życie

85 T-45

[Polish State emblem]

8943

Bern, dnia 17 Stycznia 1921.

ATTACHÉ WOJSKOWY
PRZY POSELSTWIE POLSKIM
w Bernie

[Stamp] POUFNE

Nr. 2424/RW.

DO
NACZELNEGO DOWODZTWA W.P.
Oddział II Sztabu Generalnego.
Poczta Polowa 53.

Nawiązując do tutejszego Nr. 2157/RW z dnia 25 września 1920r. donoszę, że był dziś u mnie ex hetman SKOROPADSKI. Powrócił on przed paru dniami z Wiednia i Berlina. Otóż Skoropadski nie porzuca myśli powrotu na Ukrainie i ma nadzieje że to mu się uda. Plan jego polega na tem, by stworzyć rodzaj konsorcjum t. j. zainteresować obce prywatne kapitały w sprawach Ukrainy.

Jest on narazie w pertraktacjach z kapitalistami angielskimi, włoskimi i niemieckimi. Skoropadski twierdzi że jest zmuszonym wciągnąć tych ostatnich, ponieważ jest bardzo dużo kolonistów niemieckich na Ukrainie, jakoteż rozmaitych fabrykantów z których wpływami musi on się liczyć.- Skoropadski twierdzi, że żadnej akcji zbrojnej narazie przedsięwziąć nie można należy jednak stale utrzymywać dwadzieścia kilka oddziałów powstańców, którzy obecnie operują na Ukrainie. Powstańcy ci nie pozwalają bolszewikom wzmocnić swej władzy na Ukrainie.

Głównym centrum wykonania planów Skoropadskiego jest narazie Wiedeń. Poseł LIPINSKI który mieszka we Wiedniu i jest bardzo przychylnie usposobionym dla Skoropadskiego, przygotowuje mu emisariuszy, którzy będą wysyłani na Ukrainę w celu wzbudzenia uczuć narodowych pomiędzy ludnością i dla organizowania nowych band powstańczych i zasilanie ich w amunicję. Po dłuższym niepokojeniu bolszewików przez bandy powstańcze, starał by się on zorganizować wojsko ukraińskie, dając mu odpowiednią liczbę oficerów cudzoziemskich, zaangażowanych kontraktowo.-

Obcą interwencję zbrojną, uważa Skoropadski narazie za wykluczoną, żadne bowiem z państw nie zechce angażować się w wojnę z bolszewikami, a powtórę ludność zawsze będzie wrogo usposobioną dla każdego obcego wojska, uważając je za najeźdźcę.-

Skoropadski mówi, że ma dużo zwolenników pomiędzy wszystkimi partjami na Ukrainie, i że ma nadzieję że mu się uda oswobodzić Ukrainę od Bolszewików.

Skoropadski utrzymuje, że chciałby być z Polską w jaknajlepszych stosunkach wobec wspólnych wrogów Rosja i Niemcy. Skoropadski nie ma zamiaru mieszać się do sprawy Galicji wschodniej, uważając że Polska nigdy nie zgodzi się na jej oddanie.

Jak mi mówił, ma on przekonanie że Władze nasze są nieprzychylnie dla niego usposobione, a że tylko popierają *PETLURĘ*, który żadnego wpływu na Ukrainie nie ma.

Skoropadski chciałby wejść w kontakt z naszymi władzami, i prosił mnie o pośrednictwo.

Rotmistrz i Attaché Wojskowy P.P.
(podpis nieczytelny)

Protokół No. 21.

[Title in long hand]

Konferencja Naczelników Wydziałów Politycznych M. Z. S.

z dnia 18. I. 1921.

[...]

Białoruś.

Wojska białoruskie Bałachowicza uległy zupełnemu rozbiciu. Przeważnie przeszły one na polskie terytorjum i zostały rozbite. W pasie neutralnym pozostaje jeszcze niewielki oddział z kilkuset ludzi bez większego znaczenia. Natomiast na tyłach bolszewickich raz po raz wybuchają małe ruchawki, którym tutejsze sfery białoruskie chcą nadać poważniejsze znaczenie. W każdym razie faktem jest że niezadowolone ludności z rządów bolszewickich wzrasta. W Warszawie pojawiają się ciągle delegacje tej ludności które błagają rząd polski i przedstawiciele koalicji o pomoc. Jedna z tych delegacji ma się nawet udać do Londynu.

Rząd białoruski Łastowskiego zwrócił się do Polski z notą, w której wykazuje konieczność realizacji postanowień układu polsko-rosyjskiego w Rydze., o niepodległości Białorusi. Jeden z przedstawicieli tego rządu Cwikiewicz był niedawno w Berlinie, gdzie się porozumiał nie tylko z Niemcami, ale i ze sferami kontrrewolucji rosyjskiej, wygłaszając zdanie, że ponieważ jedną część Białej Rusi okupują Sowiety a drugą Polska, niepodległa Białoruś może szukać tylko oparcia w prawicy demokracji rosyjskiej.

Ukraina.

Rząd ukraiński Petlury 20 listopada przesłał do Sekretarjatu Ligi Narodów memoriał i podanie o przyjęcie Ukrainy do Ligi Narodów. Jako jeden z głównych motywów uprawniających do tego wysunięto w memoriale uznanie Ukrainy przez Polskę, członka Ligi. Ma to o tyle ważne znaczenie, że osłabiło wrażenie memoriału złożonego przez wroga Polsce stronnictwo Petruszewicza. W tym ostatnim memoriale żądamy energicznego wystąpienia przeciw rzekomym nadużyciom władz polskich w Galicji, i stworzenia w Galicji Wschodniej administracji rusińskiej pod kontrolą Komisji Międzynarodowej. Sekretarjat Ligi Narodów rozesłał ten memoriał, przeciw czemu profesor Askenazy złożył protest.

Wyniki pobytu Delegacji Petruszewicza w Genewie pomimo oparcia lorda Cecila były nader skromne. Znalazła ona posłuch przeważnie tylko w Delegacji litewskiej i Jewish Action Committee, który celem większego zbliżenia zaprosił Witwickiego do Londynu. Kontraktował akcję Petruszewicza Szulgin, reprezentant rządu Petlury przez swoje przyjazne i lojalne stanowisko względem Polski.

W ostatnich czasach w Wiedniu powstała wszechukraińska Rada Narodowa, wyłoniona ze wszystkich partii ukraińskich i rusińskich galicyjskich (prócz komunistów). Na czele stanęli generał Grekow i Andrzejewskij. W Radzie są też przedstawiciele rządu Skoropadskiego i rządu zachodniej Ukrainy (t. j. Wschodniej Galicji), Petruszewicza. Jako główny cel powstania tej Rady uważa się walkę z bolszewikami o niepodległość Ukrainy, przyczem Rada nie chce sobie przypisywać roli rządu ukraińskiego, a występuje tylko jako organ społeczno polityczny. Stosunek Rady do rządu ukraińskiego Petlury nie jest wyjaśniony, można jednak przypuszczać że mając do wyboru między germanofilskim rządem Skoropadskiego i ententé ofilskim Petlury Rada przechyli się na stronę tego ostatniego. Na razie Rada jest areną wszelkich intryg politycznych, w której znaczną rolę odgrywają niemieckie a podobno i angielskie pieniądze. Podług informacji otrzymanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych stosunek do Polski nie jest agresywny, gdyż Rada zdaje sobie sprawę, że Polska w walce o niepodległość Ukrainy będzie musiała być wzięta pod uwagę, że i pomoc jest niezbędna. Przewidywany jest nawet przyjazd generała Grekowa do Warszawy. [...]

Poczta Polowa Nr. 53,
Warszawa, dn. 26.I. 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)

Oddział II Informacyjny

No. 2163./II.

[Stamp] TAJNE

Do
Generalnej Adjutantury Naczelnego Wodza.

W załączeniu przesyła się do wiadomości informacje o planach ukraińskich oderwania Galicji Wschodniej od Polski oraz o działalności komunistów polskich we Wiedniu i Galicji Wschodniej.

Informacje powyższe pochodzą z wiarogodnego źródła wiedeńskiego.

5 załączników

Otrzymują M.S. Zagr., Wojsk. Misja Franc. (zał. 1 i 4).

Szef Sztabu Generalnego.
Rozwadowski m.p.
gen. porucznik.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6516/T2 dnia 30/I 1921 r.

Za zgodność:

[Signed]

W.Z. Sikorski ppłk

ODPIS!

PROTOKÓŁ

z Posiedzenia oficerów Galicyjskiej Republiki w Wiedniu.

Dnia 6. XII. miesiąca odbyło się posiedzenie ukraińskich oficerów pod przewodnictwem arcyksięcia Wasyla Wszywanego (Habsburga).

Uchwalono sporządzić spis wszystkich wschodnich galicyjskich oficerów, zamieszkałych w Dolnej Austrii, zebrać ich w jedną kadrę, przeorganizować i w ciągu jednego miesiąca wysłać do Czecho-Słowacji.

WOJSKOWY PUNKT W RACHOWIE NA PODKARPACIU

(koło Körözmészö)

W połowie listopada został założony przez Petruszewicza przy pomocy Czechów wojskowy punkt w Rachowie; na czele tego punktu stoi sztabowy pułkownik Chryć Kosak, pozostający na żołdzie rządu czeskiego i posiadający czeski paszport. W ostatnich czasach dwa razy Kosak wyjeżdżał do Galicji Wschodniej; do niego też został przydzielony polityczny komisarz dr. Birecki, były komisarz polityczny w Szczercu pod Lwowem za czasów ukraińskich.

Po przyjeździe delegacji rządu Petruszewicza na posiedzeniu grupy ("Propaganda") pod przewodnictwem Kościa Lewickiego uchwalono:

1) Postanowiono wydrukować odezwę do obywateli Galicji Wschodniej, [w] której będą podane do ogólnej wiadomości szczegóły debatów genewskiej konferencji w sprawie Galicji Wschodniej.

2) Po wydrukowaniu tej odezwy należy wszelkimi siłami rozpowszechnić ją między chłopami Galicji Wschodniej.

3) Osobnym pismem zawiadamia się wszystkie komitety:

DO POWIATOWYCH NACJONALNYCH KOMITETÓW GALICJI WSCHODNIEJ.

Mamy zaszczyt zawiadomić was, że sprawa uznania samodzielności Galicji Wschodniej jest niedaleka. Galicja Wschodnia została uznana samodzielnym państwem pod protektoratem "Ligi Narodów". Waszym obowiązkiem jest rozszerzyć tę wiadomość w jaknajszerszych kołach społeczeństwa. Wśród polskich żołnierzy należy rozsiewać pogłoski, że do Galicji Wschodniej wkrótce wkroczą ukraińskie i czeskie wojska.

Za wszelką cenę należy stworzyć niepewność wśród Polaków, zapewniając ich, że Galicja Wschodnia nie będzie należeć do nich. Po wsiach i miasteczkach należy zwoływać zgromadzenia poufne, gdzie zebrany należy zapowiedzieć, że wkrótce Galicja Wschodnia będzie zwolniona od polskiej inwazji.

Za zgodność:

(—) nieczytelny.

Za zgodność odpisu:

(podpis nieczytelny)

ODPIS!

KONFERENCJA GRUPY K.P./B./ U. WE WIEDNIU.

Dnia 25.XI.1920 r. przyjechał do Wiednia z Rygi kurjer, tow. Krawczenko z pismem do zagranicznej grupy K.P./B./ U. w Wiedniu.

Dn. 27.XI.20 r. odbyło się posiedzenie K.P.(B.) U. w Wiedniu. Na tem posiedzeniu tow. Krawczenko, zabierając głos w sprawie pokoju z Polską, powiedział:

Pertraktacje z Polską nie sprowadzą pokoju, bo my nie zgodzimy się na to, żeby Polska była tak wielką i tak reakcyjną, gdyż tem samem będzie zagrażała sow. Rosji i Ukrainie i pozostanie dla nas zawsze niebezpieczną. Zwyciężyliśmy Wrangla, Petlurę, Bałachowicza, teraz odbywa się przegrupowanie wojsk i z wiosną rozpoczniemy nową ofensywę przeciw Polsce. Przez ten czas wypocznie nasza armja i jesteśmy przekonani, że w niedługim czasie staniemy pod Warszawą. Rząd sow. dla Polski nie został rozwiązany i gotów jest w każdej chwili objąć swe funkcje. Atak czerwonej armji koła wojskowe przywidują na marzec. Rozpocznie się z północy i z południa, ale najważniejszym terenem dla wojskowych i politycznych operacji jest Galicja Wschodnia. Przez nią mamy dostęp do Czech i Węgier. W Galicji i Czechach nasza partja jest tak silna, że przy jej pomocy będziemy mogli uniemożliwić do pewnego stopnia plany, ułożone przez Ententę i skierowane przeciwko nam.

Na temże posiedzeniu uchwalono wysłanie kurjera do Lwowa, do Hałecrewkomu /Galicyskiego Komitetu rewolucyjnego/ z sumą 1 miliona marek polskich. Pieniądze te mają być użyte na agitację: 200.000 na terena naftowe (Borysław, Drohobycz), 100.000 — na Przemyśl, 400.000 — na Lwów i 300.000 — na Pokucie.

Kurjerem ma wyjechać Orzeszczuk, rodzice którego mieszkają we Lwowie.

U W A G A: Między grupą K.P./B./ U. we Wiedniu a niejakim Karolem Mecem, kupcem z Bukowiny, ściganym przez władze rumuńskie, została zawarta umowa, że tenże Mec wypłaci we Lwowie Orzeszczukowi 1 milion marek polskich, za co otrzymuje we Wiedniu 1 milion dwieście tysięcy marek polskich. Mec wyjechał z transportem medykamentów, które zostały we Wiedniu chwilowo wstrzymane. Obecnie Mec przebywa we Lwowie, niewiadomo pod jakim nazwiskiem. Posiada polski paszport (wizowany w Wiedniu).

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

Za zgodność:
(—) nieczytelny.

**PISMO DOKTORA WITWICKIEGO PRZED WYJAZDEM DO
GENEWEY
DO ARCYBISKUPA SZEPTYCKIEGO.**

Witwicki, sekretarz spraw zagranicznych przy Rządzie Petruszowicza, zwraca uwagę na politykę kół dyplomatycznych angielskich w sprawie Galicji Wschodniej, która stoi na dobrej drodze.

Anglja ma zamiar utworzyć ze Wschodniej Galicji, Podkarpackiej Rusi, Wołynia i Polesia państwo odrębne pod protektoratem "Ligi Narodów".

Anglja byłaby już przeprowadziła odnośny plan, jednakże politycy angielscy uważają, że odpowiednia chwila jeszcze nie nadeszła. W angielskich kołach politycznych mówi się, że sprawę Galicji Wsch. można będzie definitywnie załatwić, gdy między Polską a Rosją przyjdzie do stanowczego porozumienia. Rosja, jak i Anglja nigdy nie zgodzi się, by Wschodnia Galicja przypadła Polsce. W najbliższym czasie bolszewicy mają poruszyć na konferencji pokojowej w Rydze sprawę samostanowienia Galicji Wsch. zapomocą plebiscytu. Jak otrzymaliśmy wiadomości z Warszawy, Polska na to się nie zgodzi. Według otrzymanych informacji od komisarza Barana z Rygi, dowiadujemy się, że bolszewicy absolutnie nie odstąpią od plebiscytu. W tym wypadku sprawa Galicji Wsch. stanie się między Rosją a Polską "Causus Belli", z czem liczą się Anglicy.

W tym samym momencie ma się Anglja wnieść w tę sprawę i kategorycznie odmówić Polsce wszelkiej pomocy przeciw bolszewikom, żądając ustępstw na rzecz Galicji Wschodniej.

Jeżeli bolszewicy swoją drogą będą zmuszeni zawrzeć z Polską pokój na omówionych preliminarzem warunkach, wtedy Anglja, przy pomocy zwolenników swego projektu zażąda od Polski utworzenia "Bufforstatu" przeciw Rosji z powyżej wymienionych krajów. Zaznaczam, że w sprawie niezawisłości Wschodniej Galicji są niezwykle zainteresowani Czesi, którzy między innemi, są projektowani przez Anglję, jako mandatarjusze w przeprowadzeniu organizacji państwowej imieniem "Ligi Narodów".

Między nami a Czechami został zawarty osobny układ. Czesi są zmuszeni nas podtrzymywać, ponieważ nie mając dostępu na wschód do Rosji, z ekonomicznych i politycznych względów nie będą mogli się rozwijać. Politycznie nie będą się czuć pewnymi ze względów militarnych, bo posiadają oni niezbite dowody, że między Polską a

Węgry został zawarty układ. Również rząd czeski jest przekonany, że po ukończeniu zatargu z Rosją, Polska z Węgry uderzą na nich /Czechów/.

Dlatego my musimy pod opieką Czechów skupić całą naszą militarną siłę. Poczyniliśmy daleko idące obietnice Anglii i Czechom za pomoc w osiągnięciu niepodległości. Anglia otrzymuje protektorat nad naftowym terenem, a Czechosłowacja wolny dostęp na wschód do Ukrainy i Rosji i prawo eksploatacji lasów. Teraz musimy główny nacisk położyć na to, aby poszczególne klasy społeczne i partje polityczne zostały skonsolidowane i w danym momencie okazały swoje niezadowolenie z polskiej administracji, jak swego czasu na Pokuciu. W Genewie będziemy musieli zwrócić uwagę wszystkich państw na stosunki, panujące pod polską administracją; odpowiednie materiały w tym kierunku są już przygotowane. Zwracam uwagę, że nasz rząd jest w stałym kontakcie z żydowską radą narodową we Lwowie, a jej przedstawicielem przy naszym rządzie jest poseł Breiter. Ponieważ arcybiskup Szeptycki zwrócił już uwagę, że tymczasowa administracja polska prześladowuje nauczycieli, a głównie księży, donoszę, że odpowiednie materiały w tym kierunku wiozę z sobą do Rzymu.

Za zgodność:

(—) nieczytelny.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

ODPIS!

PROTOKÓŁ

Z Posiedzenia Centralnego Komitetu Komunistów Partji Bukowiny.

Dnia 25.XI.1920 r. odbyło się posiedzenie pod przewodnictwem towarzysza Kaninka (inspektor szkół, zamieszkały w Czerniowcach, b. dyrektor "Woli Narodu").

Na porządku dziennym były 4 punkta, odnoszące się do Bukowiny, punkt 5 odnosił się do Polski. Uchwalono wysłać tow. Majdańskiego (Amerykański komunista, chłop) do Kołomyji z pismem do Centralnego Komitetu Komunistów partji Ukrainy (U.P.B.U.) do tow. Skwarki (jednak nie do znanego burmistrza Skwarki). Owe pismo przywiózł z Kijowa tow. Iwan Kosarewicz, brat

Wasila Kosarewicz-Kosarenko¹, zamieszkałego w Łotwie z rodziną. Z Kosarewiczem przyjechał z Kijowa do Czerniowiec b. szef wywiadowczego oddziału przy galicyjskiej armji, wówczas stacjonowany w Kołomyji, Owetan Stalicki, kapitan za czasu pobytu bolszewików w Zateszczykach, był szefem ofenzywnego wywiadowczego oddziału. On wysyłał do Zateszczyk swoich agentów do Kołomyji i Stanisławowa celem szerzenia paniki w wojsku polskiem — obecnie przebywa w Pradze. (poddany rumuński, średniego wzrostu, oczy ciemne, twarz podłużna, mówi szybko, chód szybki, włada językami: ukraińskim, rosyjskim, niemieckim, rumuńskim, dobrze, słabo polskim.

Wasył Kosarewicz-Kosarenko, ożeniony z Ireną z domu Hurstück, ze Lwowa.

KOPJA PISMA DO WSZYSTKICH REWKOMOW GALICJI I BUKOWINY.

Towarzysze!

Centralny komitet K.P.B.U. postanowił: rozpocząć pracę ze zdwojonemi siłami przeciwko reakcji za zwolnienie proletariatu od kapitalistycznego knuta. Chwilowe niepowodzenie czerwonej armji i tymczasowe zawieszenie broni nie powinno nasz zrażać do dalszej pracy, w niedługim czasie czerwone wojska zawitają do waszych osad i oswobodzą was od burżuazyjnych rządów.

2) Nakazuje się wszystkim towarzyszom organizować natychmiast rewolucyjne rewkomy.

3) Pilnie śledzić wszystkich, którzy występują przeciwko komunistom, ich nazwiska i mieszkania zapisywać.

4) Między wojskowymi szerzyć niewiarę w wojnę, opowiadać że wojna potrwa jeszcze najmniej dwa lata. Żołnierzom polskiej armji objaśniać, że bolszewicy chcą pokoju, a polski rząd dąży do wojny i zmusza bolszewików powadzić dalszą walkę.

5) Od oddziałów wojsk przychodzących dowiadywać się, jaki oddział, nazwa uzbrojenie, dokąd idą.

6) O wszystkich rozmowach żołnierzy i ich odpowiedziach należy donosić do centralnego Rewkomu.

7) Petlurowcom należy odpowiadać, że Petlura sprzedał ich Polakom, którzy ich zdradziecko rozbroili, należy namawiać petlurowców, by wracali przez front do domu.

---

¹ Kosarenko-Kosarevych, Vasył (1891-19...), Ukrainian publicist; in diplomatic service of the Ukrainian National Republic (1918-1919).

8) Wszystkie powiatowe Rewkomy mają pozostawać w stałym kontakcie z żydowskimi organizacjami.

Podpis: członek Centralnego Komitetu K.P./B.

K.P./B./U.

(—) P o r a j k o.²

Na tem samem posiedzeniu wygłosił tow. Kosarewicz referat o organizacji zbrojnych sił czerwonej armji.

U W A G A: Odnośnie do przyjazdu Iwana Kosarewicza z Kijowa do Czerniowiec zaznacza się, że celem tegoż jest przeprowadzenie reorganizacji miejscowych rewkomów, oraz zorganizowanie pogranicznych punktów na Bukowinie dla przewozu literatury, przeznaczonej dla polskich żołnierzy. I. Kosarewicz z pogranicznych punktów (Wyżnica, Waszkowce, Zastawna) angażuje na służbę ludzi, władających miejscowymi językami.

Za zgodność:

(—) nieczytelny.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

88

PRZEKŁAD.

ODPIS

Tajne!

Ukr. Rep. Ludowa.- Ministerstwo Spraw Zagranicznych.- Department stosunków zagranicznych.- 31. stycznia 1921. Tarnów L. 1153.

Do Pana Przewodniczącego Nadzwyczajnej Dyplomatycznej Misji U.R.L. w Bukareszcie.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych ma zaszczyt przesłać Wam, Wielce Szanowny Panie Profesorze, w załączeniu kopję sprawozdania p. Kierownika Dyplomatycznej Misji U.R.L. w Polsce i kopję

---

² Poraiko, Wasyl. (1892-19...), Ukrainian Communist leader; member of the Organizational Bureau of the Communist Party of Eastern Galicia and Bukovina in autumn 1919; temporary commander of the Ukrainian-Galician units (Feb. 28, 1920); Convicted during the purges in the 1930s and executed.

odpowiedniego raportu p. DODUŁA — w sprawach dotyczących się bytności bułgarskiego premiera ministra, p. STAMBULINSKIEGO¹ w Warszawie — do wiadomości i odpowiedniego wykorzystania.

Minister Spraw Zagranicznych (—) NIKOWSKI.

Dyrektor Departamentu stosunków z zagranicą SZKILNYK.

Do Pana Ministra Spraw Zagranicznych U.R.L.

Mam zaszczyt podać do wiadomości Waszej co następuje:

W Warszawie przebywa już od miesiąca przedstawiciel dyplomatyczny Bułgarii p. MADKAROG.

Zważywszy, że Ukraina i Bułgaria, rozdzielone jedynie morzem mają wiele wspólnych politycznych i ekonomicznych interesów, poleciłem mojemu sekretarzowi p. L. DODUŁOWI, aby wszedł w bardziej ścisłe stosunki z bułgarskim charge d'affair p. Medszerowem i tem samem przygotował grunt dla przyszłych moich konferencji z nim, a to tem bardziej, aby przygotowano mi spotkanie z p. premierem i ministrem Spraw Zagranicznych w Bułgarii p. A. STAMBULINSKIM.

Spotkanie moje z p. STAMBULINSKIM naznaczone zostało na godz. 12-tą w piątek 1. grudnia w hotelu Bristol.

W imieniu ukraińskiego narodu, który w ciągu trzech lat ośłania kulturę Europy przed bolszewikami i który stanowczo dąży do wolnego życia w niepodległym państwie — przywitałem p. Stambulińskiego i w osobie jego naród bułgarski, który drogą wewnętrznych reform walczy przeciw tym samym bolszewikom i wyraziłem żal, że w danej chwili nie mamy możliwości przyjąć go na ukraińskiej ziemi. P. Stambuliński wyraził swe podziękowanie i oświadczył, że jest silnie przekonany o tem, iż Ukraina istnieć jako niezależne państwo będzie, że będzie najbogatsza ze wszystkich słowiańskich państw, że musimy przygotować nasz aparat państwowy i że jeżeli pragniemy silnego państwa — powinniśmy opierać się na chłopach i organizacjach kooperatywnych.

Ja ze swej strony podkreśliłem, że większość naszej ludności stanowią chłopci, że kooperatywne organizacje na Ukrainie są

---

¹ Stamboliiskii or Stambuliiskii, Aleksander (1879-1923), Bulgarian statesman; after World War I, headed insurrection which seized government in the name of the peasants; Premier of Bulgaria (1920-1923).

nadzwyczaj rozpowszechnione. i że właśnie na nich rząd nasz się opiera.

Co do bolszewików oświadczył p. Stambuliński, że czeka ich katastrofa. Na pytanie p. Stambulińskiego czy władza bolszewicka ogarnęła całą Ukrainę, — odpowiedziałem, że bolszewicy na Ukrainie rządzą jedynie w miastach i punktach kolejowych, że na wsi bolszewicy nie mają odwagi się pokazać?, że właśnie na Ukrainie rozszerzają się powstania, nasi chłopci, podobnie jak bułgarscy są przeciwnikami komunizmu i dawałem mu inne wyczerpujące odpowiedzi na jego pytania.

P. Stambuliński powiedział: A Rakowski, przecież on teraz u was u steru na co odpowiedziałem, że Rakowski jest podstawiony przez Moskwę i podkreśliłem że Ukraina nigdy się nie zgodzi na moskiewską okupację.

Na zapytanie p. Stambulińskiego, jak odnoszą się do U.R.L. lewe rosyjskie partje, — odpowiedziałem mu, że one uznają niepodległość Ukrainy, tudzież poinformowałem go o naszej konwencji z Sawinkowem i t.p.

W rozmowie ze mną oświadczył p. Stambuliński, że jedynie czysto demokratyczna Rosja na zasadach federacji mogłaby zjednoczyć dokoła siebie inne państwa i Bułgarię, co będzie niemożliwym nawet przy konstytucyjno-monarchicznej Rosji.

P. Stambuliński zapytał, gdzie się znajduje p. Główny ataman S.W. Petlura i jak liczna jest nasza armja, na co udzieliłem mu odpowiedzi. "Waszym celem — oświadczył p. Stambuliński — jest przetrzymanie i wykarmienie waszej armji przez obecną zimę i przygotowanie jej do dalszych walk z bolszewikami. Odnośnie do przyszłego ataku na Rumunię, oświadczył p. Stambuliński, że bolszewicy będą rozbici, — jest to jak widać komplement dla Rumunji. dokąd pojechał p. Stambuliński 31 grudnia.

Zwracam Waszą uwagę p. Ministrze na słowa p. Stambulińskiego o jego przekonaniu, że Ukraina będzie istnieć jako niepodległe państwo, co parokrotnie w ciągu rozmowy podkreślał. Zważywszy że był on w Paryżu, w Belgji i Czecho-słowacji, gdzie nie mógł nie zaznajomić się ze stanem ukraińskiego problemu od którego zależy spokój we wsch. Europie, a szczególnie w Polsce, gdzie poinformowano go o naszym problemie, bo już na kilka dni przedtem wiedział o tem, że ja pragnę się z nim spotkać. Drugi wniosek z tego jego świadczenia nie mniej poważny, jak wiadomo bowiem Bułgaria po klęsce centralnych państw podtrzymała w osobie swego rządu gen.

Denikina i Wrangla i tem samem była za "jedyną niedzielimą" i sam Stambuliński odnosił się negatywnie jako bułgar i polityk do ukraińskiego zagadnienia. Obecnie, gdy znajdujemy się poza granicami U.R.L., oświadczenia p. Stambulińskiego dowodzą, że nawet Bułgarja, która ze wszystkich krajów słowiańskich najbardziej zbliżona była do Rosji, porzuciła myśl o "jedyniej niepodzielnej". W końcu prosiłem p. Stambulińskiego imieniem rządu U.R.L. aby popierał poselstwo nasze w Bułgarji i zbiegów znachodzących się w Bułgarji. Na to odpowiedział p. Stambuliński że poselstwo istnieje bez jakichkolwiek przeszkód i że dla wszystkich zbiegów Bułgarja robi wszystko możliwe.

Rozmowa prowadzona była w języku bułgarskim, bo p. Stambuliński innych języków nie zna.

Tłumaczem był sekretarz misji p. I. DODUŁ, który również złożył ten raport.

Warszawa 1 stycznia 1921 r.

Przewodniczący misji Ł. MYCHA JLIW.

Za zgodność z oryginałem: I. DODUŁ.

Za zgodność z kopją ZELIZKIW, dyrektor oddz. dyplomat.

K O P J A.

Do Pana Przewodniczącego Nadzwyczajnej Dyplomatycznej Misji U.R.L. w Warszawie.

R A P O R T.

W związku z przyjazdem do Warszawy przedstawiciela Bułgarji p. NADŻAROWA, tudzież z projektowanym przyjazdem premjera, ministra spraw zagranicznych i ministra wojny p. Aleksandra STAMBULIŃSKIEGO, polecił mi pan wejść w bezpośrednie stosunki z p. Madżarowem w celu ułatwienia spotkania się tak z panem A. Stambulińskim jak i z p. Madżarowem.

Po złożeniu wzajemnych wizyt, zjawił się p. Madżarow z własnej inicjatywy na nabożeństwie żałobnem za poległych oficerów i kozaków U.R.L. z bolszewikami w walce, urządzonem staraniem podległej panu Misji. Po nabożeństwie żałobnem przedstawiłem p. Madżarowa p. Tow. Ministra Spraw Zagranicznych FICHELMANOWI i p. Ministrowi ZAJCOWI. W pańskim imieniu ze względu na nieobecność Pana przy końcu nabożeństwa, wyraziłem podziękowanie p. Madżarowi, który swą obecnością uczcił pamięć naszych oficerów i żołnierzy, poległych za wolność swego narodu i wysoko dzierzących

sztandar obrony światowej kultury i ludzkości.

P. Madżarow zainteresował się ukraińskim problemem w obecnej fazie i wykazał wielką znajomość naszego zagadnienia w jego historycznej perspektywie, tudzież zakomunikował mi, że uważa za swój obowiązek wejście w ścisłe stosunki z panem jako przedstawicielem dyplomatycznym Ukrainy w Warszawie.

26.b.m. przybył do Warszawy p. Stambuliński.

Zgodnie z Pańskim zarządzeniem 27.b.m. odwiedziłem P. Madżarowa w sprawie Pańskiego spotkania się z p. Stambulińskim.

P. Madżarow prosił mnie abym zaszedł do niego o godz. 6-tej kiedy będę mógł widzieć się z p. Stambulińskim i spytać go o terminie Pańskiego spotkania z nim.

Prócz tego zaproponował mi p. Madżarow abym asystowałem na konferencji jaka miała się odbyć między p. Stambulińskim a przedstawicielami polskiej i zagranicznej prasy, z którego to zaproszenia skorzystałem i uważam za potrzebne podać do Pańskiej wiadomości dosłowną treść tej konferencji:

Dnia 9/I-1921. (Podpis) I. DODUŁ, pomocnik sekretarza Handlowo-ekonomicznej Misji U.R.L. w Warszawie, przydzielony do przewodniczącego dyplom. misji w Warszawie.

Za zgodność z oryginałem: Dyrektor Oddz. Dyplom. Żelizkiw.

Za zgodność:

89 T-3

Tłomaczenie

OTWARCIE RADY RESPUBLIKI.

3. lutego 1921 roku miasto Tarnów Hotel Bristol.

O godz. 17. m. 44. w obecności pana Prezesa Dyrektorjatu Głównego Atamana, całkowitego składu Rady Ministrów na czele z Premierem A.M. LIWYCKIM, oraz wybranych członków Rady, którzy przybyli na pierwsze posiedzenie w liczbie 34 członków, w obecności obywateli ukraińskich, przebywających w Tarnowie, zostało odprawione nabożeństwo żałobne za żołnierzy, którzy polegli za sprawę ukraińską, oraz zaniesione zostały modły z powodu uroczystości otwarcia Rady Respubliki.

Po nabożeństwie posłowie i ministrowie zajęli przeznaczone miejsca. Pan Prezes Dyrektorjatu Główny Ataman zajął miejsce przydzielone, wygłaszając następujące słowa, "W imieniu Ukraińskiej Republiki Ludowej ogłaszam Radę Republiki otwartą".

"Proszę Pana Premiera Ministrów odczytać ustawę z dnia 9, stycznia, tyżącą się Rady Respubliki, oraz mój rozkaz o zwołaniu pierwszej sesji Rady Respubliki i wykonać — formalności niezbędne w celu otwarcia Rady".

Premjer Ministrów wchodzi na trybunę i odczytuje ustawę, oraz rozkaz. Zaprasza najstarszego wiekiem z pośród obecnych członków Rady do Prezydjum i proponuje mu przewodniczenie do czasu obrania stałego Prezydjum.

Na propozycję Premiera Ministrów obejmuje przewodnictwo najstarszy wiekiem członek Rady Respubliki, Dr. Lipa, który przyjmuje od Premiera Ministrów następujący tekst uroczystej obietnicy, obowiązującej członków Rady:

"Uroczycie obiecuję uczciwie wykonywać wszelkie obowiązki członka Rady Rzeczpospolitej i wszelkie swoje siły oddaję na służbę ukraińskiemu ludowi, zobowiązuję się zachowywać wierność względem swej ojczyzny, mężnie bronić niepodległość Ukraińskiej Republiki Ludowej i bronić narodowościową, religijną i obywatelską wolę całego społeczeństwa ukraińskiego. Po podpisaniu przez najstarszego uroczystej obietnicy, Premier Ministrów przywitawszy go przechodzi na miejsce wyznaczone mu, gdzie znajduje się cały gabinet ministrów. Najstarszy z posłów Dr. Lipa odczytuje treść uroczystej obietnicy, obowiązującą wszystkich członków, członkowie Rady wysłuchują takową stojąc, poczem każdy z obecnych podchodzi i podpisuje obietnicę.

Posel Biłopolski po słowach "zobowiązuję się" dodaje: "I myślę, że Prezes Dyrektorjatu podlega Radzie Respubliki".

Po ukończeniu ceremonii podpisania uroczystego zobowiązania pan Prezes Dyrektorjatu, Główny Ataman, wygłasza powitalną mowę, skierowaną do Rady Respubliki.

Dr. Lipa, po wysłuchaniu przez Radę Respubliki mowy Prezesa Dyrektorjatu wygłasza powitalną mowę, w której zaznacza, że idea parlamentaryzmu była zawsze ideą przewodnią historii naszego narodu, a więc Rada we wszelkich jej formach nawet "czarna Rada" zawsze odgrywały wielką rolę w naszym społeczno-państwowym życiu. Obudziwszy się ze snu do niepodlego życia w czasach rewolucji, nasz naród powołał Centralną Radę, jako organ władzy ludu. Dalej w

procesie walki został wytworzony organ przedstawicielstwa ludu — „Kongres Ludu Pracującego”, który akceptował i zatwierdził naczelną władzę Ukrainy — Dyrektorjat. W dalszym procesie walki ów kolegialny organ najwyższej władzy rozpadł się i cały ciężar władzy pozostał w ręku jednego z członków Dyrektorjat obecnego tu Prezesa Dyrektorjatu — Głównego Atamana.

Obecnie zebrana tu Rada Respubliki staje się nowym organem przedstawicielstwa ludu — władzy ludu. Zadaniem jej będzie wytworzenie nowej konsolidacji sił naszego społeczeństwa i całego narodu. W celu osiągnięcia powyższego zadania hasłem naszym musi być: „albo zdobyć, lub też domu nie mieć”. Wysłuchawszy mowę najstarszego członka Rady pan Prezes Dyrektorjatu — Główny Ataman przy dźwiękach hymnu narodowego, odśpiewanego przez wszystkich uczestników, opuszcza posiedzenie. Posiedzenie zawieszono na minut 10. Podczas przerwy członkowie — Rady in corpore fotografują się.

Po przerwie rozpoczęto rzeczowe posiedzenie, podczas którego obrano Komisję mandatową, oraz rozstrzygnięto rozmaite kwestje techniczne.

Występują deklaracje frakcji, tyżące się zmiany porządku dziennego, zarządza się przerwę w celu porozumienia się frakcji. Konferencje frakcji trwają około 1½ godz. Nowe posiedzenie zaczęto o godz. 21.m.45.

Przewodniczący, ogłasza, że przedstawiciele frakcji przedstawiają swoje postulaty Radzie Respubliki.

Pierwszy zabiera głos w tej sprawie w imieniu frakcji N.R.-ów poseł Aleksander Kowalewski.¹

“Rzucając okiem wstecz na przeszłą drogę trzechletniej walki za niepodległość, mówi leader N.R.-ów, my widzimy 2 momenty owej walki: a) spotęgowanie się idei naszej państwowości wewnątrz i b) - nazewnątrz. Momenty te są rezultatami ukraińskiej rewolucji.

Wpierw był tylko żywiół, który przejmował hasła ukraińskiej państwowości, ukraińskiej nacjonalnej idei o tyle, o ile te hasła mieściły w sobie takie momenty, które odpowiadały temu żywiółowi.

I tylko garstka, jak się zdawało szaleńców, ujęła ideę narodową w czystym znaczeniu tego słowa w swe ręce i uczciwie niosła ją do końca.

---

¹ Kovalevskyi, Oleksander (1890-), Ukrainian social and political leader, economist, journalist; founder and chairman of the Ukrainian National Republican party (1919-1921); Minister of Agriculture of the Ukrainian National Republic (1920).

Nie wspominając na czarne strony historii trzechletniej walki o niezależność, które trafiały się niejednokrotnie zmuszony jestem podkreślić, iż ukraińska inteligencja przejęła się i zrozumiała narodową ideę.

W rezultacie pracy owej inteligencji, oraz ludowych mas, które najpierw przejęły hasła ukraińskiej państwowości nawpół świadomie, obecnie te hasła piszą krwią powstań.

Państwa Europy chociaż jeszcze nas nie uznały i nie idą nam z pomocą w naszych walkach, lecz już nikt dziś nie może powiedzieć, że takowe nie rachują się z nami.

W historii aktów naszego międzynarodowego życia można nie zgadzać się w ocenie tych, czy innych aktów, które świadczą o takowem, lecz fakty zawsze pozostaną faktami. One będą zaniesione na stronie historii, one będą głosić o naszym istnieniu i nikt nie może o nich zamilczeć.

Pokój Brzeski, niezależnie od oceny jego, jaką może dać nasza czy też inna partja, pozostaje jednym z takich historycznych faktów, które tworzą naszą międzynarodową historję. Przyniósł on nam uznanie niepodległości ze strony całej wiązanki państw europejskich. W związku z nim powstała cała wiązanka niepodległych państw na terytorjum byłej Rosji, które tak samo uznały naszą niepodległość.

Drugim niemniej ważnym momentem w historii naszych międzynarodowych stosunków jest nasza umowa z Polską, która stała się punktem zwrotnym w długiej historii wzajemnych stosunków sąsiadujących narodów. Sądzymy, iż akt ten zakończy dobę walki tych dwóch narodów i rozpocznie lepszą dobę pokojowego współżycia ich; sądzymy, iż na drodze tego współżycia nie rozejdziemy się z polskim narodem i w przyszłości.

Czyjemi usiłowaniami zdobyliśmy to?

Będąc przedstawicielem burżuazyjno-demokratycznej partji, uważam za swój obowiązek otwarcie powiedzieć, wszystko to zrobione usiłowaniami włościaństwa, robotników i inteligencji pracującej (Osyp Bezpalko z miejsca: "Lipiński też mówi o monarchji pracy").

Kto kierował wysiłkami tych mas? Państwowe centrum. Te trzy czynniki podtrzymały i ochroniły ten państwowy centr. Takowy trzy lata prowadzi linję U.L.R., nie uchylając się ani w prawo, ani też w lewo. Ten centr obecnie znajduje się tu. My [jesteśmy] nie emigracja, my [jesteśmy] prawowici obrońcy swego narodu.

Istnienie i pracę powyższego centrum zawdzięczamy kolosalnej ekspansji rozumu i serca naszego naczelnika Rzeczpospolitej S.W.

Petlury.

O ile by nie było jego wiary w prawdziwość linii U.R.L., to nie byłoby powodzeń. Główny Ataman zawsze pozostawał wierny idei ukraińskiej państwowości, wierny ukraińskiej demokracji. Na tym gruncie my obiecujemy Naczelnikowi naszej Rzeczypospolitej pełną współpracę.

Obecnie należy ochraniać to co posiadamy. Wszelkie wyszukiwania, wszelkie eksperymenty trzeba odłożyć do tego momentu, kiedy będziemy na własnej ziemi. Każda kwestja, która ma na celu sprawy naszej państwowości przez nas samych musi być mierzona jednym arszynem, mającym 16 werszków dla wszystkich. Jedną zasadniczą presumpcja winna powstać w zasadzie naszych myśli: nie w tym celu walczyliśmy, aby raptownie zmieniać linię polityczną. Powinniśmy strzedz tego, co mamy. Albowiem tego wymagają te ofiary, przed którymi przed chwilą schylaliśmy swe głowy.

Jeżeli były u nas niepowodzenia, winę za takowe nie może ponosić centr. W tych warunkach w jakich byliśmy w tym całym okresie czasu innych dróg wybrać nie było można.

Wspólnie musimy iść dobijać wroga, a gdy dobijemy, wówczas będziemy sprowadzali porachunki między sobą. /:Oklaski:/. Podczas mowy Kowalewskiego do sali wchodzi pan Prezes Dyrektorjatu — Główny Ataman..

Feszczenko - Czopiwski /S.F./²

Panie Główny Atamanie, Panowie Członkowie Rady Republiki. Wspomnijmy naszą krótką niepodległościową historję.

Pierwsze momenty egzystowania naszego pierwszego parlamentu — Centralnej Rady, to były momenty pełnej jednomyślności, kiedy wszystkie czynniki naszej sprawy ujawniały między sobą jednomyślny monolit. Później już zaczęły się wszelkiego rodzaju próby, lecz zawsze żółto-błękitne znamię ukraińskiej państwowości powiewało we wszelkich sytuacjach. Znamię to mocno utrzymywała garstka ludzi, przewodnikiem których był prezes naszego Dyrektorjatu — Główny Ataman. Nasze państwo chłopskie i inteligencja jego też chłopska. Powstając z łona narodu i walcząc o państwowość narodu ona wiernie służyła temu chłopskiemu narodowi.

---

² Feshchenko-Chopivskyi, Ivan (1884-1952), professor of metallurgy; Minister of Commerce and Industry (Feb.-April 1918); Minister of National Economy and Deputy Premier (Feb.-April 1919). Arrested by the Soviets in 1945, perished in a labor camp.

W obecnym dniu radosnym odnowienia konsolidacji wszystkich sił narodowych nam zwłaszcza przyjemnym jest podkreślić, że do tego punktu zwrotnego doszliśmy z panem Głównym Atamanem S.W. Petlurą. Ukraińska państwowość, żółto-błękitne znamię i imię Atamana Petlury — to trzy rzeczywistości jakich oczekują jednocześnie tam na Ukrainie /:oklaski:/.

O. Bezpałko /S.D./

Panowie, z dumą możemy powiedzieć, że nasza partja pierwsza rzuciła hasła konsolidacji sił w ważnym momencie. My, partja klasowej walki, zeznajemy, iż absolutnej konsolidacji w żywym organizmie państwa, gdy takowy funkcjonuje normalnie być nie może, normalny rozwój życia społecznego odznacza się dyferencjacją, konsolidacja może zaś nastąpić tylko na sztucznym gruncie. A więc przebywając obecnie na tym sztucznym gruncie, rzuciliśmy hasło konsolidacji, aby przez nią dojść do swego normalnego gruntu. Jedna droga musi być dla wszystkich obecnie a mianowicie: jednomyślność w walce o swoją państwowość. Na swoim zaś terytorjum my przypomnimy o tych faktach, które nas różnią między sobą.

Obraliśmy ten centr, koło którego według naszego zdania powinny konsolidować się wszystkie siły, skierowane do powyższej walki i nie dlatego, że na czele tego centrum stoi ten lub inny rząd, ta lub inna osoba, a tylko dlatego, że za hasłami tego centrum przelewała się krew ludu /oklaski/.

Krew przelana za Ukrainę w walce — w zmaganiach się tego centrum zobowiązuje nas i byłoby świętokradztwem hańbić dzisiaj te zmagania. Konsolidacja wymaga obecnie wielkich ofiar od tego centrum. My musimy przekonać wszystkich, że przewodniczenie w tym centrum należy do tych, którzy służą demokracji —służą woli społeczeństwa.

Większość tych, którzy poniewierali ten centr, robili to tylko dlatego, że były niepowodzenia. Gdyby ten centr był obecnie nie w Tarnowie, a w Kijowie, to oni przyszliby i pokłoniliby się jemu, niezależnie od tego, jakim by był w swej treści ten centr.

Niepowodzenia, które były podczas walk, nie są winą tego centrum. Przyczyną bowiem ich są te gadziny, które wyhodowaliśmy na swojej ziemi i które rozkładały nas.

Będziemy krytykować działalność tego centrum, może czasami krytyka ta będzie dosadną, lecz skierowaną musi być do niego w tym

celu, aby w działalności swej centr przyjął pod uwagę realne wymagania, oraz realne zwycięstwa socjalizmu.

O ile będą atakować zdobycze socjalizmu, o ile będą zagrożone te zdobycze, opuścimy zniamię konsolidacji. My socjaliści daliśmy świadectwo naszego męstwa, swojej działalności, a w sprawach państwowych braliśmy na siebie całą pełnię odpowiedzialności, tegoż męstwa, tej gotowości wzięcia na siebie odpowiedzialności wymagamy i od burżuazyjnych grup.

Posel Bezapko ogłasza rezolucję Centralnego Komitetu U.S.D.R.P., co się tyczy uczestnictwa członków partji w Radzie Respubliki, zaznaczając, że ta rezolucja była ogłoszona przez gazetę "Wpered" spaczoną. W rzeczywistości Centralny Komitet nigdy nie zabraniał członkom partji wstępować do Rady Respubliki, a tylko żądał warunków, aby Rada Respubliki w swych prawach była rzeczywiście organem władzy narodu. Te zastrzeżenia Komitet Centralny wniósł w swoją rezolucję tylko dlatego, gdyż nie znał prawa, powołującego Radę Respubliki, któreby zabezpieczyło Radzie powyższe kompetencje.

Kończąc mowę, poseł Bezapko zwraca się do obecnego na sali Pana Głównego Atamana ze słowami: "W tej świadomości ja witam naszą wyższą władzę, witam Radę Respubliki, witam konsolidację. /:oklaski:/.

SAWICKI (socjalista ludowy).

My opieramy się o włościaństwo. Włościaństwo na początku naszej walki nie rozumiało idei naszej państwowości, a walczyło z nieprzyjacielem o interesa własnej kieszeni, lecz i wtedy przy nieświadomym stosunku do tej idei włościaństwo widziło takową w osobie Naczelnika Respubliki — Głównego Atamana S.W. Petlury. Dalszy bieg rzeczy wzmacniając tę ideę w świadomości włościaństwa, zawsze nierozzerwalnie związywał ją z imieniem tegoż Naczelnika Państwa. Powstanie przeciwko hetmanowi, przeciwko bolszewikom, Denikinowi i Wranglowi wszystkie przechodziły pod flagą S.W. Petlury. To imię stało się najwięcej popularne wśród włościan i przez to nasza partja będzie stała na tym gruncie i nie dopuści do żadnych eksperymentów. Wróg dobrze zna wartość imienia naszego Naczelnika Państwa i wszelkie swe ataki skierowuje przeciwko temu imieniu, lecz wróg nie może ani intrygami, ani też bagnetami swoimi zdusić siłę jego wpływu.

Witam naszego Głównego Atamana, witam Radę /oklaski/.

ŁUKASZEWICZ (kolejowiec)³.

Wielce poważany Panie Główny Atamanie, i wy Panowie członkowie Rady Republiki. Jako przedstawiciel partji nie politycznej, a zawodowej grupy pracowników naszych kolei nie będę poruszać momentów politycznych. Wspomnę tylko te nadmierne wysiłki, jakie ponieśli kolejarze na zrujnowanych kolejach Ukrainy w imię narodowościowej idei. Bronił i ratował tę ideę ten centr, w którym koordynują się wszystkie wysiłki, a którym jest nasz Naczelnik Państwa S.W. Petlura. My, kolejarze, więcej niż kto inny obserwowaliśmy jego ofiarność, jego pracę dla tej idei, kiedy przyjeżdżał z frontu na front dodając wszędzie otuchy walczącym o niepodległość naszego państwa.

Z nadzwyczajną przyjemnością powinniśmy wyrazić podziękowanie naszemu Naczelnikowi Państwa w tym dniu.

Przy ostatnich słowach mówcy wszyscy powstają i witają hucznie oklaskami Głównego Atamana, oraz okrzykami "sława". Owacja trwa kilka minut. Przewodniczący Lipa znowu wznosi okrzyk "Sława Głównemu Atamanowi". Owacje wybuchają z nową siłą.

Po uciszeniu się przewodniczący Lipa ogłasza: iż głos zabiera Główny Ataman. Wszyscy posłowie wstają i zajmują miejsca po zezwoleniu Głównego Atamana.

GLÓWNY ATAMAN

Przeżywamy obecnie nadzwyczajnie ważny moment. O ile orjentuję się w międzynarodowej sytuacji, a także w tych akcjach, które obecnie odbywają się na Ukrainie, przypuszczam, iż prędko mogą nastąpić ogromne zmiany. Stosunki w Europie nie są wyjaśnione. Wszystkie państwa żyją obecnie sprawami dzisiejszego dnia, lub też tygodnia, i nie patrzą w przyszłość. Wobec powyższego należy być gotowymi na niespodzianki. Lecz jakie by nie były te niespodzianki, nie powinniśmy odchodzić od linii U.R.L., którą prowadziliśmy cały czas. Nasze niepowodzenia były wtedy, kiedy zbaczaliśmy z tej linii. Zbaczali przywódcy Centralnej Rady, która prowadziła tę linię, a którą poddyktowała jej wieś. Zbaczala i wieś wtedy, kiedy nie dawała nam pomocy w naszej walce, lecz jak przywódcy, tak też i wieś po ciężkich doświadczeniach musiały zawracać na tę linię przewodnią. I tylko taką

---

³Lukashevych, Andrii (1883-1930), railroad specialist; Deputy Minister of Railroads in the Skoropadskyi government (1918); counselor of the Ukrainian diplomatic mission in Poland (1919-1920).

drogą uratowaną została idea narodowościowa. Międzynarodowe kombinacje mogą nas postawić wobec nowych awantur wskrzeszenia hetmańszczyzny, lecz jestem pewny, że te wszystkie nowe awantury spotkają taką samą odsiecz wśród narodu ukraińskiego, na jaką już napotkały swego czasu. Trzeba pamiętać, że naród nasz, wioska będzie pomagała tylko tej władzy, która będzie prowadziła linię podyktowaną przez wioskę, linię U.R.L. i tylko pod tym warunkiem, że wieś będzie kontrolowała tę władzę, i w ten sposób nie da jej zbaczać z obranej linji. W pierwszej smojej mowie, skierowanej do Rady Respubliki, wskazałem na te punkta wyjściowe jakimi winna kierować się w swej pracy Rada Republiki, wskazałem jej na te konkretne zadania, jakie stoją przed nią w poszczególnych gałęziach naszego państwowego życia i jakie należy wykonać w pierwszej linji. Zadań tych dużo, a czasu mało, a więc należy baczyć, aby nie przepadła ani jedna godzina pracy, abyśmy poszli na Ukrainę z gotowym materiałem, z gotowym programem, aby odpowiedzialni pracownicy mieli przed sobą jasny plan i instrukcje, które dopomogą nam wychować niższy aparat państwowej władzy, według którego wioska sądzi o samej władzy.

Od lat młodych walcząc o narodowościową sprawę przekonałem się, że nie terytorjalnym maksymalizmem zdobywa się narodowościowe ideały. Temi poglądami kierowałem się i wtedy, kiedy musieliśmy iść na ustępstwa terytorjalne niejednokrotnie bardzo ciężkie dla nas, gdyż myślę, że gdybyśmy nawet posiadali jeden powiat, jedną gminę, w której mocno ugruntowałyby się nasza narodowościowa państwowa idea, to takowa nigdy by nie zaginęła, a podporządkowała by sobie wszystkie te obszary, które zamieszkują nasi ziomkowie. A więc należy spokojnie stosunkować się do tego rodzaju ustępstw i być gotowymi na to, że jeszcze będziemy poczynić pewne ustępstwa.

Przedstawiciel socjalistycznej ludowej partji zupełnie słusznie wskazał na wzrost kontaktu naszego z Ukrainą. Prądy płynące stamtąd spoykają się z prądami płynącymi od nas. I o ile nie utracimy swojej przewodniej linji, nie utracimy kontaktu, kiedy będziemy mieli za sobą zaufanie ludu wsi, to będzie wszystko niemal dla naszej wspólnej pracy.

Niejednokrotnie byłem świadkiem śmierci bohaterów, bojowników na naszą ideę narodową, tych którzy oddali za nią życie swe w walce z wrogiem i kiedy umierający wyciągając ku mnie ręce mówił: ja umieram, ale wierzę, że nasza sprawa narodowościowa nie umarła", to z tych słów czerpałem nowe siły do nowych walk. Taka śmierć i taka wiara nas zobowiązuje, i bez 'względu na to, kto stoi na czele naszej

sprawy, dziś stoi Petlura, jutro może stanąć ktoś inny, wszystko jedno, o ile będzie żyć w nas ta wiara, o ile będziemy przytrzymywać się tej wytycznej zasadniczej linji, to sprawa nasza nigdy nie zaginie.

A więc jeszcze raz witając Radę Respubliki w tym nadzwyczaj odpowiedzialnym momencie, serdecznie życzę Wam, panowie powodzenia w waszej prawdziwie historycznej pracy.

/:Huczne oklaski, przechodzące w owacje, wśród których pan Główny Ataman opuszcza salę posiedzeń:/.

Rada Respubliki przechodzi do omówienia różnych spraw technicznych i uchwała powołanie Konwentu Seniorów. Posiedzenie kończy się o godz. 24.

Referował W. SOŁOWIJ
Szef Prawnego Oddziału
Kancelarii Dyrektorjatu.

Za zgodność oryginału:

P. LUTKIEWICZ

Szef Oddziału Kancelarii Dyrektorjatu.

Za zgodność tłumaczenia:

(podpis nieczytelny)

90

Załącznik Nr. I

Tłomaczenie.

DO RADY REPUBLIKI.

Ciężkie warunki zewnętrzne, które zmusiły nas do wycofania się na terytorjum Rzeczpospolitej Polskiej nie sprzyjały otwarciu organu przedstawicielstwa ludu na ojczyściej ziemi, i zmuszeni jesteśmy teraz na obcym terytorjum zebrać się, w tym celu, aby naczelne władze usłyszały głos skonsolidowanego społeczeństwa ukraińskiego, i aby mogły kierować się nadal w swej państwowo-twórczej pracy.

Ciężka i odpowiedzialna rola wypadła w udziale Radzie Respub-

liki. Przed nią stoją zagadnienia wielu spraw, które nie mogły być zaspokojone uprzednio, a które obecnie należy rozstrzygnąć, gdyż od tego zależeć będzie prędsze dotarcie do celu, do którego wszyscy zdążamy. Głównym zadaniem naszym będzie strzeżenie niezłomnej narodowo-państwowej woli. Nie rozpraszając się, a idąc naprzód z wiarą i z dążeniami zrobienia wszystkiego, co zrobić można, aby zdobyć ludowi ukraińskiemu wolność i niepodległość, stać twardo na swych postępkach i nie opuszczać takowych za żadną cenę. Zgromadzić wszelkie siły narodowościowe, skoncentrować wolę swoją w kierunku pewnych zasadniczych akcji i rozpocząć wspólnie i planowo pracę, w której nie może przepaść ani jeden wysiłek, idący w kierunku uiszczenia naszych zadań.

Ujawniwszy wolę w kierunku zdobycia niezależności dla państwa i mocno jednocząc się w poczuciu narodowej jedności i państwowej dyscypliny, będziemy mogli przekonać świat cały, że kwestja wschodnia bez nas rozstrzygnięta być nie może i że Ukraina musi być uznana jako państwo niezależne.

Przytrzymując się powyższych zasad, nie podpadając postronnym wpływom, chociaż i chwilowym, co dotychczas czasami osłabiało nas, prowadząc wypróbowaną już uprzednio, lecz wzmocnioną i pogłębiającą linię U.R.L. zdobędziemy szacunek dla nas i uznanie mas.

Kiedy podczas naszej polityczno-narodowościowej rewolucji zrzuciliśmy przestarzałe formy obcego porządku społecznego, wówczas nazywali nas bolszewikami, bandytami, zdolnymi tylko rujnować, lecz ostatnie dwa lata dowiodły państwom świata, że jesteśmy i siłą twórczą i organizacyjną i wtedy poczęły te państwa przyglądać się nam uważnie. To zainteresowanie jest skutkiem naszej walki o naszą niepodległość państwową.

Rada Republiki powinna to zainteresowanie wzmocnić, przetrworzyć w czynnik, sprzyjający pomyślnemu zakończeniu naszej walki o niepodległość. Powyższe może stać się wtedy, kiedy Rada Republiki powołana przez życie w celu stworzenia konsolidacji naszych sił, dopomoże ukraińskiemu społeczeństwu, zjednoczywszy się wokoło niej urobić stałą, jedną, mocną wolę, która nie zważając na tymczasowe niepowodzenia i na niesprzyjające warunki, doprowadzi naród do osiągnięcia zamierzonego celu.

Moralny dorobek nasz wielki. Nieraz dawaliśmy dowody naszej politycznej uczciwości i swoich sprzymierzeńców nie zdradzaliśmy. Myśmy położyli hekatombę ofiar i kładziemy je obecnie. Stworzyliśmy nie tylko ośrodek, centr do którego przysłuchuje się cała Ukraina, do

którego wyciągają się ręce o pomoc, którego oczekują, do którego lecą myśli z każdego zakątka Ukrainy, od którego czekają zbawienia. Wielkie są też zdobycze w dziedzinie kulturno-oświatowej, z których korzysta lud, a które podźwigają go na wyższy szczebel kulturalnego życia. Kontakt nasz z ludnością Ukrainy, nie zważając na to, że obecnie przebywamy po za jej granicami, ideowo i psychologicznie trwa mocno. I taka ocena naszej pracy, ta wiara, która zmusza nas do jeszcze większego natężenia sił, aby wystąpić przed całym światem, jako uświadomiona narodowość, która pragnie jednego — spokojnego, ale samodzielnego życia, będzie poręką naszych pozytywnych usiłowań.

Przez stały, mocny kontakt z narodem wiemy dobrze czego on pragnie. Naród nasz politycznie uświadomił się w przeciągu trzyletniej walki o wyzwolenie i pod ciężarem obcej okupacji rosyjskiej, czy to denikinowskiej, wranłowskiej, czy też bolszewickiej zrozumiał, że tylko swoja narodowa władza zabezpieczy mu ład, karność i rozwój ekonomiczny jako podwaliny państwowego życia.

W podwaliny życia swego państwowego kładzie on zasadę demokracji. Wymaga on poważnego traktowania swych praw i co najważniejsze, nie dopuści do jednowładztwa. Jak dowiodło doświadczenie wszelkie próby narzucenia ludowi ukraińskiemu woli jednego człowieka, zawsze kończyło się niepowodzeniem i w tym kierunku wszelkie awantury rujnowały tylko życie, osłabiały jednolitość, rzucały Ukrainę w objęcia obcego elementu.

Przechodząc do naszych kwestji, będących na porządku dziennym i wyeliminowawszy z pośród nich postanowienia, które prawem z 9. stycznia zostały określone, muszę zaznaczyć, iż pierwsza nasza myśl, pierwsza nasza najpilniejsza sprawa, to starania o armji. Pierwsze zadanie zachować jej jednolitość, strzedz ją od postronnych szkodliwych wpływów, zabezpieczyć zaprowiantowanie armji, zabezpieczyć kulturalno-oświatowe potrzeby, aby armja była pod względem moralnym i fizycznym zdrową. Trzeba obowiązkowo przeprowadzić reorganizację takowej, w tym celu należy wykorzystać cudzoziemskich konsultantów-instrutorów, tak jak to miało miejsce we wszystkich państwach w okresie początkowym ich życia samodzielnego. Trzeba przejrzeć cały system naszej wojskowej organizacji, należy zwrócić uwagę na reorganizację centralnych urzędów wojskowych, w tym celu należy wykorzystać doświadczenie i wiedzę członków Najwyższej Rady Wojskowej.

O ile to zrobimy, to będziemy mieli mocny aparat w celu kierowa-

nia sprawą wojskową, będziemy mieli gotowe kadry dla przyszłej wielkiej ukraińskiej armji. Prócz tego należy zwrócić uwagę na obronę państwa i opracować program, na mocy którego będziemy mogli usystematyzować życie na Ukrainie, tak samo należy praktycznym prawodawstwem rozwiązać kwestję opieki nad rannymi, kalekami, weteranami i udzielić im rekompensaty za ten trud i ofiarność, w walce o niepodległość ojczyzny. Dalej idzie ważna kwestja tycząca się organizacji władzy i na porządku stoi kwestja rewizji całego systemu naszego państwowego aparatu rządzącego, przystosowania takowego do państwowych potrzeb, rewizja programu i statutów każdego poszczególnego ministerjum. Rada Respubliki pomoże to uskutecznić i da swoje kompetentne wskazówki co do linji, której winien się przytrzymywać rząd. Należy zwrócić baczną uwagę na poszczególne gałęzie życia państwowego, należy rozpatrzyć ten balast, które zgromadziło każde z ministerjum przez cały czas. Należy opracować instrukcję i poradniki, którymi powodowałaby się władza, jako dyrektywami miarodajnej instytucji.

Życie ekonomiczne Ukrainy zwraca wielką uwagę a zwłaszcza po jego zrujnowaniu w jakie to pograżyło Ukrainę bolszewickie eksperymenty, mamy za zadanie w najkrótszym czasie odnowić te życie i w tym celu musimy opracować pewien plan i poczynić przygotowania. W tej sprawie może odegrać wielką rolę prywatna inicjatywa, handlowo-przemysłowych kół, lecz umożliwiając takowej pracę, powinniśmy baczyć, aby z jej strony nie było eksploatacji ludu, a litylko korzyści dla państwa.

Włościanstwo, ten najgłówniejszy czynnik ilościowy państwa ukraińskiego, winno zwrócić na siebie najbaczniejszą uwagę Rady Respubliki, która ze swej strony powinna nie tylko zająć się podjęciem jego kulturalnego poziomu i organizacji takowego, lecz musi przygotować cały szereg środków i projektów w skali państwowej w kierunku polityki rolnej, któreby dopomogły z czasem do skutecznego załatwienia kwestji rolnej. Wyżej zaznaczone środki muszą mieć na względzie ekonomiczny dobrobyt i zabezpieczenie ekonomicznego wpływu na sprawy państwowe włościan, jako najgłówniejszego czynnika życia.

Także należy baczną uwagę zwrócić na potrzeby proletariatu i rzemieślnika Ukrainy. Musimy odnieść się z wielkim szacunkiem i z całą powagą względem naszego robotnika, któremu przypadnie w udziale niepoślednie zadanie w odbudowie naszego życia ekonomicznego. Rzucając hasło dyktatury proletariatu, bolszewicy utworzyli dyktaturę względem proletariatu i doprowadzili takowy do zubożenia i

takiej materialnej ruiny, tak go upośledzili, iż naszym opiekunem zadaniem, drogą zdrowego, specjalnego prawodawstwa, będzie dopomóc proletariatu podnieść się do należnej mu fizycznej i moralnej wysokości, aby na równi z włością stał się on zdrowym czynnikiem w państwowym życiu Ukrainy. Nie należy bezmyślnie rozprawiać się ze zbolszewiczałymi elementami mas robotniczych, lecz należy polepszyć warunki życia i pracy, należy zaopiekować się klasą robotniczą, uregulować normy życia jego tak, jak to jest unormowane w państwach o charakterze szczerze demokratycznym.

Nasz inteligentny proletariat urzędnicy nasi też muszą być zabezpieczeni i ich warunki życia, jako dzieci bogatej krainy winny być takie, by nie zaznali nędzy i pełnili swe obowiązki w warunkach, jak pod względem materialnym, tak też kulturalno-prawnym takim, by mogli przynieść więcej korzyści dla państwa.

Stan nasz finansowy nadzwyczaj ciężki, a to ze względu iż zmuszeni byliśmy opuścić swoje terytorjum i należy poczynić starania, by go polepszyć, oraz opracować nowy plan finansowej polityki.

Co się tyczy dróg kolejowych na Ukrainie, tego najważniejszego nerwu ekonomicznego życia kraju, to w kierunku odbudowania ich i przeprowadzenia nowych kolei, oraz przesycia naszego toru na normalny typ europejskiego, uzyskania inwentarza kolejowego i t.d. należy też opracować i mieć plan, który urzeczywistnić będzie można po powrocie na Ukrainę. Co się tyczy odbudowy ukraińskiego kościoła, to i pod tym względem należy mieć opracowany plan budownictwa kościelnego. Między innymi należy dbać o to, by wszystkie księgi Pisma św. i inne książki niezbędne w życiu kościoła ukraińskiego, winny być przetłumaczone na język ukraiński, tak ażeby kadry narodowego duchowieństwa były przygotowane, aby i nasz kościół pozbył się uprzedniego rozkładającego wpływu, który pozostawił po sobie dawny rosyjski biurokratyczny kościół, z jego martwymi formami i myślą pozbawioną żywego ducha. Zwłaszcza należy zwrócić uwagę w kierunku wprowadzenia czynników narodowościowych w obrzędach religijnych kościoła, a także i na zachowanie ukraińskiego stylu w budowie kościołów na Ukrainie. Tyczy się to cerkwi ukraińskich.

W dziedzinie projektodawstwa należy zwrócić uwagę na przeprowadzenie kodyfikacji istniejących praw i na opracowanie nowych, zarówno w dziedzinie prawa karnego jak i cywilnego, w związku z faktami, które odbiły się na życiu i świadomości ludu naszego po przeżyciu socjalno-politycznej rewolucji. Należy zwrócić też baczną uwagę

na oświatę ludową prowadzoną w skali państwowej. Wielkie zainteresowanie ludu w kierunku oświaty będzie rękojmą tego, iż państwowa praca w tym kierunku napotka na żywą inicjatywę społeczeństwa. Prawodawcza i praktyczna praca winna te usiłowania społeczeństwa i państwa skierować w jedno łóżysko narodowościowej oświaty i wychowania.

W sprawie współzycia z innymi narodowościami, które zamieszkują Ukrainę, my, jak wszystkim jest znane, w pierwszych czasach naszego społeczno-państwowego budownictwa, stanęliśmy na gruncie przekazanej nam przez demokrację zachodu, oraz odwieczne, tradycyjne, demokratyczne nasze swobody — tradycji. Nacierpiawszy się dostatecznie pod jarzmem i panowaniem obcych, nie chcemy, aby ktoś w naszej Rzeczypospolitej czuł się źle i był ciemionym.

Prawo, tyżące się narodowościowo-personalnej autonomji, gwarantuje możność normalnego rozwoju obcych narodowości, zamieszkujących na Ukrainie, i powołuje takowe do wspólnej pracy dla dobra państwa, oraz do państwowego budownictwa na podstawie szczerego demokratyzmu. Zadaniem Rady Republiki będzie, aby opracować takie normy prawne, na podstawie których w najłatwiejszy sposób można byłoby w praktyce przeprowadzić to współzycie, oraz współpracę wszystkich obywateli Republiki Ukrainńskiej.

Rada Republiki winna rozgraniczyć swoje funkcje od funkcji Rady Ministrów, która pozbywając się prawodawstwa mogłaby z powodzeniem zająć się pracą wykonawszą.

We wspólnej prawodawczej i wykonawczej pracy władzy znajdziemy stałą i najkrótszą linię, której nam trzeba przytrzymywać się i stworzymy ten mocny ośrodek do którego zmuszoną będzie przyłączyć się cała zdrowa nasza emigracja.

Oddzielając się w odrębny państwowy organizm nie możemy zapominać, iż tylko współzycie z drugimi narodami a w szczególności z narodem zaprzyjaźnionej nam Polski umożliwi nam rozwój naszej ojczyzny i zwłaszcza należy zwrócić uwagę na te państwowe związki, które mogą i muszą wejść z nami najciaśniejszy kontakt. Do tej liczby przedewszystkiem należą państwa okręgu Czarnomorskiego, wśród których będziemy mogli odgrywać dominujące znaczenie i z którymi połączywszy się, osiągniemy ogromne znaczenie wśród państw Europy.

Nie zapominajmy i o tych kolonjach naszych, które w poszczególnych państwach ościennych niejednokrotnie zajmują ogromne obszary i tworzą ukraińskie życie, gromadząc się w narodowościowe organiza-

cje. Powinniśmy utrzymywać z nimi stały kontakt, biorąc pod uwagę wszystko to, co sprzyja ich rozwojowi, podtrzymać ich wszelkimi środkami. Ci ostatni winni w nas wierzyć, jak wierzy w nas cała Ukraina, która oczekuje nas jako wybawców z pod jarzma obcego.

Bądźmy silni, ujawnijmy niezłomność naszej woli, skonsoliduj swe siły, skoncentrujmy usiłowania, a wtedy wyjdziemy zwycięsko z nadzwyczaj ważnych walk o niepodległość Ukrainy, za lepszą dolę ludu ukraińskiego i wtedy heroiczna walka naszej armji, która trzy lata swą krwią zraszała pola Ukrainy, która nie uginając się pod ciężarem swego krzyża, i obecnie mocno trzymając w swem zmęczonym ręku zamię niepodległości Ukrainy, uwieńczy się powodzeniem.

Zacząłem mówić o naszej dzielnej armji, i kończę też mówiąc o niej. Schylam swą głowę przed miłością tej ostatniej względem własnej ojczyzny, a tym rycerzom, którzy polegli śmiercią bohaterów za niepodległość ojczyzny niech będzie wieczny pokój.

Życzę powodzeń Radzie Republiki na drodze odpowiedzialnej pracy dla dobra naszej Ojczyzny.

PETLURA m.p.

Prezes Dyrektorjatu, Główny Ataman Wojsk U.R.L.

3. lutego 1921 r.

Za zgodność z oryginałem:

/podpis nieczytelny/.

Kierownik Kancelarji Dyrektorjatu.

Za zgodność tłumaczenia:

(podpis nieczytelny)

ATTACHÉ WOJSKOWY

Przy Poselstwie Polskiem
w Bernie

Bern, dnia 12 Lutego 1921r.-

Nr. 2460/RW.

[Stamp] POUFNE

Do NACZELNEGO DOWODZTWA W. P.
ODDZIAŁ II Sztabu Generalnego.
Poczta Polowa 53.

Wasył WYSZYWANY

Według otrzymanych informacji z dobrego źródła, sprawa *Wasyła WYSZYWANEGO* (HABSBURGA) w ostatniej swej fazie przedstawia się następująco-

Obecnie WYSZYWANY znajduje się w dość ciężkiej sytuacji finansowej. Porozumiał on się z kuzynem swoim, królem *ALFONSEM XIII* i ma zamiar w jak najkrótszym czasie udać się do Madrytu. Początkowo miał on intencję, prowadzić na swą korzyść pertraktacje z Anglią przez królowę hiszpańską. Ale przestudjowawszy dokładnie grunt polityczny Wielkiej Ukrainy doszedł do przekonania że nie znajdzie poparcia wśród wielkich partji politycznych a zwłaszcza wśród chleborobów.

Zwolennicy *SKOROPADSKIEGO* starali się aby WYSZYWANY popierał ich akcję i stanął jako "Następny" kandydat na hetmana. Ze strony zaś popleczników WYSZYWANEGO projektowano nawet małżeństwo WYSZYWANEGO z córką *SKOROPADSKIEGO*.

Zorientowawszy się ostatecznie w sytuacji, rozpoczął WYSZYWANY pewną akcję na jakieś nieco chimeryczne i mało określone połączenie Galicji Wschodniej i Rusi Przykarpackiej, jakoteż Bukowiny, w jedno państwo. Te ideę poparł też i *WASYLKO*.

Gdy WYSZYWANY wydrukował znane swoje "interview" w "Neue Wiener Zeitung" WASYLKO wystosował do niego list żądający zupełnego "dementi" tego wywiadu. WYSZYWANY odpowiedział na to w sposób ostry że żadnego zaprzeczenia nie wydrukuje, gdyż istotnie sam pisał ten "Interview". Wobec tego WASYLKO opuścił zupełnie WYSZYWANEGO.

Kombinacja zaś Wasilki (łącznie z kongresem 10 partji w Wiedniu) polegała na następującej sprawie: Za czasów SKOROPADSKIEGO umieszczono w Banku Państwowym w Berlinie 440 milionów Marek, a w Budapeszcie około 300 milionów Koron. Niemcy kwotę u nich złożoną chcą uważać za przepadłe i wszystko robią by jej nie zwrócić.

WASYLKO przy pomocy licznych adwokatów berlińskich rozpoczął jednak pertraktacje by choć część tej kwoty uzyskać (przyczem wszedł w tej sprawie w spółkę z p. Karolem JAROSZYNSKIM) Niemcom zaś WASYLKO obiecał odłączenie Galicji Wschodniej od Polski, Rusi Przykarpackiej od Czechów a Bukowiny od Rumunów. Przyczem zapewniał im rope i benzynę.

Wszystkie te obietnice jednak nic nie pomogły i Niemcy odmówili wydanie pieniędzy, a owa ostateczna kłótnia WYSZYWANEGO z WASYLKIEM położyła kres całej tej sprawie.

Jednakże wiadomo, że miesiąc czy też 1½ miesiąca temu, udało się WASYLCE z sum złożonych uzyskać od HORTY'EGO pewną część t. j. 15 milionów koron. Reszta jednak WASYLCE nie udało się podjąć. Co prawda rząd PETLURY podniósł też pewną część tej kwoty.

W związku z całą tą sprawą stoi ów kongres 10 czy 12 grup politycznych we Wiedniu. Chleboroby do kongresu tego wejść nie chcieli na chcą jak mówią, łączyć uczciwych grup politycznych z "wyrwi-groszami i awanturnikami".

Zato chleborobi wysłali SZEMETA do Polski w celu wciągnięcia wielkich obszarników polskich z Ukrainy do "Kongresu stałego wszystkich grup chleborobów".

Zauważyć należy wreszcie rolę metropolity SZEPTYCKIEGO. Jest on w Rzymie, skąd udaje się za parę tygodni do Nicei w celu zobaczenia się z Michałem TYSZKIEWICZEM. Potem przybędzie do Genewy, gdzie chce widzieć się ze SKOROPADSKIM, którego jakoby zaczyna silnie popierać. SKOROPADSKI podobno lęka się nieco tej przyszłej rozmowy, gdyż według niego, należy zostawić swobodę Polsce w sprawie Galicji Wschodniej i Białej Rusi celem przyjacielskiego zbliżenia pomiędzy wielką Ukrainą a Polską.

Wszyscy działacze Ukraińscy, z PETRUSZEWICZEM na czele, znajdują się w bardzo trudnym materialnym położeniu.

(podpis nieczytelny)

Rotmistrz i Attaché Wojskowy P. P.

Poczta polowa 53 7 marca 1921 r.

**NACZELNE DOWODZTWO W.P.
(SZTAB GENERALNY)**

[Stamp] **TAJNE**

—
Oddział II informacyjny
Ew. 2. Nr. 10000 /II

Do
**ADJUTANTURY GENERALNEJ
w BELWEDERZE.**

Przedłada się do wiadomości raport attacha wojskowego w Bernie z dnia 12. II. r.b. o działalności Wasyla HABSBURGA i innych polityków ukraińskich.

I załącznik.

I. Zastępca Szefa Szt. Gen.
Kuliński m.p.
Generał podporucznik

Za zgodność
(podpis nieczytelny)

[Stamp]

Naczelne Dowództwo wojsk polskich
Adjutantura Centralna
Warszawa

Dz. 6724/T2 dnia 9/III 1921 r.

Warszawa, 7.III. 21.

Nawiązując do raportu w sprawie akcji zagranicznej Arcybiskupa J. Teodorowicza — należy podkreślić następujące fakty:

Sprawa skatolicyzowania Rosji stanowi dzisiaj przedmiot głównych rozważań w Watykanie, który wysuwa koncepcję unii z Rosją.

W przeciwieństwie do projektów Watykanu — duchowieństwo polskie stara się z powodów podanych w poprzednim raporcie wysunąć koncepcję zlatynizowania Rosji. Z identyczną koncepcją wystąpiło również duchowieństwo niemieckie.

Pomimo że wobec niemożności nawiązania bezpośrednich stosunków z Rosją — sprawy te są na razie jedynie w fazie przygotowania gruntu. Ustalenie opinii w tym względzie jednak przedstawiają już dzisiaj poważne znaczenie ze względu właśnie na ścieranie się tych dwóch odmiennych poglądów, gdyż zwycięstwo jednego z tych kierunków, t.j. koncepcji unji — forsowanej przez Szeptyckiego — skieruje cały wysiłek Watykanu przedewszystkim na Ukrainę — co naturalnie nie pozostanie bez oddźwięku politycznego — zwycięstwo zaś drugiego kierunku, który ze strony polskiej reprezentuje arcybiskup Teodorowicz, ze strony zaś niemieckiej arcyb. Ropp — spowoduje przedewszystkim starcie się polskich i niemieckich wpływów.

Sprawy powyższe są jednym z głównych tematów odbywającego się obecnie w Warszawie zjazdu biskupów.

Według ostatnich wiadomości — równocześnie z upadkiem wpływów Szeptyckiego w Rzymie — koncepcja unji kościelnej z Rosją traci coraz więcej zwolenników na korzyść koncepcji drugiej, która będzie polem zasadniczego starcia się wpływów niemieckich i polskich.

Z tych to względów sprawa ta znalazła żywy oddźwięk w kołach politycznych — przedewszystkim w Związku Lud. Nar. i Zjed. Lud. Nar., przyczem naturalnie Zjed. Lud. stanęło bez zastrzeżeń na platformie zajętej przez arcybis. Teodorowicza. Nar. Demokr. natomiast sprawę tę traktuje odmiennie — uważa ona przedewszystkiem, że wysiłek Watykanu bezpośrednio w kierunku Rosji podjęty nie może przynieść odpowiednich rezultatów — ani dla Kościoła, ani też dla prądów kulturalnych Europy zachodniej. — Zdaniem leaderów tego stronnictwa Watykan powinien zająć się przedewszystkiem propagandą katolicką w Rumunji, gdzie grunt w tym kierunku jest podatniejszy — i niewątpliwie akcja tutaj zapoczątkowana — przyniosłaby szybko znaczne rezultaty. Dopiero przez skatolicyzowanie Rumunji utworzyłby sobie kościół etap zasadniczy — do dalszej akcji na wschodzie — czyli skatolicyzowanie Rosji, winno poprzedzić opanowanie przez Watykan Rumunji.

Koncept unji kościelnej z Rosją Narodowa Demokracja jest stanowczo przeciwna — jako podnoszącej znaczenie Ukrainy — i czyniącej z niej łącznika pomiędzy Rosją a Watykanem.

Idea druga, skatolicyzowanie Rosji — jako dająca możność ogarnięcia Rosji przez wpływy niemieckie — żywo zajęła to stronnictwo — które w tym wypadku ustala swój front w zupełnej zgodzie z duchowieństwem polskim.

W najbliższym czasie "Gazeta Warszawska" pomieści szereg arty-

kułów w tym kierunku — które będą stanowiły dalszy ciąg obiektywnego na razie artykułu p. t. Stolica Apostolska i Rosja, pomieszczonego w numerze z dnia 5 marca b.r.

Ustalenie ze strony tegoż stronnictwa stosunku do tej sprawy i podkreślenie konieczności zlatynizowania Rosji — stanowi ważny etap w rozwoju pojęć kościelnych w stronnictwie w którym niemal do ostatnich dni górowały prądy analogiczne do tendencji z czasów Zygmunta Augusta, t.j. myśli i idee utworzenia narodowego kościoła, wprowadzenia liturgii polskiej i t.d. Płate te upadły — ich miejsce zajęła zaś kwestja przełamania filosemickich tendencji Watykanu — oparcia kościoła na wyłącznie aryjskim podłożu.

Poświęcona tym sprawom książka Romana Dmowskiego ukaże się niebawem w druku.

Zadaniem jej będzie właśnie urabianie wśród mas i duchowieństwa poczucia konieczności zwołania soboru, którego cele przedstawiono w raporcie uprzednim.

93 T-35

УГОДА ПРО РЕПАТРІАЦІЮ УЛОЖЕНА УКРАЇНОЮ Й РОСІЄЮ З ОДНОЇ СТОРОНИ Й ПОЛЬЩЕЮ З ДРУГОЇ СТОРОНИ В ВИКОНАННЯ АРТИКУЛУ VII ДОГОВОРУ ПРО ПРЕЛІМІНАРНІ УМОВИ МИРУ ВІД 12 ЖОВТНЯ 1920 РОКУ.

У виконання артикулу VII Договору про прелімінарні умови миру від 12 жовтня 1920 року нижчепідписані належно уповноважені представники УРЯДІВ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ й РОСІЙСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ФЕДЕРАТИВНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ з одної сторони й Уряду ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ з другої сторони, постановляють нижчеслідуюче:

ВІДДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.

Артикул I.

Укладаючі договір сторони обов'язуються негайно після підписання цієї угоди розпочати якомога швидче репатріацію всіх закладників, горожанських полонених, інтернованих, бранців, біженців і емігрантів, які перебувають в межах їх територій.

Артикул II.

§ 1.

Горожанськими полоненими й інтернованими вважаються:

1.) Всі громадяне одної з укладаючих договір сторін, які перебувають на території другої сторони і які є чи були ув'язнені або перебувають під адміністративним доглядом, рівнож і громадяне, що підпадають чи підпадали під інші судові або адміністративні репресії за політичні або державні злочини, чи злочини на користь другої сторони, або, коли ці репресії вжиті, чи були вжиті відносно них з метою застереження можливості згаданих злочинів.

2.) Всі особи, які підпадають зазначеним в п. I цього артикулу репресіям і визнані були польською владою—українськими або російськими горожанськими полоненими, чи українською й російською владами—польськими горожанськими полоненими.

3.) Закладники.

§ 2.

Бранцями вважаються: комбатанти одної з укладаючих договір сторін, заповнені арміями другої сторони на українсько-російсько-польському фронті, рівнож і не комбатанти, що входили в склад оперуючих збройних сил і заповнені арміями другої сторони, а також особи, що входили в склад окремих польських військових частин і загонів, заповнені українсько-російськими арміями і на других фронтах і розбросені й інтерновані українською й російською владами.

§ 3.

Біженцями вважаються особи, що до 1 серпня 1914 року мешкали на території одної з укладаючих договір сторін і нині перебувають на території другої сторони, які залишили під час світової війни 1914—18 років чи українсько-російсько-польської війни, чи горожанської війни, заняті чи загрожені ворогом райони, або виселені розпорядженням військової чи горожанської влади.

До біженців прирівнюються також бувші бранці світової війни, що до 1 серпня 1914 року мешкали на території одної з укла-

даючих договір сторін і перебувають на території другої сторони, а також не взяті в полон регулярною польською армією бувші військові службовці українсько-російської армії, які перебувають на території Польської Республіки.

§ 4.

Емігрантами вважаються громадяне одної з укладаючих договір сторін, що до 1 серпня 1915 року з огляду на переслідування за свої політичні переконання й національну чи релігійну приналежність емігрували на територію другої сторони.

Артикул III.

Репатріяція вищезазначених осіб є добровільною і тому примус посередній чи безпосередній не може бути вжитий.

Артикул IV.

Призначені до відправлення особи, після здачі ними справ, повинні бути звільнені від службових обов'язків з попередженням їх про це на місці праці за місяць до дня від'їзду. При цьому, звільнення від службових обов'язків повинно відбутись не пізніше ніж за тиждень до дня від'їзду.

При звільненню повинна бути виплачена недоdana або не-зарахована заробітня платня.

Договори особистого найму, арендні, а також найму помешкань і будинків, уложені вищезгаданими особами, будуть вважатись, при умові попередження за місяць до дня від'їзду, стратившими силу без права вимоги протилежною стороною будь якого відшкодування з цього приводу.

Артикул V.

Укладаючі договір сторони обов'язуються забезпечити задовольняюче утримання або можливий заробіток всім бранцям, горожанським полоненим, інтернованим і закладникам, що перебувають на їхніх територіях і підлягають цій угоді.

До хвилі передачі бранці підлягають встановленим в країні неволі порядкові й дисципліні, при чому сторони обов'язуються забезпечити їм належні умови існування і ні в якому разі не поділяти їх з метою погіршення стану на групі й категорії, непередбачені міжнароднім правом і звичаями.

Артикул VI.

Кожна з укладаючих договір сторін обов'язується повернути ті видатки на утримання своїх військово-заполонених громадян, які зробила друга сторона, оскільки ці видатки не покриті працею бранців в державних або приватних підприємствах. Розплата має

бути зроблена валютою тієї держави, яка утримувала бранця.

Видатки на утримання бранця, що належать поверненню, складаються з вартости затраченого на нього продовольчого пайка, річевого й грошового забезпечення.

При відправленню бранцям повертається їх власне майно, відібране у них владою, заповонившої їх держави, а також видається ще невикладена, або незарахована частина їхнього заробітку.

Артикул VII.

Особам зазначеним в артикулі I цієї угоди при поверненню до рідного краю надається право вивозити своє майно з додержанням слідуєчих правил:

§ 1.

Крім ручного багажа дозволяється вивозити ще й свій багаж, вага якого не повинна бути більшого 8 пудів для голови родини й одиноких осіб, 5 пудів для кожного члена родини, 2 пудів для дітей молодших 10 років.

§ 2.

В числі інших річей багажу дозволяється вивозити:

1) Одіж і білизну. Одіж і взуття не більш двох штук або пар кожної назви (хутро тільки одне) і білизни не більш 6 змін на особу.

2) Необхідні при подорожі речі в кількості не переважаючій звичайної потреби в дорозі, наприклад: подушки, простирадла, ковдри, рушники, чайник і т. ин.

3) Особам фахової професії, тоб-то: робітникам, ремісникам, хліборобам, медикам, містцям, ученим і т. ин. дозволяється вивозити необхідні їм для їхньої професійної діяльності речі і зверх встановленої ваги, по особливій заяві в кожному разі.

§ 3.

Не дозволяється вивозити:

1) Друкованих творів, актів і документів, фотографій і рідного роду паперів, що не мають помітки про перегляд їх відповідними установами.

2) Зброї, військового зняряддя й польових біноклів.

3) Мануфактурних, кушнірських, шкур'яних, галянтерейних і інших річей для торгу, а не для особистого вжитку.

4) Річей живности в кількості більш 20 фунтів на кожду людину, в тому числі більш 8 фунтів муки або печива, 5 фунтів м'ясних продуктів, 3 фунтів молочних продуктів і 4 фунтів інших

припасів живности — в тому числі цукру більш одного фунта и чаю більш $\frac{1}{4}$ фунта.

5) Домашньої скотини й домашньої птиці.

Біженцям, які повертаються не по залізниці, дозволяється вивозити їх власну домашню скотину и домашню птицю, за винятком випадків безсумнівної спекуляції.

6) Автомобілів, мотоциклів, велосипедів, різного роду екіпажів, возів і саней.

Біженцям, які повертаються не по залізниці, дозволяється вивозити екіпажі, вози й сані, коли вони є складовою частиною їх власного господарства.

7) Необроблених коштовних металів, коштовного каміння без оправ, золотих і срібних грошей.

8) Річей з золота й платини, вагою більш ніж 16 золотників кожна, виробів з золота й платини в кількості загалом переважаючій 16 золотників на одну особу і вироби з срібла переважаючі один фунт на одну особу. Золоті або срібні годинники, шлюбні перстні, срібні папіросниці, срібні жіночі гаманці дозволяється вивозити по одній речі на кожну дорослу людину, при чому вага зазначених річей не входить в установлену цим пунктом норму.

9) Виробів з коштовного каміння (діамантів, бриліантів, сапфірів, смарагдів і рубінів), загальна вага котрих більше одного карата. Теж стосується й до перлів.

10) Різного роду машини й частин машин, фізичних апаратів, хірургичних і музичних інструментів, крім зазначених в пункті 3 § 2 цього артикулу.

Швальні машини дозволяється вивозити по одній на родину.

11) Тютюнових виробів (цигарок більш 500 штук або $\frac{1}{2}$ фунта тютюну на кожну дорослу людину старішу 18 років).

12) Мила більш одного кавалка туалетного на одну особу й 1 фунта звичайного на родину.

13) Паперових грошей різних випусків більш 20,000 карбванців (рублів) з України й Росії і 40,000 марок польських з Польщі на кожну особу.

Більш встановленої в цьому пункті суми можливо вивезти лише з особливого дозволу.

14) Закордонної валюти без особливого дозволу.

15) Російських відсоткових, дівідентних і облігаційних паперів, в тому числі випущених акційними й іншими товариств-

вами, які ділали в межах України й Росії. Ці папери можуть бути вивезені тільки по спеціальному дозволу. Рівнож по спеціальному дозволу можуть бути вивезені векселі, транспортні квитки й варантні свідоцтва.

16) Річей, які мають художнє й антикварне значіння, на вивіз котрих не одержано особливого дозволу.

Артикул VIII.

Майно, яке складає на підставі законів і правил, існуюючих в державі, яка відправляє, властність зазначених в артикулі I цієї угоди осіб, може бути ними, в межах вищезгаданих законів і правил, безборонно зліквідоване або залишене.

Що до майбутньої ліквідації або пересилання до рідного краю згаданого в I уступі цього артикулу залишеного майна, то особи зазначені в артикулі I цієї угоди, які являються громадянами тієї держави, до котрої вони виїхали, будуть користуватись тими правами, які будуть визнані Мировим Договором за оп-тантами.

Артикул IX.

Особи, які відїздять на підставі цієї угоди, а також їх багаж звільняються від будь яких податків і мит, звязаних з відїздом.

ВІДДІЛ II. МІШАНІ КОМІСІЇ.

Артикул X.

Для догляду й допомоги виконанню цієї угоди, для прискорення репатріації й допомоги її організації, а також для захисту інтересів, зазначених в артикулі I цієї угоди осіб, і допомоги їм, утворюються дві Мішаних Комісії: одна в Москві для Української Соціалістичної Радянської Республіки й Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки й друга в Варшаві для Польської Республіки.

Кожна Мішана Комісія складається з двох Делегацій, які призначаються відповідними Урядами.

Кожна Делегація складається з трьох членів і двох їх заступників, а також необхідного допомагаючого персоналу, не більш 30 осіб.

Особистий склад кожної Делегації і її допомагаючого персоналу заздалегідь буде сповіщений другій стороні; як що на протязі 10 день з часу сповіщення не буде зроблено заперечень, то склад цей вважається прийнятим.

Мішані Комісії повинні бути утворені не пізніше місяця з дня підписання цієї угоди.

Артикул XI.

Мішаним Комісіям надається право делегувати частину свого складу й осіб допомагаючого персоналу для праці й в інші місцевості, при чому в такому разі делеговані особи вважаються уповноваженими Мішаної Комісії і користуються правом безборонних зносин з Мішаною Комісією й зі своєю Делегацією.

Артикул XII

До компетенції Мішаних Комісій належить:

1) Вироблення на підставі цієї угоди інструкцій для Мішаної Комісії.

2) Вияснення кількості, місця перебування й походження означених в артикулі I цієї угоди осіб, які підлягають репатріації, а також догляд за їх реєстрацією.

3) Вияснення точних і повних списків умерших із числа зазначених в артикулі I цієї угоди осіб, а також вживання заходів до встановлення тотожності вмерших зі складу згаданих категорій.

4) Догляд і контроль за правильним виконанням цієї угоди.

5) Піклування й в міру необхідності ріжного роду матеріальна допомога зазначеним в артикулі I цієї угоди особам, а також захист їх інтересів в межах цієї угоди.

6) Одвідування таборів, в'язниць, шпиталів і інших місць перебування зазначених в артикулі I цієї угоди осіб.

7) Допомога правильності організації й пляномірному ходу репатріації й догляд за ними, а також розроблення відповідних технічних заходів.

8) Розгляд, розрішення або надсилання по належності заяв і пропозицій, що вносяться кожною з Делегацій до Мішаної Комісії.

9) Право безпосереднє звертатись до Уряду й до центральних органів держави, в якій ділає Комісія, в справах зауважених хиб і неправильностей в виконанню цієї угоди.

10) Безпосереднє подавати до відповідних центральних установ списки осіб, які підлягають репатріації, а також виправлення й доповнення зазначених списків.

11) Видання офіційних повідомлень в справах репатріації, причому ці повідомлення повинні бути опубліковані в пресі за підписом голів обох Делегацій і надіслані до місць перебування осіб, що підлягають репатріації.

12) Посередництво в пересиланню звичайної й грошової кореспонденції, що надсилається з рідного краю на ім'я зазначених в статті I цієї угоди осіб, рівнож як і в пересиланню звичайної й грошової кореспонденції цих осіб до рідного краю, — в обох випадках в межах існуючих з приводу цього законів і правил.

13) Одержання й надсилання виписок із книг метричного й горожанського стану особам, що виїхали на підставі цієї угоди, а також ріжного роду особистих документів.

14) Збирання й подача інформацій в справах, що належать до компетенції Мішаної Комісії, а також розгляд заяв і скарг в справах повернення до рідного краю.

15) Установлення дійсних витрат, зроблених сторонами на утримання бранців і вияснення дійсних розмірів належної бранцям заробітньої платні за виконану ними працю під час перебування в полоні, рівно ж як і недоданої або незарахованої їм заробітньої платні, — згідно з статтю VI цієї угоди.

16) Розгляд всіх інших непередбачених попередніми пунктами справ, що стосуються до виконання цієї угоди.

Артикул XIII.

Укладаючі договір сторони обов'язуються подати до розпорядження Мішаних Комісій всі матеріали й необхідні засоби, які можуть полегшити їх завдання, а рівнож дозволити Мішаним Комісіями або їх уповноваженим вступ до таборів, в'язниць, шпиталів і інших місць перебування осіб, які підлягають репатріації.

Так само укладаючі договір сторони обов'язуються забезпечити можливо швидку допомогу в виконанню цієї угоди з боку своїх державних і громадських установ і органів самоврядування.

Артикул XIV.

Укладаючі договір сторони обов'язуються якомога найшвидше подати до розпорядження Мішаних Комісій точні відомості про всіх перебуваючих у межах їх територій бранців, горожанських полонених і інтернованих, а також про закладників, де вони є.

Артикул XV.

Членам Делегацій другої сторони в Мішаних Комісіях і їх заступникам, укладаючі договір сторони гарантують право дипломатичної недоторканости.

Так само згаданим членам Делегацій, їх заступникам і всьому допомагаючому персоналу гарантується особиста безпечність, як і безпечність необхідного їх власного й державного майна.

Артикул XVI.

Делегаціям другої сторони в Мішаних Комісіях надається право постійних, без перешкод зносин зі своїми Урядами по апарату Юза, по радіо, через дипломатичних кур'єрів, а також листовно й телеграфно.

Так само згаданим Делегаціям надається право користування шифром і своєю офіційною печаткою, при чому всі листи й посилки опечатані цією печаткою, рівнож як листи й посилки відповідних Урядів до своїх Делегацій не підлягають ні відкриттю, ні цензурі.

Артикул XVII.

До компетенції Делегацій другої сторони в Мішаних Комісіях належить:

1. Право засвідчування (візування) списків осіб, які відправляються на підставі цієї угоди в свої держави.

2. Піклування і в міру потреби ріжного роду матеріальна допомога зазначеним в артикулі I цієї угоди особам, захист їх інтересів в межах цієї угоди, а також збирання й подача відповідних інформацій.

Артикул XVIII.

Делегаціям другої сторони в Мішаних Комісіях надається право купівлі, з додержанням існуючих законів і правил на території сторони, в межах якої ділає Комісія, або постачання з рідного краю і з-за кордону живности, одежі, медикаментів і інших річей першої необхідности для задоволення потреб зазначених в артикулі I угоди осіб.

Кожна з укладаючих договір сторін постачає в межах своєї території для провозу вищезгаданих річей необхідні засоби транспорту.

Вищезгадані закуплені або імпортовані речі не підлягають ні конфіскації, ні реквізиції, як до, так і після розподілення й звіль-

няються від усяких податків, таможенних, ввозових, фрахтових і т.п. мит.

Для збереження цих річей означеним Делегаціям надається право одержання в разі потреби помешкань під склади.

Артикул XIX.

Делегаціям другої сторони в Мішаних Комісіях і допомагаючому персоналу відповідні Уряди постачають по твердих цінах потрібні помешкання під канцелярію й для мешкання, а також паливо й освітлення.

Артикул XX

Всякі заяви, листи й документи, заадресовані до Мішаних Комісій або Делегацій, а також і ті, що виходять від них, звільняються від гербової й всякої іншої оплати.

ВІДДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЯ РЕПАТРІАЦІЇ.

Артикул XXI.

Регістрація зазначених в артикулі I цієї угоди осіб, які підлягають репатріації й складання ешелонних списків провадиться відповідними установами держави, яка відправляє.

Згаданим особам надається право безборонного звертання до Мішаної Комісії й Делегації свого Уряду, а також пошто-телеграфних зносин з ними на загально-державних підставах.

Артикул XXII.

Списки осіб які мають бути відправлені, повинні складатись окремо для кожної категорії зазначених в артикулі I цієї угоди осіб, і мати слідуючі данні:

- 1) Призвище, ім'я й по-батькові.
- 2) Зріст.
- 3) Національність.
- 4) Вірування.
- 5) Родинний стан.
- 6) Теперішнє місце фактичного мешкання.
- 7) Постійне місце мешкання в рідному краю з зазначенням губерні, повіту, волости (гміни), села або міста.

- 8) Праця.
- 9) Зазначення документів, які стверджують право репатріації.
- 10) Уваги.

Списки бранців повинні мати слідуєчі данні:

- 1) Призвище, ім'я й по-батькові.
- 2) Зріст.
- 3) Місце народження або постійного мешкання в рідному краю.
- 4) Дата й місце заповнення.
- 5) Частина, в якій служив бранець.
- 6) Чин, військове звання або посада.
- 7) Останнє місце перебування в полоні.
- 8) Чи був засуджений під час полонення за карні злочини, за які власне й коли.
- 9) Стан здоров'я.
- 10) Уваги.

Артикул XXIII.

Органи держави, що відправляє, передають до Мішаної Комісії списки осіб, які підлягають відправленню, звідки вони в двох примірниках надсилаються до Делегації другої сторони для засвідчення (візування).

Засвідчені списки повинні бути повернені згаданою Делегацією не пізніше двадцяти день з часу їх одержання.

Не повернення списків на протязі цього терміну рахується згодою на прийняття зазначених в них осіб.

Делегаціям надається право не прийняти окремих осіб з числа зазначених в списках і не засвідчить перепуск їх на територію своєї держави, оскільки згадані особи не підходять під категорії, встановлені артикулом I цієї угоди, однак про всі такі випадки повинна бути повідомлена Мішана Комісія.

Особи, яким Делегація відмовила в перепуску можуть бути по заяві згаданої Делегації внесені вдруге в списки осіб, які підлягають відправленню.

Артикул XXIV.

Особам, які повертаються на підставі цієї угоди надається право при від'їзді разом з собою брати родини, при чому в складі родин можуть від'їздити: дружина, коли вона фактично живе спільно з своїм чоловіком, діти, мати й непрацездатний батько, онуки, годованики й вихованці, а також домівники (домочадці), оскільки вони ведуть спільне господарство з головою родини, який повертається до рідного краю.

Артикул XXV.

При репатріації біженців і емігрантів в першу чергу по можливості підлягають відправленню особи непрацездатні, які не можуть обійтись без сторонньої допомоги, хворі, інваліди, старі люде, одинокі жінки й діти, особи, які існують з державного забезпечення, а також особи, члени родин котрих перебувають на території другої сторони.

З додержанням цих умов репатріація починається з районів найбільш несприятливих в продовольчому, мешкальному й інших побутових відношеннях для осіб, які підлягають репатріації.

Артикул XXVI.

З першими транспортами повинні бути повернені горожанські полонені, інтерновані й закладники.

Артикул XXVII.

Відправлення транспортів з бранцями розпочнеться до утворення Мішаних Комісій і у всякому разі не пізніше 10 день з часу підписання цієї угоди.

Відправлення транспортів з іншими категоріями осіб, що підлягають репатріації, почнеться при першій можливості після утворення Мішаних Комісій, але не пізніше двох тижнів з часу їх утворення.

Укладаючі договір сторони обов'язуються доставляти до передаточних пунктів не менш 4.000 людей що-тижня.

Артикул XXVIII.

Обміну підлягають всі бранці, як козаки, так і старшини, комісари й офіцери, по принципу всі за всіх.

Кількість бранців, що повертаються до рідного краю, повинна складатись не менш як 1,500 бранців в тиждень, при чому загальна кількість репатріантів всіх категорій, 4,000 людей в

тиждень, ні в якому разі не може бути зменшена аж до повного вичерпання всіх категорій репатріантів і, в разі вичерпання інших категорій, повинна цілком складатись з бранців.

В першу чергу повинні бути відправлені бранці хворі й інваліди й ті групи й категорії бранців, котрі перебувають в країні неволі в найгірших умовах утримання.

Артикул XXIX.

Передаточними пунктами є: станції Койданове — Стовбці, на колії Мінськ — Барановичи й станція Здовбунове для обох сторін на на колії Шепетівка — Рівне.

З обох боків передаточних пунктів повинні бути влаштовані за кошт відповідних Урядів бараки й санітарно-харчові пункти.

Надалі пункти передачі можуть бути змінені й встановлені нові.

Артикул XXX.

Відправлення до передаточних пунктів провадиться ешелонами або окремими вагонами, але не поодиночку.

Доставка в пункти відправлення ешелонів або вагонів в залежності від місцевих умов провадиться по можливості також групами й поодиночку.

Провіз людей і багажу в усіх цих випадках у межах своєї території кожна з укладаючих договір сторін провадить за свій кошт, а також і забезпечує належний санітарний догляд і досить задовольняюче харчування в дорозі.

Артикул XXXI.

Перевіз в холодну пору провадиться в в опалених вагонах, а хорих і недужих незалежно від пори по можливості в санітарних потягах.

Хорі на гостро-заразні хвороби не можуть бути зараховані до транспорту й підлягають відправленню лише після одужання.

Артикул XXXII.

Під час передачі транспортів представник держави, яка відправляє, доручає під розписку представнику держави, яка приймає, складений згідно з артикулом XXII цієї угоди список осіб, що знаходяться в транспорті.

В разі відправлення транспорту з незасвідченими Делегацією держави, яка приймає, списками, згадана Делегація, згідно з артикулом XXIII цієї угоди, обов'язується своєчасно повідомити

свою кордонну владу про перепуск такого транспорту. В такому разі на транспортних списках голова Делегації держави, яка відправляє, робить відповідну помітку.

ВІДДІЛ IV. КІНЦЕВІ ПОСТАНОВИ.

Артикул XXXIII.

Товариства Червоного Хреста і їх представники, котрі в цей час допомагають і піклуються про осіб, зазначених в артикулі I цієї угоди, зберігають свої уповноваження до початку праці Мішаних Комісій, при чому до утворення Мішаних Комісій при їх допомозі провадиться й репатріація.

Артикул XXXIV.

Обидві укладаючі договір сторони обов'язуються негайно після підписання цієї угоди видати відповідне розпорядження про припинення судових, адміністративних, дисциплінарних і всяких інших переслідувань проти горожанських полонених, осіб інтернованих, закладників, біженців, емігрантів і бранців, а також про негайне припинення виконання кар, накладених на цих осіб, в якому б то не було порядку.

Припинення виконання кари може й не мати своїм наслідком визволення з в'язниці, але в цьому випадкові такі особи повинні бути негайно видані владі своєї держави з усім діловодством.

Однак же, як що данна особа заявить про своє небажання повернутись до рідного краю, або, як що влада рідного краю відмовиться її прийняти, то така особа може бути знов ув'язненою.

Артикул XXXV.

Укладаючі договір сторони погоджуються на тому, що всі питання, зв'язані з репатріацією зазначених в артикул I цієї угоди осіб, вирішуються на підставі цієї угоди, оскільки в Міровому Договорі не буде інших постанов.

Артикул XXXVI.

Ця угода обома укладаючими договір сторонами доводиться до загального відому в двохтижневий термін з часу її підписання.

Артикул XXXVII.

Ця угода складена українською, російською й польською мовами в трьох примірниках.

При її інтерпретації всі три тексти вважаються автентичними.

Артикул XXXVIII.

Ця угода, як уложена з метою переведення в життя артикулу VII ратифікованого Договору про преліминарні умови миру від 12 жовтня 1920 року, не підлягає ратифікації й одержує силу обов'язковости з хвили її підписання.

В засвідчення чого уповноважені обох сторін власноручно підписали цю угоду.

Рига, дня двадцять четвертого лютого тисяча девятьсот двадцять першого року.

ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО УГОДИ ПРО РЕПАТРІАЦІЮ.

В доповнення до підписаної цього числа Угоди про репатріацію укладаючі договір сторони постановили нижчеслідуюче:

§ 1.

Сторони визнають доцільним і погоджуються провадити окрім масової репатріації також і персональний обмін особами, котрі на це погодяться і в обміні котрих сторони особливо заінтересовані. Особи ці будуть відправлятись позачергою і незалежно від того чи вони є громадянами держави, яка вимагає їх видачі.

Організація індивіуального повернення покладається на Мішані Комісії. Обмін провадиться по списках по взаємній кожен раз угоді сторін в Мішаних Комісіях.

Сторони обов'язуються не робити ніяких перешкод Мішаним Комісіям і Делегаціям при одержанню необхідних для складання списків відомостей і допоможуть їм, надаючи при цьому всіх прав, що визнані за Мішаними Комісіями й Делегаціями Угодою про репатріацію.

§ 2.

Біженцями в розумінню § 3 артикулу II Угоди про репатріацію ні в якому разі не будуть рахуватись особи, котрі в період царського режиму виключно на підставі своєї офіційної посади (військові службовці, горожанські й військові урядовці) перебували на території Польської Республіки.

§ 3.

Репатріація осіб означених в Угоді про репатріацію не буде залежати від виконання або не виконання їми їх права оптації.

§ 4.

Цей протокол є складовою частиною Угоди про репатріацію.
В засвідчення чого урівноважені обох сторін власноручно
підписали цей додатковий протокол.

Рига, дня 24 лютого 1921 року.

94 T-35

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)

Oddział II informacyjny

Poczta polowa 53 25/II 1921

Ew. 8. 8358/II

DO

ADJUTANTURY GENERALNEJ NACZELNEGO WODZA.

Przesyła się do wiadomości odpis raportu p.o. attaché wojskowego w Paryżu nr. 19/AW/T z dn. 12/II-21 o działalności politycznej Rosjan i Ukraińców na gruncie paryskim.

I załącznik

za zgodność:

(podpis nieczytelny)

Szef Sztabu Generalnego
ROZWADOWSKI.
Generał Porucznik.

Otrzymują:

M.S. Zagranicznych.

B.W.

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6664/T2 dnia 1/III. 1921 r.

ODPIS.

Poselstwo U.L.R.
w Berlinie

Nr. 653.

Berlin 27. lutego 1921.

PRZEKŁAD.
ŚCIŚLE TAJNE!

Do
PANA MINISTRA SPRAW ZAGR. U.L.R.
Andrzeja NIKOWSKIEGO
(kopję otrzymuje p. Gł. Ataman i prezydent Ministrów).

Ostatnia kurjerska poczta odeszła do Was do Tarnowa 20. b.m. Obecnie mam zaszczyt zakomunikować Wam następujące wiadomości:

1/. Sprawa udziału żydowskich partji w Radzie Republiki.

Ministerstwo przesłało Poselstwu polecenie wystarania się dla p. Pistriaka i Altera o wizy do Polski. Zwracam uwagę, że nie mogę tu zrobić nic więcej, jak prosić notami polskie poselstwo o wizy i wysłać odpowiednie telegramy do Nychajłowa do Warszawy, aby ten postarał się o nie, bo Polskie Poselstwo musi telegrafować do Warszawy. Dlatego o wiele prostszem by było, gdyby Ministerstwo zwróciło się wprost do Nychajłowa do Warszawy, bo sprawa wiz tam się rozstrzyga i nie zależy od Poselstwa Polskiego w Berlinie ale w Warszawie aparat naszej misji tak nieudolny, że nie można doczekać się od niej jakiegokolwiek odpowiedzi.

2/. Oficjalne wizyty: W związku z konferencją londyńską odwiedziłem cały szereg posłów i działaczy. O przebiegu konferencji mam zaszczyt podać co następuje:

a) Audjencja u ambasadora japońskiego w Gjoki. Byłem u niego z referentem prasowym Waldmanem przeszło godzinę. Jak zwyczajnie japończyk — więcej się pyta, aniżeli mówi. Pytał się on: Jaka u Was Konstytucja, czy jest u Was Parlament, na jakiej zasadzie obierany, jakie stosunki z poszczególnymi państwami i t.d.. W końcu bardzo szczegółowo wypytywał się o Petlurę, którego nazwisko było mu znane. Wreszcie, gdyśmy się go zapytali, jakiej Rosji im trzeba, jednolitej, czy podzielonej, ambasador odpowiedział: pragniemy, aby Rosja była nie zanadto silna. — Potem mówiliśmy wiele o naszych kolonjach; on wiedział, że tam żyją jacyś "Maorusini". Oświadczyliśmy mu, że i nasz interes jest w tem, aby ona była nie zanadto silna i dlatego chętnie pomoglibyśmy Japonji za pewne polityczne poparcie i dopomożenie, aby te kolonie odseperowały się i oparły ekonomicznie o Japonję. Sprawę wysyłki nauczycieli, instruktorów i t.d. można by rychło załatwić. On zanotował sobie tą sprawę i obiecał, że da odpowiedź.

b) Audjencja u posła włoskiego senatora Frassati. Jest to nowy poseł Włoch i poszedłem do niego, aby nawiązać z nim stosunki. Oświadczyłem mu, że stanowisko Włoch sprawę problemu czarnomorskiego interesuje nas bardzo ze względów ekonomicznych i politycznych, a ponieważ polityki niemieckiej nie można traktować oddzielnie od polityki wschodniej, dlatego otrzymałem od swego Ministra polecenie, poinformowania się w tych sprawach. Frassati odpowiedział, że jest głęboko przeświadczony o tem, że niemieckiej polityki nie można traktować oddzielnie od polityki wschodniej, że jest zaledwie dwa tygodnie w Berlinie i nie mógł sobie na tę sprawę wyrobić jasnego poglądu. Skoro tylko zapozna się z tą sprawą, poprosi mię do siebie, aby o tem pomówić. W sprawie poruszonego zagadnienia niemiecko-włoskiego współdziałania w kwestji ekonomicznej odbudowy Ukrainy na podstawie: niemiecki towar, a włoskie okręty, — senator Frassati prosi o memorjał.

c) Audjencja u nowego posła Rumunji Nanu (?). Aby nawiązać z nim stosunki byłem u niego przeszło pół godziny. Nanu zna cały szereg naszych ministrów i działaczy: Halipa, Prokopowicza, Maciewiczza, Hasenkę i in. Był on dyrektorem oddziału zagranicznego przy Ministerstwie w Bukaraeszcie. W rozmowie oświadczył, że Rumunja gotowa była uznać Ukrainę jeszcze z samego początku. Jednak Hali przyjechał i zaczął omawiać sprawę Bessarabji. Miało to ten skutek, że Rumunja postanowiła odroczyć sprawę uznania. Stosunek do Niemiec układa się w Rumunji korzystnie. Zresztą Nanu nie jest politykiem, lecz urzędnikiem a jego misja jest tymczasowa.

d). Wizyta u nowego posła polskiego Wysockiego. Następcą posła Szebeki odwiedził mię niedawno i mieliśmy z sobą bardzo długą rozmowę, która, co do treści przeciągnęła się jeszcze na przyjęciach u radcy Zborowskiego i posła finlandzkiego, Wysocki poruszył ze mną pytanie galicyjskie (on sam jest Polakiem z Galicji). Tak jak w poprzedniej rozmowie oświadczyłem Nanu, że rząd nasz uważa sprawę Bessarabji za rozstrzygniętą, tak samo oświadczyłem Wysockiemu, że rząd nasz uważa i sprawę Galicji za rozstrzygniętą w tym znaczeniu, że jest ona sprawą międzynarodową. Stanowisko Wysockiego jest tu bardzo ciężkie. Szedłem z nim w bardzo ścisłe związki. Dostaje odemnie te materiały informacyjne, których można mu udzielić. — Wczoraj gorąco mię prosił, abym choć trochę mu pomógł i starał się dowiedzieć, jak urządzony jest u nas aparat wywiadowczy. Przy tej sposobności powiedział mi, że Szebeko w tym kierunku nic nie robił a materiały francuski bezwartościowy. Powiedziałem mu bez podania nazwiska

że mamy odpowiedniego człowieka, który ma związek z francuską, angielską i niemiecką K.R., i że jeśli potrzebować będzie kiedyś pomocy, to ją mu udzieli. W dalszej rozmowie poznałem, że Wysocki szuka zbliżenia do pewnych niemieckich kół. Czyni on przygotowania, aby po rozstrzygnięciu sprawy śląskiej zaincjonować realną, ekonomiczną politykę z Niemcami. — Co do bolszewików spodziewa się Wysocki, że bolszewicy nie rozpoczną z wiosną wojny nie jest to bowiem w ich interesie.

e). Aby się dowiedzieć, jakie kontrpropozycje stawiać będą Niemcy na konferencji londyńskiej, byłem u prezydenta Ratenaua. On dopiero powrócił z Londynu. Nastrój angielskich mas do Niemców zupełnie chłodny. Rewizji Wersalskiego traktatu nie — można oczekiwać. Koła intelektualne mają minimalny wpływ. Tylko w pięciu hotelach wolno Niemcom nocować. — Ratenau mówił z sekretarzami Krassyna, którego nie zastał, ale z którym jest zaprzyjaźniony. Ci pokazali mu mapę Rosji z zakreślonymi obszarami koncesyjnymi. Najmniejsza koncesja tak wielka, jak Danja, największa — jak północne Niemcy. Koncesji w Europejskiej Rosji niema. Są tylko w prowincjach azjatyckich. Ratenau jest przekonany, że Anglia prowadzi układy handlowe z bolszewikami w porozumieniu z Francją. Jest on przekonany, że układ ten będzie zawarty, i że dalsza faza będzie okresem pokojowych układów z bolszewikami. — Co do handlu, to bolszewicy przywieźli wykazy rozmaitych surowców, jakimi rozporządzają. Niektórych z tych surowców przemysł bardzo potrzebuje. — Ratenau nie wierzy w upadek bolszewików. Informacje, jakie ma stwierdzają, że wieś poczyna się podporządkowywać się dyktaturze, jak za dawnych carskich czasów. Za kilka stuleci — powiada Ratenau, — jakaś horda opanuje władzę w Moskwie, lecz jak długo trzymają się Pretorjanie, tak długo funkcjonuje władza. Obecnie zagarnął władzę klub bolszewicki i jak długo trwają w nim debaty i armja czerwona się trzyma, tak długo nie upadną bolszewicy. Ostatecznie przejdzie bolszewizm w formę republiki rolnej. — Ratenau radzi Ukraińcom, aby czekali do wiosny i skoro liczenie na Francję nie da żadnych konkretnych wyników trzeba będzie czekać na nowe wypadki. —

f). Adjencja u nowego czeskiego pośta Tusara b. prez. ministr. Czechosłowacji. Pozdrowiłem go w imieniu p. pośta Wasylki, z którym jest zaprzyjaźniony i rozpocząłem rozmowę sprawą małej ententy. TuSar powiada, że głównym jej celem jest obronny związek Czechosłowacji, Rumunji i Jugosławji przeciw Habsburgom, Węgrom i możliwym napadom bolszewików. Gdyby bolszewicy napadli na

Rumunję, to Czechosłowacja będzie bezpośrednio lub pośrednio pomagać jej przez dostawę amunicji, materiałów, tak jak w ubiegłym roku. Przy zawieraniu tego związku oświadczyli Czesi zupełnie otwarcie tak i Jonescu, że muszą mieć wzgląd na Rosję i dlatego nie mogą brać żadnych zobowiązań w sprawie nie rumuńskich obszarów (Bessarabia Bukowina). Również i Jugosłowiański rząd nakłonił Masaryka, aby zaniechał wszelkich planów interwencji. Jugosławia jednak stoi na stanowisku, że pieniężnym poparciem wszystkich Moskali w Jugosławji, starych generałów i urzędników, pragnie spłacić choć w części swój dług wdzięczności wobec Rosji. — Na pytanie, czy Mała Ententa jest narzędziem polityki jakiegoś wielkiego państwa, powiedział Tusar: nie znajdujemy się w jarzmie wielkiej Ententy i dlatego uchylamy się od włoskiego kierownictwa, bo nie chcemy być organem interesów Wielkiej Ententy. Z Polakami chętnie by porozumiały się Czechy, ale przy ustalaniu zachodnich i wschodnich granic należy brać pod uwagę, i inne narody wschodniej Europy. Dlatego nie mogliśmy się zgodzić, aby Polska wstąpiła do Małej Ententy. — Odnośnie do Rosji powiedział Tusar: Stara Rosja nie wróci nigdy. Do nowej Rosji pragnęliśmy szczerze znaleźć drogę. Dlatego wkładamy wielkie kapitały na Rusi Karpackiej, bo jest ona naszym mostem na wschód. Skoro tylko nastąpi na wschodzie spokój, postawimy Karpackiej Rusi wolny wybór, z kim się zechce połączyć: czy z Ukrainą, czy z federacyjną Rosją, czy ze sprzymierzonymi państwami wschodu. W dalszej rozmowie oświadczył Tusar swą pełną zgodę z naszymi żądaniami i pragnieniami. Zgodzi się na moją prośbę, aby zwrócił uwagę Ministra Spraw Zagranicznych Simonsa nie tylko jako poseł Czechosłowacji, ale także jako znawca Wschodu, że działalność Skoropadskiego i tow. w Niemczech, robi bardzo niepożądane wrażenie na słowiańskiej demokracji. Tusar zgodził się również na zajęcie się sprawą, czyby czeska soc. demokracja nie wzięła na siebie zadania pośredniczenia między Ukraińcami, a moskiewską demokracją. Praga byłaby wybornym miejscem dla takiej pracy. — Audyencję u min. Tusara cechowała szczerłość i otwartość.

g). Audyencję u angielskiego ambasadora Lorda Abernona. Byłem u niego przeszło półtorej godziny wraz z referentem prasowym Walmanem. Angielski poseł informował się najpierw przez szereg pytań o rządzie U.L.R. i o sow. Ukrainę. Zgodził się on zupełnie z naszym poglądem, że moskiewscy bolszewicy są następcami i spadkobiercami rosyjskiego imperjalizmu. Następnie powiedział, że Anglja nie ma odnośnie do Ukrainy i jej żądań żadnych uprzedzeń. Powiedział wyraźnie, że jest to tylko oznaka niedołążności ukraińskich poli-

tyków, że Ukraina dotąd nie została uznana przez cały świat. "Jesteście jeszcze bardzo młodzi, a żądacie bardzo wiele! Pierwszą rzeczą jest aby wasze państwo najpierw istniało, a dopiero potem można mówić o waszych żądaniach. Musicie mieć przyjaciół, starajcie się przede wszystkim o przyjaźń Rumunii i Czechosłowacji. Wasz zatarg o Galicję wschod. jest bardzo trudnym problemem. Jesteście za młodym narodem, abyście sobie mogli pozwolić na luksus Alzacji — Lotaryngji. Polska Galicji wschodniej nie da. Zgódźcie się na to, co jest". Na to Stocki oświadczył lordowi, że rząd Ukraiński stoi na stanowisku, iż jest to problem międzynarodowy i nie chce komplikować nim w dalszym ciągu budowy U.L.R. wierząc w sprawiedliwość wielkich państw. — Abernon pokazał nam mapę i przy niej szeroko omawiał sprawę bolszewicką. Uważa on, że na wschodzie przez jakieś pięć lat trwać będą niepokoje. Nie wierzy on w handlowe zdolności sow. Rosji i zupełnie godzi się z informacjami ukraińskimi, że bolszewicka Rosja niczego dać nie może. O Polsce powiedział: "Polska chce powiększyć się i rozdać, a ona właściwie jeszcze nie żyje. Jest to nieszczęście, że otaczają ją sami wrogowie. Jest to dla Was, Ukraińcy, przykład i tego nie powinniście robić. Najpierw powinniście zbudować państwo, a dopiero potem rozsnąć." Pokazując mapę powiedział: są dwie polityczne linje, jedna od krajów bałtyckich przez Polskę, wschd. Galicję do Rumunii, a drugą — Czechosłowacja, Galicja wsch., Ukraina. Między tymi dwoma kierunkami trzeba wybierać. Lord poprosił na koniec o memoriał, kopję układów w Brześciu Lit. i o inne informacje. Stecki podziękował mu za przyjęcie i zakomunikował mu zgodnie z instrukcjami, że rząd Ukraiński polecił wstrzymać masowe powstania przeciw bolszewikom aż do jesieni. Do tego czasu niech wielkie państwa zdecydują się na jakiś konkretny plan, bo chłop (muzyk) ukraiński nie ma ochoty przelewać dalej krew bez widoków na urzeczywistnienie swego narodowego ideału.

h). Następnego dnia byłem na audyencji u francuskiego ambasadora Lorana. Znając mię z całego szeregu przyjęć, powitał mię bardzo łaskawie, ale przyjęcie u Anglika było o wiele szersze. Podałem mu wszelkie informacje o konferencji ryskiej i zakomunikowałem, że rząd polecił wstrzymać powstanie na Ukrainie aż do jesieni. Prosimy aby do tego czasu wyjaśnić swe plany co do wschodu. Petlura udowodnił najdobitniej, a wraz z nim cała Ukraina, gorzącą powstaniami, że jesteśmy realnym antibolszewickim czynnikiem. Denikina, Kołczaka, Wrangla już niema, ale U.L.R. walczy dalej choć nie dostała dotąd ani jednego naboju pomocy. — Nigdy nie spodziewałem się, że to

oświadczenie zrobi na nim tak wielkie wrażenie. Dosyć nerwowo zapytał: czy pan mi to komunikuje jako fakt, czy jako żądanie dalszej pomocy. Odpowiedziałem mu, że tak samo jak w ubiegłym roku byłem u niego i na polecenie Min. Spraw Zagr. zawiadomiłem go, że Petlura wraz z Polakami urządza ofensywę, tak i obecnie uważałem za swój obowiązek, złożyć mu powyższe oświadczenie. Zastanowienie powstań jest faktem, ale w Warszawie i Paryżu i w innych miejscach można do jesieni wypracować z naszymi przedstawicielami konkretne plany, które zapewniły by powodzenie, a nie tylko krwawienie się chłopów. — Następnie zwróciłem uwagę Lorana na działalność Skoropadskiego i zapytałem go, czy prawda, że popierają go wiernie francuskie banki. On odpowiedział, że to wykluczone chyba jakieś drobne banki i to ściśle osobiście. Na zakończenie zapytał mię Loran, czy byłem u Abernona i czy poinformowałem go o naszych planach i o postanowieniu wstrzymania powstań. Odpowiedziałem mu, że zastanowienie powstań notyfikowałem. — Przy całej rozmowie był sekretarz i spisywał ważniejsze zdania. — Powiedziałem, że my w zupełności rozumiemy, iż Francja ma pewne zobowiązania wobec starej Rosji i dlatego nie chce nas uznać. Ale czas już zrozumieć, że jeśli Francja naprawdę dobrze życzy temu krajowi to jedynie uznaniem Ukrainy może to zadokumentować. O formule, która dla obu stron byłaby odpowiednia możnaby dysputować. — Francuski poseł powiedział, że jedzie wraz z angielskim ambasadorem w sobotę do Londynu i tam będzie mieć sposobność omówienia sprawy Ukrainy osobiście z Briandem. —

i). Ponieważ Min. Spraw Zagr. Simons był nadzwyczaj przeciążony konferencjami, miałem sposobność mówienia z nim tylko u niego na herbacie. Ze słów jego wywnioskowałem, że w Londynie będą się Niemcy trochę drożyć. Z uśmiechem powiedział on nawet, że okręt dla powrotu delegacji, Anglicy już przygotowali. Dowiedziawszy się w parlamencie, gdzie byłem wraz z posłem Kędrowskim u profesora Getzaha i u różnych dziennikarzy, że propozycje niemieckie w Londynie będą ściśle związane z problemem wschodnim, jeszcze tej soboty byłem u sekretarza stanu Min. Spraw Zagr. von Hanela. Powiedziałem mu, że według naszych informacji Niemcy poruszają w Londynie sprawę wschodnią. — Sytuacja mianowicie jest taka: Francja chce, aby Niemcy płaciły. — Niemcy mogą wtedy płacić, gdy będą mogli prowadzić handel. Handlować i produkować mogą jedynie dla i ze wschodem, dlatego Niemcy chcą oświadczyć w Londynie: będziemy płacić, ale zabezpieczcie Niemcom pewną sferę wpływów na wschodzie. Ze wschodem można wtedy tylko prowadzić handel, kiedy będzie

tam spokój i porządek, a więc trzeba spacyfikować wschód. Stecki mówiąc o tych sprawach z sekretarzem stanu von. Haneblem. oświadczył mu, że na polecenie Ministerstwa Spraw Zagr. proponuje mi aby, gdyby ta sprawa stała się aktualną, rozpoczęto bezzwłocznie układy z Ukraińcami, bo przy tych sprawach Ukraina gra główną rolę. Bez niej nie będą mogli zrobić niczego na wschodzie, dlatego droga prowadzi tylko przez porozumienie z U.R.L.. Następnie zwróciłem mu uwagę na to, że przy kombinacjach handlowych nie można nigdy zapominać o ukraińskich kooperatywach. — Gdyby Niemcy przeszli inną drogą to miałyby to bardzo niebezpieczne następstwa. Ponieważ Ukraińcy wysoko cenią dobre stosunki z Niemcami, więc Stecki zwracał mu uwagę na działalność Skoropadskiego i jego kliki. Następstwa mogą być przykre, bo on stara się utwierdzić wśród ukraińskiego społeczeństwa przekonanie, że pracuje w porozumieniu z Niemcami. To doprowadzi do nowego rozłam między demokracją ukraińską a niemiecką. — Hanel wszystko to zanotował i przyrzekł, że przedłoży tę sprawę Min. Spraw Zagr.

j). Zwracam uwagę na sytuację, jaką wytworzył w Niemczech p. Minister Baranowski. Z rozmowy z referentem dla Ukrainy radcą Blucherem wywnioskowałem, że sprawa może wziąć bardzo niepożądany dla nas obrót. Z innych informacji donoszę, że Ukraińscy bolszewicy z końcem stycznia przedłożyli rządowi niemieckiemu żądanie aby zezwolono na działalność ich posta. Niemcy dotąd nie dali odpowiedzi. — Mam pośrednie informacje, że rząd niemiecki dał prawniczemu wydziałowi do przegłądnięcia planu jakiegoś nowego generalnego aresztu na ukraińskie pieniądze. Zdaje się, że zamierzają drogą sądową osiągnąć areszt, któryby bronił nietykalność pieniędzy nawet przed zamachami ententy. —

k). Ukraiński komunista Bardach wrócił do Berlina. Pośrednio mam takie informacje: cały dalszy rozwój wypadków na wschodzie zależy od problemu śląskiego. Skoro Śląsk przypadnie Polsce, to bolszewicy natychmiast rozpoczną wojnę, aby nie pozwolić Polsce wzmocnić się węglem i żelazem. Jeżeli nie, to bolszewicy spodziewają się, że w Paryżu znajdzie się partja wojskowa, która zarezykuje okupację przemocą i znów wtedy bolszewicy rozpoczną wojnę. Na wszelki wypadek spodziewają się, że sposobność się znajdzie. Wogóle powiada Bardach, że Warszawa padnie, zdobyta jeśli nie orężnie, to propagandą. — Jest w bardzo różowym nastroju, bo zdaje się dostał pieniądze.

l). W rozmowie z posłem łotewskim dr. Wojtem opowiadał mi ten o wynikach podróży ich ministra Spraw Zagr. Majerowicza po

państwach Entanty. Jedyne we Włoszech znaleźli oni pełne poparcie. Ciężko było w Anglii. Lloyd George zapewniał wprawdzie o sympatji, ale Kurzon bardzo chłodno zachował się. Na pytanie, co mają robić, Kurzon chłodno i flegmatycznie odpowiedział Majerewiczowi temi słowy: siedzieć i czekać, czekać i siedzieć. W ten sposób zbywał on wszelkie usiłowania Ministra do nawiązania politycznej dyskusji.

3). W ostatnich czasach Poselstwo U.L.R. w Niemczech zaproszone zostało na następujące przyjęcia:

a) herbata u Ministra Simonsa,

b) herbata u radcy Bluchera,

c) herbata u posła Finlandji,

d) uroczysty wieczór z powodu rocznicy niepodległości Litwy u posła litewskiego. Łotewski poseł dr. Wojt szeroko wyjaśniał mi dlaczego muszą rozpocząć układy ze sowiecką Ukrainą. Ale to tylko chwilowo.

Poselstwo U.R.L. w Niemczech urządziło ze swej strony:

a) herbatę dla ukr. kolonji, na której mówił poseł Kedrowski o bolszewikach,

b) herbatę dla ukraińskiej kolonji, na której mówił minister Modest Lewicki o położeniu w Polsce,

c) herbatę dla rosyjskiej prasy, na której była cała kolonja, 5-ciu przedstawicieli niemieckiego Min. Spraw Zagr. poseł bułgarski, austrjacki, litewski, finlandzki, białoruski, czecho-słowacki, gruziński i t. d.

Proszę przyjąć wyrazy mego głębokiego poważania.

STOCKI /-/

Pełnomocnik dla spraw

U.R.L. w Niemczech.

Za zgodność odpisu:

[Signed] Baronowskie kpt.

Paryż, dnia 1 marca 1921

POSELSTWO POLSKIE
W PARYŻU
ATTACHÉ WOJSKOWY
11 bis Avenue Kleber (16°)
No. 33/A.W.T.

[Stamp] TAJNE

Do

Biura Wywiadowczego Oddziału II Nacz. Dow. W.P.
w Warszawie.

Sprawy ukraińskie.

Obecnie na gruncie paryskim czynne są następujące, mniej lub więcej zorganizowane ugrupowania polityczne ukraińskie:

1) Misja rządu PETLURY. Na jej czele zamiast hr. M. TYSZKIEWICZA stoi SZULGIN, który jeszcze do Paryża nie przyjechał, radca misji SAWCZENKO; sekretarz KOWALENKO¹ i Attache wojskowy — pułkownik KOŁOSOWSKI.²

2) Posłowie t. zw. dyrektorjatu ukraińskiego (a obecnie raczej przedstawiciele dwóch b. członków dyrektorjatu MAKARENKO i SZWECA, przebywających we Wiedniu) Artem GALIP, ŁUCZYNSKI i BORSZCZAK. Naogół są bardzo czynni i występują otwarcie wrogo przeciwko Polsce. Mają dość duże stosunki i szczególnie ścisły kontakt utrzymują z dziennikarzami francuskimi Franklin BOUILLON⁴ i PALISSIER. Są w stałej łączności z Wiedniem i z przebywającą tam "ukraińską radą narodową" mają kontakt.

Są przypuszczenia, że grupa ta jest subwencjonowana przez Niemców.

3) T.zw. "ukraiński komitet narodowy" w składzie MAR-

¹ Kovalenko, Oleksander (1875-), engineer, scholar, and civic leader; member of the Ukrainian diplomatic mission to Paris (1919-1922).

² Kolosovskiy, Volodymyr (1886-), colonel of the General Staff of the Ukrainian army; military counselor in the diplomatic mission to the Paris Peace Conference; military attache of the Ukrainian National Republic (1919-1920); in France.

³ Borshchak, Ilko (1895-), Ukrainian historian, journalist and publicist.

⁴ Franklin-Bouillon, Henri (1870-), French politician; member of the Parliament (1910-1919), and then from 1924; during the Paris Peace Conference, chairman of the Foreign Affairs Commission of the Parliament.

KOTUNA, CYTOWICZA i MOGILANSKIEGO. Powstał w styczniu 1920 r. z inicjatywy radcy tut. poselstwa rosyjskiego p. **BAZYLEGO** w celu wywołania rozłamu w ruchu ukraińskim. Ugrupowanie to jest utrzymane przez przedstawicielstwo rosyjskie i od niego otrzymuje instrukcje. W poprzednich raportach donosiłem, że na jesieni z.r. **MARKOTUN** był wzywany do **WRANGLA**.

MARKOTUN jako b. sekretarz hetmana **SKOROPADSKIEGO** utrzymuje z nim nadal stały kontakt.

Kontakt ze **SKOROPADSKIM** jest utrzymywany również przez ks. Bazylego **KOCZUBEJA**, który ostatnio zaliczył się do komitetu narodowego. Jest to ten sam **KOCZUBEJ**, który był za czasów okupacji niemieckiej w 1918 r. adjutantem **SKOROPADSKIEGO** i jeździł z nim do Berlina, gdzie otrzymał z rąk Wilhelma II order niemiecki. Obecność **KOCZUBEJA** w komitecie najlepiej określa jego tendencje polityczne.

4) Przedstawicielstwo kooperatyw ukraińskich: "Dnieprosojuz" — organizacja wyłącznie przemysłowo handlowa, faktycznie jednak prowadzi akcję przeciwko **PETLURZE** (aczkolwiek pozornie należy do jego stronnictwa) i wrogo odnosi się do nas.

Skład: Włodzimierz **TIMOSZENKO**, Sergiusz **SIDORENKO**, **ISAJEWICZ**, **REBIKOW** i **POREPELICA**.⁵

5) Delegacja galicyjska w składzie **WITWICKIEGO**, Antoniego **PETRUSZEWICZA** i **KULCZYCKIEGO**. Również przebywa w Paryżu dr. **PANEJKO**,⁶ który wchodzi w skład tej delegacji, lecz prowadzi samodzielnie swoją akcję polityczną.

6) Karpacko-ruska delegacja z d-rem **MARKOWEM** b. członkiem parlamentu austriackiego na czele. Pracuje w kontakcie z delegacją ukraińską i w kierunku rusofilskim wrogim dla Polski.

Równocześnie z zabiegami w Paryżu, które czyni **WITWICKI**, przedstawiciel delegacji galicyjskiej na Anglię, prof. **TOMASZEWSKI** i Jan **PETRUSZEWICZ** starają się pozyskać dla swej sprawy koła angielskie, a szczególnie lorda **CURZONA** i **CHURCHILL'a**.

Zauważyć należy, że cała akcja polityczna na zewnątrz delegacji

---

⁵ Perepelytsia, Stepan (1884-1932), Ukrainian political and civic leader; active in financial cooperative movement; Minister of Finance of the Ukrainian National Republic.

⁶ Paneiko, Vasyl (1883-1956), Ukrainian journalist and editor; secretary of Foreign Affairs of the government of the West Ukrainian National Republic in 1918-1919; delegate to the Paris Peace Conference.

galicyjskiej jest zcentralizowana w Wiedniu, skąd przychodzą nietylko dyrektywy lecz nawet zredagowane już noty, które dopiero delegaci wręczają w Paryżu i w Londynie.

W ostatniej nocy swej 7 dnia 12 lutego, podanej radzie Ligi Narodów "haliczanie" prosili w imię sprawiedliwości i ludzkości o uwolnienie Galicji Wschodniej od opresji polskiej.

Wymijająca odpowiedź rady Ligi Narodów, w której zaznacza się, że suwerenne prawa na Galicję Wschodnią należą do państw koalicji a nie do Polski, wywołała duże niezadowolone w delegacji galicyjskiej.

[Stamp] Attaché Wojskowy
Z rozkazu Zastępcy
(podpis nieczytelny)
Rotmistrz

96 T-3

R.D.U.
LE CHEF
de la Mission Militaire Ukrainienne
Près la République Polonaise
7 mars 1921.
N. 1300
Varsovie.

Secret.

A Monsieur le Général NIESSEL
Chef de la Mission Militaire
Française.

Après vos conversations avec moi et avec les représentants des Insurgés, vous avez déjà un aperçu de la situation en Ukraine.

L'arrivée à Varsovie des principaux représentants, non seulement dans le but d'informer mais aussi pour recevoir des ordres, prouvent le désir de trouver le centre qui les dirigera et leur donnera des instructions.

364

Il faut donc faire ce qu'il manquait jusqu'ici, c'est à dire la coordination des efforts.

Pour...donner connaissance du travail, qui a été fait et qui est en cours, il est nécessaire de vous donner un court historique du mouvement insurrectionnel en Ukraine.

La Révolution du 27 février 1917 et les événements qui s'en-suivirent créèrent chez les peuples de l'ancienne Russie le devoir de vivre dans l'indépendance. Le mouvement et le sentiment National de ces peuples qui en Russie n'avaient pas ce droit, amène l'Ukraine comme les autres partis de la Russie à revendiquer le droit et le désir de la Constitution de l'Indépendance de l'Ukraine.

La Rada Centrale, le premier parlement populaire de Kiev, posa le problème de la Constitution de l'Etat sur une base purement Nationale, démocratique et indépendante de la Russie malgré le consentement du Gouvernement provisoire de la Russie pour une fédération.

Les événements du front, la repartition de l'Armée Russe et la propagande bolcheviste à l'intérieur, ont forcé le gouvernement provisoire d'abandonner son pouvoir au Gouvern. Soviète, dont les sentiments tendancieux contre l'Ukraine se rent aussitôt sentir, La Rada Centrale fit opposition aux Soviets et se décida ouvertement à lutter contre eux, pour la défense des intérêts de son Etat. Reconnais-sant l'impossibilité de lutter sur les deux fronts, la Rada Centrale conclut la paix avec les Allemands à Brest-Litowsk et signe une convention militaire par laquelle les Allemands garantissent à l'Ukraine, l'organisatio de l'Armée Nationale régulière, de même que le travail de l'organisation intérieure de l'Etat.

Les Allemands occupent l'Ukraine profitant de leur situation dominante et de leur liaison avec quelques partis politiques réactionnaires Ukrainiens; provoquent la nomination du Gethman, comme représentant suprême du Gouvernement Ukrainien et dissolvent la Rada Centrale.

Les masses du peuple ne protestent pas ouvertement contre le Gethman, reconnaissant la nécessité d'une réorganisation rapide, et l'unification de toutes les forces pour la lutte contre le bolchévisme. Les bolchévistes, reconnaissant dangereux le travail pacifique de l'Ukraine commencèrent l'offensive. Cette situation se prolonge jusqu'au milieu 1918.

Le Gethman entouré de collaborateurs réactionnaires et de bureaucrates de l'ancien régime tzariste, s'écarte complètement de la

direction de la politique Nationale, et de ce fait amène l'opposition des masses Ukrainiennes.

Au début quelques rencontres partielles se produisent, puis l'opposition devient de plus en plus forte contre le pouvoir de Gethman et contre l'appui des Allemands; opposition qui en octobre 1918 se transforme en mouvement général d'insurrection. La cause principale de ce mouvement est la déclaration du Gethman pour la fédération avec la Russie.

Par ce court aperçu, on se rend compte que le mouvement insurrectionnel Ukrainien avait pour but le renversement de son propre pouvoir, qui refusait de soutenir le maintien du droit national démocratique du peuple.

La lutte contre le Gethman affaiblit la force du peuple pour combattre l'ennemi non moins redoutable, le bolchévisme.

Le programme bolchéviste de force et de terreur, institué contre les bourgeois de la Russie est appliqué en Ukraine. Le paysan Ukraine qui dans la masse est un petit bourgeois, soutenait volontiers les bolchéviks desquels il attendait la félicité de la vie idéale; n'escutant les effets du bolchévisme que sur les grands bourgeois. Ceci dura jusqu'au moment où le paysan fut convaincu que le paradis bolchévique n'était qu'un mijthe; et qu'il sentit lui même tout le poids de la main bolchéviste qui l'étreignait.

Le Gouvernement Ukrainien et son armée insignifiante, pas soutenus par les paysans, ne purent vaincre les hordes bolchévistes, qui pénétraient de plus en plus en Ukraine, et il a fallu reculer sous la pression permanente.

A ce moment abandonnant la rive gauche du Dnieper puis la rive droite, le Gouvernement juge nécessaire, de rassembler les éléments d'opposition épars, pour constituer une force suffisante pour rejeter les bolchévistes.

De nombreux Officiers sous le commandement de l'Ataman TUTUNEK/Commandant de la IV Division de Kiev/ furent laissés pour la direction de ce mouvement.

L'Ataman TUTUNEK réussit en peu de temps à devenir Chef d'E.M. du groupe des Troupes bolchévistes sous les ordres de GREGORIEF; transforme le commandement des détachements en remplaçant les chefs bolchévistes par des officiers Ukrainiens et prépare l'insurrection, qui mena des combats importants contre les bolchéviks dans les gouvernements d'EKATERINOSLAW, KHERSON, KIEW. Ces détachements réussirent en peu de temps à

nettoyer du bolchévisme, les régions indiquées, et à s'étendre sur toute l'Ukraine. En même temps tous les insurgés du Gouvernement de Tchernigow et de Kiew se groupent sous les ordres de l'Ataman ZELONY.

Le Général DENIKIN, qui à ce moment commence l'offensive contre les bolchévistes, avance rapidement, persuadé que son rapide succès était résultat de son plan et de sa troupe; mais c'était une erreur. Le travail des insurgés nettoyant l'Ukraine n'avait par pour but de lui faciliter l'avance, mais ce travail là lui aidait. Le Général DENIKIN ne comptait pas et n'estimait pas le travail des insurgés, qui au cours de la première moitié de 1919 aida aussi l'armée Ukrainienne à occuper KIEW /fin août 19/ et de nettoyer une grande partie de la rive droite.

L'avance de DENIKIN en Ukraine étonna les insurgés, qui ne connaissant pas son but et sachant que le Gouvernement Ukrainien était en pourparlers avec DENIKIN, restent sur place et attendent. Le détachement le plus important de 12.000 hommes avec artillerie et cavalerie sous les ordres de TUTUNEK, se joint à l'armée régulière Ukrainienne. Toute la presse de DENIKIN écrit à ce moment que DENIKIN marche d'accord avec les Ukrainiens. Les pourparlers entre DENIKIN et Gouvernement Ukrainien, sur l'initiative de ce dernier, restant sans résultat, parceque les représentants de DENIKIN annoncent sans gêne qu'ils luttent pour le retour de la Russie. Une et indivisible. Tout cela ouvre les yeux aux Ukrainiens qui commencent la lutte contre le nouvel envahisseur; un mois et demi de travail suffirent pour transformer la forte armée des volontaires en une bande désorganisée, qui abandonna le territoire de l'Ukraine. Le Général DENIKIN se ressaisit et ne pouvant rentrer en contact avec le Gouvernement Ukrainien, commence des pourparlers avec différents chefs insurgés /Gl. Omélanowitch-Pawlenko, Tutunek, Gouluj, Malachko etc./ mais il est trop tard, personne ne croit plus en DENIKIN, c'est ainsi que le paysan Ukrainien qui avait souffert du régime bolchéviste, regarde l'armée de Denikin comme une armée de sauveurs, mais aussitôt qu'il vit en elle le symbole d'un nouveau oppresseur, il se met contre elle et décide sa destruction. Combattant DENIKIN le peuple Ukrainien ne se réconcilie pas avec les bolchévistes et continue la lutte sur deux fronts, aidant l'armée Ukrainienne.

Au nord les bolchévistes sont aux prises avec les polonais sur le territoire Ukrainien, là on constate le fait caractéristique des insurgés Ukrainiens, battent les bolchéviks et les polonais; /à ce moment il n'y

avait rien de conclus entre la Pologne et l'Ukraine. / De cette façon nous voyons nettement le sentiment du peuple Ukrainien /car le mouvement des insurgés démontre le sentiment de tout le peuple et non d'un seul groupe de renverser toute force, qui voudrait lui imposer une volonté étrangère à ses idées et à ses sentiments d'être son propre maître chez lui, dans sa chaumière.

Tout Ukrainien, habitant de la ville ou de la campagne est prêt à soutenir toute force, qui combat son oppresseur et aide à l'existence de son indépendance nationale; mais tant que cette force n'est pas dirigée contre lui.

En automne 19, l'armée ukrainienne rejetée par les Dénikinistes et les bolchévistes sur la frontière polonaise, continue la lutte malgré l'évacuation du Gouvernement Ukrainien en Pologne. Franchissant le front avec 4 divisions et L'E.M. /le Général Pavlenko/ opère sur les arrières de l'ennemi, organise des insurrections, après quoi parcourant plus de 3.000 km., se joint aux détachements ukrainiens organisés en Pologne et occupe un secteur du front. Le travail de cette armée sur les arrières bolchévistes donna aux polonais la possibilité d'avancer rapidement et d'atteindre des résultats importants sans grande difficulté.

Le résultat important de la 2e offensive polono-ukrainienne de l'automne 1920 sont dus en grande partie au travail des insurgés ukrainiens qui avaient reçu du commandant ukrainien, des ordres pour détruire les communications et agir sur les arrières bolchévistes. Ces opérations d'aide ont forcés les bolchéviks à évacuer leurs bases au delà du Dniéper. L'armée bolchéviste à ce moment est tout à fait démoralisée et menacée de débandade, mais le commencement des pourparlers de Paix change la situation en leur faveur, et la conclusion de l'armistice qui par le traité polono-bolchéviste se rapporte aussi à l'armée ukrainienne, donna aux bolchéviks la possibilité de transporter de nouvelles troupes en Ukraine, dont le moral se trouve relevé par les succès du front de Crimée.

La découverte de l'aile gauche ukrainienne par suite du retrait des forces polonaises conformément aux conditions du traité, force l'Armée Ukrainienne sous la pression bolchéviste et le manque complet de munitions à se replier au delà du Sbroutsch. En même temps des détachements de toutes armes, sous les ordres du Colonel Goulaj /Cdt. de la 1° Div. Zaporog/ reçoivent l'ordre de s'infiltrer sur les arrières bolchévistes et de transmettre à tous les groupes d'insurgés l'ordre de commencer des opérations passives et de s'occuper de l'organisation des insurrections fixées à une date déterminée.

Dans ce but auprès du Commandant Général ukrainien en Pologne, on travaille à l'organisation donommée "Etat-Major des Partisans et Insurgés" sous le commandement en chef de l'Ataman Pétloura et son Chef d'Etat-Major Général TUTUNEK /Cdt. IV° Div. de Kiev/. Cette organisation est tout à fait secrète et personne ne possède de donnée concrète; mais son travail est déjà sensible aux bolchéviks. Les assemblées de Moscou et de Kiev où fut démontrée la nécessité de considérer sérieusement la nouvelle phase des insurrections en Ukraine, qui paraissent être conduites par une main invisible, mais puissante, ont une grande signification pour les insurgés; et la désignation du commissaire Podvoisky pour étouffer ces insurrections, confirme encore plus que les bolchéviks ressentent l'effet de cette main invisible.

Pour la lutte contre les insurgés les bolchéviks mènent de grandes forces /la XIV° armée, une partie de la XII°, l'armée de Boudienny et d'autres détachements/.

De tout ce qui est dit, on voit, que pendant 4 ans le mouvement insurrectionnel en Ukraine, attire de grandes forces militaires et politiques, et plus d'une fois a servi de prétexte pour la destruction des bolchéviks en Ukraine. Mais Après 4 ans on constate que le mouvement n'a pas diminué mais progressez au contraire, et s'il dépendait d'une organisation sérieuse et d'un bon commandement il deviendrait une force qui détruirait complètement le bolchévisme.

Dernièrement les représentants du Kouban, du Don, de la Blanche Russie et du Comité Politique Russe de Varsovie /B. /Savinkov/ ne sont adressés au Commandement Ukrainien avec des propositions d'organisation et de coordination des mouvements insurrectionnels sur tout le territoire de la Russie.

Actuellement l'organisation du mouvement insurrectionnel en Ukraine se fait d'après la plan élaboré par l'E.M. Des insurgés.

1° Le centre d'organisation est l'E.M. auprès du commandant général ukrainien.

2° Tout le territoire ukrainien est divisé on 5 groupes d'Insurrection. L'E.M. de chaque groupe dirige le travail de 3 à 5 rayona. Les rayons se composent de bataillons et de compagnies /plusieurs villages constituent un bataillon/. Tout le commandement jusqu'au commandants de compagnie est confié à des officiers. L'organisation des groupes est du modèle d'organisation d'une Division. L'organisation d'un rayon équivant à celui d'une brigade etc. Dans les E.M. travaillent les officiers d'E.M. Tous les E.M. à l'exclusion de l'E.M.

Central de trouvent en territoire ukrainien occupé par les bolchéviks.

3° Le but étant de détruire complètement le bolchévisme. L'E.M. Central, en plus du travail d'organisation, a donné des directives à ses organes en lui de faire la propagande à l'intérieure des unités de l'armée rouge en Ukraine. Jusqu'ici on a réussi à remplacer certains commandants de plusieurs détachements par nos officiers et de mener une organisation nationale dans l'armée bolchéviste / Tartares, Lettons, Cosaques, etc. qui ont des bute analogues aux mètres./

4° Pour le travail d'organisation en Ukraine, les insurgés disposent des moyens matériels nécessaires, du gouvernement ukrainien et de la population. Il y a des armes, des munitions et des canons pour les insurgés composant les détachements déjà existant, mais en prévision de l'augmentation du nombre d'insurgée qui augmente de jour en jour, et lorsque toute la population soulevée commencera l'action générale, l'existant ne sera pas suffisant, d'où la nécessité de préparer immédiatement sur certains points des bases, où seraient rassemblés des armés et des munitions. Il y a en Ukraine manque important de médicaments et de matériel de pensement.

Au moment où les bolchéviks pour arriver à leur but veulent provoquer le mécontentement du prolétariat universel, essayant de le convaincre à la IIIe Internationale et désirent utiliser le mouvement national ukrainien, font semblant de reconnaître l'indépendance de l'Ukraine avec le Gouvernement de Rakovsky, qui apparaît comme instrument docile du Sovnarkom de Moscou. En même temps ils ne comptent pas les sommes qu'ils dépesent pour s'attirer la sympathie des masses. Les gouvernements de l'Entente pendant ce temps ne font aucun effort pour soutenir la mécontentement des masses contre les bolchéviks sur le territoire de l'ancienne Russie.

L'expérience de 4 ans de lutte contre les bolchéviks démontre clairement, que le bolchévisme ne disparaître pas de lui même, mais au contraire plus on lui donnera la possibilité d'exister plus on lui donnera de forces et les ouvriers du monde son persuadés qu'on arrivera à la dictature du prolétariat. Chaque prolongation donnera aux dirigeant un renforcement de pouvoir pour leur travail extérieur et pour leur consolidation à l'intérieur.

Il faut que tous ceux qui luttent contre le bolchévisme prennent l'initiative entre leur mains.

De cette façon vous voyez, Mon Général, que de notre côté toutes les mesures sont prises pour prendre en main toute l'organisation du mouvement insurrectionnel qui n'étend de plus en plus, et il

ne reste plus qu'à assurer la liaison entre les contres de Blanche Russie, Kouban, Don, Grande Russie /Comité Savinkov/ qui demandent la coordinations des efforts.

Comme nous, vous nous en êtes rendu compte vous-même, à Varsovie arrivent de nombreux insurgés, mais encore plus nombreux sont ceux qui arrivent à l'E.M. des insurgés. Il faut remarquer que les représentants qui proviennent réellement des organisations d'insurgés, où reviennent après l'exécution d'une mission reçu de l'E.M. prennent le chemin le plus court sans essayer de rentrer en relations avec les missions étrangères. L'élément qui rentre en relations avec les missions étrangères peut se diviser en 3 groupes.

— le 1°, le plus important, composé d'éléments d'aventuriers qui veulent profiter du moment pour leur buts personnels. Ils se présentent en notre nom, en avoir l'autorisation.

— le 2°, moins important, les agents bolchévistes qui sous forme d'insurgés ont la possibilité de rentrer dans les missions et obtenir des renseignements nécessaires.

— le 3°, le plus insignifiant, les éléments qui se présentent accidentellement — les vrais insurgés qui n'ont pas du trouver le centre.

D'où la nécessité d'installer l'E.M. du centre sur la frontière Polonaise et Roumanie de deux premières catégories et pour diriger par le chemin le plus court les vrais insurgés sur le centre.

La réalisation de la question de L'E.M. d'insurgés et d'autres organes s'y rattachant, se trouvant sur le territoire où la valeur ukrainienne n'a pas cours, trouve des difficultés chez nous par le manque de fonds étrangers pour le travail du centre indiqué et de ses organes.

Comme le montre le tableau ci-joint, les dépenses ne sont pas très importantes. Mais à regret toutes les mesures prises jusqu'ici par nous, pour trouver les fonds nécessaires sont restés sans résultat.

Pour cela attirant votre attention sur ce mémorandum je m'adresse à vous, Mon Général, au nom de notre commandant en Chef, avec la demande Gouvernement Ukrainien, avec la promesse de restituer cette somme, vous est nécessaire, je pourrais vous la procurer dans le plus bref délai.

Pour ce qui concerne la contrôle des dépenses, le Commandement Général consent à l'établissement par vous des mesures de contrôle que vous jugerez nécessaire.

Encore une question d'une grande importance est la reconnaissance /légalisation/ des personnes qui travailleraient d'après les ordres

de l'E.M. des Insurgés, aussi bien sur le territoire de la Pologne que de la Roumanie, dans ce dernier pays l'organisation est en cours.

Je suis persuadé, Mon Général, que vous jugerez l'importance de la question que je vous soumets, l'importance du moment actuel et que par votre bienveillance pour nous, vous nous prêtez votre aide bien-faisante.

Annexes:

- Schema d'organisation
- tableau de dépenses
- Copie lettre de M. Savinkon
- 1 carte.

**Chef de la Mission Militaire Ukrainienne
Général de Division**

[Added in longhand].

[Signed] Zelinski
Secret

**Au Chef d'Etat-Major Général Polonais, le
Général de division**

Rozvadovski

J'ai l'honneur de vous communiquer ci-inclus, une copie du Memorandum, que j'ai adressé le 7 courant au Général Niessel, Chef de la Mission Militaire Française en Pologne.

Général de division, Zelinski

**No. 1300
10 Mars 1921
Varsovie**

Très - confidentiel.

TABLEAU
de dépenses pour l'organisation de Commandement d'insurgés

	Quantité d'officiers.	Dépenses par mois.				Avances pour autres dépenses		En total par mois	
		Off. cour.	lei mar pol.	lei mar pol.	lei mar pol.	lei mar pol.	lei mar pol.	lei mar pol.	
1. Etat-major des unités de Partisans et d'insurgés.									
a/ courriers /off. subalternes/	3	10.000		30.000					30.000
b/ entretien des agents dépêchés par les groupes.						150 000			150 000
c/ entretien des agents pour missions secrètes					20.000	400.000	20.000		400.000
d/ frais de littérature d'agitation.						400.000			400.00
e/ frais de déplacements.					20.000	120.000	20.000		120 000
f/ dépenses imprévues					50.000	500.000	50 000		500 000
g/ liaison avec la Blanche Russie, le Don et le Kouban.	5	14.000		70.000					70.000
2. Deux Bureaux de renseignement et de reconnaissance.									
a/ les chefs de bureau /off. supérieures/	2	4.000	16.000	4.000	16.000			4.000	16.000
b/ les chefs de section /capitaines/	4	3.500	14.000	7.000	28.000			7.000	28.000
e/ pour missions	2		12.000		24.000				24.000
d/ courriers	5	2.000	10.000	6.000	20.000			6.000	20.000
e/ frais de littérature d'agitation						125.000		125.000	
f/ frais de chancellerie des 2 bureaux et de 10 postes de contrôle.						5.000	20.000	5.000	20.000
g/ entretien des agents envoyé par les groupes.					18.000	40.000	18.000		40.000
h/ frais imprévus.					100.000	400.000	100.000		400.000

3. Dix stations de contrôle.

a/ chefs de Stations / capitaines/	10	3.500	14.000	17.500	70.000	17.500	70.000
b/ substituts	10	2.500	10.000	12.500	50.000	12.500	50.000
c/ courriers.	10	2.000	10.000	10.000	50.000	10.000	50.000
Total				57.000	358.000	338.000	2.300.000
						395.000	2.388.000

**Chef de la Mission Militaire Ukrainienne
Général de division**

[Signed] Zelinski

**Chef de premier Bureau.
Colonel**

[Signed] Bondarovsky

NOTE EXPLICATIVE

Sur le devis des dépenses, prévues par l'organisation de l'Administration des insurgés.

I. Toutes les dépenses se répartissent en cinq catégories: a/ dépenses de l'état-major des partisans-insurgés, b/ dépenses, effectuées par les Sections qui doivent être formées en Roumanie et en Pologne /la section de Pologne est projetée auprès de l'état-major de la VI armée; sa composition: le chef de la section /officier supérieur/, deux chefs des sous-sections et 5 courriers/, c/ dépenses de cinq expositures auprès des états-majors des divisions, chaque expositure se composant de deux officiers, d/ dépense pour les points de contrôle, leur montant dépendant des circonstances et de l'intensité du travail, e/ en plus, frais d'entretien de deux officiers, détachés auprès de la Commission de Liquidation à Varsovie.

II. Pour pouvoir effectuer toutes les dépenses sus-mentionnées il faudrait disposer, pour le premier mois, de 2.400.000 marks polonais et de 90.000 léas roumaines; de ce montant, environ 400.000 marks pol. serviraient à couvrir les frais d'émoluments, payés à tout le personnel, à l'exception de celui de l'état-major des partisans-insurgés. Le reste des fonds sur-indiqués serait distribué en qualité d'avances pour couvrir les différentes dépenses, marquées dans le devis, et ne serait dépensé que graduellement, à mesure que l'on en aurait besoin. Certaines dépenses qui doivent être, effectuées argent comptant, les frais d'imprimerie des brochures, par exemple/diminueront, si l'on délivre du papier, des couleurs etc.

III. J'estime que la livraison des sommes, indiquées dans le devis, devrait être effectuée de la manière suivante: a/ une certaine somme, environ 500.000 marks pol. et 30.000 léas, pour débiter, devrait être remise à l'état-major central ci-dessus mentionné, pour couvrir: les frais d'entretien des officiers et des courriers, pendant la durée de leur service, à l'état-major /ceci regarde ceux des officiers et des courriers qu'on fera venir des camps, pour les nommer à de différents postes, tant en Pologne qu'en Roumanie et en Ukraine/; les frais de leurs déplacements jusqu'à la frontière ukrainienne; les frais de location pour leur séjour provisoire, les frais d'imprimerie des brochures, ainsi que les frais de voyage des officiers de l'état-major b/ le reste des sommes assignées pourrait être versé soit par l'état-major de la VI armée, soit par la II-me Section de l'Etat-Major Général, selon les localités où le besoin s'en présenterait.

Attendu que l'état-major, en ce moment, manque complètement de fonds et se trouve, par conséquent, dans l'impossibilité de se mettre à la besogne systématique quant à faire venir les officiers des camps, afin de les instruire et de les diriger ensuite dans les lieux qui leur seront désignés avec l'assentiment de l'Etat-Major Général Polonais et de l'Etat-Major de la VI armée, aussi bien que pour faire imprimer des brochures et pour envoyer des officiers en Roumanie — on demande de verser de suite à l'état-major les sommes, indiquées dans le § III, art a.

Le Chef de la I-re Section,
Colonel [Signed] Bondarovsky

97 T-3

8.III. 1921

Protokół 23. [Title inserted in long hand]

Konferencja Naczelników Wydziałów
Politycznych M.Z.S. z dnia 8 marca 1921.

P. Lukaszewicz.

Protokół 23.

[...]

Wszchukraińska Rada Narodowa.

Kwestją podpisania przez nas pokoju w Rydze zajmują się znów

z innych względów Ukraińcy, którym udało się zjednoczyć na emigracji wszystkie partje ukraińskie naddnieprzańskie i rusinów galicyjskich (oprócz komunistów) w "Wszzechukraińską Radę Narodową", ukonstytuowaną d. 23 grudnia z.r.

Znaleźć wspólną platformę dla porozumienia się wzajemnego nie było łatwo. Ukraińcy naddnieprzańscy kładli nacisk na stworzenie frontu przeciw-rosyjsko-bolszewickiego, uważając Moskwę za najpoważniejszego swego wroga; rusini galicyjscy przeciwnie, nie ukrywali swoich sympatji do Rosji, podkreślając natomiast wrogi stosunek do Polski i nieprzejednane stanowisko w sprawie Galicji Wschodniej. Dla pogodzenia tych sprzeczności, Rada musiała przyjąć maksymalny program, zawierający żądania obu stron, a mianowicie: "obronę jedności narodowej narodu ukraińskiego" i "niepodległości państwowej ziem ukraińskich" oraz zjednoczenie poszczególnych terytorjów ukraińskich (Wielka Ukraina, Galicja, Kubań i inne).

Było to ustępstwem na rzecz rusinów galicyjskich, dzięki któremu udało się ich nakłonić do zajęcia stanowiska antyrosyjskiego i anty-bolszewickiego. (Odezwa Rady zawiera punkt o walce przeciw staraniom odbudowy jedynej niepodzielnej Rosji). Tem niemniej programu tego nie można uważać za ostatnie słowo Rady. Wielu Ukraińców z t.zw. Wielkiej Ukrainy skłania się do poglądów, że Polskę, jako najbliższego sąsiada i naturalnego sprzymierzeńca, trzeba zainteresować sprawą odbudowy Ukrainy, chociażby za cenę dużych ustępstw. Utrzymują oni, że dobro 2 milionów rusinów galicyjskich winno być podporządkowane dobru Wielkiej Ukrainy. Wyrazicielem tego program jest gen. Grekow. Jest on zwolennikiem zbliżenia polsko-ukraińskiego i oparcia dążeń niepodległościowych Ukrainy o Polskę i Francję.

Program socjalny przedstawia się, jak następuje:

- 1) przeprowadzenie agrarnej reformy z tem, że w zasadzie agrarnej polityki będzie położone władanie ziemią przez chłopów.
- 2) realne zabezpieczenie robotnikom ich żądań w dziedzinie reform socjalnych, jako to: ochrona pracy, wolność związków zawodowych i t.d.

Względem narodowych mniejszości na Ukrainie, Rada stoi na stanowisku zagwarantowania im narodowo-personalnej autonomji.

Rada ma się składać z 75 członków, z tego 47 członków przedstawicieli Wielkiej Ukrainy, 18 czł.—przedstawicieli rusinów galicyjskich, bukowińskich i węgierskich, 7 przedstawicieli Kubani i 5 przedstawicieli międzyterytorjalnych organizacji. (Liga Odbudowy

Ukrainy i Ukraiński Związek Rolnik.). Tymczasem jednak nie wszystkie organizacje nadesłały swoich przedstawicieli.

Prezesem został obrany Szełuchin, wice-prezesem Grekow, sekretarzem Perfecki.

Z tych trzech Grekow uprawia politykę polonofilską.

Zaznaczyć należy, że uprawia ją nie od tak dawna. Jeszcze przed dwoma laty stał na czele armji petruszowiczowskiej. Dziś, jak twierdzi, przyszedł do przekonania, że jedyny ratunek dla Ukrainy — związek z Polską. Podobną metamorfozę przeszedł słynny baron Wasilko.

Z kolei zabrał głos

P. G w i a z d o w s k i.

O Lidze Narodów.

Wobec ewolucji, jakiej Liga Narodów niewątpliwie w najbliższej przyszłości pod wpływem Ameryki uleść musi, a także ze względów na bardzo wyraźne tendencje Anglii, które w Sekretarjacie Generalnym Ligi niepodzielnie panują, placówka polska w Genewie ma wyjątkowo ważne przed sobą zadanie.

Trwająca od d.21 lutego do 4 marca w Paryżu dwunasta Sesja Rady Ligi Narodów została słusznie nazwaną "la Session Polonaise". Porządek dzienny obejmował cały szereg doniosłych dla Polski spraw, co do których jednak nie zapadły ostateczne decyzje. Wielkie zainteresowanie obudziło podniesienie sprawy Galicji Wschodniej. Asumpt dały dokumenty, złożone przez galicyjskich rusinów w Sekretarjacie Ligi, a specjalnie obszerny memorjał Petruszewicza z d.26 grudnia. Z punktu widzenia formalnego Liga Narodów nie miała właściwie żadnego prawa zajmowania się kwestją Galicji Wschodniej, gdyż:

1) Galicja Wschodnia nie stanowi jednostki należącej do Ligi Narodów,

2) Polska nie zwracała się do Ligi o interwencję,

3) Żadne z państw, należących do Ligi Narodów nie wystąpiło urzędowo do Rady Ligi z propozycją zajęcia się tą kwestją na mocy art. 11 Paktu, jak poprzednio, według mylnych informacji, można było przypuszczać.

Wobec jednak faktu, że Rada Ligi przyjęła do wiadomości i postanowiła rozpatrzyć otrzymane dokumenty rusińskie i, wraz ze swoją opinią, przekazać całe dossier Radzie Ambasadorów, nie

wskazanem było ze strony rządu polskiego zakładać protest, gdyż, nie odniósłszy żadnego pozytywnego skutku, mógł on jedynie dać broń w rękę naszym nie przebiegającym w środkach przeciwnikom.

Słuszny natomiast był protest ze strony delegata rządu polskiego prof. Aszkenazego przeciwko niedopuszczeniu Polski na posiedzenie Rady, na którym sprawa Galicji miała być przez Hymans'a¹ referowana.

Następstwem protestu był memorjał, będący repliką na oskarżenia, zawarte w memorjale Petruszewicza. Memorjał ten przekazany został przez Sekretarjat Ligi Konferencji Ambasadorów.

Podczas rozpraw nad kwestją ekspulsji żydów galicyjskich z Austrii (o czym jeszcze obszerniej będę mówił), pośrednio znów poruszona została sytuacja prawnopanstwowa Galicji Wschodniej, którą Balfour² nazwał "tymczasową okupacją wojskową Polski".

Liga Narodów zażądała od nas zarejestrowania całego szeregu umów międzynarodowych, a pomiędzy innymi konwencji z Gdańskiem. My stoimy na stanowisku, że ponieważ mamy protektorat nad Gdańskiem, uważamy tę konwencję za sprawę wewnętrzną. Lidze Narodów możemy przytem odpowiedzieć, że nie możemy rejestrować umów, jeszcze przez Sejm nie ratyfikowanych, gdyż inaczej umowa ważna już na terenie międzynarodowym mogłaby nie być ważną jeszcze wewnątrz w kraju. ...

---

¹ Hymans, Paul (1865-1941). Belgian statesman; member of the Chamber of Deputies and a leader of the Liberal Party; represented Belgium at the Paris Peace Conference and at the League of Nations.

² Balfour, Arthur James (1848-1930), English philosopher and statesman; Unionist Prime Minister, (1902-1905); former Unionist leader (resigned 1911); first lord of the Admiralty, (1915-1916); foreign secretary (1916-1919); lord president of the council (1919-1922, 1925-1929).

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)
Oddział II Informacyjny
No. 10567/II./B.W./4

Warszawa, dn. 9 marca 1921 r.

Do
Adjutantury Generalnej
Belweder.

Przedkłada się do wiadomości raport placówki
paryskiej o polityce rosyjskiej na terenie Francji.
Załącznik 1.-

Otrzymują:

1. Adjutantura Generalna
2. M. S. Z. przez Oficera Łączn.
3. Sekcja Ewidencyjna.

W. z. Szefa Oddziału II.
PRZEZDZIECKI m.p.
Mjr. Szt. Gen.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6747/T2 dnia 12/III 1921 r.

[...]
Sprawy galicyjskie.

Delegacja galicyjska, o której poprzednio donosiłem rozwija bardzo ożywioną działalność. Kilka not było podane tutejszym poselstwom i politykom francuskim o okrucieństwach Polaków w Galicji Wschodniej i o "jarzmie" polskiem. Materjały odnośne są otrzymywane przez delegację wprost z Galicji wschodniej lub z Wiednia. Ostatnio były przywiezione przez niejakiego KOBYLAN-SKIEGO, b. oficera armji austriackiej. W jednej z tych not delegacja domaga się przysądzenia oddzielnie dla Galicji wschodniej jako samodzielnej jednostki państwowej przypadającego na jej konto części taboru kolejowego b. monarchji austro-węgierskiej.

Niektóre koła francuskie odnoszą się przychylnie do delegacji galicyjskiej, która jednak największe nadzieje pokłada na Anglję i na Włochy w sprawie rewizji przez Ligę Narodów kwestji Galicji wschodniej. Członek delegacji Ukraińskiej KULCZYCKI¹, oświadczył na zebraniu swej grupy, że większość członków Ligi Narodów będzie popierała aspiracje "haliczan". i że prócz Anglji, Włoch i przedstawicieli mniejszych państw ma również zapewnione poparcie przedstawicieli Szwajcarji.

Otrzymałem zupełnie pewną wiadomość, że Artem GALIP, delegat dyrektorji ukraińskiej wybiera się do Polski, a raczej do Galicji w najbliższych dniach.

Wobec tego, że w Paryżu wizy polskiej nie uda mu się otrzymać — będzie się starał otrzymać ją w BERNIE, WIEDNIU lub PRADZE. Prosiłem tutejsze Poselstwo, aby uprzedziło odnośnie Konsulaty.

GALIP jest dla nas niebezpieczny, o tyle, że dzięki swej oglądzie i zręczności ma dość rozległe znajomości. Jest on b. oficerem 7 pułku ułanów austriackich. Podczas wojny dostał się do niewoli rosyjskiej, a jak przypuszczają sam się poddał. Następnie służył u rosjan jako informator ruchu mazepińskiego, podczas rewolucji przeszedł do mazepinców i pracował przeciwko rządowi rosyjskiemu. Służył również u PETLURY. Obecnie pracuje z "haliczanami" i rosjanami, aczkolwiek uważają go za agenta niemieckiego.

[Stamp] Attaché Wojskowy
Z rozkazu zastępcy
(podpis nieczytelny)
Rotmistrz

---

¹ Kulchytskyi, Oleksander (1895-), Ukrainian scholar, psychologist; member of the Ukrainian delegation to the Paris Peace Conference.

**POSELSTWO POLSKIE
w WIEDNIU.
ATTACHE WOJSKOWY.**

Raport Nr. 4
Wiedeń, dn. 20 marca 1921.

UKRAINA.

Propaganda ukraińskiej zachodniej republiki.

Rząd ukraińskiej zachodniej republiki, widząc niekorzystne dla niego załatwienie sprawy przynależności Galicji wschodniej i Bukowiny, usilne czyni starania, by jeszcze w ostatniej chwili przekonać państwa koalicyjne o konieczności utworzenia niezawisłego państwa zachodniej Ukrainy. W tym też celu prowadzi tak zagranicą, jak w Bukowinie i Galicji wschodniej ożywioną propagandę zmierzającą bądźto do wywołania powstania w obszarach, które rząd zachodnio ukraiński za swoje uważa, bądźto do zyskania dla sprawy niezawisłości zachodniej Ukrainy w poszczególnych państwach jak najwięcej przyjaciół.

Kierownictwo propagandy leżeć ma w rękach ukraińskiego komitetu centralnego w Wiedniu i podlegać mu mają szefowie propagandy w poszczególnych krajach.

W Wiedniu	Dr. Petraszewicz i Dr. Grotter,
W Londynie	Dr. Petrewij,
W Pradze	Sołowińskij,
W Paryżu	Rozalewskij,
Na Bukowinie	Kość Krakalja i Żółkowycz,
W Polsce	Walewskij w Warszawie.

I. Wiedeń, Londyn, Paryż.

Prowadzona tu propaganda zmierza głównie do tego, by czynniki miarodajne i społeczeństwo jaknajkorzystniej dla sprawy zachodniej Ukrainy usposobić, by ich przekonać o konieczności utworzenia państwa zachodniej Ukrainy. W tym też celu stara się Centralny komitet Zachodniej Ukrainy przekupić tut. prasę i przez inspirowane przez niego artykuły zyskać sympatje społeczeństwa. Jako jeden z najważniejszych powodów do przekonania państw koalicyjnych o

korzyściach wynikłych dla nich z utworzenia samoistnej zachodniej Ukrainy podają Ukraińcy tę okoliczność, że lud ukraiński jest przeciwnikiem bolszewizmu, że wojska ukraińskie potrafiłyby stawić skuteczny opór czerwonej armji.

II. *Praga.*

W państwie Czeskosłowackiem, które jest prawie, że oficjalnym sprzymierzeńcem zachodniej Ukrainy, prowadzą Ukraińcy bardzo intensywną pracę zmierzającą do uzyskania niepodległości. Na mocy układu pomiędzy Drem Petruszewiczem a Drem Beneszem rząd czeski miał uznać samodzielność zachodniej Ukrainy.

Układ ten ma być skierowany przeciw Polsce, przy czym na wypadek wojny polsko-czeskiej mianoby ogłosić państwo zachodnio-ukraińskie pod protektoratem Czech.

W tym wypadku wojska ukraińskie, które dnia 14 kwietnia mają być przeniesione z Deutsch Gabel (Jabłonna) do Ruskiej Krainy, miałyby dostać się pod wyłączne rozkazy rządu ukraińskiego.

Przeniesienie tych oddziałów do Ruskiej Krainy nastąpić miało także i z tego powodu, że w ten sposób chcą Czesi przeciwdziałać tajnym werbunkom węgierskim do t. zw. legjonów robotniczych.

Na uwagę zasługuje pogłoska, że między rządem czeskim a rumuńskim miały być prowadzone narady celem osiągnięcia porozumienia w sprawie zachodnio-ukraińskiej. Rumunja miała się zgodzić na popieranie terytorjalnych żądań Czech w Ruskiej Krainie na wypadek, gdy się Czechosłowacji uda doprowadzić do uznania niezawisłości zachodniej Ukrainy. Rokowania te jednak nie doprowadziły do żadnego rezultatu.

III. *Bukowina.*

Najintensywniej mają Ukraińcy pracować na Bukowinie, gdzie w Czerniowcach i licznych miastach prowincjonalnych utrzymują liczne komitety, wydają liczne czasopisma i broszury.

Szefem biura propagandy na Bukowinie w Czerniowcach ma być niejaki Żolkewycz, podległy bukowińskiemu ukraińskiemu centralnemu komitetowi.

W komitecie tym reprezentowane być mają wszystkie ważniejsze partie polityczne ukraińskie i tak:

partja radykalna, przewodzca Dr. Teodor Halip;

organ prasowy "Hromadjanyn".

partja narodowo-demokratyczna, przew. M. Wasylko,
organ prasowy "Bukowyna" "Narodnyj Hołos".

partja socjalno-demokratyczna:

Przewódzca: Bezpałka, organ prasowy "Bordba".-

Rząd rumuński na Bukowinie stara się ukraińskiej propagandzie przeciwdziałać, przyczem czyni to oficjalnie lub tajnie. Dla rządu rumuńskiego ma pracować Ukrainiec Łukaszewycz, przyczem ma on zajmować stanowisko łączności całej Bukowiny z Rumunją.

Na usługach Rumunji ma stać również dziennik ukraiński "Hołos Bukowyny".

Rumunizację Bukowiny mają Rumuni także w ten sposób przeprowadzać, że od 1 stycznia 1921 r. miał zostać zaprowadzony we wszystkich szkołach rumuński język wykładowy. Zarządzenie to miało wywołać wielkie rozgoryczenie u Ukraińców i spowodowało, że ukraińscy nauczyciele połączeni w tajną organizację "Samoobrona ukraińskich nauczycieli Galicji i Bukowiny" wszystkimi sposobami temu przeciwdziałają.

Prof. Zurkanowycz, sekretarz biura propagandy ukraińskiej na Bukowinie, ma w piśmie "Robitnyk" (dawniej "Wola narodu"), którego jest redaktorem, prowadzić bardzo intensywne propagandę. Pomocnikami mu w tym są stowarzyszenia "Ukraińska Szkoła", "Narodnyj Dien", "Ukraińska Besida", której prezes Wasyl Dimitrowskij ma być drugim sekretarzem tajnego "Komitetu centralnego".

Wszyscy członkowie "Komitetu centralnego" mają należeć również do ukraińskiej "Koooperatywy".

W pierwszych dniach lutego b.r. miano rozpocząć druk broszury p.t. "Ukraina dla Ukraińców", którą mają tajnie rozpowszechniać.

Ostre zarządzenia wprowadzone przez Rumunię na Bukowinie względem Zachodnio-Ukraińców spowodowały, że członek ukraińskiej centralnej rady, Dr. Grotter w czasie zjazdu tejże niedawno w Wiedniu miał się zwrócić do rumuńskiego rządu z prośbą o złagodzenie tych zarządzeń.

[in longhand] z M.S.Z. Ukr.

AKCJA UKRAIŃCÓW NA GRUNCIE CZESKIM.

Pomimo zapewnień ze strony czeskiego Ministra spraw zagranicznych Benesa, że czesi są neutralni w rzeczach Galicji Wschodniej, Praga daje gościnę nie tylko ukraińskim przybyszom z Galicji, lecz zupełnie jawnie popiera u siebie zabiegi Petruszewicza.

W Pradze oficjalnie rezyduje Konsulat "zachodnio-ukraińskiej republiki ludowej", który otoczony jest oficjalną opieką rządu czeskiego i w którym ogniskuje się propaganda polityczna i wojskowa.

Ostatnimi zwłaszcza czasy ukraińcy w Czechach zajęli się gorliwie organizowaniem kadr wojska ukraińskiego. Tu oficerowie czescy są instruktorami. Wojskowi ukraińscy mają własne umundurowanie, oficerowie przy szablach przechadzają się na ulicach Pragi — słowem czesi nie czynią z tego żadnej tajemnicy, że organizują u siebie armję ukraińską, a właściwie zachodnio-ukraińską.

Jest rzeczą niezmiernie charakterystyczną, że propaganda rusinów galicyjskich nie znajduje dla się powodzenia na Rusi Zakarpackiej. Lud tam steroryzowany przez Czechów niedowierza wszelkim hasłom i eksperymentom politycznym, nie może się zorientować właściwie czego od niego chcą agitatorzy galicyjscy, tembardziej, że pamięta tu z przed wojny nurtującą propagandę agentów rosyjskich, którzy depopularyzowali tu hasła ukraińskie.

Z drugiej strony rząd czeski jeśli chodzi o Ruś Zakarpacką waha się jeszcze czy pofolgować tu agitacji ukraińców galicyjskich, trzymając się nadal taktyki, że Ruś Zakarpacka, jest dla Czechów przypuszczalnym atutem w stosunku do Rosji. Dla tych względów właśnie uprawiana jest tu przez Czechów propaganda rosyjska, zakładane szkoły rosyjskie i wydawane czasopisma rosyjskie.

Czesi dopuszczając agitatorów ukraińskich na teren Rusi Zakarpackiej strzegą, by agitacja ich tam nie zapuściła korzeni — natomiast w Czechach gorliwie popierają intrygę, skierowaną przeciwko Polsce.

Oczywiście, że gra ta stwarza pewne zgrzyty na gruncie czeskim. Reakcyjny obóz rosyjski, który znalazł również schronienie w Czechach czyni Czechom zarzuty z powodu popierania ukraińców. Momentem łągodzącym to nieporozumienie jest wspólny rosyjski i

ukraiński front antypolski — i tym momentem czesi żonglują wobec obu czynników.-

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 6865/T2 dnia 30.3 1921 r.

101 T-36

7091/T2

Polmiswojsk Ryga 70-13/4-17-45.

Od p i s.

Książę Sapieha, Minister Spraw Zagranicznych. Warszawa. 11 kwietnia.

Z największym zdziwieniem rząd rosyjski dowiedział się o pewnych faktach, które mają miejsce na terytorjum polskiem, pomimo szczęśliwie zawartego traktatu pokojowego między Polską z jednej strony, a Rosją i Ukrainą — z drugiej. Rząd rosyjski podpisał traktat ryski za stanowczem i niezłomnem postanowieniem wypełnienia z najskrupulatniejszą wiernością litery i ducha wszystkich zobowiązań względem Polski. Było mu tem przykrejszem dowiedzieć się, że bandy kontrrewolucyjne, których celem jest walka przeciw republikom sowieckim Rosji, Ukrainy i Białejrusi, tworzą się otwarcie i swobodnie w Polsce i posiadają tam swe bazy, z których rzucają swe ataki przeciw republikom sowieckim. Komitet kontrrewolucyjny białoruski przebywa w Nieświeżu, a bandy, których przeznaczeniem jest dokuczanie władzy sowieckiej na Białejrusi, i które już tam rozpoczęły swe napady, utworzyły się w Nieświeżu, oraz w Baranowiczach i Łunińcu, podczas gdy oddziały petlurowców tworzą się w Równem, Ostrogu i Szepietówce. Pomiedzy żywiołami, których celem jest atakowanie Rosji i Białejrusi, odnajduje się generałów Bułhak-Bałachowicza i Peremykina, oraz wielu ich stronników, a oddziały, tworzone przez nich w Polsce brały udział w licznych atakach, które miały miejsce przeciwko ludności republik sowieckich. Polskie władze wojskowe nie tylko pozwalają im działać, ale nieraz bezpośrednio pomagają im w ich działaniu, dostarczając im broń i ekwipunek. Rząd rosyjski pro-

testuje stanowczo przeciwko tym faktom, będącym w krzyżującej sprzeczności z traktatem pokojowym i zapytuje, jakie środki rząd polski ma zamiar przedsięwziąć, aby położyć kres wszelkiej działalności, wrogiej republikom sowieckim na terytorjum polskiem, a w szczególności przeciw osobistościom kierującym ruchem wroгим dla naszego rządu, których pobyt w Polsce jest źródłem licznych wrogich czynów skierowanych przeciw Rosji, Ukrainie i Białejrusi. -Komisarz Ludowy do Spraw Zagranicznych, Cziczerin 8699. Baliński 81.

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 7091/T2 dnia 25/IV 1921 r.

102 T-36

7056 T2

Poczta polowa 53 dnia 19. IV. 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)
Oddział II Informacyjny
Nr. 17571/II

Ew/Kres.

Do
Adjutantury Generalnej.
Przesyła się do wiadomości.

Szef Oddziału II.
MATUSZEWSKI m.p.
ppłk. p.d. Szt. Gen.

3 załączniki.

Za zgodność:

W. z. Sikorski
ppłk

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 7056/T2 dnia 22/IV 1921 r.

Odpis.

Na zapytanie gen. Zielińskiego niejednokrotnie zwracane do gen. Niessela¹ w sprawie udzielenia dla armji ukraińskiej jakiegokolwiek pomocy, ew. instruktorów z armji francuskiej, nadeszło zawiadomienie od gen. Niessela, datowane 22. opiewające, że 17. marca szef Sztabu Gen. armji francuskiej zawiadomił gen. Niessela o gotowości przyjęcia w Paryżu plenipotenty ukraińskiego dla pertraktowania w sprawie udzielenia jakiegokolwiek pomocy internowanej armji ukraińskiej i dania jej instruktorów. Zawiadomienie gen. Zielińskiego doszło 27. czy 28. marca do Tarnowa. Otóż ze względu na to, że gen. Delwig² jest bardzo dobrze znany przez Francuzów, jako naczelnik b. artyleryjskiej szkoły i poligonu z Łudze, a dalej jako współpracownik ich i reorganizator w 1916 roku rumuńskiej artylerji zaraz został wézwany z Bukaresztu dla wydelegowania go w tej misji do Paryża.

O ministrze Stępowskim,³ wysyłanym z nim jednocześnie mówią, że wydelegowanie jego jest spowodowane przebywaniem na polskim terytorjum rządu U. R. L., żeby nie zaostrzać stosunków z Polakami. Pełnomocnictwa jego są znacznie mniejsze i zupełnie innego rodzaju niż gen. Delwiga.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

*Tłomaczenie
z francuskiego.*

UPEŁNOMOCNIENIE.

W imieniu Rządu Ukraińskiej Republiki Demokratycznej Pan, Panie Generale jest upoważniony do udania się do Paryża, celem złożenia tam informacji o kierunku polityki Rządu Ukraińskiej Republiki Demokratycznej o obecnym stanie rzeczy i o wypadkach, które mają miejsce obecnie na Ukrainie, zarówno jak i dla prowadzenia pertraktacji, zawarcia traktatów preliminarnych, podpisania konwencji, mających na celu dostarczenie broni, amunicji, materiałów

---

¹ Niessel, Henri Albert (1866-1955). French general; chief of the military mission in Russia (1914-1917); chief of the military mission in Poland (1919)

² Delvig, Serhii (1866-1944). general of the army of the Ukrainian National Republic; head of the mission to negotiate armistice with Poland (June 1919)

³ Stępowski, Stanisław (18 -), Polish landowner from Ukraine, Minister of Health and Welfare in the cabinet of the Ukrainian National Republic (1920).

dla inżynierji, jak również celem otrzymania instruktorów dla wyszkolenia armji ukraińskiej.

W szczególności zostaje Pan upoważnionym do:

- 1/. Czynienia zakupów broni, amunicji i do zawarcia preliminarji, mających na celu stworzenie baz, dostarczających te materiały dla armji ukraińskiej przez Rząd Francuski.
- 2/. Do zawarcia kontraktów, mających na celu stworzenie fabryk broni i amunicji na terytorjum ukraińskiej przez grupy finansowe i handlowe.
- 3/. Do poczynienia zakupów aparatów lotniczych i stworzenia bazy lotniczej dla armji ukraińskiej.
- 4/. Do podpisania umowy, mającej na celu otrzymanie instruktorów francuskich dla armji ukraińskiej.
- 5/. Wszystkie akty zawarte przez Pana staną się legalnemi po zaaprobowaniu ich przez Radę Ministrów Ukraińskiej Republiki Demokratycznej.

Prezes Rady Ministrów
Minister Spraw Zagranicznych
Minister Wojny
Generał Wojny.

Za zgodność tłumaczenia
(podpis nieczytelny)

*Tłumaczenie
z francuskiego*

Z A Ś W I A D C Z E N I E .

Okaziciel niniejszego, gen. dywizji DELVIGUE jest upoważniony przez Rząd Ukraińskiej Republiki Demokratycznej do udania się do Paryża, celem prowadzenia pertraktacji, traktatów i konwencji z Rządem Francuskim i Związkiem Handlowców francuskich /Chambre de Commerce/, mających na celu dostarczenie dla armji ukraińskiej broni, amunicji, materiału technicznego, materiału lotniczego i uzyskania instruktorów armji francuskiej dla armji ukraińskiej.

Za zgodność tłumaczenia:
(podpis nieczytelny)

Generał Armji Minister
Wojny

103 T-37

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)

7179 T2

Warszawa, dn. 9 maja 1921 r.

Oddział II Informacyjny

No. 19655/II

EW/Kres.

[Stamp] BARDZO PILNE

Do
Adjutantury Generalnej.

W ostatnim miesiącu w prasie zagranicznej, zwłaszcza francuskiej coraz częściej pojawiają się różne deklaracje, noty, oraz protesty p. Morkotuna, przewodniczącego Ukraińskiego Komitetu Narodowego w Paryżu. Komitet ten tworzą emigranci ukraińscy z pod znaku Skoropadskiego i Wrangla, a działalność ich zmierza do inspirowania wrogich Polsce opinii i nastrojów zagranicą, zwłaszcza wśród francuskich kół rządowych.

Wskazanem byłoby rozpocząć przeciw Komitetowi odpowiednią akcję planową w prasie zagranicznej, a odnośne materiały, kompromitujące Morkotuna, jako germanofila i "Wranglowca" mogłyby być opublikowane. Materiały potrzebne należałoby zgromadzić przy porozumieniu się Oddz. II. Szt. Gen. z Ministerjum Spraw Zagranicznych i b. Misją w Warszawie.

Szef Sztabu Generalnego
SIKORSKI m.p.
generał-porucznik.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 7179/T2 dnia 10/V 1921 r.

Господин Маршал и Начальник Государства!

В настоящий момент, когда обстоятельствами политической обстановки создалась чрезвычайная опасность, грозящая украинской национальной идее полным параличом, в Вене создалась руководимая мною группа видных украинских патриотов, являющихся в свою очередь руководителями тех или иных национальных организаций и групп, представляющая себе спасение будущей национальной Украины через тесный союз с Польшей и ее другом Францией.

В целях распространения и укрепления этой идеи среди украинских политических сил и народных масс, эта группа патриотов приступила к работе по своему расширению и распространению в другие центры украинской эмиграции, а также и на самую Украину.

Основным идеалом новой Венской группы является Украинская держава, состоящая в крепком политическом, экономическом и милитарном союзе с Польшей. Общая для обеих держав опасность с востока и запада (Россия и Германия), по нашему мнению, не допускает иной комбинации как для Украины, так и для Польши.

В силу этого мы признаем историческую заслугу со стороны Главного Атамана Петлюры в деле открытия путей для разрешения польско-украинского вопроса, но нам кажется, что круг работ для надлежащего восприятия этой идеи украинскими массами должен быть значительно расширен как на эмиграции, так и на Украине.

Взявши на себя эту работу, венская группа украинских патриотов считает необходимым примирение с Польской государственностью галицийских элементов, поддерживающих сейчас Петрушевича и его политику. Это обстоятельство, по нашему мнению, избавит украинские силы от постороннего и противостественного Балласта.

Основным условием успеха работы Венской группы и развития проводимых ею идей является необходимость моральной и дипломатической поддержки этой группы украинских патриотов

перед Францией со стороны Польского Правительства.

Постепенное расширение работ и борьбу с германофильской советской ориентациями Венская группа ставит в первую очередь, для чего готовится к выпуску соответствующая украинская газета в Вене (под названием "Украинская Справа") и подготовляются к открытию филиальные отделения в Париже, Софии, Праге, Берлине и на Украине.

Изложив в общих чертах девиз и цели наших работ, я по уполномочию руководимой мною Венской группы украинских патриотов, являющихся в свою очередь руководителями тех или иных национальных организаций и групп, обращаюсь к Вам, Господин Маршал, за моральной поддержкой в пределах возможного при условиях настоящего политического момента.

Ваше имя, Господин Маршал, занимает слишком видное и почетное место в истории Украинского освободительного движения, почему взоры украинских патриотов с надеждой обращены на направляемую Вами политику Польского Правительства.

Гордость и сила Польши в своих народных героях — Костюшко и Пильсудском, а, как показала история, Польский народ всегда был родным братом украинскому народу, почему мы, украинские патриоты, глубоко уверены, что идеальный девиз — "за нашу и вашу вольность" в свое время соединит оба народа в братском союзе Украины с Польшей.

Прошу Вас, Господин Маршал, принять уверение в глубочайшем к Вам уважении и неизменной преданности.

М. КРИВЕЦКИЙ

г. Вена
20 мая 1921 года.

105 [Handwritten]

Копія
Секретно.

Протокол.

Квітня, 30 дня 1921 року. Нижче підписані особи, обмірковавши українські справи в звязку з сучасним моментом, ухвалили:

Приступити до об'єднання усіх державномислящих елементів українського громадянства; справу сего об'єднання має перевести Комітет з найбільш впливових серед українського громадянства осіб; ця організація має назву "Український Національно-політичний Комітет".

Комітет організується на платформі:

1. Суверенна Українська Республіка.
2. Орієнтація на Держави Антанти: "Франко-Польсько-Український міждержавний Союз", політичний, мілітарний економічний.
3. Союз з окраїнними державами, що повстали і повстануть на території бувшої Росії (Дон, Кубань, Білорусь et cet...).
4. Парламентаризм, боротьба з московськими большевиками і большевизмом взагалі.
5. Консолідація всіх державно-мислящих елементів України.
6. Амністія всім, що в той чи інший спосіб приймали участь в горожанській війні.
7. Допомога українській еміграції.

В склад "Українського Національно-Політичного Комітета" окрім нижчепідписаних ініціаторів, мають бути запрошені особи: сенатор. С.П. Шелухін, Д-р І. Липа,¹ інж.-мех. Кобза, адвокат М. Корчинський,² інж.-мех. Коллард,³ інж.-агр. Є. Архипенко,⁴ генерал Омелянович-Павленко і проф. Антонович.

До праці притягнути видатніші українські сили по важніших центрах Європи.

Увага. Платформа має бути розглянута і усталена при закінченні справи організації Комітета.

Комітет має свій орган.

Комітет починає функціонувати, коли ініціативна група скін-

---

¹ Lypa, Ivan (1865-1923), physician; Ukrainian civic leader in Odessa; Commissar of the Ukrainian Central Rada in Odessa (1917); member of the Ukrainian Party of the Independent Socialists; Minister of Cults in the Ukrainian National Republic (1919).

² Korchynskyi, Mykhailo (1885-1937), lawyer; Ukrainian political and civic leader; member of the Ukrainian Central Rada; State Secretary in the cabinet of the Ukrainian National Republic early in 1919; initiated and became member of the "Council of the Republic" in Tarnow (1920).

³ Kollard, Iurii (1875-1951), engineer-technologist; Ukrainian political and civic leader; administered railroads in Ukraine (1917-1920).

⁴ Arkhypenko, Ievhen (1884-) agronomist; Minister of Agriculture of the Ukrainian National Republic (1919).

чить організаційну працю і матиме належні для нормального функціонування средства.

Головою ініціативної групи є д-р Михайло Кривецький

Члени ініціативної групи

М. Кривецький⁵
Андреевський
ген. Греков
інж. Ол. Макаренко

На протоколі зроблена приписка С. Шелухіна після переговорів з ним ініціативної групи:

"Не предрішаючи питання про свій вступ в Комітет, сим заявляю, що з вище вказаними я згоджуюсь; працю в тім напрямку вважаю потрібною.

С. Шелухін, 22 мая 1921 року."

З оригіналом згідно: М. Кривецький

106 [Handwritten]

В СОБСТВЕННЫЕ РУКИ.

Господину Маршалу и Начальнику Польского Государства Пильсудскому

Господин Маршал и Начальник Государства!

В дополнение к письму моему от 20 мая текущего года имею честь представить при сем копию секретного, от 30 апреля 1921 года, протокола заседания инициативной группы украинских политических деятелей относительно организации "Украинского национально-политического Комитета", девизом коего является "Франко-Польско-Украинский Союз".

До окончания всех подготовительных работ организация ведется секретно; в данный момент официальное открытие Коми-

---

⁵Kryvetskyi, Mykhailo (-1927), economist; Ukrainian political leader; member of the Ukrainian Party of the Independent Socialists; counselor of the Ministry of Finance of the Ukrainian National Republic (1917-1919).

тата немисливо, ибо в Вене существует два украинских печатных органа, по своему направлению совершенно враждебных идеологии и стремлениям Комитета, а без возможности бороться и защищаться, для чего необходим собственный печатный орган /у Комитета пока нет средств для его издания/, несвоевременное открытие Комитета могло бы лишь повредить всему делу.

В целях привлечения новых членов, а также сотрудников для будущей газеты "Украинская Справа" группой командировано одно лицо в Чехию и два в Галицию.

По возвращении командированных в Чехию и Галицию работа будет перенесена в Берлин, Париж, Софию и Константинополь.

Предварительная работа в пределах Вены и Австрии в настоящий момент закончена.

К сожалению, работа крайне затрудняется медленностью сношений по почте и затруднительностью получения виз на украинские паспорта.

Прошу Вас, Господин Маршал, принять уверение в глубоком к Вам уважении и неизменной преданности

М. КРИВЕЦКИЙ

г. Вена
2 июня 1921 г.

107 T-38

7530 T2
Warszawa, dn. 2. VI. 1921 г.

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)
Oddział II Informacyjny
No. 23641/II.
Ew/Kres.

Do
Adjutantury Generalnej.

Oddz. II. Szt. Gen. dowiaduje się przez swych agentów z Wiednia, iż Petruszewicz, Mazepa /:b. premier Rządu Petlury z 1919. i 1920r.:/

Hruszewski, Winniczenko, M. Szapował i inni składają się ku koncepcji uznania Sowietów w Galicji o ile Rosja Sowiecka wesprze Galicję Wschodnią w akcji przeciw Polsce.

Spiskowcy pertraktują z Warszawskim,² agentem sowieckim w Wiedniu. Petruszewicz miał nawet poufnie informować oddziały galicyjskie, znajdujące się w Czechosłowacji, iż bliski jest czas wkroczenia Galicjan na terytorjum Polski. Dotąd nie stwierdzono, czy oddziały galicyjskie w Czechosłowacji przysunięto do pogranicza polskiego.

Informacje głoszą, iż cała akcja Petruszewicza et cons. znana jest rządowi czeskiemu i niemieckiemu Szt. Gen.

Gen. Grekow, któremu Petruszewicz proponował objęcie Dtwa nad oddziałami galicyjskimi — odmówił.

Szef Oddziału II.

M A T U S Z E W S K I m.p.

ppłk. p.d. Szt. Gen.

Za zgodność:

(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 7530 T2 3. VI. 1921 r.

Za zgodność:

[Signature] Sikorski ppłk

---

¹ Shapoval, Mykyta (1882-1931). Ukrainian political leader; Minister of Agriculture in the Directory (until Feb. 1919); founder and president of the Ukrainian Sociological Institute in Prague, Czechoslovakia.

² Warszawski or Warszawski-Bronski, Mieczysław (1882-1937 or 1941). Polish Communist leader; active in the Polish Communist groups in the Soviet Russia (1917-1920); official in the Soviet Commissariat for Foreign Affairs. Political and trade representative in Vienna from 1920. Deposed during the purges in the late 1930s.

Warszawa, dnia 9/VI. 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)
Oddział II,
W./3. No. 24177/II.

7610 T2

Do
Generalnej Adjutantury Naczelnego Wodza.

Przedkłada się raport wojskowo-informacyjny o oddziałach ukraińskich na terenie Republiki czeskosłowackiej.-

I załącznik.

Otrzymuj: G.A.N.W., Od. III. B. Scistej R. Woj., M. S. Zagr.-

W z. Szef Biura Wywiadowczego
Kierzkowski m.p.

Za zgodność:
(podpis nieczytelny)

[Stamp] Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 7610 T2 dnia 10. VI. 1921 r.

ODDZIAŁY UKRAIŃSKIE W CZECHOSŁOWACJI.-

Praca nad organizacją ukraińskiej siły zbrojnej w Czechosłowacji najbardziej uwidoczniła się w czasie najazdu bolszewickiego na Polskę w lipcu 1920 roku. Czesi poczęli organizować dwie ukraińskie dywizje w Munkaczu i Koszycach. Po zlikwidowaniu jednak ofensywy bolszewickiej dalsze utrzymywanie ich nie miało żadnego celu, skutkiem czego dywizje te zmieniono na oddziały wartownicze i robocze. Składają się one przeważnie z elementów napływowych, zwłaszcza z Galicji Wschodniej, z okresu walk polsko-ukraińskich, następnie z czasów wojny polsko-bolszewickiej. Oddziały te rozlokowane są obecnie w całym państwie czeskim. Główny sztab ukraiński znajdował się dotychczas w Deutsch Gabel /Jabłonec/, gdzie skierowani zostali wszyscy ukraińcy z I. okresu walk polsko-ukraińskich. Są oni w stosunku do później przybyłych oddziałów i dezertów bardziej cenieni. Używani są do służby wartowniczej i chodzą na ćwiczenia. Wszystkie inne oddziały sformowano w sotnie robotnicze od 200-300

ludzi każda. Sotnie te rozmieszczone są po wsiach i miastach Słowaczyny i Rusi Karpackiej, pozostają na wolności, otrzymują umundurowanie i żołd żołnierzy czeskich — broni i pasów nie wolno in nosić. Agitacja we wszystkich oddziałach bardzo silna — ma na celu podtrzymanie podupadającego ducha — podsycanie nienawiści do Polski i głoszą, że Ententa wkrótce przyzna Ukrainie Galicję Wschodnią. Sotnie te powiększają się w dniach ostatnich uzupełniane przez uciekinierów Galicji Wschodniej, a zwłaszcza z powiatów górskich. Oficerów skierowuje się wprost do stacji zbiorczej ukraińskiej. Oficerowie ci gaży nie popierają jak inni, otrzymują tylko 50 halerzy dziennie na osobę. Sotnie robocze na Słowacyznie posyłają im regularnie z własnych oszczędności zapomogi. W ostatnich czasach poczęły krążyć wersje o mającym nastąpić przeniesieniu dwunastej dywizji piechoty na Ukrainę. W tym celu miały wyjechać już komisje, jedna do Kijowa, druga do Moskwy, celem pertraktacji i nawiązania stosunków z tamt. ukraińcami. Dywizja ta ma być użytą dla przywrócenia porządku i spokoju na Ukrainie. Co się tyczy Galicji Wschodniej, są mniemania, że z chwilą otrzymania autonomji z łatwością da się przeprowadzić ściśle zlanie się z właściwą Ukrainą. Wzajemne odnoszenie się Czechów do Ukraińców ze zrozumiałych powodów, zwłaszcza między oficerami jest względnie przychylnie, jednak zrezerwą. Bardzo wielu oficerów ukraińskich zajętych jest w biurach i urzędach wojskowych czeskich.

[Added in long hand] Brygady liczą $\pm$ 8000 ludzi

Sotnie robocze liczą $\pm$ 4500 ludzi

Adjutantura Generalna,
Naczelnego Wodza
L. Dz. 7741/TI dnia I/VII 1921 r.

RAPORT Nr. 128.

Warszawa, dn. 12 czerwca 1921 r.

W sprawie obozów jeńców

Załącza się kopję raportu pułk. St. Sołłohuba w sprawie obozów jeńców, złożonego na ręce wiceministra Dąbrowskiego:

Na podstawie otrzymanego rozkazu i instrukcji Pana Ministra zwiedziłem obozy internowanych ukraińców i rosjan w Tarnowie, Łańcucie i Pikulińcach i melduję co następuje:

a) Petlura i jego otoczenie.

W Tarnowie przebywa główny ataman Petlura z przedstawicielami swego byłego rządu. Byłem przyjęty przez głównego atamana, któremu oświadczyłem, że będąc wysłanym z ramienia p. wiceministra Dąbrowskiego do zwiedzenia obozów internowanych, uważałem również za obowiązek osobiście u niego zameldować się. Ataman Petlura zapytał mnie, czy Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które obecnie przyjęło sprawy ukraińskie, ma zamiar zmienić w tych sprawach kierunek polityczny. Odpowiedziałem że w Polsce jest jeden kierunek polityki, który nie zależy od tego do jakiego Ministerstwa sprawa jest przekazaną. Dodałem również, że stoimy na gruncie, że ukraińcy są naszymi sprzymierzeńcami byłymi, którzy przyjmowali razem z nami udział we wspólnych walkach przeciwko bolszewikom, ale musimy kierować się też traktatem ryskim, który nakłada na nas w tej sprawie szereg zobowiązań. Ataman Petlura odpowiedział, że doskonale to rozumie, ale musi podkreślić ich rozpaczliwy stan finansowy. Ataman Petlura prosił mnie o zakomunikowanie Panu Ministrowi, że w skarbie ukraińskim zupełny brak gotówki, że stan cywilny internowanych, którym nie należą się od rządu polskiego deputaty i których on musi żywić jest wprost katastrofalny. Ludność zaczyna się burzyć wskutek głodu, wrogo występując przeciwko niemu osobiście jak również i przeciwko Polsce. Podobne wypadki psują mu

robotę, którą podjął w celu nawiązania braterskich stosunków pomiędzy przyszłą Ukrainą, a Polską. Ataman Petlura podniósł również sprawę o wydanie mu 72 milionów marek na rachunek tych sum, które należą się Ukrainie od Polski, ponieważ według jego zdania dotychczas wydano Ukraińcom znacznie mniej od ogólnej wartości majątku wywiezionego przez wojsko polskie z Ukrainy. Sprawę tę ataman Petlura przekazał generałowi Zielińskiemu w Warszawie. Co do obozów Petlura się zgodził, że wobec traktatu ryskiego, one muszą być zlikwidowane, że najlepszą drogą w tym celu organizacja robót dla internowanych, ale podkreślił konieczność wysyłania na roboty całymi jednostkami pod dowództwem swych oficerów, ażeby nie rozbijać wojskowej organizacji.

Po ukończonej rozmowie udałem się do biura Prezydenta Ministrów p. Prokopowicza, który oświadczył, że chciał by być pewny że Pan Wiceminister Dąbrowski, który ma teraz kwestje ukraińskie w swym ręku, rozumie ważność kwestji ukraińskiej i zdaje sobie sprawę, że polityczna działalność ich obozu jest równie ważna dla Polski jak dla Ukrainy. Pan Prokopowicz podkreślił konieczność zachowania wojskowej organizacji internowanych.

Muszę również dodać, że w Tarnowie jest też przesilenie gabinetowe, ponieważ minister wojny generał Pawlenko podał się do dymisji. Powodem jego ustąpienia są ciągłe nieporozumienia z Petlurą, któremu zarzuca wtrącanie się do spraw wojskowych w obozach, jak np. awansowanie, usunięcie oficerów bez jego wiedzy. Na jego miejsce tymczasowo mianowanym ma być generał Bezruczko. Gen. Pawlenko obecnie mieszka na dworcu w Krakowie w wagonie, i prowadzi teraz politykę przeciwko Petlurze.

W Tarnowie ze źródeł prywatnych, otrzymanych przy pomocy por. Bończy-Uzdowskiego, naszego oficera łącznikowego, który tam znajduje się od dłuższego czasu i dobrze orientuje się w sprawach ukraińskich, zacerpnałem informacji, że w obozie Petlury wskutek kryzysu finansowego przewiduje się rozłam. Istnieje partja do której należy prezydent ministrów Prokopowicz, która ma zamiar w razie zaprzestania finansowania Petlury przez Polskę, zacząć pertraktacje z p. Petruszewiczem i przenieść się do Pragi.

b) Obóz internowanych ukraińców w Łańcucie.

/Ogólna liczba ukraińców internowanych w Łańcucie, przeoczona w raporcie kopiowanym, jest tylko wymieniona liczba dzieci — 60./

Z ogólnej liczby ludzi około 25% z ziem przyłączonych do Polski na podstawie traktatu ryskiego. W obozie jest sporo inteligencji przy

pomocy, której utworzony został uniwersytet narodowy, szkoły malarstwa, śpiewu, teatr narodowy i t.d. Utrzymanie dobre oficerowie i żołnierze otrzymują od nas deputat, taksamo jak w naszej armji. Rozlokowanie dostatecznie dobre, za wyjątkiem żonatyh, którzy z powodu braku miejsca mieszkają razem, przyczem łóżka rodzinne są oddzielone jedno od drugiego prześcieradłem. W obozie istnieją dwa polityczne prądy, jeden stronnictwo Petlury, drugi zaś na rzecz Petruszewicza i Pragi. Agitacja czeska w obozie istnieje i wywołuje ciągłą dezercją do Czech. We wsi Tarnowce w okolicach Tarnowa, mieszka grecko-katolicki pop Przepiórski, syn którego znajduje się w Pradze. Część internowanych jest w ciągłej korespondencji z tym popem, przyczem przy pisaniu listów posługują się często szyfrem. Istnieje również agitacja bolszewicka, przyczem w czasie mego pobytu w obozie na imię jednego z internowanych przyszedł list od przedstawiciela Sowietów w Szwecji, na oficjalnym blankiecie z pieczęcią z przepustkami i rekomendacją do władz sowieckich w Kijowie.

Muszę dodać, że nasz komendant obozu major Peszkowski, który pochodzi z Łańcuta, doskonale orjentuje się w sprawach ukraińskich, postępuje zawsze taktownie utrzymując również internowanych w należytej karności.

c) Obóz internowanych w Pikulińcach.

W obozie 2750 ludzi, z b. armji Bałachowicza w liczbie których 79 kobiet i 37 dzieci. Utrzymanie i rozlokowanie również dobre. Istnieje bolszewicka agitacja nawet były wykryte odezwy o charakterze bolszewickim, drukowane w obozie na szapirografie. Propagandzie dopomaga pewna liczba b. jeńców bolszewickich, których gen. Bałachowicz w swym czasie niefortunnie zaciągnął do swych oddziałów. Do Rosji chce wracać wszystkiego 140 ludzi, reszta zaś internowanych odmawia się, ponieważ ma na sumieniu wielu zamordowanych komisarzy w czasie wycieczek Bałachowicza. Istnieje oprócz tego jeszcze germanofilska propaganda, przeważnie w kołach wyższych oficerów.

Nasz oficer wywiadowczy kpt. Baluciński, oświadczył mnie, że otrzymał informacje, że jeden z urzędników w starostwie w Przemyślu, nazwisko którego on będzie wiedział za parę dni wyrabia internowanym w Łańcucie i w Pikulińcach, dokumenty w celu przedostawania się do Czech. Kpt. Baluciński składa o tem szczegółowy raport do II Oddziału we Lwowie.

d) Wnioski.

Uważam że sprawa likwidacji rządu Petlury, jak również obozów internowanych, jest bardzo drażliwą i delikatną. Musimy się liczyć z

tem, że Petlura i członkowie jego b. rządu, którzy są nienawidzeni w Galicji Wschodniej i uważani tam, jako zdrajcy idei ukraińskiej ale natomiast popularni w zakordonowej Ukrainie, jako hasło anty-bolszewickie, mogą stać się ważnym atutem w naszym ręku przy ostatecznym rozstrzygnięciu przez Ententę kwestji Wschodniej Małopolski. W razie opuszczenia ich finansowo, rząd Petlury rozpadnie się i prawdopodobnie zbierze się w Pradze, wzmacniając kadry naszych przeciwników obozu Petruszewicza. Z drugiej zaś strony, obozy muszą być likwidowane jaknajprędzej, ponieważ próżniacze życie za drutem internowanych ułatwia różne propagandy skutkiem których mogą być zajścia i rozruchy, nie mówiąc już o tem, że obozy obciążają nasz budżet. W tym celu uważam, że musi być przeprowadzone:

1. Zestawienie we wszystkich obozach spisu ludzi chcących wracać do sowieckich Rosji i Ukrainy. W tym celu internowani muszą złożyć odpowiednie zaświadczenie i ludzi chcących wyjechać do sowietów, należy bezwzględnie odesłać do obozów bolszewickich.

2. Zwolnienie z obozów ludzi urodzonych na terenach wchodzących w skład Rzeczypospolitej na podstawie traktatu ryskiego i chcących korzystać z praw obywatelstwa polskiego w myśl uchwały Sejmu.

3. Zorganizowanie dla reszty robót.

Warszawa, dn. 16. VI. 1921 r.

NACZELNE DOWÓDZTWO W. P.
(SZTAB GENERALNY)

ODDZIAŁ II.

Ew. No. 246480/II.

Kres.

[Stamp] BARDZO PILNE
POUFNE

[Stamp] Naczelné Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa
L. Dz. 7658/T2 dnia 18/VI 1921 r.

Do
Adjuntatury Generalnej.

KOMUNIKAT INFORMACYJNY Z DN. 15. VI. 21.

Z informacji napływających ze Wschodniej Małopolski /:z D. O. G. Lwów i Delegatury Rządu:/, oraz z wywiadowczych placówek zagranicznych nacz. Dow. W. P. /: Berlin, Wiedeń, Praga, Paryż:/ przypuścić można, iż antypolski ruch powstańczy galicjan we Wschodniej Małopolsce jest w przededniu wybuchu.

Kierownictwo ruchu i przyspieszenie momentu powstania spoczywa w rękach Dr. Petruszewicza i emigracji galicyjskiej w Pradze i w Wiedniu, którzy opierają nadzieje na pomyślny wynik ruchu na "analogicznem powodzeniu powstania na Górnym Śląsku". W akcji swej galicjanie nie są odosobnieni i mają silne poparcie w kołach berlińskich i bolszewickich. Szt. Gen. od pewnego czasu trafił na ślad łączności Petruszewicza z niemieckimi kołami monarchistycznymi z Lüdendorffem na czele, oraz z prowodyrami niemieckiej "Volkspartei", której Petruszewicz przyobiecuje wzmocnienie elementu niemieckiego w przyszłej zjednoczonej Ukrainie. W intrydze tej, skierowanej przeciwko Polsce łączą się interesy niemieckiego kapitału, żądnego rynku zbytu na Ukrainie z dążeniem wojskowych grup niemieckich, pragnących osłabienia Polski na kresach.

Następnie z innych źródeł Szt. Gen. otrzymuje informacje iż Petruszewicz wszedł w kompromis z agentem bolszewickim Dr. Warszawskim w Wiedniu, proponując następujący program współpracy: połączenie Galicji Wschodniej z Ukrainą i ścisły sojusz z Sowietami za cenę pomocy w wywołaniu powstania w Galicji

Wschodniej. Sprawdzianem tego porozumienia się jest następujące: bolszewicy grupują oddziały galicyjskie w pobliżu pogranicza polsko-ukraińskiego; przy punktach granicznych organizują "Politbiura", kierowane przez galicjan w celu prowadzenia agitacji antypolskiej i werbowania malkontentów — zbiegów ze Wschodniej Małopolski.

Ruch ten pod względem militarnym nie ma wielkich szans powodzenia i zlokalizowany być może stosunko łatwo. Natomiast wielkie niebezpieczeństwo przedstawia pod względem politycznym. Agitacja galicjan w oparciu o Sowiety ogarnęła siecią placówek Wołyn i nawet Białoruś. Celem zamachowców jest przedstawić przed forum międzynarodowym "aktualność sprawy Galicji Wschodniej i podkreślić niezadowolone ludności, oraz dążenie do samodzielnego bytu państwowego." W dalszych obliczeniach Petruszewicz dąży do sfederowania Galicji Wschodniej z Ukrainą na modłę niemiecką i oczywiście z pominięciem Petlury i rządu jego.

Reasumując powyższe należy stwierdzić, iż w akcji galicyjskiej bolszewicy idą ręką w rękę z Niemcami i w sposób odpowiedni do warunków ruch ten popierają czynnie.

Szef Sztabu Generalnego
/ — / SIKORSKI
generał-porucznik.

Za zgodność:

wz Sikorski, ppłk

[Added in long hand]

Otrzymują:
Adjut. Gen.
M.S. Wojsk Oddz I
Prezydjum Rady Min.
M.S. Zagr.
M.S. Wewn.
Oddz. III
Gen. Niessel

Poczta Polowa 53, dn. 19. lipca 1921r.

[Stamp] Ściśle poufne

WYCIĄG Z RAPORTU

z dnia 14. VII. 1921 r.

WIADOMOŚCI WOJSKOWE. / w dosłownym brzmieniu raportu/

"Bolszewicy szykują się do wojny."

"Dnia 4 lipca dostarczono do Winnicy ogromny transport ubrania dla wojsk, buty amerykańskie, koszule itd. Do Kamieńca dostarczono również 6 wagonów z ubraniami, siodłami i trzewikami amerykańskimi, które ładują na wozy, i transportują do Mohylowa.

Na składzie wojskowym w Kamieńcu, koło stacji zamówiono 400 kozackich czapek z długimi czarnymi ogonami nakształt petlurowskich czarnoslyczników. Czapki te mają być użyte dla wojska bolszewickiego.

Dnia 4 lipca przybyło do Kamieńca kilka małych oddziałów Galicjanów, u których był zaraz urządzony w Narodnym Domu Miting, gdzie przemawiali galicjanie przeciw Polsce. Przemawiali Sekretarz Rewkomu Mikoła Dymitrjewicz i zawiadowca Oświaty w Jekaterynosławiu Sawiak, który przybył niedawno do Kamieńca. Ci dwaj mówcy w swoim przemówieniu zaznaczali, że jeszcze trzeba trochę wytrwać i niedługo cała Galicja będzie zwolniona od polskiego najazdu i oni będą mogli powrócić do swych rodzinnych siedzib. Galicjanie też są ubrani w amerykańskie obuwie i koszule szyte z chłopskiego płótna.

Nowy dowódca sił zbrojnych na Ukrainie tow. Frinze wydał rozkaz do żołnierzy, w którym obiecuje armję wyekwipować kompletnie, jak nigdy u Sowietów nie było, a także prosi o zachowanie spokoju wobec wypadków bandytyzmu i nie poddawać się agitacji.

Frinze ma ogromne powodzenie wśród żołnierzy bolszewickich. Frinze dostał pochwałę od Rady Ludowych Komisarzy Ukrainy, która jest wydrukowana w gazecie "Krasnaja Armja".

Frinze obecnie bawi w Winnicy, gdzie się odbywa Wojenny "Sowiet" w Hubwojenkomic. Tamże stoi i Sztab II Armji.

Obecnie u bolszewików idzie szybka reorganizacja Armji i zamiana

Komisarzy "Krasnymi komandirami". Do Kamieńca przybyło 150 krasnych komandirów, którzy obejmują swoje stanowiska.

Do Jekaterynostawia przybył Oddział Niemców a bolszewicy nazywają ich "Spartakowcami". Niemcy ci noszą hełmy starego rosyjskiego typu. Na Chersońszczyźnie też są tacy Niemcy, którzy są rozmieszczeni w kolonjach niemieckich. Mobilizują oni i uczą młodzież wojskowego szyku.

Na Mityngach komisarze głoszą nową wojnę, która musi się rozpocząć po zbiorze zboża.

Komisarz Halkam na posiedzeniu Winnickiego Wojenkomu zaznaczył że przez miesiąc z armji bolszewickiej wszystka szumowina będzie usunięta i w wojnie, jaka może niezadługo wybuchnąć nie będzie tego co się stało pod Warszawą w r. 1920. Obecnie bolszewicy po całej Ukrainie rekwirują chłopskie płótna, kapy, kilimki dla wojska, a nawet poduszki.

W Winnicy i Płoskirowie zmobilizowana burżuazja już szyje dla armji bieliznę z chłopskiego płótna.

2 lipca b. r. rozkazem Frunzego do wojsk operujących przeciw powstańcom mówi się, że wszystkim schwytanym powstańcom odcinać ręce, wykluwać oczy i wieszać do góry nogami. Zmobilizowanych zaś odsyłać na roboty do "Konc. łagiera" na poprawę."

Obsada granicy

Na odcinku wołyńskim na skutek alarmu została częściowo zmocniona obsada granicy, która jednakże mimo to jest niedostateczną. UWAGI. Uwzględniając wszystkie dane dotyczące akcji bolszewickiej na naszym terenie, dochodzi się do wniosku, że przewrót bolszewicki prowadzony przez Zakordot, którego kierownictwo w ostatnich czasach powierzono na Wołyń STANISŁAWSKIEMU, może mieć szanse powodzenia tylko przy czynnej pomocy z zewnątrz t.j. przy pomocy band formowanych na terytorjum sowieckim. Przypuszczenia te potwierdza cały szereg faktów a między innymi i rozmowa SŁUWISA z HANEBACHEM w której SŁUWIS powiedział, że liczy się z możliwością napadu band na Równe że w razie przewrotu on weźmie Delegację Polską pod swoją opiekę, że ewentualnego Rewkomu nie uzna bez rozkazu z Moskwy, że w razie napadu będzie się bronić wraz z Polską Delegacją, gdyż jest swoich ludzi, prócz KOCHANSKIEGO, pewny. Nasze pogotowie oraz cały szereg aresztowań o czym zresztą bolszewicy są dobrze poinformowani, powodują przypuszczenie, że na pewien krótki czas aż do uspokojenia,

bolszewicy raczej Zakordot ograniczy się do prac przygotowawczych a aktywne wystąpienie odłoży na później, Bliższe dane dotyczące akcji Zakordotu zostaną podane po wyjaśnieniu w jednym z następných raportów. Obecnie ze względu na łączność sprawy z Warszawą podajemy w skróceniu sprawę Mironowa i Radziminskiego. Według posiadanych wiadomości Mironow z Radziminskim starali się przedostać pod różnymi pozorami do Polski. Mironow jest człowiekiem zaufania Rusakowa i ma ścisłą łączność z Radziminskim. Radziminski najwidoczniej nielegalnie przedostał się do Polski i obecnie mieszka w Warszawie. Mironow znajduje się obecnie w Równem i ma być dziś przez Litewskiego zaaresztowany. Obaj wspomniani zajmują się handlem i proponują niezwykle zyskowe interesa. O pobycie Radziminskiego w Warszawie zakomunikował mi p. Mankowski i zwrócił uwagę na jego działalność. Sprawę całą oddałem do przeprowadzenia Litewskiemu. W uzupełnieniu protokołu podaje się że mieszkanie Radzimowskiego znajduje się przy ulicy Królewskiej 7-3.

CZĘŚĆ TRZECIA

Sytuacja na Ukrainie Sowieckiej

Obsada granicy.

Zmian zasadniczych w organizacji obsady granicy nie zauważono. W ostatnim tygodniu bolszewicy rozpoczęli zmieniać personel obsady t. j. na miejsca rosjan i ukraińców wcielają do oddziałów granicznych nowo mobilizowanych tatarów. Zmiana ta pozostaje w ścisłym związku z powstaniami na Ukrainie. Linję graniczną pierwszą zasiloną obecnie kawalerją — na każdy posterunek od 2 do 5 kawalerzystów. Zauważono przesuwania wojsk na linji Korostyń-Zwiahel, Szepetówka, Starkonstantynów, Płoskorów. Osobodielcy pograniczne pracują w ścisłym kontakcie z Zakordotem, przeważnie każdy pograniczny Osobodiel jednego zakonspirowanego pracownika Zakordotu.

Dyslokacja

44 dywizja strzelców. Sztab nadal w Zytomierzu. D-ca Dywizji Dubowoj.¹

---

¹ Dubovyi, also Dubovoy, Ivan (1896-1939), Soviet military leader; commander of the 1st Soviet Military District (1929); Deputy Commander of the Ukrainian Military District (1929).

131 brygada Sztab w Szepetówce.

391 pułk w Zaslawiu. Jeden baon w mieście trzy w powiecie. Artylerja w dywizji prawdopodobnie 130 dyon artylerji polowej w Zaslawiu 4 baterje w Sławucie i Zwiahlu po jednej.

Baon łączności i kompanja aut pancernych w Zytomierzu 44 pułk jazdy dywizyjnej w Zytomierzu

22 dyon kolejowy, sztab w Szepetówce, posiada dwa składy pociągów, 800 ludzi i utrzymuje ruch kolejowy Szepetówka-Kijów. D-cą jest prawdopodobnie OPAROWICZ polak, wojenkomen ŁAWRYNOWICZ. Dyon ten wchodzi w skład 3 brygady kolejowej kok [?]

SZKOŁY WOJSKOWE. Z Kijowa do Winnicy przeniesiono szkołę Kr. komandirów, do Zytomierza przybyła szkoła z głębi Rosji. W Charkowie obecnie są 2 szkoły ukraińskie i 2 rosyjskie.

I konna armja w większości przeszła na granicę Rumuńską, wiadomość nie sprawdzona.

14 dywizja jazdy, sztab w Rostowie przysła 1 lipca z Taganroga. Rozlokowana w okolicy, w samym mieście 4.000 szabel. Wiadomość nie sprawdzona. Dywizja ta jest ubrana w angielskie mundury i zaopatrzona karabiny rosyjskie 1921 roku.

17 dywizja jazdy KOTOWSKIEGO z Taraszczy wysła do powiatu Hajsyńskiego.

51 dywizja strzelców wchodząca w skład VI armji ma sztab swój w Odessie.

180 pułk piechoty w Nowoczerkasku, gdzie jest szkoła jazdy /penzeńskije kawaleryjskije kursy/.

32 pułk piechoty, sztab w Zytomierzu.

133 brygady, sztab w Berdyczowie.

398 pułk piechoty w Zytomierzu przybył z Zaslawia.

58 dywizja strzelców, sztab w Korsuniu.

181 brygada w powiecie Kaniowskim,

514 pułk w Kaniowie.

POCIĄGI PANCERNE. Do Zwiahła przybył pociąg pancerny "KOMUNIST" który wraz z poprzednio meldowanym "BOHUNCEM" operuje przeciw powstańcom na linji Zwiahel-Koresteń i Zwiahel-Płoskirów.

30 brygada piechoty granicznej w Szepetówce.

2 pułki piechoty w okolicach Zwiahła i 2 w okolicach Zytomierza. /numera nieznanne/.

55 dywizja, sztab w Kremieńczugu. /wiadomość niesprawdzona/. Ponadto otrzymano wiadomość niesprawdzoną że w Zytomierzu jest sztab I konnej armji z D-cą SMOLENSKIM. Prawdopodobnie będzie to sztab I dywizji według wewnętrznej numeracji I konnej armji. Potwierdzać może tą wiadomość, to że w okolicach Sławuty stoi I pułk jazdy złożony z samych polaków.

UWAGI. Zauważono przesuwania wojsk na zachód i tak, z Kijowa przez Zytomierz na Płoskirów przejechała brygada piechoty i 2 baterje armat. W Połonnem zauważa się codziennie nowe oddziały piechoty, które maszerują na Śtarykonstantynów. Z Korostenia przez Zwiahel, przejeżdżają wojska na Szepetówkę. Dotąd nie ustalono gdzie wojska te grupują się. Przypuszczać można że z jednej strony wywołany jest to rozruchami powstańczymi na Podolu, z drugiej że jest to koncentracja wojsk na granicy Rumuńskiej o której co raz uporczywsze krążą pogłoski. W związku z głodem w Rosji, bolszewicy mają zamiar w celu przeżywienia ściągnąć na zime większą ilość wojska na Ukrainę. Przypuszczenie to jednakże jest oparte na wiadomościach nie sprawdzonych. Bolszewicy starają się garnizon ukraiński zasilić elementem pewniejszym w tym też celu ściągają szkoły wojskowe, żołnierzy inorodców oraz pułki polskie, np. do Winnicy przybył baon warszawski złożony z samych polaków.

Zaopairzenie armji sowieckiej.

Według otrzymanych wiadomości piechota na ogół jest źle umundurowaną. Żołnierze chodzą przeważnie w łapciach lub boso. Dobrze zaopatrzoną jest kawalerja, szkoły wojskowe i oddziały podoficerskie. Tych przeważnie ubierają w mundury angielskie i uzbrajają w nowe karabiny. Kijowski Okręg Wojskowy najwięcej odczuwa brak opon i kiszek samochodowych. Dzięki czemu w Kijowie tylko 2 samochody Kijowskiego Okręgu Wojennego są czynne. W żywność zaopatrują się oddziały na miejscach postoju.

112 T-39

Komitet Wykonawczy
STRAŻY KRESOWEJ
w Warszawie, ul. Nowy-Świat 21
pokój No. 11 tel. 127-50.
No. 7073/21W

Kierownictwo
Prac Zagranicznych.

Warszawa, dnia 10 sierpnia 1921 r.

Wielmożny Pan
Major Świtalski.

Kierownictwo Prac Zagranicznych przesyła odpisy z raportów pracowników zakordonowych na Ukrainie, zawierające wiadomości wojskowe.

(podpis nieczytelny)

KIEROWNIK PRAC ZAGRANICZNYCH:

[Stamp] Adjutantura Generalna
NACZELNEGO WODZA
L. DZ. 7985/T2

(podpis nieczytelny)

Wpłynęło 10. VIII 1921 roku

Kierownik Kancelarii Głównej

Warszawa, 9 sierpnia
1921 r.

Wyciąg z raportu z dn. 4. VIII. 1921 r.

/odpis dosłowny/.

[in long hand] Skala, 6/VIII.1921r.

Nowy rozkład i liczebność wojsk bolszewickich na Ukrainie".

Centralny Generalny Sztab Sowiecki w Moskwie zarządzeniem z dn. 15 stycznia 1921 r. zniósł wszystkie Armie i przeformował ich na Dywizje i korpusy, które wchodzi w skład wojskowych Okręgów.

Określi są: Piotrogradzki, Moskiewski, Charkowski, Kijowski, Ostrowski i projektowany szósty Wojenny Okręg t. j. Odesski.

Dowódcą sił zbrojnych w Rosji /Hławkom/ pozostał nadal Kamieniew.- Naczelnikiem Piotrogradzkiego Okr. Wojsk. pozostał Jegorow /były Naczelnik Kijowskiego Okr./ Dowódcą Moskiewskiego Okr. został Muratow, Charkowskiego Okr. Jakier /żyd

były osobisty adjutant Trockiego/, Orłowskiego Okr. Ubarewicz.¹ Kijowskiego Petin /były carski generał/. Dowódcą sił zbrojnych na Ukrainie został Frunce,² którego pomocnikiem jest Charlamow.

Frunce ma obecnie w swoim rozporządzeniu t. j. w Okr. Kijowskim następujące Oddziały:

I konny korpus "Czerwonego kozaczeństwa", którego Sztab znajduje się w Winnicy na Romanowskiej ulicy w domu adwokata Kazimierza róg ulicy 19 lutego. Dowódcą tego korpusu jest Primakow³ /były carski oficer sztabowy/. Naczelnikiem zaś Sztabu i Wojenkomu Turowski /żyd/.

W korpus ten wchodzi dwie dywizje 8 i 17. Każda z tych dywizji ma po trzy brygady, z których każda ma po trzy pułki, każdy pułk cztery szwadrony czyli dwa dywizjony, a każdy szwadron ma po 100-150 ludzi. Przy tym korpusie jest Inspektor artylerji Iwanow /nazwisko nieprawdziwe/. Ma on dwa dywizjony Artylerji, czyli cztery brygady. Wszystkiego jest 24 działa, od 6 — 8 diujmowych. Korpus oprócz tego posiada 18 kulomiotów "Luis" i 28 "Szosa" po 25 naboii.

Naczelnikiem 8-ej Dywizji jest Dynkow, a Naczelnikiem Sztabu Kołokolnikow. Sztab sam znajduje się w Tulczynie.-

Naczelnikiem 17 dywizji jest Szmidt, Naczelnikiem zaś Sztabu tej dywizji Burak. Sztab dywizji znajduje się w Chmielniku.

Dywizje piechoty, które wchodzi w skład kijowskiego Wojskowego Okr. podlegają rozporządzeniom Frunce. 12 dywizja pograniczna której Sztab obecnie mieści się w Kijowie /w czerwcu mieściła się w Winnicy/. Komendantem tej dywizji jest Leszczyński.

Sztab zaś 45 piechotnej dywizji znajduje się obecnie w Humaniu, komendantem zaś tej dywizji był Jakier, a obecnie Lewko /pseudonim/. W skład 45 dywizji wchodzi brygada galicyjska, której komendantem jest Podaszewicz.

Sztab zaś 24-ej dywizji znajduje się w Olkopolu, oddziały zaś tej dywizji operują obecnie przeciw powstańcom. Dowódcą tej dywizji jest

---

¹ Uborevich, Ieronim Petrovich (1896-1937), Soviet military leader; commanded Soviet forces against the Polish army (1919-1920). Tried and executed during the purges.

² Frunze, Mikhail Vasilevich (1885-1925), Soviet military leader; commanded Soviet armies operating against admiral Kolchak (1919-1920) and General Wrangel (1920).

³ Prymakov, Vitalii Markovich (1898-1937), Soviet military leader; dispatched from Petrograd to Ukraine to organize cavalry units (1917) which he commanded against the Ukrainian National Republic. Tried and executed during the purges.

żyd, którego nazwisko jest niewiadome.

Sztab 42 dywizji zwanej "Lotną" mieści się w Fastowie. Dywizja ta jest przeznaczona tylko do walki przeciw powstańcom.

Każda piechotna dywizja składa się z trzech brygad, każda brygada z trzech pułków, każdy pułk z trzech batalionów, każdy batalion z trzech rot, każda rota z trzech wzwodów czyli plutonów. Każda rota winna liczyć od 100-217 ludzi.

Pomimo jeszcze tych sił wchodzą brygada Kotowskiego, która dnia 26 lipca wyruszyła do Tambowa celem stłumienia powstania. Nie wchodzi tu również w rachubę drobne oddziały galicyjskie i specjalny pułk kawalerji Kotowskiego, który stoi w okolicy Mohylowa.

Są oprócz tego Oddziały Bessarabskie niejakiego "Barbuca" liczące do 4.000 kawalerji i piechoty sformowanej z samych bessarabców.

Kotowski utworzył obecnie biuro werbunkowe w Winnicy i w Kamieńcu Podolskim.

Biura te rozpoczęły swą czynność od 1 sierpnia b. r. W Winnicy mieści się biuro w hotelu "Sawoja", w Kamieńcu zaś w hotelu "Grand".

Odezwy Kotowskiego są rozlepione po Kamieńcu Podolskim by ochotnicy wstępowali do Oddziałów Kotowskiego, między którymi mogą być nawet przestępcy polityczni, którym po podpisaniu deklaracji przebaczy się wszystkie przestępstwa.

Obecnie zapisało się już do 500 ludzi, między którymi jest do 30 Ukraińców zbiegłych z polskich taborów w Łunińcu, Aleksandrowie itd.

Mieszczące się w Kijowie Biuro po "Galicyjskim dziełam", prezesem którego jest Ubarewicz /ze Lwowa/, sekretarzem zaś Tomaszkiwicz, którzy zajmują się obecnie intensywnym werbunkiem do Galicyjskich Oddziałów.

Wojskowy komisariat dla Galicji mieści się również w Kijowie którego prezesem jest Sidorenko /ze Lwowa/. Wygląd tegoż: wysoki pełny, strzyżony blond. Galicyjskie biuro werbunkowe tak samo jest w Winnicy i mieści się na ulicy Mikołajewskiej L. 68. Biuro to rozkleja obecnie po mieście agitacyjne plakaty zachęty do wstępowania do Oddziałów Galicyjskich.

Komendant miasta Humania niejaki Kowalczuk /galicjanin/ też werbuje ochotników do Galicyjskich oddziałów.

Do tego czasu była na Ukrainie 14 Armja, w skład której wchodziły dywizje 60, 45, 56, 58, 41, 44, 24 i 12, oprócz tego 183 brygada piechoty. Wszystkie te wojska zostały obecnie przeformowane na 24,

12, 45 i 44 dywizje piechoty /jak wyżej wymieniono/ oprócz tego na dniach przychodzi z moskiewskiego okręgu 80 dywizja "Czortowaja".

Wyżej wymieniony korpus Prymakowa sformowany został z 8-ej czerwonej dywizji brygady Kotowskiego, brygady Koczubieja i resztek oddziałów ochotniczych i oddziałów Budennego.

Przy korpusie są też szpitale "Politsekretarjaty", które uświadamiają żołnierzy i uczą o komunie. Ścisły tajemny wydział korpusu mieści się obok Hubczeka na Jekateryńskiej ulicy naprzeciwko teatru. Są też przy wymienionym sztabie korpusu specjalnie-operacyjno-wywiadowcze Wydziały, w których na ogromnych mapach wyznaczone są wszystkie miejscowości w których znajdują Oddziały Bałachowicza, Petlury itd., a oprócz tego ściśle rozkwaterowanie i liczebność Wojsk Polskich w każdej miejscowości.

Naczelnikiem tego Wydziału jest Barok, naczelnikiem zaś Wywiadowczego Wydziału Zurankow, pomocnikiem Czajkin.

Dowódcą floty bałtyckiej i Kaspijskiej jest Terzyński /polak/.

Skąła, dnia 4 sierpnia 1921 r.

Przesuwanie się wojsk bolszewickich ku polskiej granicy.

Dnia 27 lipca b. r. przybył ze Żmyrnyki do Dunajowic 103 pułk kawalerji baszkirskiej z 6 kulomiotami "Maksyma" i dwoma ręcznymi. Pułk został rozkwaterowany po wsiach.

Dnia 1 sierpnia b. r. zauważono przesuwanie się wojsk bolszewickich ku granicy rumuńskiej. W Rejonie Ustia i Łargi gromadzi się dużo piechoty nieznaną jeszcze dywizji.

Na pytania skierowane do komisarzy w jakim celu posuwają się wojska ku granicy rumuńskiej i polskiej odpowiadają że to wskutek niedowierzania Polsce.

Z Wojenkomu wiadomo, że w najbliższym czasie Rada najwyższa rozstrzygnie kwestję w Galicji Wschodniej na niekorzyść Polakom, wskutek czego Polacy nie chcąc Petruszewiczowi ustąpią Galicję bolszewikom.

W wywiadowczym Wydziale Kamienieckiego Wojenkomu wiadomo że Polacy robią okopy na linii Sanu, i wiadomo również, że Polacy mają w Galicji wschodniej bardzo małą ilość wojska bo około 6000 piechoty i 4000 kawalerji. Wojsko jest źle nastrojone przeciwko oficerom i p. Piłsudskiemu.

Werbunkowe biura Galicyjskie w Kamieńcu, Płoskirowie, i Winnicy i Kijowie ogłosiły nową rejestrację do Oddziałów galicyjskich

wszystkich ochotników. Nie mają jednak żadnego powodzenia, gdyż zamiast rejestrować się do Oddziałów, liczne grupy Galicjanów zgłasza się do prowodyrów wymienionych biur nie ażeby ich zarejestrować, lecz przeciwnie domagają się by wysłać ich do Ojczyzny.

Agitatorzy nie chcą im tego uwzględnić i pokazują im spisy, gdzie są tysiące już zarejestrowanych /spisy te są fałszywe/.

Brygada Galicyjska stojąca w Humanu natknęła się na Oddziały Machny, który rozbił jeden pułk, a dwie rotły poszły dobrowolnie na stronę Machny. Resztę Oddziałów wycofano w tył. Bolszewicy im nie dowierzają, gdyż oni wszyscy chcą przejść na stronę Machny.

Machno operuje obecnie w gub. Ekaterynosławskiej, Chersońskiej i Tauriczewskiej. Przeciwno niemu są już wezwane resztki Armji Budennego z Kubania.

Dwóch szeregowców polskich Jan Kozłowski i Henryk Sztajner, którzy przeszli w czerwcu na stronę bolszewicką, pracują obecnie: Kozłowski w Tajnym Informacyjnym Wydziale przy Osobom Otdiele w Winnicy, zaś Sztajner w Kijowskim Czeka.

Dnia 28 lipca b. r. przeszedł z Rumunji jeden oficer rumuński wraz ze swoim ordynansem na stronę bolszewicką.

Jest obecnie w Kamieńcu i nazywa się Kitoresku Simon, ordynans zaś Anton Furszman. Z Wojenkomu wiadomo, że wyż. wymieniony oficer dostał dowództwo pułku Barbucă.

Dnia 1 sierpnia b. r. umieścił się w Kamieńcu w hotelu "Bellurze" sztab "zagradposta", którego telefony prowadzą do Zwańca.

Na dniach przybył do Kamieńca jeden z Galicjanów nazwiskiem Klepacki ze Lwowa, który zapowiedział prędką ofensywę na Galicję. Obecnie jest on Naczelnikiem transportu 32-giej Dywizji.

Dowódcą pancernych pociągów przy Kijowskim wojskowym pociąguznaczono Tow. Wołoszina. Wołoszin w swoim osobistym rozporządzeniu mówi, że zrobiony jest obecnie nowy pociąg pancerny "Grom" L. 22, który stoi w Kijowie.

Pociąg ten ma na sobie dwie armaty 3 diujmowych, 8 kulomiotów i 50 ludzi obsługi. Dowódcą tego pociągu jest Jegorow /robotnik/. Składa się on z pięciu wagonów, z których dwa wagony są zupełnie na ślepo opancerzone, zaś pozostałe trzy przystosowane jako klasy.

В собственные руки.

Господину Начальнику Польского Государства
Маршалу Пильсудскому.

Господин Маршал!

Современное положение на территории бывшей России является угрозой для всеобщего мира и прочности Версальского договора. Наиболее здоровым местом на Востоке Европы, как показал уже опыт 4-х лет, является Украина. Украинский народ за эти 4-ре года неоднократно категорически показал, что он ни в коем случае не сможет примириться с насильно навязанной ему коммунистической тиранией. К сожалению, до сих пор национально-патриотические порывы украинского народа разбивались различными чуждыми и посторонними народу обстоятельствами: как политика генералов Скоропадского, Деникина, Врангеля, Петлюры и Петрушевича.

Сознавая всю чрезвычайную важность и ответственность настоящего политического момента и его значение не только для судьбы национальной Украины, но и для всей Европы, группа украинских патриотов в Вене основала "Украинский национально-политический Комитет". Задачей Комитета является: 1/освобождение Украины от коммунистической диктатуры, 2/возрождение Украинской Демократической Республики, 3/союз Украины с Польшей и Францией и вхождение ее в состав Малой Антанты, 4/возмещение Украиной соответствующей части внешних долгов бывшей Российской Империи.

В состав Комитета входят наиболее видные и авторитетные в глазах украинского народа патриоты, не запятнавшие себя причастностью к каким-либо противонародным движениям.

В настоящее время Комитет ведет работу по объединению на своей платформе всех украинских государственно-мыслящих элементов как за границей, так и на самой Украине, и борьбу с германофильскими и русскими реакционными организациями и их агитацией.

Наиболее заметными из групп, с которыми Комитету приходится сейчас бороться, являются: монархический съезд в Рейхен-

гале, группа Петрушевича и III-ий конгресс Коммунистического Интернационала.

Ввиду несомненной важности и значения указанных стремлений Комитета и Вашего в высшей степени благожелательного отношения к отдельным угнетенным народностям бывшей России, а также учитывая вообще необходимость восстановления порядка на территории бывшей России, Комитет просит Вас, Господин Маршал, оказать ему возможную моральную и другую необходимую поддержку в деле его борьбы с коммунизмом и надвигающейся русско-германской монархической опасностью.

Комитет считает своим долгом заявить, что будущая Украинская Демократическая Республика никогда не забудет своих друзей, оказавших ей поддержку в минуты бедствий и порабощения украинского народа.

[Signed] М. Кривецкий
Чернушенко

По поручению Украинского Национально-Политического Комитета

г. Варшава

27 августа 1921 года.

Список

членов Украинского Национально-Политического Комитета в Вене.

1. Кривецкий	—	Председатель
2. Макаренко	}	— Члены
3. Андреевский		
4. Чернушенко		
5. Шелухин		
6. Холоневский		
7. Андрущенко		
8. Коллард		
9. Липпа		
10. Архипенко		
11. Корчинский		

Кроме того состав Комитета входит весь Центральный Комитет украинской партии социалистов самостейников.

Председатель Украинского Национально-Политического Комитета. [Signed] М. Кривецкий

[Stamp] Adjutanture Generalna
Naczelnego Wodza

L. dz. 8259 T2

Wpłynęł 14. XI. 1921 roku

114 T-40

8147

[...]

7. IX. 1921

Sytuacja na Ukrainie
Sowieckiej.

Obsada granicy.

Zasadniczych zmian w obsadzie granicy nie zauważono. Stwierdzono, że nieznacznie lecz systematycznie pierwsza linja kordonu zasilana jest nowo zmobilizowanymi żołnierzami, ponadto podwojone zostały placówki Osoboddiełow. W kilku miejscach zaobserwowano pułki kawaleryjskie w pobliżu granicy.

Dyzlokacja.

a) 9 dywizja piechoty która stała w Białopolu, sztab 28 b.r. notowana w BERDYCZOWIE. Dywizja rozlokowana w rojonie BERDYCZOW-POŁONNE. Bliższych danych brak.

b) 44 dywizja piechoty sztab 1/8 r.b. był w BERDYCZOWIE. Następnie otrzymano niesprawdzone wiadomości, że przeszła na PŁOSKIROW.

131 brygada 19/8 w STYRMKONSTANTYNOWIE, 391 pułk 15/8 w ZASŁAWIU.

130 brygada 19/8 w BERDYCZOWIE. Według ostatnich niesprawdzonych meldunków, wyszła w kierunku na CHMIELNIK.

132 brygada 19/8 w RADOMYSŁU.

130 artylerji dywizyjnej meldowany w ZASŁAWIU, 1/9 meldowany w ZYTOMIERZU.

44 pułk jazdy dywizyjnej z ZYTOMIERZA 18/8 przeszedł do RADOMYSŁA.

Kompanja Aut pancernych i baon łączności, 1/9 w

ŻYTOMIERZU.

c) 45 dywizja pichoty — sztab nadal HUMANIU.

133 brygada 18/8 ZWINOGRÓDKA. Pułk 398, 15/8 notowany w ZWIAHLU.

134 brygada 18/8 w HUMANIU. Bliższych danych brak. Dywizja raczej.

135 brygada rzekomo bardzo ucierpiała w walkach z powstańcami. Wyszła w końcu sierpnia w kierunku na Berdyczów.

d) 13 dywizja piechoty 20/7 meldowana w LIPOWCU, Częściowo rozbita w walkach z powstańcami.

e) 12 dywizja piechoty, 1/9 sztab w KIJOWIE. Cała dywizja rozlokowana w okolicach KIJOWA. Dywizja w m. maju była rozlokowaną w KIJOWIE.

f) 60 dyw. strzelców i 24 dyw. strzel. obie w miesiącu kwietniu i maju były rozlokowane w rejonie WINNICA-MOHYLOW PODOLSKI-WAPNIARKA. Odtąd słuch po nich zaginął zupełnie. Przypuszczać można że obie te dywizje brały udział w walkach przeciwko powstańcom, w których mocno ucierpiały.

g) 25 dyw. strzel. sztab 1/8 meldowany w TARASZCZY, dn. 1/9 w BERDYCZOWIE.

73 bryg. 17/8 w KIJOWIE. O innych brygadach wiadomości brak.

h) 58 dyw. strzel. sztab 1/8 w KORSUNIU. Dywizja brała udział przeciw powstańcom.

172 bryg. w KANIOWIE i powiecie 1/8.

173 bryg. w KORSUNIU 1/8.

i) 10 dyw. piechoty 10/7 stała w WORONEZU. Bliższych danych nie ma.

j) 46 dyw. piech. 10/7 — SYMFEROPOL. Bliższych danych brak.

k) 51 dyw. piech. 1/9-sztab nadal w ODESSIE. Dywizja cała w pełnym składzie, dobrze zaopatrzona. Cała rozlokowana w okolicach ODESSY.

l) 1 dyw. piech. 1/IX — sztab w Połonnem przybyła z Mikołajowa.

1 p.p. 1/9 meldowany w ANNOPOLU.

93 bryg. 13/7 meldowana w HUMANIU.

33 p.p. 1/9 meldowany 1/9 w JANOWIE.

1 p.p. 1/9 meldowany w ANNOPOLU.

m) Sztab 1 konnej armji 18/8 meldowany w ROSTOWIE. Skład 1

konnej armji nadal pozostał niezmienny.

n) Sztab 2 konnej armji 28/8 meldowany w JEKATERYNOWSŁAWIU.

6 dyw. j. 12/8 meldowana w ELIZAWETGRADZIE.

11 dyw. j. 10/8 meldowana w HOMLU.

14 dyw. j. 10/8 meldowana w ROSTOWIE.

Sztab 1 korpusu j. Ukraińskiego meldowany w maju i czerwcu w BIAŁEJ CERKWI wymanewrował na Podole. W skład tego korpusu wchodzi: 8 kozacka dywizja i 17 dywizja Kotowskiego. Korpus został wysłany do walk z powstańcami na Podolu. M. Postoju sztabu korpusu nie znam.

8 kozacka dyw. z okolic FASTOWA przybyła do NIEMIROWA dn. 19/8. 17 dyw. Kotowskiego złożona z band Kotowskiego w dniu 4/9 otrzymała rozkaz z HAJSYNSKIEGO powiatu, wyruszyć do gub. TAMBORSKIEJ przeciw Antonowowi. Kotowski bojąc się rozproszenia swojej dywizji rozkazu nie wykonał i z 2 brygadami przeprowił się przez Dniestr do lasów po stronie rumuńskiej. Dnia 8/9 otrzymano meldunek że Kotowski walczy przeciwko bolszewikom. Najwidoczniej połączył się z powstańcami i bierze udział w ich akcji. Kotowski sam jest besarabskim katorżnikiem. Przed wojną i w czasie wojny trudnił się w Besarabji bandytyzmem.

Wnus. 30 bryg, wnus 19/8 — ZWIAHEL.

26 bryg, wnus 19/8 — KIJOW.

36 bryg, wnus 19/8 — KIJOW.

Szkoły wojskowe piechoty oficerskie

W Kijowie 1., w Winnicy 1., w Zytomierzu 1., w Charkowie 2 ros. i 2 ukr., w Odessie 2., ponadto ma być w tych dniach otworzoną w Kijow. polska szkoła obliczona na 3000 słuchaczy, których liczba w innych szkołach dochodzi do 5000 n.p. w Winnicy.

Kawaleryjskie: Odessa 1, Taganróg 1.

Morska: w Odessie 1.

Każda ze szkół ma najmniej dwa tysiące słuchaczy, których liczba dochodzi do 5.000 n.p. Zytomierz i Winnica.

Oddziały techniczne.

Na pograniczu wołyńskim do Starokonstantynowa włącznie, operują 3 pociągi pancerne w tem "Bohuniec" i "Komunist". Na Odcinku Podola i do granicy rumuńskiej, operuje 5 pociągów pancernych, które przez KOZIATYN przejeżdżały w czasie od 25-31/8.

Nazwy i składu pociągów nie znamy. Jako niesprawdzone, otrzymano następujące nazwy "Centbron" z Kijowa, Nr. 97 z Korostenia, "Budienny" z Kijowa, "Trocki" z Kijowa, "Ilja Muromiec" z Kijowa.

Brygady kolejowe III w m. lipcu meldowane w Kijowie i 22 dyon meldowany w SZEPETOWCE. 800 ludzi — 2 pociągi.

Tanki 10/8 -dyon w KIJOWIE, dyon w ZYTOMIERZU, 2 dyony w CHARKOWIE z tych jeden rozformowany. Dyony po 6 tanków.

Uwagi.

Wiadomości otrzymano przeważnie od ludzi niewyszkolonych, dlatego trudno jest podać stan liczebny poszczególnych oddziałów. Zaznaczając przyjąć można, że stan oddziałów od m. mają zwiększył się o 50% dzięki sposobom demobilizacji i nowej mobilizacji. Sprawdzanie w toku. Wiadomości o koncentracji wojsk w rejonie Podola i na granicy rumuńskiej sprawdzają się. Dotąd nie udało ustalić, jakie jednostki przybyły. Otrzymano wiadomości kilkakrotnie się powtarzające, że przejechało przez ZMERYNKE w stronę granicy 48 pociągów z wojskiem i amunicją w dniach od 20-30/8 b.r. Ponadto meldowano że z Ukrainy lewobrzeżnej maszerują poszczególne oddziały w kierunku zachodnim. N.p. przez POŁTAWĘ przemaszerowały 2 pełne dywizje pichoty z 16 baterjami armat. Przybycia nowych dywizji stwierdzić trudno, gdyż jedna i ta sama dywizja, czy brygada jest jednocześnie meldowaną w trzech miejscowościach, n.p. 73 br. p. w CHARKOWIE - CHWASTOWIE i TARASZCZY. Tak samo 25 dyw. Przypuszczalnie są to różne oddziały, które mają się w jeden. M.P. sztabu, brygad i pułków podać trudno, gdyż te rozlokowane są przeważnie po wsiach. Ponadto otrzymano wiadomości niesprawdzone, że na terenie Ukrainy sowieckiej znajdują się oprócz podanych dylokacji następujące jednostki bojowe: 5 pociągów pancernych nie wchodzących w skład dywizji, 12 bryg. kolejowa, 24 dyw. strzelców, 23 dyw. strzel. m. p. tych dywizji nie sprawdzone. Ponadto z Syberji przybyła większa jednostka kawaleryjska, jak podają 6 armja konna, która rzekomo jest rozlokowaną w rejonie WINNICA-BERDYCZÓW.

Zaopatrzenie armji sow.

Umundurowanie piechoty bez zmian. Kawalerja jest umundurowaną w nowe angielskie mundury. Zauważono, że żołnierzom rozdano większe ilości amunicji karabinowej. Żywnienie żołnierzy w pasie pogranicznym — dobre. Dalej od granicy, oddziały żywią się na miejscu. Zdążają się wypadki głodu w niektórych wsiach Ukrainy, gdzie dłużej kwaterował większy oddział. Otrzymano wiadomości o zakładaniu

magazynów amunicji na linii 3 kordonu.

Mobilizacja i demobilizacja.

Bez zmian — mobilizacja w dalszym ciągu odbywa się w tempie przyspieszonym. Przy mobilizacji obecnie stosuje się środki jak najostrzejsze. Za dezercję co raz częściej powtarzają się fakty rostrzeliania całych rodzin.

Rozporządzenia wojskowe

a) Zauważono energiczną akcję około wzniesienia wśród wojsk nienawiści do Polski i podniesienia ducha wojowniczego. Na mitingach w wojsku, które coraz częściej powtarzają się mówcy a pośród nich także i TROCKI w czasie pobytu swego w ZAWIAHLU i ZYTOMIERZU wmawiają w żołnierzy, że polacy mimo że przyjeżdżają do Rosji są nadal wrogami Rosji Sowieckiej i t.p.

b) W dniu 7/9 b. r. jeden z dowódców armji, jak nam zameldowano, przypuszczalnie komendant K. W. O. odbył inspekcję wojsk pogranicznych. Inspekcja ta, włącznie z inspekcją Trockiego nasuwa daleko idące wnioski.

c) Ponadto stwierdzono energiczne sprawdzanie łączności KIJOWA z ODESSĄ, ZYTOMIERZA i WINNICZY. Przyczyną tego może być wprowadzenie ruchu powstańczy, jednakże w połączeniu z innymi przygotowaniem, można przypuszczać, że to jest zwykłym objawem przygotowań do akcji wojskowej.

d) Przeprowadza się w dalszym ciągu remont stacji kolejowych pogranicznych /vide Raport Nr. 5/.

e) Zakładanie magazynów w pobliżu granicy i gromadzenie żywności i amunicji w nich postępuje w dalszym ciągu /vide Raport Nr. 4/.

f) Przeprowadza się po stronie sowieckiej w pobliżu granicy rejestrację koni, wozów, inwentarza gospodarczego żywego oraz studzien.

g) W wojsku bolszewickim prócz agitacji szerzą się pogłoski o przesunięciu granicy na rzekę Słucz, albo Dniepr.

h) Wydano zarządzenie wywiezienia z pasu 30 klm. wzdłuż granicy, majątku państwowego, prócz materiałów wojennych. Zarządzenie jest przez miejscowe władze opieszale wykonywane.

i) W lasach nadgranicznych, baony robotnicze wyrabują drzewo i wywożą je do Rosji. Wyrab drzewa przez wojska odbywa się tylko w lasach nadgranicznych.

Kolejnictwo.

Stan kolei bez zmian. Ruch pociągów etapowych dostępnych dla

publiczności b. słaby. Na linii Kijów-Odessa dwa pociągi tygoniowo, Odessa-Woźniesień jeden pociąg tygodniowo. Kijów-Korosteń-Szepetówka jeden poc. tyg. Berdyczów-Zytomierz i Berdyczów-Szepetówka 2 poc. tyg. Stan kolei w głębi Rosji o wiele lepszy niż na Ukrainie. W związku ze zwiększonym ruchem kolejowym z powodu transportów wojskowych, energicznie odbywa się remont stacji i węzłów kolejowych. Tor kolejowy psują często powstańcy. Na linii WINNICA-ZMERYNKA w bieżącym miesiącu, była katastrofa kolejowa w której zginął sztab jednej z dywizji. Lokomotyw cięższych na linii Ukrainy lewobrzeżnej z powodu przegniłych progów nie puszczają.

Stan ekonomiczny.

a) Przemysł według danych urzędowych w całej Rosji pracuje obecnie w fabrykach trzy miliony robotników, których wydajność pracy w stosunku do czasów przedwojennych, równa się $\frac{1}{4}$ ./ przed wojną przemysł rosyjski zatrudniał około dziesięciu milionów robot. Rząd sowiecki już wydzierzawia fabryki instytucjom i osobom prywatnym. Rozpaczliwe wysiłki około podniesienia przemysłu uczynione ze strony Rządu wydają nikłe rezultaty. Przemysł naftowy z powodu braku transportu żelaza nie może wydawać normalnych rezultatów, stosunkowo pracuje najlepiej.

b) Handel wewnątrz Rosji zaczyna się ożywiać, zauważyć się daje tendencja do skupowywania surowców i przygotowania ich na eksport. Handel z zagranicą dotąd zmonopolizowany w rękach przedstawicieli władz sowieckich. Nie legalnie w pasie nadgranicznym na małą skalę prowadzą go chłopci. Przedstawiciele WNIESZTORGA wysyłani do nas w celu przeprowadzania operacji handlowych przeważnie zajmują się wszystkim, prócz handlu. Nadziei na uregulowanie tych stosunków w najbliższej przyszłości niema. Poniżej podaje się ceny w różnych miejscowościach Rosji.

Artykuły.	Moskwa.	Połonne.	Kijów.	Odesa.	Baku.	Szepetówka.
mąki pud	200 t. rb.	50 t. rb.	55 t.	110 t.	180 t. rb.	30 tys. rb.
cuk. funt	35 t. rb.	15 t. rb.	15 t.	18 t.	38 t. rb.	13 tys. rb.
sól funt	4 t. rb.	2 t. rb.	1200	500 rb.	1500 rb.	
mięso	12 t. rb.	10 t. rb.	12 t.	8 t.	20 t.	1000 rb.

c) Klęska głodowa bez zmian. Komitet pomocy głodnym z powodów czysto politycznych został rozwiązany. Pomocy zzewnątrz dotąd nie zauważa się. Olbrzymie zapasy zboża ściągnięte z Ukrainy i Syberji zostały przez powstańców spalone. Według danych oficjalnych spalono w m. lutym, marcu i kwietniu b.r. 10 milj. pudów. Ruch powstańczy.

Rozruchy powstańcze według danych W. Cz. K. w niesiącu marcu b.r. były notowane w 118 powiatach całej Rosji. Urzędów powiatowych zburzono w tym czasie 20 i urzędników tychże wymordowano. Bandy powstańcze zasadniczo dzielą się na trzy kategorie 1/dezserterów i głodnych którzy walczą z komunistami dla rabunku, 2/powstańców ukraińskich 3/powstańców rosyjskich.

Kategoria pierwsza dezserterów i głodnych operuje przeważnie w centrum Rosji. Najsilniejszy jest ten ruch w gub. Kostromskiej.

Akcja kategorii drugiej powstańców ukraińskich zogniskowana jest przeważnie na Podolu i Połtawszczyźnie. Ruch ten mimo usilnych odez w i t.p. reklam robi wrażenie chaotycznego i bezplanowego.

Możliwym jest że przyczyną tego jest rozłam wśród ukraińców i nierozwinięcie akcji. Obecnie ostatnie aresztowania jakie były w zeszłym miesiącu wśród ukraińców w Kijowie w całej akcji powstańczej zrobiły zamęt. W Kijowie aresztowano 800 ludzi. W akcję tą jak się wyraził Nacz. Osobotdiela w Zwiahlu TURECKIJ jest grubo zaangażowany II Oddział 6-ej Armji. Cały ruch prowadzony jest pod flagą Petlury. Znać już jednakże wpływy chleborobów. Coraz częściej słyszy się o przechodzeniu całych oddziałów czerwonych na stronę powstańców. Trzecia kategoria powstańców z wodzem Antonowem jest bodaj dla Rządu bolszew. najniebezpieczniejszą, otrzymano meldunki, że Antonow działa w porozumieniu z ukraińcami i że w zeszłym miesiącu odbył się zjazd przywódców powstańczych tak rosyjskich tak i ukraińskich w Tambowie. Antonow obecnie rozpoczął obecnie rozwijać swoją akcję bardzo energicznie. Do jego grupy wchodzi SAFRANOW, SARAFANKIN, POPOW były dowódca brygady kawalerji, który wraz z kawalerją przeszedł na stronę powstańców i SZAPANOW. Według wiadomości niesprawdzonych grupa ANTONOWA rozwinęła front nad Wołgą na przestrzeni 200 km., doszła do miejscowości odległych 45 km. od SARATOWA. W okolicach Wolsku przepawili się przez Wołgę. Z końcem czerwca wycofali się do swoich baz na Uralu i obecnie po zbiorach jak stwierdzają gazety sowieckie i wracający uchodźcy przeszli znów do akcji zaczepnej co jeszcze ułatwia im głód nad Wołgą, gdzie rząd sow.

nie może większych armji wyżywić.

Polityka wewnętrzna.

Kierunek polityce wewnętrznej nadaje obecnie grupa lewicowa z Trockim i Bucharinem na czele. Pierwszym syptomem zwycięstwa orientacji lewej było aresztowanie komitetu pomocy głodnym w skład którego wchodził przeważnie kadeci. Komitet ten z końcem zeszłego miesiąca zaaresztowany w liczbie 66 członków z których trzech zatrzymano w więzieniu, resztę wypuszczono na wolność, komitet rozwiązano. Po zwycięstwie partji wojennej Trocki wyjechał na Ukrainę. W Kijowie odbył konferencję z Rakowskim następnie odbył inspekcję wojsk w Kijowie Zytomierzu i Zwiahlu. Przyjazd jego w związku z inspekcjami wojsk pogranicznych tłumaczyć można przygotowaniem do wystąpienia zbrojnego prawdopodobnie przeciw nam i Rumuńji lub też nową koncepcją ukraińską

Polityka zewnętrzna.

Między Niemcami a Moskwą miał stanąć układ który ma jako podstawę zaszachowanie Polsko Ukraińskiej akcji. Kombinacja ta polega na utworzeniu samodzielnej Ukrainy z pływami rosyjsko-niemieckimi. Użyci mają być Skoropadski Wasyl Wyszywany, Petruszewicz. Ze swej strony bolszewicy mają mieć zagwarantowany swój wpływ, równocześnie mają być wycofane wszelkie wojska bolszewickie. Z pozostawieniem przemianowanych na ukraińskie. Niemcom mają być zagwarantowane koleje i koncesje gospodarcze. Łączy się z tym wiadomość o przejechaniu ochotników niemieckich przez Litwę na Ukrainę. Niewiadomo czy bolszewicy zgodzą się na użycie ludzi tego rodzaju co Skoropadski, ale sam fakt koncepcji niemiecko-ukraińskiej, a granicy na Dnieprze co potwierdza jeden z członków delegacji sowieckiej bardzo w sprawie ukraińskiej zainteresowany który o nim otwarcie mówi. Tego rodzaju pogłoski krążą uporczywie od dłuższego czasu na Ukrainie, a w oddziałach bolszewickich mówi się głośno o wyjściu za Dniepr.

(podpis nieczytelny)
Rotmistrz i adj. sztab.

Warszawa 30. września 1921

Odpis.

Z Moskwy.

Dzisiaj za pośrednictwem Misji Ukraińskiej dziewięciostronnicową notę Rządu Ukraińskiego datowaną 29 września podpisana przez RAKOWSKIEGO, treść której w skróceniu brzmi następująco: "W pierwszej części noty Rząd Ukraiński stwierdza, że oskarżenia rządu polskiego co do zakordotu są oparte na fałszywych wiadomościach i że wiadomości te dostarczane są przez elementy, którym zależy na stworzeniu konfliktu między Ukrainą a Polską. Jednocześnie Rząd Ukraiński zapewnia, że użyje wszystkich środków dla ścisłego wykonania piątego artykułu traktatu; w drugiej części noty Rząd Ukraiński wymaga aby Rząd Polski ze swej strony liczył się z faktem, iż traktat ryski obowiązuje także Polskę i konstatuje, że Rząd Polski dotychczas faktycznie nie skasował tak zwanego Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej ani organizacji Sawinkowa, a nawet okazuje im swą pomoc. Rząd Ukraiński wie że sztab Tiutiunika pracuje w łączności ze sztabem 6. armji we Lwowie, gdzie oficerem łącznikowym jest pułk. KUZMINSKI, oraz z Ministrem Spraw Wojskowych, gdzie oficerem łącznikowym jest pułk. Dobrotworski. Sztab Petlurowski ma także swoich agentów przy polskich punktach kontroli w Tarnopolu, Husiatynie w Podwołoczyskach, w Biełozierce i w Dubnem. Członek Ukraińskiego. Komitetu powstańczego Nakonieczny stwierdza, że Rząd Polski udziela sztabowi Petlurowskiemu pomocy pieniężnej; Rząd Ukraiński ma wiadomości, że Rząd Polski wysyła na Ukrainę szereg swych agentów dla organizowania napadów bandyckich i grabieży na Ukrainie. Kierownikiem komitetu powstańczego na Wołyn i Podole jest niejaki Pawluk rezydujący w Ostrogu. 17. czerwca na naradzie Ukraińskiej w Warszawie z udziałem przedstawiciela kancelarji wojskowej Naczelnika Państwa był wypracowany plan powstania na Ukrainie w którym miały wziąć udział internowane armje Petlury i Sawinkowa pod kierownictwem gen. Bezruczki, atamana Udowiczenki i Tiutiunika, Rząd Polski zobowiązał się dostarczyć powstańcom amunicji i uzbrojenia dla 25 tysięcy ludzi. Jaskrawem objawem działalności band petlurowskich i Sawinkowskich jest wywołanie katastrofy pod Chwastowem, gdzie rozbił się pociąg marszrutowy ze zbożem i 35 rannych. W trzeciej części oświadczenia Rząd Ukraiński powiada dosłownie licząc się z

oświadczeniem Rządu Polskiego że ten całkowicie podziela zamierzenia Rządu Ukrainy co do ustalenia wzajemnego pokoju drogą wznowienia normalnych politycznych i ekonomicznych stosunków między obiema Republikami. Rząd Ukrainy wyraża swe mocne przeświadczenie, że Rząd Polski użyje wszystkich środków w celu rzeczywistego wykonania artykułu piątego traktatu ryskiego, konstatając, że środki użyte w tym celu przez Rząd Polski dotychczas nie są zadawalniające, Rząd Ukrainy solidaryzując się z oświadczeniem sprzymierzonego z nim rządu rosyjskiego z dn. 23 września oczekuje ze strony Rządu Polskiego faktycznego skasowania na terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej Ukraińskiej organizacji kontrewolucyjnej, która [a word missing] się być Rządem Ukraińskiej Republiki Ludowej, wysłania z terytorjum Polski watażków petlurowskich i Sawinkowskich i rzeczywistej likwidacji wszystkich komitetów i innych organizacji, których istnienie w Polsce stoi w sprzeczności z artykułem piątym traktatu ryskiego. Na zakończenie Rząd Ukrainy ze swej strony jeszcze raz podkreśla swą niezmienną gotowość do wykonania wszystkich przyjętych przezeń zobowiązań jakie wypłynęły z tego traktatu.

Koniec dosłownej części oświadczenia oryginał noty przesyłam w piątek kurjerem. Knoll. Czy pan Puławski jest jeszcze sprzyowem-ratziemr ? ? ? ?.-

Za zgodność:

116 T-14

Raport z 25. X. 21r.

8369

Rtm. Kniaziołucki.

Sytuacja polityczna na Ukrainie.

Zdenerwowanie na całym terenie Ukrainy doszło do punktu kulminacyjnego. Stan ten spowodowały bezustannie krążące pogłoski to o wojnie rumuńskiej to o wojnie polskiej o ofenzywie polaków jako awangardy imperjalistów zachodu, to znów pogłoski o powstaniu na całej Ukrainie za pomocą Polski i Rumunii. Drugim powodem była chęć opanowania głodu w głębi Rosji kosztem Ukrainy. Użyto w tym

celu wszelkie do dyspozycji stojące oddziały wojskowe zasilając je oddziałami przysłanymi z głębi Rosji celem ściągnięcia „prodnałogu”. Już większe oddziały rozkwaterowywane po wsiach ogłatają ludność ze środków żywności a naznaczone wymiary ściąganych produktów ogłodziłyby doszczętnie chłopów ukraińskich. Podatek naturalny w formie zboża, mięsa, płótna, skóry i.t.d. ściągają się na podstawie wszystkich tych rzeczy, które gospodarstwo posiadać musi więc od chaty, pieca, szyby, wozu, konia, bydła i.t.d. a ściągają się w sposób bezwzględny. Naturalnym objawem jest opór miejscowego chłopstwa, który jednakże w różnych okolicach różnie się objawia. Na Podolu prawie wszędzie chłopstwo stawiało opór, na Wołyniu udało się ściągnąć zapasy które jednakże ulegają zniszczeniu w tych miejscach gdzie je magazynuje. Na Zadnieprzańskiej Ukrainie gdzie mierne urodzaje pozwoliłyby najwyżej wyżywić się ludności dochodzi wszędzie do ostrych starć. Ruch powstańczy, jako taki, prawie wszędzie osłabł. W tych miejscach gdzie wybucha, wyraża się jednakże w ostrzejszej formie niż kiedykolwiek i wydaje się być lepiej zorganizowanym. Ostatnie wiadomości świadczą że akcja na całym terenie jest ujednostajniona, palą się magazyny zboża pod Berdyczowem, w okolicach Zytomierza, taksamo jak pod Chmielnikiem i pod Jekaterynostawiem. Wykolejanie pociągów meldowane z pod Fastowa z pod Bałty i z pod Korostenia. W Bordingiance most wysadzony. Napady na miasteczka połączone z pogromami odbyły się w Chmielniku, jak i w olgopolskim powiecie a zcentralizowanie ognisk powstańczych doprowadza wszędzie gdzie takie już wybuchły, do poważnych starć z wojskami bolszewickimi. Rezultatem tego są meldowane całe eszalony z rannymi. Pajok wojskowy pozostawia wiele do życzenia, tak że bolszewicy nie mogą być pewni wszystkich swych oddziałów z wyjątkiem słuchaczy krasnych szkół i kawalerji która dotychczas nie wypowiedziała posłuszeństwa. Taki stan w kraju nie tak wiernym jak Wielkorosja i prawie w całości wrogo dla bolszewików usposobionym, wywołuje chęć przewrotu, a przy braku wiary we własne siły oglądanie się za pomocą z zewnątrz. Najbardziej mówi się o Polsce i Rumunji przy równoczesnej kandydaturze Petlury, którego imię imbardziej na wschód, tembardziej staje się popularne. Przyczynia się do tego iż wielu atamanów powstańczych działa pod jego nazwiskiem i w jego imieniu. Dalszym powodem szukania oparcia w Polsce jest przysłowiowy dobrobyt ukraińskich chłopów na Polskim Wołyniu, jako kontrast zaraz za granicą zaczynających się represji i rekwizycji. Nawiązanie stosunków kooperatyw polsko-ukraińskich z koopera-

tywami na Ukrainie sowieckiej popieranemi przez całą ludność przyczyniło się też w dużej mierze do polonofilskich nastrojów. Reasumując, Ukraina zaczyna się organizować, angażując całą ludność do wyparcia rządów sowieckich szuka oparcia w sąsiednich zachodnich państwach skąd oczekuje poparcia w akcji antybolszewickiej.

Stan ekonomiczny.

Dość normalnie funkcjonuje tylko przemysł cukrowniczy. Uruchomiono przeszło 30% fabryk, jednakże przy dość krótkiej kampanji. Tegoroczny burak zawiera duży procent cukru. Charkowskie i Kijowskie fabryki metalurgiczne cierpią na brak węgla, toteż produkcja znacznie zmniejszona.

Garbarnia Szlenkera pod Berdyczowem ma być na wielką skalę uruchomiona. Mówi się o wydzierżawieniu fabryk z powodu dzisiejszego zastoju w przemyśle. W Odesie puszczone 3 niewielkie zakłady tkackie nienacjonalizowane. Umundurowanie i obuwie przywozi się z Moskwy. W Odesie pracuje przy remoncie i budowie aeroplanów prywatne przedsiębiorstwo "ANATRA". Ma wypuścić w najbliższym czasie około 100 aeroplanów.

Towary znajdujące się na terenie Ukrainy pochodzą przeważnie z Polski i Rumunji. Jest to manufaktura wszelkiego rodzaju. Oficjalnie handel z Polską jest zmonopolizowany przez "Wniesztorg" który jednakże żadnego większego interesu nie zrobił, bardziej rzutkie ukraińskie kooperatywy wymieniają legalną i nielegalną drogą z Polski i Rumunji sól, naftę i manufakturę za szczeciń, chmiel i skóry, lub obcą walutę. Tylko ten towar który niezbędny jest sowietom jak n. p. worki może drogą legalną przez wniesztorg dostać się do Rosji. Wniesztorg wszelkimi siłami dąży do izolowania kooperatyw ukraińskich oraz prywatnych handlowców od stosunków handlowych z Polską. Polityka ta ma cel podwójny, 1/ rozchodzi się o zabezpieczenie się przed ewentualną akcją kontrrewolucyjną przez kooperatywy ukraińskie oraz zabezpieczenie sobie drogi do akcji wywiadowczej oraz agitacyjnej przez handel na terenie polskim. Głośne swego czasu zarządzenie władz sowieckich o oddaniu poszczególnych fabryk kooperatywom lub przedsiębiorcom prywatnym w dzierżawę jak dotąd postępuje bardzo słabo. Przyczyną tutaj jest absolutny analfabetyzm sowieckich działaczy w sprawach ekonomicznych oraz dążenie partji komunistycznej do niewprowadzenia w życie dekretu kolidującego z programem partji. Wpływy sztabu rosyjskiego spo-

wodowały że mimo sprzeciwu władz politycznych fabryki pracujące na obronę państwa t. j. produkujące artykuły wojskowe zostały uruchomione.”

Poniżej podaje się ceny artykułów pierwszej potrzeby w poszczególnych prowincjach Rosji Sowieckiej.

<i>Artykuł.</i>	<i>Odesa.</i>	<i>Zwinogródka.</i>	<i>Humai.</i>	<i>Zytomierz.</i>
żyto pud	88.000	40.000	30.000	
pszenica	130.000	70.000	35.000	150.000
cukier	600.000	400.000	240.000	640.000
słonina	640.000	480.000	520.000	600.000
masło	480.000	600.000	240.000	

Ceny powyższe podane w rublach sowieckich za pud.

Administracja.

Władze administracyjne sowieckie pracują nadal bardzo nieudolnie absolutnie nie dążą do pozyskania sympatji ludności i prowadzą nadal politykę terrorystyczną. Prowadzona jest nadal rusyfikacja, język urzędowy we wszystkich urzędach tylko rosyjski. Przez ukraińców są opanowane zupełnie dawne urzędy ziemskie oraz biura statystyczne. Te ostatnie n. p. w Odesie są centrem ruchu antirewolucyjnego rosyjskiego. Dotąd pracują bez kontaktu z emigrantami rosyjskimi i starają się przez swych ludzi nawiązać. Wskazaniem byłoby by grupy emigracyjne polonofilskie uprzedziły emigracje berlińską i paryską w nawiązaniu kontaktu z centralą biur statystycznych gubernii odeskiej w Odesie.

Partje polityczne i nastroje ludności.

Żadna z partji politycznych na Ukrainie nie przejawia życia. Grupy monarchistyczne steroryzowane zaprzestały wszelkiej akcji. Jednakże przy jakimkolwiek przewrocie prawdopodobnie rozpoczną swoją akcje. Z grup prawicowych rosyjskich najczynniejsi są bezpartyjni w zbliżeniu do kadetów. Eserzy rosyjscy częściowo pracują wspólnie z bolszewikami częściowo są bezczynni. Z grup ukraińskich żadna z partji oficjalnie przeciwko bolszewikom nie występuje nie licząc naturalnie zwolenników hetmana których do ukraińców zaliczyć trudno. Ruch powstańczy i akcja kontrrewolucyjna wogóle nie są przez żadną partje organizowane są to objawy samorzutne jako odpowiedź na politykę bolszewicką. Kombinacje polityczne opierane na jakichkolwiek partjach politycznych uważać należy jako niewłaściwe

gdyż grupa złożona z kilkunastu ludzi mieniąca się partją w czasie obecnym nie ma najmniejszego wpływu faktycznego wśród mas a robi tylko wrażenie na zachodzie oraz w kołach rządowych sowieckich który każdy ruch antirewolucyjny uważają za zorganizowany. Nastroje ludności bez zmian t. j. chłopci przeważnie wszyscy z rządów sowieckich niezadowoleni, młodzież wiejska rozagitowana w niektórych miejscowościach sprzyja sowietom, inteligencja bezwzględnie cała nie licząc naturalnie żydów jest zdecydowanie wrogo dla bolszewików nastrojona. Na zewnątrz ma się czasami wrażenie że inteligencja pogodziła się już z losem i pracuje dla bolszewików. Jest to jednakże mylnem gdyż z nienawiści dla sowietów nie pokrywają ani względy patryotyczne ani zrozumienie interesów Rosji w uzależnieniu od siebie Ukrainy. Inteligent rosyjski pracuje dla bolszewików tylko pod terorem, nie chce jednakże przeciwko władzy sowieckiej wystąpić gdyż nie wierzy w powodzenie jakiegokolwiek bądź ruchu anti-rewolucyjnego. Żydzi jak biedni tak i bogaci jedni dla władzy drudzy dla zysku bezwzględnie sprzyjają i popierają bolszewików. Polacy przeważnie wszyscy ciążą ku Polsce. Specjalnie przejawia się to u drobnej szlachty. Część robotników oraz młodsza generacja działaczy socjalistycznych polskich pozostaje wyłącznie na usługach bolszewizmu mając na widoku egoistyczne dążenie do władzy sowieck- [.....]

Komunikacja.

Od czasu ostatnich meldunków o transporcie na Ukrainie i w Rosji sowieckiej zmian zasadniczych nie ma. Wzmoczoną jest akcja około doprowadzenia linii kolejowych do względnego porządku. Specjalnie uwzględniane są linje strategiczne oraz główne arterje komunikacyjne ze specjalnym uwzględnieniem terenu granicznego. Na stacjach pogranicznych rozszerzane są rampy kolejowe powiększane ilości torów i remontowane kuchnie dla wojska. Transport t.j. przetrzymywanie liniami kolejowymi wojsk nie zmniejszyło się. Ruch kolejowy osobowy "etapowy" na liniach pobocznych został zmniejszony. Ciekawym jest objaw polityki kolejowej na Syberji. Mianowicie od uchodźców z Syberji otrzymano wiadomości że na liniach syberyjskich są mosty kolejowe żelazne zastępowane drewnianymi w jakimto celu jest robione nie ustalono. Warsztaty kolejowe obecnie pracują intensywniej niż na początku bieżącego roku. Koziatyń Odesa, Kijów, Zmerynka miesięcznie wypuszczają najmniej po 3 parowozów z remontu kapitalnego. Jest to wielki krok naprzód.

Przemysł rolny i rolnictwo.

Zasiewy ozime na terenie Ukrainy zostały dość pomyślnie ukończone. Sądząc z opowiadań uchodźców przyjąć można że na terenie Ukrainy prawobrzeżnej zasiano około 50% ziemi lewobrzeżnej 40%. Zbiór kartofli zapowiada się bardzo dobrze urodzaj średni. Stan przemysłu rolnego w stanie dość dobrym gdyż uruchomionych będzie około 30% cukrowni i jest uruchomionych około 70% młynów. Wydajność tych fabryk obliczać można w stosunku do produkcji przedwojennych na 20%. Przygotowanie ziemi pod zasiew buraków cukrowych na rok przyszły przedstawia się bardzo niepomyślnie. Przygotowano mianowicie w gub. wołyńskiej, podolskiej oraz kijowskiej mniej więcej 30% tego obszaru który był obsiany burakami w roku bieżącym. Jedną z przyczyn niskiej produkcji przemysłu cukrowniczego w roku przyszłym będzie także brak nasion buraczanych których przygotowano w ilościach nie wielkich zapasy zaś stare są albo wyczerpane albo nie do użycia. Na Ukrainie prawobrzeżnej stacji selekcyjnych specjalnych dla buraka cukrowego pracowało normalnie 2 i produkcja ich nie pokryje zapotrzebowania na rok przyszły.

(podpis nieczytelny)

117

RAPORT O STOSUNKACH W WSCHODNIEJ MAŁOPOLSCE ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM LWOWA

/za miesiąc listopad 1921 r./

I. Sprawa projektu autonomji.

Zamierzone przez posła *Niedziałkowskiego* wniesienie projektu autonomji terytorjalnej dla wschodniej Małopolski wywołało na tutejszym terenie żywy oddźwięk tak na łamach prasy jak i w łonie społeczeństwa. Dyskusje i rozmowy na ten temat trwają dotychczas, podsycane zwłaszcza przez tutejszą prasę pravicową i jej sympatyków. O ile chodzi o prasę stwierdzamy następujące ustosunkowanie się do tej sprawy. *Skrajnie wrogo* wobec projektu ustosunkowała się w szeregu licznych artykułów i notatek omawiających daną sprawę wprost lub pośrednio, *prasa narodowo-demokratyczna* w organie "Słowo Polskie" i w powstałym ostatnio jego pomocniczym popularnym or-

ganie "Kurjer Powszechny" następnie "Gazeta Poranna" i "Wieczorna". organ tutejszych sfer giełdziarskich, skądinąd wrogich narodowej demokracji, jak również "Wiek nowy", najbardziej poczytny organ brukowy, wrogi zasadniczo N. D., nie mniej uwzględniający obecne nastroje mas polskich we wschodniej Małopolsce; pozatem wrogi stosunek do projektu zajęła "Gazeta Lwowska" dotychczas oficjalny organ Województwa, ostatnio z powodu oszczędnościowych zmieniona w przedsiębiorstwo prywatne, półurzędowe oparte o kapitał zakładowy złożony przez wydawnictwa gazet "Porannej" i "Wieczornej" "Wiek Nowego". Oprócz powyższych wydawnictw o poważniejszym charakterze, stanowisko wrogie autonomji zajmują organa par excellence sensacyjne w rodzaju "Gazeta Codzienna" "Nowiny Poniedziałkowe" i "Przegląd poniedziałkowy".

"Kurjer Lwowski" uchodzący za organ P. S. L. dotychczas w sposób jasny w powyższej sprawie się nie opowiedział, ograniczając się do suchego referowania wiadomości dotyczących sprawy powyższej. Stanowisko to tłumaczymy sobie z jednej strony składem osobistym Redakcji skupiającej jednostki o małym temperemencie politycznym, z drugiej żywiona przez pewne naczelne koła w P. S. L. chęcią pozyskania sobie Rusinów w przyszłej akcji wyborczej do Sejmu. Natomiast "Dziennik Ludowy" organ P. P. S., licząc się z opinią miejscowych polskich kół robotniczych, nie popierał na łamach swoich projektu posła Niedziałkowskiego ograniczając się do stwierdzenia, że ustalenie prawne państwowego stosunku wschodniej Małopolski do państwa nastąpić może dopiero po wysłuchaniu woli tutejszego polskiego społeczeństwa i że wbrew tej woli daleko idących zmian dokonać nie będzie można.

Prasa żydowska w organie tutejszych syjonistów "Chwila" w sposób obowiązujący i wyraźny w artykułach wstępnych się nie wypowiedziała natomiast ze skwapliwie zamieszczanych wiadomości, częstokroć uzyskiwanych w drodze własnej inicjatywy, z Warszawy wnosić można, że projekt posła Niedziałkowskiego w zasadzie syjonistom odpowiada i radziby widzieć jego szybkie zrealizowanie, widząc w tem możliwość z jednej strony zejścia z dotychczas zajmowanej neutralności a z drugiej uzyskanie znacznego wpływu na sprawy krajowe w ich całokształcie.

Prasa ruska mocno po zamachu na skutek represji administracyjnej i konfiskat pomniejszona i ograniczona tylko do *komunistyczno-nacjonalistycznego "Wpered"* i bezbarwnego społecznie *"Ukraińskiego hołosu"* wychodzącego w Przemyślu uważa w oficjalnych wywodach

autonomję terytorjalną za niewystarczającą i podnosi zasadnicze prawa narodu ukraińskiego do zupełnego samostanowienia. Z powierzonych jednak wiadomości na temat autonomji i z pilnie notowanych głosów prasy w tej sprawie wnosić można, że wbrew oficjalnemu stanowisku projekt autonomji terytorjalnej w kołach ukraińskich wywołał duże zainteresowanie i w razie praktycznego wprowadzeniago w życie nie napotkałby na zasadnicze sprzeciwy. "*Ridnyj kraj*" organ ugodowczy ukraiński, którego poczytność po zamachu Fedaka wśród sfer ukraińskich wzrasta, gorąco *projekt Niedziałkowskiego popiera* i w licznych polemikach zwłaszcza z polską prasą narodowo demokratyczno uzasadnia że autnomomja terytorjalna przyczyni się do pokojowego ułożenia stosunków polsko-ukraińskich.

Projekt posta Niedziałkowskiego spotkał się również z masowyn protestem polskiej ludności zwłaszcza we Lwowie; gdzie zaraz w pierwszych dniach po ogłoszeniu w prasie rzeczonego projektu odbył się z inicjatywy kół N. D. masowy wiec protestujący na dziedzińcu ratuszowym. W wiecu uczestniczyła ludność bez względu na przekonania partyjne urządzając po skończeniu tłumny pochód ulicami pod pomnik Mickiewicza. *Poziom* jednak przemówień i zgłoszonej rezolucji był *bardzo niski*, co tłumaczy się tem, że kierownictwo na wiecu objęły żywioły mało politycznie wyrobione. Podobne wiece odbyły się również na prowincji jak naprzykład w Tarnopolu, Stryju, Stanisławowie i Kołomyji, oprócz tego na wiecach, z rozmaitych okazji urządzanych, uchwalano dodatkowe rezolucje z protestem przeciw autonomji terytorjalnej i zaznaczaniem gotowości odparcia realizacji tych projektów czynnie. Podobny objaw stwierdzić było można na niedawno odbytym *walnym zgromadzeniu obrońców Lwowa*. Objawem protestu była również zgodna *decklaracja profesorów wyższych uczelni* przeciw projektowanej autonomji.

Lwowska grupa P. S. L. poświęciła sprawie projektu autonomji szereg wewnętrznych organizacyjnych dyskusji, na których po referacie *Dra Wasunga* omówiono sprawę bardzo obszernie. W łonie zebranych uwydatniły się *owe zasadnicze poglądy* a to: *za autonomją /nawet terytorjalną/ i przeciw tejże*. Stanowisko skrajnie przychylnie projektom autonomicznym zajęli członkowie starszej generacji tutejszego P. S. L. ludzie ze sfer inteligencji obecnie w czynnem życiu politycznym nie biorący żywszego udziału. W wywodach ostatnio wymienionych członków zauważyć było można dużo optymistycznej wiary w możność pozyskania ukraińców drogą ustępstw politycznych i

wiary w możliwość stworzenia drogą silnej grupy ugodowej wśród Ukraińców na której oprócz by się mogła państwowa myśl polska. W ogniu dyskusji jednak nawet wyżej wymienieni optymiści ograniczali coraz bardziej zakres proponowanych przez siebie ustępstw na rzecz Ukraińców i zgadzali się na stanowisko referenta streszczające się w projekcie *autonomji wojewódzkiej*. Reszta uczestników przed stawiającą przeważnie żywiół czynnie politycznie ostro krytykowała projekt Niedziałkowskiego, do projektu zaś p. Wasunga odnosiła się z dużym niedowierzaniem.

Z ciekawszych wywodów omawianej dyskusji zaznaczyć należy zwłaszcza te które dopatrywały się źródła pomyślnego ukształtowania się stosunków kraju w zaprowadzeniu sprzężystej a uczciwej administracji i w usunięciu niedomagań gospodarczych głównie odnośnie do odbudowy i parcelacji, do której wedle podniesionych głosów, powinno się miejscami dopuścić równie żywiół ruski:

Miarodajną opinię sfer P. S. L. w sprawie ukraińskiej przedstawił na zwołanym ad hoc zebraniu tutejszej grupy P. S. L. były *minister Rataj* w referacie na temat zagranicznej polityki państwowej. Zaznaczył mianowicie p. Rataj, że projekt Niedziałkowskiego uważa za szkodowy i że on sam jak i klub jego głosować będzie *przeciw projektowi* nie mniej uważa omawianie projektu w prasie za rzecz pożyteczną, tak dla wyczucia panujących prądów, jak też i to głównie ze względów polityki zagranicznej. W związku z powyżej przedstawioną sprawą od siebie dodajemy: Pomijając sprawę wartości czy braku jej w projekcie Niedziałkowskiego ze względu na zagranicę, dokładna obserwacja tutejszych stosunków nie pozwala przypuszczać, by z jednej strony projekt ten mógł być urzeczywistnionym i by z drugiej strony zrealizowanie jego mogło przynieść państwu pożytek i spodziewane pomyślne ułożenie się stosunków w kraju. Przedewszystkiem tutejsze społeczeństwo polskie, za wyjątkiem nielicznych i pozbawionych wpływu "idealistów" kategorycznie sprzeciwia się wszystkim próbom wprowadzenia autonomji terytorjalnej. Dość powiedzieć, że ani jeden z tutejszych czynnych polityków bez względu na partje nie opowiedział się za autonomją terytorjalną, niema również najmniejszej nawet zorganizowanej grupy w tutejszym polskim społeczeństwie, któraby myśl powyższą popierała. Przyczyny tego rodzaju stanu rzeczy tłumaczy się przedewszystkiem ogólnym nastrojem pozostałym po długich i trwałych walkach z ukraińcami o Lwów i Galicję nadto powszechnie żywioną obawą utracenie wskutek ewentualnie wprowadzonej autonomji z jej wszystkimi następstwami, dotychczasowego stanu posia-

daniam i wpływu uzyskanego drogą historycznej ewolucji. Z drugiej strony, z uwagi na analogicznie szowinistyczny nastrój inteligencji ukraińskiej, odgrywającej rolę kierowniczką masy ukraińskiej, nikt tu nie spodziewa się by wprowadzenie autonomii terytorjalnej zaspokoili żądania programowe ukraińców tembardziej, że ci stale stać będą pod wpływem rozmaitych wrogich nam czynników zagranicznych, ztąd też autonomię terytorjalną uważaliby Ukraińcy tylko za etap do programowego celu. Element polski pozostały w administracji przy ustroju autonomicznym ulegałyby stałemu naciskowi ze strony zorganizowanej większości ukraińskiej i przy ewentualnych wstrząszeniach czy to wewnętrznych czy zewnętrznych państwa nie mógłby stanowić należytego oparcia dla myśli państwowej polskiej. Zauważyć nadto należy, że wprowadzanie już teraz ustroju autonomicznego byłoby w gruncie rzeczy nieuzasadnionym uprzedzaniem potrzeb i żądań politycznych masy ukraińskiej w Galicji Wschodniej, która wogóle wspomnianych potrzeb nie odczuwa a mając możność powolnej odbudowy życia gospodarczego na ogół z obecnych stosunków i pokoju jest zadowolona, zwłaszcza w tych powiatach gdzie administrację polską reprezentują jednostki uczciwsze. Bez przesady stwierdzić można, że wprowadzenie autonomii, zwłaszcza pomysłu Niedziałkowskiego, byłoby w oczach mas ukraińskich czemś zgoła nieoczekiwanem, a w konsekwencji rzeczy wpłynęłoby demoralizująco na budzące się poczucie przynależności do państwa polskiego. Chłop mianowicie ukraiński pozbawiony wobec ewentualnego wprowadzenia ustroju autonomicznego, styczności z widomymi znakami władzy polskiej, z wolna przyzwyczajałby się do obywatelstwa bez niej i na tem tle byłby podatnym materiałem do wszelkich antypaństwowych poczynań ze strony prowodyrów ukraińskich. Wspomnieć należy, że notowane gdzieniegdzie dotychczas wypadki oporu częstokroć masowego ze strony ludności ukraińskiej były z reguły wynikiem niedomagań natury gospodarczej zręcznie przez agitację wyzyskanych. Odezwy wzywające do oporu przeciw konskrypcji również z reguły operowały argumentami ekonomicznymi, co świadczy o tem, że autorzy tych odezw dobrze zdawali sobie sprawę, że oderwane hasła patriotyczne nie znajdą dostępu do chłopu ukraińskiego. Powyżej wskazane i inne jeszcze objawy, które w następnych raportach bliżej zreferujemy, wskazują na to, że, właściwą drogą do uregulowania stosunków może być tylko stosowna zmiana systemu administracyjnego w zgodzie z obowiązującymi postanowieniami konstytucji, przyczem zwłaszcza główny nacisk należy położyć na stosowny dobór

personelu administracyjnego. Dopiero na tle uczciwej działalności administracji dałby się wśród mas ukraińskich a nawet wśród części inteligencji ukraińskiej wzbudzić wyraźny kierunek ugodowy w stosunku do państwa. Wybitnie dodatnim czynnikiem w tym kierunku byłoby również częściowe obdanie ziemią tych chłopów ukraińskich, którzy jej najbardziej potrzebują i którzy dotychczas nie zaznaczyli swego wrogiego wobec państwa stanowiska.

II. Kongres bolszewicki.

Stosunek prasy tutejszej wobec wypadków związanych z odkryciem kongresu komunistycznego w zabudowaniach św. Jura da się podzielić, podobnie jak to zreferowaliśmy wyżej przy omawianiu stosunku prasy do projektu autonomji z tą poprawką, że tym razem i "Kurjer Lwowski" początkowo fakt kongresu bolszewickiego zaaranżowanego pod auspicjami Ukraińców wyzyskał w celu skompromitowania ruchu Petruszewiczowskiego, następnie jednak w specjalnych notatkach próbował łagodzić rozbujając wspomnianą aferą nastroje. Prasa ukraińska znowu uważa aferę powyższą za świadomie przez czynniki polskie zaaranżowaną imprezę w celu skompromitowania niepodległościowego ruchu ukraińskiego zagranicą. Dla sparaliżowania ewentualnego ujemnego wpływu, wynikającego z faktu odkrycia kongresu bolszewickiego i inspirujących głosów prasy polskiej, *prasa ukraińska* przez wszystkie swoje organa jeszcze istniejące, a specjalnie "Ukraiński hołós" rozpoczęła systematyczną i obszerną kontrakcję, w której licznymi wywodami, często zresztą przez Prokuratorję konfiskowanymi, stara się zajście świętojurskie bądź to zbagatelizować bądź to przypisać je *prorowokacyjnym zabiegom władz*. Wyczuwa się, że odnośne głosy prasy ukraińskiej przeznaczone są głównie na użytek zagranicy, na której terenie zauważa się równoczesne w tym samym kierunku idące zabiegi przedstawicielstw ukraińskich. Jeden ze skutków tych zabiegów widzimy w notatce zamieszczonej w "Ere nouvelle", w której wskazano na powtarzającą się metodę ze strony polskiej zmierzającą do przedstawienia ruchu ukraińskiego jako inspirowanego przez sowiety, by tym sposobem zyskać opinię zagraniczną dla pomyślnego dla Polski rozwiązania sprawy w Galicji Wschodniej na międzynarodowym terenie. Wspomnianą notatkę kwapliwie wyzyskał tutejszy "Wpered". W związku z tem zauważyć można, że zajście świętojurskie nie zostało ze strony polskiej zwłaszcza na terenie zagranicznym wyzyskane w tym stopniu jak charakter jego nakazywał, tak że kontrakcja ukraińska rozmiarami swemi stanowczo

przewyższa analogiczną akcją polską. Nic również z polskiej strony nie uczyniono w tym kierunku, by stosownymi publikacjami skierowanymi do mas ukraińskich skompromitować prowodyrów ukraińskich zwłaszcza z szeregów księżowskich. Nawiasowo dodajmy, że wszelki brak propagandy ze strony polskiej na terenie wewnętrznym dał się zauważyć również i w innych wypadkach, że wspomnimy tu choćby tylko sprawę konskrypcji, której spokojnego przebiegu nie przygotowano żadnymi wyjaśnieniami i stosowną agitacją. To też nie dziwno, że stopy ukraińskiej bibuły musiały tu i ówdzie, zwłaszcza w zachodnich powiatach wschodniej Małopolski, wywołać nie pożądany dla nas opór chłopstwa przy konskrypcji, który pociągnął za sobą konieczność stosowania represji policyjnej. Tutejsza ekspozytura "Straży Kresowej" stwierdzając zupełny brak reagowania ze strony polskiej na systematyczną kampanję oszczerczą w związku z konskrypcją prowadzoną przez "Wpered" fałszywie alarmujący opinię publiczną specjalnie spraparowanymi opisami, wygotowała odpowiednią notatkę zamieszczoną następnie na łamach "Kurjera Lwowskiego" a podpisana "ESK" w której apelowaliśmy do Województw, by prostowały podnoszone ze strony "Wperedu" fałsze. Podstawę do tej notatki znaleźliśmy w szeregu urzędowych protokołów, przeglądniętych w tutejszym D. O. K., które dostarczyły wiele materiału kompromitującego propagandę ruską, niestety w sposób właściwy nie wykorzystanego.

III. Ruch kulturalno-oświatowy.

Już od dłuższego czasu, zauważyć się daje wzmóżona działalność kulturalno-oświatowa wśród Rusinów. Objawia się to w *reorganizacji starych placówek kulturalno-oświatowych i w zakładaniu nowych zwłaszcza szeregu szkół prywatnych po miastach i miasteczkach.* Sprawę ujmemy szczegółowo w osobnym referacie, do którego już mamy częściowe materiały; tu ograniczymy się do stwierdzenia przyczyn wzmóżonego ruchuchu ukraińskiego na tem polu. Jedną z pierwszych jest skierowanie się inteligencji ukraińskiej, pozbawionej możliwości pracowania w aparacie państwowym, właśnie na pole kulturalno-oświatowe. Działalność podjęta jest z szczegółowo opracowanym planem i wspomagana jest zdaje się częściowo pieniężnymi zasiłkami zagranicy, które ostatnio prawdo podobnie zmalały, jak wnosić można z licznych odezwo o składki na rozmaite ukraińskie kulturalno-oświatowe cele. Ostatnie aresztowania związane z zamachem Fedaka i zajściem świętojurskiem wniosły do organizacji ukraińskiej pewien

zamęt i konsternację, co odbija się często na sile wspomnianego ruchu kulturalnego i oświatowego. Na objaw ten wskazał zresztą w jednej z notatek "Wpered".

Strona polska wspomnianej akcji ukraińskiej *nie przeciwstawia* należycie zorganizowanego swego *aparatu kulturalno-oświatowego*. Szereg przedwojennych placówek kulturalnych polskich zrujnowanych na skutek wojny dotychczas nie odnowiono. Reorganizacyjna akcja w tym kierunku na skutek partyjnego rozbitcia wśród inteligencji polskiej i znacznego odpływu sił inteligentnych wschodniej Małopolski na inne tereny polskie, zaledwie w zaczątku. Przebieg ostatniego zjazdu T.S.L. stwierdził olbrzymi zastój w pracach wspomnianego Towarzystwa, zabiegów zaś sanacyjnych dotychczas nie widać i mało są prawdopodobne z powodu wyłącznego charakteru T.S.L. i braku sił w niem. Zjazdowi delegatów instytucji Kursów dla dorosłych odbytemu ostatnio we Lwowie, poświęciła prasa tutejsza obszerniejsze sprawozdanie wymieniając między innymi obecność na zjeździe reprezentanta "Straży Kresowej". O ile mogliśmy stwierdzić, to nowy zarząd T.S.L. wybrany na ostatnim zjeździe we Lwowie a urzędujący w Krakowie uchwalił szereg projektów dotyczących się reorganizacji pracy T.S.L. na kręсах zwłaszcza we [... nieczytelne] nadto wspomniana okoliczność małej sprawności organizacyjnej aparatu T.S.L. nie rokuje nadzieji, by wspomniane uchwały mogły być rychło i skutecznie w życie wprowadzone. Dodatkowo zaznaczamy, że mocno zaniedbany grunt polskiej pracy kulturalno-oświatowej domaga się, jakiegoś radykalnego odświeżenia za pomocą instytucji, która by umiała w pracę wnieść nowego ducha nową metodę i środki. Kadry ludzkie dla zrealizowania powyższego celu znalazły by się tak we Lwowie jak i na prowincji, sprawa jednak wymaga przedtem dokładnego przygotowania opinii i skupienia pewnej gromady inteligencji biorącej inicjatywę w wspomnianej sprawie. Tutejsza Ekspozytura S.K. wszczęła już szereg wstępnych kroków dla zorganizowania koła "Straży Kresowej". Rozszerzenie akcji zależne jest od dokładnego omówienia sprawy z odnośnym oddziałem "Straży Kresowej" w Warszawie i od możliwości znalezienia potrzebnych dla szerszych akcji funduszków.

Miarą wszechstronności ukraińskiego ruchu kulturalnego stanowi mający się odbyć 22 i 23 grudnia b. r. zjazd kobiet ukraińskich we Lwowie. Porządek obrad powyższego zjazdu zawiera między innymi następujące zagadnienia: rola kobiety w obywatelskim życiu, organizacja pracy na przyszłość i przegląd dotychczasowej działalności ukraińskich kobiet. Przewidziana jest również uroczysta akademja ku

uczczeniu Natalji Kobryńskiej. Organizacja kobiet ukraińskich dzięki sprężystemu kierownictwu jako też dzięki temu, że posiada w swem łonie kilka wybitnych jednostek, — pochłubić się może pewnymi wynikami swej pracy. Istnieje przypuszczenie, że na wymienionym zjeździe ujawnia się tendencje ze strony kierownictwa organizacji przeprowadzenia rezolucji porządkiem dziennym nie objętych o kierunku wybitnie antypolskim.

IV. Położenie ogólne i nastroje.

W nastrojach ogólnych tutejszego społeczeństwa polskiego nimo zachodzących od czasu do czasu alarmujących wypadków, jak Fedaka, zajście świętojurskie, sporadyczne wypadki sabotażu na kolejach, daje się zauważyć znaczne uspokojenie dodatnio odbijające od stwierdzonej jeszcze kilka miesięcy temu panicznej wrażliwości z powodu takiej lub owej pogłoski na temat przyszłych losów Galicji Wschodniej. Dziś pod tym względem jest znaczna zmiana na lepsze i ustala się powszechne przekonanie, że los Galicji Wschodniej jest mimo wszystko na trwale łączy z losem Państwa. Projekty i pomysły w rodzaju projektów Niedziałkowskiego wywołują raczej oburzenie aniżeli zaniepokojenie.

Duże zainteresowanie w opinii publicznej wywołał spór między Naczelnikiem Państwa a niektórymi kołami Sejmowymi w sprawie wileńskiej. Prasa tutejsza jednego i drugiego odcienia poświęciła sporowi obszernie wywody. "Słowo Polskie" z ręcznie insynuowało opinii, że stanowisko Naczelnika Państwa w sprawie wileńskiej jest chęcią analogicznego załatwienia sprawy Galicji wschodniej, względnie niebezpiecznym w tej mierze precedensem. Zwłaszcza pochopne i niedojrzałe politycznie wywody "Illustrowanego Kurjera codziennego" w Krakowie zalecającego wileńską metodę Naczelnika odnośnie do Galicji Wschodniej z ręcznie wyzyskała prasę endecką podobnie jak i oświadczenie Dąbskiego wygłoszone na ostatnim kongresie P.S.L. Początkowo dawała się zauważyć przewaga nacisku prasy prawicowej na tutejszą opinię usprawiedliwiona zresztą lokalnym położeniem dopiero w dalsze napływające z Warszawy wiadomości i niektóre korespondencje, pozwalające lepiej ocenić intencje Naczelnika Państwa wyrównały szanse obydwuch ścierających się stron, toteż biegnące równoległe do akcji prasowej zapędy prawicy tutejszej a zmierzające do wywołania przeświadczenia, że w Warszawie zanosi się na przewrót, przyjęte zostały ze spokojem, a na wiecu zorganizowanym przez N.D. w sprawie Wileńskiej, na którym referował sprawę miejscowy dobry mówca ks.

Dziendzielewicz w duchu bardzo wrogim dla Naczelnika Państwa przeszła rezolucję w której jednak osobę Naczelnika Państwa zupełnie, licząc się z możliwością oporu znacznej części zebranej [publiki] pominięto.

Prasa prawicowa, inspirująca w okresie sporu wileńskiego [nieczytelne] w Państwie obok puszczanej kaczki o dokonanym już zamachu stanu w Warszawie, nad którą zresztą przeszło tutejsze społeczeństwo do porządku dziennego, zaczęła się systematycznie w myśl widocznych dyrektyw z kół naczelnych prawicy urabiać przychylną opinię dla p. Wojciecha Korfanteo i o jego w najbliższej przyszłości w Państwie decydującej roli. Tutejszy "Kurjer Lwowski" w chęci paraliżowania zakusów prawicy zmierzających do wysuwania nowej wielkości poświęcił osobie Korfanteo krytyczny artykuł, zapowiadając dalsze rewelacje w razie nowych prób utworzenia legendy o osobie Korfanteo. Tuż potem tutejszy "Dziennik Ludowy" opierając się na notatce "Gazety Robotniczej" na Górnym Śląsku równie ostro zaatakował Korfanteo i jego plebiscytową działalność.

V. Życie młodzieży.

Na terenie życia młodzieży tutejszych szkół panuje od szeregu miesięcy ożywiony ruch organizacyjny tak w dziedzinie samopomocowej jak ideowo politycznej i naukowej. Obok wzmózonej pracy w placówkach o charakterze ściśle naukowym jak np. biblioteka uniwersytecka, która do niedawna pusta dziś nie może pomieścić zgłaszającej się do studjowania młodzieży, obok ruchu reorganizacyjnego w kółkach naukowych i w "Bibliotece słuchaczy prawa", w które ostatnio odbyło walne zgromadzenie powołało do życia nowy zarząd, krzątający się około przywrócenia instytucji przedwojennego poważnego charakteru naukowo-samopomocowego, obok dość intensywnej pracy w tutejszych "Bratnich pomocach" techniki i uniwersytetu, — wzmógł się bardzo ruch o charakterze politycznym. W tej dziedzinie mamy następujące ugrupowania: 1) Ogólno akademicki Związek Narodowy, uchodzący za blok młodzieży narodowo-demokratycznej, organizacji młodzieży chrześcijańskiej "Odrodzenie" i młodzieży narodowo-zachowawczej. Do wspomnianego Związku wstąpiło ostatnio kilku członków tutejszej organizacji "Młodzieży Narodowej", na którym to tle dokonał się rozłam w tej organizacji, dotychczas w pełni nie zlikwidowanej. Prym w "Związku" dzierży najsilniejsza tamże liczbowo młodzież Narodowo-Demokratyczna. 2) "Życie" organizacja niezależnej polskiej młodzieży socjalistycznej skupiająca dość liczną grupę, zasi-

loną częściowo członkami. 3) "Zjednoczenia" Towarzystwa polskiej młodzieży wyznania mojżeszowego, mającego równocześnie charakter samopomocy. 4) Organizacja młodzieży P.S.L. zawiązana niedawno w kołach młodzieży technicznej. Organizacja ta po za wysłaniem depeszy na kongres P.S.L. w Warszawie dotychczas żadnej działalności na zewnątrz nie ujawniła. 5) Organizacja "Młodzieży Narodowej" zawiązana w miesiącu lipcu b.r. przechodzi obecnie na skutek wspomnianego rozłamu kryzys organizacyjny. Grupa pozostała po za członkami, którzy wstąpili do ogólno-akademickiego Związku Narodowego czyni usiłowania reorganizacyjne, które prawdopodobnie w czasie najbliższym uwydatni się w działalności na zewnątrz.

Ostatnie walne zgromadzenie "Czytelni akademickiej", instytucji statutowo-apolitycznej względnie apartyjnej, przyniosło zwycięstwo liście ogólnie akademickiego Związku Narodowego panującego dziś niepodzielnie w "Wydziale Czytelni" i "Bratniej pomocy uniwersyteckiej", "Wzajemnej pomocy medyków" i w "Zarządzie domu akademickiego im. Adama Mickiewicza". W związku ze zwycięstwem żywiołów prawicowych, mocno zresztą nieformalnym daje się zauważyć ruch przeciwstawny w kołach młodzieży centrowo lewicowej, który wyraził się dotychczas w szeregu krytycznych notatek pomieszczonych na łamach niektórych tutejszych organów prasy w stosunku do robót Ogólnie-akademickiego Związku Narodowego. Ruch wspomniany zmierza do zorganizowania zrzeszenia analogicznego do "Czytelni akademickiej" a mającego objąć żywioły centrowo-lewicowe. Szanse żywotności tego zrzeszenia nie są jednak zbyt wielkie z powodu braku w kołach młodzieży centrowo-lewicowej, młodych sił wyszkolonych. Narazie znaczną ilość młodzieży autoramentu centrowo-lewicowego grupuje zawiązany ostatnio "Związek przyjaciół Pomorza" mający na celu głównie szerzenie zainteresowania dla spraw polskiego Pomorza. W stadium tworzenia znajduje się "Związek Polaków w Litwie". Organizacja ta ma raczej charakter towarzyski z zamiarem bliższego zajęcia się sprawą Litwy. Kierunek organizacji centro-lewy. Nowy wydział "Czytelni akademickiej" zawdzięczający swe zwycięstwo licznemu udziałowi na walnym zgromadzeniu ad hoc sprowadzonych kleryków po odbytej inauguracji rozpoczął swą działalność odczytem wymienionego już raz w niniejszym raporcie ks. Dziędzielewicz na temat "Ważne zadanie młodzieży kresowej". Przybyli na odczyt członkowie kół centro-lewych zamierzali wziąć udział w dyskusji po referacie jednakowoż do niej nie dopuszczono. Na dniu 29 b.m. zapowiedział wydział "Czyt. Ak." zebranie informacyjno-dyskusyjne w związku z przygoto-

wującym się II ogólno-akademickim zjazdem w Wilnie. Spodziewana jest na wspomnianym zebraniu bardzo ostra polemika ze strony kół centro-lewych, które starają się nie dopuścić do wybrania w środowisku lwowskim na zjazd delegacji o charakterze wyłącznie pravicowym, dlatego ogólno-akademicki Związek całą siłą zmierza.

W związku z fatalnem położeniem materialnem licznych szeregów tutejszej studjującej młodzieży, po alarmujących głosach w prasie domagających się zajęcia się niedolą młodzieży akademickiej, wszczęto ostatnio na terenie starszego społeczeństwa z ramienia miejscowego Komitetu Obrony Państwa energiczną akcją zmierzającą do udzielenia młodzieży pomocy w formie mieszkań, żywności i odzieży. Pomoc obiecał zarząd miasta i miejscowa Misja Amerykańska. Wszczęta akcja rokuje pomyślne wyniki. Ważne to zwłaszcza z tego względu, że zaniedbanie tutejszej młodzieży pod względem materialnym groziłoby stałym obniżeniem się liczby polskiej młodzieży w tutejszych wyższych uczelniach, gdzie i tak procent narodowości innych zwłaszcza żydowskiej jest mimo stosowanych ograniczeń, bardzo znaczny. Korzystne ugrupowanie sił może przynieść tylko stosowna akcja ekonomiczna społeczeństwa tutejszego na rzecz młodzieży Polskiej.

118 T-42

8416
29/XII/1921

W okresie do dnia 1.11., tj. do czasu rozpoczęcia rejdru gen. Tiutiunnyka, stan prac organizacyjnych Partyzancko-Powstańczego Sztabu na terenie Ukrainy, według danych tegoż Sztabu, przedstawiał się w sposób następujący:

Cała Ukraina podzielona została na 5 wielkich terenów, które odpowiadały dowództwom Grup powstańczych, te znow z kolei na okręgi, w ogólnej liczbie 22. Prawobrzeżna Ukraina obejmowała 10 okręgów, lewobrzeżna — 12. Jako podstawa organizacji powstańczej przyjęty był system dwojkowy. Istniały organizacje gminne, powiatowe i okręgowe; na czele ich stały komitety powstańcze. Jako kierownicy tych organizacji wysyłani byli na Ukrainę emisariusze Part. Powst. Sztabu, — oficerowie armji U.R.L., znający teren i miejscowe stosunki.

441

Mieli oni za zadanie z jednej strony tworzenie nowych organizacji postanczych, z drugiej strony, ujęcie i podporządkowanie dyrektynom P.P. Sztabu — już istniejących, a powstałych samorzutnie.

Ze względu na stały brak pieniędzy, a po części i ze wzgl. na brak odpowiednich ludzi, organizacja Ukrainy Lewobrzeznej stała znacznie gorzej, niż Prawobrzeznej. Do dn. 1.10. na Lewobrzezną Ukrainę wysłano kierowników do III grupy, (gub. Czernihowska), oraz do 11, 13 (gub. Czernihowska), i 14 (gub. Poławska) rejonów.

Na prawobrzezną Ukrainę wysłano 2 d-cow grup: 1- Chersonszczyzna, i II — Podole i Wołyn, oraz do wszystkich okręgów, procz 3-go (płn. część Chersonszczyzny).

Na dn. 1.10. notowane było istnienie następujących organizacji, które bezpośrednio przez swych kurjerów, lub pośrednio, przez inne organizacje, utrzymywały kontakt z Part. Pow. Sztabem: na terenie I Grupy — 1/Okręgowa organizacja Jekaterynosławskiej gub., 2/organizacja powiatu Kryworzkiego, 3/organiz. powiatu Czehryńskiego, Jelizawetgradzkiego i Wierchnie dniewrowskiego, 4/szereg organizacji rejonu "Chołodnego Jaru" (okol. Smita-Bobrynska), podporządkowanych wspólnemu Komitetowi Powstanczemu.

Wszystkie powyższe organizacje obejmowały po kilka powiatów. Otworzyły się samorzutnie, niektóre istnieją już od 1919. Każda z nich rozporządza pewną ilością broni; naogół brak amunicji.

W lipcu 1921. i w początkach jesieni w organiz. gub. Jekaterynosławskiej i pow. Czehryńskiego nastąpiły liczne aresztowania, które znacznie osłabiły intensywność pracy. Podczas rejdów gen. Hułego-Hułenko z Rumunii rozkonirowane zostały w znacznej części org. I-go Okręgu (rej. Odesa-Tyraspol-Birzuła).

Na terenie II Grupy (Wołyn i Podole) istniało około 30. samorzutnie powstałych organizacji. Najsilniejsze z nich — pow. Latyczowskiego, pow. Nowo-Uszyckiego, pow. Kaniowskiego, oraz t. zw. Kozacza Rada, obejmująca powiaty, przylegające do Dniepru. Na terenie tym działa również organizacja węzłów kolejowych: Kijow, Fastow, Koziatym, Zmerynka. Org. ta nie posiadała żadnej siły zbrojnej, natomiast na wszystkich stacjach na linii Kijow-Szepetowka i Kijow-Zmerynka miała swoich ludzi.

Podczas rejdów gen. Tiutiunnyka rozkonirowane zostały w znacznej części organizacje 6-go okręgu (Kamieniec Pod., Płoskirow, Latyczow, Litym), nastąpiły liczne areszty, wskutek tego cała dotychczasowa praca w tym okręgu została zniszczona.

Do sztabu gen. Tiutiunyka podczas rejdru na Wołyniu zgłosiło się cały szereg organizacji, które poprzednio nie utrzymywały kontaktu z P.P. Sztabem. Organizację te otrzymały dyrektywy i pracują nadal.

Na terenie lewobrzeznej Ukrainy istniał cały szereg organizacji dość silnych, z tych utrzymywało kontakt z P.P. Szt. We wrześniu nastąpiły liczne areszty w pow. Zołotonoskim i Perejaśławskim, co osłabiło tamtejsze organizacje, nie zerwało jednak kontaktu. W listopadzie nastąpił samorzutny wybuch powstania w rej. Kremienczug-Połtawa, co prawdopodobnie spowodowało rozkonspirowanie się org. tamt. rejonu.

Na pozostałych terenach lewobrzeznej Ukrainy organizacje rozwijają się nadal, dokładniejszych jednak wiadomości o ich stanie obecnie brak.

Nawiązując do poprzedniego memorjału, nadmieniam, że wskutek likwidacji roboty na terenie Ekspozytury V., oraz zupełnego zerwania z nią kontaktu czynników polskich, i wstrzymania wszelkiej pomocy, akcja b. P.P. Sztabu nie ustając i organizując nadal bez kontroli polskich czynników, może wpaść pod wpływ obce i Polsce wrogie, tembardziej, że podkład do przejścia na inną orjntację w chwili obecnej egzystuje, czego dowodem jest zarówno nastrój w obozie w Kaliszu, oraz nastrój reszty emigracji ukraińskiej, jakoteż wypadki, jakie miały miejsce na Wołyniu i we wschodniej Małopolsce.

Celem zapobieżenia temu konieczne jest natychmiastowe ujęcie inicjatywy w polskie ręce i przystąpienie do pracy.

Plan pracy podałem w poprzednim memorjale.

Dodatkowo nadmieniam, że najbliższym zadaniem centrum kierowniczego tą akcją winno być nawiązanie kontaktu z istniejącymi już organizacjami spiskowymi zarówno wojskowymi, jak i cywilnymi, przede wszystkim nad Dnieprem i na Lewobrzezu, (Kremienczug-Połtawa, Charkowszczyzna i Jekaterynosławszczyzna), względnie przejęcie go z rąk nie kontrolowanego w chwili obecnej przez czynniki polskie centrum ukraińskiego, które pomimo zlikwidowania roboty P.P. Sztabu we Lwowie, nadal swą akcję kontynuuje.

Warszawa, dn. 8, marca 1922 r.

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH
(SZTAB GENERALNY)
Oddział II.

Ref. A No. 6636/II. Inf. II. A.
Tel: 137. wewn.

[Stamp] TAJNE

Do
ADJUTANTURY GENERALNEJ NACZELNEGO WODZA.-
Belweder.

Przedkładam do wiadomości informacje Attaché Wojskowego w Moskwie o separatystycznych dążeniach Ukrainy sowieckiej, pochodzące z poważnego źródła.

1. Zał.

SZEF ODDZIAŁU II. SZT. GEN.

(podpis nieczytelny)

Ppułk. p.d. Szt. Gen.

Otrzymują:
Adjutantura Generalna
Gabinet Ministra
M.S. Zagr. D.V. i D. VII.
Att. Wojsk. w Paryżu.
Ref. F.
Att. Wojsk w. Pradze.

[Stamp] ADJUTANTURA GENERALNA
Naczelnego Wodza
L. dz. 8542/T2

Wpłynęło dn. 13. III 1922 roku

ODPIS.

Delegacja Ukraińska do Genui wchodzi w skład ogólnej delegacji

rosyjskiej, zaznaczyła ona jednak, że będzie występować na konferencji zupełnie samodzielnie. Jadąc na konferencję delegaci ukraińscy, aby mieć wolną rękę zaopatrzyli się mandatami swego komitetu wykonawczego rad, oprócz dokumentów ogólnorosyjskich.

Przyczyną tych dążeń jest:

1/ Niechęć dzielenia losu Rosji w obecnej chwili przełomowej, niechęć a poniekąd i niemożność stałego udzielenia pomocy głodnym, której Rosja stale żąda.

2/ Zbyt wyraźne traktowanie Ukrainy i jej rządu jako fikcji, a co najmniej filii przez rząd centralny.

3. Panoszenie się i swawola wojsk czerwonych na Ukrainie, w których ukraińiec zawsze widzi nienawistnych "kacapów".

Wszystko to razem wytwarza atmosferę, w której zaczynają się budzić nastroje separatystyczne-narodowe nawet u komunistów ukraińskich.

Rząd sowiecki, chcąc przychylnie dla siebie usposobić Francję, projektuje oddanie kapitalistom francuskim koncesyj w basenie donieckim. Ukraińcy zaś pragną wejść w bezpośredni kontakt z Francją. Przygotowawcze pertraktacje francusko-ukraińskie /przedstawicielami/Ukrainy sowieckiej/ w celu nawiązania stosunków ekonomicznych miały miejsce w Pradze, poczem rząd francuski udzielił wizy na wjazd do Francji 2-ch przedstawicieli sowieckiej Ukrainy. Wjazd tych delegatów został jednak zatrzymany w związku z konferencją genueńską.

Za zgodność odpisu:
(podpis nieczytelny)

Warszawa, dn. 25. IX. 1922 r.

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH
(SZTAB GENERALNY)

Oddział II.

No. 25418/II. Inf. II. F.

Telef.: Szt. Gen. 178.

Nastroje w ukr. /: galic:/
kolonji w Wiedniu.

[Stamp] **TAJNE B. PILNE**

Do

Adjutantury Generalnej.

Przedkładam informacje własnego agenta w Wiedniu o nastrojach i przygotowaniach "Rządu Zachod. Ukr." w związku z obecnymi wypadkami politycznymi we Wschodniej Małopolsce. Zaznaczam, iż agent dokładnie orientuje się w kwestji galicyjskiej i w zupełności zasługuje na wiarę.

W. z. Szefa Sztabu Generalnego
R y b a k
generał brygady.

2 załączniki.

O r z y m u j ą:

Adjutantura Generalna
Przydjum Rady Ministrów.
M.S.Z.
M.S. Wewn.
W.W. Oddz. II. Szt. Gen.

[Stamp] Adjutantura Generalna
Naczelnego Wodza
L. Dz. 8230/T2
Wpłynęło 28. IX 1922 roku

[in long hand] **O d p i s**

Wiedeń, 14. IX. 1922 r.

Raport Nr. 1

Odnośnie do nastrojów "Zunru" w Wiedniu melduję:
"Zunr" zdecydowany jest pod żadnym warunkiem i w żadnej formie nie dopuścić do wyborów sejmowych we Wschodniej Małopolsce. W tym wypadku istnieje w tych kołach wyjątkowa jednomyślność. Istnieje niezachwiane postanowienie drogą gwałtów, różnego rodzaju terroru w kraju steroryzować masy, tem samem i rząd warszawski. Czynione są ogromne wysiłki celem zachwiania Warszawy w postanowieniach wyborczych odnośnie do Wschodniej Małopolski.

Akcja Dr. Kostja Lewickiego w Genewie na charakter *czystej dywersji politycznej*; główna akcja rozegra się już w najbliższych dniach w kraju!

Odnośnie do stanowiska zajętego przez żydów Wsch. Małop. "Zunr" zajął postawę bojową, grożąc żydom tamecznym represjami ze strony ukraińskiej ludności!!!

Jak niewątpliwie wiadomo, Dr. Osyp Nazaruk wyjechał do Ameryki. Podróż ta stoi w związku z przejściowym smutnym stanem finansowym "Zunru". Przejściowym o tyle, że 15 października sygnalizowane jest tu w Wiedniu przybycie finansowego pełnomocnika "Zunru" z Ameryki z subskrybowaną sumą pożyczkową za maj, czerwiec, lipiec i sierpień. Akcja z mojej strony podjęta w celu dezorjentacyjnym rozwija się w następujący sposób:

a/ Przedewszystkiem różnemi okrężnemi drogami podałem ukr. w Wiedniu do wiadomości, że we wszystkich trzech Wojew. Wsch. Małop. znajduje się gotowa lista ukraińskich kandydatów do Sejmu obejmująca 40 nazwisk mniej lub więcej znanych osobistości, które zadeklarowały, że odezwa Narodnego Komitetu w sprawie bojkotu ich nie obowiązuje.

b/ Endecy wystawiają na wspólnych listach moskalofilów!

c/ Puściłem przed Dr. Singalewiczem wersję, że ze źródeł autentycznych dowiedziałem się, iż w październiku przyjeżdża do Wiednia poważny polityk polski/: dałem do zrozumienia, że to Dr. Bobrzyński:/, który w przededniu wyborów sprobuje porozumieć się z Ukraińcami.

Najbliższe dni przyniosą mi konkretne dane, czy w razie zaniechania przez Rząd Polski myśli wyborów we Wschodniej Małopolsce "Zunr" znalazłby jakąkolwiek platformę do dyskusji w sprawie Galicji Wsch. bezpośrednio z Rządem Polskim.

Ja osobiście na podstawie obecnego "bojowego" nastroju wśród

“Zunru” wątpię czy w obecnych warunkach znalazłaby się jakakolwiek platforma, nie chcę jednak sprawy zgóry przesądzać.

Z pewną częścią prasy lwowskiej, a pośrednie krakowskiej rozpocząłem zapowiadaną swego czasu W.P. w Kołomyji kampanję w sprawie ukraińskiej.

[in long hand] Za zgodność
(podpis nieczytelny)

Podpis.
[no signature]

[in long hand] ODPIS

Wiedeń, dn. 16. IX. 1922 r.

Raport Nr. 2

Donoszę, że w związku z postępami akcji wyborczej w Małopolsce Wschodniej, tu coraz bardziej w “Zunrze” uwydatnia się nastój bojowy.

To ostatnie uwydatnia się w dyskusjach pomiędzy członkami “Zunru” jakoteż w różnego rodzaju enuncjacjach, głównie ze strony Dr. Romana Perfeckiego i Dr. Maticzuka. Podług ostatniego raportu, nadesłanego “Zunrowi” przez delegację wschodnio-galicyjską z Genewy, delegacja ta spodziewa się podniesienia kwestji Galicji Wschodniej przed forum Ligi Narodów. Posiadam kilka punktów oparcia dla stwierdzenia, że masowe te akta sabotażowe, których ostatnio Małopolska Wschodnia jest terenem, są wynikiem kooperacji działań Z.U.N.R. i ukraińskich grup komunistycznych.

Stwierdziłem, że sam “Zunr” ani oficjalnie, ani nieoficjalnie nie posiada żadnego wpływu na grupy t.z. “młodych”/: tak zwą się teroryści ukraińscy:/.

Są to grupy oderwane zupełnie do centrów polityki, działające przeważnie na własną rękę. Posiadając swą bazę częściowo w Uzgodrodzie są pod wpływem komunistów, i dzisiaj “Zunr” przez swoje organa stara się przysposobić ich dla siebie.

Na podstawie nastrojów tu nurtujących nietrudno przypuścić, że polityka biernego oporu, stosowana do ostatka w Galicji Wsch. wkrótce przejdzie *do czynnego wystąpienia*. Jest to wielkie słowo i twierdzą to na podstawie najsumienniejszych badań i obserwacji.

Nie wiem, czy brak środków materialnych (bo z kredytem mo-

ralnym stoją niestety w Galicji b. dobrze) czy przez Rząd Polski postanowione wybory we Wschodniej Małopolsce, — wpłynęły na czynniki "Zunru" aby jaknajspieszniej rozegrać walką kampanję.

Mogę dodać, że Genewa pomimo pierwszorzędного interesu, jaki budzi obecnie wśród Ukraińców w Wiedniu, mniej wpływa na nich niż toczące się obecnie wypadki we Wschodniej Małopolsce.

Mam wrażenie, że codziennie otrzymują komunikaty o różnych podpaleniach, przecinaniach drutów i t.p. Uważają jeszcze za przedwczesne nawoływanie w prasie do kroku decydującego t.j. powstania.

Nie ulega tu żadnej wątpliwości, że w najbliższych tygodniach Ukraińcy sprowokują ruchawkę na większą skalę. Albowiem poza Genuą, jak mówił Dr. Perfecki "jest to jedyny argument, który potrafi przemówić do sumienia Europy".

[in long hand] Za zgodności odpisu
(podpis nieczytelny)

121 T-45

8935

Odpis

Tarnów dn. 24 października 1922r.

RAPORT Nr. 86.

Związek Pragi z Tarnowem.

Dnia 24 października przyjechał z Pragi Czeskiej do Tarnowa generał Szapował, były komendant szkoły junackiej w obozach: Wadowickim i Kaliskim.

Źródło podaje, że ukraińskie koła polityczne są zdziwione ławością, z jaką generał dostaje wszelkie dokumenty, potrzebne na przejazdy do Pragi i z powrotem. Ministrowie ukraińscy, zaznacza źródło, czekają całymi miesiącami na wizę, generał zaś Szapował otrzymuje ją niezwłocznie.

Jest rzeczą charakterystyczną, dodaje źródło, że Szapował, zdecydowany "prawicowiec", otrzymał paszport na przejazd do Pragi —

właśnie w Kaliszu, w tamtejszym starostwie.

Jenerał Szapował, pomimo swych przekonań "prawicowych", wszedł jednak w kontakt z eserami ukraińskimi w Pradze i nawiązał bliższe stosunki z komitetem hromadziańskim, na czele którego stoi Mikita Szapował.

Jenerał przywiózł z Pragi pieniądze dla eserów tarnowskich. Że tak jest w istocie, stwierdzono to w tutejszym Komitecie ukraińskim w sposób następujący:

Szapował przyszedł do komitetu w celu wyrobienia sobie karty identyczności; w Komitecie spotkał esera tutejszego, Piotra Tymienko, dyrektora departamentu przy ukr. ministerstwie spraw wewnętrznych.

Ponieważ jenerał Szapował, jak zaznacza źródło, "nie zna się na konspiracji", więc w obecności kilku osób oznajmił Tymience, iż przywiózł dla niego pieniądze z Pragi. Nie zważając na pomieszanie Tymienki i uwagę obecnych, zwróconą na rozmawiających, jenerał wręczył pieniądze Tymience i poprosił o pokwitowanie. Gdy Tymienko w pomieszczeniu kwit napisał i podał go jenerałowi, ten, przeczytawszy uważnie kwit, zauważył brak na nim daty, świadczącej, że Tymienko otrzymuje pieniądze za miesiąc bieżący. — Z tego wynika, że Tymienko otrzymuje co miesiąc określoną sumę (kwit wystawił na 300 koron czeskich.)

Sytuacja w Czechach — w oświetleniu jenerała Szapowala.

W Pradze, jak podaje jenerał Szapował, od dłuższego czasu ukr. studenci burzyli się przeciwko horożańskiemu komitetowi. Przygotowali wreszcie "putsch", który miał na celu usunięcie z prezydium komitetu eserów i wogóle skrajnych lewicowców, a wciągnięcie natomiast "prawicowców", t.j. "Chliborobów".

"Chliborobi" bowiem w tym czasie organizowali nową partję polityczną, pod nazwą "Sojuz Chliborborskij".

Związek ten połączył się z takim samym związkiem rosjan w Pradze. Jaki to mianowicie "Związek Rosjan" — tego źródło nie podaje, zaznacza jedynie, że społecznie i politycznie związek ów odpowiada związkowi ukraińskiemu Chliborobów.

Statuty oraz program związku są identyczne ze statutami i programem "chliborobów-dzierżawników".

Na czele nowej organizacji stanął b. minister ukraiński (handlu i przemysłu) p. Timofiejew. Popierać ją zaczęli niektórzy czescy agrarjusze.

"Putsch" studencki oraz odpowiednia agitacja — zrobili swoje.

Wybory w horożańskim Komitecie dały przewagę "chliborobom". Wybrano wówczas generała Wiktora Pawlenkę, b. ministra wojny w gabinecie Pilipczuka.

Czynniki polityczne czeskie, które tą akcją popierały, wkrótce zorjentowały się, jak podaje Szapował, iż mają do czynienia z pravicowcami i odmówiły im poparcia i pomocy materialnej.

Wojec tego w krótkim czasie znów do władzy w Komitecie wrócili eserzy, Pawlenko został z komitetu usunięty.

Sprostowanie wiadomości o jen. Omeljanowiczu-Pawlence.

Przy tej okazji źródło prostuje wiadomość, podaną uprzednio, a dotyczącą się objęcia przez jen. Omeljanowicza-Pawlenko dowództwa nad obozami ukr. w Czechach. Otóż, jak się okazuje, nie jen. Omeljanowicz-Pawlenko objął obozy, a *generał Wiktor Pawlenko*. Omeljanowicza zaś w Czechach niema.

Akcja generała Szapowała.

Jen. Szapował, jak zaznacza źródło, w rozmowie z dyrektorem departamentu politycznego podkreślił, że "trzeba będzie w Polsce za wszelką cenę likwidować obozy dla internowanych." Obozy te bowiem demoralizują zarówno oficerów jak i żołnierzy. Czas więc największy by tę demoralizację przerwać."

"Główny Ataman powinien natychmiast Polskę opuścić. Rząd zaś winien być zmniejszony do minimum i po tej redukcji — przetranszlokowany zagranicę."

Zaznaczył przytem generał, że pomoc dla emigracji w Czechach jest i będzie dostateczną.

Jeżeli jego rady "centr" posłucha", to on Szapował może poręczyć, że dla pozostałej emigracji w Polsce "wszystko się znajdzie". Emigracja ukraińska w Polsce może tak samo korzystać z pomocy polskiej, jak emigracja w Czechach — z czeskiej. Po wyjeździe więc atamana i zredukowanego rządu, trzeba natychmiast założyć w Polsce "horożański" komitet — na wzór praskiego, a pomoc dla ukraińców znajdzie się.

Powyższe dane każą przypuszczać utrzymuje źródło — że Szapował albo jest przysłany do Tarnowa dla prowokacji, t.j. dla zdeorganizowania "centra" albo też jest on wysłannikiem pewnych grup politycznych polskich (prawicowych).

To ostatnie przypuszczenie, jak zaznacza źródło, jest tembardziej

możliwe, że łączy się z łatwością otrzymywania przez Szapowała pozwoleń na wjazd do Polski i wyjazd. Naprowadza to na myśl, że pewne koła polityczne polskie mogą być w kontakcie z eserami ukraińskimi w Pradze, a to dla uskutecznienia celów dalszych, t.j. połączenia w przyszłości Ukrainy z Rosją.

Przypuszczenia powyższe łączą się poniekąd z wiadomościami, meldowanymi w raporcie Nr. 84 /Rozmowa p. Smal-Stockiego z p. Szebeko./

Sprostowanie wiadomości o przyczynach śmierci jen. Piłkiewicza.

Wobec otrzymania tutaj szczegółów, dotyczących się śmierci jen. Piłkiewicza — wszelkie przypuszczenia o zamachu — upadły. Jen. Piłkiewicz zmarł na aneurizm serca.

122 T-45

8935

Od p i s

Tarnów dn. 26 października 1922r.

R A P O R T Nr. 87.

*Nowe intrygi czeskie w Tarnowie.
Próba przeciągnięcia "petlurowców".*

Czeskie czynniki oficjalne dały podobno do zrozumienia M. Szapowałowi, że byłaby obecnie b. pożądaną zmiana w "horożańskim" Komitecie w Pradze. Zmiana ta polegałaby na tem, aby prócz ugrupowań politycznych ukraińskich, popierających obecnie komitet, przyciągnąć do niego również "petlurowców". Gdy zamierzenie będzie wykonane, dotychczasowe środki materialne komitetu zostaną znacznie powiększone. Rząd U.R.L. oraz ataman Petlura zjadą wówczas do Czech i znajdą tam dla siebie wystarczającą pomoc i zabezpieczenie.

Wykonanie tego planu, jak każą przypuszczać spostrzeżenia, zostało powierzone właśnie przybyłemu do Tarnowa generałowi Szapowałowi.

Jego wynurzenia wywołały w Tarnowie konsternację; zarówno

ministrowie, jak i pozostała emigracja, usilnie dyskutują nad widokami i korzyściami przeniesienia się do Czech.

Spiritus movens całej akcji jest Docenko,¹ który już oddawna starał się o zbadanie sytuacji w Czechach. Jest rzeczą charakterystyczną, że premier, p. Lewicki, już przed paroma miesiącami wycofał swego syna i córkę z uczelni polskich i odesłał oboje do Czech; Docenko zaś czynił starania co do przyjęcia go na uniwersytet ukraiński w Pradze.

Zdaje się że zarówno Lewicki, jak i Docenko dotychczas nie byli całkowicie zdecydowani na zerwanie z koncepcją polską to też nie występowali otwarcie przeciwko niej. Jednak na wszelki wypadek przygotowywali sobie grunt w postaci projektu stworzenia ekspozytury rządu zagranicą, co pozwoliłoby im, nie zrywając z Polską, zapoznawać się z nowymi możliwościami i propozycjami zagranicą. Takie postawienie sprawy uwalniałoby ich od kontroli polskiej.

Jeżeli i nadal nie są całkowicie zdecydowani — to pod wpływem wiadomości z Czech i misji generała Szapowała — bardziej przechyliła się ku widokom czeskim. Jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, że atut ten (propozycje czeskie) spróbują raz jeszcze wyzyskać w targach z władzami polskimi — i wręcz zagrozić wyjazdem w razie nieotrzymania większego zasiłku pieniężnego.

Możliwe jest, iż nie w celu "ratowania obozów", a właśnie dla podniesienia sprawy propozycji czeskich w Warszawie — wyjechał stąd w dniu 24 października p. Lewicki.

Zdaje się nie ulegać wątpliwości, że przyjazd z Czech generała Szapowała podziałał przedewszystkiem na Docenkę, który odpowiednio począł urabiać p. Lewickiego, pozostającego bezwątpienia pod jego znacznym wpływem.

Ale zarówno chwiejność co do koncepcji polsko-ukraińskiej, jak i niestosowne próby wywarcia presji na władze polskie *spotkały się wśród większości ministrów z niezyczliwym przyjęciem*. Źródło podaje, iż na skutek kontrakcji ministra Mrozowskiego oraz dyrektora Departamentu Politycznego, p. Zw., ministrowie wypowiedzieli się przeciwko wyjazdowi.

Możliwym jest, że naskutek podniesienia tej akcji przez p. Lewickiego oraz biorąc pod uwagę jego poprzednie niefortunne wystąpienie, które przeszło bez cięższych następstw tylko dzięki krokom zapobiegawczym Atamana i zmiany przez tegoż instrukcji dla

---

¹ Dotsenko, Oleksander (1897-1941), colonel in the army of the Ukrainian National Republic; aide of Simon Petliura (1919-1920).

Docenki,— będzie rozpoczęta kampanja przeciwko dalszemu piastowaniu przez p. Lewickiego godności premjera. Kampanja ta nie dojdzie tylko wtedy do skutku, kiedy ataman zmieni plan p. Lewickiego i Docenki, i nie pozwoli im na zaatakowanie władz polskich, łagodząc całą sprawę.

Sądzę tutaj, że ataman nie da się podejść i propozycję wyjazdu odrzuci.

Pogłoski o p. Nikowskim.

Znów tutaj rozeszły się pogłoski — tym razem oparte jakoby o pewne dane konkretne — że p. Nikowski porozumiał się z bolszewikami i wszedł do nich na służbę.

Nikowski wyjechał przed kilkoma dniami z Tarnowa. Dotychczas był on przedstawicielem księgarni wydawniczej (nakładowej) Orensztejna w Dreźnie, drukującej książki ukraińskie i wysyłającej je na Ukrainę (sowiecką). Orensztejn z Drezna jest synem Orensztejna z Kołomyi.

Obecnie p. Nikowski ma redagować gazetę ukraińsko-bolszewicką w Berlinie, dokąd już z Warszawy wyjechał, albo też w najbliższych dniach wyjeżdża.

Index

- Adamovich, 138, 139
Angel. (Anhel) 121
Anglija, 6, 73, 122, 125, 137, 172, 212, 311, 312, 334
Aleksiewka, 84
Alfons XIII, 334
Almatow, plk. (Almazov, Oleksa)
Ameryka, c. Stany Zjednoczone (United States of America), 135, 136, 139, 265
Ananiew, c. Ananjew, 91, 93, 267
Andrzejewski, 307
Andryszyn, 294
Antonow, Jerzy, 233, 235
Antonowicz (Antonowych, Dmytro), 9, 124, 142
Antonowicz — syn — 104
Arciszewski, 298
Arnold, pułk., 23, 24
Askenazy, 306
Austria, 272, 276, 308
Austro-Węgry, c. Austria, Ungwarz, 287
Azarbejdżan, 19

Baczynski, Julian, 107, 130, 135
Baczynski, Włodzimierz, 112
Baderin, 13
Bałachowicz, 242, 249, 255, 257, 306, 310
Balta, 28, 91, 93
Bancilski, I
Bandurski, biskup, 74
Bar, 81, 83, 252
Baran, 245, 311
Baranovskyi, Khrystofor, 124
Baranowicze, 214, 228, 231, 232, 234, 235
Baranyk, 293
Barlicki, Norbert, 213
Barnes, 253
Barwiński, Aleksander, 109, 112, 116
Barwiński, Bohdan, 109
Batycki, 236
Beau (Beau, Jean-Baptiste Paul), 103
Bebyczewka, 80
Belgja, 105, 128, 316
Belgrad, 63
Beneš, Dr. Edward, 31, 76, 77, 253
Benjówka, 81
Belweder, 56, 96, 117, 160, 181, 243, 255, 266, 300
Bendejczuk, Jerzy, 292
Berdyczów, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 234
Bereżany, 289, 294, 296
Berezyna, 214
Berezyna Dolna, 88, 89
Berlin, 10, 14, 22, 56, 61, 62, 63, 75, 100, 101, 104, 106, 122, 126, 129, 190, 264, 304, 306, 335
Berno, 26, 96, 102, 103, 104, 129, 253, 270, 274, 286, 288, 304, 334
Berszad, 92, 93
Besarabija, 5, 6, 58, 159, 173, 268, 269
Bezpałko, Osyp, 7, 106, 321, 323, 324
Beżujew, 88
Biała, 279
Białka, 80
Biała Cerkiew, 86, 87
Białystok, 164
Biała Rus, c. Białoruś, 14, 106, 167, 168, 211, 213, 215, 306, 335
Białozerca, 215
Bibikow, 102
Biczowa, 81
Bielany, 85
Bielsk, 279
Bielkorowice, 81
Bilicz, 25
Bilikowce, 84
Bilinski (Bilenkyi, Mykhailo), 26
Billotte, 71
Bitopolski, 319
Bilwin, 296, 297
Bielockaja Rudnia, 80
Birecki, 309
Biruala, 28
Biskupski, 121
Blank, 119, 120
Bobola, 69, 70
Bóbrka, 289
Bobrowniki, 180

Bodnar, Wasyl, 294
 Bogumin, 70
 Bóldeskuł, 77, 159, 179, 181, 194
 Bolowienka, 85
 Bojko, Anna, 294
 Bon, 104
 Bondarewski, 195, 197, 198
 "Borotba", 264
 Borówka, 85
 Borszczów, 289, 294
 Bortnicz, 88
 Borysław, 310
 Borysów, 62
 Boszczakówka, 87
 Brajter, E., c. Brejter, Ernest 253, 288, 312
 Brakinka, 88
 Brejter, E., 207, 273
 Brendsan, Walerjan, 22, 26
 Briańsk, 255
 Briussela, c., 125
 Brody, 289
 Bronica, 85
 Bruslinów, 83, 86, 256
 Brustury, 293
 Brühl, 283
 Brześć, c. Brzesc Litewski, 279, 280
 Brzeżany, 179
 Buat, Gen. Edmond Alphonse Leon, 71, 72
 Bucny, 81
 Buczacz, 179, 289, 295
 Budapeszt, 4, 126, 335
 Budienny, c. Bubiionnyi, 257
 Budkiewicz, Stanisław, 226, 228, 229, 232
 Budzynowski, Waclaw (Wincenty), 109, 112
 "Bufforstatu", 311
 Bug, 93, 208, 267
 Bujak, Franciszek, 290
 Buniak, Porfir, 110, 112
 Bukareszt, 2, 57, 191, 266, 268, 314
 Bukowina, 58, 97, 101, 106, 173, 264, 265, 310, 312, 313, 334, 335
 Bułgarja, 23, 315, 316, 317
 Buraczynski, Andrzej, 293
 Buraczynski, Józef, 109, 264
 Burcew, 101
 Bużok, 252
 Bystrycia, 179
 Carton de Wiart, Adrian, 212
 Castelneau, Gen. Noel Marie Joseph Edouard de Curiers, 72
 Cecil, Robert, 253
 Cegielski, Longin, 109
 Cekinówka, 93
 Celewicz, Włodzimierz, 112
 Centralny Ispolnitelny Komitet Rad Ukrainy 2
 Centralny Komitet Komunistów Partji Bukowiny, 312, 313
 Centralny Komitet Komunistów Partji Ukrainy, 312, 314
 Centralny Komitet Ukraiński, 77
 Centralna Rada, 260, 319, 322, 325
 Charków, 13, 159, 256
 Charlejewka, 85, 86
 Chełm, 94, 164, 279
 Chmielnicki, Bohdan, 148
 Chmielnik, 81
 Chocim, 180
 Chodor, Kazimierz, 226, 228, 229, 232
 Chodorów, 179
 Chorczewicz, 27
 Chrabko, 143
 Chwastow, 85, 86
 Cieszyn, 55
 Cihoski, Gen., 3, 4
 Cimkowicze, c. Timkowiczi, 214
 Claparede, P. (Claparede, Eduoard) 98, 99
 Csekonic, 71
 Curzon, George Nathaniel, 164
 Cwikewicz, 128, 306
 Cyganko, 268
 Cyhan, Dmytro, 294
 Cyprynowicz, 25
 Cytadela, 56
 Cytowicz, 181, 210, 211
 Czajkowski, 73
 Czambar, 13
 "Czarna Maski", 256, 261
 Czarne Morze, 175
 Czarnocki, 255, 267
 Czechy, c. Czecho-Słowacja, 14, 23, 27, 55,

69. 70. 76. 77. 97. 122. 173. 176. 177. 264, 266. 308. 309. 310. 311. 312. 316. 335
- Czepile. 81
- Czerkas. 86
- Czeremosz. 292
- Czernecki. Antoni. 110. 112
- Czernihów. 78. 80. 82
- Czerniowce. 26. 180. 263. 264. 265. 266. 312. 313. 314
- Czernobyl. 79. 83. 89
- Czernow. c. Czernov. Viktor Mikhailovich. 261
- Czerwona Armja. 55
- Czerwony Krzyż. 121. 298
- Czesaniw. 295
- Cziczerin (Chicherin, Georgii Vasilevich). 51. 162. 163. 184. 247
- Czopowicze. 83
- Czornodola. Rev.. 293
- Czortków. 289. 294. 295. 297
- Czudnow. 85. 86
- Czudzin. 214
- Dąbje. 279. 295
- Dąbski. Jan. 162. 163. 164. 169. 206. 213. 219
- Dalbor. 74
- Daniszewski. Karl. 162. 163. 246
- Dankowce. 252
- Danyburg. 168
- Darnycia. 88
- Dębicka. 294
- Dęblin. 201. 279
- Dębnicki. 21
- Dębski. Jan (Dąbski. Jan). 35
- Delegacja litewska. 307
- Demidow. 93
- Demidowicz. 81
- Demokratyczna Republika Ukrainka. 14
- Denikin. 1. 4. 12. 15. 23. 101. 105. 124. 149. 171. 176. 257. 317
- Derental. 74
- Deutsch. Gabel. 174. 176
- Didkowski. Podp. Maksym. 40. 45
- Dikgoffderental. Aleksander. 73
- "DiŃo". 100. 281
- Dimand. Dr. 47
- Dniepr. 86. 87. 88. 89. 100. 107. 159. 251. 267
- Dniestr. 6. 31. 58. 78. 82. 84. 85. 87. 88. 91. 93. 100. 107. 120. 179. 180. 208. 215. 267. 269
- Dobroczyn. 294
- Dobrowist. 180
- Dobrucki. Gustaw. 115 Dodul. 315. 317. 318
- Doleżał. 27. 174
- Dolhinów. 214
- Dolina. 179. 294
- Dolna Warta. 22
- Dołud. Andrii. 156
- Dołyński. 293
- Doncew. Dymitr (Dontsov. Dmytro). 101
- Doroszenko. 187
- Dowództwo Okręgu Generalnego Lwów. c. D.O.G.. 296. 297. 298
- Draczenko (Diachenko. Petro). 90
- Drohobych. 146. 179. 279. 310
- Drumond. 253
- Duby. 294
- Duncan. 7
- Durnaw. 121. 127
- Duszka (rzeka). 86
- "Dwa Grosze". 56
- Dydiuk. Iwan. 293
- Dydyk. Piotr. 292
- Dymer. 87
- Dyrektorjat. 320
- Dzieduszycki. 15. 119
- "Dziennik Ludowy". 119
- Dzwina. 214
- Dzwyniacz. 294
- Efimenko. 190
- Ekaterinosław. 16. 262
- Elisawetgrad. 267
- Ententna. 173. 175. 176. 177. 188
- Eperjes. 77
- Episkopat Polski. 74
- "Ess ery" (Social-Revolutionaries). 7
- Estonija. 19. 300
- Erman. Hans. 226. 229
- Europa. 122. 186. 188. 272. 287. 291. 315. 316. 321. 325. 332

- Fedak, Stefan, 112
 Felsztyn, 243
 Feszczenko-Czopiowski, c. Feshchenko-Chopivskiy, Ivan, 322
 Fichelmanow, 317
 Filipkowski, 119
 Filipowicz, 214
 Finlandija, 19° 55, 62, 129, 300, 302
 Florescu, 55, 160
 Francja, 174, 181, 247
 Frank-Wiszniewski, Tadeusz, 226, 228, 229, 232
 Frydrychówka, 252
 Fryk, Iwonej, 294
 Frylajczuk, Iwan, 292
- Galass (Galac), 161
 Galicja Wschodnia, c. Galicja, Halychyna, 22, 58, 60, 61, 76, 77, 97, 101, 108, 109, 114, 115, 117, 118, 122, 145, 146, 152, 153, 156, 159, 170, 171, 173, 176, 177, 188, 190, 204, 207, 212, 245, 246, 253, 254, 264, 265, 266, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 295, 296, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 334, 335
 "Galicja Wschodnia, jako Rzeczpospolita niezależna i neutralna", 270
 Galip (Halip, Teodot), 100
 "Gazeta Poranna", 53
 Gelbow, 89
 Gelcer, 256
 Genewa, 98, 99, 252, 254, 266, 291, 292, 307, 310, 312, 335
 Gerbel, Sergei or Herbel, Serhii, 181, 182, 248
 Gladun, Wasyl, 294
 Gladyszewski (Hladyshevskiy, Oleksander), 60
 Giolitti, Giovanni, 127
 "Głos Machnowca", 256
 Główna Komenda Wojsk Ukraińskich, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43
 Golubowicz (Holubovych, Sydor), 9
 Gontariuk, Iwan, 293
 Gorwał, 88, 89
- Górny Śląsk, 75
 Górski, 294
 Grabski, Stanisław, 48, 49, 50, 75, 213
 Grekow, c. Hrekiw, Oleksander, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 264, 307
 Grigorjopole, 92
 Grinko (Hrynko, Hryhorii), 13
 Grinsbergier, 254
 Gróhner (Groener Wilhelm), 96
 Gruzja, 19
 Guczkow, 63, 121
 Gunder, 268
- Hajworon, 93
 Halahan, M., 126
 Halibej, 278
 Halicz, 180
 Halip, 129
 Haller, Gen., 3, 25, 55, 67, 120
 Haniel, von, 63
 Halicz, 179
 Hankiewicz, Lew, 110, 112
 Hapczuk, Michał, 293
 Harasymowicz, 26
 Harmaki, 81
 Haszczańska-Taszyk, 93
 Helsingfors, 10, 28, 62
 Hempel, 252
 Hindenburg, 248
 Henrys, 72, 75
 Hlilenko, c. Keichel, Ryszard, 188
 Hoffman, Max, 96
 Hohenzollern, 50
 Holandija, 105
 Holenderski Bank, 72
 "Holus", 281
 Hołowy, 293
 Holovnyi Otaman, Główny Otaman, 128, 131, 133, 138, 139, 147, 195, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 327, 333
 Hołubowicz, Izidor, 109, 264
 Hołyndry, 84
 Horbaczewski, Aleksander, 112
 Horbaczewski, Antoni, 294
 Horbijczuk, Dmytro, 292
 Horodok, 289

Horodenka. 179, 289
 Hordyński, Jarosław. 109
 Horthy (Horthy, Miklos von Nagybanya).
 69, 70, 71, 335
 Horyń. 214
 "Hromadzka Dumka". 111, 116, 118, 281
 Hrubieszów. 279
 Hruszewski (Hrushevskiy, Mykhailo). 22,
 106
 Hujak, Marja. 293
 Hulaj Pole. 268
 Hulanka. 80
 Humań. 180, 257
 Hulyj-Holenko, Andrii. 90, 155
 Husiatyn. 180, 208, 243, 252, 289

 Ieremiiv, Mykhailo. 142
 Imchaneckii. 129
 Italia, c. Włochy. 125, 127, 129
 Irpeń (rzeka). 86, 87
 Iunakow, c. Iunaków. 128
 Iwanow (Ivanov, Andrei Vasilevich). 1
 Iwanow, Teodor. 233

 Jabloniec. 80
 Jablonna. 174, 176, 177
 Jakimowicz, Aleksander. 233
 Jakiw, Mikołaj. 294
 Jakowce. 81
 Jakowliw, (Iakovliv, Andrii). 105, 208, 252
 Jakuszewsky, Aleksy. 292
 Jampol. 91, 93
 Janopol. 83
 Jarem. 180
 Jarij. 92
 Jarmolińce. 204, 208, 252
 Jaroszyński, Karol. 71, 72, 73, 335
 Jaruga. 86, 87
 Jassy. 269
 Jaszniczenko. 90
 Jaworów. 289
 Jaworski, major. 79, 81, 83, 89
 Jedynak. 92
 Jędrzejewicz, Kapt. Wacław. 40, 45
 Jehtuszków. 81

 Jemilczyn. 79, 80
 "Jewish Committee of Action". 254, 307
 Joffe, Adolf. 207, 213
 Jordanski, Anatol. 233, 235
 Józefpol. Jezupol. 179, 180
 Jugosławia. 14
 Iunakiv, c. Iunakiv. 142
 Jurow. 86
 Jusejtycz. 294

 Kaczynski, Gen., 203
 Kajczuk, Fedor. 293
 Kajczuk, Wasylina. 293
 Kalenkowicze. 88
 Kalinin (Kalinin, Mikhail, Ivanovich). 51
 Kalinowicz, Dr (Kalynovych, Volodymyr),
 26
 Kalnik. 86
 Kalinówka. 84
 Kalusz. 289
 Kamenev, Lev Borisovich, b. Rosenfeld. 137
 Kamczatka. 259
 Kamienowta. 93
 Kamieniec Podolski. 6, 10, 110, 180, 209, 250
 Kamienka. 83
 Kamionka Strumiłowa. 289
 Kamieniecki. 206, 213
 Kaninko. 312
 Kapłynci. 294
 Karolinówka. 80
 Karpaty. 279
 Karapiszcz. 87
 Karashkevych. 142
 Kawkaz. 257
 Kazań. 255
 Kiedrowskyj. 245
 Kiernik, Władysław. 213
 Kiereński. 28, 102
 Kijów, c. Kyiiv. 28, 50, 53, 54, 63, 74, 79, 83,
 86, 87, 88, 100, 120, 175, 187, 256, 257,
 259, 261, 312, 313, 314, 323
 Kindler. 236, 238
 Kilikijów. 214
 Kirnasowka. 93
 Kirow, Siergiej. 213
 Kiryluk. 190

Kistiakowski, Igor. 181, 182, 248
 Kitajgorod. 93
 Kiweluk, Iwan. 109, 112
 Kleckic. 214
 Klimenko (Klymenko, Ivan). 1
 Klus, Fedor. 294
 Klus, Iwan, Wasyl, Pawlina. 294
 Kniazólucki. 152, 209, 244
 Knihicze. 180
 Kloczko (borot'bista). 1
 Kobylanskyi, D. R., 142
 Koczerewo. 85
 Kodyma. 93
 Kolessa, Aleksander. 109
 Kolin (borot'bista komunista). 1
 Kolomyja. 289, 292, 312, 313
 Kolonja Hofmunstal. 268
 Kołosowo. 214
 Kołtunow, Ilja. 233, 238
 Komarnicki, Waclaw. 228, 229, 232
 Komarówka. 92, 93
 Komisja Porozumiewawcza. 231, 232
 "Komitet Ukrainski". 101, 102, 104, 107
 Komunistyczna Partija Ukrainy (bolszew.). 1
 Komunistyczna Partja Ukrainy. 2
 Kon (Kohl, Feliks). 22
 "Kongres Ludu Pracujacego". 320
 Kongres Wszuchukrainski Rad. 12
 Konowalec, c. Konovalec, Evhen. 190
 Konstantynopol. 106, 181
 Konwencja Haska. 273
 Kopajgorod. 82, 83
 Kopenhaga. 10, 14, 15, 17, 60, 105
 Kopp. 106
 Kopyczyńce. 243, 252
 Korczyk. 214
 Korolenko. 7
 Korosteń. 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 87, 258
 Korostyszew. 78, 82, 85
 Korzeniowski. 243
 Kossak, Hryć. 309
 Kosarewicz-Kosarenko Wasil, c. Kosarenko-Kosarevich, Wasyl. 313
 Kosarewicz, Iwan. 312, 314
 Koscialkowski (Koscialkovski-Zyndram, Marian. 55
 Kosów. 180, 279, 292
 Kosticze. 88
 Kosyj. 47
 Koszarówka. 81
 Koszyce. 28, 29, 70, 77
 Kotelna. 84
 Kotlar. 295
 Kotuziany. 81, 82
 Kowalewski, Aleksander. 320, 322
 Kowno. 55, 56
 Kozmaniuk, Marja. 293
 Kozłowski, B., 1
 Kozłowski, D., 1
 Koziatyn. 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86
 Kożuchów. 81
 K P B U., c K P. (B.) U., 310
 Krasin (Krasin, Leonid Borisovich). 22, 23, 137
 Krasna (rzeka). 86, 87
 Krasne. 201
 Krasnopera, kpt., 27, 177
 Krauss, Gen. Antin. 77, 180, 264
 Krawczenko. 310
 Kreczetowicz. 22
 Kremno. 81
 Kreszczenko, kpt., 27
 Kriwoje Oziero. 92, 93
 Krojlow, Piotr. 28
 Krumholc. 190
 "Krwawe Karty". 270, 286
 Kryłacz. 187
 Krym. 210
 Ksawerów. 83
 Kteruk, Semen. 292
 Kubań. 125, 135, 212
 Kulczycki, Aleksander. 112
 Kunicki, Leontij. 112
 Kulinski, c. Kulinski, Mieczysław. 68, 77, 98, 120, 147, 205, 213
 Kulwiec. 95
 Kurmanowicz. 264
 Kuromeniuk, Dmytro. 293
 Kurowiec, Iwan. 112
 Kurskij, D., 51
 Kureniewskaja. 87
 Kuryłowka. 81

Kurylowce Murowane, 252
 Kwatery Główna, 6
 Kyrynal, 129
 Kyryluk, Iwan, 292

Łań, 214
 Łańcut, 157, 183, 204, 295
 Łanowcy, 215
 Lastowskiej, 306
 Latgalie, 168
 Latinik, Franciszek Ksawery, 297, 298
 Lenin, 56, 149, 162, 175, 261
 "Les Russes en Galicie", 102
 Leńniewski, 56
 Letyczew, 180
 Letyn, 180
 Lewczenko, 187
 Lewi, Sylvion, 254
 Lewicki, 8, 9, 10, 61, 104
 Lewicki, Eugeniusz, 264
 Lewickij, Dr. Dmytro (Levytskyi Dmytro),
 14, 18, 60, 105, 142
 Lewicki, Kość (Levytskyi, Kost'), 47, 109,
 110, 207, 245, 253, 264, 273, 288, 309
 Lewitskyj, Mikołaj, 101
 Libaw, 218
 Libicki, 267
 "Liga do odnowienia Ukrainy", 68, 75
 Liga Narodów, c. Liga Nacii, 125, 127, 222,
 253, 264, 266, 270, 272, 273, 286, 287, 288,
 292, 301, 306, 309, 311
 Lipa, Dr., 319, 325
 Liopatin, 28
 Lipiński (Lypynskyi, Viacheslav), 26, 187,
 305, 321
 Lipowiec, 86, 87
 Lityn, 252
 Litwa, 14, 121, 167, 215, 220, 300, 302
 Litynka, 252
 Litynska Huta, 83
 Liwicki, Andrzej (Livytskyi, Andrii), 35, 45,
 100, 107, 128, 134, 151, 184, 253, 318
 Londyn, 10, 102, 104, 127, 128, 159, 212,
 254, 306, 307
 "London Review", 105
 Łojow, 88, 89
 Łoski, Kost', 11

Lotocki (Lototskyi, Oleksander), 106
 Łotwa, 19, 168, 214, 300, 313
 Lozanna, 102, 103
 Lozynskyj, Mychajło, 100, 110
 Łubny, c. Łubni, 257, 262
 Łuczyniec, 82
 Ludwiczenko, 90
 Luka, 179, 180
 Łuka Molczańska, 85
 Łukaszewicz, c. Łukashevych, Andrii, 325
 Łukowski (Zhukovskiy, Oleksander), 21
 Łupeszkę, Gen., 269
 Lurie', 61
 Lutkiewicz, P. 327
 Lu"tz, 122
 Lutosławski, Kazimierz, 48, 49, 50
 Lwów, 94, 109, 110, 115, 118, 119, 154, 160,
 201, 271, 279, 280, 281, 283, 285, 289, 294,
 297, 298, 309, 310, 313

Macheryńce, 84
 "Manchester Guardian", 105
 Machno, Nestor, 121, 210, 256, 257, 268
 Maciejewicz (Matsievych, Kost'), 7, 130
 Madkarog, 315
 Madryt, 334
 Madżarów, 317, 318
 Majdan Lityński, 81
 Majdan Poczapiński, 252
 Majdanski, 312
 Makanowicze, 88
 Makarenko, 25, 126, 128, 131
 Makijewka, 86
 Maklakow, c. Maklakov, Vasilii Alekseevich
 181, 182, 211
 Maksimowski, Mikołaj, 233
 Makuch, 109, 110
 Mała Czernica, 214
 Malcolm, Gen., 63
 Malczewski, 203, 249
 Malin, 83, 85
 Millerand, Aleksander, 138
 Małuj, 235
 Mannerheim, Carl Gustaw Emil von, 62
 Manuilski (Manuilskyi, Dmytro), 13, 207,
 213, 245, 246
 Margolin, Arnold, 104, 105, 127, 137

Marionówka, 81
 Markotun, Stepan, 101, 181, 210, 211, 248
 Maslak, 280, 296
 Martinetz, 278
 Martos, 190
 Martynowicze, 81
 Marshall, 212
 Marynczuk, Wasyl, 294
 Matuszenko, 9
 Matuszewski, 145, 155, 161, 170, 189, 219, 253
 Matuszka, Jeremja, 8
 Магпа, Issak, 7, 8, 10
 Магпа, Gen., 27
 Mcc, Karol, 310
 Medszerow, 315
 Melur, 238
 Miaskowka, 93
 Michajłówka, 80
 Michalowski, P., 11
 Michalski, 210, 211
 Maczen, Paraska, 294
 Mieczkowski, Adam, 213
 Mielnik, 90
 Mikołaj II, 23
 Mikulince, 83, 252
 Milatyn, 214
 Miluikow, Paweł Mikolaewich, 121
 Mińsk, 160, 161, 162, 167, 214, 229, 242
 Minkowce, 252
 Miropol, 80
 Mironowicz, 147
 Misniczewski, 28
 Modlin, 279
 Mogilna, 82
 Mohilanski, Mikołaj, 181, 182, 210, 248
 Mohyliw, c. Mohylów, 26, 58, 83, 180
 Monachjum, 63
 Monasterzyska, 179
 "Monitor", 284
 Morawski, 8
 Morczerniak, Fedor, 293
 Mradow, 27
 Moskwa, 46, 50, 52, 57, 148, 162, 167, 175, 206, 255, 261, 316
 Moszynski, Józef, 226, 227, 228, 229, 232
 Motowilówka, 81, 87
 Mozyr, 258
 Munkacz, 77
 Murmański, 259
 Mychajliw, I., 317
 Mytki, 83
 "Nabat", 256
 Nabokow, Władimir Dmitriewich, 121
 Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich, 24, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 47, 59, 61, 63, 68, 76, 77, 145, 147, 152, 154, 161, 163, 169, 170, 178, 182, 183, 184, 185, 189, 191, 194, 199, 205, 209, 210, 212, 219, 220, 226, 244, 247, 248, 255, 263, 266, 267, 270, 271, 300, 308, 334
 Naczelne Dowództwo Wojsk Ukraińskich, 182, 183, 184, 191, 199
 Nadzarow, 317
 Nagy Mihali, 77
 Najwyższa Rada Mocarstw Sprzymierzonych i Sojusznicznych, 274, 275
 Nansen, 253
 Narzińnij, 90
 Narodowa Republica Ukraińska, 110
 "Nation", 105
 Nazarewicz, 194
 Nazaruk, Józef, 110, 245, 264
 Nestorenko, 90, 91
 Nestoruk, 295
 Netyczywce, 252
 "Neue Wiener Zeitung", 334
 Niceja, 335
 Nichorów, 84
 Nieborówka, 80
 Niedzwiedzki, 91
 Niemcy, 23, 121, 125, 127, 174, 187, 190, 265, 305
 Niemirów, 86, 87
 "Niepodległa Ukraina", 265
 Nieświż, 214
 Niezwiska, 180
 Niholm, Rajmund, 245
 Nijankowski, 278
 Nikovskyi, Andrii, 144, 151, 315
 Niszowce, 81
 Niżniow, 179, 180

Noskowce, 84
 "Nowa Doba", 26
 "Nowa Rada", 181
 Nowa Sieniawka, 78
 Nowakowski, Michał, 109, 112
 Noworudnia, 80
 Nowotny, 179
 Nowyj Staw, 214
 Nowypór, 84
 Nosikowce, 85
 Nytki, 81

Obolenski, Leonid, 213, 241
 Ochotnikowo, 214
 Ochrymowicz, Włodzimierz, 112
 Odessa, 6, 12, 71, 91, 93, 95, 160, 208, 267, 268
 Ogorodnikow, Teodor, 226, 227, 228, 229, 232
 Oleksiuk, Aleksy, 292
 Olewsk, 79, 80, 85
 Olszewski, St., 233, 238
 Orzechowno, c. Orjechowno, 214
 Olżadajew, 82
 Opatowicz, 297
 Orle, 255
 Orzeszczuk, 310
 Osadca, 297
 Osetyki, Oleksander, 128
 Oslamowo, 252
 Ostranica, c. Ostrianycia, 188
 Ostróg, 214
 Owruć, 79, 82

Paderewski, 283
 Pajewski, Gen., 296
 Paleolog, 182
 Palestyna, 139
 Panafieu, 55
 Panejko (Paneiko, Vasył), 100, 102, 104, 107, 110
 Panenko, 156
 Paryż, 10, 63, 100, 103, 105, 116, 128, 129, 141, 181, 210, 247, 275, 283, 316
 Pasiecznik, 92

Paszkewicz, Stefania, 112
 Patek, Stanisław, 73
 Pawlenko, Omelianovich, 90, 92, 93, 94, 95, 145, 152, 154, 158, 159, 178, 179, 192, 194, 195, 208, 251
 Pawluk, Dmytro, 292
 Pawolocz, 86
 Perekop, 268
 Perenikin, c. Peremkin, 208, 209
 Perfecki, Roman, 109, 111, 113, 114, 115, 264
 Perl, 55, 75
 Petersburg, 175
 Petlura (Petliura, Symon), 7, 10, 12, 20, 24, 27, 28, 31, 47, 60, 61, 64, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 101, 104, 105, 106, 107, 117, 118, 122, 138, 147, 149, 150, 152, 161, 173, 174, 182, 199, 200, 209, 210, 242, 244, 247, 248, 255, 257, 296, 305, 306, 307, 310, 313, 316, 322, 323, 324, 325, 327, 333, 335
 Petriuk, Bazyli, 292
 Petrograd, 102
 Petrushevych, Evhen, 146, 187, 190, 253, 264, 265, 266, 270, 271, 273, 288, 291, 296, 307, 309, 311, 335
 Petryków, 180
 Petryckij, 109
 Pezruczki, c. Bezruchko, Marko, 208
 Piaskówka, 83, 85, 86
 Piatki, 81
 Pietrowski, O. I. (Petrovskiy Hryhori), 2, 13
 Pietruszewicz (Petrushevych, Evhen), 25, 174
 Pietropowłowskaja, 87
 Pidlaszecki, c. Pidlasheckyi, 278
 Pikulince, 279, 280
 Piłsudski, Józef, 7, 50, 55, 56, 167
 "Piotr Mohyla", c. Towarzystwo naukowe, 283
 Piskor, 300
 Płoskirów, 180, 207, 208, 243
 Poczapińce, 252
 Poczta Polowa, 304, 308, 334
 Podhajce, 289
 Podlesówka, 93
 Podole (Podilia), 26, 150
 Podorożna, 81
 Podzamcze, 299

Pokucie, c. Pokutia, 310
 Polakiewicz, 153, 154
 Polesie, 79, 311
 Połonne, 85
 Polskie Ministerstwo Spraw Wojskowych, 39, 44
 Polski Wojskowy Komisarz Komunikacji na Ukrainie, 66
 Polonieckoje Siolo, 93
 Połtawa, 16, 257
 Popieluchy, 81
 P. P. S. (Polska Partja Socjalistyczna), 55, 56, 74
 Porajko, c. Poraiko, Wasyl, 314
 Porsch (Porsh, Mykola), 97, 104, 105, 121
 Potocki, 55
 Powiazki, 279
 P.P.S., 279
 P.R.U.W.K.R., 236, 237, 238, 242
 Praga (Praha), 14, 21, 22, 27, 29, 97, 106, 253, 264, 313
 "Prapor", 264
 "Prawda", 281
 Prazmowski, Ludwik, 233, 235
 Privat, E., 99
 "Problemat Galicji Wschodniej", 270
 "Propaganda", 309
 "Proswita", 281
 Prokopowych, Viacheslav, 130, 151
 Prusy Wschodnie, 264
 Prut, 269
 Prutówka, 80
 Prypeć, c. Prypiat, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 214
 "Pryzyw", 268
 Przemyśl, 279, 280, 281, 310
 Przemyślany, 289
 Przewłocki, P., 21
 Przedziecki, 178, 263, 267
 Pti, 138, 139
 Pulin, 80

 Rachów, 309
 Rada Narodowa, 307
 Rada Narodowa Galicji Wschodniej, 286, 291
 Rada Respubliki, 318, 319, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 332, 333
 Rada Wojenna, 302, 303
 Radek Kapt., 27, 177
 Radel, 174
 Radesziw, c. Radeszów, 289, 294
 Radomyśl, 83, 85
 Radoszkowcze, 214
 Rachowsky, Dmytro, 292
 Raczyński, E., 18
 Rakow, c. Rakiw, 214
 Rakowce, 88
 Rakowiecki, 149
 Rakowski (Rakovskii, Christian Georgievich) 2, 13, 52, 162, 245, 246, 261, 316
 Rataj, 50
 Rawa Ruska, 289
 Reichenberg, 26, 264
 Reichsbank, 8
 Reichstag, 264
 Reinlender, 116
 Relinlender, 113
 "Robotnik", 75, 279, 280
 Rogowin, 254
 Renner, Karl, 130
 Rohaczew, 78
 Rohatyn, 180
 Rokitno, 86, 214
 Romanówka, 87, 88
 Romejko-Hurko, gen., 23
 Romel, Gen., 55
 Romer, Gen., 78, 80, 81, 86, 87, 191
 Rominczenko (borotbista), 1
 Rosja, 175, 214, 215, 216, 217, 218, 221, 222, 223, 259, 260, 301, 303, 205, 311, 312, 316, 317, 321
 Rosja Sowiecka, 175
 Rosyjska Socialistyczna Federacyjna Republika Rad, 169, 213
 Równo, 79, 214
 Rowewski, Stefan, 226, 228, 229, 232
 Rozwadowski (Rozvadovski-Jordan Tadeush), 54, 57, 185, 202, 203, 210, 222, 249, 271, 308
 Rubieszewice, c. Rubiczewicy, 214
 Rudka, 289
 Rohatyn, 289

Rumunija. 3, 5, 6, 58, 71, 159, 160, 173, 183, 193, 265, 316
Ruś Karpacka, Ruś Podkarpacka, 77, 173, 266, 311, 334, 335
Rutkowski, 117
Rybak, płk. Józef, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 243
Ryczanka, c. Rybczanka, 214
Rydz-Śmigły, 83, 84, 85, 86, 87
Ryga, 206, 211, 219, 220, 242, 244, 272, 300, 306, 310, 311
Rząd Dyrektorjatu, 58
Rząd Polski, 37, 38, 41, 42, 43, 162, 168, 201, 280, 283, 284, 285, 283
Rząd Ukraiński, 37, 38, 41, 42, 43, 114, 201, 277, 293
Rząd Zachodniej Ukraińskiej Republiki, 146
Rzeczyce, 87, 88, 89
Rzym, 10, 74, 103, 104, 106, 312, 335
Rzeczpospolita Polska, 33, 34

File M

Lemko Annals d. 9

Sachalin, 259
Salikovskii, 129
Salskyi, Volodymyr, 128
Salonik, 59
Salzburg, 177
Samhorodok, 84
Sangalowicz, 264
Sapieha, Eustachy Kajetan, 122, 163, 164, 167, 185, 206, 211
Sawicki, 324
Sawczenko, P., 182
Sawinkow, (Savinkov, Boris Viktorovich), 73, 74, 212, 242, 261, 316
Sawoj, 92
Sawran, 93
Schor, 268
Sejm Galicyjski, 282
Selezinka, 174
Sementulak, Iwan, 292
Serbja, 23
Sestryńówka, 84

Sewastopol, 210
Sewerenowka, 93
Sforza, Count Carlo, 127
Siewriuk (Sevriuk, Oleksander), 102
Sidorenko (Sydorenko, Hryhorii), 100, 101, 105
Sijntinis, 69
Sicherheitswehr, 57
"Sigunanza", 268
"Silski Hospodar", 282
Simons, Walter, 127
Sinkler, Gen.-podp., 40, 45, 184
Siomaki, 84
Sitnik, 86
Skadelicz, Borysław, 28
Skale, c. Skala, 295
Skarbek, Aleksander, 48, 49, 50
Skole, 179
Skomorowski, 294
Skoropis-Jaltuchowski, c. Skoropays-Ioltukhovskiy, Oleksander, 187
Skoropadzki, Pawło, 47, 48, 96, 101, 106, 121, 182, 187, 188, 210, 248, 304, 305, 334, 335
Skulski, Leopold, 49, 53, 54, 56, 57, 73
Skumarczuk, Piotr, 292
Skwarko, 312
Skwira, 86, 87
Skwirske, 258
Sławeczna, 78, 79
Sławek, ppłk., 208, 209
Sławek, Maj Walery, 39, 40, 45
Sławsko, 294
Słowacy, 173
Stucz, 79, 214
Slyruk, Fedor, 292
Smałko, Nikola, Rev., 293
Smoleńsk, 50
Sniatyn, 180
Sob (rzeka), 86
Sofijska, 87
"Sojusz", 264
Sojuz Ukraińskiej Dierżawnosti, 21
Skala, 289
"Socjalistyczna Federacyjna Republika Sowiecka Rosyjska", 224
"Socjalistyczna Sowiecka Republika Ukra-

ińska", 224
"Sojuz Hospodarskich Spłok", 282
Sidory, 86
Sokal, 289
Sokaniuk, Kari, 293
Sokołów, 279
Słowaczyna, 70
Solańska, 295
Solowij, 327
Sosnkowski, Gen. Kazimierz, 53, 57, 59, 69, 76, 198, 249
Soroczano, Wasyl, 293
"Sowdep", 268
Sownarkom Ukrainy, 2
St Germain, 272, 275, 278
Stachewicz, Julian, 89, 252
Stalicki, Owetan, 313
Stambuliński, c. Stambuliński, Aleksander, 315, 316, 317, 318
Stanisławów, 110, 113, 152, 281, 284, 289, 295, 313
Stankiewicz, Ppułk., 67
Stare Priluki, 84
Staruk, Tymotej, 296
Stawiszcz, 85, 86
Stefanowicz, Aleksander, 110
Stępalski, 294
Stepan, 69
Stepanenko, 95
Stepanowski (Stepankivskiy, Volodymyr), 101, 102, 103
Sternberg, Józef i Gille, 294
Stradowski, 187
Struwe, c. Struve, Petr Bergardovich, 182
Strybeż, 80
Stryi, c. Stryj, 146, 179, 294
Stryzak, 147
Strzałków, 279, 295
Studziński, Kiryło, 109, 112, 116
Stwiga, 214
Sucharenko, (pseudonim), 257
Suchorewka, 83
Świdnicki, 295
Świtalski, 55, 120, 160, 181
"Swoboda", 281
Syberija, 259
Szarogród, 85

Szarota, Dr M., 24
Szczerc, 309
Szczypiorno, 279
Szebeko, Ignacy, 63
Szef Komunikacji Wojsk Ukraińskich, 66
Szeluchyn, 124
Szemet, 187, 335
Szeparowicz, por. 92
Szeparowicz, rtm., 91, 92
Szepetówka, 214
Szeptycki (Sheptycyski, Andrii), 104, 116, 266, 311, 312, 335
Szeptycki, Stanisław, 55
"Szewczenki", c. Ukrainse Towarystwo im. Tarasa Shevchenka, 283
Szkilnyk, 315 Szlegel, 23
Szokoaziewicz, 28
Szpikow, 102
Szpikula, 294
Sztikgold, 247
Sztokholm, 11, 47
Szubert, 102
Szulgin (Shulhyn, Oleksander) 10, 128, 307
Szutko, Cyryl, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238
Szwajcaria, 102
Szwec, (Shvets, Fedir), 27, 131
Szwecja, 11

Tabor, rotm., 265
Takacz, 179
Tarnopol, 289, 297
Tarnów, c. Tarniv, 122, 139, 144, 314, 318, 323
Tekeli, 127
Teklewka, 85
Teodorowicz, Arcyb. Józef, 74
Teraspol, 81, 92
Terleckij, 13
Teterew, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 86
Timofiejew, 187, 190
Tiutiunnyk, Jurko, 91, 94, 156
Tłumacz, 289
Tokarzewskiy, 142
Toky, 252
Tomaszów, 279

- Tomaszewskij (Tomashivskiy, Stepan), 100, 264
 "Towarzystwo Pomocy Ukraincom", 265
 Tracz, 92
 Trocki, I., I, 51, 56, 102, 119, 149, 175, 261
 Trościaniec, 93, 243
 Trypole, 87
 Tołatij Lies, 81
 Toporyszcze, 82
 Towste, 294, 295
 Tschesaniw, 289
 Tuchal, c. Tuchla, 264, 279, 295
 Tula, 255
 Turbów, 84
 Turka, 146
 Tyraspol, 159
 Tyszkiewicz, 101, 102, 103, 104, 105, 116, 128, 139

 Udowiczenko, pułk., 78
 Okopenko, 130
 "Ukraine", 102
 Ukraiński Komitet Cywilny, 281
 Ukraińska Komunistyczna Partija. (borot'), I
 Ukraińskie Ministerstwo Spraw Wojskowych, 39, 44
 Ukraińskij Prapor", 26
 "Ukraińska Rada Nacionalna" (narodowa), 108, 109, 111, 113, 115, 288, 296
 Ukraińska Republika Ludowa, c. U.R.L., 33, 34, 319, 321, 325, 326, 328
 Ukraińska Socialistyczna Republika Rad, 213
 U.S.D.R.P., c. Ukraińska-Social Demokratyczna-Robotnicza Partija, 324
 Ukraińska Wojskowa Komisja Likwidacyjna, 250
 Ukraina wschodnia (naddnieprzańska), 25
 Ukraina zachodnia (galicyjska), 25
 Uljanoff (Lenin), 51
 Ulanów, 81
 U.N.R., 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 140
 Ungwarz, 77
 Usz, 81, 82
 Uszacki, 166
 Użomir, 82
 Użok, 77

 Vivianin, 253
 Volocz, 77
 Vilson, c. Wilson, 135

 Wadowice, 279, 295
 Wapniarka, 87, 91, 93
 Warywoda, c. Varyvoda, Antin, 158, 175, 179, 180
 Warszawa, 10, 13, 14, 20, 21, 24, 27, 28, 29, 33, 35, 45, 47, 48, 53, 56, 57, 59, 62, 63, 68, 70, 73, 77, 98, 108, 115, 118, 119, 120, 122, 133, 147, 151, 152, 153, 154, 160, 161, 162, 168, 169, 170, 178, 205, 206, 212, 243, 248, 252, 255, 263, 266, 270, 271, 276, 277, 279, 300, 306, 307, 308, 310, 315, 317, 318
 Warszawski, Dr., 189
 Wasilewski, Leon, 213
 Wasilko (Vasylo, Mykoła), 9, 10, 14, 26, 60, 96, 97, 98, 101, 104, 121, 127, 128, 129, 142, 145, 190, 334, 335
 Wasilków, 87
 Wasilewicz, 88
 Waszkowce, 314
 Watykan, 104, 129
 Waszkiewicz, Ludwik, 213
 Wdowiczenko, 156
 Węgry — Hungary, 69, 70, 265, 310, 312
 Werbka, 91, 180
 Wesołowski, 52
 Wiedeń, 10, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 75, 104, 105, 110, 123, 130, 146, 171, 174, 177, 185, 187, 188, 189, 190, 203, 253, 263, 264, 276, 304, 305, 307, 308, 310, 335
 Wielogłowski, 266
 Wichlinski, Michal, 213
 Wigurowszczyzna, 88
 Witek, 264
 Wjunki, 80
 "Wiener Mittagpost", 26
 Winnica, 28, 83, 84, 100, 105, 191, 252, 267
 Wilhelm, arcyk. (Habsburg-Lothringen-Wilhelm-Wasył Wyszywanij), 29, 177, 308, 334

- Wilja. 85. 214
 Wielopole. 84
 Wilno. 55. 254
 Wiłsk. 80
 Winkler. 122
 Winniczenko (Vynnychenko, Volodymyr). 7.
     60. 102. 260. 261
 Wiktorow-Toporow, Wiktor. 103
 Wierszyhorodok. 84
 Wierchowce. 92
 Wierchowka. 93
 Wierchny. 82
 Wirstiuk, Iwan. 293
 Wiśnicz. 279
 Witos (Witos, Wincenty). 54. 134
 Witwicki, Stefan, c. Vitvitcky, Stefan. 110.
     112. 254. 264. 273. 288. 307. 310
 Władimir. 13
 Włodawa. 279
 Włochy, c. Italja. 264
 "Wochra". 267
 Wójcicki. 118. 119
 Wojskowa Mieszana Komisja Rozjemcza.
     227. 229. 230. 231. 235
 Wojtowka. 93
 "Wola". 281
 "Wola Narodowa". 264. 312
 Wolff, Arnold. 180. 254
 Wolna. 214
 Wołk. 91
 Wołcza Góra. 88
 Wołkowinca. 81
 Wołoczyska. 207. 208. 243
 Wołosewicz. 91
 Wołyń. 20. 24. 58. 79. 150. 215. 311
 Wońkowce. 252
 Woroby. 82
 Woznesensk. 267
 "Wpered". 118. 280. 281. 324
 Wrangel, Peter Nikolaevich. 121. 125. 159.
     160. 173. 174. 175. 176. 181. 182. 187. 188.
     208. 210. 247. 284. 251. 255. 256. 257. 267.
     268. 310. 311. 317
 Wroblewka. 80
 Wróblewski. 162
 Wysocki. 296
 Wysokaja Pecz. 80
 468
- Wszzechukraiński Rewolucyjny Komitet. 2
 Wyżnica. 314
- Zabrodzkij, c. Zahrodskiy, Oleksander. 156
 Zachodnio-ukraińska Republika narodowa.
     110
 Zagrodzki. 91
 Zahajkiewicz-Celewycz. 295
 Zajcow. 317
 Zaleszczyki. 293. 294. 295
 Zalizniak. 129
 Zelizkiw. 317. 318
 Zaloziecki (Zalozeckiy-Sas, Volodymyr).
     99. 101
 "Zaporozec". 264
 Zarzeczyc (Zarjeczyc). 214
 Zaslowski. 92
 Zaleszczyki. 313
 Zatiszje. 92
 Zatoniuł, Michal. 293
 Zatoniskij (Zatoniskiy, Volodymyr) 13
 Zbaraż. 289
 Zborów. 289
 Zbrucz. 31. 107. 108. 110. 157. 161. 180. 182.
     183. 191. 195. 199. 215. 250. 252. 274. 297
 Zdwiż. 87
 Zell am See. 177
 Zeliński, c. Zeliński, Viktor. 160. 195. 212.
     250
 Zielony. 121
 "Ziemia i Wola". 281
 Ziericz. I., 27
 Złoczów. 289. 296
 Żmerynka. 28. 79. 84. 85. 86
 Zolkover, Herszko. 294
 Zubiuk, Piotr z synamy: Iwan i Dmytro. 292
 Zudiak, Iwan. 293
 Żukowskyj. 22
 Zwiabel. 78. 79. 80. 85
 Związek Ludowo-Narodowy. 57
 Żydowce. 86
 Żydzki. 276. 284. 297
 Żytomierz. 50. 73. 78. 79. 80. 82. 85. 86. 87

